

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETKİLİ SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ KAPSAMINDA
İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE

Doktora Tezi

Burak TAŞ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Doktora Programı

Mart 2024

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

ETKİLİ SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ KAPSAMINDA
İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE

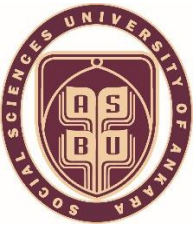
Doktora Tezi

Burak TAŞ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Doktora Programı

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erdal YERDELEN

Mart 2024

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Kamu Hukuku Doktora Programı 215456013 numaralı öğrencisi Burak TAŞ'ın hazırladığı **“Etkili Soruşturma Yükümlülüğü Kapsamında İddianame Yerine Geçen Belge”** başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 04/03/2024 Pazartesi günü saat 14:00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Doğan SOYASLAN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Erdal YERDELEN
(Danışman)

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mustafa AVCI

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Elvan KEÇELİOĞLU

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Sibel CAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

“Etkili Soruşturma Yükümlülüğü Kapsamında İddianame Yerine Geçen Belge” başlıklı doktora tez çalışması, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Programı kapsamında Prof. Dr. Erdal YERDELEN danışmanlığında, Prof. Dr. Mustafa AVCI, Prof. Dr. Doğan SOYASLAN, Doç. Dr. Elvan KEÇELİOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Sibel CAN’dan oluşan jüri önünde savunularak oybirliğiyle başarılı bulunmuştur.

Çalışmamın bütün eksiklik ve kusurlarının sadece bana ait olduğunu kabul ederek doktora tez sürecimdeki destekleri dolayısıyla teşekkürlerimi sunmak istediğim pek çok kişi bulunmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya konulması sürecinde verdiği katkı ve desteklerinden dolayı minnettar olduğum, “çalışmakla alınacak her şeye talibim” sözünü kendime düstur edindiğim, ilkeli ve disiplinli çalışma düzenini her daim kendime örnek aldığım tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Erdal YERDELEN’e teşekkürü borç bilirim. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku kürsüsünde akademik çalışmalarımızda sağladığı özgür ortam, çalışmalarımıza verdiği katkı ve destekleri ve ayrıca huzurlu bir çalışma ortamı sunduğu için minnetlerimi sunarım.

Ömür boyu öğrencileri olmaktan gurur duyacağım Prof. Dr. Erdal YERDELEN, Prof. Dr. Mustafa AVCI, Prof. Dr. Bülent KENT, Doç. Dr. Meral EKİCİ ve Dr. Öğr. Üyesi Çiler Damla BAYRAKTAR hocalarımla birlikte çalışma fırsatı edindiğim için mutluluğumu ifade etmek isterim.

Doktora tez sürecine geçmeden önceki aşamada, tüm yoğunluklarına rağmen doktora yeterlik sınavı jürimde yer alma nezaketi gösteren Sayın Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ’e ve Sayın Prof. Dr. Olgun DEĞİRMENCİ’ye çok teşekkür ederim.

Doktora eğitimim boyunca her konuda hiçbir yardımı esirgemeyen ve akademik gelişimime katkıda bulunan, aynı kürsüde çalışma şansı edindiğim değerli arkadaşlarım ve hocalarım Arş. Gör. Dr. Burak BOZ’a, Arş. Gör. Berna Ayşen YILMAZ’a, Arş. Gör. Dilek Özge ERDEM’e, Arş. Gör. Hüseyin ATEŞ’e ve Arş. Gör. Merve IŞIK ÖZDEM’e çok teşekkür ederim. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi’nde uzunca bir süre birlikte çalıştığım değerli meslektaşlarım ve dostlarım Arş. Gör. Dilara DÖNMEZKUŞ’a, Arş. Gör. Ekrem Caner KİBAR’a, Arş. Gör. Enis KUŞÇU’ya, Arş. Gör. Ensar KUM’a, Arş. Gör. Esin GÜRSEL DÜĞMECİ’ye, Arş. Gör. Fatih DÜĞMECİ’ye, Arş. Gör. Dr. Hasan Utku

ŞATIROĞLU'na, Arş. Gör. Hüseyin ÖZTÜRK'e, Arş. Gör. Mehmet BARUTÇU'ya, Arş. Gör. Muhammed Hakan ÖZATA'ya, Arş. Gör. Muhammed Mansur KARADAĞ'a ve Arş. Gör. Süleyman TEPE'ye bu süreçte verdikleri destekleri için teşekkür ederim. Ayrıca Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde huzurlu ve aile sıcaklığında bir çalışma ortamı sağlayan Dekanımız Sayın Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE'ye, fakülte sekreterimiz Sayın İsmail ÖZCAN'a ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Sekreteri Sayın Kenan UYAROĞLU'na da ayrıca teşekkür ederim.

Doktora mezuniyeti için gereken doktora tezinden türetilmiş eser yayımı şartını zamanında sağlamam için elinden gelen tüm desteği veren Terazi Hukuk Dergisi editörü sayın Av. Mutlu DİNÇ'e çok teşekkür ederim.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki lisans eğitimimde Ceza Hukuku Genel Hükümler dersini aldığım sayın Prof. Dr. Türkan YALÇIN'a, Ceza Hukuku Özel Hükümler dersini aldığım sayın Prof. Dr. Muharrem ÖZEN'e ve Ceza Muhakemesi Hukuku dersini aldığım sayın Prof. Dr. Metin FEYZİOĞLU ve sayın Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER'e üzerimdeki emekleri için teşekkürü borç bilirim.

Dualarıyla her zaman yanımda olan, varlığıyla bana güç veren, tek başına beni bu günlere getiren hem annem hem de babam Fatma TAŞ'a ve sevgi ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kardeşlerime çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖZET	xi
ABSTRACT.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU DAVASININ AÇILMASI, CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMLERİ, KIYAS, ETKİLİ SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ, İDDİANAME VE İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE

I. KAMU DAVASININ AÇILMASI	1
A. Genel Olarak Kamu Davası	1
B. İddianame ve İddianame Yerine Geçen Belgeyle Kamu Davası Açılması.....	3
C. İddianame Yerine Geçen Belgelerle Kamu Davasının Açılıp Açılmayacağı Sorunu.....	4
II. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE USULÜNDE CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMLERİ	10
A. Ceza Muhakemesi Sistemleri	10
B. İddianame Yerine Geçen Belgelerle Kamu Davası Açılması Usulünde Uygulanan Sistem	12
C. İddianame Yerine Geçen Belgeyle Yargılanan Kamu Görevlilerinin Soruşturulmasında Uygulanan Sistem.....	13
III. İDDİANAME-İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE AYRIMINDA KIYAS.....	15
A. Genel Olarak Kıyas.....	15

B. Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Kıyas.....	17
C. İddianame Yerine Geçen Belgeyle Kamu Davası Açılmasında Kıyas	20
IV. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE İLE İDDİANAME AYRIMI.....	22
A. İddianame Çeşitleri ve Diğer Belgeler.....	22
B. İddianame ve İddianame Yerine Geçen Belge	23
C. İddianame Yerine Geçen Belgelerin Hukuki Niteliği.....	25
D. İddianame Yerine Geçen Belgenin Unsurları	27
1. Şekli Unsurlar	29
2. Maddi Unsurlar	29
a. Yeterli Şüphe	29
b. Lehe ve Aleyhe Toplanan Tüm Delillerin Yüklenen Suçla İlişkilendirilmesi.....	30
c. Yaptırım Talebi.....	31
d. Gerekçe.....	32
E. İddianame Yerine Geçen Belgeye Benzeyen Belgeler	33
1. Vergi Usul Kanununda Düzenlenen Mütalaa	33
2. Tali Ceza Davası Açan Belge	36
3. Düşünce Yazısı-Fezleke	39
4. İade Talepnamesi	40
5. Orman Kanunu Uyarınca Düzenlenen Suç Tutanağı.....	41
6. Yargılamanın Yenilenmesi Kararı	43
7. Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun'da Düzenlenen Yaptırım Talebi.....	44
8. Müsadere Müzekkeresi.....	45
9. Seri Muhakeme Usulünde Düzenlenen Talepname	46
V. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGENİN CEZA MUHAKEMESİ İLKELERİYLE İLİŞKİSİ.....	49
A. Soruşturmanın Mecburiliği İlkesi.....	49

B. Soruşturmanın Kamusalılığı İlkesi	50
C. Soruşturmanın Yazıllılığı ve Gizliliği İlkeleri.....	51
D. Soruşturmanın Dağınıklığı İlkesi	53
E. Maslahata Uygunluk İlkesi.....	53
F. Soruşturmanın Bütünlüğü-Bölünmezliği İlkesi	54
G. Tabî Hâkim İlkesi	56
H. Davasız Muhakeme Olmaz İlkesi.....	59
I. Adil Yargılanma.....	63
İ. Eşitlik İlkesi	64
VI. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE ETKİLİ SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ	66
A. Genel Olarak Etkili Soruşturma Yükümlülüğü.....	66
B. Etkililiğin Ölçülmesinde Temel Kriterler	70
1. Bağımsızlık ve Tarafsızlık.....	70
2. Titizlik ve Özen.....	72
3. Çabukluk.....	73
4. Yeterlilik.....	74
5. Kamu Denetimi.....	75
C. Etkili Bir Soruşturmacının Özellikleri	77
1. Soruşturmacının Entelektüel Karakteristiği.....	77
2. Soruşturmacının Psikolojik Karakteristiği	80
3. Soruşturmacının Fiziksel Karakteristiği.....	81
D. Etkili Soruşturma Yükümlülüğüne Aykırılığın Yaptırımını	82
E. İddianame Yerine Geçen Belge ve Etkili Soruşturma Yükümlülüğü	83
F. İddianame Yerine Geçen Belge ve Etkili Soruşturmacı.....	85
1. Savcılık Makamının Hukuki Niteliği	86
2. Değerlendirme	89

İKİNCİ BÖLÜM

MEVZUATTA YER ALAN İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELER

I. MÜLGA MEVZUATTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELER	92
II. MERİ MEVZUATTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELER.....	94
A. Yüce Divana Sevk Belgesi.....	94
1. Cumhurbaşkanının Yüce Divana Sevki	100
2. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Yüce Divana Sevki	105
3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının Yüce Divana Sevki	105
4. Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının Yüce Divana Sevki	108
5. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Yüce Divana Sevki	110
6. Sayıştay Kanunu Kapsamında Düzenlenen Soruşturma Raporu ile Yüce Divana Sevk	112
B. Lüzumu Muhakeme Kararı	114
1. Uygulama Kapsamındaki Suçlar ve Benimsenen Sistem.....	115
2. Uygulama Kapsamındaki Kişiler	118
3. 4483 sayılı Kanun ile Karşılaştırma	120
4. Soruşturmanın Başlaması	121
5. Lüzumu Muhakeme Kararının Alınması.....	123
C. Son Soruşturmanın Açılması Kararı	128
1. Yargıtay Üyeleri Hakkında.....	128
2. Danıştay Üyeleri Hakkında	131
3. Uyuşmazlık Mahkemesi Üyeleri Hakkında.....	133
4. Hâkimler ve Savcılar Hakkında	134
a. Uygulama Kapsamındaki Kişiler	135
b. Soruşturmanın Başlaması ve Soruşturma İzni Alınması.....	135
c. Son Soruşturmanın Açılması	136
d. Hakimler ve Savcılar Kurulu Üyeleri Hakkında Soruşturma.....	138

5. Avukatlar Hakkında	142
a. Uygulama Kapsamındaki Suçlar ve Kişiler.....	142
b. Soruşturma İzni Alınması ve Soruşturmanın Başlaması.....	143
c. Kovuşturma İzni Alınması.....	145
d. Son Soruşturmanın Açılması.....	146
6. Noterler Hakkında	149
a. Uygulama Kapsamındaki Suçlar ve Kişiler.....	149
b. Soruşturmanın Başlaması	152
c. Kovuşturma İzni Alınması.....	152
d. Son Soruşturmanın Açılması	156
7. Son Soruşturma Kararının Değerlendirilmesi	163
D. Suç Tutanağı.....	164
1. At Yarışları Hakkında Kanun Kapsamında Düzenlenen Tutanak	164
2. Karayolları Trafik Kanunu Kapsamında Düzenlenen Tutanak	167
E. İcra Ceza Mahkemesine Verilen Şikâyet Dilekçesi.....	170
1. Uygulama Kapsamındaki Suçlar.....	171
2. Şikâyet Süresi ve Şikâyetin Hukuki Niteliği	172
3. Şikâyetle Bağlılık	175
4. Şikâyet Mercinde Yanılma	175
5. Şikâyetin Genel Muhakeme Usulünden Farkı ve TCK m. 73 ile Karşılaştırılması.....	176
F. Görevsizlik Kararı	181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE, TARTIŞMALI KONULAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE..	191
A. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	191
B. İngiltere	200

C. Avustralya	202
D. Almanya	203
E. İtalya.....	204
F. İspanya.....	204
G. Japonya	205
II. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE SORUŞTURMA EVRESİ.....	207
III. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELERDE SORUŞTURMACI YETKİLERİ	211
A. Görevsizlik Kararı Verebilme Bakımından	211
B. Koruma Tedbirleri ve Diğer Soruşturma İşlemleri.....	213
C. İstinabe	217
D. Sulh Ceza Hâkimliği Yetkileri	218
E. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı.....	220
F. Takdir Yetkisinin Kullanımı	221
G. İtiraz Yetkisi.....	222
H. Duruşmada İddia Makamını Temsil Etme	222
I. Adli Kolluk İlişkisi.....	223
IV. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELERİN İADESİ	225
A. İddianame Yerine Geçen Belgenin İade Edilemeyeceği Görüşü	227
B. İddianame Yerine Geçen Belgenin İade Edilebileceği Görüşü.....	229
C. Yüce Divan Yargılamasında İade	232
D. Son Soruşturmanın Açılması Kararının ve Lüzumu Muhakeme Kararının İadesi.....	234
E. Suç Tutanağının İadesi	236
F. İcra Ceza Mahkemesine Verilen Şikâyet Dilekçesinin İadesi	236
G. Görevsizlik Kararının İadesi	236
H. Değerlendirme	237

V. ATILI SUÇUN SERİ MUHAKEME, BASİT YARGILAMA, ÖNÖDEME VEYA UZLAŞTIRMAYA TABİ OLMASI.....	244
VI. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGENİN DURUŞMADA OKUNMASI VE ANLATILMASI	247
VII. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE DAVA ZAMANAŞIMI.....	253
A. İddianame Yerine Geçen Belgenin Dava Zamanaşımını Kesmeyeceği Görüşü	253
B. İddianame Yerine Geçen Belgenin Dava Zamanaşımını Keseceği Görüşü.....	255
C. Yüce Divana Sevk Kararı ve Dava Zamanaşımı	256
D. Son Soruşturmanın Açılması Kararı ile Lüzumu Muhakeme Kararı ve Dava Zamanaşımı.....	256
E. Suç Tutanağı ve Dava Zamanaşımı	257
F. İcra Ceza Mahkemesine Şikâyet ve Dava Zamanaşımı	257
G. Görevsizlik Kararı ve Dava Zamanaşımı.....	258
H. Değerlendirme	259
VIII. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE BİRLEŞTİRME	260
IX. ZİNCİRLEME SUÇTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE HUKUKİ KESİNTİ	263
X. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGEYE İTİRAZ.....	266
XI. DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ.....	270
SONUÇ	275
KAYNAKLAR.....	291

ÖZET

Suç işlendiği yönünde yeterli şüpheye ulaşan savcının düzenlediği iddianamenin mahkeme tarafından kabulü ile kovuşturma evresi başlar. Ceza muhakemesine ilişkin bazı kanunlarda bu kurala aykırı düzenlemeler öngörülmüştür. Bu düzenlemelere göre iddianame yerine geçen belgelerin görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesi ile kamu davası doğrudan başlamaktadır. Yüce Divan'a sevk, bazı kamu görevlilerinin soruşturulması sonucunda düzenlenen son soruşturmanın açılması kararı, suç tutanağı, lüzumu muhakeme kararı, icra ceza mahkemesine sunulan şikâyet ve görevsizlik kararı iddianame yerine geçen belgelerdir. Bu belgelerin iddianameden temel farkı, ara muhakeme aşaması bulunmadığı için mahkeme tarafından kabul edilmesine gerek olmadan doğrudan kamu davasını başlatma gücünü haiz olmaları ve savcının soruşturma evresinde dahlinin bulunmamasıdır. Mevzuatta bu usule ilişkin yeterli düzenleme bulunmamaktadır. Bu boşluğu gidermek amacı ile uygulamada, sorunun çözümünde kıyas yoluna başvurulmaktadır. Ancak kıyasın bu usulde uygulanabilmesi için şartlarının mevcut olup olmadığı hususu inceleme konusu yapılmamıştır. İçtihat ve doktrin bu konuda ve özellikle genel olarak iddianame yerine geçen belgeler ile ilgili yeterli görüş belirtmemiştir. Bu nedenle literatürdeki eksikliğin doldurulması ihtiyacı hasıl olmuştur. Çalışmada konu, ceza muhakemesi hukukunun temel ilkeleri ve etkili soruşturma yükümlülüğü baz alınarak incelenmiştir. Temel olarak etkili soruşturma yükümlülüğünde bulunan temel kriterlerin iddianame yerine geçen belge ile yürütülen soruşturmada karşılanıp karşılanmadığı hususu araştırılmıştır. İddianame yerine geçen belgelerin iade edilememesi, dava zamanaşımını kesici etkilerinin olmaması, hukukçu olmayan kişilerce soruşturmanın gerçekleşmesi, savcının iddianame düzenlemede takdir yetkisinin uygulanamayışı, kişilerin şüpheli sıfatını almadan doğrudan sanık statüsüne sokulmaları gibi birçok problem bulunmaktadır. Karşılaştırmalı hukuk örnekleri de dikkate alınarak iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde değerlendirme yapılmış ve olması gereken hukuka yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etkili Soruşturma Yükümlülüğü, İddianame ve İddianame Yerine Geçen Belge, Kıyas, Ara Muhakeme Aşaması, Kamu Davası

ABSTRACT

Prosecution phase begins with the acceptance by the court of the indictment issued by the public prosecutor who has reached sufficient suspicion that a crime has been committed. Some laws on criminal procedure stipulate regulations contrary to this rule. According to these regulations, the public prosecution starts directly upon the submission of the documents substitutes the indictment to the competent and authorized court. Referring to Supreme Criminal Tribunal, decision to final investigation about certain public officials, crime report, trail, complaint submit to the enforcement court and foreign plea are documents substituting the indictment. These documents mainly differ from the indictment in that they have the power to directly initiate a public prosecution without the need to be accepted by the court as there is no stage of assessment of accusation and the public prosecutor is not involved in the investigation phase. There is no adequate regulation regarding this procedure in the legislation. In order to overcome this gap, in practice, analogy is used to solve the problem. However, the issue of whether there are conditions for the application of analogy in this procedure has not been examined. The jurisprudence and the doctrine have not expressed sufficient opinion on this issue and in particular on the documents substitutes the indictment in general. Therefore, there is a need to fill the gap in the literature. In the study, the issue is examined on the basis of the basic principles of criminal procedure law and the obligation of effective investigation. Basically, it was analyzed whether the basic criteria of the obligation effective investigation were met in the investigation conducted with the document substituting the indictment. There are many problems such as the non-returnability of the documents substitutes the indictment, the fact that they don't have the effect of suspension of prescription, the investigation phase is carried out by non-lawyers, prosecutor's lack of discretion in issuing an indictment and people are directly put into the status of defendant without being labelled as suspects. Taking into account the examples of comparative law, the procedure of filing a public case with a document substitutes the indictment has been evaluated and solutions have been proposed for *de lege ferenda*.

Keywords: Obligation of Effective Investigation, Indictment and Document Substituting the Indictment, Analogy, Stage of Assessment of Accusation, Public Prosecution

KISALTMALAR

2547 sayılı Kanun	: Yükseköğretim Kanunu
4483 sayılı Kanun	: Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun
4733 sayılı Kanun	: Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun
5235 sayılı Kanun	: Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun
6132 sayılı Kanun	: At Yarışları Hakkında Kanun
6216 sayılı Kanun	: Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
B. No	: Başvuru Numarası
DMK	: 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu
HSK	: 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu
HSKK	: 6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kanunu
İİK	: 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu
KTk	: 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu
NK	: 1512 sayılı Noterlik Kanunu
Y	: Yargıtay

GİRİŞ

Ceza muhakemesi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için girilen ortak çabanın bütünüdür. Bu ortak çabanın üç görünümü bulunur: İddia, savunma ve yargılama sonucu hükme varma.¹ İddia olmadan savunma, savunma olmadan da hüküm düşünilemeyeceği için bu üç unsur ceza muhakemesinin yapı taşını oluşturmaktadır.

Maddi gerçeğin adli yolla ortaya çıkarılmasının amaçlandığı ceza muhakemesinde başta kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı olmak üzere kişi hak ve hürriyetlerini doğrudan ilgilendiren kurallar söz konusudur. Ceza muhakemesi bir yönüyle ceza adaletinin hızlıca tesisini gerektirirken bir yönüyle de kişi hak ve özgürlüklerinin teminatıdır.² Bu kapsamda ceza muhakemesi hukukunun karakteristiği diğer muhakeme hukuku dallarından farklılaşmaktadır.

Suç işlendiği iddiası üzerine suçun işlendiği yönünde izlenim oluştursa soruşturma evresi başlamaktadır (CMK m. 160). Kamu davası açılması için iddianame düzenleme görevi savcı tarafından yerine getirilmektedir (CMK m. 170/1). Yeterli şüpheyne ulaşınca savcı iddianame düzenler (CMK m. 170/2). İddianame mahkeme tarafından kabul edildiğinde kovuşturma evresine geçilmiş olur (CMK m. 2). Ancak mevzuatta iddianame yerine geçen belgelerle bu belgelerin mahkemece kabul edilmesine gerek olmadan doğrudan kamu davasının başladığı özel düzenlemeler öngörülmüştür. Bu usulde savcı tarafından iddianame düzenlenmemektedir. Bu usul doktrinde eleştirilmektedir. Bu eleştiriler genelde kısa gerekçeli, soyut ve yetersiz kalmaktadır. Ceza muhakemesine ilişkin temel eserlerde de iddianame yerine geçen belge usulü yeterince incelenmemiştir. Lisansüstü tezlerde sınırlı incelemelere yer verilmiştir. Literatürde bulunan bu boşluğun sistematik bir biçimde ceza muhakemesi hukukunun temel ilkeleri bazında irdelenerek doldurulması ihtiyacı bulunmaktadır. Temel hak ve hürriyetlerle yakın temas içerisinde bulunan bu konunun tüm yönleriyle açıklanması önem arz etmektedir. Özellikle iddianame yerine geçen belge usulünü etkili soruşturma yükümlülüğü çerçevesince incelemek, çalışmanın ana amacını ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

¹ Öztekin Tosun, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri* (İstanbul: Acar Matbaacılık, 1984), 177; Nur Centel - Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınevi, 2022), 3; Süheyl Donay, *Güncelleştirilmiş Ceza Yargılaması Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 2015), 4-5; Nevzat Toroslu - Metin Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 1; Yener Ünver - Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 43-44.

² Faruk Erem, *Ceza Usulü Hukuku* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1973), 54.

Türk Hukukunda kamu görevinin etkili ve kesintisiz biçimde sürdürülebilmesi ve soruşturulmasında kamu yararı bulunmayan, maslahata ilişkin olmayan, asılsız iddialarla ilgili gereksiz işlem yapılmasının önüne geçilmesi amacıyla kamu görevlilerinin bağlı bulundukları kanunlara dayalı olarak özel soruşturma usulleri³ öngörülmüştür.⁴ Bazı kamu görevlilerinin yargılanması, iddianame yerine geçen son soruşturmanın açılması kararının varlığına bağlı kılınmıştır. İddianame yerine geçen belgelerle kamu davasının açılması usulü ise özel soruşturma türleri içerisinde bir kısmı oluşturmaktadır. Bunun dışında Yüce Divana sevk kararı, genel olarak son soruşturmanın açılması kararı, At Yarışları Hakkında Kanun ve Karayolları Trafik Kanunu kapsamında düzenlenen suç tutanağı, 2547 sayılı Kanun uyarınca düzenlenen lüzumu muhakeme kararı, görevsizlik kararı, icra ceza mahkemesine sunulan şikâyet iddianame yerine geçen belgelerdendir.

Etkili soruşturma yükümlülüğü kapsamında iddianame yerine geçen belge kavramının incelendiği bu çalışma, üç bölüm şeklinde incelenecektir. İlk bölümde konu genel hatlarıyla takdim edilecek ve öncelikle kamu davasının nasıl açılacağı hususu ortaya konulacaktır. Kamu davasının açılmasında iddianame ve iddianame yerine geçen belgenin rolü irdelenecektir. Bu bölümde doktrinde oldukça tartışmalı olan iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılıp açılmayacağı hususu tartışılacaktır. İddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasının kanuni zemini bulunduğu kabulünden hareket edilecektir. Bu kabulle birlikte iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasının ceza muhakemesi sistemleri açısından tezahürü incelenecektir. İtham, tahkik ve işbirliği sistemi

³ Özel soruşturma usulleri; 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun m. 3, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu m. 82 ve 93, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu m. 58, 1512 sayılı Noterlik Kanunu m. 154, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu m. 161/5 ve 161/6, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m. 15, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu m. 19, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ek m. 9/B, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu m. 104 ve 127, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu m. 53/e, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu m. 49, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu m. 104, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu m. 68, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu m. 53/c, 298 sayılı Seçim Kanunu m. 174 ve 180, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun m. 60, 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 52, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu m. 46, 2575 sayılı Danıştay Kanunu m. 76, 6085 sayılı Sayıştay Kanunu m. 66, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılanma Usulleri Hakkında Kanun m. 16 ve 17, 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanunu m. 37 ve 38, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu m. 32 ve 33, 6284 sayılı Kanun ve 6222 sayılı Kanun, 5187 sayılı Basın Kanunu m. 26, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Kanun m. 75 şeklinde tadadi olarak sayılabilir. Ancak bu usullerin tamamında iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılması öngörülmemiştir. Metin Yıldırım, *Uygulamalı Genel ve Özel Ceza Soruşturması* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 664-665; Faruk Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006), 432 vd; Mustafa Albayrak, *Ceza Muhakemesi Kanunu Öz Kitap* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2012), 302-303.

⁴ Özel soruşturma usulü örnekleri için bkz. CGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.; Çınar Can Evren - İsmail Uçar, *Kamu Görevlileri Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 196.

kapsamında inceleme yapıldıktan sonra bu belgelerle kamu görevlileri hakkında yapılan özel soruşturma usulünde uygulanan sistemler açıklanacaktır.

İddianame yerine geçen belgelerle ilgili düzenlemeler oldukça sınırlı ve eksiktir. Yargı kararlarında ve doktrinde bu eksikliğin kıyas yoluyla doldurulabileceği ifade edilmektedir. Ancak bu karar ve görüşlerde kıyasın kapsamı ortaya konulmadan değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu nedenle genel olarak kıyas incelenecek ve maddi ve şekli ceza hukukunda kıyasın uygulanabilirliği tartışılacaktır. Kıyas için gerekli kriterler ortaya konduktan sonra iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde hangi kuralların kıyasen uygulanabileceği hususunda çalışmanın tamamı bakımından sonuca ulaşılabilecek ve ilgili bölümlerde bu bölümde varılan kanı üzerinden yorum yapılacaktır.

Birinci bölümün devamında iddianame ve iddianame yerine geçen belge ayrımı genel olarak takdim edildikten sonra teknik açıdan iddianame ve iddianame çeşitleriyle iddianame yerine geçen belgeler analiz edilecek, bu belgeler arası farklar ortaya konacaktır. Bu yolla iddianame yerine geçen belgenin hukuki niteliği anlaşılmış olacaktır. Devamında iddianame yerine geçen belgelerle ilgili kanun koyucu yeterli düzenleme yapmadığı için uygulanacak muhakeme kurallarının belirsizliğinin ne şekilde aşılacağı problemi gündeme gelmektedir. Bu problem doktrinde ve yargı kararlarında yine kıyas metoduyla aşılmaya çalışılmıştır. Özellikle iddianame yerine geçen belgenin unsurları ile iddianamenin unsurları arasında kıyas ilişkisi kurulup kurulamayacağı incelenenektir.

İddianame yerine geçen belgelerin unsurları incelendikten ve gerekli kriterler belirlendikten sonra doktrinde ve yargı kararlarında niteliği hakkında netlik bulunmayan belgelerin iddianame yerine geçen belge olup olmadıkları açıklığa kavuşturulacaktır. İddianame yerine geçmeyen diğer belgeler olarak ifade edilecek olan bu belgelerin, iddianame yerine geçen belgenin kriterlerini hangi açıdan taşımadıkları hususu üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Vergi Usul Kanunu'nda düzenlenen mütalaa, tali ceza davası açan belgeler, düşünce yazısı-fezleke, iade taleptnamesi, Orman Kanunu kapsamında düzenlenen suç tutanağı, yargılamanın yenilenmesi kararı, Tütün, Tütün Mamülleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun'da yer alan yaptırım talebi, müsadere taleptnamesi ve seri muhakeme taleptnamesinin neden iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemeyeceği hususu incelenenektir.

Birinci bölümün sonunda, iddianame yerine geçen belgelerin ceza muhakemesi ilkeleri ve etkili soruşturma yükümlülüğü bakımından eksiklikleri incelenenektir. Ceza muhakemesi ilkeleri noktasında bu belgeler soruşturma evresi sonunda düzenleneceği için özellikle

soruşturma evresine ilişkin ilkelere yoğunlaşılacaktır. Etkili soruşturma yükümlülüğü bakımından ise bu yükümlülük için AİHS ve AYM içtihatlarındaki kriterler incelenecek ve bu kriterlerin iddianame yerine geçen belgelerde ne şekilde görünüm arz edeceği ortaya konacaktır. Etkili soruşturmacının sahip olması gereken özellikler bakımından ise iddianame yerine geçen belge düzenlemeye yetkili savcı dışındaki soruşturmacıların bu özellikleri haiz olup olamayacakları irdelenecektir. Birinci bölümün sonundaki bu değerlendirmeler sayesinde çalışmanın sonunda etkili bir çözüm önerisi sunulabilecektir.

İkinci bölümde Türk mevzuatında dağınık olarak düzenlenen iddianame yerine geçen belgeler sistemli bir şekilde ortaya konacaktır. Öncelikle mülga mevzuatta yer alan iddianame yerine geçen belgelerden söz edilecektir. Bunların meri mevzuatta yeri olmadığı hususu ortaya konduktan sonra pozitif hukukta yer alan iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılması hususu detaylı olarak incelenecektir.

İlk olarak Yüce Divan yargılamasını başlatan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından düzenlenen Yüce Divana sevk belgesi incelenecektir. Bu başlık altında Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları, Anayasa Mahkemesi üyeleri ve Sayıştay üyeleri için farklı şekilde düzenlenen hükümler incelenecektir. Sonra Yüksek Öğretim Kanunu kapsamında sayılan kişiler için düzenlenen lüzumu muhakeme kararı irdelenecektir. Devamında son soruşturmanın açılması kararı ve bu başlık altında Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi üyeleri, hâkim ve savcılar, avukatlar ve noterler hakkındaki özel usul açıklanacaktır. At Yarışları Hakkında Kanun kapsamında ve Karayolları Trafik Kanunu kapsamında düzenlenen suç tutanağı, icra ceza mahkemesine sunulan şikâyet ve ceza mahkemeleri tarafından verilen görevsizlik kararı teknik açıdan detaylıca incelenecektir. İddianame yerine geçen belge, soruşturma evresinden sonuç çıkarıldıktan sonra kovuşturma evresine geçişte gerekli bir enstrüman olduğu için kovuşturma evresine ilişkin değerlendirme yapmaktan kaçınılacaktır.

Üçüncü ve son bölümde karşılaştırmalı hukukta iddianame yerine geçen belge usulünün var olup olmadığı hususu araştırılacaktır. Bunun için öncelikle karşılaştırmalı hukukta kamu davasının nasıl açıldığı hususu incelenecektir. Ardından iddianame yerine geçen belgeyle ilgili tartışmalı hususlar açıklanacaktır. Öncelikle iddianame yerine geçen belge usulünde soruşturma evresinin nasıl başlayacağı ve bu evrede tartışmalı hususlar saptanacaktır. Sonrasında bu belgeleri düzenlemeye yetkili savcı dışındaki soruşturmacıların yetkileri incelenecektir. Bu yetkilerin görevsizlik kararı, koruma tedbirleri ve diğer soruşturma

işlemleri, istinabe, sulh ceza hâkimliği yetkileri, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi, takdir yetkisinin kullanılması, itiraz kanun yolu, duruşmada iddia makamını temsil etme ve adli kolluk ilişkisi bakımından gösterdiği özellik açıklanacaktır. Devamında iddianame yerine geçen belgelerin iddianame gibi iade edilip edilemeyeceği tartışılacaktır. İddianame yerine geçen belgede atılı suçun seri muhakeme, basit yargılama, ön ödeme ya da uzlaştırmaya tabi bir suç olması ihtimali incelendikten sonra iddianame yerine geçen belgenin duruşmada okunması, anlatılması ve açıklatılması hususları ortaya konacaktır. Ardından iddianame yerine geçen belgelerin dava zamanaşımını kesme etkisini haiz olup olmadıkları incelenecektir. İddianame yerine geçen belge usulünde soruşturmanın genel usule göre yürütülen soruşturma ile birleştirilip birleştirilemeyeceği hususu da irdelendikten sonra iddianame yerine geçen belgenin zincirleme suçta hukuki kesinti oluşturma niteliğinin mevcut olup olmadığı hususu tartışılacaktır. Nihayetinde iddianame yerine geçen belgeye itiraz konusu incelendikten sonra iddianame yerine geçen belge ile kamu davası açılması usulü hakkında değerlendirme yapıp sorunlu konular bu şekilde tespit edilip çözüm önerileri sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU DAVASININ AÇILMASI, CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMLERİ, KIYAS, ETKİLİ SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ, İDDİANAME VE İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE

I. KAMU DAVASININ AÇILMASI

A. Genel Olarak Kamu Davası

Devlet olgusunun doğuşuyla birlikte suçların tespiti ve muhakemesi kamusallaşmaya başlamıştır. Kamunun (toplumun) korunması misyonunda olan devlet adına muhakeme sürecinin yürütülmesi için de kamu davasının açılması için devlet ve kişiler arası ceza ilişkisinin yargılama makamı önüne taşınması zorunlu olmuştur.⁵ Devlet adına kamu davasının açılmasında savcılar görevlidir.⁶ İstisnai olarak devletin diğer makamlarının da bu görevi yerine getirdiği uygulamalar bulunmaktadır.⁷ Kamu davasının kamusal boyutu nedeniyle iddianamede davacı olarak “KH” yani “Kamu Hakları-Kamu Hukuku”⁸ ifadesiyle bunun arkasında yer alan halk, kamuoyu ve bu kişilerin haklarını korumakla yükümlü devlet bulunmaktadır.⁹

Britanya hukukunda kovuşturma resmi olarak “Kraliçe/Kral” adına gerçekleşir. Kamu davasında önce “The Queen/The King” ifadesi yer alır, ardından da sanık adı yer alır: *The Queen v. David Wilson*.¹⁰ Amerika Birleşik Devletleri’nde ise kamu davası “halk” ifadesiyle

⁵ Sami Selçuk, “Davasız Yargılama Olmaz İlkesi, Savcıların Yetkileri ve Yükümlülükleri”, *Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk’a Armağan*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 729.

⁶ Çin Hukukunda aynı yönde bkz. Ruihua Chen, *Models Of Criminal Procedure System* (Singapore: Springer International Press, 2022), 3.

⁷ Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 39.

⁸ Doktrinde KH ifadesinden genel olarak Kamu Hukuku anlaşılmaktadır (Bkz. Yener Ünver-Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara:Adalet Yayınevi, I/2023), 455). Ancak Selçuk gibi kimi yazarlar bu ifadeden Kamu Hakları ifadesini anlamaktadır. Bkz. Selçuk, *Davasız Yargılama Olmaz İlkesi*, 730.

⁹ Selçuk, *Davasız Yargılama Olmaz İlkesi*, 730.

¹⁰ John Sprack - Michael Engelhardt Sprack, *A Practical Approach to Criminal Procedure* (Oxford: Oxford University Press, 2019), 203-204.

başlar, ardından sanığın soy ismi yer alır: *People v. Brown*.¹¹ Bu yönüyle ceza yargılaması halk adına gerçekleştirilmektedir. Kara Avrupası hukuk sisteminde ise genel olarak böylesi uygulamalara rastlanmamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 9'da yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı düzenlenmiştir. Türk hukukunda da halk adına yargılama yapılmaktadır. Ancak bu yetkinin kullanımında halkın doğrudan katılımı söz konusu değildir.

Savcının soruşturmaya başlayabilmesi için CMK m. 160'ta bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hal şeklinde ifade edilen basit şüphenin bulunması gerekir. Basit şüphe; şüphelinin yokluğunda araştırılan, gerçek olma ihtimali az görünse de doğru olma ihtimali olan, ciddi somut vakalara dayanmayan, kesin bir bilgi, belge ve delile dayanmayan basit bilgi duyum, izlenim ve emaredir.¹² Soruşturmanın sonuçlanıp iddianame¹³ ya da iddianame yerine geçen belge düzenlenebilmesi için basit şüphenin kuvvetlenerek yeterli suç şüphesine dönüşmesi gerekir. Bir toplumun ferdi hakkında kovuşturma kararının alınması oldukça önemli ve ciddi bir adımdır. Basit şüphenin yenilmesi ve güçlenmesini aramak, itham edilen kişi hakkında yapılacak muhakeme işlemlerini hukuki zemine taşıyacaktır.¹⁴ Toplanan lehe ve aleyhe delillerin akıl ve mantık kurallarına uygun bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda, yargılamada sanığın mahkûm olma ihtimalinin beraat etme ihtimalinden objektif olarak daha yüksek olduğu düşünülüyorsa yeterli şüphenin varlığından söz edilebilir. Bu aşamada şüphenin yenilmesinin aranmamasının sebebi, savcının soruşturma evresinde maddi gerçeği¹⁵ tespit etme amacının ve görevinin bulunmamasıdır. Savcı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için görev yapar ancak maddi gerçeği tespit görevi mahkemeye aittir.

¹¹ Bazı Eyalet uygulamalarında da *People of the State of Michigan v. Richard ...* gibi ifadeler kullanılmaktadır.

¹² Mesut Bedri Eryılmaz, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2012), 45.

¹³ İddianame, Arapça *iddi'ā* ve Farsça *nāme* kelimelerinden oluşur. Savca olarak da adlandırılmaktadır. TDK Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>

¹⁴ Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 196.

¹⁵ Geçmişte yaşanan ve biten olay ve olaylar bütünü deliller yoluyla muhakeme anında ortaya konan hali maddi gerçeği oluşturmaktadır. Maddi gerçek araştırmasıyla elde edilen veriler delillerle ilişkilendirilerek sonuca ulaşmak amaçlanır. Murat Volkan Dülger - Şaban Cankat Taşkın, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2023), 41.

B. İddianame ve İddianame Yerine Geçen Belgeyle Kamu Davası Açılması

Suç işlemekle kamu düzenini bozan kişilerin devlet eliyle soruşturulması ve kovuşturulması uzun süredir geçerli bir uygulama olarak yerleşmiştir. Ancak bunun için bu kişilerin yargılanabilmelerinin önünün açılmasında öncelikle suçlanabilmeleri ve bu suçlamanın da suçlama belgesiyle gerçekleşmesi gerekir. Suçlama belgeleri iddianame veya iddianame yerine geçen belge vasıtasıyla vücut bulmaktadır. Suçlama belgeleri bu fonksiyonuyla belirli amaçları gerçekleştirmek durumundadır.

Suçlama belgelerinin uyarı amacı bulunmaktadır. Bu belgeler hem sanığı hem de mahkemeyi gerçekleştiren olay hakkında bilgilendirir.¹⁶ Suçlama belgesinin suçun tüm temel unsurlarını ifade etmesi gerekliliği, sanığın suçlamayı reddetmek için harekete geçerek iddia makamının yasal teorisinin ve iddialarının yeterliliğini test etmesine izin verir. İddia makamı bu hususta başarılı olursa bu gereksiz denemeden kaçınır. Bu gereklilik, taraflara delillerin duruşmada sunulmasına rehberlik edecek ortak bir yasal çerçeve sağlar.¹⁷ Bu adli incelemeye tabi tutulma amacı, suçlama belgesi için olmazsa olmazdır. Suçun tüm unsurlarıyla suçlama belgesinde yer alması gerekliliği de bu hususta önem arz etmektedir.¹⁸

Türk hukukunda genel kural, savcı tarafından düzenlenen iddianamenin kabul edilmesi yahut iddianamenin on beş gün içinde iade edilmemesi üzerine kamu davasının açılması ve kovuşturma evresine geçilmesidir. CMK’da kamu davasının dayanağının iddianame olduğu benimsenmiştir.¹⁹ Ancak kanun koyucu mevzuatta dağınık şekilde savcı tarafından iddianame düzenlenmeden de kamu davasının başlayabileceği düzenlemeler öngörmüştür. En başta 1982 tarihli Anayasa’da Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla bazı kamu görevlilerini yargılayacağı ve bu yargılamanın da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Yüce Divan’a sevk kararıyla başlayacağı düzenlenmiştir. Bu belge anayasal zemini haiz olduğundan iddianame yerine geçen belgelerden en önemlisini oluşturmaktadır. Bunun dışında ikinci bölümde detaylıca inceleneceği üzere suç tutanağı, son soruşturmanın açılması kararı, lüzumu

¹⁶ Eksik bilgilendirme savunma makamının savunma hazırlama hakkını işlevsiz kılabilir. Stanley Z. Fisher - Arthur Leavens, Defects in the Complaint or Indictment, 2, https://www.suffolk.edu/-/media/suffolk/documents/law/faculty/mcp/ch20defectsinthecomplaintorindictment_pdf.txt.pdf?la=en&hash=BCF0C4B1201733C36999FD6F1D941B9EC97283B1

¹⁷ Fisher - Leavens, “Indictment”, 2.

¹⁸ Fisher - Leavens, “Indictment”, 3.

¹⁹ Sadettin Arslan, *Soruşturma Evresi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), 409.

muhakeme kararı, icra ceza mahkemesine şikâyet ve görevsizlik kararı gibi mevzuatta çok sayıda iddianame yerine geçen belgenin bulunduğu görülmektedir.

İddianame düzenleyip mahkemesine göndermekle savcı, yalnızca kamu davasının açılmasını istemekle kalmayıp şüpheli²⁰ hakkında kovuşturmanın yapılmasını ve aynı zamanda şüphelinin cezalandırılmasını da talep eder.²¹ Bu nedenle savcı tarafından kamu davasının açılması ifadesi yerinde değildir.²² Kamu davası mahkemenin iddianameyi kabul kararı ya da iddianame yerine geçen belgenin mahkemeye gönderilmesiyle açılmaktadır. Kamu davasını iddianamenin kabul edilmesiyle mahkeme açmaktayken iddianame yerine geçen belgelerle savcı dışındaki soruşturmacılar doğrudan kamu davasını açmaktadır.²³ İlaveten CMK m. 171’de “kamu davasının açılmasının ertelenmesi” ifadesi de hatalıdır. Kamu davası açmaya yetkili organ mahkemedir. Burada “iddianamenin düzenlenmesinin ertelenmesi” ifadesinin tercih edilmesi yerinde olacaktır.

C. İddianame Yerine Geçen Belgelerle Kamu Davasının Açılıp Açılmayacağı Sorunu

Soruşturma evresinin esas hedefi; savcının iddianame düzenleyip düzenlememek hususunda karar verebilmesi için hazırlık yapılmasıdır (CMK 160, 164).²⁴ Bu aşamada yeterli şüphe bulunup bulunmadığı hususunda karar verilir. Vakanın gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda kanaatin oluşmasına hizmet eden araçlar olan delilin yeterli olması, gerçekleşen

²⁰ Amerikan hukuk sisteminde “suspect” olarak değerlendirilen şüpheli, suç işlediği yönünde şüpheli olunan ancak hakkında iddianame düzenlenmemiş kişiyi ifade ederken; “accused” olarak değerlendirilen şüpheli, suç işlediği yönünde şüpheli olunan ve hakkında resmi olarak iddianame düzenlenip suç isnad edilen kişiyi ifade etmektedir (Mehmet Yayla, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 200). Şüpheli (suspect) teriminin kendisi bünyesinde bir belirsizlik taşımaktadır. Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 424.

²¹ Seçil Yargıcı, *Türk Ceza Muhakemesinde Kamu Davasının Hazırlanması* (Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2020), 112.

²² Öztürk vd. de iddianamenin mahkemeye gönderilmesiyle kamu davasının açılmadığı ve kovuşturma evresini başlatanın savcı olmadığını vurgulamaktadır. Bahri Öztürk - Mustafa Ruhan Erdem -Durmuş Tezcan - Efser Erden Tütüncü - Esra Alan - Özge Sırma Gezer - Yasemin Saygılar Kırıt - Özdem Özaydın - Derya Altınok Villemin - Mehmet Can Tok, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 621.

²³ Bir görüş savcının kamu davası açması ifadesinin doğru olmadığını savunmakla birlikte kamu davası açılması sürecini savcı başlattığı ve iddianame düzenlenip düzenlenmemesi değerlendirmesini savcı yaptığı için bu ifadenin yanlış da olmadığını savunmaktadır. CMK m. 170/1’deki “Kamu davasını açma görevi, Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilir.” hükmünün de bunu gerektirdiği savunulmaktadır. Hakan Karakehya - Murat Arabacı, “Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65/4 (2016), 2067.

²⁴ Veli Özer Özbek, *Polis Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Temel Haklara Müdahaleler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 283.

vakayla suç isnadı altında olan kişinin o suçu işlediği hususunda basit şüphenin yenilmesi sonucunu doğurmaktadır.²⁵

İddianame yerine geçen belgenin varlığı ve bu belgelerle kamu davasının açılıp açılmayacağı doktrinde tartışmalıdır. Bu tartışmanın kaynağını; iddianame yerine geçen belgenin CMK’da düzenlendiği yer ve madde (CMK m. 191/3-b), yeni CMK sisteminde soruşturma evresinin tek yetkilisinin savcı olması, ceza davasının kamusalılığı ve hukuk devleti ilkesi oluşturmaktadır.²⁶

Ağırlıklı görüşe göre istisnai bir nitelikte olmakla birlikte kanun koyucu bu belgeleri özel olarak düzenlemekle bu belgelerin varlığını tanımakta ve bu belgelere hukuki hüviyet vermektedir. Ağırlıklı görüş²⁷ iddianame yerine geçen belgelerin mevcudiyetini kabul etmektedir. Kanaatimizce de iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması, iddianame düzenlenmesinin istisnasını oluşturmaktadır ve mevzuatta açıkça düzenlenmiştir.²⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu da iddianame yerine geçen belgelerle kamu davasının açılmasının istisnai olduğunu, aslolanın savcı tarafından düzenlenen iddianameyle kamu davasının açılması olduğunu belirtmiştir.²⁹

²⁵ Özbek, *Polis Hukuku*, 284.

²⁶ Enes Köken, “Soruşturma Evresinin Kör Noktası: İddianame Yerine Geçen Belge”, *Terazi Hukuk Dergisi* 16/174 (Şubat 2021), 251.

Ceza davasının kamusalılığı, ceza muhakemesinin medeni muhakemeden ayrılmasındaki en temel argümandır. Kişiler arası uyumsuzlukların devletin müdahalesini gerektirmesi ve devleti ilgilendirmesi ceza davasının kamusalılık boyutunu ifade etmektedir. Jonathan Herring, *Criminal Law* (London and New York: Routledge, 2022), 24.

²⁷ Veli Özer Özbek - Koray Doğan - Pınar Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (15. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 470-471; Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 251, 261; Cumhuriyet Şahin - Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 1/92; Ahmet Gökçen - Murat Balcı - Mehmet Emin Alşahin - Kerim Çakır, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 200-201; Erdal Yerdelen, *Ceza Muhakemesinde Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 35; Hakan Ayyıldız, *Ceza Muhakemesinde Adli Kolluk ve Soruşturmadaki Rolü* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2021), 11; Veli Özer Özbek – Koray Doğan – Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (13. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 182; Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 39; Feridun Yenisey - Ayşe Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 271; İzzet Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 824-825; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808; Tuba Kelep Pekmez, *Ceza Muhakemesinde Fiil* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018), 117, 171; Murat Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2003), 97; Osman Yaşar - Cengiz Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 2/1695; Caner Gürühan - Hatice Perktas Yavuz - Haluk Emre Sofuoğlu, “Türk Ceza Muhakemesi Uygulamasında İddianame Yerine Geçen Belge Kavramı”, *Yargıtay Dergisi* 48/2 (Nisan 2022), 464; Ahi Karakurt, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakemenin Yenilenmesi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2009), 43-44.

²⁸ Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1/92.

²⁹ YCGK, 2007/154E., 2007/232K., 3.7.2007T. Karar için bkz. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 133.

Azınlık görüşe göre³⁰ yeni ceza muhakemesi sistemiyle tüm özel soruşturma usullerinde yeniliğe gidilmiştir ve iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulü uygulanamayacaktır. Bu görüşe göre; CMUK döneminde savcının iddianameyi mahkemeye vermesiyle birlikte son soruşturmanın yani kovuşturma evresinin başladığı ve bu kapsamda da iddianamenin mahkemeye verilmesiyle kamu davasının açıldığı kabul ediliyordu. Yeni ceza muhakemesi sisteminde savcı merkezli soruşturma evresinin patronu³¹ konumuna savcı oturtulmuştur. Soruşturma evresinde tek yetkili kişinin savcı olması gerçekliği, savcılık makamını atlayarak iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılmayacağını kabul edilmesini gerektirecektir.³² Yeni ceza muhakemesi sistemi gereğince özel soruşturma usulünde soruşturmanın hangi makam tarafından gerçekleştirileceği önemli olmamakla birlikte soruşturma evresi sonunda soruşturmacı hazırladığı fezlekeyi mahkemeye doğrudan sunmadan önce savcılığa gönderecektir. İhbar niteliğindeki bu belgeyle savcı harekete geçecektir.³³ Suç ihbarıyla soruşturma başlamış sayılacaktır. Söz konusu merciler hazırladıkları fezlekeleri doğrudan mahkemeye sunamayacaktır. Bu fezlekelerin savcının denetiminden geçmesi gerekecektir. Yetkili savcı yeterli şüpheye ulaşırsa fezlekeye göre hazırladığı iddianameyi mahkemeye gönderecektir.³⁴ Burada kural olarak hukukçu olmayan kişilerce hazırlanan fezleke savcının denetiminden geçmekte ve müdahalesine uğramaktadır. Yeni ceza muhakemesi sisteminde iddianame yerine geçen belgelerin hükmü kalmamıştır. Bu nedenle mevzuatta yer alan iddianame yerine geçen belge ifadelerinin ilga edilmesi

³⁰ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 621-622; Esas olarak Öztürk vd. tarafından savunulan bu görüşü Sarsıkoğlu ve Özen de benimsemektedir. Şenel Sarsıkoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma İzni* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2020), 133; Mustafa Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 814.

³¹ Esra Alan Akcan, “Soruşturma Evresinde Mağdurun Hakları ve Yükümlülükleri”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/2 (Haziran 2015), 6; Savcının soruşturma evresinin “imparatoru” haline geldiği betimlemesi hakkında bkz. Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 221.

³² Doktrinde bir görüş de CMK’da “ceza iddiası hakkı”nın sadece savcıya tanınmış olduğunu savunmaktadır. Ramazan Arıttürk, “İddianamenin İadesi ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 13/50 (Nisan 2022), 184.

³³ Fezlekenin savcılığa gönderilmesinin suç ihbarı olarak değerlendirileceği yönündeki azınlık görüşü için bkz. Yakup Duranoğlu, *Soruşturma Aşamasında Toplanan Delillerin Değerlendirilmesi ve Kamu Davasının Açılması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 522.

³⁴ Özkol, bu görüşü benimsememekle birlikte iddianame yerine geçen belgenin iadesinin mümkün olabilmesi adına bu belgenin Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilip soruşturmanın savcı tarafından yapılması sonrasında iddianame düzenlenmesi şeklinde çözüm önerisi sunmaktadır. Mustafa Deren Özkol, *Ceza Muhakemesinde İddianamenin İadesi Kurumu* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019), 10.

“Son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına dair kararda da kabul edildiği üzere, sanık... hakkında atılı suç yönünden yeterli şüphe sebeplerinin oluşmadığı anlaşıldığından,” Y5.CD, 2016/677E., 2016/3413K., 05.04.2016T.

gerekmektedir.³⁵ Kanaatimizce bu görüş kendi içinde tutarlı değildir. Aynı görüş itham görevinin savcıya ait olması kuralının; Yüce Divan yargılaması, avukat, noter, hâkim ve savcılar ile üniversite personelinin yargılanmasında istisna getirildiğini de savunmaktadır.³⁶ Kamu davası açılması için mevzuatta iddianame yerine geçen belgelerin ve fezlekelerin savcılığa gönderilmesi ve savcı tarafından da fezlekenin iddianameye çevrilip mahkemeye gönderilmesi ve mahkemenin de iddianameyi onaylamasıyla kovuşturma evresinin başlayacağını savunulmasıyla mevzuatta sayılan bu belgelerle kamu davası açılması usulünün CMK m. 170'e istisna teşkil ettiğinin savunulması çelişki oluşturmaktadır. Bu görüşle aynı yöndeki diğer bir görüş³⁷ ise iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasının CMK m. 170/2'nin mantığıyla bağdaşmadığı ve iddianame hazırlama görevinin sadece savcıya ait olduğu kanaatindedir. Savcının soruşturma evresinde devre dışı bırakıldığı bir ceza yargılamasının düşünülemeyeceği belirtilmektedir. Bu görüş diğer görüşe nazaran keskin ifadelerden kaçınmakta ve olması gereken bakımından bir uygulama önermektedir. Yani mevzuat hükümlerinin iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasını öngördüğünü kabul etmekte; ancak özel soruşturma sonucunda düzenlenen belgelerin savcıya gönderilmesi gerektiği ve bu belgelerin de ihbar niteliğinde sayılması gerektiği kanaatindedir. Bu belgeler aynı zamanda delil değerini de haizdir ve savcı bu delili değerlendirerek yeterli şüphe araştırması yapmalıdır. Yeterli şüpheye ulaşıyorsa iddianame düzenlemesi aksi halde kovuşturmayla yer olmadığı kararı vermelidir. Bir görüş³⁸ de mahkemece kabul edilmesi koşuluyla iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılabilirliğini savunmaktadır. Bu görüş de mevzuattaki iddianame yerine geçen belgelerin varlığını yok saymamakta ancak CMK m. 170 vd. hükümleri kapsamında iddianame yerine geçen belgenin mahkemesince kabul edildiğinde kamu davasının başlayacağını savunmaktadır. Azınlık görüşe dahil olan diğer bir görüş ise konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu görüşe³⁹ göre bir belgenin iddianame olması başka, iddianamenin özelliklerini taşıması başkadır. İddianame suç iddiasını ortaya koyan bir belge iken iddianame yerine geçen belge iddianame niteliğinde olmayıp kamu davası açılmasına yarayan işlevsel bir belgedir.

³⁵ Köken, "İddianame Yerine Geçen Belge", 262.

³⁶ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 225.

³⁷ Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 814 vd.

³⁸ Mehmet Tan, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2011), 2512.

³⁹ Donay, *Ceza Yargılaması*, 304.

Kanaatimizce azınlık görüş kabul edilirse savcı, özel kanunlarda soruşturma yetkisi verilenlerin fezlekesini onaylama haricinde herhangi bir fonksiyona sahip olmayacaktır.⁴⁰ Savcının iddianame yerine geçen belgeye kendi imzasını atmasıyla bu belgeyi iddianame formatına sokması bir prosedürden ibaret görülecektir. Mevzuat hükümlerinin açıklığı karşısında iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılması usulünün reddedilmesi kanun koyucunun iradesine aykırılık teşkil etmektedir. Kanun koyucu kamu davasının savcı tarafından hazırlanan iddianamenin kabulüyle kamu davası açılacağı kuralına istisna getirmekle iradesini ortaya koymuştur. Bu belgeler vasıtasıyla kamu davasının açılmasının kabul edilmesiyle iddia yetki ve görevini yürüten savcının bu yetki ve görevi devredilmiştir.⁴¹ Bu nedenle mevzuatımızda iddianame yerine geçen belgelerin var olduğunu kabul etmek gerekir.⁴² Kanun koyucu mevzuatta başka iddianame yerine geçen belgeleri düzenlememiş, bilinçli olarak sessiz kalmış ve CMK m. 170 ve devamında bu belgeden iradi olarak bahsetmemiştir.⁴³ Olan ve olması gereken hukuk ayrımı gözetilmeksizin değerlendirmelerde bulunmak sakıncalıdır. Mevzuattaki özel düzenlemelerin varlığına rağmen bu düzenlemelerin geçersiz olduğunu savunmak anayasaya aykırıdır. Anayasa m. 11/2, kanunların anayasaya aykırı olamayacağını kesin bir dille belirterek pozitif hukuk sistemini benimsediğini açıkça ortaya koymuştur.

Kanun koyucu 2014 yılında yani 5237 sayılı CMK yürürlüğe girdikten sonra 6545 sayılı Kanun ile 2797 sayılı Yargıtay Kanunu m. 14/3-a'da *‘Daireler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde mahkeme kararındaki nitelendirme, mahkûmiyet dışındaki kararlarda ise iddianamede veya iddianame yerine geçen belgedeki nitelendirme esas alınır.’* şeklinde değişiklik yapmıştır. Kanun koyucu iddianamenin bizzat savcı tarafından düzenleneceği kuralını mutlak saymamış, CMK m. 191/3-b'de *‘İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır.’*⁴⁴ demek suretiyle kuralın istisnasını bizzat düzenlemiştir.⁴⁵ İthamın

⁴⁰ Aynı yönde Baykal, *Kamu Davası*, 121.

⁴¹ Mustafa Tırtır - Hüseyin Ateş, “İddianamenin İadesi (CMK m. 174)”, *Avukatın Öz-El Kitabı (Avukatlık Rehberi)* (İstanbul: Platon Hukuk Yayınları, 2022), 236; Arıtürk, “İddianamenin İadesi”, 207.

⁴² Aynı yönde bkz. Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 251.

⁴³ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 251.

⁴⁴ İddianame ve iddianame yerine geçen belgenin duruşmada anlatılacağına ilişkin kuralın istisnasını Bakanlar kurulu tarafından 20.7.2016 tarih ve 2016/9064 sayılı kararı gereğince 20.7.2016'dan itibaren 90 gün süreyle ülke genelinde ilan edilen olağanüstü hâl kapsamında çıkarılan 667 sayılı KHK'nın “Soruşturma ve kovuşturma işlemleri” başlıklı 6. maddesi oluşturmaktadır. Mehmet Emin Artuk - Ahmet Gökçen - Mehmet Emin Alşahin - Kerim Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi,

içeriğinin anlatıldığı evre kovuşturma evresidir ve kanun koyucu bu evre içinde iddianame yerine geçen belgeden söz etmiş ve bu belgelerle kamu davası açılması usulünün mümkün olduğunu bizatihi kabul etmiştir.⁴⁶ TCK m. 75’de ise “*özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi hali*”nden söz edilmektedir. Aynı şekilde 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 57/3’te “*Yüce Divan, 5271 sayılı Kanundaki iddianamenin iadesi sebeplerinden başka esaslı hukuka aykırı hâllerin bulunması hâlinde de iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgelerin iadesine karar verebilir.*” ve Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği m. 22/1-c’de “*Savcı tarafından iddianame düzenlenmeksizin, iddianame yerine geçen belgeyle doğrudan mahkeme önüne gelen uzlaşmaya tâbi bir suçun varlığı...*” denilmek suretiyle iddianame yerine geçen belgelere hukuki hüviyet kazandırılmıştır.⁴⁷ Mevzuatta iddianame yerine geçen belgeler düzenli ve sistematik olarak değil dağınık biçimde düzenlenmiştir. Çeşitli hukuki düzenlemelerde iddianame yerine geçen belge veya bu anlama gelen kavrama yer verildiği görülmektedir.⁴⁸ Bu veriler, kanun koyucunun yeni CMK sisteminde iddianame yerine geçen belgelere hukuki varlık tanıdığını doğrulamaktadır. Kanaatimizce kamu davasının kural olarak savcının düzenlediği iddianamenin kabul edilmesiyle istisnai olarak iddianame yerine geçen belgenin mahkemesine gönderilmesiyle açılacağı söylenebilir. Yargıtay da iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün istisnai nitelik arz ettiği kanaatindedir.⁴⁹

2020), 304. Bu istisna ilgili maddenin h fıkrasında “*Ceza mahkemelerinde duruşmanın başlamasından önce iddianame veya iddianame yerine geçen belge okunur ya da özetlenerek anlatılır.*” şeklinde belirtilmiştir.

⁴⁵ Özkan Gültekin, *Öğreti ve Uygulamada İddianame ve İddianamenin İadesi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 100.

⁴⁶ İddianame yerine geçen belgelerin kanundaki mevcudiyeti bu yönüyle Yargıtay kararlarında da karşılık bulunmaktadır. Y5.CD, 2015/12864E., 2020/489K., 21.01.2020T.; Y4.CD, 2014/32627E., 2018/21070K., 05.12.2018T.

⁴⁷ İddianame yerine geçen belgeyle doğrudan mahkemeye intikal eden uzlaştırmaya tabi bir suçun varlığı, kanun değişikliği sebebiyle suçun uzlaştırma kapsamına girmesi halinde kovuşturma evresinde de uzlaştırma yoluna başvurulabilmektedir. Hüseyin Şık, *Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu*, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018), 277.

⁴⁸ Köken’e göre ise tespit edilebildiği kadarıyla dört yerde bu kavrama yer verilmiştir. TCK m. 75/2 düzenlemesi iddianame yerine geçen belge kapsamında aynı sonuca ulaştıran bir ifade olması sebebiyle ayrıca bu belgeler arasında sayılmamıştır. Köken, “*İddianame Yerine Geçen Belge*”, 251

⁴⁹ “*Ceza muhakemesi hukukumuzda mahkemelerce bir yargılama faaliyetinin yapılabilmesi ve hüküm kurulabilmesi için yargılamaya konu edilecek eylemle ilgili, usulüne uygun olarak açılmış bir ceza davası bulunması gerekmektedir. 5271 sayılı CMK’nın 170/1. maddesi uyarınca ceza davası, dava açan belge niteliğindeki icra ceza mahkemesine verilen şikâyet dilekçesi, son soruşturmanın açılması kararı gibi istisnai hükümler dışında kural olarak Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenecek bir iddianameyle açılır.*” YCGK, 2019/43E., 2021/438K., 30.09.2021T.; Aynı yönde Y7.CD, 2021/23745E., 2021/15506K., 03.11.2021T.; Y12.CD, 2020/5238E., 2021/7144K., 20.10.2021T.

II. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE USULÜNDE CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMLERİ

Ceza muhakemesi süreci, adli kolluktan yüksek mahkemelere veya anayasa mahkemesine kadar, bir suçun işlendiği şüphesini hareket noktası olarak alan devlet kurumlarının tüm faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu faaliyetler soruşturma, soruşturma sonucu suçlama, iddianame düzenleme, yargılama ve kanun yolu gibi çeşitli aşamalardan geçmektedir.⁵⁰ Tarih boyunca bu faaliyetler arası etkileşimler ceza muhakemesi sistemlerinin farklılaşması sonucunu doğurmuştur. Ceza muhakemesinin amacı birey ya da toplumla devletin menfaatleri arası kurulacak denge kapsamında maddi gerçeğin adli yolla ortaya çıkarılmasıdır.⁵¹ Ceza muhakemesinin bu amacı doğrultusunda insanlığın gelişim aşamalarında iddia, savunma ve yargılama makamları arası ilişki ve yetki hususu, bu üç unsurdan birinin diğerine nispeten baskın olmasına neden olmuştur.

A. Ceza Muhakemesi Sistemleri

Önceden suçun yalnızca bireyleri ilgilendirdiği kabulünden hareketle genel geçer yaptırım bireysel intikam şeklindeydi. İnsanlık geçirdiği insanileşme evrimiyle birlikte bireysel intikamın neden olduğu sosyal düzensizliğin önlenmesi amacıyla iktidar yapılarının da güçlenmesiyle cezalandırma yetkisi devlet tekeline alınmaya başlandı.⁵² Bireysel intikam ve ihkak-ı hak gibi uygulamaların önlenmesi için mahkemeler kurularak bireylerin uyuşmazlıklarını mahkemeler önünde çözmesi sağlandı. Bunun neticesinde ise muhakemesiz ceza olmaz ilkesi gelişerek iddia, savunma ve yargılama makamlarından oluşan ceza

⁵⁰ Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 5; SE van der Merwe, “A basic introduction to criminal procedure”, *Criminal Procedure Handbook* Ed. Jacob Johannes Joubert (Pretoria: Juta, 2016), 7.

⁵¹ Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 32.

⁵² Birinci Dünya Savaşının yarattığı kaotik ortamda Franz Kafka tarafından kaleme alınan Ceza Sömürgesi’nde de ceza muhakemesi sisteminin dehşet verici yüzü bir ceza-infaz makinesi üzerinden kurgulanmıştır. Bu ceza infaz makinesiyle bir tarafça itham edilen ve kendisine savunma hakkı tanınmayan ve hatta işlediği fiili ve hakkındaki hükmü bilmeyen kişi hâkim önüne de çıkarılmadan infaz edilmektedir. Bu infaz makinesi ya da diğer bir ifadeyle işkence aracı bir metafor olarak kullanılmıştır. Bu alet aslında bir ülkenin ceza infaz sistemini betimlemekte ve bu aletin dışlıları de bu sisteme katılan ve sistemin işlemesi için olmazsa olmaz parçayı simgeleyen halkı sembolize etmektedir. Kafka burada sistemin ve bu sisteme bağlılığın yarattığı distopik ortamı ceza vermenin meşruiyetini temellendirme üzerinden kurgulamıştır. “*Mahkûm ise vadiide özgürce dolaştıktan sonra infaz başlarken bir ısıklıkla geri gelecek sadık bir köpek gibi görünüyordu.*” (Franz Kafka, *Ceza Sömürgesi* çev. Yeşim Pirpir Avan (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), 5) ifadesiyle Kafka; haklarını bilmeyen, bilmediği için de kullanamayan, tez-antitez-sentez üçlemesiyle hakkında karar verilmesi gerektiğinden habersiz bir kişinin insan olma vasfını da sorgulamaktadır. Bu yönüyle Ceza Sömürgesi, ceza muhakemesi sisteminin insan hakları temeliyle okunması gerektiğini kanıtlayan önemli bir distopya örneğidir.

muhakemesi sistemi oluştu.⁵³ Geçmişten bu yana suçun önlenmesi ve işlenen suçla bozulan kamu düzeninin yeniden tesisinde mantıksal temellere dayanan kronolojik olarak uygulanan üç muhakeme sistemi itham, tahkik ve karma (işbirliği) sistem olarak adlandırılmaktadır.⁵⁴

İlkel zamanlardan beri Anglosakson hukukunda da içeriği itibariyle uygulanagelen itham sisteminde kişilerin cezalandırılabilmesi, bir kişinin suçlanıp itham edilmesi ve itham eden tarafın da bu ithamı ispat etmesine bağlıdır.⁵⁵ Bu sistem; ilkel cezalandırma fikrine dayalı olarak engizisyon modeli boyunca şekillenen, uyuşmazlığın hâkim tarafından sonlandırılması esasına dayanan bir sistemdir.⁵⁶ Tarafların talebiyle ceza muhakemesi başladığı için bu sisteme taraf muhakemesi de denilmektedir.⁵⁷ İddia ile yargı fonksiyonlarının birbirinden kesin biçimde ayrıldığı itham sisteminde bir organ ithamda bulunurken diğer bir organ bu itham hakkında karar verir.⁵⁸ Hâkim bu noktada bir nevi hakem konumundadır.⁵⁹

Tahkik sisteminde taraf muhakemesi sisteminden kopuş yaşanmış ve ceza muhakemesinin kamusal niteliği ağırlık kazanmıştır.⁶⁰ Suçlunun soruşturulması ve kovuşturulması ilkel biçimde tarafların inisiyatifine bırakılmamıştır.⁶¹ Soruşturma ve kovuşturmanın gerçekleşmesi için organlar oluşturulmuştur.⁶² Ceza soruşturmasını başlatmak ve yürütmek devletin yetkisinde görülmüştür. Bu sistemde suç teşkil eden vakanın kamu adına aydınlatılması ve failin cezalandırılması amaçlanmış ve bu yolla şekli gerçeğin araştırılmasından maddi gerçeğin araştırılmasına geçiş söz konusu olmuştur.⁶³ Orta ağ Avrupası'nda davasız yargılama olmaz ilkesi terkedilerek hâkim hem soruşturmayı yapan

⁵³ Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 47.

⁵⁴ Adh mar Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure* ev. John Simpson (New Jersey: The Lawbook Exchange, 1913), 3.

⁵⁵ Toroslu – Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 48.

⁵⁶ Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure*, 3; Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 5; Hüseyin Tanfer Ayhan, *Ceza Muhakemesi Kanunu 171/1. Maddesi Kapsamında Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2013), 24.

⁵⁷ Vahit Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), 130.

⁵⁸  nver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 81.

⁵⁹ Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure*, 6; Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 130.

⁶⁰ Gökcen - Balcı - Alşahin - akır, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 34.

⁶¹ Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure*, 8.

⁶² Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure*, 8.

⁶³ Gökcen - Balcı - Alşahin - akır, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 35.

hem de yargılama sonucunda hüküm veren kişi konumuna gelmiştir.⁶⁴ Hâkimin rolü aktifleşmiş, ataerkil bir yapıya bürünmüştür.⁶⁵ Bu kapsamda da silahlar eşit değildir.⁶⁶

İşbirliği (karma) sistemi; iddia, savunma ve hükmün işbirliği ve birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde yürütüldüğü süreci ifade eder.⁶⁷ Hâkimler, uyuşmazlığı doğrudan mahkeme önüne taşıyamazlar. Bu suçlama hakkı, bu nedenle *kamu savcıları* olarak hareket eden ve tarafların prensipte sadece yardımcıları olması gereken özel görevlilere aittir.⁶⁸ Ceza muhakemesi hukukunun mevcut gelişimi, çelişme ilkesinin baskın bir rol oynadığı bir yönde ilerlemektedir. Yeni sayılabilecek bir zamanda kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Court-ICC*), tüm dünyada kabul edilebilir bir uzlaşmaya varma çabalarının bir sonucu olarak örnek oluşturmaktadır.⁶⁹

B. İddianame Yerine Geçen Belgelerle Kamu Davası Açılması Usulünde Uygulanan Sistem

İddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasında kural olarak savcıların takdiri söz konusu değildir. Bu usulde TBMM Genel Kurulu, idari kolluk, idari merciler, ağır ceza mahkemeleri, icra uyuşmazlığında alacaklı kamu davasını doğrudan başlatabilmektedir. Bu usulde düzenlenen iddianame yerine geçen belgeler ara muhakeme değerlendirmesinden geçmemektedir. Yetkili kişi ve mercilerce itham edilen kişiler, doğrudan kovuşturma evresine geçişle birlikte sanık sıfatını almaktadırlar.

İddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılmasında hâkimin rolü genel muhakeme kurallarından farklılık göstermediği için bu sistemin doğrudan itham sistemine uyduğu söylenemeyecektir. Soruşturmayı yürüten makamla kovuşturmayı yürüten makamın ayrı olması nedeniyle bu usul tahkik sistemine de uymamaktadır. Nihayetinde bu usulle kamu

⁶⁴ Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 35.

⁶⁵ Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 5.

⁶⁶ Süleyman Özar, “İddianamenin İadesi Tespitler, Sorunlar ve Öneriler”, *Adalet Dergisi* 28 (Mayıs 2007), 323;

Bu sistemde hâkim sadece önüne gelen delilleri değerlendirme yetkisiyle sınırlandırılmamıştır. Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure*, 9.

⁶⁷ Yeşim Yılmaz, *Ceza Muhakemesinde Pazarlık Yöntemleri ve Kovuşturmaya Alternatif Bir Yöntem Olarak Seri Muhakeme Usulü* (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Doktora Tezi, 2022), 17; Yener Ünver-Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, III/2023), 1588.

⁶⁸ Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure*, 11.

⁶⁹ Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 5.

davası açılmasında genel muhakeme kurallarında benimsenen karma (işbirliği) sisteminde bir ayrılma söz konusu değildir. Bu usulde değişen sadece soruşturmayı yürüten makamın farklılaşması ve iddianame yerine geçen belgenin değerlendirildiği bir ara muhakeme aşamasının bulunmamasıdır. Bu ise ileride inceleneceği üzere etkili soruşturma kapsamında sorunlara neden olmaktadır. İşbirliği sisteminin potansiyel faydası bu usulde etkili şekilde kendisini gösterememektedir.

C. İddianame Yerine Geçen Belgeyle Yargılanan Kamu Görevlilerinin Soruşturulmasında Uygulanan Sistem

Özel soruşturma usullerinden birini oluşturan iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması, bazı durumlarda kamu görevlileri için öngörülmüştür. Görevlerini güvenle ifa edebilmeleri için kamu görevlileri ve kamu görevi faaliyetinde bulunanlar açısından bazı güvence sistemleri öngörülmüştür. Yargısal güvence sisteminde ceza soruşturmasının bütünüyle savcı tarafından yürütülmesi esası benimsenmiş ve bu kişilerin bağlı olduğu kamu kurumu veya başka bir merciin ceza soruşturmasında bir yetkisi kabul edilmemiştir.⁷⁰ Kamu görevlilerinin hakkında cezai işlem uygulanmasını idari açıdan belirli prosedürlere bağlayan idari (yönetmelik) güvence sisteminde soruşturma ve kovuşturma işlemleri yönetimin güvencesi altında sayılırlar.⁷¹ Bu sistem izin, soruşturma (tahkik) ve muhakeme olarak üçe ayrılmaktadır.⁷²

İzin sisteminde özel soruşturma usulüne tabi kılınan kişiler hakkında ceza soruşturması başlatıp başlatmama yetkisi, kamu yararına dayalı olmak koşuluyla idareye tanınmıştır.⁷³ Bu iznin alınması ise muhakeme şartı niteliği taşımaktadır. Anayasa m. 129’da da izin sisteminin benimsendiği görülmektedir. Soruşturma (tahkik) sisteminde ceza soruşturması yapma ve

⁷⁰ Sinan Seçkin, “Vakıf Yükseköğretim Kurumlarında Görev Yapan Personel Hakkında Ceza Soruşturması Yürütülmesi Usulü”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 28/1 (Haziran 2022), 64.

⁷¹ Bu sistemin temel motivasyonu kamu hizmetinin işleyişinde aksaklıkların önlenmesi kamu otoritesinin saygınlığının korunması ve memur ve diğer kamu görevlilerinin endişeden uzak şekilde görevlerini ifa edebilmeleri olarak sayılabilir. Hatice Mesci - Vahdettin Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Çalışan Kamu Görevlilerinin Ceza Soruşturma Usulü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/2 (Aralık 2017), 5-6.

⁷² Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 65; Bilal Şinik, “4483 Sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ve Getirdiği Yenilikler”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 14/1 (2000), 400; Mesci - Aydın, “Yükseköğretim Ceza Soruşturma Usulü”, 6.

⁷³ Selahattin Keyman, “Memurin Muhakematı Kanunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1 (1962), 173.

soruşturmada sonuç çıkarıp son soruşturmanın açılması kararı verme yetkisi savcıda değil idarededir.⁷⁴ İdare soruşturmada savcının yetkilerini haizdir. Muhakeme sisteminde ise kamu görevlisinin hakkında görevi kapsamında işlediği iddia olunan suç soruşturması ve kovuşturulması bütünüyle idare tarafından yerine getirilmektedir.⁷⁵

Türk Hukukunda bu üç sistem de uygulandığı görülmektedir. Mülga Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat'da soruşturma sistemi, 1872 tarihli Memurin Muhakemesine Dair Nizamname'de yargılama sistemi, en son yürürlüğe giren 4483 sayılı Kanun ile izin sistemi benimsenmiştir.⁷⁶

İddianame yerine geçen belgeyle kamu görevlilerinin soruşturulması ve kovuşturulmasında temel mevzuat 4483 sayılı Kanun değildir.⁷⁷ 4483 sayılı Kanun temelinde iddianameyle kamu davası açılmaktadır.⁷⁸ Soruşturma sisteminin egemen olduğu bu usulde kovuşturma kararını savcılık vermemektedir. Bu kararı genel soruşturma kuralı kapsamında iddia makamı olan savcılık değil yargısal bir makam olan mahkeme vermektedir. İddia faaliyetinde bulunanla (itham eden) yargılayan sıfatının aynı makamda birleşmesi orta çağda geçerli olan tahkik sistemini anımsatmaktadır.⁷⁹ İddiayı kabul edip kamu davası açılmasına karar veren hâkimin aynı zamanda uyuşmazlığı da karara bağlayan hâkim olması tarafsızlığı sağlamada büyük bir engel teşkil etmektedir.⁸⁰ İddianame yerine geçen belgelerde ise tarafsızlık ilkesine aykırılığın bulunup bulunmadığı önemli bir sorundur. Avukatlar, hâkim ve savcılar, noterler hakkında son soruşturmanın açılması kararı iddianame yerine geçen belgedir. Burada mevzuatta düzenlenen usul farklılıkları olsa da temelinde kamu davasının açılıp açılmayacağına karar veren ve yargılamayı gerçekleştiren makam mahkemedir. Bu ise tarafsızlığa aykırı olduğu ve itham sistemini andırđıęı izlenimi yaratabilir. Ancak kanun

⁷⁴ şinik, "4483", 400; Keyman, "Memurin Muhakematı Kanunu", 174.

Tahkik sisteminde kural olarak idare tarafından lüzumu muhakeme kararı verilmedikçe kovuşturma yapılamayacaktır. Türker Karavaizoğlu, *4483 Sayılı Kanun'un ngrdğ Soruşturma Usulleri* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010), 15-16.

⁷⁵ Keyman, "Memurin Muhakematı Kanunu", 174.

⁷⁶ şinik, "4483", 401.

⁷⁷ Bahtiyar Akyılmaz - Murat Sezginer - Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2017), 780.

⁷⁸ nver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1590.

⁷⁹ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 629.

⁸⁰ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 629.

koyucu bu sakıncayı bertaraf etmek için son soruşturmanın açılmasına karar veren mahkemeye yargılamayı yapacak mahkemeyi birbirinden ayırmıştır.

III. İDDİANAME-İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE AYRIMINDA KIYAS

İddianame yerine geçen belge teknik açıdan iddianameyle aynı anlama gelmemektedir. Ancak iddianame gücünü haiz olduğu için iddianamenin doğurduğu hukuki etkiyi doğurmaktadır. Bunun için iddianame yerine geçen belgelerin de iddianamede bulunması gereken unsurları ihtiva etmesi gerektiği söylenebilir. Ancak genel muhakeme usulü iddianamenin kabulü veya on beş gün içinde iade edilmemesiyle kamu davasının açılması iken iddianame yerine geçen belgeyle doğrudan kamu davasının açılması genel muhakeme kuralına bir istisna teşkil etmektedir. Bu kapsamda da bu usul özel soruşturma kuralları kapsamında değerlendirilmektedir.

Kanun koyucu iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasında bazı hususlarda yeterli düzenleme yapmamış, boşluklar bırakmıştır. Bu boşlukların nasıl doldurulacağı hususunda ise bazı yerlerde atıf yöntemine başvurmuştur. Ancak yine de yeterli açıklık sağlanamamıştır. Genel kural ve istisnai hüküm ikileminde iddianameye ilişkin kuralların iddianame yerine geçen belgelere uygulanıp uygulanamayacağı hususu önemli bir sorundur. Bu uygulamada ise temel argümanı kıyas oluşturmaktadır.

A. Genel Olarak Kıyas

Normda uygulanacak olay hakkında bir hüküm olmaması üzerine benzer bir olayı düzenleyen kuralın, hakkında düzenleme olmayan olay hakkında da uygulanması, en genel itibariyle kıyasın tanımını oluşturmaktadır.⁸¹ Bir akıl yürütme yöntemi olarak kıyas,

⁸¹ Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Dersleri* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992), 66; Mahmut Koca- İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 64; Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 2016/1), 227; Kreshnik Myftari - Sevada Guço, "Prohibition of the Application of Criminal Law by Analogy within the Principle of Legal Certainty", *Journal of Research in Humanities and Social Science* 9/5 (2021), 20.

Kıyas; normun kapsamına dahil olan olayla bu kapsama girmeyen olayın koruduğu hukuki değerler birbirine benzediğinden olayın kendisine en yakın olaya benzetilerek normun kapsamına dahil edilmesi faaliyetidir. Hamide Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Beta Yayınları, 2019), 102-103.

bünyesinde bir karşılaştırma içerir.⁸² Bu yönüyle kıyas; bir hükmü, diğerini tamamlamak veya altta yatan temel bir ilkeyi belirtmek için kullanma süreci olarak ifade edilebilmektedir.⁸³

Kıyas bir yorum yöntemi olan genişletici yorumdan farklıdır.⁸⁴ Genişletici yorum, söz konusu hükmün anlamını ve uygulanma kapsamını genişletmektedir. Bu yönüyle genişletici yorum özü itibariyle kanunilik ilkesiyle çelişmemektedir.⁸⁵ TCK’da yasaklanan genişletici yorum değil, kıyasa varan genişletici yorumdur.⁸⁶ İlgili hükmün *ratio legis*ine ulaşana kadar gerçekleştirilen fikri faaliyet, hükmün metninde yer alan kelimelerin genişletilmesi halinde genişletici yorum söz konusu olacaktır.⁸⁷ Bu yönüyle kıyas bir yorum faaliyeti değildir.⁸⁸ Kıyas faaliyeti, yorum faaliyetinde olduğu gibi kanunun lafzının anlaşılması için gerçekleştirilmez.⁸⁹ Kıyas normun anlamını ortaya çıkarmaktan ziyade kanundaki boşlukların doldurulması faaliyetidir.⁹⁰

Kıyas yoluyla ceza hâkimi, kanun koyucuya ait bir yetki kullanarak kanunilik ilkesiyle ulaşılması istenen amaca aykırı bir faaliyette bulunur.⁹¹ Kıyasla hâkim hukuk yaratır.⁹² İşte burada *ratio decidendi* kıyas faaliyetinin meşruiyetini sağlamaktadır. *Ratio decidendi*

⁸² John H. Farrar, “Reasoning By Analogy in the Law”, *Bond Law Review*, 9/2 (1997) 151 (148-176); Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 66; John Bouvier, *Bouvier’s Law Dictionary* (Boston: Boston Book Company, 1897), 140.

⁸³ Note, The Use of Analogy in Criminal Law. *Columbia Law Review*, 47/4 (1947), 613.

⁸⁴ Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınları, 2022), 25-26; Myftari - Guço, “Analogy”, 27.

⁸⁵ Myftari - Guço, “Analogy”, 27.

⁸⁶ Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 73

⁸⁷ Abdullah Batuhan Baytaş, *Kanunilik İlkesi Bağlamında Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Yorum* (İstanbul: Oniki Levha Yayınları, 2018) 309.

⁸⁸ Fatih Selami Mahmutoglu - Serra Deniz, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi*, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2021), 11-12; Hakan Karakehya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 36; Nevzat Toroslu - Haluk Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 67.

⁸⁹ Mahmutoglu - Deniz, *TCK Şerhi*, 12; Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 66.

⁹⁰ Dönmezer - Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 277; Koca- Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 64.

⁹¹ Mahmutoglu - Deniz, *TCK Şerhi*, 12.

⁹² Kıyasta hukuk yaratmaktan ziyade yorum olarak atıfta bulunulmasının daha az karmaşık olabileceği ve bunun da kanunilik ilkesini ihlal etmekten kaçınacağı ileri sürülebilir. Ancak hukuk yaratma faaliyetinin yorum adı altında gizlenmesi daha büyük bir soruna yol açacaktır. Eylemin sübjektif değer yargısı içerdiğini açıklığa kavuşturmak için hâkimler tarafından yapılan hukuki yoruma hukukun yaratılması olarak atıfta bulunulmalıdır. Bu düşünceye göre, kanunilik ilkesi, ceza davalarında kanunların hâkimler tarafından oluşturulmasını yasaklayan bir ilkedir. Hukuk yaratmanın sınırlarını gösteren bir standart haline gelmektedir. Shin Matsuzawa, “The Methods of Legal Dogmatics of Criminal Law From a Realistic Perspective”, *Methodology of Criminal Law Theory: Art, Politics or Science?* Ed. Shin Matsuzawa - Kimmo Nuotio (Germany-Baden: Hart Publishing, 2021), 33.

(hükmün, kararın gerekçesi⁹³) kavramı, kıyas ile akıl yürütmede çok önemli bir rol oynar. Genelde kararın ya da hükmün bağlayıcılığının özü bu kavramla özetlenir.⁹⁴ Kıyas yapmanın gerekçesine ilişkin bu kavram, kıyas yoluyla akıl yürütmeye kural ve ilke yoluyla akıl yürütme arasındaki boşluğu doldurur.⁹⁵ Bunun için en başta kanunda bilinçli olmayan bir boşluk (*kural dışı boşluk - praeter legem*) bulunmalıdır.⁹⁶ Ancak kanun koyucu tarafından boşluğun bilinçli mi yoksa bilinçsiz mi bırakıldığı hususuna karar vermek her zaman için açık değildir ve tartışılması gerekir.⁹⁷ Bu bilinçsiz boşluğun doldurulması gereği, kıyas yapılması için gereken ihtiyaç, gerekçe ve bağlayıcılık (*ratio decidendi*) koşulunu sağlamaktadır.

Kıyas için önemli olan husus, hükmün anlamına ilişkin *ratio legis* dir. Hükmün kendi kapsamı dışındaki olaya uygulanmasında sınırı *ratio legis* oluşturmaktadır. Bu şekilde hükmün kapsamı sınırsız genişlememiş olacaktır. İlâveten bu yolla hakkında düzenleme bulunan olayla düzenleme bulunmayan olay arasındaki irtibat da *ratio legis* ile kurulabilecektir. İhtiyaç ya da gerekçe koşulunu ortaya koymada da önem arz etmektedir.

Yorumdan farklı olarak kıyas temel fikrin geliştirilmesi ve genişletilerek benzer ve yeni bir kural oluşturulması faaliyetidir.⁹⁸ Bu yönüyle kıyasa başvuran bir kişi kanun koyucuya özgü bir faaliyeti yerine getirmiş olacaktır. Ancak kıyas yeni bir kural yaratmaktan ziyade kanunun anlamı ve mantığı çerçevesinde *ratio legis* ine yani esas fikrine uygun olarak yeni bir kural koymayı ifade eder.⁹⁹

B. Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Kıyas

TCK m. 2/3'te kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamayacağı ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Genel hükümlerde kıyas yapılamayacağına ilişkin bir

⁹³ H.K. Lücke, “Ratio Decidendi: Adjudicative Rational and Source of Law” *Bond Law Review* 1/1 (Nisan 1989), 38.

⁹⁴ Lücke, “Ratio Decidendi: Adjudicative Rational and Source of Law”, 38.

⁹⁵ Farrar, “Reasoning By Analogy in the Law”, 151.

⁹⁶ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 525.

⁹⁷ Faruk Erem, *Ümanist Doktrin Açısından Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1976/1), 67.

⁹⁸ Koca- Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 64.

⁹⁹ Dönmezer - Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 277.

¹⁰⁰ Bu düzenlemenin tabii bir sonucu olarak ceza hâkiminin medeni yargı hâkiminde olduğu şekliyle boşluk doldurma yetkisi bulunmamaktadır. Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 25; Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 131.

düzenleme bulunmamaktadır.¹⁰¹ Bunun gerekçesi hukuki kesinliğin ve belirliliğin sağlanması gereğidir.¹⁰² Bu kapsamda kıyas yasağının sadece özel hükümlerde geçerli olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır. Ancak kıyas yasağının temelini oluşturan kanunilik ilkesi esas alındığında bu ilkenin sağladığı güvence fonksiyonuna aykırı olarak ceza sorumluluğunu doğuran veya kapsamını genişleten hükümlerde failin aleyhine kıyasa başvurulması hukuk mantığıyla bağdaşmayacaktır.¹⁰³ Genel hükümlerin her bir suç tanımıyla birlikte okunması gerekliliği karşısında kıyas yasağının failin lehine veya aleyhine olup olmadığına bakılmaksızın geçerli olduğu ve TCK m. 1-75 maddeleri arasında kıyasa başvurulamayacağı kanaatindeyiz.¹⁰⁴

Kıyas yasağına ilişkin TCK m. 2/3 benzeri bir hüküm Ceza Muhakemesi Kanunu bakımından öngörülmemiştir. Bu nedenle doktrinde muhakeme normlarında kural olarak kıyas yoluna başvurma mümkün olduğu savunulmaktadır.¹⁰⁵ Ancak bunun sınırını öncelikle kişi özgürlüğünün kapsamını daraltmayan, hakları kısıtlamayan¹⁰⁶ ve keyfilik

¹⁰¹ Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 134;

Özgenç, ceza hukuku genel hükümlerinde kıyas yasağından söz edilemeyeceğini, bu hükümlerde genişletici yorumun kullanılabileceğini belirtmektedir. Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 134.

¹⁰² Myftari - Guço, “Analogy”, 21.

¹⁰³ Karakehya, *Ceza Genel*, 37.

Özellikle ceza hukukunda yer alan analogi ve geniş yorum yasağı dikkate alındığında kanunilik ilkesine ilişkin olarak, bir suçun suç teşkil eden fiillerin işlenmesiyle ilişkilendirilebilmesi için bunun bir norm içinde tam olarak tanımlanmış olması gerekir, aksi takdirde Devlet vatandaşlarına tanınan irade özgürlüğünü ihlal etmiş olur. Guatemala Anayasa Mahkemesi 17 Temmuz 2012 tarihli “İşkence Kararı”ndan Alıntılar. Kararı aktaran Lucas Martínez-Villalba, “The Application Of Blank Criminal Law and The Principle Of Legality: The Guatemalan Example”, *Mexican Law Review* 10/2 (2017), 85-86.

¹⁰⁴ Koca- Üzülmüş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 67; Kıyas yasağının sadece fail değil mağdur bakımından da bir teminat teşkil ettiği gerekçesi üzerinden lehe aleyhe ayrımı yapılmaksızın genel hükümlerde de kıyas yasağının söz konusu olduğu görüşü için bkz. Mustafa Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 76;

Hakeri, kıyasın failin lehine veya aleyhine olmasının arasında fark olmadığı kanaatinde. Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 25;

Önder’e göre aynı zamanda genel hükümler bakımından kanun koyucunun bir ilke belirlemiş olması ihtimalinde kanunda boşluk olduğu iddiasıyla bu boşlukların doldurulması faaliyetine girişilemez, aksi uygulama kanun koyucunun iradesine aykırı olacaktır. Buradan hareketle Önder, aksi bir hüküm bulunmayıp kanun koyucunun da genel iradesine aykırılık olmadığı müddetçe failin genel hükümlerle ilgili durumunda lehe kıyasa gidilebileceğini ifade etmiştir. Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 67.

Genel hükümlerde lehe kıyasın mümkün olduğu görüşü için bkz. Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 68. Benzer yönde Myftari - Guço, “Analogy”, 22.

¹⁰⁵ Mustafa Avcı - Mehmet Aykanat - İbrahim Ülker, *Hukuk Başlangıcı ve Metodolojisi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 304; Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 37; Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 136; Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 64.

¹⁰⁶ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 485.

sonucu doğurmayan hükümlerin kıyasa elverişli olması oluşturmaktadır. Ardından kıyas edilecek hükmün sınırlayıcı hükümlerden ¹⁰⁷ olmaması ve istisnai ¹⁰⁸ bir nitelik taşımasıdır. ¹⁰⁹ Bu hususlar dışında sanığın lehine veya aleyhine olup olmadığına bakılmaksızın muhakeme normları kıyasa elverişlidir. ¹¹⁰ Ancak bunun için normun maddi ceza normu mu yoksa muhakeme (şekli ceza) normu mu olduğu hususu öncelikle belirlenmelidir. Bu husus, normun düzenlendiği kanuna göre değil normun içeriğine göre belirlenir. ¹¹¹

İstisnalar dar yorumlanır kuralının kıyasın bir yorum yöntemi olmadığı kabulü karşısında geçerli olmayacağı söylenemez. İstisnalar dar yorumlanır kuralının ratio legisi istisna hükümlere ilişkin her türlü akıl yürütme faaliyetinin sınırlı olduğu ve istisnai hükümlerin geniş yoruma ve kıyasa kapalı olmasıdır. Mecelle m. 15'te de kıyasa aykırı olarak kabul edilmiş hükmün buna benzer başka meselelere delil olamayacağı düzenlenmiştir. ¹¹² Bazı zaruretler veya özel şartlar gereği konan hükümler kıyasa elverişli değildir. ¹¹³ Kıyasa aykırı hüküm bir istisnadır ve istisnaların da dar yorumlanması esastır. ¹¹⁴ Son olarak kıyas

Ünver ve Hakeri bu kapsamda koruma tedbirlerinin kıyasa elverişli olmadığını savunmaktadır. Bu alanda kıyasa başvurulduğunda çoğu kez suç, bazen de haksız fiil işlenmektedir ve bu yolla elde edilen deliller de doğrudan hukuka aykırı hale gelmektedir. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73.

Aynı yönde Özen de koruma tedbirlerinde kanunilik ilkesi geçerli olduğu için kıyasa kapalı olduğunu savunmaktadır. Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 137.

¹⁰⁷ Örneğin soruşturma evresinde müdafinin dosya inceleme yetkisinde sınırlama öngören CMK m. 153/2 hükmü kovuşturma evresinde kıyasen uygulanamayacaktır. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73.

¹⁰⁸ Örneğin kamu davasını açmada savcının takdir yetkisi (CMK m. 171) istisnai bir düzenlemedir. Bu hükmün kıyasen uygulanması mümkün değildir. Aynı yönde bkz. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73.

Aynı şekilde suçun ispatı ceza mahkemeleri dışında başka bir mahkemenin görev alanına giren bir sorunun çözümüne bağlı ise bekletici sorun kararı verilebileceğine ilişkin CMK m. 218 hükmü genel bir hükümdür. Ancak hakaret suçunda isnat edilen suç fiilinin ispat edilmiş olması halinde kişiye ceza verilmeyeceğine ilişkin TCK m. 127 hükmü kapsamında ceza mahkemesi kararının beklenebileceği sonucu doğrudan bu hüküm istisnai niteliktedir. Bu nedenle de kıyasa elverişli değildir. Burak Taş, “Ceza Mahkemeleri Arası Bekletici Sorun Kararı”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 9/18 (Aralık 2021), 317-318.

¹⁰⁹ Avcı - Aykanat - Ülker, *Hukuk Başlangıcı ve Metodolojisi*, 304; Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 37; Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73; Albayrak, *Ceza Muhakemesi*, 32.

¹¹⁰ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 38.

¹¹¹ Hasan Gerçekler, “Ceza Hukukuna ve Ceza Hukukunda Yargıtay Uygulamalarına Genel Bir Bakış” *Fasikül Hukuk Dergisi* 83 (Ekim 2016), 12.

¹¹² “Alâ-hilâfi l-kıyas sâbit olan şey sâire makîsün-aleyh olmaz”. Osman Öztürk, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri (İlk 100 Madde)* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019), 26.

¹¹³ Mahmut Şevket Ustaosmanoğlu, *Mecelle'nin Özü* (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2019), 37.

¹¹⁴ Avcı - Aykanat - Ülker, *Hukuk Başlangıcı ve Metodolojisi*, 303; Aynı yönde YCGK, 243/7, 31.1.2012. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 74; Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 64.

edilecek kurala ilişkin vaka ile hakkında hüküm bulunmayan vaka arasında benzerlik bulunması gerekmektedir. Bu benzerlik mahiyetleri itibariyle vakalar arasında doğal bir irtibat bulunmasını gerektirmektedir.¹¹⁵

C. İddianame Yerine Geçen Belgeyle Kamu Davası Açılmasında Kıyas

İddianameye ve iddianamenin kabulüyle kamu davası açılmasına ilişkin kurallar CMK’da genel muhakeme kuralları olarak öngörülmüştür. İddianame yerine geçen belgenin görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesiyle kamu davası açılması usulü ise genel muhakeme kurallarına bir istisna olarak mevzuatta dağınık olarak düzenlenmiştir. Kanun koyucu bu istisnai usulle ilgili yeteri kadar düzenleme yapmamıştır. Bu usulle ilgili soruşturma ve kovuşturma yapılması için yeterli açıklıkta hükümler ihdas edilmemiştir. Bu noktada ise iddianame için öngörülen kuralların kıyasen iddianame yerine geçen belge için de uygulanıp uygulanamayacağı hususu gündeme gelmektedir.

Kıyas metoduna başvurulabilmesi için gereken şartlar temel olarak şu şekilde özetlenebilir: Kıyas için bilinçli olmayan kanun boşluğu bulunması, kıyas yapılmasının bir gerekçesi yani bir ihtiyaç bulunması, kıyas edilecek hükmün genel nitelikte olup istisnai nitelikte olmaması, kıyas edilecek kurala ilişkin vaka ile hakkında hüküm bulunmayan vaka arasında benzerlik bulunması ve temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı nitelikte olmaması.

İddianame yerine geçen belgelere ilişkin kurallar yetersizdir. Özel düzenlemeler temel hususları bazı yerlerde açıkça ifade etmiş bazı yerlerde ise geniş bir boşluk bırakmıştır. İstikrarlı bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu konudaki kanun boşluğunun bilinçli bırakıldığı söylenemez. Suç isnadı üzerine soruşturmadan sonuç çıkarılıp kamu davasının başlatılmasının amaçlandığı bir konuda kanun koyucunun bu konuda bilinçli olarak sustuğunu savunmak mümkün değildir. Özellikle kişilerin özgürlüğünü ilgilendiren bir konuda kuralların eksik olması sebebiyle mevcut boşluğun doldurulması bir gereklilik teşkil etmektedir. Bu açıdan kıyasa başvurma hakkı bir gerekçesi söz konusudur. İddianameye ilişkin kurallar yapısı itibariyle genel niteliktedir. Bu genel kurallar muhakeme sürecinde uygulanabilme kapasitesine sahiptir. İddianame yerine geçen belge ve iddianameyle kamu davası açılması benzer bir olaya ilişkindir. İki usulde de soruşturmadan çıkarılan sonuca göre yeterli şüphe temelinde suç isnadı altındaki kişi hakkında kovuşturma yapıp yapılamayacağı araştırılır. Bu kapsamda kanaatimizce iddianameye ilişkin kurallar mahiyeti elverdiği ölçüde

¹¹⁵ Benzer yönde belirlemeler için bkz. Myftari - Guço, “Analogy”, 26-27.

iddianame yerine geçen belge hakkında kıyasen uygulanabilir. Yargıtay¹¹⁶ da iddianame yerine geçen belgeler hakkında CMK'daki iddianameye ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Bu kapsamda iddianamede bulunması zorunlu olan unsurların iddianame yerine geçen belgelerde de bulunması gerekmektedir. Ancak doktrinde bir görüşe¹¹⁷ göre iddianame yerine geçen belgenin iddianameyle bütünüyle aynı (eşdeğer) hüküm ve sonuçları doğurması beklenmemelidir. Kanaatimizce iddianame yerine geçen belge soruşturma evresini sonlandırıp kovuşturma evresini başlatıyorsa suçlama belgesinin tüm hüküm ve sonuçlarını doğurucu nitelikte olmalıdır. Suçlama belgelerinin sistematiği, isnad edilen suçun tam anlamıyla yargılama makamının önüne eksiksiz ve kusursuz şekilde taşınmasını gerektirir (CMK m. 225). Karşılaştırmalı hukukta da belirtildiği üzere hukuki bağlamda iddianamede veya bilgilendirme belgesinde (information) belirtilen manevi unsur anlamına gelen belirli bir nesne veya sonuçla ilişkilendirmeden failin iç dünyasına atıfta bulunmak doğru olmayacaktır.¹¹⁸ İddianamede de fiilin failin manevi unsurla ilişkilendirilmesi gereği iddianame yerine geçen belge için de geçerlidir. Bu yönüyle her iki belgenin birer suçlama belgesi olarak aynı hüküm ve sonuçları doğurduğunu ve aynı gücü haiz olduğunu savunma noktasında aynı unsurları barındırması gerektiği kabul edilmelidir.

Doktrinde bir görüşe¹¹⁹ göre memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yargılanmasıyla ilgili hükümler genel soruşturma ve kovuşturma usullerine istisna teşkil etmekle birlikte başlı başına belirli bir yargılama usulünü düzenlemeleri itibariyle genel norm niteliğinde değerlendirilmelidir. Kanaatimizce bu düzenlemelerin genel ya da istisnai norm olarak kabul edilmesi kıyas hükümlerinin uygulanması bakımından önem arz etmeyecektir. Önemli olan

¹¹⁶ “Son soruşturmanın açılması kararı iddianame yerine geçen belge olduğundan, CMK'daki iddianameye ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması gerekmektedir. CMK'da ise tarafların, iddianameye itiraz hakkı olduğuna dair bir hüküm bulunmamaktadır. Nitekim ilk derece mahkemesi sıfatıyla yargılama yapan Yargıtay 16. Ceza Dairesince son soruşturmanın açılması kararı, kabul edildikten sonra taraflara tebliğ edilmiş, yargılanmaya başlandıktan sonra da bu belge duruşmada okunarak sanıklara ve müdafilerine bu belgeye karşı ayrıntılı bir şekilde itiraz etme ve savunma yapma imkânı tanınmıştır.” YCGK, 2017/956E., 2017/370K., 26.09.2017T.; Y9.CD, 2020/5583E., 2020/2335K., 26.11.2020T.

¹¹⁷ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 443.

Bu görüşe göre ayrıca iddianame yerine geçen belgede bulunması gereken hususların gösterilmediği hallerde ilgili kanunlarda sayılan bu belgelerde hangi unsurların yer alması gerektiğine ilişkin CMK'da değişiklik yapılması yerinde olacaktır. Ayrıca özel kanunlarda çok fazla sayıda iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün varlığı ve her bir kanunda CMK m. 170 benzeri bir düzenlenme yapmanın kanun yapma sürecinin uzunluğu ve zorluğu dikkate alındığında bu kanunların ilgili kısımlarında en azından CMK m. 170'e atıf yapılması gerekmektedir. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 490.

¹¹⁸ Andrew Ashworth - Jeremy Horder, *Principles of Criminal Law* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 142.

¹¹⁹ Adem Gelir, *Üniversite Soruşturma Rehberi* (Ankara: Astana Yayınları, 2016), 2.

özel soruşturma usulüne kıyasen uygulanacak normların genel nitelikte olmasıdır. Teknik manada iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasına ilişkin kuralların genel veya istisnai nitelik taşıdığı hakkında kanaate varmanın pratik bir sonucu bulunmamaktadır. Ancak ceza muhakemesi sistemi kapsamında değerlendirme yapıldığında bu kuralların CMK m. 170 vd. kapsamında öngörülen genel normların karşısında özel ve istisnai norm olarak yer aldığını belirtmek gerekir.

IV. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE İLE İDDİANAME AYRIMI

A. İddianame Çeşitleri ve Diğer Belgeler

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda 1985 tarihli değişiklikten önce ceza muhakemesi, ön soruşturma (soruşturma) ve son soruşturma (kovuşturma) olmak üzere iki aşamadan oluşmaktaydı. Ön soruşturma evresi savcının hazırlık soruşturması ve sorgu hâkiminin ilk soruşturması şeklinde iki kısma ayrılmaktaydı.¹²⁰ Suçun önemi, dağınıklığı ve hâkim tarafından soruşturma yapılmasının gerekli olmasına karar verilmesine göre savcı tarafından iddianame hazırlanırdı. Burada hazırlanan iddianame “*dava açan belge*” niteliğindeydi. Savcı iddianame yerine ilk soruşturma yapılması için bir “talepname” “*düzenlerdi ve bu da “dava talep eden belge”* niteliğindeydi. İlk soruşturmanın başlaması üzerine sorgu hâkimi sanık hakkında son soruşturma için yeterli delil toplanmışsa ve deliller de muhafaza altına alınmışsa iddiasını bildirmek üzere ilk soruşturma dosyasını savcıya gönderirdi. Son soruşturma açılması için elverişli deliller toplanmışsa sorgu hâkimi, savcı tarafından düzenlenen iddianameyi yani “*davayı yürüten iddianame*”yi¹²¹ sanığa tebliğ etmekteydi. Savcının iddianameyi yetkili mahkemeye vermesiyle son soruşturmanın (kovuşturma) başladığı kabul edilmekteydi.¹²² 1985 değişiklikleriyle birlikte ilk soruşturma aşaması kaldırılmıştır ve muhakeme, hazırlık soruşturması ve son soruşturma temeline indirgenmiştir.¹²³ Dava yürüten iddianame ve son soruşturma iddianamesinin hükmü

¹²⁰ Özar, “İddianamenin İadesi”, 323.

¹²¹ Dava yürüten iddianame, ilk soruşturma sonucunda savcı son soruşturmanın açılmaması kanaatinde olsa bile sorgu hâkimi aksi görüşte ise savcının bu karara uygun iddianame düzenlemesi zorunluluğu kapsamındaki iddianamedir. Hüsamettin Uğur, “Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 73 (2007), 258.

¹²² Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 808; Yakup Duranoğlu, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Soruşturma Evresinin Tarihi Gelişimi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/1 (Ocak 2022), 183.

¹²³ Arıttürk, “İddianamenin İadesi”, 186-187.

kalmamıştır.¹²⁴ Yeni CMK sisteminde ise kamu davasını başlatan iki belge bulunmaktadır: iddianame ve iddianame yerine geçen belge.

Kamu davası açma kapasitesine sahip olmayan belgeler iddianame ve iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemez.¹²⁵ Eğer bir belge kamu davası açma kapasitesine sahip değil ve savcılığa gönderilerek savcılık tarafından iddianame düzenlenmesini sağlamaktaysa buna “*iddianameyi hazırlayıcı belge*” denir.¹²⁶ Ancak bu belge ne iddianame ne de iddianame yerine geçen belge hükmünde değerlendirilebilecektir. Adli kolluk tarafından, iddianame hazırlanmasından önce savcıya verilen ve iddianamenin düzenlenmesi hususunda savcıya yardımcı olan bu fezleke ve belgeler ise “*iddianame hazırlanmasına yardımcı belge*” olarak adlandırılmaktadır.¹²⁷ Bu belge ise fezleke niteliğinde olup soruşturma işlemlerinin özeti ve benzeri bilgileri içerir ve bu yönüyle iddianame ve iddianame yerine geçen belge niteliğini haiz değildir. Bunun dışında 5235 sayılı Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 21/2 kapsamında düzenlenen düşünce yazısı da iddianame ve iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemez. Bu belge başsavcılık tarafından iddianame düzenlenmesine ilişkin savcılar tarafından düzenlenen hukuki mütalaa niteliğindedir.¹²⁸

B. İddianame ve İddianame Yerine Geçen Belge

Yargıtay iddianameyi “*kişinin suçlandığı resmi belge*” şeklinde tanımlamaktadır.¹²⁹ İddianame doktrinde, “*devletin resmi cezalandırma isteği*” olarak da tanımlanmaktadır.¹³⁰ Britanya ve Amerikan hukukunda da iddianame, yargılamanın başında suçlanan kişiye yönelen resmi bir suçlama belgesi olarak değerlendirilmektedir.¹³¹ İddianame yargılamanın

¹²⁴ Enes Köken, “Yeni CMK Sisteminde Soruşturma Evresi ve İddianame”, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6/1 (Nisan 2021), 371.

¹²⁵ Hakan Kaşka, *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma Evresinin Sona Ermesi* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018), 153.

¹²⁶ Kaşka, *Soruşturma*, 153.

¹²⁷ Kaşka, *Soruşturma*, 154.

¹²⁸ Bu belgeyle ilgili detaylı bilgi “İddianame Yerine Geçmeyen Diğer Belgeler” başlığı altında verilecektir.

¹²⁹ Y4.CD, 2013/14130E., 2015/29746K., 25.5.2015T. Karar için bkz. Yargıcı, *Kamu Davasının Hazırlanması*, 112.

¹³⁰ Yener Ünver, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Önsoruşturma Mı?”, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Sorunlar* Ed. Yener Ünver (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 212.

¹³¹ Sprack - Engelhardt Sprack, *Criminal Procedure*, 203; Paul Marcus - Melanie Wilson, *Criminal Procedure* (USA: Gilbert, 2016), 110; V. Rolando Del Carmen - Craig Hemmens, *Criminal Procedure-Law and Practice* (Boston: Cengage Learning, 2017), 514.

programını belirler ve kişilerin suçlanması ve mahkeme huzurunda yargılanabilmelerinin resmi dayanağını oluşturur.¹³² İddianamenin üç temel bileşeni bulunur. Bunlar; suçlanan kişi, olay ve olaya uygulanacak hukuktur.¹³³ Çelişmeli yargılamanın sağlanabilmesi için kovuşturmada sanığın suçlama belgesinde işlediği iddia edilen suçun tüm maddi unsurlarına yeterince yer verilmek durumundadır.¹³⁴

İddianame yerine geçen belge de bir suçlama belgesi olarak kovuşturma evresinde mahkemeye hitap etmektedir. İddianamenin üç farklı görünümü olmakla birlikte iddianame yerine geçen belgeler bunlardan biri değildir. Doktrinde iddianame yerine geçen belge “*kamu davası açılmasına imkân veren ve savcı dışındaki makamların düzenlediği belge*” olarak tanımlanmaktadır.¹³⁵ İddianame yerine geçen belgeler, Cumhuriyet başsavcılığının üst yazısıyla mahkemeye tevdi olunmaktadır.¹³⁶ Ancak uygulamada gerçekleşen tevziie ilişkin kurallar ceza muhakemesinin temel yapısında farklı bir yoruma cevaz veremeyeceği için burada iddianame yerine geçen belgelerin mahkeme değerlendirmesine tabi tutulduğu şeklinde sonuca varılması mümkün olmayacaktır. Bu belgeler doğrudan kamu davası başlatma gücünü haiz olmalarıyla iddianame ve diğer muhakeme belgelerinden ayrılmaktadır.

Amerikan Hukukunda iki temel suçlama belgesi söz konusudur. Bunlar bilgilendirme belgesi (*information*) ve iddianamedir (*indictment*).¹³⁷ Bilgilendirme belgesi savcı tarafından yapılan resmi bir suçlama iken iddianame bir kişiye karşı savcı tarafından büyük jüri önünde yapılan yeminli, yazılı suçlama olarak tanımlanmaktadır.¹³⁸ Büyük jüri ise suçla ilgili şikâyet ve suçlamaları alan, şikâyet eden tarafın ön delillerini dinleyen ve resmi suçlama olan iddianameyi onaylayan ve ona son halini veren kişilerden oluşur.¹³⁹ Büyük jürinin soruşturma evresi için oldukça önemli yetkisi ve gücü bulunmaktadır.¹⁴⁰ Soruşturmanın sona ermesi

¹³² Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 196.

¹³³ Çin Hukuku ile aynı yönde bkz. Chen, Chen, *Models Of Criminal Procedure System*, 6.

¹³⁴ Van der Merwe, “Basic Introduction to Criminal Procedure”, 20.

¹³⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 470-471.

¹³⁶ İbrahim Keskin, “Uygulama ve Öğretide İddianamenin İadesi” *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1, (Haziran 2022), 326.

¹³⁷ Daniel E. Hall, *Criminal Law and Procedure* (New York: Delmar Cengage Learning, 2012), 492.

¹³⁸ Hall, *Criminal Law and Procedure*, 492.

¹³⁹ Hall, *Criminal Law and Procedure*, 492.

¹⁴⁰ United States v. Calandra davasında da büyük jürinin soruşturma işlemlerinde yetkisinin önemi vurgulanmıştır (414 U.S. 338 (1974)). Worrall, *Criminal Procedure*, 186.

bakımından değerlendirme yapacak olan makam büyük jüridir.¹⁴¹ Büyük jüri, Amerikan Anayasasında yazılı belirli suç tipleri için anayasal bir gerekliliktir.¹⁴² Ancak bu federe devletler için bir zorunluluk değildir. Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'ne göre, yalnızca federal hükümet kapsamında ağır suçlar için büyük jüriyle itham edilme usulü bir gereklilik teşkil eder.¹⁴³ Avustralya Hukukunda iddianame, sanığın daha sonra savunmak zorunda kalacağı bir suçlamayı veya bir dizi suçlamayı özetleyen yazılı beyan olarak tanımlanır.¹⁴⁴ İrlanda Hukukunda da başlangıç, açıklamalar ve sonuçtan oluşan yazılı bir suçlama belgesi olarak tanımlanır.¹⁴⁵ Nihayetinde karşılaştırmalı hukukta suçlama belgelerinde ortak bir tanıma ulaşılmaktadır: Suçlama belgeleri nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin kamu davasının başlaması için varlığı zorunlu olan, fail başta olmak üzere şüpheli, suç teşkil ettiği düşünülen olayı, olaya uygulanacak hukuku ve olay ile uygulanacak hukukun ilişkilendirilmesini içeren belgelerdir.

C. İddianame Yerine Geçen Belgelerin Hukuki Niteliği

Soruşturma evresinde kolluk ve savcı işlemleri yürütülmektedir. CMK'da genel olarak soruşturma işlemleri bir sıraya bağlanmamıştır. Ancak yine de belirli kurallara uyularak soruşturma işlemleri gerçekleştirilmektedir. Kanun koyucu bazı hallerde genel soruşturma usulünden ayrılarak özel soruşturma usulleri öngörmüştür. Soruşturma izni alınarak soruşturmaya başlanması, soruşturmanın tamamlanması üzerine kovuşturma izni alınarak iddianamenin yetkili ve görevli mahkemeye gönderilebilmesi gibi uygulamalarla genel soruşturma kurallarından ayrı usuller öngörülebilmektedir. İddianame yerine geçen belgeler de kabul olunmasına gerek olmadan kamu davasını başlatabilmeleri noktasında genel soruşturmadan ayrılmaktadır. Kural, ceza muhakemesi hukukunda kamu davasının açılması için iddianame hazırlamaya asıl yetkili makamın savcı olmasıdır.¹⁴⁶ Bazı kanunlarda bizzat savcı tarafından düzenlenmiş bir iddianame bulunmadan da kamu davasının açılabilmesi

¹⁴¹ Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 196.

¹⁴² U.S. Attorneys, <https://www.justice.gov/usao/justice-101/charging>

¹⁴³ U.S. Attorneys, <https://www.justice.gov/usao/justice-101/charging>

¹⁴⁴ Kerstin Braun - Andrew Hemming, *Criminal Procedure* (Australia: LexisNexis Butterworths, 2016), 89.

¹⁴⁵ John G. Thompson, *Law of Criminal Procedure in Ireland* (Dublin: Hodges, Figgis, 1899), 43

¹⁴⁶ Ayyıldız, *Adli Kolluk*, 11.

düzenlenmektedir.¹⁴⁷ Bu yönüyle iddianame yerine geçen belge ile kamu davası açılması, özel soruşturma usullerinden birini oluşturmaktadır.

İddianame yerine geçen belgenin varlığı halinde savcının soruşturmayı gerçekleştirme ve yeterli şüphe halinde iddianame düzenleme yetkisi bulunmamaktadır.¹⁴⁸ Bir Anayasa Mahkemesi kararında da belirtildiği üzere ceza soruşturmalarında genel görevli olan savcının, bu görevleri yapanlar hakkındaki ceza soruşturmalarında herhangi bir değerlendirme ve karar yetkisi bulunmamaktadır.¹⁴⁹ İddianame olmadan ancak iddianamenin hüküm ve sonuçlarını haiz olarak bazı soruşturmacılarca düzenlenen ve kamu davasının açılmasını sağlayan bu belgelere “iddianame yerine geçen belge”, “iddianame hükmünde olan belge” yahut “dava açan belge” denilmektedir.¹⁵⁰ İddianame yerine geçen belge iddianame niteliğinde olmayıp iddianame gücünde bir suçlama belgesidir. Ancak doktrinde¹⁵¹ iddianame yerine geçen belgenin, özel soruşturma usulü neticesinde soruşturmacılar tarafından soruşturma işlemlerinin tamamlanıp kamu davasının açılmasını ve bu soruşturma sonucunda iddianame düzenlenmesinin sağlanması için savcılığa gönderildiği belge olarak tanımlandığı da görülmektedir. Bu tanım iddianame yerine geçen belgelerin varlığını reddeden görüşe dayanmaktadır.

Bir görüşe¹⁵² göre kanun koyucu, iddianame yerine geçen belge ile ilgili düzenleme yapmayarak bilinçli susmuştur. Bu görüşe göre kanun koyucu iradi şekilde CMK m. 170 ve devamında bu kavramdan bahsetmek istememiştir. Bu kapsamda bu belgenin niteliği de önem arz etmemektedir. Kanaatimizce kanun koyucunun bu suskunluğunun bilinçli olup olmadığı hususunda yeterli veri olmadığından burada kanun koyuculuk ödevine aykırı davranıldığı ve büyük bir eksiklik bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Kanun koyucu bu tavrıyla

¹⁴⁷ Kayıhan İçel, *Yaptırım Teorisi* (İstanbul: Beta Yayınevi, 2002) 353; Mine Güliz Baykal, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Kamu Davasının Açılması, İddianamenin Unsurları ve İadesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010), 120; Kadri Çeker, *Soruşturma Aşamasının Sona Ermesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014), 49-50; Fethi Gölcü, *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi* (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2021), 11; Mehmet Ali Uzun, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1994), 117.

¹⁴⁸ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 522.

¹⁴⁹ AYMK, 2013/58E., 2013/114K., 10.10.2013T. Karar için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>

¹⁵⁰ Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 100; Baykal, *Kamu Davasının Açılması*, 120; Donay, *Ceza Yargılaması*, 303.

¹⁵¹ Donay, *Ceza Yargılaması*, 303.

¹⁵² Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 251.

iddianame yerine geçen belgelerle kamu davasının açılması usulünde nasıl davranılması gerektiğini uygulamanın yorumuna bırakmıştır. Bu ise ceza muhakemesinin bir yetki hukuku olması niteliğiyle bağdaşmamaktadır. Savcı dışındaki soruşturmacılar tarafından düzenlenen belge, savcı aşılıarak doğrudan mahkeme önüne gelmektedir. Böylece savcı dışındaki soruşturmacılar, soruşturma makamı yerine geçmiş olmaktadır.¹⁵³ Bu özel nitelikli ceza soruşturmaları, doğrudan ilk derece ceza mahkemelerinde, Anayasa Mahkemesi'nde ya da Yargıtay'da; iddianameyle değil özel kanunlarda düzenlenen iddianame yerine geçen belgelerle başlatılan kamu davasının açılması sürecini ifade eder.¹⁵⁴

Kanaatimizce iddianame yerine geçen belgenin hukuki niteliği suçlama belgesidir. İddianame yerine geçen belgeler ileride inceleneceği üzere bazı özelliklere sahiptir. Niteliği itibariyle suçlama belgesi olan iddianame yerine geçen belgelerin iddianameden farklı özellikleri bulunmaktadır. Bir belgenin iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilebilmesi için (i) kabule gerek olmaksızın doğrudan kamu davasının başlatılabilmesi, (ii) savcının düzenlediği bir iddianamenin bulunmaması ve (iii) savcının gerçekleştireceği soruşturmadan sonuç çıkarma faaliyetinin yani suç işlendiği yönünde yeterli şüphe değerlendirmesinin savcı dışı soruşturmacılar tarafından yerine getirilmesi gerekir.

D. İddianame Yerine Geçen Belgenin Unsurları

Suçlama belgesi isnadın öğrenilmesi aracıdır. Suç yükleme niteliğini haiz olmayan belge hukuki anlamda suçlama belgesi niteliğini haiz olmayacaktır.¹⁵⁵ Isnadın öğrenilmesi de savunma hakkının tesisi için bir ön koşul teşkil etmektedir. Bu noktada Yargıtay suç yükleme niteliğini haiz olmayan ve bir iddia içermeyen belgeler için “*iddiasız iddianame*” ifadesini kullanmaktadır: “*Şüpheliler hakkında bir kimseyi fuhuşa teşvik etmek veya yaptırmak veya aracılık etmek veya yer temin etmek suçlarından cezalandırılmaları istemi ile kamu davası açılmış ise de; iddianameye, açıklama olarak polis fezlekesinin kopyalanarak yapıştırıldığı, hangi şüphelinin, hangi mağdur ve müştekilere karşı, ne zaman, ne şekilde, nerede, isnat*

¹⁵³ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 251.

¹⁵⁴ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 521; Son soruşturma açılması kararları Yargıtay kararlarında da iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmektedir. “*Dairemizce de benimsenen Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 26/09/2017 tarihli ve 2017/16.MD-956 esas - 2017/370 sayılı kararında da belirtildiği üzere; son soruşturmanın açılması kararının iddianame yerine geçen belge olduğu, Ceza Muhakemesi Kanun'undaki iddianameye ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması gerektiği...*” Y9.CD, 2020/5583E., 2020/2335K., 26.11.2020T. Karar için bkz. Suat Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması* (Ankara: Platon Hukuk Yayınevi, 2021), 28.

¹⁵⁵ Y4.CD, 2012/21275E., 2012/13997K., 11.6.2012T. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 554.

olunan suçları işlediklerinin iddianamede açıkça anlatılmadığı, şüphelilere isnat olunan eylemlerin, delillerle ilişkilendirilerek iddianamede gösterilmediği, düzenlenen iddianamenin, iddiasız bir iddianame niteliğinde olduğu, Cumhuriyet Savcılığının, tüm şüpheliler ile ilgili iddialarının, ayrı ayrı ve ayrıntılı olarak iddianameye yazılmadığı, ”.¹⁵⁶

İddianamenin taşıması gereken özellikler CMK m. 170’te detaylıca düzenlenmiştir. Ancak iddianame yerine geçen belgelerde böyle bir belirleme yapılmamıştır. Ancak bu durum iddianame yerine geçen belgenin iddianamede bulunması gereken hususları ihtiva etmesinin gerekmediği şeklinde yorumlanamaz. İddianame yerine geçen belgelerin de kendilerine uygun olduğu oranda iddianamede bulunması gereken unsurları (CMK m. 170’te sayılan şartları) haiz olması gerekmektedir.¹⁵⁷ Bunun gerekçesini iddianameye ilişkin kuralların kıyasen iddianame yerine geçen belgelere de uygulanması gereği oluşturmaktadır. Ayrıca suçlama belgesinin kanunda belirtilen tüm hususları içermesi gereği, lekelenmeme hakkının tesisi bakımından da temel önemi haizdir.¹⁵⁸

Maddi gerçeğe ulaşma bakımından kullanılan araç ve yöntemlerle ihlal edilen temel hak ve hürriyetler arasındaki dengenin korunması adına iddianamede yer alması gereken unsurların iddianame yerine geçen belgeler bakımından da bulunması gerekmektedir.¹⁵⁹ TCK m. 170’in iddianame yerine geçen belgelere kıyasen uygulanması teknik açıdan mümkündür. Bu kapsamda belgenin iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilebilmesi için iddianamede bulunması gereken unsurların tamamını ihtiva etmesi gerekmektedir.¹⁶⁰ İddianamede bulunması gereken fiilin ve failin belli olmasıyla dava şartlarının gerçekleşmiş olması koşulu¹⁶¹ iddianame yerine geçen belge için de geçerli olacaktır. Ancak bu belgelerin iddianameyle aynı unsurları taşıması iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmesi için yeterli değildir.¹⁶² Bu belgenin doğrudan kamu davasını açma gücüne sahip olması

¹⁵⁶ Y18.CD, 2016/14983E., 2016/19071K., 13.12.2016T.

¹⁵⁷ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 250; Y5.CD, 12.05.2010-D. İş-39/39, Başsavcılığı: MD. 2010/83277; Centel - Zafer de Karayolları Trafik Kanunu’nda düzenlenen trafik suçları için trafik memurları tarafından düzenlenen suç tutanağının iddianamenin özelliklerini taşıması gerektiği kanaatindedir. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 559.

¹⁵⁸ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 554

¹⁵⁹ Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 102.

¹⁶⁰ Gültekin, “Yüce Divan”, 16.

¹⁶¹ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 465;

İddianame sanığın fiillerini yansıtacak şekilde kaleme alınması gerekmektedir (Wilson, *Criminal Law*, 514). Bunun da mahkemenin anlayacağı şekilde olay örgüsünü içermesi önemlidir.

¹⁶² Kaşka, *Soruşturma*, 153.

gerekmektedir.¹⁶³ İddianamenin unsurları iddianame yerine geçen belgeler için de geçerli olacağı için şekli ve maddi unsurlar iddianame yerine geçen belgelerde de bulunmalıdır.

1. Şekli Unsurlar

İddianamenin şekli unsurları CMK m. 170’de düzenlenmiştir. Buna göre (i) görevli ve yetkili mahkeme, (ii) şüphelinin kimliği, (iii) müdafii, (iv) maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği, (v) mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi, (vi) açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, (vii) şikâyetle bulunan kişinin kimliği, (viii) şikâyetin yapıldığı tarih, (ix) yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, (x) yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, (xi) suçun delilleri, (xii) şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri iddianamede bulunması zorunlu olan şekli unsurlardır.¹⁶⁴

Bu şekli unsurlar ithamın yöneldiği kişi için önemli bilgiler içermektedir. İsnadın öğrenilmesi gerekliliği noktasında bu unsurların iddianame yerine geçen belgede de yer alması adil yargılanma hakkının tesisi için önem arz etmektedir. Bu noktada CMK m. 170’in kıyasen iddianame yerine geçen belgeler için de uygulanması mümkün kabul edilmelidir.

2. Maddi Unsurlar

a. Yeterli Şüphe

Kamu davasının açılabilmesi için soruşturma evresinde toplanan delillerin suç işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturacak bir yoğunluğa ulaşması gerekmektedir.¹⁶⁵ Toplanan lehe ve aleyhe delillerin akıl ve mantık kurallarına uygun bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda, yargılamada sanığın mahkûm olma ihtimalinin beraat etme ihtimalinden objektif olarak daha yüksek olduğu düşünülüyorsa yeterli şüphenin varlığından söz edilebilir. Şüphenin varlığı delil ile belirlenir. Suçun işlendiğine yönelik yeterli delil elde edilmişse şüphenin yeterli

¹⁶³ Kaşka, *Soruşturma*, 153.

¹⁶⁴ Görevli mahkemenin belirlenmesi, suç için belirlenen soyut ceza üzerinden gerçekleşir. Yetkili mahkeme de CMK’daki yetkiye ilişkin düzenlemelere göre belirlenir. Bu da ceza ve ceza muhakemesi hukuku bilgisini gerektirir. Aynı şekilde yüklenen suç ve sevk madde belirlemesi de ceza ve ceza muhakemesi alanında yetkin olmayı gerektirmektedir. Örneğin suçun basit veya nitelikli dolandırıcık suçu olması mahkemelerin görevini etkilemektedir. Bu hususta etkili soruşturmacının sahip olması gereken özelliklerin iddianame yerine geçen belge usulünde ne şekilde tezahür edeceğine yönelik incelemede daha detaylı bir açıklama yapılacaktır.

¹⁶⁵ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 555.

olduğu sonucuna ulaşılabilir. Kamu davası açıldığında sanığın suçu işleyip işlemediği hususunun tartışılabilmesi, yeterli şüphenin mevcudiyetine bağlıdır. Yeterli delil ve buna bağlı olarak yeterli şüphe oluşmamışsa kişilerin gereksiz yere lekelenmemesi, kamuoyunda teşhir edilmemesi adına iddianame düzenlenmesi mümkün değildir.¹⁶⁶ Bu kapsamda yeterli şüphe suçlama belgesi için temel bir unsur ifade etmektedir. Maddi açıdan suçun işlendiği olasılığı, işlenmediği olasılığının üstünseyse iddianame yerine geçen belgenin düzenlenebilecektir.

İddianame yerine geçen belge düzenlenirken yeterli şüphenin varlığı ya da bu şüphe derecesine ulaşma gerekliliği hususunda mevzuatta açık bir hüküm yer almamaktadır. Burada mevzuat bakımından bir açıklık bulunmaması, bu belgeyi oluşturmaya yetkili mercilerin yeterli şüphe derecesine ulaşmasına gerek olmadığı şeklinde yorumlanamaz. Kanun koyucu yeni ceza muhakemesi sistemine geçerken iddianame yerine geçen belge kavramını mevzuattan çıkarmayı tercih etmemişse bu aşamadan itibaren şüpheli haklarının korunması adına bu belgelerin kıyasen iddianamenin sahip olması gereken unsurları ve iddianamenin hüküm ve gücünü haiz olması gerektiği kabul edilmelidir. Doktrinde bir görüşe¹⁶⁷ göre kural olan iddianame istisna olan iddianame yerine geçen belge ilkesinden hareketle iddianame hazırlanması için yeterli şüphe aranıyorsa iddianame yerine geçen belge için yeterli şüphe evleviyetle (*argumentum a fortiori*) aranır. Bu görüşle aynı sonucu savunmakla birlikte burada evleviyet değil kıyas yoluyla iddianame yerine geçen belge için de yeterli şüphenin varlığı aranması gerektiği kanaatindeyiz. Burada yeterli şüphenin bulunup bulunmadığı hususunu savcı dışındaki soruşturmacılar takdir edecektir. İddianame yerine geçen belgelerle muhakeme süreci işletildiğinde atılı suçun işlenip işlenmediği hususunda yeterli şüphenin takdir yetkisi, iddianame yerine geçen belge düzenleyen soruşturmacılara devredilmiş sayılacaktır.¹⁶⁸

b. Lehe ve Aleyhe Toplanan Tüm Delillerin Yüklenen Suçla İlişkilendirilmesi

CMK m. 170/4'e göre iddianamede, yüklenen suçu oluşturan olaylar mevcut delillerle ilişkilendirilerek tek tek açıklanmalıdır. Böylece şüpheli isnad olunan iddiaya yönelik hangi

¹⁶⁶ Donay, *Ceza Yargılaması*, 301.

¹⁶⁷ Aynı yönde bkz. Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 252, 261, 262.

¹⁶⁸ Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 84.

karşı delilleri getirebileceğini öğrenmiş olacaktır.¹⁶⁹ Son değişiklikle¹⁷⁰ yüklenen suç oluşturulan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere iddianamede yer verilemeyeceği de ifade edilmiştir. Kanaatimizce uygulamadaki hatanın önlenmesi adına kanun koyucunun, uygulamacının halihazırda yapması gerekene yönelik düzenleme ihdas etmesi yerinde değildir.¹⁷¹ Suçla ilgili olmayan argümanların iddianamede yer almaması, eşyanın doğası gereğidir.

CMK m. 170/5'e göre iddianamede sadece şüphelinin aleyhine olan delillere değil lehine olan delillere de yer verilmek zorundadır. Ancak yine de lehe ve aleyhe delil dengesinde gözetilmesi gereken husus yeterli şüphenin varlığıdır. Objektif olarak şüphelinin suçu işleme olasılığının işlememe olasılığından az olması gerekmektedir. Lehe ve aleyhe deliller bu dengeyi bozup suçun işlenmediği olasılığını işleme olasılığı nazarında artırırsa artık iddianame ve iddianame yerine geçen belge düzenlenemeyecektir.

c. Yaptırım Talebi

İddianamenin sonuç kısmında gerekçeli bir şekilde yaptırım talebi yer alması gereği CMK m. 170/6'da ifade edilmiştir. İşlenen suç dolayısıyla sevk maddesi için kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesi istendiğinin açıkça belirtilmesi iddianamenin ve iddianame yerine geçen belgenin maddi unsurlarındandır.

Karşılaştırmalı hukukta “adil etiketleme (*fair labelling*)” kavramıyla, suç tanımıyla suç fiilinin eşleşmesi gerektiği savunulmaktadır. Suç fiilinin kanunda karşılığını oluşturan suçun tanımına tam olarak girmeyen bir davranışı da içine alacak şekilde yorumlamanın hatalı olacağı ifade edilmektedir.¹⁷² “Suç etiketi” ile “suç tanımı” arasındaki ilişkinin doğru kurulmasında soruşturmacının becerisi ön plandadır. Bu hususta adil etiketlemenin yapılmasıyla uygulanması istenen yaptırım arasında tam anlamıyla bir uyumdan söz edilebilecektir.

¹⁶⁹ Center - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 564.

¹⁷⁰ 8.7.2021 tarih ve 7331 sayılı Kanun m. 19

¹⁷¹ Aynı yönde Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1594.

¹⁷² Herring, *Criminal Law*, 10.

d. Gerekçe

Anayasa m. 141/3 ve CMK m. 34 kapsamında hâkimlik ve mahkeme kararları karşı oy yazıları da dahil olmak üzere gerekçeli olmak zorundadır. İddianame ve iddianame yerine geçen belge bu kararlardan olmadığı için gerekçe zorunluluğu söz konusu kanuni düzenleme kapsamında değildir. Ancak kanuni bir zorunluluk olmasa da hukuk devleti ilkesinin gereği olarak suçlama belgesinin de gerekçeli olması önem arz etmektedir.¹⁷³ Gerekçe koşulu, diğer maddi koşullarla iç içe bir nitelik arz etmektedir.

Vakaların ve iddiaların algılanmaya, anlamaya, tartışmaya ve ispata elverişli olarak kişi, yer, zaman, oluş şekli ve içerik açısından somutlaşması gerekir.¹⁷⁴ Lehe ve aleyhe tüm suç delillerinin tek tek gösterilmesi, delillerin olayla ilişkilendirilmesi ve yeterli şüphenin bulunup bulunmadığı değerlendirmesi nihayetinde gerekçeye dayanmalıdır. Bu gerekçeye dayalı olarak ancak olayla ilgili hüküm kurulabilecektir.

Örneğin TBMM İçtüzüğü m. 107/2’de Yüce Divana sevk için önergede, ilgili kişilerin görevleriyle ilgili işlerden dolayı hakkında Meclis soruşturması açılması istenen Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların cezai sorumluluğu gerektiren fiillerinin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi gerektiğini ifade etmektedir. İlgili maddede hangi fiillerinin hangi kanun ve nizama aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesinin zorunlu olduğu da vurgulanmıştır; TBMM İçtüzüğü m. 112/4 ve m. 114/12’de Yüce Divana sevk kararlarında hangi ceza hükmüne dayanıldığının belirtilmesi gerektiği açıkça düzenlenmiştir. Böylece önergede aranan gerekçe zorunluluğu, iddianame yerine geçen Yüce Divana sevk belgesine bağlı olduğu için bu belgeye de yansıyacaktır.¹⁷⁵ Aynı şekilde hâkim ve savcılar, avukatlar ile noterlerin görevleri sırasında veya görevlerinden doğan suçlar için düzenlenen son soruşturma kararında da Yargıtay; sevk maddesinin bulunmasını, olayların delille ilişkilendirilmesini, suç tarihi, şüpheli bilgilerinin belirtilmesi, şüphelinin lehine ve aleyhine tüm delillerin ortaya konmasını aramaktadır.¹⁷⁶ Ancak Yargıtay, iddianame yerine geçen İİK m. 349’daki şikâyet dilekçesinin CMK m. 170 kapsamında iddianamede bulunması gereken tüm şekli koşulları taşımasının gerekli

¹⁷³ Aynı yönde Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 559.

¹⁷⁴ Yerdelen, *SYOK*, 67.

¹⁷⁵ Yargılamada önemli olan fiil olduğu için AYM iddianame yerine geçen belgede yer alan fiille bağlıdır. Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 177-178.

¹⁷⁶ Y5.CD, 39/39 Değişik İş, 12.5.2010T.

olmadığını, suç isnadı altında olan borçlu ile olayın mutlaka belirtilmesinin zorunluluk teşkil ettiğini ifade etmiştir.¹⁷⁷ Şikâyeteye bağlı suçlarda icra ceza mahkemesi kendine özgü (*sui generis*) bir kamu davası yürütüldüğü için farklılık söz konusu olabilecektir.

E. İddianame Yerine Geçen Belgeye Benzeyen Belgeler

Mevzuatta ceza muhakemesi sürecine ilişkin dağınık şekilde düzenlenmiş birçok belge bulunmaktadır. Bazı belgeler genel muhakeme kurallarından farklılıklar öngörmekte ve iddianame yerine geçen belgelerle karıştırılabilmektedir. Bu belgeler teknik açıdan incelendiğinde doğrudan kamu davası başlatma gücünü haiz olmadıklarından iddianame yerine geçmemektedirler.

1. Vergi Usul Kanununda Düzenlenen Mütalaa

Kural olarak vergi suçlarında ceza soruşturması savcı tarafından doğrudan başlatılmaktadır. Ancak 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) m. 349’da düzenlenen vergi kaçakçılığı suçlarının işlendiğini öğrenen savcı, doğrudan soruşturma başlatamamaktadır. Bu bağlamda mütalaa, suçtan haberdar olunmasına hizmet eden bir kurumdur.¹⁷⁸

VUK m. 367 kapsamında 359. maddede düzenlenen vergi kaçakçılığı suçlarıyla ilgili olarak ilgili kamu görevlileri tarafından mütalaa hazırlanması düzenlenmektedir.¹⁷⁹ Bunun sebebi ise vergi suçlarının incelemesinin uzmanlık, özel ve teknik bir bilgi birikimini gerektirmesidir.¹⁸⁰ Mütalaa alınması sayesinde vergi suçlarıyla ilgili olarak bu bilgi birikimine sahip olması beklenemeyen savcının soruşturma işlemlerini hukuka uygun şekilde gerçekleştirmesi sağlanmış olacaktır.¹⁸¹ Ancak doktrinde bu uygulamanın sakıncalarının da olduğu belirtilmektedir. Savcı VUK m. 359’daki suçların işlendiğini öğrense dahi mütalaa olmadan soruşturma başlatamamaktadır.¹⁸² Mütalaa alınmadan başlayan soruşturma

¹⁷⁷ Y19.CD, 2015/22246E. 2018/2147K., 28.02.2018T.; YCGK, 836/191, 2.6.2015T. Karar için bkz. Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 520.

¹⁷⁸ Hanne Özgenç, “Vergi Kaçakçılığı Suçunda Muhakeme Usulü Olarak Mütalaa Şartı”, *Vergi Ceza Hukuku Çalışmaları* ed. İzzet Özgenç (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 642.

¹⁷⁹ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 255.

¹⁸⁰ Özgenç, “Vergi Kaçakçılığı Suçunda Muhakeme Usulü Olarak Mütalaa Şartı”, 635.

¹⁸¹ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 256.

¹⁸² Amerikan ve Fransız Hukukunda da vergi suçlarında doğrudan kamu davası açılmasını engelleyici nitelikte yazılı başvuruya benzer müesseseler mevcuttur. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 139.

sonucunda düzenlenen iddianamenin iade edilebileceğine yönelik Yargıtay kararları da bulunmaktadır.¹⁸³

VUK m. 367/2’de açıkça 359. maddede yazılı suçların işlendiğini herhangi bir şekilde öğrenen Cumhuriyet Başsavcılığının doğrudan soruşturma başlatamayacağı, hemen ilgili vergi dairesini durumdan haberdar ederek inceleme yapılmasını talep edebileceği düzenlenmiştir. Burada soruşturma aşaması henüz başlamamıştır.¹⁸⁴ Soruşturma evresinin başlayabilmesi için ise ilgili vergi dairesinin mütalaa hazırlaması gerekecektir.¹⁸⁵ Bu husus birinci fıkrada açıklanmıştır. Yaptıkları inceleme sırasında 359. maddede yazılı vergi kaçakçılığı suçların işlendiğini tespit eden Vergi Müfettişleri ve Vergi Müfettiş Yardımcıları tarafından ilgili rapor değerlendirme komisyonunun mütalaaıyla doğrudan doğruya ve vergi incelemesine yetkili olan diğer memurlar tarafından ilgili rapor değerlendirme komisyonunun mütalaaıyla vergi dairesi başkanlığı veya defterdarlık tarafından keyfiyetin Cumhuriyet başsavcılığına bildirilmesinin zorunu olduğu düzenlenmiştir (VUK m. 367/1).¹⁸⁶ Savcı hazırlanan bu mütalaa göre soruşturmanın açılıp açılmayacağına karar verecektir. Savcı bu mütalaa ile bağlı değildir.¹⁸⁷ Ancak savcıya mütalaa gönderilmemiş olması halinde soruşturma başlayamayacak ve iddianame düzenlenemeyecektir. Söz konusu mütalaa bu yönüyle muhakeme sürecinin ilerlemesi için varlığı zorunlu bir unsur olarak değerlendirilebilir.

¹⁸³ Y11.CD, 11679/9387, 5.6.2013T. Karar için bkz. Yaşar - Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2/1766-1767.

¹⁸⁴ Soruşturma evresinin başlayabilmesi için basit şüpheye (izlenim) dayanan emarelerin söz konusu olması gerekir.

¹⁸⁵ Yüksel Ertürk Bezgin, *Soruşturmanın Gizliliği İlkesi Kapsamında Lekelenmeme Hakkı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 46-47; Doğan Şenyüz, *Vergi Hukuku Genel Hükümler* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2022), 293.

Özen ise VUK kapsamında mütalaa bulunmayışı savcının soruşturma başlatmasına engel olmadığı kanaatindedir. İlgili kurumdan belgeler istenerek başlatılan soruşturma, mütalaa alınmak üzere beklenen amaca ulaşacaktır. Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 87.

¹⁸⁶ VUK m. 367/4’te bu mecburiyete istisna düzenlenmiştir: “359 uncu maddenin (ç) ve (d) fıkralarında yazılı suçların işlendiğinin inceleme sırasında tespiti halinde incelemenin tamamlanması beklenmeksizin, sair suretlerle öğrenilmesi halinde ise incelemeye başlanmaksızın Vergi Müfettişleri ve Vergi Müfettiş Yardımcıları tarafından bu tespitlere ilişkin rapor düzenlenir ve rapor değerlendirme komisyonunun mütalaaıyla birlikte keyfiyet Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir. Kamu davasının açılması için incelemenin tamamlanması şartı aranmaz.” Aynı şekilde VUK m. 367/5’te de istisna bulunmaktadır: “359 uncu maddede yazılı suçlara ilişkin yürütülmekte olan soruşturma veya kovuşturmalarda mütalaaaya konu fiilin, başka bir kişi tarafından veya başka bir kişiyle birlikte gerçekleştirildiğinin ortaya çıkması durumunda, bu kişi bakımından kamu davası açılması için rapor düzenlenmesi ve mütalaa verilmesi şartı aranmaz.”

¹⁸⁷ Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 87.

Söz konusu mütalaanın hukuki niteliği kapsamında doktrinde katıldığımız görüşe¹⁸⁸ göre bu belge Yargıtay kararlarında da kabul olunduğu üzere¹⁸⁹ bir muhakeme şartı niteliğindedir. Bir görüş¹⁹⁰ ise mütalaayı iddianame yerine geçen belgelerden biri olarak değerlendirmiştir. Kanaatimizce bu belge düzenlenmeksizin soruşturma evresinin başlatılamaması ancak savcının da bu belgeyle bağlı olmadan¹⁹¹ yeterli şüpheyeye ulaşması halinde iddianame düzenleyebilmesi gerçekliği karşısında bu belgenin gerçek manasıyla iddianame yerine geçen bir belge olduğu savunulamaz. Savcı mütalaanın içeriğiyle bağlı değildir.¹⁹² Savcı fiille bağlı olsa da hukuki nitelemeyle bağlı değildir. Savcılık, ihbar vasıtasıyla kaçakçılık suçlarını öğrense dahi yetkili vergi dairesini bilgilendirmek ve soruşturmayı yürütebilmek için mütalaayı beklemek zorundadır.¹⁹³ Esasında savcılık mütalaa

¹⁸⁸ Özgenç, “Vergi Kaçakçılığı Suçunda Muhakeme Usulü Olarak Mütalaa Şartı”, 643; Yıldırım, *Ceza Soruşturması*, 140; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 114; “213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun 367. maddesi uyarınca dava şartı olan Rapor Değerlendirme Komisyonunun 27/03/2012 tarih ve 17 sayılı mütalaa yazısının dosya içerisinde bulunmadığı...” Y11.CD., 2020/6098E., 2021/13480K., 27.12.2021T.; Y11.CD, 2021/10422E., 2021/13242K., 22.12.2021T.

¹⁸⁹ “Sanık hakkında ‘2009 takvim yılında sahte belge düzenleme’ suçundan 213 sayılı VUK’nin 367. maddesine göre usulüne uygun olarak verilmiş mütalaa bulunmadığı anlaşılmakla, iddianameye konu olan ‘2009 takvim yılında sahte fatura düzenleme’ suçu yönünden 213 sayılı VUK’nin 367. maddesi gereğince dava şartı olan mütalaanın verilip verilmeyeceğinin Vergi Dairesi Başkanlığından sorulması, verilmeyeceğinin anlaşılmaması durumunda dava şartı yokluğu nedeni ile davanın düşmesine karar verilmesi gerekeceği gözetilmeden, yargılamaya devamla sanığın mahkumiyetine hükmedilmesi” Y11.CD, 2019/6371E., 2021/9234K., 26.10.2021T.; “213 sayılı Kanunun 367. maddesine göre dava şartı olan mütalaanın temini cihetine gidilmesi gerektiğinin gözetilmemesi” YCGK, 2017/925E., 2021/452K., 07.10.2021T.; “Ceza hukukunda soruşturma yapmakla yükümlü olan makamların bir suç işlendiğini öğrenmeleri halinde hemen ceza muhakemesi sürecini başlatmaları asıldır; ancak bu sürecin başlatılması kimi hallerde bazı şartlara bağlanmış olabilir. Davanın açılabilmesi için ilgili vergi dairesinden alınması gereken ‘mütalaa’ da bu kapsamda bir muhakeme şartıdır.” AYM, 2009/89E., 2011/40K., 10.2.2011T.

¹⁹⁰ Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 814. Ancak Özen bu kabulüne, bu belgelerin kamu davasını açma gücü tanınmanın yerinde olmadığı ve bu belgelerin savcılar aracılığıyla iddianame formatına sokulması gerektiği şerhini de düşmektedir. Eserinin bir bölümünde ise mütalaanın ihbarın özel şekli olduğunu ifade etmiştir (Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 87). Özen, iddianame yerine geçen belgeleri ihbar niteliğinde savcıya gönderilmesi gerektiğini savunmaktadır.

¹⁹¹ Bu husus savcının mütalaa ile harekete geçtiğini temellendirmekle birlikte savcı iddianamesini mütalaaya bağlı kalarak hazırlayabilmesini de engellemektedir. “Vergi suçu ve vergi raporları ile mütalaaaya uygun olarak 2007 takvim yılında sahte fatura düzenlemek suçundan açılan kamu davasında...” Y11.CD, 2016/2309E., 2018/1150K., 13.02.2018T. Karar için bkz. Hatice Ela, *Vergi ve Ceza Hukukunda Sahte Belge ve Yanıltıcı Belge* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 835.

¹⁹² Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 114.

¹⁹³ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 114; Y11.CD, 2013/3664-4362., 18.3.2013T. Karar için bkz. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 114;

Bu usule uyulmadan konunun savcılığa intikal ettirilmesi durumunda yapılan işlem hükümsüz olmaktadır. Gürol Güler, *Vergi Usul Kanunu Uygulaması* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 895;

Mütalaa alınmadan dava açılmış ve beraat kararı dahi verilmiş olsa bu eksiklik Yargıtay tarafından bozma nedeni olarak değerlendirilmektedir. Y19.CD, 2015/3066E., 2015/3182K., 24.6.2015T. Özgenç, “Vergi Kaçakçılığı Suçunda Muhakeme Usulü Olarak Mütalaa Şartı”, 648.

yoluyla suçu öğrenmektedir. Söz konusu mütalaa iddianame yerine geçip iddianame hükmünde sonuç doğurmadığı için mütalaa alınmasının bir muhakeme şartı olduğu sonuca ulaşmak gerekmektedir.¹⁹⁴

Bir görüş¹⁹⁵ mütalaa alınmasını aynı zamanda zorunlu bilirkişilik kurumuna benzetmiştir. Kanaatimizce uzmanlık gerektiren bir konu olan vergi suçlarında, teknik konularda yapılan tespitlerde mütalaa dayandırılması olağandır. Ancak ceza muhakemesi hukukunda kesin delil-takdiri delil ayrımı esas alınmamıştır. Delil serbestisi geçerli olduğu için mahkeme gibi savcılık da bilirkişi raporuyla bağlı değildir. Uygulamada iddianame düzenlenmesinde değerlendirme yapılmadan doğrudan mütalaa dayalı iddianame düzenlenmesi ve mahkemesine gönderilmesinin de yerinde bir uygulama olmayacağını belirtmek gerekir.¹⁹⁶

2. Tali Ceza Davası Açan Belge

Ceza muhakemesinde iki çeşit ceza uyuşmazlığı bulunmaktadır. Asıl ceza uyuşmazlığı; sübuta ilişkin olarak faaliyet gösterilen, kişinin suç işleyip işlemediğinin araştırıldığı uyuşmazlıktır. Tali ceza davası ise asıl ceza uyuşmazlığının çözümünü etkileyen, ikincil özellik gösteren, tali nitelikteki ceza uyuşmazlığıdır.¹⁹⁷ Örneğin sulh ceza hâkiminin, savcının talebiyle koruma tedbirlerine karar verdiği durumlarda *geniş anlamda dava* söz konusudur. Tali (ikincil) ceza davası olarak değerlendirilen bu uyuşmazlıkta asıl ceza davasının sonuca erdirilmesine hizmet eden ikincil nitelikteki uyuşmazlık çözüme kavuşturulur.¹⁹⁸ Sulh ceza hâkimi, esas olarak soruşturma evresinde tali nitelikteki uyuşmazlıkları hâkimlik makamı

¹⁹⁴ Aynı yönde bkz. Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 256;

VUK m. 367/1’de yalnızca suçun bildirilmesinden bahsedilmiş suçu işleyen failin bildirilip bildirilmeyeceği yönünde bir düzenleme yapılmamıştır. Suçun bildirilmesi incelemeye sorumlu memurun yükümlülüğünde iken failin tespiti ve itham amacıyla belirginleştirilmesi savcının yükümlülüğündedir (Güler, *Vergi Usul Kanunu Uygulaması*, 895). Bu da mütalaanın iddianame veya iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemeyeceği görüşünü destekler nitelikte bir düzenlemedir.

¹⁹⁵ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 256; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 114.

¹⁹⁶ Aynı yönde bkz. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 114.

¹⁹⁷ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 335; Şen - Yıldız vd., *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, 99; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 168; Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 80; Tali ceza davasında hak ve yükümlülükler bu davayla sınırlı olarak kullanılmaktadır. Bu davalar asıl ceza davasıyla aynı yönde ilerlemez. Aynı yönde bkz. “... Uyarılma davalarının tali ceza davası niteliğinde bulunması, tarafların hak ve yükümlülüklerinin bu dava ile sınırlı bulunduğu gözetilerek müdahil vekilinin temyizinin uyarılma davası uygulamalarıyla sınırlı olduğu kabul edilerek inceleme yapılmasına karar verildikten sonra...” Y5.CD, 2006/11280E., 2006/9314K., 20.11.2006T.

¹⁹⁸ Şen - Yıldız vd., *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, 99.

sıfatıyla çözüme kavuşturma görevini yerine getirir.¹⁹⁹ Bu husus CMK m. 162’de düzenlenmiştir: “Cumhuriyet savcısı, ancak hâkim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, istemlerini bu işlemin yapılacağı yerin sulh ceza hâkimine bildirir. Sulh ceza hâkimi istenilen işlem hakkında, kanuna uygun olup olmadığını inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir.”

Tali ceza davaları kural olarak soruşturma evresi başladıktan sonra açılmaktadır.²⁰⁰ Arama kararı bazen suç işlendikten sonra fakat bir kişi hakkında soruşturma başlamadan önce de verilebilmektedir. Bu yönüyle arama kararı verilmesi bu kurala istisna teşkil etmektedir.²⁰¹

Soruşturmayı yürütme görev ve yetkisi savcıya aittir. Bu kapsamda savcı için soruşturma evresinin yöneticisi²⁰², patronu yahut imparatoru²⁰³ gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Alman Hukukunda ise soruşturma evresinin ustası veya efendisi tabiri kullanılmaktadır.²⁰⁴ Ancak Türk hukukunda hâkim tarafından gerçekleştirilmesi gereken işlemler savcı tarafından talepte bulunulması üzerine gerçekleştirilebilecektir. CMK m. 162 kapsamında, sulh ceza hâkimi kendiliğinden, savcı talebi olmadan muhakeme işlemlerini gerçekleştiremeyecektir.²⁰⁵

Soruşturma evresindeki hâkim tarafından muhakeme işlemlerinin yapılması, savcı tarafından yetkili sulh ceza hâkimliğine resmi yazı niteliğindeki “müzekkere” gönderilmesine bağlıdır. Söz konusu müzekkere tali ceza davası açan belge olarak değerlendirilir.²⁰⁶ Kovuşturma evresinde duruşmada savcının mahkemeye ilişkin sözlü taleplerinin ise tali ceza davası açan belge niteliği bulunmamaktadır.²⁰⁷

¹⁹⁹ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 168; Tali ceza davasında da davasız yargılama olmaz ilkesi geçerli ve uyulması gereklidir. Örneğin savcının tutuklama talebinde bulunmaması halinde sulh ceza hâkimi kendiliğinden şüpheli hakkında tutuklama kararı veremeyecektir. Şen - Yıldız vd., *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, 99.

²⁰⁰ Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 336.

²⁰¹ Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 336.

²⁰² Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 66.

²⁰³ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 221.

²⁰⁴ Ancak uygulamada, soruşturmaları yürüten polistir ve çoğunlukla kendi yetkisiyle hareket eder. Sellier - Weyembergh, *Criminal procedural laws across the European Union*, 23.

²⁰⁵ Fahrettin Demirağ, *Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemleri ve Adli Yazışmalar* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 64.

²⁰⁶ Demirağ, *Adli Yazışmalar*, 64-65.

²⁰⁷ Demirağ, *Adli Yazışmalar*, 64-65.

Sulh ceza hâkimi, savcı tarafından arama kararı verilmesini talep etmeden arama kararı veremez.²⁰⁸ Savcının bu talebi ceza muhakemesi işlemleri bakımından yazılı bir savcılık işlemidir.²⁰⁹ Bu işlem, sulh ceza hâkimliğine hitaben yazılan belli bir şeyin belirli yer ve zamanda araştırılıp elde edilebilmesi için yazılan bir müzekkeredir. Bu resmi yazı, müzekkere, arama kararı verilebilmesi için düzenlenen tali ceza davasını açan belgedir.²¹⁰

Ceza muhakemesinde tali ceza davasına ilişkin birçok örnek bulunmaktadır: Savcının hâkimin reddi isteminde bulunmasında (CMK m. 24/2);²¹¹ kovuşturma evresinde bilirkişi atanması isteminde (CMK m. 63/1); savcının istemi üzerine bilimsel mütalaa hazırlayan uzmanın duruşmada dinlenmesi isteminde (CMK m. 68/3); bilirkişinin reddi talebinde (CMK m. 69/2); şüpheli veya sanığın beden muayenesi ve vücudundan örnek alınması için savcının talepte bulunmasında (CMK m. 75/1); savcının yakalama emri düzenlenmesi talebinde (CMK m. 98/1); tutuklama, tutuklamanın geri alınması ve tutukluluğun incelenmesi talebinde (CMK m. 101/1, 103/1, 108/1); Türk vatandaşı hakkında yabancı mahkemeden verilmiş ve kesinleşmiş olan mahkûmiyet kararının Türk hukuku bakımından doğurduğu hak yoksunluklarına ilişkin olarak savcının isteminde (Adli Sicil Kanunu m. 4/1-f)²¹² tali ceza davası açılması söz konusudur.²¹³

Ölü muayene ve otopsi tutanaklarının tali ceza davası açan belge niteliğinde olmadığını belirtmek gerekir. Belirli bir muhakeme işlemini belgelendirirler. Ayrıca bu tutanaklar iddianame yerine geçen belgelerden biri de değildir.²¹⁴ Bunlar CMK m. 209 gereği duruşmada okunması zorunlu olup iddia ve savunma bakımından ispata yarayan belgelerdir.²¹⁵ Sanık ve müdafinin hazır bulunduğu duruşmada iddianamenin okunduğunun (güncel haliyle

²⁰⁸ Murat Koper, *Arama ve Elkoyma* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 95.

²⁰⁹ Demirağ, *Adli Yazışmalar*, 380.

²¹⁰ Demirağ, *Adli Yazışmalar*, 380.

²¹¹ Tali ceza davalarından birini oluşturan bu başvuru, uygulamada “hâkimin reddi davası” olarak anılmaktadır. Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 259.

²¹² Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 830.

²¹³ Demirağ, *Adli Yazışmalar*, 65-66.

²¹⁴ Erdener Yurtcan, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi (CMK)* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 745; Mustafa Artuç, *Pratik Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 937.

²¹⁵ Yurtcan, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, 745; Artuç, *Pratik Ceza Muhakemesi Hukuku*, 937; İstanbul BAM 21.CD, 2019/1095E., 2020/931K., 29.6.2020T. kazanci.com.tr

anlatıldığıının) duruşma tutanağına geçirilmesi, bu belgelerin iddianame vasfı haiz olmadığından ölü muayene ve otopsi tutanaklarının da okunduğu anlamına gelmeyecektir.²¹⁶

3. Düşünce Yazısı-Fezleke

Düşünce yazısı, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 21/2’de düzenlenmiştir. Bu hükme göre; *“Ağır ceza mahkemesi ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yer alan Cumhuriyet başsavcılıkları, yetki alanları içerisinde yürüttükleri bu mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili soruşturmaları yapar ve ivedi, zorunlu işlerin tamamlanmasından sonra düşünce yazısına soruşturma evrakını ekleyip ağır ceza mahkemesi veya özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin Cumhuriyet başsavcılığına gönderirler.”* Buradaki düşünce yazısının niteliği ve özellikle iddianame yerine geçip geçmediği hususu açık değildir.

Düşünce yazısının niteliği hukuki mütalaadır. Ancak uygulamada ve doktrinde bu yazıların fezleke olarak nitelendirildiği görülmektedir.²¹⁷ Ağır ceza mahkemesi bulunmayan adliyelerde ağır cezalı suçlarla ilgili ve ihtisas mahkemesi görevine giren suçlarda bu mahkemelere gönderilmek üzere mülhakat (ilçe) savcılığı tarafından 5235 sayılı Kanun m. 21/2 uyarınca düzenlenen düşünce yazısı fezleke olarak nitelendirilmektedir.²¹⁸ Ancak terim olarak kullanım hatalıdır. Fezleke kolluk tarafından düzenlenen soruşturma raporu iken uygulamada düşünce yazısı yerine kullanılmaktadır. Fezleke soruşturma işlemlerinin bir özetini ihtiva eden bir yazı ve delil listesidir. Bu yazı 5235 sayılı Kanun m. 21/2’deki düşünce yazısından farklıdır.²¹⁹

²¹⁶ YCGK, 2011/1-30E., 2011/149K., 28.6.2011T. Karar için bkz. Yurtcan, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, 746-747; Duruşmada okunması zorunlu olan her belge iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemez. Örneğin CMK m. 191’de düzenlenen ölü muayene ve otopsi tutanakları iddia ve savunmanın ispatına yarayan ve duruşmada okunması zorunlu (CMK m. 209) belgelerdendir. Osman Yaşar, *Ceza Muhakemesi Kanunu* (Ankara: Seçkin Yayınları, 3/2020), 1905.

²¹⁷ Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 519.

²¹⁸ Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 519.

²¹⁹ Adli Kolluk Yönetmeliği m. 6/8: *“Adli kolluk görevlileri, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, Cumhuriyet savcısının emirleri doğrultusunda şüphelinin lehine veya aleyhine olan tüm delilleri, kanunda ön görülen koşullara uyarak toplamak, muhafaza altına almak ve bunları bir fezleke ile Cumhuriyet savcısına sunmakla yükümlüdür. Hukuka aykırı delil elde edildiğinin tespiti hâlinde, fezlekede bu hususa da yer verilir. Adli kolluk görevlileri diğer soruşturma işlemlerini de aynı titizlikle yerine getirir.”*

Bu yazının uygulamada doğrudan iddianame formatına çevrilip mahkemeye gönderilmesi, iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmesi gibi yanlış bir kanıyı uyandırabilir. Uygulamadaki bu hataya dayalı yürütülen usul, özel soruşturma usulü değildir.²²⁰ Düşünce yazısının iddianame olarak değişiklik ve ekleme yapılmaksızın mahkemeye sunulması, kovuşturma evresini doğrudan başlatma kapasitesine sahip olmadığından iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemez.

4. İade Talepnamesi

İade talebinin kabul edilebilirliği muhakemesi kapsamında iddianamenin kabulü ya da iadesi usulü bulunmamaktadır. Savcı, iade talebinin kabul edilebilirliğiyle ilgili değerlendirmesini ihtiva eden dilekçesi üzerine ağır ceza mahkemesi dosyayı incelemeye başlar.²²¹ İadenin kabul edilebilirliği muhakemesinde iddianamenin okunması veya anlatılması usulü bulunmaz.²²² Mahkeme burada iadenin kabul edilip edilemeyeceğiyle ilgili bir karara varması gerektiğinden suç isnadının doğruluğu ve maddi gerçeğin açığa çıkarılması gibi bir misyonla hareket edilmez. İade talepnamesinde kabul edilen sübut üzerinden soyut bir değerlendirmeye yetinilmesi gerekmektedir.²²³ Bu yönüyle de tam anlamıyla bir kamu davasından söz edilemeyecektir.

İade edilmesine karar verilen kişinin ilgili devlete teslim edilmesinden sonra iade edilen devletin bazı kurallara uyması gerekmektedir.²²⁴ Suç işlediği iddia olunan kişilerin yalnızca iade kararına (*talepname*) esas teşkil eden suçlardan dolayı yargılanıp mahkum edilebilmesine *iadede ihtisas (hususilik-özellik)* ilkesi denir (İade Sözleşmesi m. 14; Cezaî Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu m. 10/4).²²⁵ İade konusu suç dışında başka bir suçtan

²²⁰ Uygulamadaki bu sorun mahkemeleri gereksiz yere uğraştırmakta, verimliliğini düşürerek hatalı kararların çıkmasına yol açmaktadır. Bu yönüyle de adalete olan güvenin sarsılması sonucu doğmaktadır. Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 67.

²²¹ Burak Boz, *Teslim (İade-Geri Verme)* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 252.

²²² Boz, *Teslim*, 253.

²²³ Boz, *Teslim*, 254.

²²⁴ Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 1181-1182.

²²⁵ Kenneth E. Levitt, “International Extradition, the Principle of Speciality, and Effective Treaty Enforcement”, *Minnesota Law Review* 76/4 (1992), 1018-1019; Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 803; Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 876; Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 1181-1882; Boz, *Teslim*, 207. Bu ilke ilk kez İspanya ile Fransa arasında 1850 tarihli bir anlaşmada yer almıştır. Bu ilke daha sonraları genel kabul görmüştür. Bu ilkenin amacı, suç isnadı altında bulunan kişiyi teslim eden devletin iradesine saygı göstermektir. Turhan Tufan Yüce, *Ceza Hukuku Dersleri* (Manisa: Şafak Basım ve Yayınevi, 1982), 163.

dolayı yargılama yapılması yahut cezanın infaz edilebilmesi yalnızca iade kararı veren devletin onayıyla mümkündür.²²⁶ Bu kapsamda iade alan devlet, kural olarak talepten önce belirtilen suç dışında yargılama yapamayacaktır.²²⁷ Ancak talepten önce doğrudan kamu davasını başlatma kapasitesine sahip değildir. Mahkemenin talepten önceki sınırın dışına çıkmaması amaçlanır. Güvence amacıyla bir sınırlama söz konusudur. Bu yönüyle talepten önceki iddianame yerine geçtiği söylenemez.

5. Orman Kanunu Uyarınca Düzenlenen Suç Tutanağı

6831 sayılı Orman Kanunu m. 79/1'in ilk cümlesine göre orman memurları, Orman Kanunu'na aykırılık oluşturan fiillere ilişkin delilleri bir tutanakla tespit eder. Söz konusu Kanunun son fıkrasında ise bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde, Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Orman Kanunu m. 82/1'de orman memurlarının, bu kanun hükümlerine muhalif hareket edenlerin hüviyetlerini, ikametgahlarını ve suçlarının mahiyetini tespitle kendileri, suçlu ve varsa hazır bulunanlardan en az iki kimseye imzalatıracakları bir zabıt (*suç tutanağı*) tanzim edecekleri hususu düzenlenmiştir. Doktrinde Orman Kanunu m. 82 uyarınca düzenlenen ve aksi ispat edilinceye kadar geçerli olan (Orman Kanunu m. 82/4) ve Yargıtay tarafından "*suç tutanağı*"²²⁸ olarak adlandırılan bu belgenin iddianame yerine geçen belge olduğu savunulmuştur.²²⁹ Sulh Ceza Mahkemelerinin

²²⁶ İade yargılamasında iade konusu suçun hukuki niteliğinin değişmesi, hukuki niteliğinin iade kapsamında kalan başka bir suça dönüşmesi halinde ceza ağırlaşacaksa hüküm kurulabilmesi için iade eden devletin onayı alınmak durumundadır. Ceza, hukuki nitelemeye bağlı olarak ağırlaşmayıp hafifliyorsa onaya gerek yoktur. Hukuki niteliğin iade kapsamına girmeyen bir suça; örneğin siyasi bir suça dönüşmesi halinde iade edilen kişinin serbest bırakılıp yurt dışına çıkışına izin verilmesi gerekmektedir. Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 803-804.

²²⁷ *United States v. Rauscher* davasında bir anlaşma olmaksızın iade eden devletin, talepte bulunan devletin sanığı kovuşturma yetkisine bazı sınırlamalar getirmeden sanığı teslim etmesinin beklenemeyeceği ifade edilmiştir. *Fiocconi v. Attorney Gen. of the United States* davasında mahkeme iç hukuk meselesi olarak, iadede ihtisas ilkesinin, bir antlaşma uyarınca gerçekleşmeyen suçluların iadesine de uygulanabileceğini belirtmiştir. Kararlar için bkz. Levitt, "*International Extradition, the Principle of Speciality, and Effective Treaty Enforcement*", 1018.

²²⁸ "Orman muhafaza memuru olan sanıkların, sahte orman suç tutanağı ve sevk pusulası düzenlemekten ibaret eylemlerinin, 6831 sayılı Yasa'nın 82/4. maddesi uyarınca suç tutanaklarının kanunen "sahteliği sabit oluncaya kadar" değil, "aksi kanıtlanıncaya kadar" geçerli belgelerden olup," Y11.CD, 2009/10795E., 2012/10611K., 04.06.2012T.;

"Sanığın aynı orman bölmesi sınırları içinde, 116 ada 100 ve 101 nolu tarla vasıflı parsellerin doğusunda ve batısında orman sayılan yerde gerçekleşen işgal ve faydalanma eylemi nedeniyle aynı gün düzenlenen suç tutanakları üzerine 6831 sayılı Kanununa muhalefet iddiası ile iki ayrı dava açılarak birleştirildiği ve mahkemece sanığın işgal eyleminin tek eylem şeklinde gerçekleştiği kabul edildiği halde sanığın beraati yerine mahkumiyetine karar verilmesi" Y7.CD, 2021/15538E., 2021/18001K., 22.12.2021T.

²²⁹ İçel, *Yaptırım Teorisi*, 353; Uzun, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, 117; Fahri Gökçen Taner, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,

kaldırılmadığı ve CMUK döneminde ileri sürülen bir görüşte²³⁰ suç tutanağının doğrudan sulh ceza mahkemesine muhakeme yapılmak üzere tevdi olunacağı ve böylece kamu davasının başlayacağı savunulmuştur. Bir görüş²³¹ ise suç tutanağını “*iddianame benzeri belge*” olarak değerlendirmiştir. Ancak üçüncü fıkrada orman memurlarının, vakit geçirmeksizin bu zabıtları bağlı bulundukları amirlerine gönderecekleri ve bu suç tutanağının amirlerce tetkik edilerek en kısa zamanda mahalli Cumhuriyet müddeiumumiliğine (Cumhuriyet savcılığı) verileceği ifade edilmiştir.²³² Kanunda hazırlanan suç tutanağının doğrudan mahkemeye değil savcılığa gönderilmesi hükmü karşısında bu belgelerin doğrudan kamu davası açma özelliğinin bulunduğu söylenemez.²³³ Kanundaki ifadesiyle mahkemeye gönderilmek üzere savcılığa verileceğinden de bahsedilmemiştir. Söz konusu tutanak, Yargıtay tarafından “*davanın dayanağını oluşturan, 6831 sayılı Kanunun 82. maddesi gereğince aksi sabit oluncaya kadar geçerli bulunan suç tutanağı*”²³⁴ olarak değerlendirilse de savcılık tarafından düzenlenecek iddianamenin temelini oluşturacağı için tek başına kamu davası açma gücüne sahip olmadığı kabul edilmelidir.²³⁵ Bu tutanak sübutun gerçekleştiği hususunda kesinlik arz etmektedir. İlgili düzenlemeye göre savcı tarafından kesin ve aksi ispat edilmeye kadar geçerli olan bu belgeye dayanarak iddianame düzenlenecek ve bu iddianamenin kabulü üzere kamu davası başlayacaktır. Söz konusu suç tutanağının savcıya ve düzenlenecek iddianameye yardımcı ve esas olan bir belge olarak tanımlanması ve algılanması gerekmektedir.

2007), 144; Süleyman Özar, *Türk Ceza Hukukunda Zamanaşımı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2020), 138.

²³⁰ Uzun, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, 117.

²³¹ Mehmet Emin Alşahin, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2010), 205.

²³² İlaveten orman suçlarına ait davaların mahkemelerce acele davalardan sayılacağı hüküm altına alınmıştır (Orman Kanunu m. 83/2). Bu hüküm orman suçlarına ilişkin sürelerin adli tatilde de işleyeceğiyle ilgilidir (Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 866). Bu kapsamda bu suçlara ilişkin davaların acele davalardan sayılması, soruşturmanın atlanıp doğrudan kamu davasının açıldığı anlamına gelmemektedir.

²³³ 1994 tarihinde yazılan bir tezde yer alan görüşte suç tutanağının doğrudan sulh ceza mahkemesine muhakeme yapılmak üzere tevdi olunacağı savunulmuştur. Uzun, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, 117.

²³⁴ Y7.CD, 2021/18131E., 2021/17983K., 22.12.2021T.

²³⁵ Suç tutanağının aynı zamanda suç tarihini kesin olarak belirleme fonksiyonu da bulunmaktadır. “*İşgal ve faydalanma suçlarının temadi etmesi nedeniyle suç tutanağının düzenlendiği tarihin suç tarihi olarak kabul edilmesi gerektiği ve sanık... hakkında orman muhafaza memurları tarafından düzenlenen suç tutanağı tarihinin 20/12/2010 olduğu anlaşılmakla, 6831 sayılı Kanuna aykırılık suçu açısından suç tarihinin 20/12/2010 olduğu kabul edilerek...*” Y12.CD, 2021/2327E., 2021/7176K., 21.10.2021T.

6. Yargılamanın Yenilenmesi Kararı

Yargılamanın yenilenmesi kararı, “iddianamenin kabulü kararı” niteliğindedir ve kovuşturma aşamasının başlamasını sağlayan bir işlemdir.²³⁶ Bu kararla ikinci kez kovuşturma evresi başlamakta ancak bu savcılığın dahli olmadan doğrudan gerçekleşmektedir.²³⁷ Yeniden iddianame düzenlenip kabul edilmesi gibi bir usul bulunmamaktadır.²³⁸ Yargılamanın yenilenmesi kararı önceki hükmü ortadan kaldırmamakta, yargılamanın sonunda yeni bir hüküm kurulmaktadır.²³⁹ Önceki kesin hüküm, mahkemenin yeni bir son karar vermesiyle ortadan kalkacaktır.²⁴⁰

Genel muhakeme usulünde iddianame davanın esasını ve temelini oluşturmakta, yargılamanın yenilenmesi kanun yolunda da iddianamenin yanında yargılamanın yenilenmesi kararı davanın esas ve temelini oluşturmaktadır.²⁴¹ Bu kapsamda bu kararın da ilk duruşmada okunması gerekmektedir. Bu nedenle yargılamanın yenilenmesi kararının ikinci kez kovuşturmayı başlatması nedeniyle iddianame yerine geçen belge olduğu düşünülebilir. Ancak bu karar önceki yargılamanın devamı niteliği taşıdığı için iddianame yerine geçmemektedir.²⁴² İlaveten yargılamanın yenilenmesi olağanüstü kanun yolu incelemesi niteliği taşıdığından iddianame yerine geçen belge usulünden söz etmek yerinde olmayacaktır. Önceki davaya dayalı olarak hazırlanan iddianame tekrar hazırlanmamakta veya iddianamenin yerine geçen bir belge bulunmamaktadır. Görevsizlik kararı gibi bir niteliği de bulunmayan bu karar kanun yolu incelemesi niteliğinde fonksiyon icra etmektedir. Görevsizlik kararında mahkeme kanunen görevli olmadığı için muhakeme işlemleri gerçekleştiremeyeceği için görevli mahkemede kamu davası açıldığı için iddianame yerine geçen belge iken yargılamanın yenilenmesi kararının bu vasfı bulunmamaktadır. Bu

²³⁶ Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1053; Güçlü Akyürek, *Yargılamanın Yenilenmesi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), 190.

²³⁷ Akyürek, *Yargılamanın Yenilenmesi*, 189.

²³⁸ Ancak önceden düzenlenmiş olan iddianamenin de yargılamanın yenilenmesi kararıyla birlikte sanığa tebliğ edilmesi gerekir. Akyürek, *Yargılamanın Yenilenmesi*, 193.

²³⁹ Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1053; Faruk Erem, “Muhakemenin Yenilenmesi Hakkında Genel Bilgiler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1 (Ocak 1962), 39-40.

²⁴⁰ Erem, “Muhakemenin Yenilenmesi”, 39-40.

²⁴¹ Akyürek, *Yargılamanın Yenilenmesi*, 193.

²⁴² Yargılamanın yenilenmesi kararının okunmasıyla başlayan duruşma, eski duruşmanın devamı değil, bu duruşma bütünüyle yeni ve müstakil bir duruşmadır (Erem, “Muhakemenin Yenilenmesi”, 40-41). Ancak duruşmanın yeniliği, farklı bir dava olduğu anlamına gelmemektedir.

gerekçeyle yargılamanın yenilenmesi kararının iddianame yerine geçen belge vasfı bulunmadığı kanaatindeyiz.

7. Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun'da Düzenlenen Yaptırım Talebi

1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Hakkında Kanun m. 112'de istisna tutulan bazı suçlar dışında bu Kanunda düzenlenen suçlara Tekel idaresinin yazılı başvurusu üzerine o yer sulh ceza mahkemesince²⁴³ karar verileceği düzenlenmişti. Tekel idaresinin tuttuğu tutanağın ve sulh ceza mahkemesine başvuru yazıları iddianame yerine geçmekteydi.²⁴⁴ Ancak 4733 sayılı Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun m. 10'da 1177 sayılı Kanun'un ilga yürürlükten kaldırıldığı düzenlenmiştir.

4733 sayılı Kanun m. 8'de *“Ticari amaç olmaksızın, kendi ürettiği ürünleri kullanarak şahsi tüketimi için elli kilogramı aşmayan sarmalık kıyılmış tütün elde eden veya üçyüzelli litreyi aşmayan fermente alkollü içki imal edenler haricinde, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından tesis kurma ve faaliyet izni almadan; tütün işleyenler veya tütün mamulleri, makaron, yaprak sigara kâğıdı, sigara filtresi, etil alkol, metanol ya da alkollü içki üretmek üzere fabrika, tesis veya imalathane kuran ve işletenler bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beşbin günden onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu Kanunun 6 ncı maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarına aykırı hareket edenler ile tesislerinde izin verilen kategori dışında faaliyette bulunanlara da aynı ceza verilir”* ile cezai hükümler öngörülmüştür. Aynı maddenin 12. fıkrasında *“Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı piyasa faaliyetlerine ilişkin olarak tütün, tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkiler piyasasında mal veya hizmet üreten, işleyen, ihraç veya ithal eden, pazarlayan, alan veya satan gerçek ve tüzel kişiler ile bunların yetkilileri hakkında açılan kamu davalarını katılan sıfatıyla takip edebilir. Bu konularla ilgili olarak suç duyurusunda bulunabileceği gibi mevzuatın uygulanması açısından, adli ve mülki makamlardan yaptırım talebinde bulunabilir.”* hükmüyle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın adli makamlardan yaptırım talebinde bulunabileceği düzenlenmiştir.

²⁴³ Söz konusu kanuni düzenlemeler, sulh ceza mahkemeleri yerine sulh ceza hakimliklerinin ihdas edilmesine ilişkin değişiklik öncesi zaman diliminde mer'i nitelikteydi.

²⁴⁴ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 96.

Mülki makamlardan yaptırım talebi kabahatlere ilişkin yaptırım talebi olabileceğinden adli makamlardan kasıt savcılık ve ceza mahkemeleridir. Ancak savcılıktan yaptırım talebinde bulunulması teknik açıdan mümkün değildir. Savcılıktan yaptırım talebinde bulunmasını talep etmek mümkündür. Kanunun lafzi yorumundan bu sonuç doğmaktadır. Ceza mahkemesinden yaptırım talebinde bulunabilmek soruşturma evresinin atlanıp doğrudan kovuşturma evresine geçilmesini gerektirmektedir. Kanunda yaptırım talebiyle olayın araştırılması yani soruşturulması düzenlenmemiştir. Ancak yine de kanunda bu belgenin iddianame yerine geçip kamu davasını başlatabileceğine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. Bu nedenle Bakanlıkça düzenlenen yaptırım talebinin iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerin Satışına ve Sunumuna İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m. 26'ya göre: *“Bu Yönetmelik veya diğer ilgili mevzuat ile belirlenen düzenlemelerin ihlal edildiğinin tespit edilmesi halinde, aykırılık içeren fiilin niteliğine göre; ilgili mevzuat hükümleri uyarınca adli mercilere suç duyurusunda bulunulur ve/veya idari müeyyideler uygulanır.”* Normlar hiyerarşisi kapsamında yönetmeliklerin kanun karşısındaki rolü açıktır. Ancak yine de kanun koyucunun amacını ortaya koyma noktasında söz konusu yönetmelik hükmü önemlidir. Yönetmelikte adli mercilere suç duyurusunda bulunmak şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Yönetmelik Bakanlığın yaptırım talebine ilişkin bu yetkisine ilişkin açık bir düzenleme öngörmemiştir. Yönetmelik, *“diğer ilgili mevzuat”* ifadesini kullanıp konuyu özelleştirmeyerek 4733 sayılı Kanun m. 8/12 ile çelişen bir düzenleme söz konusu değildir. Kanaatimizce kanun koyucunun gerçek iradesini ortaya koyacak biçimde madde metnini yeniden düzenlemesi gerekmekte ve yaptırım talebinden kasıt açıkça ortaya konmalıdır. Mevcut hükümler dikkate alınıp amaçsal yorum yapıldığında yaptırım talebiyle adli soruşturma talebinin kastedildiği ancak kanun koyucunun açıkça bir iddianame yerine geçen belge ihdas etmediği kanaatindeyiz.

8. Müsadere Müzekkeresi

Müsadere ceza olmayıp güvenlik tedbiri niteliğindedir. Kamu davasının açılmaması ya da açıldığı halde müsadere hakkında karar verilmemesi durumunda esasla birlikte karar verilmemiştir; karar verilmesi için savcı veya katılan, davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilecektir (CMK m. 256/1) Böylece müsadere kararının asıl davada verilmemesi halinde esas ceza uyuşmazlığını çözmeye yetkili mahkemenin bu uyuşmazlığı çözdükten sonra müsadere hakkında karar verebilmesi mümkün kılınmıştır. Savcı veya katılan müsadere

davası açılması için talepte bulunabilecektir. Müsadere davasının açılması yazılan talepname-müzekkere, yani müsadere davasını açan belge iddianame olarak kabul edilemeyecektir.²⁴⁵ Yargıtay da aynı görüştedir.²⁴⁶ İddianame niteliğini dahi haiz olmayan bu belgenin iddianame yerine geçtiğini kabul etmek mümkün değildir.

9. Seri Muhakeme Usulünde Düzenlenen Talepname

Savcı seri muhakeme usulünün uygulanmasına karar verdiğinde şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını yazılı olarak görevli mahkemeden talep eder (CMK m. 250/8).²⁴⁷ CMK m. 250 ve Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nde yazılı şartların sağlanması, fiilin seri muhakeme kapsamında katalog suçlardan biri olması, seri muhakeme usulünün uygulanması teklifinin müdafii huzurunda ve özgür iradeye dayalı olması halinde mahkeme, talepten belirlenen yaptırıma dayalı olarak hüküm kuracaktır.²⁴⁸ Savcı, iddianame yerine seri muhakeme talep yazısı (talepname) düzenlemekte; yetkili ve görevli mahkemeye bu yazıyı göndermektedir.²⁴⁹ Bunun için öncelikle yeterli şüphenin sağlanması gerekecektir.²⁵⁰ Doktrinde ise talepten hukuki niteliği tartışmalıdır. Bu tartışmanın öncesinde ise seri muhakeme usulünde soruşturma ve kovuşturma evrelerinin konumu önem arz etmektedir.

²⁴⁵ Taneri, *İddianamenin İadesi*, 35.

²⁴⁶ Erdal Yerdelen, *Türk Ceza Hukuku Yaptırımları ve İnfazı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 263.

Ayrıca bu kapsamda da bu belgenin CMK m. 174'e tabi olarak iade edilmesinin mümkün olmadığı da ifade edilmektedir. Y8.CD, 2005/2622E., 2005/9017K., 4.10.2005T. Karar için bkz. Tan, *Genel Hükümler*, 2515-2516.

²⁴⁷ Seri muhakeme usulünde savcının talepten mahkemece onaylanması halinde cezanın belirlenmesi yetkisini savcının kullanması hususunun eleştirisi için bkz. Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 1051-1052 ve Sertaç Işıka, "General Evaluation of Serial Trial Procedure in Turkish Criminal Procedure Law", *Ceza Hukuku Dergisi* 16/45 (Nisan 2021), 171.

Seri muhakeme mantığıyla benzer bir amacı paylaşan iddia pazarlığı kurumunda ise farklı bir bakış açısı ileri sürülmektedir. Karşılaştırmalı hukukta iddia pazarlığı teklifinin kabul edilmesinin nedeni olarak, savcının davaya ilişkin tüm detayları bilmesi, hâkimin ise iddia edilen suç ve şüpheli hakkında daha az arka plan bilgisinin olması gösterilmektedir. Üstelik hâkimler savcılarının kararlarını sorgulamaya başlarsa dava yükünün altından kalkılamayacak bir boyuta geleceğinin de altı çizilmektedir. Bu süreçte savcı büyük ölçüde idari, yarı yargısal bir karar verici olarak hareket eder. Kendisi büyük ölçüde yargı niteliğinde karar veren bir kamu görevlisidir. Savcı, iki karşıt taraf arasında tarafsız bir bilgi toplayıcı olarak görev yapmaz ve ilgili tarafların bir diğeriyle eşit şartlarda müzakere yapan bir temsilcisi olarak hareket etmez. Savcı, sanığın cezalandırılıp cezalandırılmayacağına karar verirken "doğru" sonucu, gerçeği arayan bir soruşturmacıdır. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 106-107.

²⁴⁸ Bu aşamada dinleme için duruşma açmaya gerek bulunmamaktadır. Ancak kanun koyucu bu hususta bir açıklık öngörmemiştir. Yaşar - Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2/2435, 2337.

²⁴⁹ Zahit Yılmaz - Özge Apış, "Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 26/1 (Haziran 2020), 78.

²⁵⁰ Işıka, "General Evaluation of Serial Trial Procedure in Turkish Criminal Procedure Law", 162.

Yeterli şüpheye ulaşan savcının düzenlediği iddianamenin mahkemeye verilmesiyle ara muhakeme aşaması²⁵¹ (CMK m. 170-174) başlamaktadır. İddianamenin kabulü yahut on beş günlük süre içinde iade edilmemesiyle soruşturma evresi son bulmaktadır. Bir görüşe²⁵² göre seri muhakeme usulüne ilişkin hükümlerde soruşturma evresinin ne zaman sona ereceğine ilişkin bir belirleme bulunmamaktadır ve bu nedenle soruşturma evresinin sona ermesi normatif somut kriterlere göre belirlenmezse subjektif bir yorum ve uygulama gündeme gelecektir. Bu görüşe göre objektif olmayan bu yorum ve uygulama da yargılamanın hızlı olarak sona erdirilmesi gayesiyle etkili soruşturma yapılmadan kısa sürede soruşturma tamamlanarak seri muhakeme usulüyle hüküm verilebilmesi sonucunu doğuracaktır. Bu görüş, CMK m. 250/1'in birinci cümlesinde yer alan “*soruşturma evresi sonunda*” ifadesi yerine “*yeterli şüpheye ulaşıldıktan sonra serî muhakeme usûlü talebi koşulları oluştuğunda*” ifadesinin tercih edilmesinin CMK m. 170 ile uyumlu olarak soruşturma evresinin yürüyeceği gerekçesiyle yerinde olacağını savunmaktadır. Kanaatimizce seri muhakeme koşulları gerçekleşmediğinde ve yeterli şüphe oluşmadığında hali hazırda soruşturma evresinin yürümesine gerek bulunmayacağı göz önüne alındığında ayrıca bir belirleme yapılması lüzumsuz olacaktır.

Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için soruşturma evresinin tamamlanmış olması gerekir.²⁵³ Kanunun lafzından hareketle seri muhakeme usulünün “*soruşturma evresi sonunda*” (CMK m. 250/1) uygulanacağı açıktır.²⁵⁴ Ancak asıl sorun seri muhakeme usulünde soruşturma evresinin sonu ve kovuşturma evresinin başlangıcının nasıl tespit edileceğidir.

Seri muhakeme usulünde soruşturma ve kovuşturma evrelerinin bulunup bulunmadığı tartışmasına bağlı olarak savcı tarafından düzenlenen taleptenamenin niteliği hususunda

²⁵¹ Doktrinde ara muhakeme evresi ifadesi kullanılsa da CMK sistematüğinde soruşturma ve kovuşturmadan başka bir evre bulunmamaktadır. Ara muhakeme aşaması soruşturma evresinin son aşamasını oluşturmaktadır. İddianamenin mahkemeye sunulmasıyla iddianamenin kabul edilmesi, kabul edilmiş sayılması ya da iade edilmesi arasında yer alan süreç iddianamenin değerlendirilmesi aşamasıdır (Yerdelen, SYOK, 26). Bu değerlendirme süreci soruşturma evresinde yer aldığından ara muhakeme evresi yerine ara muhakeme aşaması ifadesinin kullanılması yerinde olacaktır.

²⁵² Gülsün Ayhan Aygörmöz Uğurlubay- Nuran Haydar - Mehmet Korkmaz, “Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/2 (Aralık 2019), 260.

²⁵³ Aynı yönde bkz. Irmak Koruculu, *Türk Ceza Hukukunda Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 300.

²⁵⁴ İldırar, *Seri Muhakeme Usulü*, 133; Aygörmöz Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”, 260.

Bir görüş soruşturma evresinin sonunda ifadesinden yeterli şüpheye ulaşılmasının anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Abdullah Baytaç, “Seri Muhakeme Usulü”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi* 8/2 (Kasım 2020), 239.

doktrinde görüş birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe²⁵⁵ göre talepname iddianameyle benzeşmekte ancak iddianame için öngörülen güvencenin gerisinde bir içerik söz konusudur. CMK m. 170/3,4 uyarınca suç delillerinin olayla ilişkilendirilmesinin öngörülmesi ve sadece aleyhe olan değil lehe olan tüm delillerin suçlama belgesinde belirtilmesine ilişkin güvenceler talepname için öngörülmediği ve bunun da yeterli şüphenin belirlenmesinde önemli bir sorun teşkil edeceği savunulmuştur. Başka bir görüşe²⁵⁶ göre talepname mülga CMUK'ta yer alan ceza kararnamesi niteliği arz etmektedir. Bu yolla eski kanunda yer alan bir kuruma tekrar işlevsellik kazandırılmıştır. Başka bir görüşe²⁵⁷ göre talepname delil içermediği için iddianameden ve savcı tarafından düzenlendiği için iddianame yerine geçen belgeden farklılık arz etmektedir.

Mahkeme eğer seri muhakeme usulünün uygulanmaması gerektiği kanaatinde ise talepnameyi reddeder. Mahkemenin bu kararı bir nevi düşme kararına benzemektedir. Nihayetinde artık kamu davası düşecek ve soruşturma genel hükümlere göre yeniden yapılacaktır.²⁵⁸ Doktrinde bir görüşe²⁵⁹ göre ise itiraz üzerine verilen karar seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı yönünde ise talepname iddianame yerine geçecek, iddianamenin kabulü halinde genel hükümlere göre bir karar verilecektir. Ancak bu görüş taleptamenin doğrudan kovuşturmayı başlattığını savunmamaktadır.

Katıldığımız bir görüşe²⁶⁰ göre seri muhakeme usulünde kamu davası açılmamaktadır. Bunun yerine talepname doğrultusunda hüküm kurularak süreç sonlandırılmaktadır. Kanaatimizce taleptamenin doğrudan kovuşturma evresine geçilmesini sağlayan iddianame yerine geçen belge niteliği bulunmamaktadır.²⁶¹ Talepname iddianame yerine geçen belgeye

²⁵⁵ Öznur Sevdiren, “Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/189-190 (Mayıs-Haziran 2020), 597.

²⁵⁶ Baytaz, “Seri Muhakeme”, 258.

²⁵⁷ Oğuzhan Demir, “Seri Muhakeme Usulünde İctima Uygulaması ve Katalog İçi Suçların Birlikte İşlenmesi Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 28/2 (Aralık 2022), 853.

²⁵⁸ Doktrinde bir görüşe göre ise seri muhakeme usulünün reddedilmesi halinde dosya başsavcılığa iade edilmemelidir ve ilk talep iddianame yerine kabul edilerek kovuşturma aşamasına geçilebilmelidir. Ersan Şen, Ceza Muhakemesinde Seri ve Basit Yargılama Usulleri, <https://www.hukukihaber.net/ceza-muhakemesinde-seri-ve-basit-yargilama-usulleri> Kanaatimizce iddianame ve yaptırım içeren talepname nitelik açısından farklıdır. Suçlama belgesinde yaptırım belirlenmesi mümkün değildir. Suçlama belgesinde sevk maddesi ve yaptırım talebi yer alır ancak taleptamede ceza savcı tarafından belirlenmektedir.

²⁵⁹ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 894.

²⁶⁰ Ercan Yaşar, *Klasik Ceza Muhakemesine Alternatif Usuller* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 132-133.

²⁶¹ Aynı yönde Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 207.

oldukça benzese de karma bir nitelik taşımaktadır.²⁶² Talepname, içermesi gereken özellikler bazında iddianameye benzese de teknik açıdan iddianame ve iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemeyecektir. Seri muhakeme usulü tamamlanıncaya kadar kişi şüpheli sıfatı taşımaktadır ve talepnamenin görevli mahkemeye sunulması, şüphelinin sıfatını değiştirmeyecektir.²⁶³ Mahkeme aşamasında inceleme ve karar verme faaliyeti soruşturma evresi içindedir.²⁶⁴ Talepnamenin muhakemeyi kovuşturma evresine taşıyan dava açan belge olarak nitelendirilmemesi gerekir. Soruşturma evresi sonunda ifadesinin seri muhakeme usulünde kovuşturmaya geçilme aşaması hakkında fikir vereceği bir yanlış teşkil etmektedir ve bu yanlış da CMK m. 170/2’de soruşturma evresi sonunda iddianame düzenleneceği kuralından kaynaklanmaktadır.²⁶⁵ Nihayetinde talepnamenin doğrudan kovuşturma evresine geçilmesini sağlayan iddianame yerine geçen belge niteliğini haiz değildir.

Seri muhakeme usulünde hâkimin yalnızca kontrol ve onay yetkisi bulunmaktadır.²⁶⁶ Ancak CMK m. 250/8’de talepnamenin iadesinden söz edilmiştir. Ancak bu belgenin iade edilebileceğinin düzenlenmesi, bu belgenin en başta kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Talepname hem bir suçlama belgesi hem de hüküm benzeri bir belgedir. Her iki niteliği bünyesinde barındıran sui generis bir belge niteliğini haizdir.

V. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGENİN CEZA MUHAKEMESİ İLKELERİYLE İLİŞKİSİ

A. Soruşturmanın Mecburiliği İlkesi

Soruşturmanın mecburiliği ilkesi bünyesinde dört alt ilke içermektedir: Araştırma mecburiyeti, kamu davasını açma mecburiyeti, kamu davasını yürütme mecburiyeti ve çabukluk ilkesi.²⁶⁷ Türk Hukukunda soruşturma kural olarak mecburidir.²⁶⁸ Suç işlendiği

²⁶² Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 260.

²⁶³ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 617.

²⁶⁴ Cumhur Şahin - Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 207.

²⁶⁵ Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 207.

²⁶⁶ Işıka, “General Evaluation of Serial Trial Procedure in Turkish Criminal Procedure Law”, 170, 171.

²⁶⁷ Orhun Bekar, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Savcılığın Örgütlenmesi ve Soruşturma Evresiyle Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 72.

²⁶⁸ Veysel Topuz, “The Principle of Opportunity”, *Dr. Dr. h.c. Silvia Tellenbach'a Armağan* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), 265.

yönünde edinilen izlenim üzerine soruşturmanın başlatılması esastır.²⁶⁹ CMK m. 160 gereği savcı “ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar.” Buna “araştırma mecburiyeti ilkesi” denir.²⁷⁰ CMK m. 170’e göre savcı kamu davasının açılması için yeterli şüpheye ulaşırsa iddianame düzenleyip yetkili ve görevli mahkemeye gönderme yükümlülüğü kamu davası açma mecburiyetini ifade etmektedir.

Muhakeme süreci içinde savcılık iddia makamını temsil eder. Savcının iddia makamında kamu davasını izlemesi, verilen karar hakkında kanun yoluna başvurusu kamu davasını yürütme mecburiyetini ifade eder.²⁷¹ İddianame yerine geçen belge düzenlemeye yetkili soruşturmacıların iddia rolü mevzuatta açıkça düzenlenmemiştir. Ancak bu durum, iddianame yerine geçen belge usulünde bunların iddia rolünü üstlenmeyeceği anlamına gelmeyecektir. Yeterli şüpheye ulaştığında iddianame yerine geçen belge düzenleme yükümlülüğü söz konusudur. Bu yükümlülük kamu davasını yürütme mecburiyetinin bir gereğidir.

B. Soruşturmanın Kamusalılığı İlkesi

Soruşturmanın başlangıcından kovuşturmanın tamamlanmasına kadar muhakeme faaliyetlerinin Türk milleti adına devlet tarafından yerine getirilmesi esastır. Soruşturmanın kamusalılığı ise muhakeme sürecinde kamu düzenini bozan fiillerin devlet tarafından soruşturmaya tabi tutulması mecburiyetidir.²⁷² Soruşturmanın kamusalılığı, soruşturmanın

²⁶⁹ Eryılmaz, *Ceza Muhakemesi*, 88.

²⁷⁰ Yakup Duranoğlu, “Kamu Davasının Açılmasında Geçerli Olan İlkeler [Kamu Davasının (Kovuşturmanın) Kamusalılığı, Davasız Muhakeme Olmaz, Kamu Davasında Mecburilik (Kovuşturma Mecburiyeti), Takdirilik (Maslahata Uygunluk) İlkeleri]” *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (Haziran 2021), 276.

ABD hukukunda savcının suçlama kararı verirken geniş takdir yetkisi bulunmaktadır. Savcılar, suçlamama konusunda takdir yetkisine sahiptir. Yüksek Mahkeme, *Bordenkircher v. Hayes* davasında şunu ifade etmiştir: “Savcının, şüphelinin kanunda tanımlanan bir suçu işlediğine inanması için makul bir nedeni olduğu sürece, kovuşturma açılıp açılmayacağına ve hangi suçlamayı büyük jüri önünde sunacağına veya getireceğine dair karar, genellikle onun takdirine bağlıdır.” Dolayısıyla savcının, yeterli suç delili bulunduğu anda suç duyurusunda bulunma zorunluluğu yoktur. Buna karşılık, İsviçre ve Almanya’daki gibi kıta Avrupası muhakeme sistemleri, mecburilik ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır. Gwladys Gilliéron, *Public Prosecutor in the United States and Europe - A Comparative Analysis with Special Focus on Switzerland, France, and Germany* (İsviçre: Springer, 2013), 79.

²⁷¹ Bekar, *Savcılığın Örgütlenmesi*, 72.

²⁷² Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 121.

mecburiliği ilkesini tamamlamaktadır.²⁷³ Devlet adına iddia makamı savcı tarafından temsil edilir. Savcı tarafından hazırlanan iddianamenin görevli ve yetkili mahkemeye verilmesi ve yetkili mahkemece iddianamenin kabul edilmesi veya kabul edilmiş sayılmasıyla kamu davası açılmış olur.²⁷⁴ Muhakemenin diyalektiği çelişme ilkesiyle sağlanmaktadır. Bunun için ise davanın açılmış olması gerekir. Soruşturma evresinde kamu davasının açılması bakımından yetkili kişi kural olarak savcıdır.²⁷⁵ Dava açma tekeli ya da diğer bir ifadeyle iddia görevinin birliği ilkesi gereğince itham faaliyeti görevi savcılara tevdi edilmiştir.²⁷⁶ İddianame yerine geçen belgelerle kovuşturma evresinin başlaması ise kamu davası açma tekelinin istisnasını teşkil etmektedir.²⁷⁷ Kanun koyucu iddianame yerine geçen belge usulünde savcının bu tekel yetkisini savcı dışındaki soruşturmacılara tevdi etmiştir.

İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması soruşturmanın mecburiliği ve kamusalılığı ilkesiyle kural olarak istisna içinde değildir. Bu usulde de kural olarak devletin kurumları soruşturma yapma ve kamu davası açma görevini yerine getirir. Ancak icra ceza mahkemesinde şikâyetçi, dilekçesi ya da sözlü şikâyet beyanıyla kamu davası açabildiği için bu usulde bu ilkedan sapmadan bahsedilebilir.

C. Soruşturmanın Yazıllığı ve Gizliliği İlkeleri

Soruşturmanın yazıllığı ilkesi soruşturmada yapılan tüm sözlü veya hareket şeklinde yapılan tüm işlemlerin tutanağa bağlanmasıdır (CMK m. 169).²⁷⁸ İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde bu açıdan bir farklılık bulunmamaktadır. Bu usulde de tüm işlemler yazılı şekilde tutanağa bağlanmaktadır. Soruşturmanın gizliliği ilkesi (CMK

²⁷³ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 123.

²⁷⁴ Yargıtay’a göre iddianamenin kabulü kararı verilmemişse duruşma hazırlık tutanağının (tensip zaptı) düzenlendiği tarih iddianamenin kabulü tarihidir. YCGK, 85-94, 17.5.2011T. Zeki Murteza Albayrak - Ali Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 544.

²⁷⁵ Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 86.

Dava açma tekeli olarak da ifade edilen bu ilkeye göre kamu davası açmada yegâne yetkili kişi savcı olarak değerlendirilmektedir. İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasında soruşturmayı savcı dışındaki soruşturmacılar da yerine getirmekle bu ilkenin istisnası düzenlenmiştir. Erdal Yerdelen, “Syok Uygulamasında Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1(Haziran 2023), 13.

²⁷⁶ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 225; Tosun, *Suç Muhakemesi*, 180.

²⁷⁷ Aynı yönde bkz. Ensar Baki, *CMK m. 171/1 Uyarınca Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 23.

²⁷⁸ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 117.

m. 157) ise şüphelinin lekelenmeme hakkına zarar vermeme ilkesi²⁷⁹ ve muhakemenin amacı olan gerçeğin ortaya çıkarılması misyonunun sekteye uğratılmaması adına soruşturma işlemlerinin kamuya açık olmaması, gizli yürütülmesidir.²⁸⁰ Kovuşturmaya geçilmekle soruşturmanın gizliliği sona erer.²⁸¹ Yine bu usulde de soruşturmanın gizliliği ilkesinden sapmayı gerektiren bir durum bulunmamaktadır. AYM de aynı kanaattedir.²⁸² Bir AYM kararında²⁸³ yerinde olarak iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde soruşturmanın gizliliğinin CMK'daki usulle aynı şekilde yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir.²⁸⁴

²⁷⁹ Lekelenmeme hakkına bağlı olarak suçsuzluk karanesi soruşturma evresinde şüphelinin suçlu olduğu yargısı olmadan muamele görmesini gerektiren bir insan hakkıdır. Suçsuzluk karanesinin kovuşturma evresinde görünümü ve önemi hakkında geniş bilgi için bkz. Hock Lai Ho, "The Presumption of Innocence as a Human Right", *Criminal Evidence And Human Rights* ed. Paul Roberts - Jill Hunter (Oxford and Portland: Hart Publishing, 2012), 259 vd.

²⁸⁰ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 70.

²⁸¹ Stefano Ruggeri, *Audi Alteram Partem in Criminal Proceedings* (İsviçre: Springer International Publishing, 2017), 39.

Amerika Birleşik Devletleri uygulamasında da büyük jüri faaliyetlerinin son derece gizli olduğu mahkeme kararlarında da vurgulanmaktadır (*United States v. Rose* (215 F.2d 617 (1954)). John L. Worrall, *Criminal Procedure* (Boston: Pearson, 2018), 184.

²⁸² "Meclis soruşturmalarının Meclisin klasik yasama işlemi olmayıp yargısal veya yarı yargısal bir işlemi olduğu uygulama ve doktrinde de genel kabul gören bir yaklaşımdır. Mahkememiz de daha önceki kararlarında meclis soruşturmasını Anayasa ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilmiş bir "Adli görev ve Yetki" olarak tanımlamış ve böylece meclis soruşturmasını yasama organı eliyle yürütülen bir yargı faaliyeti olarak kabul etmiştir. (AYM, E. 1970/25, K. 1970/32, K. T. 18/6/1970) ... Bu bağlamda Meclis Soruşturması Komisyonu, bir nevi ceza soruşturması yürütmektedir, bu nedenle bu soruşturma açısından Cumhuriyet savcısı konumundadır. Nitekim hazırlanan rapor, daha sonra açılacak ceza davasında iddianame yerine geçen belge olarak kabul edilmektedir. Hal böyle olunca TBMM İçtüzüğü'nün 110. maddesinin öngördüğü gizliliği, 4/12/2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 157. maddesinde düzenlenen soruşturmanın gizliliği ile aynı şekilde yorumlamak gerekir. Soruşturmanın gizliliğini ihlal ise 26/9/2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 285. maddesinde suç olarak düzenlenmiştir... Söz konusu soruşturmanın bir ceza soruşturması olduğunda duraksama yoktur. Ancak yürütülen soruşturmanın içeriği dikkate alındığında başvuru sahiplerinin ne soruşturmanın suçlularından oldukları ne de soruşturulan kişilere atfedilen fiillerden doğrudan ve şahsen etkilendikleri söylenebilir. Başvuru sahiplerinin konumları ve statüleri gereği topluma karşı sorumlu oldukları olgusu da doğrudan ve şahsen etkilenmiş olma gerekliliğini karşılama noktasında yeterli değildir." AYM, Mahmut Tanal ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2014/18803 ve T: 10.12.2014.

²⁸³ "Meclis Soruşturması Komisyonu, bir nevi ceza soruşturması yürütmektedir, bu nedenle bu soruşturma açısından Cumhuriyet savcısı konumundadır. Nitekim hazırlanan rapor, daha sonra açılacak ceza davasında iddianame yerine geçen belge olarak kabul edilmektedir. Hal böyle olunca TBMM İçtüzüğü'nün 110. maddesinin öngördüğü gizliliği, 4/12/2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 157. maddesinde düzenlenen soruşturmanın gizliliği ile aynı şekilde yorumlamak gerekir." AYM M.T., L.G., A.K., F.B.G.D., K.A. ve Y.A Başvurusu, B.no: 2014/18803, T: 10/12/2014. kazanci.com.tr

²⁸⁴ Yüce Divan'a sevk Meclis soruşturması için de soruşturmanın gizliliği ve lekelenmeme hakkının önemiyle ilgili karar için bkz. AYM, Mahmut Tanal ve Diğerleri, Başvuru Numarası: 2014/18803, Karar Tarihi: 10/12/2014.

D. Soruşturmanın Dağınıklığı İlkesi

Soruşturmanın dağınıklığı ilkesi soruşturmanın kapsamlı olması halinde başsavcılığın birden fazla savcı görevlendirmesi, savcıların aralarında iş bölümü esasına dayalı olarak çalışması, savcılar arası istinabe yapılabilmesi²⁸⁵ ve bir savcının başladığı soruşturmaya diğerinin devam edebilmesi esasına dayanır.²⁸⁶ Kurala bağlı olmama ilkesi ise soruşturma işlemlerinin bir sıraya göre yürütülmesinin esas olmaması, olayın özelliğine ve soruşturmanın amacıyla konusuna göre işlem önceliğinin başsavcılık tarafından belirlenmesidir.²⁸⁷ İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde soruşturmacılar bakımından bu iki ilke tam manasıyla geçerli değildir. Bu soruşturmacıların başsavcılıkla bir hiyerarşi ilişkisi içinde olduğu söylenemez. Söz konusu soruşturmacılar geçici olarak soruşturma görevi ifa etmektedir. Bu yönüyle bütünlük ilkesinin işlerlik kazanamayacağı ve dağınıklık ilkesinin geçerli olamayacağı söylenebilir.

E. Maslahata Uygunluk İlkesi

Maslahata uygunluk ilkesi²⁸⁸, kamu davasının mecburiliği ilkesinin katılığını gidermektedir.²⁸⁹ Bu ilke mecburilik ilkesinin karşıtını oluşturmaktadır.²⁹⁰ Bu ilkeye göre bir suç işlendiği haberini alan iddia makamı yeterli şüphenin varlığına rağmen soruşturma başlatıp başlatmama hususunda takdir yetkisini haizdir.²⁹¹ Bu takdir yetkisini kullanmada ise savcının kanuni şartlara uygunluğundan ziyade maslahata yani kamu yararına uygunluğu esas

²⁸⁵ Yenisey – Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 755.

²⁸⁶ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 119; Yenisey – Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 613.

²⁸⁷ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 119-121.

Soruşturmada savcı ve kolluğun işlemlerini yürütürken bir sıralama yapılmamasına ilişkin bu ilkenin istisnasını ifade alma oluşturmaktadır. İfade alma CMK kapsamında belirli bir sıra ve usule bağlanmıştır.

²⁸⁸ “Kamu davasının açılmasında Cumhuriyet savcısına takdir yetkisi tanınması ya da başka bir ifadeyle maslahata uygunluk ilkesi ise; bir suçun işlendiği haberinin öğrenilmesi üzerine, Cumhuriyet savcısı tarafından derhal soruşturmaya başlayıp başlamamakta; soruşturma sonucunda fiilin ve failin belli olması, yeterli suç şüphesinin bulunması durumunda kamu davası açıp açmamakta ve nihayet kamu davasını yargılama sonuçlanıncaya kadar sürdürüp sürdürmemekte Cumhuriyet savcısının takdir yetkisinin bulunmasına denir. Hukukumuzda ana ilke olarak kovuşturma mecburiyeti ilkesi geçerlidir. Fakat, CMK’nın 171. maddesinde istisnai bir durum olarak, kısmen de olsa maslahata uygunluk ilkesinin benimsendiği söylenebilir.” Y16.CD, 2016/7553E., 2017/5508K., 29.11.2017T.

²⁸⁹ Amerikan hukukunda da takdirilik ilkesi benimsenmektedir ve dolayısıyla soruşturma belirli ölçüde savcının takdirindedir. Savcı, hangi suçların iddia edileceğini seçme, suçlanacak suçlamaların sayısına karar verme ve iddia pazarlığı teklif etme konusunda yetkiye sahiptir. Gilliéron, *Public Prosecutors*, 75.

²⁹⁰ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 553.

²⁹¹ Faruk Türinay, “Yeterli Şüphe Kıstası Çerçevesinde Cumhuriyet Savcısının Suçun Unsurlarını Değerlendirme Yetkisi”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20/2 (Aralık 2021), 1639.

alınmaktadır.²⁹² Kamu davası açılması için iddianame düzenlemenin, suçtan doğan ve cezasız kalmadan doğabilecek zarardan daha büyük bir zarara sebep olabileceği kanaatine ulaşılması gerekmektedir.²⁹³

İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde soruşturma makamları da maslahatı yani kamu yararını gözeterek karar vermelidir. Ancak bu usulde kanunda maslahata uygunluk değerlendirmesiyle kamu davası açılmaması yönünde takdir yetkisinden söz edilmemiştir. Savcının kamu davası açılması sürecindeki yetkisine ilişkin istisnai bir düzenleme olduğundan CMK m. 171'in kıyasen uygulanamayacağı kanaatindeyiz.²⁹⁴

F. Soruşturmanın Bütünlüğü-Bölünmezliği İlkesi

Bölünmezlik ilkesi; bir devlet organı olan savcılık teşkilatı içerisinde ayrılmaz bir bütün oluşturan, hiyerarşik yapıyı haiz oluşum olan başsavcılıkta başsavcıyla savcılar arasındaki bağıllık ilişkisidir.²⁹⁵ İddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasında yetkili olan idari merciler ise başsavcılıkla hiyerarşik bir bütünlük içerisinde yer almazlar. Savcılık tekli bir yapıyı haiz olduğu için mahkemelerin yanında konumlansalar dahi farklılık yahut çeşitlilik arz etmezler (*savcılık bir küldür*).²⁹⁶ Ancak iddianame yerine geçen belge usulünde görev yapan soruşturmacılarla başsavcılık arasında bölünmezlik ilkesinin işleyebilmesine ilişkin bir açıklık bulunmamaktadır.

İddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması usulünde yetkili makamlar farklılık ve çeşitlik arz etmektedir: Bunlar üniversite kurulları olabileceği gibi Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu olabilir. Soruşturmanın dağınıklığı ilkesiyle bağıllık arz eden bölünmezlik ilkesi gereği başsavcılık içerisinde bir savcı tarafından

²⁹² Türinay, “Yeterli Şüphe”, 1639.

²⁹³ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 553.

²⁹⁴ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73.

CMK m. 171 hükmünün kıyasen uygulanamayacağı; bu hükmün başlı başına kamu davası açılmasında genel bir kuralın istisnası olduğundan istisna hükümlerinin kıyasa konu olamayacağı kanaatindeyiz. Aynı yönde bkz. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73.

Bu yetkinin genel kuraldan ayrık olduğu ve istisnai bir nitelik arz ettiği hakkında bkz. Dülger-Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 69.

²⁹⁵ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 142; Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 232; Karakehya - Arabacı, “Cumhuriyet Savcısı”, 2063; Bekar, *Savcılığın Örgütlenmesi*, 40.

²⁹⁶ Hüseyin Şık, “Bazı Ülkelerde Savcılık Kurumu”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 7/14, (Aralık 2019), 411; Savcılığın aksine kürsü hâkimliğinde hâkimin yerine başka bir hâkimin yerini alması kural olarak mümkün değildir. Yargılamayı başka bir hâkimin sürdürmesi kanuni bir meşruiyete sahip değilse yargılama yoklukla malul olacaktır. Doğan Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2018), 191.

başlatılan soruşturma diğer bir savcı tarafından yürütülebilir veya sonlandırılabilir.²⁹⁷ Esas olan makamın temsilidir.²⁹⁸ İddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması usulünde ise yetkili soruşturmacılar kanun tarafından açıkça belirlenmiştir. İddianame başsavcılık adına düzenlendiği için (5235 sayılı Kanun m. 17/1-1) iddianame başsavcılığa iade edilirken daha sonra tartışılacağı üzere iddianame yerine geçen belgenin iade edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu belgelerin iadesine kanun koyucu cevaz verseydi dahi bu belgenin, düzenleyen kuruma iade edilmesi gerekecekti. Bu yönüyle de bölünmezlik ilkesinin uygulanması sorun arz etmektedir.

Bölünmezlik ilkesi gereği başsavcılar teşkilat içerisinde yer alan savcılar üzerinde gözetim ve denetim yetkisine²⁹⁹ sahiptirler (5235 sayılı Kanun m. 18/1-2).³⁰⁰ Gözetim ve denetim yetkisi de savcılar arasında iş bölümü yapılmasını içerir.³⁰¹ Soruşturmacılar için böyle bir yetkinin kullanılması mümkün değildir. Bu yetki altında başsavcıların savcılarının her türlü kararını kontrol etmeleri ve iddianameleri görüldü yapıp ilgili mahkemeye göndermesi iddianame yerine geçen belgelerde işlerlik kazanacak mıdır? Başsavcılık gözetim ve denetim yetkisi kapsamında görüldü şerhinin yanında iddianamenin düzeltilmesi, ortadan kaldırılması veya iddianame düzenlenmesi yolunda savcıdan istemde bulunabilecektir.³⁰² Ancak bunun iddianame yerine geçen belgeler için mümkün olduğunu savunmak doğru olmayacaktır. Özel kanuni düzenlemelerde böylesi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca bu soruşturmacılar, görevleri süreklilik arz etmediği, geçici olarak soruşturma yetkisi kullandıkları için hiyerarşik bir bütünlük içinde değerlendirilemezler.

5235 sayılı Kanun'da yapılan son değişiklikle³⁰³ m. 18/4'e göre bölünmezlik ilkesine yönelik başsavcılığın yetkisi daha da güçlendirilmiştir. Söz konusu hükme göre Cumhuriyet başsavcısı, savcılarının soruşturmayı sonlandıran kararları arasında oluşabilecek farklılıkların giderilmesiyle bunların kanuna uygunluğunun denetlenmesi hususlarında görevli ve yetkilidir.

²⁹⁷ Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 314.

²⁹⁸ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 142.

²⁹⁹ Bu yetki Hakimler ve Savcılar Kanunu m. 5'te de düzenlenmiştir: "Yargıtay, bütün adalet mahkemeleri üzerinde, Danıştay, bütün idari mahkemeler üzerinde yargı denetimi ve gözetimi; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet savcıları üzerinde, Danıştay Başsavcısı, Danıştay savcıları üzerinde, ağır ceza Cumhuriyet başsavcıları, merkezdeki Cumhuriyet savcıları ile bağlı ilçe Cumhuriyet başsavcıları ve Cumhuriyet savcıları üzerinde, gözetim ve denetim hakkına sahiptir."

³⁰⁰ Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 145.

³⁰¹ Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 145.

³⁰² Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 146.

³⁰³ 17.6.2021 tarih ve 7328 sayılı Kanun m. 2.

Ancak iddianame yerine geçen belge düzenlemeye yetkili soruşturmacıların soruşturmayı sonlandıran kararlarının denetimi hususu açık değildir.

Bölünmezlik ilkesi etkili bir soruşturmanın gerçekleşmesi yönünden oldukça önem arz etmektedir. Soruşturmayı sonlandıran kararlarının denetimi noktasında lekelenmeme hakkının tesisi ve ihlal edilmemesi için de başsavcının gözetim ve denetim yetkisinin varlığı gerekmektedir. Bu nedenle bölünmezlik ilkesine ilişkin düzenlemelere iddianame yerine geçen belge usulünde de işlerlik kazandırılması mümkün değildir. Soruşturma işlemlerini kullanma bakımından kıyas işlerlik kazanabilse de başsavcılık ile savcılıklar arası ilişkinin başsavcılık ve savcılık dışında yer alan soruşturmacılar arasında kurulması kıyasen mümkün değildir. Kıyasın, “kıyas edilecek kurala ilişkin vaka ile hakkında hüküm bulunmayan vaka arasında benzerlik bulunması” şartı burada geçerli olamayacaktır. Savcı dışındaki soruşturmacıların yetkisi sürekli değil geçicidir. Belirli bir örgütlenmeleri bulunmamaktadır.

G. Tabî Hâkim İlkesi

İddianame yerine geçen belge usulünün, yargılamanın hâkim, hatta hukuka uygun hâkim (*lawful judge*³⁰⁴) tarafından gerçekleştirilmesi esasına dayanan ve hukukun genel bir ilkesi olan tabî hâkim ilkesine aykırı olup olmadığı önemli bir sorundur. Tabî hâkim ilkesi, uyuşmazlıkla ilgili görevli ve yetkili mahkemenin uyuşmazlık doğmadan önce kanunla belirlenmiş olması gerekliliğini ifade eden hukukun genel bir ilkesidir.³⁰⁵ Ceza yargılaması, tabî hâkim dışında başka bir hâkim tarafından gerçekleştirilemeyecektir. Bu konuda mahkemelerin görevlerinin kanunla belirlenmesi, tabî hâkim ilkesi için önemli bir araçtır.³⁰⁶

Kanunlarda sayılan bazı kişilerin toplumun genelinden ayrı bir soruşturma usulüne tabi tutulmaları ve farklı mahkemelerde yargılanmalarının tabî hâkim ilkesi bakımından sakıncalı

³⁰⁴ Guido Neppi-Modona, The Various Aspects of External and Internal Independence of the Judiciary, Seminar on the Independence of Justice, Tunis (Tunisia) (2012), 4, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2012\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2012)035-e)

³⁰⁵ Faruk Erem, *Ceza Usulü Hukuku* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1973), 88; Burak Taş, “Hukukun Genel Bir İlkesi Olarak Tabî Hâkim İlkesi”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/2 (Ekim 2021), 1765;

Tabî hâkim ilkesinin güvence sağlayabilmesi için hâkimlerin yetkilerinin açıkça ve kuşkuyla mahal bırakmayacak biçimde kanunla önceden belirlenmesi gerekir. Erdener Yurtcan, *Ceza Yargıcının El Kitabı* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 34; Aynı yönde tabî hâkim ilkesiyle adil yargılanma hakkı ilişkisi kapsamında bkz., Ebubekir Zengin, “Natural Judge Principle”, *Ceza Muhakemesi Hukukunun Güncel Sorunları* Ed. Yener Ünver (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 92-93.

³⁰⁶ Taşkın, “Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi”, 1032.

olup olmadığı yargı kararlarında tartışılmıştır.³⁰⁷ Genel olarak Yargıtay özel soruşturma usulleri kapsamında yargılamanın tabîi hâkim ilkesine aykırı olmadığı kanaatindedir.³⁰⁸ Yargıtay; olağanüstü mahkeme kurma yasağı içeren tabîi hâkim ilkesinin özel soruşturma ve

³⁰⁷ “Hukuk devletin en önemli unsurlarından birini kanuni hâkim güvencesi oluşturmaktadır. Bu ilke Anayasal bir hak olarak korunmuş olup Anayasa’nın 37. maddesinde “Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz” şeklinde ifade edilmiştir. Yargıtay, adli yargı içerisinde Anayasal boyutta bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olarak düzenlenmiş olup adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı mercisine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme mercisidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmakla görevli kılınmıştır. Yargıtay Başkan ve Üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ve özel kanunlarında belirtilen kimseler aleyhindeki görevden doğan tazminat davalarına ve kişisel suçlarına ait ceza davalarına ve kanunlarda gösterilen diğer davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmak bu görevler kapsamındadır.” YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.

³⁰⁸ “Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 09.10.2018 tarihli ve 389-420 sayılı kararında; Yargıtay Daireleri arasındaki görev ilişkisinin, adli yargı ilk derece mahkemeleri arasında var olan ve kamu düzenine ilişkin bulunan görev ilişkisi niteliğinde olmayıp 2797 sayılı Yargıtay Kanunu’nun 6545 sayılı Kanun’la değişik 14. maddesinde yer alan “hukuk daireleri ile ceza daireleri kendi aralarında... bölümü esasına göre çalışır” şeklindeki düzenlemeden de anlaşılacağı üzere idari nitelikte... bölümü ilişkisi olduğu, ancak kamu düzenine ilişkin görev ve bu husustaki uyumsuzluğun değerlendirilmesi açısından ilk derece yargılamasına konu dosyayı ele alan ve davaların birleştirilmesi hususunda farklı görüş bildiren Özel Dairelerin birbirinden farklı mahkemeler değil, istisnai hâllerde ilk derece yargılaması yapan “Yargıtay”, dolayısıyla tek mahkeme olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Terör suçlarına ilişkin davalara yönelik kanun yolu incelemeleri Yargıtay 16. Ceza Dairesince yapılmakta iken, bu suçlardan kaynaklanan davalardaki artış, bu artışın Yargıtayın tali ve istisnai görevi olan ilk derece mahkemesi sıfatıyla yargılama yapma görevine de yansımaları ve bu nedenle oluşan ciddi... yoğunluğu, beraberinde daireler arasında bu hususta da... bölümü yapılması sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda 2797 sayılı Kanun’da ve diğer özel kanunlarda sayılan kişilerin kişisel suçlarında ilk derece mahkemesi sıfatıyla yargılama yapılması hususunda Yargıtay 9. Ceza Dairesi görevlendirilmiş, Yargıtay 9. Ceza Dairesi Başkanınca hazırlanan Çalışma Yönergesi’ne göre ise... yoğunluğu nedeniyle Dairede birden fazla heyet oluşturularak çalışma usulüne gidilmiştir. Suç tarihinden önce ve sonrasında da 2018 yılının Eylül ayına kadar Yargıtay Ceza Genel Kurulu ise 2797 sayılı Kanun’da ve Yargıtay İç Yönetmeliği’nde düzenlenen çalışma usulleri gereğince, değişken üyelerle haftada ancak bir kez toplanabilen ve zamanaşımı yakın, tutuklu... niteliğinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının itirazının mahiyeti ve infaza dair olası hukuki sonuçları vb. nedenlerle önceliği bulunan dosyaların yoğun olarak görüşüldüğü bir karar organı olarak faaliyet göstermekteydi. Yargıtay Ceza Genel Kurulunda suç ayrımı yapılmaksızın tüm dairelerden gelen dosyaların karara bağlanmasına, derdest dosyaların çokluğu ve niteliğine, çalışma usulleri gereği önceden değişken tek heyet, sonradan ise sabit tek heyet hâlinde ve haftada en fazla 1-2 gün toplanabilmesine karşın, Yargıtay 9. Ceza Dairesinin bir uzmanlık mahkemesi biçiminde faaliyet göstermesi, bu Dairenin dahi yargılamaların makul sürede tamamlanabilmesi için haftanın bir çok günü ve birden fazla heyetle toplanarak yargılama yapıyor olması, mevcut çalışma prensipleri ve suç tarihinden sonra ortaya çıkıp belirginleşen... yoğunluğu da dikkate alındığında, kişisel suçları nedeniyle Yargıtayda yargılanacak kişilerin kovuşturma makamının Yargıtay Ceza Kurulu olarak belirlenmesi, bu Kurulun önceden istisnai görevi olarak öngörülen yargılama yapma yetkisini asli görevi hâline getireceği, bu nedenle hem derdest dosyaların hem de kovuşturma yapılmak üzere gelen dosyaların adil yargılanma hakkına uygun olarak makul sürede tamamlanmasının imkânsızlaşacağı, dolayısıyla kovuşturma yapma yetkisinin Yargıtay ilgili ceza dairesine devredilmesine dair düzenlemenin, salt Yargıtay Ceza Genel Kurulunca bu görevin yerine getirilmesindeki zorluk yerine adil yargılanma hakkının sağlanması ve davaların makul süre içinde sonuçlandırma gibi evrensel hukuk ilke ve kuralları açısından uluslararası üst normlardan kaynaklanan zorunluluğun gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu değişiklik üzerine kovuşturmanın Yargıtay ilgili ceza dairesince yapılmasının usul ve kanuna uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle; dava konusu olayda sanığa atılı suç nedeniyle yargılamanın Yargıtay 9. Ceza Dairesince yapılmasında hukuka aykırılık bulunmadığı anlaşılmaktadır.” YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.

kovuşturma usulleri izleyen özel/uzman mahkemelerin kurulmasına engel oluşturmadığını vurgulamaktadır.³⁰⁹ Ancak doktrinde belirli kişileri yargılamaya yönelik özel mahkemeler kurmanın tabî hâkim ilkesini ihlal edeceği; bu uygulamanın anayasada güvence altına alınmış olan eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edeceği yönünde görüşler bulunmaktadır.³¹⁰

Yüce Divana sevk sonrası AYM yargılamasında mevzuatta sayılan kişileri bazıları hukukçu olmayan üyeler görev almaktadır. Doktrinde³¹¹ yerinde olarak AYM üyesi olabilmek içi aranan koşullarda değişiklik yapılması ve hukuki olarak belirli sıfatlara sahip kişilerin seçilmesi gerektiği savunulmuştur. Kanaatimizce hukuk eğitimi almayan kişiler tarafından yargılanmak tabî hâkim ilkesiyle kesinlikle bağdaşmamaktadır.³¹² İtalyan Anayasası m. 135/2’de açıkça Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin; emekli olanlar da dahil olmak üzere, adli ve idari yüksek mahkemeleri hâkimleri, hukuk profesörleri ve en az yirmi yıllık deneyime sahip avukatlar arasından seçileceği ifade edilmiştir.³¹³ İddianame yerine geçen belgeyle kovuşturulma usulünde iddianame olmadan onun yerine geçen bir belgeye tabî bir yargılama yapılmakta ancak bu muhakemenin genel ilkelerinden esaslı bir ayrılığı gerektirmemektedir.

Son olarak iddianame yerine geçen belgeyi savcı dışında soruşturmacıların düzenlenmesinin tabî hâkim ilkesi yerine tabî savcı ilkesine aykırı olup olmadığı incelenebilir. Doktrinde ve yargı kararlarında doğrudan tabî savcı ilkesi ifadesine rastlanmamaktadır.³¹⁴ Olağanüstü, olaya özgü savcılık kurulması meşru değildir. Ancak özel düzenlemelerle savcı statüsünü haiz olmayan hukuk eğitimi almamış kişilerin savcı yetkilerini

³⁰⁹ YCGK, 2020/54E., 2020/428K., 20.10.2020T.; YCGK, 2019/495E., 2021/116K., 17.03.2021T.; YCGK, 2019/337E., 2021/55K., 23.02.2021T.; Yargıtay Ceza Genel Kuruluna konu bir olayda da özel soruşturma usulü kapsamında görevli Yargıtay dairesinin belirlenmesi kapsamında sanık temyiz itirazında tabî hâkim ilkesine aykırılık argümanını kullanmıştır. Yargıtay ise nihayetinde kanunda açıkça belirlenen yargılama usulüyle çerçevenin çizilmesi üzerine hukuka aykırılık oluşturmadığına karar verilmiştir. *“Sanık temyizinde özetle; iddianamede yer verilen ve kendisiyle ilgisi bulunmayan örgüt tarafından gerçekleştirilen kumpas ve hukuksuzlukları tasvip etmeyip kınadığı, Yargıtay Kanunu’nun 46. maddesine göre soruşturma yetkisinin Yargıtay Birinci Başkanlık Kuruluna ait olmasına rağmen... Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından suçüstü hâli gerekçe gösterilerek soruşturma yapılmasının Anayasa’ya ve kanuni hâkim ilkesine aykırı olduğu,... söz konusu değişiklik üzerine kovuşturmanın Yargıtay ilgili ceza dairesince yapılmasının usul ve kanuna uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.”* YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.

³¹⁰ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 88.

³¹¹ Akbulut, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”, 94. Yazar öncelikle Cumhurbaşkanı açısından görev suçu kişisel suç bakımından ayrı bir mahkemenin yetkilendirilmesini önermiş, AYM’nin yetkisinin devam etmesi isteniyorsa AYM üye koşullarında değişikliği önermiştir.

³¹² Aynı yönde değerlendirmeler için bkz. Aslan, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, 238-239.

³¹³ Belçika, Almanya ve Fransa’da da aynı koşul aranmaktadır. Aslan, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, 238-239.

³¹⁴ Dülger-Taşkın, tabî hâkim ilkesinin tanımında yetkili ve görevli savcılığın da önceden belirli olması gereğine yer vermişlerdir. Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 60.

kullanabilmesi mümkün kılınmıştır. Kanaatimizce soruşturmanın, kanunla kurulan ve yetkisi ve görevi suçun işlenmesinden önce belirli olan savcılık tarafından gerçekleştirilmesi açıkça düzenlenmese de bir gerekliliktir. Hâkimlerin tabîî olması gerektiği gibi savcılarının da tabîî olması gerekir. Savcılık eğitimi almamış, hukukçu kimliğine sahip olmayan kişilerin soruşturma evresinde yer almasının tabîî savcı ilkesinin varlığı kabul edildiğinde bu ilkeye aykırı olduğunu savunmak gerekmektedir.

H. Davasız Muhakeme Olmaz İlkesi

Kovuşturma evresinde, soruşturmada toplanan delillerin tartışılarak maddi gerçeğe ulaşabilmesi için isnat edilen fiilin iddianame aracılığıyla dava konusu yapılması gerekmektedir.³¹⁵ Hakkında dava açılmayan olaylar yargılamanın konusunu teşkil etmeyecektir.³¹⁶ Cezalandırma talep edilmeden hüküm kurulamayacağına ilişkin bu ilkeye davasız muhakeme olmaz ilkesi denir. Davasız muhakeme olmaz ilkesi sayesinde sınırları, başlangıcı ve bitişi, isnadın kim hakkında olduğu, hangi fiilin isnad edildiği, hangi madde hükmüne göre yargılama yapılacağı önceden belirli olduğu bir süreç gerçekleşmiş olacaktır.³¹⁷

Hükümün konusu iddianame ya da iddianame yerine geçen belgede yer alan olaydır.³¹⁸ Hüküm, ancak iddianamede ve iddianame yerine geçen belgede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir (CMK m. 225).³¹⁹ Yargıtay da bu hususta oldukça özenli

³¹⁵ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 551.

³¹⁶ Duruşmada insan öldürme fiili işlenmiş olsa dahi olayla ilgili iddianame düzenlenmeden mahkeme olayı yargılayamaz. Bu durum tutanağa geçirilerek Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir (CMK m. 205). Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 551.

³¹⁷ Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 130.

³¹⁸ Mahkeme iddianame ve iddianame yerine geçen belgedeki fiil ve fail dışındaki unsurlara dayanarak hüküm kuramayacaktır. Deniz, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, 34; Özge Apış, “Türk Ceza Muhakemesinde Hükümün İddianamede Gösterilen Fiil ve Fail Hakkında Verilmesi Meselesi”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/16 (Aralık 2020), 920-921.

³¹⁹ Haluk Çolak - Mustafa Taşkın, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), 832; Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 649;

“2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 6545 sayılı Kanun ile değişik 14. maddesindeki “Daireler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde mahkeme kararındaki nitelendirme, mahkûmiyet dışındaki kararlarda ise iddianamede veya iddianame yerine geçen belgedeki nitelendirme esas alınır. Çeşitli suçlara ait davalarda, suçların en ağırını incelemeye yetkili olan daire görevlidir” şeklindeki ve 28.01.2020 tarih ve 31022 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Yargıtay Büyük Genel Kurulunun iş bölümüne ilişkin 23.01.2020 tarih ve 2020/1 sayılı kararı, Yargıtay Ceza Daireleri İş Bölümü ortak hükümler 6. maddesindeki “Ceza Dairelerinin görevlerinin belirlenmesinde, mahkûmiyet kararlarında mahkeme hükmündeki, mahkûmiyet dışındaki kararların temyiz incelemesinde ise iddianame, varsa görevsizlik kararı ya da diğer dava açan belgedeki nitelenen suç esas alınır.” şeklindeki düzenlemelere, hükümdeki

davranmaktadır.³²⁰ Yargılamanın konusunu fiil ve fail unsuru oluşturmaktadır. Olayda *cezalandırılabilir bir hareket* söz konusudur. Cezalandırılabilir hareket yargılamanın konusunda objektif unsuru temsil eder. Suçu işlediği hususunda yeterli şüphenin yöneldiği kişi ise yargılamanın sübjektif unsurunu oluşturur. Kural, yargılamanın konusunun yargılama süresince objektif ve sübjektif unsurların aynı kalması gereğidir. Sübjektif unsur yargılamada değişmeyeceği gibi objektif unsurun değişmesi ya da yeni olayların gündeme gelmesi halinde ek iddianame kurumuna başvurulması düşünülebilecektir.³²¹

Davasız muhakeme olmaz ilkesinin en önemli tezahürünü iddianame ve iddianame yerine geçen belgeye bağlılık ilkesi oluşturmaktadır.³²² Fiil ve faile bağlılık ve muhakemenin sınırlılığı ilkeleri gereğince iddianame yahut iddianame yerine geçen belge olup olmadığı dikkate alınmaksızın suçlama belgesinde isnadın etraflıca açıklanması gerekir ve bu isnadın somutlaştırılmasını sağlamaktadır.³²³ *Pe'lissier ve Sassi/Fransa*³²⁴ kararında da AİHM bu

nitelemeye ve temyizın kapsamına göre; temyiz inceleme görevi Yüksek 8. Ceza Dairesine ait olduğundan *Dairemizin görevsizliğine*” Y11.CD, 2021/23860E., 2021/9415K., 01.11.2021T.; Aynı yönde bkz. İzmir BAM15.CD, 2019/2841E., 2019/1625K., 19.12.2019T.; Kayseri BAM4.CD 2020/250E., 2020/272K., 3.2.2020T.; Ankara BAM15.CD, 2017/1928E., 2017/2150K., 2.11.2017T. www.kazanci.com.tr/

Amerikan hukukunda *Hamling v. Birleşik Devletler* (418 U.S. 87/1974) ve *Russell v. Birleşik Devletler* (369 U.S. 749/1962) kararlarında iddianamede suça ilişkin tüm bilgilerin, unsurların açıkça belirtilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Marcus - Wilson, *Criminal Procedure*, 111-112.

³²⁰ “Hükmün ancak iddianamede veya iddianame yerine geçen görevsizlik kararında unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında verilebileceğinin belirtilmesi karşısında...” Y8.CD, 2019/1152E., 2020/16978K., 14.10.2020T.; “İddianame içeriğinde sanık... 'in üzerine atılı ölümle tehdit eylemine dair bir anlatımın bulunmaması, sadece olay tarihinde sanığın temyiz dışı suça sürüklenen çocuk... ile birlikte evlerinin üstünden 3-4 el ateş ederek katılan... 'ı silahla tehdit etme şeklindeki eylemden bahsedildiği, kaldı ki sanığın sevk maddelerine göre cezalandırılmasını isteme şeklindeki iddianamenin, eylemler açıklanmadığı için suç yükleme niteliğinde sayılamayacağı, dolayısıyla anılan belgenin hukukun iddianame niteliğini taşımadığı gözetilip, sanık hakkında usulüne uygun dava açılmasının sağlanması gerekirken, yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm kurularak, 5271 sayılı CMK'nın 225/1. maddesine aykırı hareket edilmesi, bozmayı gerektirmiş” Y4.CD, 2018/575E., 2021/6914K., 01.03.2021T.

³²¹ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 694.

Ek iddianame uygulamasının meşru olmadığı yönündeki görüşümüz için “İddianame Yerine Geçen Belgelerin İadesi” başlığı incelenebilir.

³²² Hüküm verme yetkisi sadece açılmış ve sınırları suçlama belgesinde çizilmiş olan davaya ilişkindir. Bu kesin sınırlama sayesinde, duruşmada suç işlense dahi mahkeme tutuklamaya karar verebilecekken bu yeni olay hakkında yargılama ve hüküm verme yetkisini haiz değildir (CMK m. 205). Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 130.

³²³ Fahri Gökçen Taner, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 295;

“AİHS'nin 6/3-a maddesine göre resmi merciler tarafından bir suç isnadına maruz kalan kişi, kendisine yöneltilen suçlamanın niteliğini ve sebeplerini ayrıntılı olarak öğrenme hakkına sahiptir. İddianame, kişinin suçlandığı resmi belgedir. İddianame, sanığa savunma hazırlayabilme imkânı vermesi açısından isnat edilen ve suç sayılan maddi fiilleri, fiillerin hukuki nitelendirmesini, yerini, zamanını açıkça göstermeli, hukuki nitelendirmesi yapılan fiilin, kanunda karşılığı olan suç ve cezası hakkında bilgi

hususla dikkat çekmiştir. Böylece mahkemenin yargılamada bağlı kalacağı maddi olay açıkça ortaya konularak sınırlandırılmış, “dava açan belgeye bağlılık” gerçekleşmiş olur.³²⁵ Nihayetinde kamu davasını açan belge iddianame yerine geçen belgelerden de olsa fiile ve faile bağlı olmalıdır.³²⁶ Yargıtay da bu hususu kesin bir şekilde vurgulamaktadır.³²⁷ Kanaatimizce iddianameye bağlılık ilkesinin iddianame yerine geçen belgeye bağlılık olarak da okunabilmesi mümkündür.

AİHM; *Kamasinski/Avusturya* kararında kovuşturma evresinde suçlama belgesinin kilit ve belirleyici bir rol oynadığını; *Pelissier ve Sassi/Fransa* kararında kovuşturmanın temelini oluşturan maddi olguların sanığa tanıtılması ve bununla birlikte maddi olgulara ilişkin gerçekleştirilen hukuki nitelemenin de sanığa anlatılması gerektiğini ifade etmiştir.³²⁸ Yargıtay da açıkça CMK m. 191/3-b gereğince iddianame yerine geçen belge olan görevsizlik kararının anlatılmasıyla yargılama yapılabileceğini kabul etmektedir.³²⁹ Ancak bir Yargıtay kararında iddianame yerine geçen görevsizlik kararının sanığa tebliğ edilmesi ve bu karara

içermelidir. İsnat edilen suçun dayanağı olan maddi olaylar hakkında sanığın bilgilendirilmemesi, sözleşmenin 6/3-a maddesinin açıkça ihlalidir.” Y4.CD, 2012/12300E., 2013/27446K., 11.11.2013T.;

Suç konusu fiilin iddianamede (ve iddianame yerine geçen belgede) açıklıkla ve bağımsız olarak gösterilmesi gerektiği hakkında bkz. İzmir BAM20.CD, 2019/2291E., 2020/45K., 16.1.2020T.

³²⁴ B. No: 25444/94, T: 25.03.1999. Trechser, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 202.

³²⁵ Taner, *Çelişme ve Silahların Eşitliği*, 295.

³²⁶ “İncelenen dosya içeriğine göre; iddianame sevkinde her ne kadar sanığın hizmet sebebiyle güveni kötüye kullanma suçundan cezalandırılması talebi ile kamu davası açılmış olsa da, mahkûmiyet dışında verilen kararlarda iddianame ve iddianame yerine geçen belgedeki nitelendirmenin esas alınması gerektiği...” Y15CD, 2018/7549E., 2018/3702K., 22.5.2018T. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 695.

³²⁷ “İddianame yerine geçen son soruşturmanın açılmasına ilişkin karar ile kovuşturma izninde, sanığın, katılan...’in müteahhit...’dan satın aldığı daire ile ilgili tapu iptali ve tescil davası açmak üzere 2008 veya 2009 yılı içerisinde vekilliğini üstlendiği ve vekalet ücretine mahsuben 1.500,00 Türk Lirası aldığı halde bahse konu davayı açmadığı gibi katılana herhangi bir bilgi vermediği ve onunla görüşmekten kaçındığı isnadına yer verildiği, Bakırköy 6. Asliye Hukuk Mahkemesinde görülmekte olan 2007/360 Esas sayılı, katılanın hakkında dava açmak istediği T.S. ile birlikte davalı konumunda olduğu, dava ile ilgili bir anlatıma yer verilmediği halde, sanığın dava konusu edilen eylemine ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılmaksızın, iddianın dışına çıkılarak hüküm kurulmak suretiyle CMK’nın 225/1. maddesine aykırı davranılması, kanuna aykırı,” Y5.CD, 2015/7865E., 2019/11603K., 09.12.2019T.

³²⁸ Şen - Berçik, “İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukiliği”, 340-341.

³²⁹ Y15.CD, 2017/5117E., 2019/2381K., 19.03.2019T.; Y4.CD, 2014/16927E., 2017/26686K., 04.12.2017T. Çağlayan, *Ceza Muhakemesi*, 528.

“Sanıklara iddianame yerine geçen görevsizlik kararı okunmadan, okunmuşsa bu husus tutanağa geçirilmeden, ayrıca usulüne uygun sorguları yapıp savunmaları tespit edilmeden, yazılı şekilde hükümlülüklerine karar verilmesi suretiyle, 5271 sayılı CMK’nın 191. maddesine aykırı davranılması ve savunma hakkının kısıtlanması, bozmayı gerektirmiştir” Y6.CD, 2020/11193E., 2021/917K., 26.01.2021T.; Aynı yönde bkz. Y3.CD, 2013/15960E., 2014/4164K., 10.02.2014T.; Y1.CD, 722/5889 E. ve K., 14.7.2008T. Karar için bkz. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 782.

sanık tarafından itiraz edilmemesi nedenine dayalı olarak okunmamasının bozma sebebi oluşturmayaacağına karar vermiştir.³³⁰ Anayasa Mahkemesi de bir Yüce Divan yargılamasında Yüce Divana sevk kararında yer almayan olaya ilişkin yargılama yapılamayacağı savunmasına karşı yargılamanın meclis soruşturma önergesi, soruşturma komisyon raporu ve Yüce Divana sevk kararlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmiştir. Bu kapsamda soruşturma önergelerinde yer almayan fiillerle ilgili açılmış dava bulunmadığından yargılama dışı bırakılmasına karar vermiştir.³³¹

Davasız yargılama olmaz ilkesinin bir tezahürü olan iddianame ve iddianame yerine geçen belgeye bağlılık ilkeleri gereği muhakeme konusu olayın ilgisiz diğer olaylardan ayrılması gerekmektedir.³³² Bu ise iddianın sınırlandırılmasına hizmet etmektedir. Olayın sınırlandırılmasında iki sistem söz konusudur: Doğrudan ve dolaylı sınırlandırma.³³³ Ceza uyuşmazlığının konusunu oluşturan olayın iddianame veya iddianame yerine geçen belgede açıkça ifade edilmesi gerekliliği kanunda (CMK m. 225) düzenlenmekle doğrudan sınırlandırma usulünün Türk ceza muhakemesi hukukunda kabul edildiğini söylemek gerekir. Dolaylı sınırlandırma ise hukuki ilişki ya da hukuki sebebin gösterilmesi yoluyla olayın da sınırlandırılmış sayılmasıdır. Ancak bu sınırlamanın kapsamı belirsiz olduğu ve sanığa güvence sağlamada yetersiz olması sebepleriyle doğru bir yaklaşım değildir.³³⁴ Yargıtay bir kararında bu hususu isabetli olarak şu şekilde değerlendirmiştir: *“Görevsizlik kararı yoluyla iddianameye konu edilmemiş bir olayın dava konusu haline getirilmesi mümkün değildir. Yani iddianamede anlatılmayan bir eylemden dolayı görevsizlik kararı verilmesi durumunda, bu eylemden dolayı hüküm kurulması da CMK’nın 225. maddesine aykırılık oluşturacaktır. İddianame veya yerine geçen görevsizlik kararında anlatılan ve kapsamı belirlenen olayın dışında bir fail ve fiilin yargılanması söz konusu olduğunda ise, suç duyurusunda bulunularak*

³³⁰ Y1.CD, 2013/6603E., 2013/2547K., 27.3.2013T. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 499.

³³¹ M.C. E. ve Z. Ç.’nin Yüce Divan Yargılaması, AYM, 2004/3E., 2007/1K., 16/7/2004T. <https://anayasa.gov.tr/media/5702/ydivan2004-3.pdf>

³³² CMK m. 170/4’te yüklenen suçu oluşturan olayların ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilerin iddianamede yer alamayacağı açıkça vurgulanmıştır.

³³³ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 111.

³³⁴ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 111.

iddianameyle dava açılması hâlinde gerekli görülürse davaların birleştirilmesi yoluna gidilebilecektir.”³³⁵

Bir görüşe³³⁶ göre iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması davasız muhakeme olmaz ilkesiyle çelişki yaratmaktadır. Kanaatimizce iddianame yerine geçen belge ile kamu davası açılmasının davasız muhakeme ilkesine aykırı olabilmesi için iddianame yerine geçen belgeye bağlılık ilkesine aykırılık önşarttır. Somut olay bazında bu ilkenin gerekleri sağlanmazsa davasız muhakeme olmaz ilkesine aykırılık gerçekleşmiş olacaktır. Örneğin icra ceza mahkemesine şikâyetle doğrudan kamu davası açılmasında davasız muhakeme ilkesinden esaslı bir ayrılış bulunmakta, suçlama belgesine bağlılık ilkesi işlerlik kazanamamaktadır. Davaya yön verecek suçlama belgesi olmadan kovuşturma yürütülmektedir.

I. Adil Yargılanma

Adil yargılanma hakkı, hukukun genel ilkeleri temelinde muhakeme sürecinin yürütülmesi ve bu süreçteki güvencelerin temelini oluşturmaktadır.³³⁷ Adil yargılanma hakkında adilliğin tanımı, farklı ceza muhakemesi sistemlerinde genel olarak uygulanabilir olmaktan çok uzak olup esasında belirli bir ceza muhakemesi anlayışına dayanmaktadır.³³⁸ Adil yargılanma hakkı, somut olay özelinde mahkemelerin hakkaniyete yaklaşımı bazında öneme sahiptir.³³⁹ Adil yargılanma hakkında, bir devletin ceza muhakemesi sisteminde adilliğin kapsamı belirlenir. Bir uygulamanın adil olup olmadığı somut olayın özelliğine göre değerlendirilmelidir.³⁴⁰

³³⁵ Y4.CD, 2021/35255E., 2021/29886K., 22.12.2021T.; Aynı yönde bkz. “Görevsizlik kararları niteliği itibariyle iddianame yerine geçen belge niteliğinde olup, iddianameye konu edilen ancak görevsizlik kararında yer verilmeyen bir eylemden dolayı yargılama yapılarak hüküm kurulması CMK’nın 225/1 maddesinde benimsenen “davasız yargılama olmaz” ilkesine açıkça aykırılık teşkil edeceği...” Y9.CD, 2020/3890E., 2020/2493K., 07.12.2020T.

³³⁶ Arıtürk, “İddianamenin İadesi”, 207.

³³⁷ Yerdelen, SYOK, 97.

³³⁸ Summers, *Fair Trial*, 129.

³³⁹ Summers, *Fair Trial*, 129.

³⁴⁰ İlaveten adil yargılanma hakkının kısmen veya tamamen ihlal edildiği şeklinde iddia da gerçekçi değildir. Adillik üzerinden bir ölçü oluşturmak kurumun doğasıyla bağdaşmayacaktır. “Biraz adil” ifadesi ne kadar gerçek dışı ise “biraz hamile” ifadesi de o denli gerçek dışıdır. Stefan Trechsel, “The Character of to Right to a Fair Trial”, *Obstacles To Fairness In Criminal Proceedings* ed. John D. Jackson - Sarah J. Summers (Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2018), 28-29.

Buradan hareketle iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün mevzuatta salt benimsenmiş olmasının adil yargılanma hakkını ihlal ettiği kabulü, kurumun doğasıyla uyuşmamaktadır. Ancak bu usulde ara muhakeme aşamasının bulunmaması, hukukçu kimliğine sahip olmayan savcı dışındaki soruşturmacıların savcı yetkilerini kullanması ve doğrudan kamu davasının açılması bakımından gerçekleşecek olayda adil yargılanma hakkı bakımından sakınca mevcuttur. Etkili olmayan soruşturmacının soruşturmayı yürütmesi, mağdur ve sanık haklarını ihlal edici uygulamalara sebep olabilecektir. Bu noktada savunma hakkının tesisinin sağlanamaması ve isnadın öğretilememesi, iddianın savunma ile çelişip hükme ulaşma önünde adil yargılanma hakkı ve buna bağlı olarak silahların eşitliği ilkesi ihlaliyle muhakeme sürecinin sonuçlanmasına sebep olabilecektir.

İ. Eşitlik İlkesi

Hukuki güvenlik ve öngörülebilirliğin sağlanması adına iddianame yerine geçen belgelere ilişkin hükümlerin CMK’da yer alması bir zorunluluktur.³⁴¹ Kanun koyucunun bu konuda açık düzenlemeler yapması hukuki belirlilik ilkesinin tesisi için önem arz etmektedir. Ancak kıyas yoluyla mevcut boşluklar doldurularak geçici bir çözüm sağlanmaktadır. Kanun koyucunun takdir yetkisini kullanarak farklı ceza soruşturması usulü öngörmesi; kişileri gereksiz şikâyetlere maruz kalmadan kamu hizmetinin kesintiye uğramaması (kamu hizmetinin sürekliliği ilkesi), kamu görevlilerinin görevini etkili, verimli ve en iyi şekilde ifa edebilmesi ve özellikle Yükseköğretim personeli hakkında bilimsel özerkliği sağlamak ve önemli pozisyonlarda yer alan bürokratların ifa ettikleri görevi endişesiz yerine getirebilmesi gibi farklı misyonların sağlanabilmesi gerekçeleriyle hukuka aykırı olarak değerlendirilemez.³⁴² Bulundukları görev dolayısıyla kanun koyucu tarafından bazı kamu görevlilerinin soruşturulması ve kovuşturulması ve kendi dinamikleri özelinde muhakeme usullerinde farklılık benimsenmesi eşitlik ilkesine aykırı olarak değerlendirilmemelidir.³⁴³ Kamu hizmetlerinin aksamaması ve kamu otoritesinin saygınlığının korunması adına da özel soruşturma usulleri hukuka aykırı olarak değerlendirilmemelidir.³⁴⁴ Anayasa m. 129/6’da da memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza

³⁴¹ Aynı yönde Tırtır - Ateş, “İddianamenin İadesi (CMK m. 174)”, 234.

³⁴² Pınar - Çalışkan, *Ceza Soruşturması Usulü*, 447.

³⁴³ Gelir, *Üniversite Soruşturma Rehberi*, 1; Ayturan, “Yükseköğretim”, 432.

³⁴⁴ Uğur, “Kovuşturma”, 285.

kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idari merciin iznine bağlı kılınmıştır. Bu kapsamda bu hükmün kanun önünde eşitlik ilkesinin düzenlendiği Anayasa m. 10'a aykırı olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır.³⁴⁵ İdari güvence sistemine bağlı olarak kamu görevlileri hakkında özel soruşturma usulü öngörülmüş olması kamu hizmetlerinin sürekliliği ve düzenliliği ilkelerinin bir gereğidir.³⁴⁶ Bu husus yüksek mahkeme kararlarında da sıklıkla vurgulanmaktadır: Anayasa Mahkemesi'nin, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu m. 53/c'nin Anayasa'nın 2., 10., 11. ve 140. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptaline karar verilmesi istemine ilişkin norm denetiminde özel soruşturma usullerinin öngörülmesinin bu usullerin uygulanacak kişilere bir zümre ya da sınıf olarak imtiyaz tanımak anlamına gelmeyip yapılan görevin niteliğinden kaynaklandığını ve böylece hem yapılan görevin en iyi şekilde ve etkili olarak yerine getirilmesi hem de gereksiz şikâyetlere maruz kalınarak görülen hizmetin kesintiye uğramamasının amaçlandığı ifade edilmiştir.³⁴⁷

Aynı şekilde AYM, İİK m. 349 iptal talebine ilişkin incelemesinde AYM'nin eşitlik ilkesiyle alakalı diğer kararlarında belirttiği üzere aynı durumda olanlara aynı kuralların uygulanması halinde eşitlik ilkesine aykırılıktan söz edilemeyeceği vurgulanmıştır. İİK'da şikâyet tabi suçları işleyenlerle başka kanunlarda düzenlenen suçları işleyenlerin işledikleri fiiller bakımından aynı durumda olmadıkları ve bu nedenle kanun koyucunun İİK'daki şikâyet tabi suçlar için farklı usul öngörmesinin eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmayacağı sonucuna varılmıştır.³⁴⁸

Kanaatimizce Anayasa Mahkemesi'nin değerlendirmeleri eşitlik ilkesi özelinde ilk bakışta yerinde gibi gözükse de önemli olan bu usullerin genel olarak ceza muhakemeleri ilkesi kapsamında tezahürüdür. Elbette belirli misyonlarla genel muhakeme usulünden

³⁴⁵ Aksi yönde Safa Ogün Aslan, *İddianamenin İadesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 127.

³⁴⁶ Zehrettin Aslan - Halil Altındağ, *Memurların Disiplin ve Ceza Soruşturması* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), 119

³⁴⁷ Devlet üniversitelerinde görev yapanlar hakkındaki soruşturma usulünün itiraz konusu kural çerçevesinde özel olarak düzenlenmesi de bu kapsamda kanun koyucunun takdir yetkisi içerisinde kaldığı ve bu nedenle kanun koyucunun takdir yetkisini kullanarak, devlet üniversitelerinde görev yapan kişilerin ceza soruşturmalarının idari kurullar tarafından yürütülmesi hususunu düzenlemesinde çelişkili bir husus bulunmadığı vurgulanmıştır. Diğer yandan, vakıf üniversitelerinde çalışanlarla devlet üniversitelerinde görev yapanların statüleri ve özlük hakları bakımından farklı kurallara bağlı olduğu ve dolayısıyla aynı hukuksal durumda olmamaları nedeniyle vakıf üniversitelerinde çalışanlarla devlet üniversitelerinde görev yapanların farklı soruşturma usulüne tabi tutulmalarında eşitlik ilkesine aykırılık bulunmadığına hükmedilmiştir. AYM, 2013/58E., 2013/114K., 10.10.2013T.

³⁴⁸ AYM, 2006/71E., 2008/69K., 28.2.2008T.

farklılar öngörülebilir. Ancak bu farklılıkların adil yargılanma, etkili soruşturma yükümlülüğü ve diğer ceza muhakemesi ilkeleri noktasında hukuka aykırı olması halinde eşitlik ilkesine uygunluktan söz etmek doğru olmayacaktır. Eşitlik ilkesine aykırılığın tek başına bir usulün hukuka aykırı olup olmadığı değerlendirmesinde yeterli olmadığı kanaatindeyiz. Bir ceza muhakemesi sürecinin adil ve hukuka uygun yürütülüp yürütülmediği, eşitlik ilkesinin varlığına indirgenemez.

VI. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE ETKİLİ SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

A. Genel Olarak Etkili Soruşturma Yükümlülüğü

Ceza muhakemesi sisteminde kanun koyucu, muhakeme sürecini iki temel evreye oturtmuş ve bu iki evreyi birbirine geri dönülmeyecek biçimde bağlamıştır. Kovuşturmanın gerçekleşebilmesi için öncelikle soruşturma evresinin tamamlanmış olması şart koşulmuştur. Kanun koyucu soruşturma evresini uygulanması gereken bir prosedür olarak benimsemediği için bu evrenin özensiz biçimde yürütülmesi mümkün değildir.³⁴⁹ Suç işlenmesiyle bozulan kamu düzeninin yeniden tesis edilebilmesi adına sorumluların tespit edilip maddi gerçeğin açığa çıkarılması noktasında etkili³⁵⁰ soruşturma yükümlülüğü önem arz etmektedir. Soruşturma evresi, kovuşturma evresinin belirleyicisi olmakla etkili bir şekilde gerçekleştiğinde yargılamanın adil bir şekilde tamamlanmasına da hizmet etmektedir.³⁵¹ Devletin temel amaç ve görevlerine ilişkin Anayasa m. 5 dikkate alındığında ceza soruşturmasının, sorumluları belirleme ve bunların cezalandırılabilmelerinin sağlanmasına elverişli olması gerekmektedir.³⁵² Bu elverişlilik, ceza soruşturmasının bir bütün olarak etkili olmasını gerektirmektedir.³⁵³

Ceza soruşturması yalnızca suçluları adalete teslim etmek için yürütülmez. Şüpheli ve mağdur haklarının korunması, topluma güven verme, suç işlenmesinin azaltılmasında etkili bir soruşturma yapıldığı hususunda toplumda caydırıcılık kanısı oluşturma, suç işlenmesi ile

³⁴⁹ Batuhan Hoşgöl, *Etkin Soruşturma Yükümlülüğü* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 27.

³⁵⁰ TDK, etkili kelimesini “*tesirli, müessir, patetik*” olarak, etkililik kavramını ise “*etkili olma durumu, tesirlilik, müessiriyet*” olarak tanımlamaktadır. <https://sozluk.gov.tr/>

³⁵¹ Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 66.

³⁵² Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1558.

³⁵³ AYM Salih Akkuş Başvurusu, B. No: 2012/1017, 18.9.2013; Benzer yönde AİHM Batı ve diğerleri/Türkiye, B. No: 33097/96-57834/00, 3.6.2004.

bozulan kamu düzenini yeniden tesisine hizmet etme gibi bir dizi önemli yan hedef vardır ve bunların hepsi soruşturmanın etkili olmasını gerektirir.³⁵⁴ Bu etkililiğin sağlanabilmesi adına soruşturmanın bilimsel ve teknik açıdan belli başlı kuralları ihtiva etmesi beklenir.³⁵⁵

Soruşturmanın etkili bir şekilde yürütülmüş olması, soruşturmanın tüm gereklerinin eksiksiz biçimde yerine getirilmiş olması³⁵⁶; lekelenmeme hakkının korunması, adil yargılanma hakkının tesisi ve kamu menfaati bakımından temel önemi haizdir.³⁵⁷ Cezai soruşturma sürecinin adalete ulaşmadaki etkililiği; soruşturma işlemlerinin adilliği ve şüpheli-mağdur ile toplumun menfaatlerine uygun olarak yürütülmesi, kolluğun ve savcılarının yetkilerinin ne ölçüde uygulandığı, suçun tespiti ve delillerin hukuka uygun olarak toplanma derecesiyle belirlenir.³⁵⁸

Etkili soruşturmanın sağlanması yükümlülüğü, adil yargılanma hakkının bir gereği olarak yargı kararlarında da sıklıkla vurgulanmaktadır.³⁵⁹ Bunun için gerekli soruşturma

³⁵⁴ Peter Stelfox, *Criminal Investigation: An Introduction to Principles and Practice* (New York: Routledge, 2013), 17.

³⁵⁵ Stelfox, 2.

³⁵⁶ Bu husus AİHM'nin *Kelly ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (B. No: 30054/96 ve T: 4.8.2001) kararında etkili soruşturmanın gereklilikleri noktasında vurgulanmıştır. Mowbray, "Duties of Investigation", 440.

³⁵⁷ Dülger-Taşkın'ın uygulamada soruşturmaların etkisizliğini açıklarken kullandığı metafor dikkat çekicidir. Yazarlara göre soruşturma sonucu açılan davalar bir huni şeklinde olması gerekirken soba borusu gibi bir hal almaktadır. Soruşturmalar etkili bir şekilde gerçekleşmediği için kamu davası açılmaması gereken çoğu durumda mahkemeler gereksiz yere uğraşmaktadır. Yeterli şüphe değerlendirmesi etkili bir şekilde yapılmadığında kişilerin gereksiz yere sanık sıfatını alması söz konusudur. Bunun önüne geçmekte ise savcılık noktasında etkili olmak önem arz etmektedir (Dülger-Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 67). Kanaatimizce esas usulde dahi uygulamada önemli sorunlar bulunmaktayken iddianame yerine geçen belge ile kamu davası açılmasındaki problemler daha da derinleşmektedir.

³⁵⁸ TSFX, The Effectiveness of Australia's Criminal Investigation Process in Achieving Justice, Nisan 2018, https://www.tsfx.com.au/wp-content/uploads/2018/04/Year-12-Legal-The-effectiveness-of-Australias-criminal-investigation-process-in-achieving-justice-Jacinta-S-A_.pdf

"İstem yazısında ... Cumhuriyet Başsavcılığıınca... isimli sosyal paylaşım siteleri ile ilgili olarak yapılan istinabe taleplerini ABD adli makamlarının genellikle olumlu cevaplamadığı bu nedenle şüpheliye ulaşılmadığı gerekçesiyle kovuşturma olanağının bulunmadığından bahisle kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmiş ise de, söz konusu sosyal medya hesabı ile ilgili açık kaynak araştırması yaptırılması, şüphelinin kimlik bilgilerinin tespiti durumunda savunmasının alınması ve sonucuna göre karar verilmesi gerektiği gözetilmeden soruşturmanın genişletilmesi kararı yerine, itirazın reddine karar verilmesinde isabet görülmemiştir.." denilmektedir.

İncelenen dosyada; müştekinin şikâyeti üzerine başlatılan soruşturmada, söz konusu sosyal medya hesabı ile ilgili açık kaynak araştırması yaptırılması, şüphelilerin kimlik bilgilerinin kolluk marifeti ile tespitinin sağlanması, tespiti durumunda savunmalarının alınması, suçun kim tarafından işlendiğinin tespit edilememesi halinde soruşturma evrakı daimi araştırmaya alınarak araştırmaya devam edilmesi gerektiği halde, etkin soruşturma yapılmadan kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi ve bu karara yapılan itirazın kabulü yerine reddine karar verilmesi hukuka aykırı bulunduğundan kanun yararına bozma talebinin kabulüne karar vermek gerekmiştir." Y4.CD, 2021/30857E., 2022/5429K., 21.02.2022T.

³⁵⁹ "Müştekinin söz konusu vekaleti ve yatırdığı ücretin dekontunu avukatın bürosuna yolladığına dair beyanı, tanık... 'un telefonla hem... ve... 'ı hem de avukat... 'i para iadesi konusunda aradığına ilişkin ifadesi,

işlemlerinin titizlikle gerçekleştirilmesi, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delillerin uyum içinde suçlama belgesinde sunulması ve yeterli şüphe değerlendirmesi yapabilmek için gerekli her türlü soruşturma faaliyetinin ifa edilmiş olması, maddi gerçeğin hızlıca açığa çıkması, etkili bir kamu denetimi ve bu yolla kamu menfaatinin sağlanması noktasında gereklilik arz etmektedir.³⁶⁰

Etkili soruşturma, ilgili gerçeklerin doğru bir şekilde ortaya konulması ve uygun olduğu hallerde suç faillerinin belirlenip cezalandırılması için gerçek ve aktif çaba gösterilmesini gerektirir.³⁶¹ Daha etkili soruşturmalara ve daha güvenli ceza adaletini sağlayacak süreçlerin daha iyi anlaşılmasını ve uygulanmasını teşvik etme konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmesi ve gayret gerekmektedir.³⁶²

Kesin hüküm verilinceye dek soruşturma ve kovuşturma evresine şüphe olgusu hâkimdir. Şüphe yenildiğinde nihai hükme varılacaktır. Maddi gerçeğe ulaşma misyonu ile suçun ve suçluların açığa çıkarılmasının amaçlandığı ceza muhakemesinde lekelenmeme hakkının da korunması gerekmektedir. Bu denge gözetilip şüphenin yenilmesi için gereken tüm çaba gösterildiğinde etkili soruşturma yükümlülüğüne uygun davranılmış olacaktır. Ancak bu yolla adil yargılanma hakkının gerekleri sağlanmış olacaktır.³⁶³

Şüpheliyi ve aynı zamanda mağduru ilgilendiren cezai soruşturma sırasında bireyi koruyacak yeterli mekanizmaların oluşturulması sorunu bulunmaktadır. Etkililik uğruna ceza soruşturması yürütmede suiistimal tehlikesi dikkate değer bir endişe olmaya devam etmektedir.³⁶⁴ Soruşturmanın şeffaflığı³⁶⁵ da dahil olmak üzere, soruşturma süresince

gözetilerek... ve... ile avukat...'in geçmişten beri birlikte iş yapıp yapmadıkları konusunda gerekli araştırmanın yapılması ile sonucuna göre son soruşturma açılmasına yer olup olmadığı konusunda bir karar verilmesi gerekirken söz konusu hususlar araştırılmadan ve eksiklikler giderilmeden son soruşturma açılmasına yer olmadığına kararı verilmesi nedeniyle bozulmasına” Y11.CD, 2021/35047E., 2021/11624K., 06.12.2021T.

³⁶⁰ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”, 260.

³⁶¹ Eric Svanidze, *Effective investigation of ill-treatment - Guidelines on European standards*, Strasbourg: Council of Europe 2009, 14.

³⁶² Tim Newburn, “Understanding Investigation”, *Handbook of Criminal Investigation* ed. Tim Newburn - Tom Williamson - Alan Wright (New York: Willian Publishing, 2007), 68.

³⁶³ “Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeğin hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek biçimde ortaya çıkarılmasıdır. Böylelikle bir taraftan suçlulukla mücadele edilirken, diğer taraftan suçsuzluk karinesinin korunması amaçlanmaktadır. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması yöntemi; soruşturma ve (gerektiğinde) kovuşturma makamlarınca muhakeme konusu fiil ve faile ilişkin tüm araştırmaların eksiksiz biçimde yürütülmesi ve nihayet kuşkunun yenilmesi olup; bunun sağlanamaması halinde ise kuşkunun fail lehine yorumlanmasıdır. Kuşkular yenilmeksizin, gerekli tüm araştırmalar etkin şekilde yürütülmezsizin verilmiş bir hükmün adil bir yargılama mahsulü olamayacağı tartışmasıdır.” YCGK, 2016/943E., 2017/223K., 11.04.2017T.

³⁶⁴ Karolina Kremens, *Powers of the Prosecutor in Criminal Investigation* (New York: Routledge, 2021), 13.

şüphelinin daha fazla korunması ihtiyacıyla cezai yargılamanın etkililiğinin sağlanması arasında bir denge kurma sorununa önem verilmelidir.³⁶⁶ Bu dengenin korunmasında ceza hukukunun *ultima ratio* yapısı bir engel olarak değerlendirilebilir. Ancak ceza hukukunun aşırı kullanılması endişesi nedeniyle başvurulacak son çare karakteri ön plana çıkarılmış olsa da ceza hukukunun ilk çare yani *prima ratio* olarak devreye girdiği nokta etkili soruşturma yükümlülüğünün tesisidir.³⁶⁷ Geleneksel yaklaşımın aksine etkili soruşturma yükümlülüğü söz konusu olduğunda insan haklarının korunması temelinde ceza hukukunun son çare yapısı, yerini ilk çare olma özelliğine bırakabilmektedir.³⁶⁸ Etkili soruşturmanın sağlanması ise ceza hukukunun ilk ve son çare olması özellikleri arası dengenin varlığını şart koşmaktadır. Bu dengeyi sağlayacak esas organ ise soruşturma evresini yürüten savcılık makamıdır.

Yargı kararlarında etkili veya etkisiz ceza soruşturmasının ne olduğuna ilişkin genel bir tanım bulunmamaktadır.³⁶⁹ AİHM ve AYM somut bir olayda soruşturmanın etkili olup olmadığını olay bazında³⁷⁰ tespit etmektedir.³⁷¹ İlk olarak *McCann/Birleşik Krallık* kararında taraf devletlerin etkili bir soruşturma yürütmeleri gerektiği hususu vurgulanmıştır.³⁷²

³⁶⁵ “Ceza soruşturmasının etkililiğini sağlayacak hususlardan biri de fiilen hesap verilebilirliği sağlamak için soruşturma sürecinin kamu denetimine açık olmasıdır.” AYM, Sırrı Yeni Başvurusu, B. No: 2017/34153 ve T: 24.5.2023.

³⁶⁶ Kremens, *Powers of the Prosecutor*, 13.

³⁶⁷ Rahime Erbaş, “Effective Criminal Investigations in Combating Domestic Violence and the ECtHR: Prima Ratio v. Ultima Ratio?”, *Gender Based Approaches To The Law And Juris Dictio in Europe* ed. Elettra Stradella (İtalya: Pisa University Press, 2020), 222.

³⁶⁸ Erbaş, “Effective Investigation”, 222.

³⁶⁹ Erbaş, “Effective Investigation”, 223;

Etkili soruşturma yükümlülüğünün hukuki dayanaklarından birini AİHS m. 13’te düzenlenen etkili başvuru yolu oluşturmaktadır. Sözleşmenin 2. ve 3. maddesinde düzenlenen haklar kapsamında ortaya çıkan pozitif yükümlülükler teorisi de dayanak teşkil etmekle birlikte genel olarak soruşturmanın etkililiği, etkili başvuru hakkı ile birbirine bağlı ve iç içe geçmiştir. Bekar, *Savcılığın Örgütlenmesi*, 75.

³⁷⁰ Her vakada uygulanabilecek kesin kurallar bütünü öngörmek mümkün değildir. Yine de her soruşturmada uyulması gereken önemli kavramlar, kurallar ve süreçler bulunmaktadır. Soruşturmanın etkililiği de somut olaya bağlı olarak değerlendirilmelidir.

³⁷¹ Devlet görevlilerinin güç kullanımı, cinsel saldırı davaları, işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele, savunmasız mağdurlar veya aile içi şiddet gibi Mahkemenin etkili soruşturmayı ele aldığı olgular büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Erbaş, “Effective Investigation”, 223;

“Soruşturmanın etkinliğine ilişkin asgari ölçütleri karşılayan incelemenin nitelik ve derecesinin olayın koşullarına bağlı olduğu unutulmamalıdır. Gazal Kolanç ve diğerleri kararında detaylı analize konu - döneme hâkim olan- koşullar altında dahi olayın aydınlatılabilmesi için imkânlar dâhilinde tüm delillerin toplanması, hukukun üstünlüğüne olan inancın korunması ve hukuka aykırı eylemlere müsamaha gösterildiği veya kayıtsız kalındığı görünümü verilmemesi açısından kritik bir öneme sahiptir.” AYM, Aliya Bozderi ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2018/16141 ve T: 24.5.2023.

³⁷² B.no: 18984/91, 27/09/1995. Burak Bilge, “AİHM İçtihatları Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (Temmuz 2016), 372.

Velikova/Bulgaristan³⁷³ davasında AİHM, “soruşturmanın etkinliğinin asgari eşiğini karşılayan incelemenin niteliği ve derecesi, somut davanın koşullarına bağlıdır. İlgili tüm vakalar temelinde ve soruşturma işlemlerinin pratik gerçekleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Ortaya çıkabilecek durumların çeşitliliğini, soruşturma işlemlerinin basit bir kontrol listesine veya diğer basitleştirilmiş kriterlere indirgemek mümkün değildir.” şeklinde etkili soruşturma yükümlülüğünün temel yapısını izah etmiştir.³⁷⁴

Etkili soruşturma yükümlülüğü kural olarak soruşturma evresi için geçerli ve gerekli bir yükümlülüktür. Ancak Anayasa Mahkemesi yerinde olarak bu evrenin CMK m. 2’de tanımlanan şekliyle sınırlı olmadığını, soruşturma izni verilmesine ilişkin ön inceleme aşaması ile soruşturma ve kovuşturma evrelerinin tamamını kapsadığını kabul etmiştir.³⁷⁵ Ön inceleme aşamasında fail olduğu düşünülen kişilerin araştırılması, kaybolma ihtimali bulunan delillerin toplanması işlemleri gerçekleştiği için bu aşama da etkili şekilde yürütülmelidir.³⁷⁶ Kovuşturma evresinde de soruşturmadaki eksiklikler tamamlanabileceği ve eksik toplanan deliller her zaman re’sen incelenebileceği için bu evrede de etkililik oldukça önemlidir.³⁷⁷

B. Etkililiğin Ölçülmesinde Temel Kriterler

1. Bağımsızlık ve Tarafsızlık

Soruşturmaların yürütülmesinde görev alan yetkililer ve tüm karar vericiler, araştırılan olaylara karışan kişilerden bağımsız olmalıdır.³⁷⁸ Soruşturmayı yürütenlerle suç şüphesi

³⁷³ B. No: 41488/98 ve T: 18.5.2000.

³⁷⁴ Alastair Mowbray, “Duties of Investigation under the European Convention on Human Rights”, *The International and Comparative Law Quarterly* 51/2 (Nisan 2002), 438;

AYM (Ahmet Ataman (2) Başvurusu, B. No: 2019/21723 ve T: 20.6.2023) de etkili soruşturma için “yürütülmesi gereken ceza soruşturmasının etkili kabul edilebilmesi için derhâl başlatılması, sorumluların belirlenmesini sağlayabilecek bütün delilleri tespit etmesi, olayı çevreleyen tüm koşulları aydınlatması, nesnel ve tarafsız analizlere dayanması, olaya karışmış olabilecek kişilerden bağımsız olması, özenle yürütülmesi” gereğini vurgulamıştır.

³⁷⁵ AYM, Feride Kaya Başvurusu, B. No: 2013/2365 ve T: 20.01.2016. Asım Kaya, *Cumhuriyet Savcısının Etkin Soruşturma Yapma Görevi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 30-31.

³⁷⁶ Kaya, *Etkin Soruşturma*, 31.

³⁷⁷ AYM bir kararında “ceza soruşturmasının etkili kabul edilebilmesi için ... suç tespit edildiği takdirde eylemle orantılı bir ceza ile sonuçlandırılması gerekir.” ifadesiyle muhakeme sürecinin sonlanması anına kadar etkililiğin arandığını vurgulamıştır. AYM, Aras Şahin Başvurusu, B. No: 2020/365 ve T: 11.5.2023.

³⁷⁸ Bilge, “Etkin Soruşturma Yükümlülüğü”, 373; Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1561.

Bağımsızlık, etkili soruşturma ve mağdur olduğu iddia edilen kişinin ve kamuoyunun güveninin korunması açısından hayati öneme sahiptir. AİHM bu konuya oldukça önem atfetmektedir. Detaylı bilgi için bkz.

altında bulunanlar arasında alt-üst ilişkisinin bulunmaması gerekir.³⁷⁹ AYM özellikle soruşturmayı yürütenle şüpheli arasında bulunan kurumsal bağın etkili soruşturmanın bağımsızlığını zedeleyeceğini vurgulamaktadır.³⁸⁰ Bu yalnızca hiyerarşik veya kurumsal bağlantıların yokluğunu değil, pratik anlamda bağımsızlığı da gerektirir. Bağımsızlık, yalnızca hiyerarşik veya kurumsal bağlantının bulunmamasını değil aynı zamanda somut bağımsızlığı da gerektirmektedir.³⁸¹ Soruşturmayı yürüten yetkililerin ve tüm karar vericilerin tarafsız olması gerekir. Bağımsız ve tarafsızlığın hem hukuki hem de fiili olması gerekir.³⁸² Özellikle, bu kişiler, söz konusu davanın mağdur olduğu iddia edilen kişilerle ilgili soruşturmalara veya kararlara katılmamalıdır. Örneğin Amerikan hukukunda hem savcının hem de büyük jürinin siyasi veya başka bir saikle görevini kötüye kullanma tehlikesinin bulunduğundan da söz edilmektedir.³⁸³ Bu durum savcılık intikamcılığı doktrini (*the doctrine of prosecutorial vindictiveness*) olarak adlandırılmaktadır.³⁸⁴ Savcının böylesi bir tavır tarafsızlığını bertaraf ettiği için etkili bir soruşturma gerçekleşmiş olmayacaktır. Bu tehlike, aynı kurum içindeki soruşturmalarda daha da derinleşecektir.

AİHM'nin *Buntov/Rusya*³⁸⁵ kararında soruşturmanın bağımsız olması gerektiğini ve soruşturmayı yürütenlerin olaya karıştığı iddia edilen kişilerle aynı departmanın üyeleri olduğu durumlarda soruşturmanın bağımsız olmadığını vurgulamıştır. Mahkemeye göre soruşturmanın bağımsızlığı, yalnızca hiyerarşik veya kurumsal bir bağlantının yokluğunu değil, aynı zamanda pratik açıdan da bağımsızlığı ifade eder.

Bu husus özellikle kendisini 2547 sayılı Kanun m. 53/c noktasında göstermektedir. Üniversite personelinin ceza soruşturmasını yine üniversite personelinin gerçekleştirecek olması bu kritere açıkça aykırılık teşkil etmektedir.³⁸⁶ Aynı şekilde AYM üyelerinin

AİHM *Ramsahai ve Diğerleri/Hollanda*, 52391/99, 15.05.2007; Aynı yönde AYM, Cemil Danışman Başvurusu, B.no: 2013/6319 ve T: 16.7.2014.

³⁷⁹ Bekar, *Savcılığın Örgütlenmesi*, 78.

³⁸⁰ AYM, *Sırri Yeni Başvurusu*, B. No: 2017/34153 ve T: 24.5.2023.

³⁸¹ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1562.

³⁸² Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1562.

³⁸³ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 129.

³⁸⁴ Bu durum ilk olarak Yüksek Mahkeme tarafından 1969'da *North Carolina-Pearce* (395 U.S. 711) davasında değinildi. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 123 vd., 129.

³⁸⁵ B. No: 27026/10 ve T: 5.6.2012.

³⁸⁶ Soruşturmayı gerçekleştirecek olan kişilerle ilgili detaylı bilgilendirme ikinci bölümde yer almaktadır.

soruşturulmasında yine AYM Genel Kurulu tarafından belirlenen üç kişilik soruşturma kurulu oluşturulması da bağımsızlık ve tarafsızlık kriterine aykırılık teşkil etmektedir.

2. Titizlik ve Özen

Soruşturma, ilgili olaylara ilişkin delillerin elde edilmesi ve korunması için tüm makul adımların atılmasını içermelidir.³⁸⁷ AİHM, *Batı ve Diğerleri/Türkiye*³⁸⁸ kararında soruşturmacıların delillerin korunması için alınabilecek tüm makul tedbirleri alması gerektiğine hükmetmiştir. Lehe ve aleyhe deliller toplanmalı ve soruşturmalar usul kurallarına uygun olarak yürütülmelidir. Soruşturmaya ilişkin bilgi ve deliller kapsamlı³⁸⁹, tutarlı ve objektif bir şekilde değerlendirilmelidir.³⁹⁰ Suç olduğu iddia olunan olayın tartışılabilir nitelikte olması ve kanuni şartları sağlıyorsa soruşturmanın başlaması için önemli olmalıdır.³⁹¹

³⁸⁷ “Soruşturmanın vardığı sonuçlar, ilgili tüm unsurların kapsamlı, objektif ve tarafsız bir analizine dayanmalıdır. Belirgin bir soruşturma çizgisinin izlenmemesi, soruşturmanın vakanın koşullarını ve sorumluların kimliğini tespit etme kabiliyetini belirleyici ölçüde zayıflatır. Soruşturmanın etkinliğine ilişkin asgari eşiği karşılayan incelemenin niteliği ve derecesi, somut olayın koşullarına bağlıdır ve ilgili tüm gerçekler temelinde ve soruşturma çalışmalarının pratik gerçekleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.” Adzhigitova ve Diğerleri/Rusya, B. No: 40165/07, 2593/08 ve T: 22.6.2021. Özellikle

³⁸⁸ B. No: 33097/96 ve T: 3.6.2004.

³⁸⁹ “Her soruşturmanın mutlaka başarılı olması veya davacının olaylara ilişkin anlatımıyla örtüşen bir sonuca varılması gerekmez; ancak prensip olarak davaya ilişkin olguların ortaya çıkarılmasına ve iddiaların doğru çıkması durumunda sorumluların tespit edilip cezalandırılmasına yol açabilecek nitelikte olmalıdır. Ayrıca, soruşturmanın “etkililiğini” etkileyebilecek faktörlerin listesi kapsamlı değildir. Ancak Mahkemenin bu bağlamda kullandığı birkaç temel kriteri ayırt etmek mümkündür. ... Soruşturmanın kapsamlı olması gerekir. Bu, yetkililerin ne olduğunu öğrenmek için her zaman ciddi bir girişimde bulunmaları ve soruşturmayı kapatmak veya kararlarının temeli olarak aceleci veya temelsiz sonuçlara güvenmemeleri gerektiği anlamına gelir. Diğerlerinin yanı sıra, görgü tanıklarının ifadeleri ve adli deliller de dahil olmak üzere, olayla ilgili delilleri güvence altına almak için ellerindeki tüm makul adımları atmalıdırlar.” AİHM, Buntov/Rusya, B. No: 27026/10 ve T: 5.6.2012.

³⁹⁰ Svanidze, *Effective investigation*, 15-16.

³⁹¹ “Ülkemizde üzüntüyle ifade etmek gerekirse etkin soruşturma yürütmeyi Cumhuriyet savcılıkları ve zorunlu hallerde kovuşturma makamlarının dahi yerine getirmedikleri ve soruşturma işlemlerinin birçok defa Yargıtay tarafından yapıldığı yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımızdadır. Gerçekten –bu konuda yapılmış bir araştırma veya yayınlanmış istatistikler bulunmamakla birlikte- Yargıtay kararlarında sıklıkla rastlanan ve ‘eksik soruşturma sebebiyle bozma ilamı’ olarak ifade edilen hükümler ‘etkin soruşturma yükümlülüğüne aykırılık’ oluşturan hâlin denetim muhakemesi sürecinde açık tespitinden başka bir şey değildir. Ülkemiz ceza muhakemesi uygulamasında durum bu şekilde üzüntü verici olunca denetim merciinin de üzerine düşen şey önüne gelen uyuşmazlıkta etkin soruşturma yükümlülüğü konusunda tartışmasız ilkeler ortaya koymak ve bu ilkelere harfiyen uyulmasını sağlamak konusunda çok titiz davranmaktır. Ancak böylelikle ceza muhakemesinin amaçlarına, dolayısıyla hukuk devleti ile demokratik toplumun gereklerine uygun muhakeme yürütüleceği kuşkusuzdur (karşı oy)” YCGK, 2016/943E., 2017/223K., 11.04.2017T.

Soruşturmanın titizlikle yürütölüp suçlama belgesinin oldukça titiz³⁹², açık,³⁹³ detaylı,³⁹⁴ hataya ve eksikliğe mahal bırakmayacak şekilde düzenlenmesi gereği³⁹⁵ AİHM'nin *Rabenseifer/Avusturya*³⁹⁶ ile *Stoitchkov ve Shindarov/Bulgaristan*³⁹⁷ kararlarında vurgulanmıştır. Tüm delillerin eksiksiz biçimde hem lehe hem de aleyhe olanların toplanması gerekmektedir. Bu husus, AİHM'nin *Salman/Türkiye*³⁹⁸ ve *Gül/Türkiye*³⁹⁹ kararlarında vurgulanmıştır.⁴⁰⁰

3. Çabukluk

Adil bir muhakemenin gerçekleşebilmesi ve lekelenmeme hakkının ihlal edilmemesi için soruşturmanın en kısa sürede tamamlanması gerekmektedir.⁴⁰¹ Etkili soruşturma için soruşturma evresinin makul derecede hızlı ve özenli yürütülmesi esastır.⁴⁰² Etkili bir soruşturma yürütülmemesi; makul sürede yargılanmama ve buna bağlı olarak toplumda suçlu olarak değerlendirilme algısı oluşmasına, lekelenmeye, fiilin delillere bağlanmaması ve şüpheliye olması gerektiği gibi fiilin isnat edilmemesi durumunda adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verebilecektir.⁴⁰³ Soruşturmanın makul sürede tamamlanması, sonuca çabuk şekilde ulaşılması kamuoyunun güvenini korumanın anahtarıdır.⁴⁰⁴ Soruşturmanın olabildiğince hızlı sonuçlandırılması gereği hem şüpheli hem de toplum lehinedir. Lekelenmeme hakkının tesisi bakımından olabildiğince hızlı bir şekilde şüpheli sıfatının sona ermesi gerekir. Bu suçlama belgesinin düzenlenmesi ve kovuşturmayaya yer olmadığı kararların

³⁹² Bilge, “Etkin Soruşturma Yükümlülüğü”, 373.

³⁹³ ABD uygulamasında iddianame ve bilgilendirme belgesinin oldukça açık ve öz olması gerektiği vurgulanmaktadır. Jefferson L. Ingram, *Criminal Procedure – Theory and Practice* (Oxford: Routledge, 2022), 30.

³⁹⁴ Karşılaştırmalı hukukta da temyiz mahkemelerinin savcılarını, iddianameleri mümkün olduğunca ayrıntılı ve detaylı şekilde düzenlemeleri hususunda teşvik ettiği belirtilmektedir. Ashworth - Horder, *Criminal Law*, 421.

³⁹⁵ Terimler doğru ve yerinde kullanılıp muğlaklığa mahal verilmemelidir. Ruggeri, *Audi Alteram Partem*, 48.

³⁹⁶ B. No: 24154/94 ve T: 28.2.1996.

³⁹⁷ B. No: 24571/94 ve 24572/94, T: 28.6.1995.

³⁹⁸ B. No: 21986/93 ve T: 27.6.2000.

³⁹⁹ B. No: 22676/93 ve T: 14.12.2000.

⁴⁰⁰ Bilge, “Etkin Soruşturma Yükümlülüğü”, 387.

⁴⁰¹ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1591.

⁴⁰² AYM, *Cembeli Erdem Başvurusu*, B. No: 2014/19077 ve T: 18.4.2018.

⁴⁰³ Şen - Berçik, “İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukiliği”, 344.

⁴⁰⁴ Svanidze, *Effective investigation*, 16.

verilmesiyle gerçekleşebilir. Soruşturmanın hızlılığı ile usul ekonomisi ilkesinin gerekleri sağlanmış olup en az masrafla süreç sonlanacaktır. Bu ise toplumu oluşturan herkesin lehine olacaktır.

Çabukluk, soruşturmanın zamanından önce sonlandırılması anlamına gelmemektedir. Yeni delillerin ortaya çıkması veya daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyması durumunda dosya takip etmeli ve yeni stratejiler gerektiği gibi soruşturmaya uyarlanmalıdır.⁴⁰⁵

Çabukluğun bir boyutunu da soruşturma işlemlerinin etkili şekilde yürütülmesi gereği oluşturur. Amerika Birleşik Devletleri Wisconsin Yüksek Mahkemesi'nin *Richards/Wisconsin*⁴⁰⁶ kararında bu hususa uyan önemli bir örnek bulunmaktadır. Soruşturma evresinde, kapıyı çalmadan içeri girmenin hukukiliği sorunu araştırılmıştır. Polisin kapıyı çalmanın ve varlığını duyurmanın tehlikeli veya yararsız olacağına ya da suçun etkili bir şekilde soruşturulmasını engelleyeceğine dair makul bir şüpheye sahip olması durumunda bu davranışının hukuka aykırı olmayacağı sonucuna varılmıştır. Böylece arama işleminin çabuk, hızlı bir şekilde gerçekleşmesi gereği, soruşturmanın etkililiği için elzem sayılmıştır.

Çabukluğun sağlanmasının etkili soruşturma yükümlülüğü bakımından önemi kendisini dava zamanaşımının dolmaması gerekliliği kapsamında da göstermektedir.⁴⁰⁷ Dava zamanaşımı dolduğunda henüz başlatılması gereken soruşturma başlatılmamışsa hak arama özgürlüğü ve buna bağlı olarak adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır.

4. Yeterlilik

Soruşturma organları, soruşturma konusu fiili tespit etme ve gerektiğinde sorumluları tespit edip cezalandırılmaları için kovuşturma organlarına sevk etme konusunda tam yetkiye sahip olmalıdır.⁴⁰⁸ Bu gereklilik yargı kararlarında yetkinlik yahut yeterlilik kriteriyle ifade edilir. Soruşturma organları, mağdur olduğu iddia edilenlerin ve soruşturmaya katılan diğer

⁴⁰⁵ Çabukluk ile ilgili olarak bkz. AİHM *Özgür Kılıç/Türkiye*, B. No: 42591/98 ve 24.09.2002; *Avşar/Türkiye*, B. No: 23954/94 ve T: 10.7.2001.

⁴⁰⁶ Sayı: 96-5955 ve Tarih: 28.4.1997. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/520/385/case.pdf>

⁴⁰⁷ Department For The Execution of Judgments of the European Court Of Human Rights (DEJECHR), "Effective Investigations", Tematik Bilgi Formu, Şubat 2020, 8, <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-effective-investigations-eng/16809ef841>

⁴⁰⁸ Aynı yönde Svanidze, *Effective investigation*, 16.

"... Soruşturmada söz konusu vakanın koşullarını veya sorumlu kişiyi tespit etme kabiliyetini zayıflatan herhangi bir eksiklik, gerekli etkililik standardının dışına çıkma riskini doğuracaktır." *Adzhigitova ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 40165/07, 2593/08 ve T: 22.6.2021.

kişilerin soruşturmalara katılmaktan korkutulmamasını veya başka şekilde caydırılmamasını sağlamak için koruyucu önlemler uygulayabilmelidir.⁴⁰⁹ Soruşturmanın suç işlenmesi ile kamu düzenini bozan kişilerin tespit edilebilmesini sağlayacak nitelikte olması, delillerin ve sorumluluğun tespit edilebilecek şekilde organların yetkili olmasını gerektirmektedir.⁴¹⁰ Gerçekleştirilmesi gereken tüm soruşturma işlemleri, maddi gerçeğin açığa çıkarılması misyonuna katkı sağlama noktasında elverişli ve yeterli olmalıdır.⁴¹¹

5. Kamu Denetimi

Ceza soruşturmasının etkililiği, kamuya olan güvenin ve kamuoyunun bilgilendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kamuoyunun soruşturmayı izlemesine yeterli seviyede imkân sağlanması gerekmektedir.⁴¹² Etkili bir soruşturma, hesap verebilirliği güvence altına almak için yeterli düzeyde kamu incelemesi unsuru sağlayan soruşturmadır. Kamu denetiminin derecesi farklılık gösterse de şikâyetçiye her durumda soruşturma prosedürüne etkili erişim hakkı tanınmalıdır.⁴¹³ Soruşturmanın gizliliği ilkesine hâlel gelmeyecek ölçüde soruşturma işlemlerinin şeffaf yürütülmesi önem arz etmektedir.⁴¹⁴ AİHM'nin *McKerr/Birleşik Krallık* kararında⁴¹⁵ da ifade edildiği üzere üçüncü kişilere veya diğer soruşturmalara zarar verebilecek hassas bilgilerin bulunduğu hallerde soruşturma belgelerinin açıklanması etkili soruşturma yükümlülüğü kapsamında bir gereklilik teşkil etmeyecektir. Önemli olan bu dengenin makul ölçüde korunabilmesidir.

Cezai soruşturmaların başarıları medyada nadiren olumlu değerlendirilmektedir. Ancak olası başarısızlık algısı sert eleştirileri gündeme getirebilmektedir.⁴¹⁶ Soruşturma yapılmasını gerektiren bir olayda aktif bir davranışta bulunulmaması kamu özelinde adalete güvene gölge

⁴⁰⁹ Svanidze, *Effective investigation*, 16; Bu konuda detaylı bilgi için bkz. *Hugh Jordan/Birleşik Krallık*, 24746/94, 04.05.2001.

⁴¹⁰ Bilge, “Etkin Soruşturma Yükümlülüğü”, 373.

⁴¹¹ Bekar, *Savcılığın Örgütlenmesi*, 77-78; Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1561; Aynı yönde AYM, Serpil Kerimoğlu ve Diğerleri Başvurusu, B.no: 2012/752 ve T: 17.9.2013.

⁴¹² Bilge, “Etkin Soruşturma Yükümlülüğü”, 373.

⁴¹³ AİHM, *Krsmanović/Serbia*, B. No: 19796/14 ve T: 19.12.2017.

⁴¹⁴ AYM ve AİHM kararlarında bu hususa dikkat çekilmiştir. AYM, *Musa Erdem ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/1845 ve T: 7.11.2013; AİHM, *Hugh Jordan/Birleşik Krallık*, B. No: 24746/94 ve T: 4.5.2001.

⁴¹⁵ B. No: 28883/95 ve T: 4.5.2001; AYM, *Abdullah Akhamur ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2015/14355, ve T: 31.10.2018.

⁴¹⁶ Stephen Tong - Martin O'Neill, “Professionalizing Criminal Investigation: an Examination of an Early Attempt to Support Specialization in Criminal Investigation”, *Policing: A Journal of Policy and Practice* 14/2 (2020), 338.

düşürebilir. Etkili bir soruşturma yapıldığı izleniminin toplumda hissedilmesi, kamu denetiminin sağlanmasının tezahürünü oluşturmaktadır. Etkili soruşturmanın söz konusu boyutunu, dışarıdan bakıldığında soruşturma işlemlerinin gerçekten tüm özveriyle gerçekleştiğine yönelik izlenimin varlığı oluşturmaktadır.⁴¹⁷ Kolluk ve savcılık kanalında tüm soruşturma faaliyetlerinin eksiksiz ve samimi olarak yürütülmesi, toplumdaki cezasızlık algısıyla yakından ilgilidir.⁴¹⁸ Söz konusu aktif davranışlarda bulunulmaması, soruşturma işlemlerine gereken ehemmiyetin verilmemesi görünüşte adilliğin sağlanmadığı izlenimi doğuracaktır.⁴¹⁹

Tüm soruşturma faaliyetlerinin, bulguların, vaka ve delil kayıtların ve belgelerin kapsamlı şekilde tutanağa bağlanması⁴²⁰ da kamu denetiminin sağlanması noktasında kritik öneme sahiptir. Her tür soruşturma işleminin belgelenebilir ve gerekçe içerir nitelikte olması görünüşte adilliğin sağlanması için önemlidir.⁴²¹ Amerikan uygulamasındaki bir özdeyişe göre “*bir olay tutanağa bağlanmamışsa gerçekleşmemiş demektir.*”⁴²² Çünkü, eğer gerçekleşmiş olsaydı, soruşturmacının bunu tutanağa bağlayacağından emin olunurdu. Bu sadece olayı doğru bir şekilde belgelemekle kalmaz, aynı zamanda soruşturmanın ne kadar yeterli bir şekilde belgelendiği, soruşturmanın ne kadar etkili ve başarılı olduğunu doğrudan etkileyecektir.⁴²³

⁴¹⁷ Peter W. Greenwood - Joan Petersiua, *The Criminal Investigation Process Volume I: Summary and Policy Impucations* (Santa Monica: The Rand Corporation, 1975), 5.

⁴¹⁸ Bekar, *Savcılığın Örgütlenmesi*, 75.

⁴¹⁹ “Soruşturmanın etkinliğine ilişkin aşqari ölçütleri karşılayan incelemenin nitelik ve derecesinin olayın koşullarına bağlı olduğu unutulmamalıdır. Gazal Kolanç ve diğerleri kararında detaylı analize konu - döneme hakim olan- koşullar altında dahi olayın aydınlatılabilmesi için imkânlar dâhilinde tüm delillerin toplanması, hukukun üstünlüğüne olan inancın korunması ve hukuka aykırı eylemlere müsamaha gösterildiği veya kayıtsız kalındığı görünümü verilmemesi açısından kritik öneme sahiptir.” AYM, Ethem Yaşli ve Nihat Yalçın Başvurusu, B. No: 2016/3646 ve T: 2.5.2023.

⁴²⁰ “Müştekinin şikâyeti üzerine başlatılan soruşturmada, müşteki vekilinin itiraz dilekçesi ekinde sunduğu ve olay anına ilişkin görüntü kayıtları olduğunu iddia ettiği cd nin çözümünün yaptırılıp tutanağa bağlanması ve sonucuna göre soruşturmanın genişletilmesine karar verilip verilmeyeceğinin değerlendirilmesi gerekirken etkin soruşturma yapılmadan itirazın reddine karar verilmesi hukuka aykırı bulunduğundan kanun yararına bozma talebinin kabulüne karar vermek gerekmiştir.” Y4.CD, 2021/22910E., 2021/17938K., 07.06.2021T.

⁴²¹ DEJECHR, “Effective Investigations”, 11-12.

⁴²² Colorado Cristian University-A Blog for Online learners, “Top 6 Characteristics of an Effective Criminal Investigator”, <https://www.ccu.edu/blogs/cags/2022/06/top-6-characteristics-of-an-effective-criminal-investigator/>

⁴²³ Colorado Cristian University-A Blog for Online learners, “Top 6 Characteristics of an Effective Criminal Investigator”.

C. Etkili Bir Soruşturmacının Özellikleri

Ceza soruşturması son iki yüzyılda giderek daha bilimsel hale gelmiş olsa da soruşturmacıların sıklıkla soruşturma sanatını uygulamaları, yani bilimsel ilkelere kıyasla deneyim, çalışma ve gözlem yoluyla edinilen becerilere daha fazla güvenmeleri gerekmektedir. Soruşturmanın etkililiği için bu konuda yetkin kişilerin seçilmesi gerekmektedir.⁴²⁴ Soruşturmacılar görünüşte ilgisiz vakalar arasındaki ilişkileri görme ve görünüşte sorgulanamaz olanı sorgulama yeteneğini geliştirmelidir. Etkili cezai soruşturma ayrıntılara büyük dikkat, uygun zamanda şüpheyi tespit edebilme, alanında ve sahada eğitilmiş ve deneyimli olma, olumsuz koşullar altında farklı kişilik türlerinden bilgi elde etme konusunda alışılmadık bir yetenek ve sonsuz sabır ve azim gerektirir. Kısacası iyi bir soruşturmacı bilgili, yaratıcı, sabırlı ve ısrarcıdır. Unvanı, maaşı veya rütbesi ne olursa olsun, soruşturmacılar belirli entelektüel, psikolojik ve fiziksel özelliklere sahip olduklarında daha etkilidirler.⁴²⁵

Soruşturmacı kavramı soruşturma ile ilgili bilgi ve delilleri toplayan, bunları tutanağa bağlama suretiyle belgeleyen ve değerlendiren kişilerdir. Bu kapsamda adli kolluk, savcılık ve iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasında görev alan kişiler soruşturmacı kategorisinde yer almaktadır. Çalışma kapsamında soruşturmacı kavramıyla savcılar ve savcı dışında soruşturma işlemi yapmaya yetkili kişiler inceleme konusu yapılmıştır.

1. Soruşturmacının Entelektüel Karakteristiği

Soruşturmacıların eğitimlerini özümsemesi ve bunu işlerine uygulaması oldukça önemlidir. Etkili bir soruşturma yürütebilmeleri için deneyim ve uzmanlığa olan ihtiyaçları, soruşturmacının entelektüel karakteristiği için bir gereklilik teşkil etmektedir.⁴²⁶ Suçun unsurlarını bilmeli, soruşturma tekniklerini anlayıp uygulayabilmeli ve birçok farklı insanla çalışabilmelidirler. Olağanüstü zekâ, etkili bir soruşturmacının gerekli bir özelliği değildir; nesnellik, mantık ve sağduyu daha önemlidir.⁴²⁷

⁴²⁴ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1554.

⁴²⁵ Christine Hess Orthmann - Kären Matison Hess - Henry Lim Cho - Jennifer Molan Cho, *Criminal Investigation* (Boston: Cengage, 2023), 12.

⁴²⁶ Swanson, *Criminal Investigation*, 479.

⁴²⁷ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 12.

Soruşturma evresi sonunda alınan kararın soruşturmada elde edilen tüm bulguların kapsamlı, nesnel ve tarafsız bir analizine dayalı olması gerektiği⁴²⁸ için iyi bir soruşturmacının nitelikleri arasında iyi muhakeme yeteneği, istikrar, kararlılık⁴²⁹, dayanıklılık, sebat, zekâ, inisiyatif alma, bir takımında çalışma yeteneği, katılım, özveri ve yaratıcılık yer almaktadır. Soruşturmacılar sağduyuya sahip olmalı ve bir problemin çözümü için etkili düşünebilmelidir. Ayrıca motivasyon, etkili soruşturmacılar için en önemli özelliklerden biri olarak geniş çapta algılanmaktadır.⁴³⁰

Etkili soruşturmacılar mevzuatı sürekli takip eder, edindiği bilgiyi saklar, teknik bilgiyi uygular ve açık fikirli, objektif ve mantıklı davranır. İyi organize olmuşlardır ve vakaları etkili bir şekilde önceliklendirip yönetebilirler. Aynı zamanda kültürel açıdan da beceriklidirler; yani cinsiyet, etnik köken, kuşak, sosyal ve politik grup çizgileri arasında etkileşim ve iletişim kurma becerisine sahiptirler.⁴³¹

Soruşturmacılar mülakat ve ifade alma, fotoğraf çekme ve eskiz yapma, araştırma yapma, not alma gibi araştırma teknikleri ve diğer birçok alan hakkında bilgi ve beceri geliştirirler. Bu tür bilgi ve beceriler, staj eğitimleri de dahil olmak üzere kişisel deneyimler, günlük yaşam, sürekli eğitim ve deneyim yoluyla elde edilir. Soruşturmacılar; işçiler ve profesyoneller, erkekler ve kadınlar, yetişkinler ve gençler olmak üzere hayatın her kesiminden insanlarla etkileşim halindedir ve her birine yaklaşımlarını doğru bir şekilde ayarlamaları gerekmektedir. Ayrıca her olay yerinin dikkate alınması ve bazen aylar ya da yıllar sonra hatırlanması gerekir. Bu nedenle doğru, eksiksiz ve iyi organize edilmiş raporlar, tutanaklar ve kayıtlar önem arz etmektedir. Bilgiyi elde etme ve saklama ve soruşturma tekniklerini etkili bir şekilde kullanma becerisinin, bir vakayı derinlemesine düşünme yeteneği olmadan pek bir değeri yoktur.⁴³² Soruşturmanın içerdiği zihinsel süreç son derece karmaşıktır. Mantık kurallarının varlığı soruşturma için vazgeçilmezdir ve sıklıkla tersine düşünmeyi, yani vakayı geriye doğru araştırmayı içerir. Olay neden yaşandı? Ne zaman?

⁴²⁸ AYM, *Cemil Danışman Başvurusu*, B. No: 2013/6319 ve T: 16.7.2014.

⁴²⁹ AİHM'nin *Yaşa/Türkiye* (B. No: 22495/93 ve T:2.9.1998) kararında da tartışıldığı üzere soruşturmaya hızlı bir şekilde başlaması yeterli değildir; aynı zamanda savcılığın soruşturmalarını kararlılıkla sürdürmeleri ve gereksiz gecikmelerden kaçınmaları gerekir. Mowbray, "Duties of Investigation", 442.

⁴³⁰ Steven Brandl, *Criminal Investigation* (ABD: Sage Publications, 2019), 59.

⁴³¹ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 12.

⁴³² Ceza soruşturması sadece bir dizi görev becerisi değil, aynı zamanda bir dizi düşünme becerisidir. Rod Gehl - Darryl Plecas, *Introduction to Criminal Investigation: Processes, Practices and Thinking* (New Westminster, BC: Justice Institute of British Columbia, 2016), 2.

Nasıl? Kim suçlu? Soruşturmacı tüm alternatifleri kapsamlı bir şekilde araştırdıktan sonra olası tüm neden-sonuç ilişkilerini incelemeli, bağlantılar bulmalı ve sonuçlar çıkarmalıdır.⁴³³

Karar verme süreci süreklidir ve etkili olabilmesi için vakalara dayanması gerekir.⁴³⁴ Bir soruşturmacının suç mahallinde aktif ve hala gelişmekte olan olayların olduğu dinamik bir ortamda sınırlı bilgiye dayanarak, bazen ölüm kalım meselesini de içeren kritik kararları hızla vermesi gerekir.⁴³⁵ Yanlış bir karar, bazen çok geç kalınmasına ve delillerin yok olmasına sebebiyet verebilir.⁴³⁶ Soruşturmacı bilgi ve kanıtları incelerken, yalnızca olası olanlardan (çıkarımlar) ziyade bilinenlere (gerçekler) odaklanırlar ve kişisel görüşleri mümkün olduğunca ortadan kaldırırlar. Yeterli gerçeklerle soruşturmacılar, mantıksal olarak kesin sonuçlar çıkarabilecekleri geçerli çıkarımlar yapabilirler.⁴³⁷

Vaka, bir fiil, bir olay veya bir durumdur. Buna karşılık, çıkarım, bir gerçeğin çıkarılabileceği bir akıl yürütme sürecidir (tumdengelimli akıl yürütme). Görüş, kişisel bir inançtır. Örneğin, bir silahlı saldırının olduğu yere çağrılan bir soruşturmacı, elinde tabanca (vaka) ve masanın üzerinde bir intihar notu (vaka) bulunan ölü bir adam bulur. Soruşturmacı adamın intihar ettiği sonucunu çıkarabilir. Soruşturmacı aynı zamanda intihar eden kişilerin korkak olduğu görüşünde de olabilir. Bu görüşün soruşturmaya ilgisi yoktur. Ancak çıkarım, kritik bir önemi haizdir. Ölüme ilişkin intihara dayalı bir teori oluşturulması ve teorinin doğruluğunun kanıtlanmaya çalışılması durumunda birçok bilgi ve delil gözden kaçabilir veya göz ardı edilebilir. Buna genellemeden yola çıkıp vakaları toplayarak oluşturmadan oluşan tümevarımsal akıl yürütme denir (Cezai soruşturma, tumdengelimli akıl yürütmeyi kullanan yeniden yapılandırmacı bir süreçtir) Soruşturmada genellikle her iki akıl yürütme türü de gereklidir.⁴³⁸

Soruşturmacıların çıkarımlar yapması ve teoriler oluşturması gerekse de aynı zamanda açık fikirli olmaları ve alternatifleri değerlendirmeye istekli olmaları gerekir. Etkili soruşturmacılar, bir soruşturmanın başlarında bir şüpheliye veya teoriye inanma eğilimine

⁴³³ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 12-13.

⁴³⁴ Olay yerinin ve delillerin etkili ve verimli bir şekilde araştırılmasını sağlamak için, bir soruşturmacının delilleri sınıflandırma için derleme, koruma ve analiz etme süreçleri hakkında ayrıntılı ve kapsamlı bir bilgiye sahip olması gerekmektedir.

⁴³⁵ Gehl - Plecas, *Criminal Investigation*, 1.

⁴³⁶ Gehl - Plecas, *Criminal Investigation*, 4.

⁴³⁷ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 13.

⁴³⁸ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 13.

karşı kendilerini korurlar çünkü böyle bir zihniyet, soruşturmacı miyopluğu veya dar görüşlülük yaratır, kanıtların bilinçaltında şekillendirilmesini veya olgunlaşmamış teorilerini desteklemek için bilgilerin yorumlanmasını teşvik eder. Önyargılı fikirler iyi bir araştırmayı engeller; objektiflik esastır.⁴³⁹ Bir çıkarım yapıldığında, dayandığı gerçekler incelenerek geçerliliği test edilmelidir. Soruşturmacı, yalnızca şüphelinin suçluluğunun kanıtının değil, gerçeğin peşindedir.⁴⁴⁰

2. Soruşturmacının Psikolojik Karakteristiği

Etkili soruşturmacılar; duygusal açıdan dengeli, mesafeli, araştırmacı, şüpheli, anlayışlı, disiplinli, vicdanlı ve azimlidir. Soruşturma evresi oldukça streslidir ve birçok kararı, tutanağı ve incelemeyi içerir. Bu nedenle duygusal istikrar gerektirir. Soruşturmacılar suistimalleri de özümsemeli ve aynı zamanda nezaket ve empati göstermelidir. Dahası, bağımsız ve ilgisiz kalmaları gerekir; aksi takdirde iletişimde oldukları kişilerin sorunları objektifliklerini azaltacaktır. AİHM'ye göre soruşturmadan sorumlu olan ve soruşturmayı yürüten kişilerin olaylara karışan kişilerden bağımsız olması genel olarak gerekli görülebilir. Bu sadece hiyerarşik ya da kurumsal bağlantı eksikliği değil aynı zamanda pratik bağımsızlık anlamına da gelir.⁴⁴¹ Bir soruşturma ile ilişkili kişilerle kişisel olarak ilgilenmek, aşırı savunmacılık veya aşırı hassasiyet soruşturmanın amacına ulaşmasını engeller ve soruşturmacının duygusal sağlığına doğrudan tehdit oluşturur. Şüphelinin temel haklarını korumak ile maddi gerçeğe ulaşmaya yardım misyonu arasında denge kurulabilmelidir.⁴⁴²

Etkili soruşturmacılar, mesafeli ve objektif kalmalarına rağmen, davanın her yönüyle yakından ilgilenirler. Olayları gördüğü gibi kabul etmezler; daha ziyade duyduklarını ve gördüklerini sorgularlar. Söylenenlerin doğruluğunu belirlemek için insan doğasına ilişkin bilgilerini kullanırlar. İnsanlar sıklıkla yalan söyler veya gerçeği olduğu gibi yansıtmayabilirler ancak bu onların mutlaka suçlu oldukları anlamına gelmez. Tecrübe kazandıkça soruşturmacılar kimin doğruyu söylediğine, kimin önemli bilgiye sahip olduğuna ve kimin şüpheli davrandığına dair bir fikir geliştirirler. Sıradan olanı olağanüstü olandan ve

⁴³⁹ Katherine Malone, “Skills & Qualities Necessary to Be an Effective Investigator”, *The Nest*, <https://woman.thenest.com/skills-qualities-necessary-effective-investigator-4903.html>

⁴⁴⁰ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 13.

⁴⁴¹ *Kelly ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, B. No: 30054/96 ve T: 4.8.2001. Mowbray, “Duties of Investigation”, 438.

⁴⁴² Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 13.

normal olanı şüpheli olandan ayırt etme yeteneği, etkili bir soruşturmacının psikolojik karakteristiği açısından ayırt edici özelliğidir.⁴⁴³

Ayrıca soruşturmacıların disiplinli olmaları ve zamanlarını organize edebilmeleri gerekmektedir. Disiplinle yakından ilişkili olan şey, makul olduğu sürece sebat etme, olaya bağlı kalma isteğidir. Soruşturma genellikle saatlerce, günlerce veya aylarca beklemeyi ve izlemeyi, davaya yararlı bilgi veya kanıt getirebilecek veya getirmeyecek meşakkatli ve sıkıcı görevleri yerine getirmeyi içerir. Bu nedenle sabır ve sebat genellikle başarılı bir soruşturmanın anahtarıdır. Ancak bu, muhtemelen kovuşturmaya taşınamayacak bir soruşturmayı sürdürmeyi inatla reddetmekle karıştırılmamalıdır. Bir soruşturmacının vakaları önceliklendirme ve yönetme becerisi, böylece temizlenme olasılığı daha yüksek olan vakalara daha fazla kaynak ayırabilmesi, vakaların etkililiğini artırır.⁴⁴⁴

Soruşturmacılar sıklıkla gerçeklerin, mantığın ve mantığın hiçbir yere varmadığı durumlarla karşılaşabilirler. Ancak tam dava kapanmak üzereyken, belirsiz bir gazete haberi, isimsiz bir telefon ihbarı, bir sosyal etkinlikte kulak misafiri olunan bir açıklama ve hatta davayla görünürde hiçbir bağlantısı olmayan bir dizi olay, daha ileri soruşturma için yol gösterici olabilir. Pek çok vaka, soruşturmacıların ipuçları geliştirmesi ve hem ilgili hem de alakasız görünen bilgilerin peşine düşmesiyle çözülür. Araştırma sanatının araştırma biliminin yerini aldığı nokta burasıdır. Meraklılık ve sezgiyle birlikte azim, zor durumlarda vazgeçilmezdir. Çok sayıda deneyimli soruşturmacı, sezginin, yani bilinçli akıl yürütme veya görünür mantık olmadan “aniden öğrenilen” şeyin değerini doğrulamaktadır. Bilgi ve deneyime dayanan sezgi; görünürde geçerli bir neden olmaksızın ilerleme dürtüsüdür, deneyim yoluyla geliştirilen içgüdüsel bir duygudur.⁴⁴⁵

3. Soruşturmacının Fiziksel Karakteristiği

Aşırı olmadıkça yaş, boy ve kilo soruşturmacılar için önemli özellikler değildir. Ancak bazı fiziksel özellikler soruşturmanın etkili yürütülmesinde önem arz etmektedir. Etkili soruşturmacılar fiziksel olarak resmi giyimlidirler ve güçlü bir bakış açısına sahiptirler. Sağlıklı olmaları, soruşturma görevlerini yerine getirirken harcanan saatler uzun ve zorlu olabileceği için önemlidir. Fiziksel olarak formda olmanın yanı sıra, soruşturmacılara keskin

⁴⁴³ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 13.

⁴⁴⁴ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 14.

⁴⁴⁵ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 14.

görüş ve işitme de yardımcı olacaktır. Soruşturmacılar hıçkırma, inleme ve histeri sırasında kelimeleri dinlemek; ağır yaralı veya ölmekte olan bir kişiden çok zayıf bir ses duymak, aynı anda birden fazla kişinin konuşmasını dinlemek veya üzerinde bir uçak uçarken, makineler çalışırken veya yoğun trafik geçerken mülakat yapmak zorunda kalabilirler.⁴⁴⁶

D. Etkili Soruşturma Yükümlülüğüne Aykırılığın Yaptırımı

Ceza soruşturması, yürütülecek olan kovuşturmanın omurgasını oluşturmaktadır. Kamu davasında tartışılan ve maddi gerçeğe ulaşılmasına yardımcı olacak araçlar soruşturma evresinde toplanır ve muhafaza edilir. Soruşturma evresinde olması gerektiği gibi toplanmayan deliller ve yapılan işlemler kovuşturma evresinin etkili yürütmesini engelleyecektir.⁴⁴⁷ Bu ise yargılamanın adillliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Temeli bozuk olan yapının yıkılması gibi kovuşturma evresinin temelini oluşturan soruşturma evresinin eksik yürütülmüş olması kamu davasının da etkisiz olması sonucunu doğuracaktır.

Etkili soruşturma yükümlülüğüne uyulmaması, soruşturma işlemlerinin eksik yapıldığı sonucunu doğurmaktadır. Bu hususta Yargıtay eksik soruşturma yapıldığından bahisle istikrarlı şekilde bozma kararı vermektedir.⁴⁴⁸

Kovuşturma evresinde, soruşturma etkisiz yürütülmüşse ve iddianame de kabul edilmiş yahut kabul edilmiş sayılmışsa veya iddianame yerine geçen belge mahkemeye gönderilmişse, soruşturma evresine geri dönülemeyeceği için bazı durumlarda tevsii tahkikat ile bu evrede eksiklikler giderilebilmektedir. Ancak kanun koyucunun sistematik şekilde oluşturduğu evrelere dayalı muhakeme sürecinin etkili yürütülmesi noktasında bu uygulama

⁴⁴⁶ Orthmann - Hess vd., *Criminal Investigation*, 14.

⁴⁴⁷ Bekar, *Savcılığın Örgütlenmesi*, 91.

⁴⁴⁸ “Cumhuriyet savcısının 5271 sayılı Kanun’un kendisine yüklediği soruşturma görevini yerine getirmediği, ortada yasaya uygun bir soruşturmanın bulunmadığı durumda, anılan Kanun’un 173/3. maddesindeki koşullar oluşmadığından, itirazı inceleyen merciin Cumhuriyet savcısının soruşturma yapmasını sağlamak maksadıyla itirazın kabulüne karar verebileceği yönündeki açıklamalar karşısında, somut olayda, müştekinin cep telefon markasını ve IMEI numarasını da içeren dilekçesiyle cep telefonunun çalındığı iddiasıyla şikâyetçi olduğu, anılan olaya ilişkin olarak hiçbir araştırma yapılmadığı, telefonla ilgili HTS dökümleri temin edilerek, olay tarihinden sonra telefonu kullanan kişilerin tespitin gerektiği, olayın gerçekleşmiş olduğu yere ilişkin olarak müştekinin ayrıntılı beyanının alınmasını müteakip, olayın gerçekleştiği yerde bulunan işyerlerinin kamera kayıtlarının olup olmadığı araştırılarak, bulunması halinde görüntü dökümlerinin yapılması gerektiği anlaşılmakla, soruşturmanın genişletilmesine karar verilmesi, sonucuna göre kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın esası hakkında bir değerlendirme yapılması gerekirken, yazılı şekilde itirazın reddine karar verilmesinde isabet görülmediğinden ... kanunun öngördüğü şekilde soruşturma yapılmasının sağlanması için itiraz merciince itirazın kabulüne karar verilmesi gerekirken, reddine karar verilmesi nedeniyle kanun yararına bozma istemi yerinde görüldüğünden kararın bozulmasına...” Y2.CD, 2018/2766E., 2018/6733K., 23.05.2018T.

sağlıklı değildir. Bu nedenle Yargıtay'ın tavrı yerindedir. Soruşturma etkili bir şekilde yürütülmemişse kovuşturmanın da etkili olması beklenemez.

Kapsamlı ve etkili bir soruşturma yürütmemesi, AİHS m. 13'ün her durumda ihlal edildiği sonucunu doğurmayacaktır. Önemli olan, Devletin etkili bir soruşturma yürütmemesi neticesinde gerçekleştireceği işlemlerin ihlalin olumsuz etkilerini giderebilecek nitelikte olması ve diğer etkili yollara başvurulabilmesidir.⁴⁴⁹ Etkili soruşturma yükümlülüğü, kurallara uygun yürütülen soruşturmanın sonucunda mutlaka iddianame veya iddianame yerine geçen belge düzenlenmesi gerektiği şeklinde yorumlanamaz. Bu hususu AİHM şu şekilde değerlendirmektedir: *“Etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüğünün sonuca değil, araçlara ilişkin bir yükümlülük olduğu ve gerçekçi bir şekilde uygulanması gerektiği göz önüne alındığında Mahkeme, soruşturmacıların başvuranların evlerini yakan yasadışı silahlı grup üyelerini tutuklamamaları nedeniyle Hükümeti eleştiremez.”*⁴⁵⁰ Önemli olan, soruşturmanın etkili yürütülmesi için öngörülen tüm yükümlülöklere uygun davranılmasıdır. Etkili yürütölen soruşturma sonucunda alınacak kararlarda ve uygulanacak tedbirlerin mutlaka şüpheli aleyhine sonuç doğuracak nitelikte olması aranamaz. Soruşturma süreci bir bütün olarak etkili yürütölmüşse bu evrenin hukuka uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir.

E. İddianame Yerine Geçen Belge ve Etkili Soruşturma Yükümlölüğü

İddianame yerine geçen belge usulünde savcı dışındaki soruşturmacılar tarafından itham edilen kişiler, doğrudan kovuşturma evresine geçişle birlikte sanık sıfatını almaktadırlar. İddianame yerine geçen belge usulünde ara muhakeme aşamasının bulunmayışı, bu belgelerin değerlendirilip kabul, iade veya rette tabi tutulmamalarıyla kişilerin hatalı bir şekilde doğrudan sanık statüsüne sokulması sonucu doğurmaktadır. Bu durum da lekelenme hakkının ihlali bakımından büyük bir tehlike barındırmaktadır.

Etkili soruşturmada bağımsızlık ve tarafsızlık bakımından inceleme yapıldığında iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasında sorun bulunmaktadır. Doktrinde bir görüş⁴⁵¹ iddianame yerine geçen belge düzenlemek için soruşturmayı yürüten soruşturmacıların siyasi otoritenin emri ve etkisi altında olduğundan bu usulün doğru

⁴⁴⁹ AİHM'nin Önerıldız/Türkiye Kararı, B. No: 48939/99 ve T: 30.11.2004.

⁴⁵⁰ Adzhigitova ve Diğerleri/Rusya, B. No: 40165/07, 2593/08 ve T: 22.6.2021.

⁴⁵¹ Arıtürk, “İddianamenin İadesi”, 207.

olmadığını savunmaktadır. Siyasi sebeplerle bazı kişiler hakkında soruşturma ve kovuşturma yürütülebileceği tehlikesi nedeniyle bu usulün eşitlik ilkesine aykırı olduğu vurgulanmaktadır. Bu görüş⁴⁵² bu halde dosyanın savcılığa gönderilmesi ve soruşturmanın savcılık tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kanaatimizce de iddianame yerine geçen belge usulünde soruşturma organlarının çalıştıkları kurumdan bağımsız ve tarafsız hareket edebilmesi her zaman için mümkün değildir. Bu da soruşturmanın etkili olabilmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Örneğin üniversitelerde lüzumu muhakeme kararını veren soruşturmacıların bağlı bulundukları kurumdan bağımsız hareket etmeleri oldukça zordur. Ancak yine de olan hukuk bakımından mevzuat hükümlerine aykırı olarak muhakeme sürecini yürütmek doğru olmayacaktır.

Titizlik ve özen, çabukluk ve yeterlik unsurları bakımından da sorun bulunmaktadır. Soruşturmanın titizlik ve özenle gerçekleşebilmesi, ceza muhakemesi ilkelerinin tam anlamıyla uygulanmasını gerektirir. Hukuki güvenlik ilkesi gereği kişilerin iddianameye ve iddianame yerine geçen belgeye bağlı fiille yargılanması gerekir. Hukuk devleti ilkesi, kişilerin tabi olacağı hükmü önceden bilmesini gerektirir. Bu sebeple iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması usulünde soruşturmayı gerçekleştirecek olan soruşturmacının hukuku bilmesi, gerekli donanım ve tecrübeye sahip olması esastır. Savcının niteliklerini haiz olması, hukukun doğru uygulanabilmesi ve hukuk devleti ilkesinin sağlanabilmesi için zorunludur. Adli makamlar gibi idari makamlar da adil yargılanma hakkının gerektirdiği tüm yükümlülöklere uymak zorundadırlar.⁴⁵³ Bu hususta Danıştay'ın kararı önem arz etmektedir: *“Soruşturma emri verilerek görevlendirilen soruşturmacının, fezleke hazırlama aşamasında sanığın savunması ile tanıkların ifadesini alması, suçlarla ilgili lehte ve aleyhte tüm delilleri toplaması, gerekirse bilirkişi incelemesi, kriminolojik ve benzeri incelemeleri yaptırması ve buna ilişkin belgeleri sırasıyla fezlekeye eklemesi, tüm bilgi ve belgeleri değerlendirmesi ve sonuçta şüpheli ya da şüphelilerin lüzum-u muhakeme veya meni muhakemeleri yönünde kanaatini belirterek düzenleyeceği fezlekeyi soruşturma emri veren makama teslim etmesi gerekmektedir.”*⁴⁵⁴ CMK anlamında soruşturma evresine ilişkin tüm

⁴⁵² Arıttürk, “İddianamenin İadesi”, 216.

⁴⁵³ Mehmet Kaya, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Soruşturma Evresinde Adil Yargılanma Hakkı* (Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 2014), 159.

⁴⁵⁴ Danıştay 1.Daire, 2005/1113E., 2005/1461K., 08.12.2005T. Mesci - Aydın, “Yükseköğretim Ceza Soruşturma Usûlü”, 43-44.

yükümlülük ve gereklikler iddianame yerine geçen belge düzenleyen soruşturmacılar için de geçerli sayılmalıdır.

Kamu denetimi bakımından da etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanmasının önünde engeller söz konusudur. Örneğin Yüce Divan yargılamasında soruşturmada çıkan sonuç üzerine sevk belgesinin düzenlenip Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmesi soruşturmanın etkililiği ve adil yargılanma hakkının tesisi bakımından sakıncalar içermektedir. Şöyle ki Yüce Divana sevk usulü bakımından mevzuatta sayılan kişiler hakkında soruşturma açılması için nitelikli kabul yeter sayısı, TBMM üye sayısının beşte üçü (Anayasa m. 106/5), öngörülerek soruşturma açılması zorlaştırılmıştır.⁴⁵⁵ Cumhurbaşkanı bakımından görev suçu ve kişisel suç ayrımı yapılmamış olması da bu sorunu derinleştirmektedir. Soruşturma açılmasının zorlaştırılması, Yüce Divan yargılamasına tabi kişilerin ceza sorumluluğu kapsamında geniş bir koruma sağlamaktadır.⁴⁵⁶ Bu ise etkili soruşturmanın işletilmesinden de önce kişilerin soruşturmaya tabi tutulamamasını sonuçlamaktadır. Demokratik bir hukuk devletinde böylesi uygulamalar bulunmamalıdır. Kanaatimizce Devletin başı ve devlet organlarında önemli görev edinen diğer kişiler hakkında koruma mekanizmalarının öngörülmesi yerinde olsa da suç işlendiği izlenimine (CMK m. 160) bağlı olarak soruşturma açılmasını TBMM üye tam sayısının beşte üçüyle sınırlamak makul değildir. Etkili soruşturmanın sağlanabilmesinin, kamu denetimi noktasında görünüşte adillığın sağlanabilmesinin ilk adımı olarak bu kişiler hakkında soruşturma yürütülebilmesinin en azından salt çoğunluğa bağlanması yerinde olurdu.

F. İddianame Yerine Geçen Belge ve Etkili Soruşturmacı

İddianame yerine geçen belge usulünde soruşturma evresinde savcı yetkisini kullanan soruşturmacılardan bazılarının idari kimliği bulunmaktadır. Örneğin 2547 sayılı Kanun m. 53/c kapsamında lüzumu muhakeme düzenleyen soruşturmacılar idari kurum altında faaliyet yürütmektedir. Karayolları Trafik Kanunu kapsamında düzenlenen suç tutanağını da kolluk düzenlemektedir. Bu kapsamda savcının adli ya da idari bir makam olup olmaması ve savcılığın hukuki niteliği noktasında değerlendirme yaparak sonuca ulaşmak doğru olacaktır.

⁴⁵⁵ Eren, *Anayasa Hukuku*, 918; Akbulut, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”, 92.

⁴⁵⁶ Selin Esen, “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi* 4 (Temmuz 2016), 65; Coşkun, “16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi”, 21.

1. Savcılık Makamının Hukuki Niteliği

Savcılık ceza muhakemesinde geçmişten bu yana oldukça önemli bir kurum olarak değerlendirilmiştir.⁴⁵⁷ Bunun gerekçesi, muhakeme sürecinde savcılarının iddia görevini üstlenmiş olmalarıdır. Bu denli önemli bir görevin savcı dışındaki kişiler tarafından gerçekleştirilmesinin hukuk zeminindeki karşılığını tartışmak, iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması usulünün etkili soruşturma yükümlülüğüne uygun olup olmadığı hakkında fikir verecektir.

Mevzuatta savcılık makamının hem adli hem de idari görevleri bulunmaktadır.⁴⁵⁸ İdari görevler mevzuatta oldukça dağınık biçimde düzenlenmiştir. İl İdaresi Kanunu m. 10/B ve 33/B kapsamında ilde vali, ilçede kaymakamın ceza ve tevkif evlerinin muhafazasını ve savcıyla birlikte hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetim ve denetimi altında bulundurması; ceza ve tutukevlerinin kontrolü ve gözetimi; adliye ve infaz memurlarının disiplin işlemlerini yürütmek; noterlik ve icra iflas dairelerinin ve mahkeme kalemelerinin denetlenmesi idari görevler olarak sayılabilir.⁴⁵⁹ Adli nitelikte görevleri ise en temel olarak suç soruşturmasını yürütmek ve soruşturmadan sonuç çıkarıp gerekiyorsa iddianame düzenlemektir. Doktrinde çoğunluk savcılığın yürütme erki içinde yer aldığını savunmaktadır.⁴⁶⁰ Savcılığın yargı içinde yer aldığı⁴⁶¹ ve yargı ile yürütme içinde karma bir fonksiyonu haiz olduğu da savunulmaktadır.⁴⁶² Savcılığın yürütme erkine dahil olduğuna

⁴⁵⁷ “Bizim bugün hayranlık uyandıran bir kanunumuz var: o da kanunları yürütmek için başımıza getirdiğimiz hükümdarın, kendi adına bütün suçları kovuştursun diye her mahkemeye bir memur atamış olmasıdır; bu yüzden de artık bizler hafiye diye bir şey bilmiyoruz; bu memurun da görevini kötüye kullandığına dair içimizde bir şüphe uyanırsa, kovuşturmakta olduğu suçu kimin haber verdiğini söylemeye mecbur tutarız onu. Eflatun kanunlarına göre, herhangi bir suçu hâkimlere haber vermeyenlerin, ya da bu konuda onlara yardım etmeyenlerin cezalandırılması gerekir. Böyle bir şey bugünkü duruma uygun düşmez. Savcılık makamı vatandaşların yerine her şeye göz kulak olmaktadır; gereken işi o görür, vatandaşlar da huzur içinde yaşar.” Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine* çev. Şevki Özbilen (Ankara: Seçkin Yayınları, 2014), 114-115.

⁴⁵⁸ Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 3.

⁴⁵⁹ Murat Atalı - İbrahim Ermenek - Hilal Ünal Kaya, *Yargı Örgütü* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 160-161.

⁴⁶⁰ Tuba Kelep Pekmez, “Ceza Muhakemesinde Objektif Bir Taraf Olarak Savcılık Makamı”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/2 (Temmuz 2021), 276; Aksi yönde Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 201.

⁴⁶¹ Yargıtay savcılığın faaliyetlerinin yargı erkine dahil olduğunu düşünmektedir: “Hâkimler ve Cumhuriyet savcıları da yargı mensubu olmakla yargı erkinden ayrılmaz.” YHGK, 2009/4-361E., 2009/399K., 7.10.2009T. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, I/453.

⁴⁶² Görüşler için bkz. Kelep Pekmez, “Savcılık”, 276 vd.

yönelik katıldığımız görüşlerden biri⁴⁶³, savcıların uyuşmazlığı çözmeye yönelik karar verme yetkisi olmadığından yargısal bir görevinin bulunmadığını ancak faaliyetlerinin adli bir nitelik de taşıdığını ifade etmektedir. Bu görüş savcının “*adli alana ilişkin idari bir faaliyet*” yürüttüğünü savunmaktadır.⁴⁶⁴

Kanaatimizce savcılar yürüttükleri faaliyetin doğası gereği taraftır.⁴⁶⁵ Savcılar hâkimler gibi bağımsız olarak değerlendirilemezler. Bağımsızlığın mahkemeler nezdinde önem arz ettiği AİHM’nin *Crociani ve diğerleri/İtalya*⁴⁶⁶ kararından da çıkarılabilmektedir. Söz konusu kararda başbakan yargılaması üzerine yapılan başvuruda mahkeme parlamentonun yalnızca itham ve soruşturma görevi olduğu ve bu nedenle bağımsızlık ilkesi noktasında adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.⁴⁶⁷ Savcılar iddia makamında yer alıp kamu adına dava açılmasını talep ederler ve bu kapsamda da yürütme erki içerisinde yer alırlar ve bağımsız değillerdir.⁴⁶⁸ Hakimler gibi bağımsız olarak değerlendirilememeleri, kanun koyucu tarafından şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri birlikte toplaması ve değerlendirmesi gereğiyle dengelenmiş ve belirli bir zemine oturtulmuştur. Ancak yine de etkili soruşturma kapsamında sayılan tarafsızlık ve bağımsızlık kriterinin, hâkim tarafsızlığı ve bağımsızlığı gibi okunamayacağı kabulüyle soruşturmanın bağımsız ve tarafsız yürütülemeyeceği savunulamaz. Savcıların kamu tarafında yer alıp toplumun maslahatına yönelik olarak başsavcılık örgütlenmesi içinde ceza muhakemesi ilkelerine uygun faaliyet yürütmeleri esastır. Bu noktada sorunlu olan, kendi kurumunda savcı dışındaki soruşturmacıların yine kendi kurumunda yer alan suç işlediği iddia olunan kişiler hakkında soruşturma işlemleri yapabilmesidir.

Savcıların yürütme veya yargı erki içinde değerlendirilmesi ceza muhakemesinde hangi sistemin uygulandığını göstermektedir. Bu yönüyle de savcılığın hukuki niteliğinin ortaya konması önemlidir. Yargı erki içinde değerlendirildiğinde savcılık makamı, ceza muhakemesi

⁴⁶³ Karakehya - Arabacı, “Cumhuriyet Savcısı”, 2066-2067; Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, I/452-453.

⁴⁶⁴ Yazarlar Alman doktrini ve uygulamasında savcının, adliye ve idare arası bir hukuki statüyü haiz olduğunu belirtmektedirler.

⁴⁶⁵ Sarah J. Summers, *Fair Trial* (Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2007), 31; Aynı yönde Karakehya - Arabacı, “Cumhuriyet Savcısı”, 2064, 2075.

⁴⁶⁶ B. No: 8603/79, 8722/79, 8723/79, ve 8729/79 (1980).

⁴⁶⁷ Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 53.

⁴⁶⁸ Atalı - Ermenek - Ünal Kaya, *Yargı Örgütü*, 160.

sisteminde tahkik sistemini andıracaktır.⁴⁶⁹ Yürütme erkinde yer aldığı ise silahların eşitliği ve çelişmeli yargı ilkesinin işlerlik kazanması daha olası olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷⁰ Karşılaştırmalı hukukta da hâkimin, soruşturma görevli olmayan bir makam olması gerektiği ve böylece hâkim ve savcının rolünün kesin çizgilerle ayrılması gereğine dikkat çekilmiştir.⁴⁷¹ Böylece işbirliği sistemi işlevsel kılınabilecektir. Soruşturmada hâkimin rolü, soruşturma sona erdikten sonra tek işlevi dosyayı daha sonra iddianameyi hazırlayacak olan savcıya teslim etmek olsaydı, gerekli tarafsızlıktan bile yoksun olunurdu; soruşturma hâkimi süreçte kısmi bir amaç gütmeye devam ederdi ve bu nedenle kurumsal olarak iddia makamından bağımsız olduğu düşünülemezdi.⁴⁷² Bir soruşturmacının nitelikleri, özgürlükten yoksun bırakmayı denetlemekle görevli bir makamın gerektirdiği tarafsızlıkla bağdaşmaz.⁴⁷³ Bu nedenle soruşturma ve kovuşturma birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı gibi iddia makamı ve yargılama makamı da birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaktadır.⁴⁷⁴ Kanun koyucu, hâkimlerin savcılık görevini gerçekleştirmesini arzu etmemiş, aynı zamanda hakem gibi bir faaliyet üstlenmesini de yeterli görmemiştir.⁴⁷⁵ İddianame düzenleme hususunda takdir yetkisini de savcılara tevdi etmiştir.

Alman hukukunda çoğunluk görüş savcılarının idari yapı içinde adli bir organ olduğu yönündedir.⁴⁷⁶ İsviçre hukukunda da savcılık bir yürütme organı olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷⁷ İrlanda, İngiltere ve Finlandiya gibi ülkelere bakıldığında soruşturmada polis gücüne baskın bir rol atfedildiği görülür.⁴⁷⁸ Finlandiya’da soruşturma,

⁴⁶⁹ Kelep Pekmez, “Savcılık”, 279.

⁴⁷⁰ Kelep Pekmez, “Savcılık”, 279.

⁴⁷¹ Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 510.

İngiltere ve Galler’de hâkim, delillerin toplanmasında veya sunulmasında hiçbir rol oynamaz. Fransa’da ise mahkeme daha müdahaleci biçimde soruşturma işlemlerini de gerçekleştirdiği durumlar bulunmaktadır. Jacqueline Hodgson, *French Criminal Justice-A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France* (USA: Hart Publishing, 2005), 66, 67, 68.

⁴⁷² Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 510.

⁴⁷³ Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, 510.

⁴⁷⁴ Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nda bir hükmün iptali incelemesinde Fransız Anayasa Konseyi; soruşturmayı yürütüp kamu adına iddianame düzenleyecek makamla yargılama sonucunda hükme ulaşacak kovuşturma makamının birbirinden ayrı olmasının (*séparation des autorités chargées de l’action publique et des autorités de jugement*), adil yargılanma ilkesinin bir gereği olduğuna hükmetmiştir. Bozbayındır, “İddia Pazarlığı”, 1463.

⁴⁷⁵ Özar, “İddianamenin İadesi”, 323.

⁴⁷⁶ Kelep Pekmez, “Savcılık”, 279.

⁴⁷⁷ Kelep Pekmez, “Savcılık”, 279.

⁴⁷⁸ Sellier - Weyembergh, *Criminal procedural laws across the European Union*, 23.

kıdemli bir polis, gümrük veya sınır muhafız görevlisi tarafından yürütülür (Finlandiya Ceza Soruşturma Kanunu 2/2). Savcı, yalnızca bir polis memurunun bir suç işlediğinden şüphelenildiği durumlarda soruşturma yürütür (Finlandiya Ceza Soruşturma Kanunu 2/4). Belirli zorlayıcı soruşturma (koruma) tedbirlerinin kullanılmasına izin verme dışında, hâkimin rolünün de son derece sınırlı olduğu görülür.⁴⁷⁹

Savcılığın adli faaliyet yürütmesi onları yargı erki içinde yer aldığı sonucunu doğurmamalıdır. Anayasa m. 9 gereği yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. Savcılık bu erk altında değerlendirilmemiştir. Anayasaya hâkim olan erkler ayrılığı ilkesi gereği savcılığın bu erklerden biri dışında konumlandırılması da mümkün olmayacaktır.⁴⁸⁰

2. Değerlendirme

Soruşturma ve kovuşturmanın ceza adaleti sistemindeki konumu dikkate alındığında, özellikle temel haklara müdahale edebilecek bazı tedbirlerin savcının değil, soruşturma hâkiminin sorumluluğunda olması esastır ve bu anlamda bazı soruşturma işlemlerinin en azından bir yargı merciinin kontrolü altında tutulması gerekir.⁴⁸¹ Mevcut ceza muhakemesi sistemimizde bu gereklilik sulh ceza hâkimliğiyle karşılanmaktadır. Önemli ve temel haklara müdahale niteliği taşıyan muhakeme işlemleri sulh ceza hâkimliği süzgeciyle ilerlemektedir. Bunun için savcının tali ceza davası açması gerekir. Arama, el koyma ve tutuklama gibi kişilerin malvarlığı ve şahıs varlığı haklarını ilgilendiren önemli konularda haklarının sınırlandırılıp sınırlandırılmaması gereğine karar verilmesi için konuyu sulh ceza hakimliğine taşıma değerlendirmesi savcı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu değerlendirme adil yargılanma hakkının tesisi bakımından temel önemi haizdir. Bunun savcı dışında soruşturmacılar tarafından gerçekleştirilmesi hukuk devletinde olmaması gereken bir usuldür. Temel hak ve hürriyetler hakkında sınırlama kararı veren mercie konuyu taşıma yetkisinin savcı dışındaki soruşturmacılara bırakılması oldukça problemlidir. Bunun dışında soruşturma işlemlerinin yapılması da aynı şekilde sorun teşkil etmektedir. Etkili bir soruşturmacı ancak hukuk diploması olan ve etkili bir savcılık eğitimine yönelik stajını tamamlayan kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Etkili bir soruşturmacının sahip olması gereken entelektüel, psikolojik ve

⁴⁷⁹ Criminal Investigation Act [Esitutkintalaki] 22.7.2015/736. Sellier - Weyembergh, *Criminal Procedural Laws across the European Union*, 23.

⁴⁸⁰ Kelep Pekmez, “Savcılık”, 279.

⁴⁸¹ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 61.

fiziksel karakteristik özellikler, ancak bu eğitimin alınması ve hukukçu kimliğinin bulunmasıyla mümkün olabilecektir. Örneğin üniversite personelinin uzmanlık alanıyla savcının uzmanlık alanı birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaktadır.

Etkili soruşturma yükümlülüğü kriterleri bakımından en problemli husus savcı dışındaki soruşturmacıların tarafsızlığı ve bağımsızlığıdır. Savcıların hâkimler gibi tarafsız ve bağımsız olmalarını beklemek mümkün değildir. Savcılar yargılama faaliyetinde bulunmazlar. Başsavcılık içinde örgütlenen savcılıklar kamunun tarafındadır. Ancak AİHM içtihatlarında vurgulanan tarafsızlık ve bağımsızlık noktasında problem arz eden husus, kendi kurumunda savcı dışındaki soruşturmacıların yine kendi kurumunda yer alan suç işlediği iddia olunan kişiler hakkında soruşturma işlemleri yapabilmesidir. Bu husus özellikle son soruşturmanın açılması ve lüzumu muhakeme kararında kendisini göstermektedir. Bu haliyle etkili bir soruşturmanın yürütülmesi görünüşte adilliği de zedeleyeceğinden mümkün olmayacaktır.

Savcılar soruşturma evresinde temel hak ve özgürlükler hakkında muhakeme işlemleri gerçekleştirmektedir. İddia faaliyetinin yürütülmesi noktasında silahların eşitliğinin sağlanması için savunmanın da etkili olabilmesi gerekir. Örneğin zorunlu müdafiliği gerektiren durumlarda şüphelilerin avukat yardımı olmadan ifadelerinin ve savunmalarının alınması ve savcıyla muhatap olmadan doğrudan hâkim karşısına çıkarılmaları söz konusu olabilir.⁴⁸² Soruşturma işlemlerinde delil yasaklarına uyulup uyulmaması, hukuka aykırı delillerin dava dosyasına herhangi bir süzgeç olmadan sokulması da oldukça tehlikelidir.⁴⁸³ Bu hususlar kişilerin hukuk güvenliğine sahip olmadığı ve doğrudan sanık statüsüne sokulması sonucunu doğurmaktadır. Ara muhakeme aşamasının bulunmayışı, basit bir prosedür eksikliği olarak değerlendirmeyecektir. Doktrinde⁴⁸⁴ de bu husus haklı olarak eleştiri konusudur.

Etkili soruşturmacının entelektüel, psikolojik ve fiziksel karakteristiği ceza muhakemesinde adli yolla maddi gerçeğe ulaşma misyonunu gerçekleştirmede temel önemi haizdir. Etkili olmayan bir soruşturmacının lekelenmeme hakkı başta olmak üzere adil yargılanma hakkını ihlal etme ve muhakeme ilkelerine aykırı davranma tehlikesi her zaman

⁴⁸² Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 252.

⁴⁸³ Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 101.

⁴⁸⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 471; Şen - Eryıldız, *Suç Örgütü*, 965-966; Kaşka, *Soruşturma*, 156; Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 84; Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 107-108; Çeker, *Soruşturma Aşamasının Sona Ermesi*, 51; Özkol, *İddianamenin İadesi*, 9; Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 252; Aynı yönde bkz. Şirin, 5271 Sayılı *Ceza Muhakemesi Kanunda İddianamenin İadesi Kurumu*, 27.

için söz konusudur. Etkili soruşturmacının bu özellikleri haiz olması onun tabîî olması sonucunu da doğuracaktır. Tabîî savcı ilkesinin varlığı kabul edildiğinde hâkimin hukuka uygun (*lawful*) olması gibi savcının da hukuka uygun olması beklenebilecektir.⁴⁸⁵ Hukuka uygun olan tabîî savcı, entelektüel, psikolojik ve fiziksel olarak tam anlamıyla etkili olacak ve soruşturmanın etkili yürütülmesini sağlayabilecektir.

Son olarak savcı dışı soruşturmacıların yargı görevi yapanlardan biri olup olamayacağı hususu da açıklığa kavuşturulmalıdır. TCK m. 6/1-d’de sayılan yargı görevi yapan olarak sıralanan yüksek mahkemeler, adlî ve idarî mahkemeler üye ve hâkimleriyle savcı ve avukatların yanında bu kişilerin de savcı gibi yargı görevi yapan olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Yargı görevi yapan sıfatına bağlanan sonuçların bu kişiler için geçerli olmasının doğru olamayacağı kanaatindeyiz. Bu kişilerin görevleri sürekli olmayıp geçicidir. Başsavcılık örgütlenmesi içinde yer almazlar. Olaya özgü olarak yetkilerini kullandıktan sonra işlevlerini kaybederler. Soruşturma evresinde savcı gibi faaliyet yürüten soruşturmacılar, şüphelinin ve tanıkların ifadesini alma, keşfe karar verme, bilirkişi incelemesine başvurma, koruma tedbirlerine başvurmak şeklinde sıralanabilen yetkileri kullanabilir.⁴⁸⁶ Kıyas metodunun şartları izin verdiği ölçüde tüm soruşturma yetkileri kullanılabilir. Örneğin 2547 sayılı Kanun m. 53/c kapsamında soruşturmacı yakalama, arama, tutukluluğa sevk, itiraz, tali ceza davası açma ve diğer yollara başvurabilecektir. Ancak bu onların yargı görevi yapan statüsünde yer almalarını gerektirmemektedir.

⁴⁸⁵ Hükmün verilmesinde hâkim kadar savcılarının da rolü oldukça önemlidir. Hem adil hem de adil olmayan tüm kararlarda savcılarının da payı bulunmaktadır. Nitekim muhakeme süreci kolektif bir özellik arz eder. Savcılarının muhakeme sürecindeki rolüne ilişkin Victor Hugo’nun “Bir İdam Mahkûmunun Son Günü” adlı eserinin ön sözünde, Napolyon’un ölümü sonrası ölüm cezasının bir sorun olarak tartışmaya açıldığının anlatıldığı kısımda yer alan şu ifade konunun önemini oldukça dikkat çekici bir ifadeyle vurgulamaktadır: “... hayatı boyunca iddianamelerin kanına bandırılmış ekmek yemiş olan eski bir başsavcı ...” Victor Hugo, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*, çev. Işıtan Tual Şekercigil (İstanbul: İndigo Kitap, 2021), 13.

⁴⁸⁶ Aynı yönde Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 176.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVZUATTA YER ALAN İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELER

I. MÜLGA MEVZUATTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELER

Türk mevzuatında iddianame yerine geçen belgeler dağınık şekilde düzenlenmiştir. Bazı düzenlemeler tam manasıyla iddianame yerine geçen belge tanımına uymakta bazıları ise bu belgelere benzemekte ancak iddianame yerine geçen belge olarak kabul edilmemektedir.

Sulh ceza mahkemelerinin kaldırılmasıyla birlikte mevzuatta iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilen belgeler bu niteliğini kaybetmiştir.⁴⁸⁷ Kabahatler Kanunu m. 25'te yer alan idari yaptırım kararlarına karşı başvurunun Kabahatler Kanunu m. 27/3'te bizzat kanunî temsilci veya avukat tarafından sulh ceza mahkemesine verilecek bir dilekçeyle yapılacağı düzenlenmiştir. Sulh ceza mahkemeleri kaldırıldığı için⁴⁸⁸ söz konusu “*başvuru belgesi*” iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemeyecektir.⁴⁸⁹ Sulh ceza hâkimlikleri yargılama makamı olmaktan çıkarılmış, tali ceza davalarının görüldüğü bir mercii haline getirilmiştir. İlâveten idari yaptırım kararlarına karşı itiraz incelemesi yapılması için verilen dilekçelerin idari nitelikte olup adli nitelikte olmaması nedeniyle iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.⁴⁹⁰

394 sayılı Hafta Tatili Hakkında Kanun m. 9'da düzenlenen “*ve berayı muhakeme resen sulh mahkemesine*” ifadesi, “*edilerek belediye başkanlığına*” şeklinde 24/4/2003 tarihli ve 4854 sayılı Kanun m. 1 ile 6/5/2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere değiştirilmiştir. Bu değişiklikten önce zabıta memuru tarafından düzenlenen zabıt varakası sulh ceza mahkemesinde kamu davasını doğrudan başlatma kabiliyetiyle iddianame yerine geçen belge

⁴⁸⁷ Aynı yönde bkz. Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 256.

⁴⁸⁸ 5320 sayılı Kanun Ek Madde 1: “(1) Kanunlarda sulh ceza mahkemesi veya sulh ceza hâkimine yapılan atıflardan, a) İdari yaptırım kararlarına karşı yapılan başvurulara, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli karar ve işlemlere ve kanunlarda sulh ceza mahkemesince veya hâkimince verilmesi öngörülen karar veya işlemlere ilişkin olanlar sulh ceza hâkimine, b) Yargılamaya ilişkin olanlar asliye ceza mahkemesine veya hâkimine, yapılmış sayılır.”

⁴⁸⁹ Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 102; Aksi yönde bu dilekçe, “dava açan iddianame yerine geçen belge” olarak tanımlanmıştır. Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 788.

⁴⁹⁰ Aynı yönde bkz. Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 442.

olarak değerlendirilmekteydi.⁴⁹¹ Kanun maddesinin son şekliyle “*İşbu kanunun ahkâmına muhalif olarak Pazar günleri açılan dükkan ve müessese, zabıta memurları tarafından kapatılmakla beraber keyfiyeti mübeyyin bir zabıt varakası tanzim edilerek belediye başkanlığına tevdi olunur.*”⁴⁹² denilerek bu zabıt varakasının iddianame yerine geçen belge vasfı ortadan kalkmıştır. Bu varakanın adli makamlar dışında idari niteliği göz önünde tutularak idari bir kurum olan Belediye Başkanlığı’na verileceği düzenlenmiştir.

7258 sayılı Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkında Kanun m. 5/7’de bu Kanunda tanımlanan suçlara ilişkin delil veya emarelerin tespiti hâlinde Spor Toto Teşkilat Başkanlığının, doğrudan Cumhuriyet başsavcılığına başvuruda bulunabileceği düzenlenmiş ve m. 5/8’de bu Kanunda tanımlanan suçlar dolayısıyla açılan davalarda mahkemenin, iddianamenin bir örneğini Spor Toto Teşkilat Başkanlığına tebliğ edeceği de ifade edilmiştir. Söz konusu hükümlerin 22/4/2022 tarih ve 7405 sayılı Kanun m. 48 ile değiştirilmesinden önce tutulan zabıtların iddianame yerine geçen belge olarak kabul edilmekteydi.⁴⁹³ Ancak söz konusu değişiklik sonrası böyle bir usule yer verilmemiştir.

4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun’dan önce yürürlükte olan Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat kapsamında göreviyle ilgili olarak suç işleyen memur veya diğer kamu görevlisi hakkında il veya ilçe idare kurulları tarafından özel bir soruşturma usulü öngörülmüştü.⁴⁹⁴ 04.12.1999 tarihinde ilga edilen Memurin Muhakematı Hakkında Kanun-ı Muvakkat, memurların görev suçları sebebiyle yargılanmalarında yetkili kurullar tarafından alınan lüzumu muhakeme kararı usulünü benimsemişti.⁴⁹⁵ Bu soruşturma kapsamında verilen muhakemenin gerekliliği (lüzumu muhakeme) kararı iddianame yerine geçen belge niteliğinde değerlendirilmekteydi.⁴⁹⁶ 4483 sayılı Kanunla artık soruşturma izni verilmesi usulüyle il veya

⁴⁹¹ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 96.

⁴⁹² Aynı maddede “*Bu baptaki zabıt varakaları aksi sabit oluncaya kadar mamulünbih ve muteberdir.*” ifadesiyle bu tutanağın aksi sabit oluncaya kadar geçerli belge olduğu vurgulanmıştır.

⁴⁹³ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, “*İddianame Yerine Geçen Belge*”, 443.

⁴⁹⁴ Abdurrahman Eren, “Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat” İle Onu Yürürlükten Kaldıran “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun”un Karşılaştırılması” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 55/3 (Temmuz 2015), 57.

⁴⁹⁵ Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 1054.

⁴⁹⁶ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 98.

ilçe idare kurullarının bu yetkisi kaldırılmıştır.⁴⁹⁷ Soruşturma yetkisi savcılara, izin şartına bağlanarak verilmiştir.⁴⁹⁸ Bu yönüyle artık 4483 sayılı Kanun temelinde iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasına son verilmiştir.

II. MERİ MEVZUATTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELER

A. Yüce Divana Sevk Belgesi

Anayasa mahkemesinin en temel görevi norm denetimidir.⁴⁹⁹ Ancak bazı hallerde anayasa koyucu AYM'ye ek görevler tanımıştır. Bunlardan birisi de Yüce Divan sıfatıyla Anayasa'da belirtilen kişiler hakkında yargılama yapmaktır.⁵⁰⁰ Bu yargılama cezai nitelikte olduğu için Anayasa Mahkemesi, bir ceza mahkemesi niteliği de taşımaktadır.⁵⁰¹

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda sayılan bazı kamu görevlilerinin soruşturulmaları ve kovuşturulmaları klasik ceza muhakemesi sisteminden farklı bir usule tabi tutulmuştur.⁵⁰² Ayrı bir mahkeme aracılığıyla, iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılmasının öngörülmesinin amacı Anayasa'da sayılan bu kişilere imtiyaz tanımak değildir.⁵⁰³ Aksine bu

⁴⁹⁷ Eren, *Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun*, 71.

⁴⁹⁸ İlgili makamdan soruşturma izni verilmesine ilişkin karar itiraz edilmeden veya itiraz edilip reddedilerek kesinleşmesi üzerine dosya derhal yetkili ve görevli Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir. Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 508.

⁴⁹⁹ Doktrinde (Hüseyin Öztürk, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Denetimsizliği", *TYB Akademi* 12/35 (Mayıs 2022), 74-75) Anayasa Mahkemesinin esas işlevinin ceza yargılaması olmadığı, bu hususta uzmanlaşmış olan kurumun adli yargının en üst derece mahkemesi olan Yargıtay tarafından yargılamanın gerçekleşmesi gerektiği savunulmaktadır. Yüce Divana Sevk Kararı veren 400 milletvekilinin bir anayasa değişikliğiyle Anayasa Mahkemesi'ni ortadan kaldırma gücünün bulunması ve Yüce Divan yargılaması sonucu mahkûmiyet kararı verildiğinde AYM'yi karşılığında ilga edebilme imkânı birlikte değerlendirildiğinde bir çelişki durumu oluşturduğu ve hukuk devleti açısından sakıncalı olduğu savunulmaktadır.

⁵⁰⁰ Anayasa Mahkemesi ve Yüce Divan olarak iki ayrı kurum söz konusu değildir. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, Yüce Divan sıfatıyla ceza yargılaması gerçekleştirmektedir. Bu hususta anayasa koyucu Anayasa Mahkemesi'ne cezai yargı yetkisi bahşetmiştir.

⁵⁰¹ İsmail Deniz, *Ceza Muhakemesinde Hüküm: (Türleri - Oluşturma Şekilleri - Şartları)* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2014), 290-291.

⁵⁰² Numan Biber, *Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99; Doktrinde Soyaslan, Yüce Divan yargılamasına tabi kişilerin normal mahkemeler tarafından yargılanmasının bu kişiler bakımından küçültücü nitelikte olabileceğini savunmuştur. Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 182;

Anayasa Mahkemesinin görevleri hakkında bkz. Namık Kemal Öztürk, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 98-101.

⁵⁰³ Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 44.

Öztürk vd. ise bu kuralların kişilerin kayırılmaları için değil kayırılmalarını önlemek için konulduğunu savunmakta ancak uygulamada buna riayet edilmediğini de not düşmektedirler. Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 786.

kişilerin kayırılmalarını önlemek amaçlanır.⁵⁰⁴ Asıl motivasyon, genel mahkemelerde yargılama gerçekleştiği takdirde ortaya çıkabilecek sakıncaların önlenmesidir.⁵⁰⁵ Siyasi hesaplaşmalara maruz kalma ve benzeri kaygılarla bu kişilerin haksızlığa uğrama tehlikesi dikkate alındığında Yüce Divan yargılamasının bir güvence teşkil ettiği söylenebilir.⁵⁰⁶ Yürütme ve yargı erki egemenlik yetkisinin iki önemli tezahürü ve yürütme ve yargı yetkisinin millet adına kullanılması göz önüne alındığında nüfuz alanı geniş olan bu kişilerin klasik usulde yargılandıklarında yargıyı etkileyebilecekleri ve siyasi hesaplaşma uğruna önyargılı olarak bu kişilerin haksızlığa uğraması ihtimali bulunmaktadır.⁵⁰⁷ Bu nedenle adil yargılamayı sağlama amacıyla bu kişilerin AYM önünde yargılanmaları usulü öngörülmüş olması yerindedir.

Yüce Divan'ın yetkili olduğu yargılamalarda savcı yetkili kılınmamıştır.⁵⁰⁸ Yüce Divan özel bir yargı yeri olması nedeniyle soruşturma ve kovuşturma evrelerinde genel muhakeme usulünü uygulanmayıp özel mevzuat düzenlemeleriyle ceza muhakemesi sürecini farklı şekilde yürütmektedir.⁵⁰⁹ Mevzuatta sayılan kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili Anayasa Mahkemesi'nde Yüce Divan sıfatıyla açılan davalarda Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından⁵¹⁰ düzenlenen ve dava açılmasını sağlayan belgeler, iddianame yerine geçen belgelerden birini oluşturmaktadır.⁵¹¹ TBMM tarafından verilen Yüce Divana sevk kararının ardından yargılama sürecine (kovuşturma evresi) geçilmiş olur.⁵¹² Genel muhakeme sisteminde yapılan işlemler aynı kalmakta ancak bu işlemleri gerçekleştirecek makamlar değişmektedir. AYM Yüce Divan sıfatıyla verdiği bir kararında “*doktrinde ve uygulamada*

⁵⁰⁴ Bahri Öztürk, “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi Yüce Divan”, *Anayasa Yargısı* 12 (1995), 60.

⁵⁰⁵ Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 44.

⁵⁰⁶ Berkan Hamdemir, “Türkiye’de Yüce Divan: Eleştiriler ve Çözüm Önerileri”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24/1-4, (Aralık 2020), 5.

⁵⁰⁷ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 798-799.

⁵⁰⁸ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 129; Yerdelen, *SYOK*, 165.

⁵⁰⁹ M. Fatih Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi (Divan-ı Âli ’den Yüce Divan ’a)* (Ankara: Nobel Yayınları, 2020), 245.

⁵¹⁰ Belçika’da kralın dokunulmaz olduğu ve sorumluluğun bakanlarda olduğu kabul edilmiştir (Belçika Anayasası m. 63). Bakanlar hakkında görev suçlarından dolayı iddia ve itham yetkisi Meclis’indir, yargılama yetkisi ise Yargıtay’ındır (Yargıtay Birleşik Genel Kurulu, m. 63; 90). Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 801.

⁵¹¹ Tırtır - Ateş, “İddianamenin İadesi (CMK m. 174)”, 234; Olgun Değirmenci, *Onarıcı Adalet Uygulaması Olarak Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 204, 205; Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 175; Özbek - Doğan - Bacaksız, *Genel Hükümler*, 182.

⁵¹² Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 311.

TBMM'nin Yüce Divana sevk kararına kadar geçen süreç hazırlık soruşturmasına, Yüce Divana sevk kararı ise iddianameye benzetilmektedir. Bu durumda TBMM'nin Yüce Divana sevk etmeme yönündeki vereceği bir karar da CMUK'nun 164. maddesinde düzenlenen kovuşturmayla yer olmadığı (takipsizlik) kararlarına benzemektedir.” ifadesiyle bu görüşe katılmıştır.⁵¹³

Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı⁵¹⁴ ve bakanların Anayasa Mahkemesi'nde yargılanması için TBMM tarafından Anayasa m. 105 ve 106'daki usule göre verdiği “Yüce Divana Sevk Kararı” iddianame yerine geçen belge niteliğindedir.⁵¹⁵ Doktrinde söz konusu sevk kararını dava açan belge olarak niteleyen yazarlar da bulunmaktadır.⁵¹⁶ Ancak yeni CMK sistematığında dava açan belgeyle iddianame yerine geçen belge aynı anlamı ifade edeceği için pratik açıdan değişik bir sonuç doğmamaktadır.

Anayasa m. 148/8'e ve 6216 sayılı Kanun m. 57/6'ya göre Yüce Divanda savcılık görevini Cumhuriyet başsavcısı veya Cumhuriyet başsavcivekili yapar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, iddianame yerine geçen sevk belgesine ilişkin soruşturma dosyasında değişiklik yapamaz ve dosyayı olduğu gibi bırakıp Yüce Divan'a sevk dosyasındaki delillere dayalı olarak görüşünü bildirmek durumundadır.⁵¹⁷ Deliller toplanıp dosya oluşturulur ve bu yolla ulaşılan yeterli şüphe temellendirilmeye çalışılır.⁵¹⁸ Toplanan deliller kamu davası açılması için yeterliyse, iddianame yerine geçmek üzere hazırlanan sevk yazısı iddianamenin tüm özelliklerini içermelidir. Uygulamada iddianame yerine geçen bu belgenin iddianame

⁵¹³ AYM Yüce Divan, M.C. E. ve Z. Ç. Kararı, 2004/3E., 2007/1K., 27.7.2007T.

⁵¹⁴ Cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı 2017 Anayasa değişikliğiyle Türk Hukuk sistemine girmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde cezai sorumlulukları bakanlarla eş tutulmuştur. Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 231.

⁵¹⁵ Gölcü, *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi*, 11; Mustafa Balık, *İddianamenin Kabulü ve İadesi* (İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 28; Yüce Divan'a sevk kararı verilebilmesi için Anayasa'da özel nisap usulleri öngörülmüştür. Bunun için Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyunun bulunması gerekmektedir (Anayasa m. 105/3, 106/7).

⁵¹⁶ Biber, *Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması*, 100.

⁵¹⁷ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 175; Aynı yönde Özkan Gültekin, “Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılamada İddianamenin İadesi ve İtiraz Kanun Yolu”, *Terazi Hukuk Dergisi* 6/54 (Şubat 2011), 16.

⁵¹⁸ Muzaffer Yasin Aslan, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 22/82 (Mayıs 2009), 243.

hükmünde olma özelliği bakımından gerekli şartları tam anlamıyla sağlamadığı da görülmektedir.⁵¹⁹

Yüce Divana sevk kararının iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmesinin en önemli dayanağı, yasama erkine ilişkin bir merci olan TBMM tarafından hazırlanan bu belgenin Yüce Divanda doğrudan yargılamayı başlatma gücüne sahip olmasıdır. Ayrıca Yüce Divana sevk kararı hiçbir şekilde savcı denetiminden geçmemektedir. Savcı tarafından düzenlenen bir iddianame olmaksızın Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar ile TBMM Başkanı Yüce Divanda yargılanabilmektedir.⁵²⁰

Kişi bakımından yargılamada anayasa koyucu “görev suçu” kavramına önem atfetmiştir.⁵²¹ Bu kapsamda görev suçu ifadesinden ne anlaşılması gerektiği önem arz etmektedir. Öncelikle kamu görevi, hukuki bir tasarrufta bulunma amacıyla yetki kullanma veya bu yetkinin kullanılmasına katılmadır.⁵²² Suçun görev sebebiyle işlendiğinin kabulü için fiil memuriyet işleriyle ilgili ve bağlantılı olmalı, suç fiiliyle görev arasında illiyet bağı bulunmalı ve görevin sağladığı imkânlardan faydalanılarak suç işlenmelidir.⁵²³ Soruşturma önergesini TBMM Genel Kuruluna sunulabilmesi için isnad olunan görev suçu niteliğindeki ithamın yer, zaman ve mevzuat açısından görevle ilişkilendirilmesi gereklidir.⁵²⁴ Ayrıca görev suçunun kasten işlenmesi gerektiği mevzuatta belirtilmemiştir. Bu kapsamda görev suçlarının taksirle işlenmesi mümkündür.⁵²⁵ Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın devlet sırrı

⁵¹⁹ Aslan, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, 243.

⁵²⁰ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 253;

6216 sayılı Kanun’da görevle ilgili suçlardan dolayı yargılama yapılacağı belirtilmektedir. Ceza kanunlarında veya ceza içeren kanunlarda suç ve kabahat ayrımı yapılmış ve Yüce Divan yalnızca adli suçları yargılama hususunda yetkili kılınmıştır. Bu nedenle kabahat fiilleri kapsamında Anayasa Mahkemesi yetkili değildir. Taksirle işlenen suçlar da Anayasa Mahkemesi’nin yargılama yetkisine dahildir. İlaveten bu suçların siyasi saikle işlenmesi aranmamaktadır. Aslan, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, 244.

⁵²¹ Görevleriyle ilgili olmayan veya görevleri sırasında işlenmeyen suçlardan dolayı memurlar ve diğer kamu görevlilerinin genel hükümlere göre hakkında soruşturma ve kovuşturma açılmaktadır. Evren - Uçar, *Kamu Görevlileri Hukuku*, 152.

⁵²² Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 805.

⁵²³ YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.; “Görev sebebiyle işlenen suç kavramı, memuriyet görevinden doğan, görev ile bağlantılı ve görevden yararlanılarak işlenebilen suçları ifade eder.” YCGK, 2004/2-10E., 2004/40K., 17.2.2004T. Y16.CD, 2017/2036E., 2017/5404K., 28.11.2017T. Berrin Akbulut, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”, Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk’a Armağan ed. Mahmut Koca (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 89.

⁵²⁴ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 246-247.

⁵²⁵ Aslan, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, 240.

öğrenmesi halinde şartları mevcutsa fiili taksirli hareket etmiş olsalar bile Yüce Divan'da yargılanabilecektir.⁵²⁶

Görevle ilgili olarak işlenen suçlar dışındaki tüm suçlar kişisel suç mahiyetindedir. Bu suçlarda kişi bakımından uygulama farklılığı bulunmaz ve CMK'nın genel muhakeme kuralları uygulanır. İşlenen suç bakımından memuriyet ya da kamu görevlisi olma şartı suçun unsuru yahut nitelikli hali olarak belirlenmişse işlenen suçun görevle ilgili olduğu sonucuna varılmalıdır.⁵²⁷

Kişi bakımından yargılamada Anayasada sayılan kişilerin halen görevde olmaları aranmamaktadır. Emekli olmaları, görevlerinin değişmesi ve benzeri yollarla kişi bakımından Yüce Divanda yargılanabilme sıfatını taşımayan kişiler Meclis soruşturması usulüyle Yüce Divana sevk edilirler.⁵²⁸ Parlamenter hükümet sisteminde görev yapan başbakan ve bakanlar hakkında Yüce Divan yargılamasının geçerliliğinin devam edip edemeyeceği hususunda Meclis İçtüzüğü cevap vermektedir. Parlamenter hükümet sisteminde görev yapmış olan başbakanlar ve bakanlar hakkında da Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında verilen Meclis soruşturması önergelerine ilişkin m. 107'nin uygulanacağı belirtilmiştir (Meclis İçtüzüğü m. 107/3). Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise meclis soruşturması önergesinde, görevleriyle ilgili işlerden dolayı hakkında Meclis soruşturması açılması istenen Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların cezai sorumluluğu gerektiren fiillerinin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi, hangi fiillerinin hangi kanun ve nizama aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir.

İddianame yerine geçen sevk kararı Anayasa Mahkemesi'ne gönderildiğinde soruşturma evresi tamamlanır ve kovuşturma evresine geçilir.⁵²⁹ Ancak Meclis soruşturma komisyon raporu Yüce Divana sevk etmeme yönünde olabilir. Bu halde TBMM Genel Kurulu bu rapora rağmen Yüce Divana sevk kararı alabilir. Bu ise bu usulü eleştiren görüşlerin endişelerini haklı çıkarmaktadır.

Hazırlanacak bir önergede işlendiği iddia edilen fiilin hangi suçu oluşturduğu açıkça gösterilmelidir. Aksi halde eski Ticaret Bakanı Mehmet Baydur için Yüce Divan usulü

⁵²⁶ Aslan, "Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi", 240.

⁵²⁷ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 805.

⁵²⁸ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 247.

⁵²⁹ Biber, *Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması*, 100.

uygulanmasında olduğu gibi Yüce Divanın, mevcut eksikliklerden kaynaklı olarak yeniden Soruşturma Komisyonu oluşturulması yönünde karar vermesi söz konusu olabilecektir.⁵³⁰

TBMM tarafından Yüce Divana sevk belgesinin düzenlenip özel soruşturma evresinin sonlanması için belli başlı şartlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki isnat edilen suçun işlendiğine dair yeterli şüpheye ulaşılmış olmasıdır. Kovuşturma olanağının bulunması için de muhakeme şartlarının gerçekleşmiş olması ve muhakeme ilkelerine uygun bir yargılama yapılması gerekir. Örneğin izne bağlı bir suçta iznin yetkili makam tarafından verilmiş olması gerekir. Doktrinde bir görüşe⁵³¹ göre Yüce Divana sevk kararı verecek olan milletvekillerinin Anayasa m. 138’de yer aldığı şekliyle Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatine göre hüküm vermesi, hâkim gibi hareket etmesi gerekir. Kanaatimizce Yüce Divana sevk kararı verecek olan milletvekillerinin savcı gibi karar vermesi gerekir. Soruşturma komisyonunda yer alan ya da Genel Kurulda oy kullanacak milletvekilleri değil Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu’nda yer alan üyeler bu kişileri hâkim sıfatıyla yargılayıp hükme ulaşmaktadırlar.⁵³²

Meclis soruşturmasından sonuç çıkarılması kapsamında ise Meclis İçtüzüğü m. 112/4’e göre komisyonun Yüce Divana sevk yönündeki raporlarıyla Genel Kurulun Yüce Divana sevk kararlarında hangi ceza hükmünde dayanıldığı belirtilir. Doktrinde bir görüş⁵³³ ilgili hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesi için gereken Meclis üye tamsayısının beşte üçü çoğunluğa ulaşılmazsa ne şekilde bir karar verilebileceğinin açık olmaması sebebiyle bu durumda soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilmesinin belirlilik ilkesine uygun olacağını savunmaktadır. Meclisin işleyişiyle adli makamların işleyişi birbirinden farklıdır.

⁵³⁰ AYM Karar no:78, Resmi Gazete: 11534 sayı ve 18.10.1963 tarih. Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 250.

⁵³¹ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 251.

⁵³² 2017 Anayasa değişikliği öncesinde Anayasada meclisteki siyasi parti gruplarında meclis soruşturmasıyla ilgili görüşme yapılamayacağı ve karar alınamayacağı düzenlenmekteydi. Ancak söz konusu Anayasa değişikliğiyle meclis soruşturmasının düzenlendiği bölümde ve diğer kısımlarda bu hükme yer verilmemiş, bu hüküm ilga edilmiştir. Ancak içtüzükte hala aynı hüküm korunmuştur. Anayasa m. 106/7 hükmünde ise sevk kararının alınmasında gizli oy usulünden bahsedilmiştir. Doktrinde (Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 251) gizli oy usulüne yer verilmesinin, meclisteki siyasi parti gruplarında meclis soruşturmasıyla ilgili görüşme yapılamayacağı ve karar alınamayacağı kuralının korunmasının ihmal edildiğini gösterdiği savunulmuştur. Aynı şekilde meclis siyasi parti gruplarınca yasama dokunulmazlığıyla ilgili görüşme yapılamayacağı ve karar alınamayacağı düzenlenmesinden milletvekillerinin iradesinin serbest bırakılmak istendiği savunulmuştur. Bu tartışmanın anayasa hukuku boyutundan ziyade ceza muhakemesi hukuku boyutu dikkate alınırca adil yargılanma hakkının tesisi bakımından meclis siyasi parti komisyonlarında meclis soruşturmasıyla ilgili görüşme yapıp karar alınamaması kuralının soruşturmanın gizliliği ilkesi bakımından da yerinde olacağı kanaatindeyiz.

⁵³³ Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 475.

Nihayetinde Yüce Divan’a sevk etme ya da etmeme kararı özünde bir parlamento kararıdır. Bu yönüyle yasama erkini temsil eden bir makamın soruşturmaya yer olmadığı kararını vermesini beklemek zorlama bir yorum olacaktır. Bu kapsamda söz konusu parlamento kararını belirli bir çerçeveye sokma çabasının yerine olmadığı kanaatindeyiz.

1. Cumhurbaşkanının Yüce Divana Sevki

Anayasa m. 148/6’ya göre Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.⁵³⁴ Bu madde lafzen yorumlandığında Cumhurbaşkanının yalnızca göreviyle ilgili işlediği suçlardan yargılanabileceği kanısını uyandırmaktadır. Kişisel suçlar madde kapsamına alınmamıştır. Ancak Anayasa m. 105/1’de Cumhurbaşkanı hakkında, “bir suç işlediği iddiasıyla” soruşturma açılması istenebileceği belirtilmiştir.⁵³⁵ Bir suç ifadesi lafzen yorumlandığında ise bu kavramın içine kişisel suç ve görev suçu da girmektedir. Bu hususta doktrinde genel kabul gören görüşe⁵³⁶ göre bu ifadeyle her türlü suç cezai sorumluluk kapsamına alınmıştır.⁵³⁷ Memurlar ve diğer kamu

⁵³⁴ Klasik dönem Osmanlı uygulamasında da ilke olarak devlet başkanı olan padişahın sorumsuzluğu kabul edilmemişti. Örneğin II. Mehmet, bir Rum mimarın elini kestirdiği için yargılanmıştır. Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 68.

Birçok devlette de Yüce Divan usulü benimsenmiştir. Örneğin İtalya devlet başkanının görevinin ifasında işlediği fiillerden, vatana ihanet veya Anayasayı ortadan kaldırmaya teşebbüs halleri dışında sorumlu tutulamayacağı ifade edilmiştir (m. 90). İtalya Anayasası m. 134/3’e göre devlet başkanının Anayasa hükümlerine göre yöneltilen suçlamalarında yargılama yetkisinin Anayasa Mahkemesi’ne ait olduğu düzenlenmiştir (The Constitution of the Italian Republic, https://www.quirinale.it/allegati_statici/costituzione/costituzione_inglese.pdf).

⁵³⁵ Hakkında meclis soruşturması açılmadan Cumhurbaşkanı hakkında herhangi bir soruşturma işlemi yapılamaması, koruma tedbirleri uygulanamaması ve ifadesinin alınıp sorgulanamayacağına ilişkin Cumhurbaşkanı dokunulmazlığı bir şahsi cezasızlık sebebi olmayıp muhakeme şartı niteliğindedir. Akbulut, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”, 90; Koca - Üzülmüş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 379.

⁵³⁶ Atay, *İdare Hukuku*, 173; Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 753; Koca - Üzülmüş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 379; Halil Kalabalık, *İdare Hukuku Dersleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019/1), 147; Ramazan Yıldırım - Serkan Çınarlı, *Türk İdare Hukuku Dersleri* (Ankara: Astana Yayınları, 2018), 1/62; Eren, *Anayasa Hukuku*, 914, 916; Akbulut, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”, 89, 90; Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 182; Komisyon, *Reform Serisi Anayasa Hukuku - Anayasa Yargısı* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 126; Değirmenci, *Uzlaştırma*, 204; Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 173; Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 86; Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 139.

Toroslu-Toroslu’ya göre, soruşturma ve kovuşturma evreleri için aynı madde hükmünde belirlenen süreçler bu sorumluluk hükmünü uygulamada adeta imkânsız hale getirmektedir. Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 86.

⁵³⁷ Karşılaştırma Hukukta İtalya ve Portekiz bakımından görevle ilgili suç sınırlamasına doğrudan anayasa metninde yer verilmiştir. Portekiz Anayasası m. 130’da Cumhurbaşkanının görev suçlarıyla sınırlı olmak üzere meclis soruşturması usulüyle Anayasa Mahkemesi tarafından yargılanacağı düzenlenmiştir (https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf). İlgili maddeye göre Cumhurbaşkanı, görevlerini yerine getirirken işlediği suçlardan dolayı Yüksek Adalet Divanı (Supreme Court of Justice)

görevlilerinde görevle ilgili suç işlenmesi aranmaktayken Cumhurbaşkanı hakkında her türlü suç kapsama alınmıştır. Aynı yönde Anayasa Mahkemesinin yetkisine ilişkin 148. madde hükmünün Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğuna ilişkin 105. madde karşısında genel hüküm (*lex generalis*) olduğu ve sonraki tarihli (*lex posterior*) olması sebebiyle de Cumhurbaşkanı'nın her suçtan dolayı sorumlu olacağı da savunulmuştur.⁵³⁸ Diğer bir görüşe⁵³⁹ göre ise her iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde Cumhurbaşkanı sadece göreviyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanabilecektir. Bu görüşe göre “Bir suç” ifadesi anayasa koyucu tarafından bilinçli olarak tercih edilmiş olup anayasa koyucu 2017 değişikliğinde Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarını ayırma iradesine sahip olsaydı TBMM Başkanı ve bakanlarda olduğu gibi doğrudan m. 105 hükmünde “görevi ile ilgili suçlar” ibaresiyle sınır koyardı. Diğer bir bakış açısıyla da anayasa koyucu iradesini açık bir şekilde Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divanda tüm suçlarıyla yargılanacağı şeklinde m. 148/6'ya tezahür ettirirdi. Maddenin değişiklik gerekçesi incelendiğinde herhangi bir belirlemede bulunmadığı için tarihsel yorum metodu⁵⁴⁰ işlerlik kazanmamaktadır. Anayasa m. 148/6 ile 105/1 hükmü Anayasanın bütünlüğü ve konuyla ilgili mevzuat kapsamında sistematik olarak birlikte okunduğunda sonuca ulaşmanın yerinde olacağı savunulmuştur. Bu bağlamda “görevi ile ilgili suç” ile “bir suç” ifadelerinin çelişki doğurmadığı ifade edilmiştir. 6216 sayılı Kanun m. 3'te Anayasa Mahkemesinin “Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay başkan ve üyelerini, başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak.” görevi düzenlenmiştir. İddianame yerine geçen belgeyle yargılama usulünün öngörüldüğü Anayasa ve 6216 sayılı Kanun bir sistematik içerisinde birlikte değerlendirilip yorumlandığında

tarafından yargılanacaktır (Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku)* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 913). İlgili maddenin dördüncü fıkrası uyarınca görevin yerine getirilmesi sırasında işlenmeyen şahsi suçlarda, Cumhurbaşkanlığı görevinin bitmesinden sonra genel mahkemeler huzurunda sorumlu tutulacaktır (Constitution of the Portuguese Republic, https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf).

⁵³⁸ Eren, *Anayasa Hukuku*, 917.

⁵³⁹ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 235.

⁵⁴⁰ Tarihsel yorum metodunda normun hukuki geçerlik kazandığı tarih ve kanun koyucunun normu oluşturma sürecindeki iradesi ve amacına bakılmaktadır. Kanunun hazırlık çalışmaları, görüşme tutanakları ve gerekçesi bu yorum metodunda önemli argümanlardır. Eric Hilgendorf - Brian Valerius, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*, çev. Salih Oktar (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 48.

Cumhurbaşkanının yalnızca göreviyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanacağı sonucuna varılması gerektiği savunulmuştur.⁵⁴¹

Kanaatimizce iki hüküm hakkında farklılık öngörülmeyle Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında ayrı bir kapsam belirlenmiştir.⁵⁴² Kanun koyucu eğer Cumhurbaşkanının sadece göreviyle ilgili suçlardan yargılanacağını düzenlemek isteseydi bunu açıkça belirtirdi. Ancak Anayasa m. 148/6'da Cumhurbaşkanının sadece göreviyle ilgili işlediği suçlardan Anayasa Mahkemesinde yargılanacağı hükmünün 2017 değişikliğinden önceki hali olarak korunmuştur.⁵⁴³ Bu nedenle de Anayasa m. 105/1 ile bir uyumsuzluk gündeme gelmiştir ve bunun Yüce Divanda görev sorunu ortaya çıkaracağı ortadadır. Bu hususta özel hüküm genel hüküm tartışmasının da yapılması; hükümler arası içerik ve amaç farklılığı dikkate alındığında hangi hükmün özel hangisinin genel olduğu ayrımı yapılamayacağından mümkün değildir.⁵⁴⁴ Ancak Anayasa m. 148/6 hükmünün korunması karşısında bu hükmün teknik anlamda olmasa da anayasa koyucunun gerçek iradesinin ortaya çıkarılması adına önceki, m. 105/1'in sonraki hüküm olduğu kabul edilerek bir sonuca ulaşılabilir. Bu kapsamda da Cumhurbaşkanının görev-kişisel suç ayrımı olmadan işlediği tüm suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanması gerekir. Ancak doğru ve yapıcı bir çözüm adına Anayasa değişikliğiyle konunun açıklığa kavuşturulması yerinde olacaktır.⁵⁴⁵ Bu kapsamda Cumhurbaşkanının görev dışı suçlardan Yüce Divanda yargılanabilmesi için açık bir dayanağa ihtiyaç bulunmaktadır ve bu nedenle sorunun bu hususta bir Anayasa değişikliğiyle giderilmesi gerekmektedir.⁵⁴⁶ Aynı zamanda Anayasa m. 105/5'te Yüce Divan tarafından seçilmeye engel "bir suçtan" mahkum edilen Cumhurbaşkanının görevinin sona

⁵⁴¹ Aynı şekilde Anayasa m. 98/4'te meclis soruşturmasının Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında yapılan soruşturmadan ibaret olduğu ifade edilmiş ancak Cumhurbaşkanı'na madde metninde yer verilmemiştir. Anayasa m. 105 ile Meclis İçtüzüğü hükümlerinde Cumhurbaşkanı hakkında yürütülecek olan soruşturma süreci açıklanmıştır. Buradan anlaşılan anayasa yazım tekniğinde lafzen çelişkili haller olsa dahi sistematik yorum metoduyla konunun açıklığa kavuşturulabileceğidir. Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 235.

Coşkun ise Anayasa m. 148 hükmü karşısında TBMM'de usule ilişkin engeller aşılsa bile AYM'nin, Cumhurbaşkanını işlediği iddia olunan kişisel suçlardan yargılayamayacağını savunmaktadır. Vahap Coşkun, "16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/36 (Haziran 2017) 21.

⁵⁴² Aynı yönde bkz. Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 312-313.

⁵⁴³ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 312-313.

⁵⁴⁴ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 313.

⁵⁴⁵ Anayasa mahkemesinin yapısı ve işleyişi dikkate alındığında, teknik manada suçun yargılmasında görevli merciin bu alanda uzmanlaşmış bir mahkeme olmasının adil yargılanma hakkı bakımından daha yerinde olacağı görüşü için bkz. Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 314.

⁵⁴⁶ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 313.

ereceği hükmü de Cumhurbaşkanının işlediği her suçtan dolayı Yüce Divanda yargılanır savını desteklemektedir.⁵⁴⁷ Bu bağlamda Anayasa m. 148/6'nın lafzi yorumu, sistematik yorum yapılması gereği karşısında işlevsel olmayacak ve Cumhurbaşkanının işlediği iddia edilen tüm suçlardan Yüce Divana sevk edilebileceği sonucu doğacaktır.⁵⁴⁸

Meclis soruşturması usulüyle soruşturulacak olan Cumhurbaşkanı hakkında, savcıların Cumhurbaşkanı tarafından bir suç işlendiği haberi aldıklarında kaybolma ihtimali olan delillerin muhafaza edilip CMK m. 158/6 hükmü kıyasen uygulanmak suretiyle soruşturma yapılmasına yer olmadığı (SYOK) kararı verilerek dosyanın TBMM Başkanlığına gönderilmesi gerektiğine yönelik doktrinde bir görüş bulunmaktadır.⁵⁴⁹ Kanaatimizce savcının bu durumda SYOK kararı vermesi mümkün değildir. CMK m. 158/6'ya göre ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Soruşturma veya kovuşturma engeli bulunan hallerde bu engellerin ancak soruşturmaya başlanmasıyla tespit edilebileceği ve bu engellerin de soruşturmaya başlanarak kaldırılabilmesi göz önüne alındığında doğrudan SYOK kararı vermek mümkün değildir.⁵⁵⁰ Soruşturma ve kovuşturma şartlarının gerçekleşmemesiyle bir ihbar veya şikâyetin suç teşkil etmemesi ya da dayanaktan yoksun olması aynı değildir.⁵⁵¹ Cumhurbaşkanı hakkında bu değerlendirmeyi yapmada görevli kurum ise TBMM Genel Kuruludur. Bu kapsamda savcılığın görevsizlik kararı⁵⁵² ile dosyayı TBMM Başkanlığına göndermesi gerekecektir.

Yüce Divanda yargılamayı gerektirecek suçun ne zaman işlenmiş olması gerektiği hususu açık değildir. Anayasa m. 105/6 hükmünde “Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar” ifadesi aksi bir düşüncenin benimsendiği izlenimi verse de Cumhurbaşkanının suçu göreve başladıktan sonra işlemiş olması şart değildir.⁵⁵³ Cumhurbaşkanının göreve başlamadan önce işlediği iddia olunan suçlardan

⁵⁴⁷ Aynı yönde bkz. Eren, *Anayasa Hukuku*, 916.

⁵⁴⁸ Eren, *Anayasa Hukuku*, 916.

⁵⁴⁹ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 152; Koca- Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 837.

⁵⁵⁰ Ünver, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Önsoruşturma Mı?”, 213.

⁵⁵¹ Ünver, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Önsoruşturma Mı?”, 213.

⁵⁵² Savcıların, CMK'da düzenlenmediği için mahkemede verilebilecek görevsizlik kararı vermesi mümkün değildir. Taşkın, “Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi”, 1032.

⁵⁵³ Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 754.

Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunduğu anda hangi usule göre yargılanacağına ilişkin maddede boşluk bulunmaktadır.⁵⁵⁴ Bir görüşe⁵⁵⁵ göre Anayasa m. 105/1 hükmü teknik anlamda doğrudan uygulanamasa da Cumhurbaşkanının dokunulmaz olduğu kabul edilmelidir. Anayasaya göre devletin başı kabul edilen ve de bu sıfatla Türkiye Cumhuriyeti’ni ve Türk Milletinin birliğini temsil eden (Anayasa m. 104/1, 2) Cumhurbaşkanının genel mahkemelerde yargılanması doğru olmayacak, Cumhurbaşkanlığı görevi ve sıfatıyla bağdaşmayacaktır.

CMK m. 43/4’te Cumhurbaşkanının kendi takdirıyla tanıklıktan çekinebileceği, tanıklık yapmayı istemesi halinde beyanının konutunda alınabileceği ya da yazılı olarak gönderebileceği hükmüyle aynı şekilde CMK m. 47/4’te Cumhurbaşkanının tanıklığı söz konusu olduğunda sırrın niteliğini ve mahkemeye bildirilmesi hususunu kendisinin takdir edeceği hükmü dikkate alındığında bu sonuca ulaşmanın zorunlu olduğu savunulmuştur. Burada yasama dokunulmazlığında olduğu gibi belirli soruşturma işlemlerinin yapılması ve koruma tedbirlerine başvurulması mümkün değildir. Cumhurbaşkanı seçilmeden önce işlediği iddia edilen suçlardan dolayı genel hükümlere göre gerçekleştirilecek olan soruşturma kapsamında yakalama, gözaltına alma, zorla getirme kararı verilemeyecek ve Cumhurbaşkanının üzeri, eşyası ve konutu aranamayacaktır. Şüpheli sıfatıyla ifadesi alınamayacak ve sorgu işlemine tabi tutulamayacaktır. Cumhurbaşkanlığı görevinin sona ermesi beklenecek, görev sona erdikten sonra da soruşturmaya devam olunacaktır. Anayasada açık bir düzenleme yer almadığı için de zamanaşımı işlemeye devam edecektir. Diğer bir görüş⁵⁵⁶ ise kıyasen Anayasa m. 105/1 hükmünün bu hususta uygulanabileceği yönündedir. Ayrıca bu görüş Cumhurbaşkanının milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olması gerekse de dokunulmazlığa ilişkin Anayasa m. 83/2 ve kişisel suçlara ilişkin bakanlar ile Cumhurbaşkanı yardımcısının dokunulmazlıktan yararlanabileceğine ilişkin Anayasa m. 106 hükmünün kıyasen uygulanamayacağı ve Cumhurbaşkanı görevinde iken suç işlemiş gibi Yüce Divana sevk edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Nihayetinde ise açık bir kanun düzenlemesi yapılması gerektiği önerilmiştir.

Kanaatimizce Cumhurbaşkanının seçilmeden önce işlediği iddia olunan suçlarda iddianame yerine geçen sevk belgesiyle Yüce Divanda yargılanması usulü kabul edilmezse

⁵⁵⁴ Eren, *Anayasa Hukuku*, 914; Koca - Üzülmüş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 839.

⁵⁵⁵ Koca - Üzülmüş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 839; Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 755.

⁵⁵⁶ Akbulut, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”, 98.

hukuki belirsizlik doğacağı açıktır.⁵⁵⁷ Cumhurbaşkanının seçimden önce işlediği iddia olunan suçla ilgili Anayasa m. 105/1 usulü uygulanmalıdır. Madde ifadesindeki “bir suç işlediği iddiası” ifadesi, suç fiilinin seçimden önce veya sonra işlendiğiyle ilgili ayırım yapmadan Cumhurbaşkanı hakkında görevi devam ederken meclis soruşturması usulüyle Yüce Divanda yargılanması söz konusudur. Başlamış devam eden bir yargılama söz konusu ise dava durmalı ve dosya TBMM Başkanlığına gönderilmelidir.⁵⁵⁸

2. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Yüce Divana Sevki

Anayasa m. 106/5’te Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebileceği düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında Anayasa m. 148/6’da olduğu gibi görev suçu-kişisel suç belirsizliği bulunmamaktadır. Anayasa koyucu bu kişiler hakkında görev suçu-kişisel suç ayırımı öngörmüştür.⁵⁵⁹ Bu kişilerin sadece görev suçlarıyla ilgili olarak yargılanacakları hususunda bir sorun bulunmamaktadır. İşledikleri kişisel suçlar bakımından ise yasama dokunulmazlığından yararlanacaklardır (Anayasa m. 106/10) ve haklarında iddianame yerine geçen Yüce Divana sevk belgesiyle kamu davası açılabilecektir.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının Yüce Divana Sevki

TBMM Başkanının göreviyle ilgili suç işlediği iddiasıyla Yüce Divanda yargılanabilmesi usulü 5982 sayılı Kanun ile gerçekleşen 2010 Anayasa değişikliği kapsamında 148. maddeye eklenmiştir. Ancak TBMM Başkanı ile ilgili olarak Yüce Divanda yargılanabilecek diğer kişilerden farklı olarak Yüce Divanda yargılanma usulü Anayasa’da ve Meclis İçtüzüğü’nde düzenlenmemiştir.⁵⁶⁰ 5982 sayılı Kanun m. 19’un gerekçesinde Yüce Divanda yargılanacak kişiler arasına TBMM Başkanının da eklendiği ifade edilmiştir.⁵⁶¹

Doktrinde bir görüşe⁵⁶² göre Yüce Divan soruşturma usulü bir ceza muhakemesi işlemi olduğundan kıyas yapılması mümkün görülmelidir ve Cumhurbaşkanı yardımcıları ve

⁵⁵⁷ Eren, *Anayasa Hukuku*, 915.

⁵⁵⁸ Eren, *Anayasa Hukuku*, 915.

⁵⁵⁹ Şeref İba, *Parlamento Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 223, 224.

⁵⁶⁰ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 246.

⁵⁶¹ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 476.

⁵⁶² Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 246.

bakanlara uygulanan usul (Anayasa m. 106/5 vd.) TBMM Başkanı için de uygulanabilir. Ancak bu görüşe göre milletvekili sıfatını haiz olan TBMM Başkanı hakkında soruşturma usulünün uygulanmasına ilişkin eksikliğin ve soru işaretlerinin giderilebilmesi için açık bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır. Aynı yöndeki diğer görüş ise kıyas yapılırken TBMM Başkanının kişisel suçlarından değil sadece görev suçlarından dolayı yargılanabilmesinin kabul edilmesi gerektiğini eklemektedir. Hem kişisel hem de görev suçlarından dolayı Yüce Divanda yargılanabilecek tek kişi Cumhurbaşkanıdır.

Bir görüş⁵⁶³ kıyasa değinmeden TBMM Başkanının da görev suçlarında Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların tabi olduğu usule göre yargılanacağını, kişisel suçlarında da milletvekili dokunulmazlığına sahip olacağını savunmaktadır. Aksi yönde diğer görüşe⁵⁶⁴ göre Anayasa’da ve TBMM içtüzüğünde TBMM Başkanının Yüce Divanda ne şekilde yargılanacağına ilişkin hüküm ihdas edilmediği için TBMM Başkanı hakkında bu usul uygulanamayacaktır.

Kanaatimizce TBMM Başkanı hakkında Yüce Divan soruşturma usulünde kıyas yapılması bilimsel açıdan doğru değildir. Yeterince açık olmayan hukuk normu, kanunun lafzını esas alacak bir yoruma ihtiyaç duyar.⁵⁶⁵ Kanunun lafzı, hukuken geçerli bir yorumun sınırlarını belirtir.⁵⁶⁶ Hukuken geçerli bir normun yorumlanmasında yorum sınırlarının aşılması halinde ise bu aşamadan itibaren kıyas metodu gündeme gelmektedir. Kanun koyucu tarafından bilinçli olarak bırakılmış boşlukların (*kural içi boşluk – intra legem*) söz konusu olmadığı durumlarda kıyas ceza hukukunda uygulanabilir nitelikte olmaktadır.⁵⁶⁷ Evrensel bir hukuk ilkesi olarak kıyas yasağı (*nulla poena sine lege stricta*), ceza normları için geçerli bir ilkedir.⁵⁶⁸ Bu ilke ceza muhakemesi normları bakımından kural olarak geçerli değildir. TCK m. 2/3 hükmüne ve Anayasa m. 38’in anlamından çıkan sonuca⁵⁶⁹ göre kanunların suç ve ceza

⁵⁶³ Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 154.

⁵⁶⁴ Duranoğlu, “İddianame ve İddianame Yerine Geçen Belgelerin İadesi”, 16.

⁵⁶⁵ Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi - Fıkıh Usulü* çev. Abdulkadir Şener (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 224; Hilgendorf - Valerius, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*, 48.

⁵⁶⁶ Kanunun uygulanmasında hakkında açık hüküm bulunmayan olayları, hakkında hüküm ihdas edilmiş benzeri olaylara bağlamak gerekmekte olup kıyasın da sınırlarının bulunduğunu unutmamak gerekir. Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi - Fıkıh Usulü*, 224.

⁵⁶⁷ Bernd Heinrich, *Ceza Hukuku Genel Kısım (Cezalandırılabilirliğin Temel Esasları-Tamamlanmış ve Teşebbüs Edilen Suçlarda Suçun Yapısı)*, ed. Yener Ünver (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014), 1/22-23; Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 67.

⁵⁶⁸ Ali Parlar- Muzaffer Hatipoğlu, *Türk Ceza Kanunu Yorumu* (Ankara, Seçkin Yayıncılık, 1/2010), 68-69.

⁵⁶⁹ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 67.

içeren hükümlerinde kıyasa yol açacak şekilde genişletici yorum yapılamaz.⁵⁷⁰ Ancak istisnai ve tahdidi nitelikteki normlar bakımından kıyas yorumuna başvurulamayacaktır.⁵⁷¹ İstisna hüküm, “*olağanın dışında hüküm getiren, sisteme yabancı unsurlar içeren, ayırık durum kuralları*” şeklinde tanımlanır.⁵⁷² Doktrinde genel kabule göre istisnalar dar yorumlanır kuralının bir gereği ve sonucu olarak, istisna hükümler uygulama alanının genişlemesine yol açacağı kaygısıyla kıyasen uygulanamayacaktır.⁵⁷³ İstisnalar ana kuralın kapsamını daraltır ve bu daralma da kuralın değiştirilmesi anlamına gelir.⁵⁷⁴ Yorum faaliyetinde bulunan kişinin istisnayı genişletme yetkisi bulunmamaktadır. Bu yetki kanun koyucuya aittir.⁵⁷⁵ TBMM Başkanı hakkında Anayasa m. 106/5 ve devamı maddelerin kıyasen uygulanmasına, iddianame yerine geçen belgelerle kamu davasının açılması usulünün istisna teşkil etmesi engel oluşturmaktadır. Genel kural CMK m. 170’e göre kamu davası açma görevinin savcıya ait olmasıdır. İstisna hüküm olan iddianame yerine geçen belgelerden biriyle muhakemenin gerçekleşmesidir (CMK m. 191/3-b).⁵⁷⁶ Bu nedenle TBMM Başkanının Yüce Divanda yargılanma usulünde Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında Anayasa m. 106/5 ve devamında düzenlenen soruşturma usulünün kıyasen uygulanması mümkün değildir. Burada anayasa koyucunun bu eksikliği gidermesi gerekir. Bu gereklilik hukuk devletinin bir gereği olan hukuki öngörülebilirlik ilkesi açısından hem TBMM Başkanı hem de demokrasinin

⁵⁷⁰ Gelişen ve değişen toplum yapısına bağlı olarak her fiilin suç olarak düzenlenmesinin mümkün olmadığı, bunun hukukun katılığına (*the rigidity of law*) yol açacağı ve buna yönelik cezasızlık söz konusu olursa toplumdaki adalet duygusunun da tehdit edilebileceği.; bu yasağın İslam Hukukundaki kıyasla aynı çizgide olmadığı gerekçeleriyle kıyas yasağını eleştiren görüş için bkz. Ali Masyhar Mursyid, “Critique The Use Of Analogy Prohibition In Criminal Law”, *Mimbar Hukum*, 27/1 (Şubat 2015), 155-165.

⁵⁷¹ Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16.

⁵⁷² Aynur Yongalık, “İstisnalar Dar Yorumlanır Kuralı ve Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60/1 (Mart 2011), 6-7.

⁵⁷³ Yongalık, “İstisnalar Dar Yorumlanır Kuralı ve Değerlendirilmesi”, 11; Avcı - Aykanat - Ülker, *Hukuk Başlangıcı ve Metodolojisi*, 300; Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2016), 303.

Kıyas yasağı kanun uygulayıcılarına hitap etmektedir. Ceza normları, kural olarak lafzının anlam muhtevasını aşacak biçimde geniş yorumlanamaz. Medeni hukuk ve kamu hukukundan farklı olarak ceza hukukunda kıyasın ceza normu içeren kuralların açıkça belirtmediği benzer haller için uygulanması kabul edilmemiştir. Ceza normunun lafzı, uygulamanın en dış sınırını oluşturmaktadır. Hilgendorf - Valerius, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*, 42-43.

⁵⁷⁴ Gözler, *Hukuka Giriş*, 302.

⁵⁷⁵ Gözler, *Hukuka Giriş*, 302.

⁵⁷⁶ “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170/1. maddesi uyarınca ceza davası, dava açan belge niteliğindeki icra ceza mahkemesine verilen şikâyet dilekçesi, son soruşturmanın açılması kararı gibi istisnai hükümler dışında, kural olarak Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenecek bir iddianameyle açılır.” Y7.CD, 2021/23745E., 2021/15506K., 03.11.2021T.

gereği olarak temsil ettiği milletvekilliği makamı bakımından onu seçen halk menfaatine bir özellik arz eder.

4. Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının Yüce Divana Sevki

353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu m. 15/A'ya göre Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları ile Jandarma Genel Komutanı, görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar. Bu suçlardan dolayı soruşturma açılmasına Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları hakkında Başbakan⁵⁷⁷; Jandarma Genel Komutanı hakkında İçişleri Bakanı karar verir. Bu suçlara ilişkin herhangi bir ihbar veya şikâyet aldıklarında veya böyle bir durumu öğrendiklerinde, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları hakkında Başbakan, Jandarma Genel Komutanı hakkında İçişleri Bakanı, araştırma, gerekiyorsa ön inceleme yaptırarak soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verir. Soruşturma izni verilmiş bulunanlar izin vermeye yetkili merci tarafından soruşturmanın emniyeti ve sıhhatli olarak devam etmesi amacıyla geçici süreyle görevden uzaklaştırılabilir. Anılan kararlara karşı ilgililer on gün içinde Cumhurbaşkanlığına itiraz edebilirler. İsimsiz, imzasız, adressiz yahut takma adla yapıldığı anlaşılan ya da belli bir olayı ve nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikâyetler işleme konulmaz. Araştırma veya ön inceleme, izin vermeye yetkili merci tarafından bizzat yapılabileceği gibi görevlendireceği denetim elemanları eliyle de yaptırılabilir. Bu şekilde görevlendirilen kişiler, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanunda ön incelemeyle görevlendirilen kişilere tanınan yetkilere sahiptir.

Soruşturma izni verilmemesi kararı hakkında ilgililer tarafından yapılan itirazın Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmesi veya soruşturma izni verilmesi kararına karşı süresi içinde itiraz edilmemesi ya da bu itirazın Cumhurbaşkanı tarafından reddedilmesi üzerine, izin vermeye yetkili merci tarafından soruşturmayı yapmak üzere denetim elemanlarından üç kişilik bir soruşturma kurulu oluşturulur. Kurul, soruşturma sırasında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun savcıya tanıdığı bütün yetkilere sahip olup soruşturma sırasında hâkim kararı alınması gereken hususlarda yetkili mahkemelere başvurur. Kurul, yaptığı soruşturma sonucunu bir raporla tespit ederek izin vermeye yetkili mercie sunar. İzin vermeye

⁵⁷⁷ 2017 Anayasa değişikliği kapsamında gerekli revizyon gerçekleşmemiş olup madde metninde Başbakan ifadesine yer verilmeye devam edilmiştir.

yetkili merci kamu davasının açılmasına gerek görmezse kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verir. İzin vermeye yetkili merci kamu davasının açılmasına gerek görürse, soruşturma dosyasını Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesi'ne gönderir. Burada iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmaktadır. Dosya savcılığa değil doğrudan Yüce Divana gönderilmektedir. Savcılığın da bir dahli söz konusu değildir. Ancak Genelkurmay Başkanı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarının işlediği askerî suçların soruşturulması aynı usule tabi değildir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçüstü hâllerinde ise soruşturma genel hükümlere göre yürütülür.⁵⁷⁸ Soruşturma, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılır. Hâkim kararı gerektiren işlemlere dair Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının talepleriyle kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlara yapılan itirazlar hakkında, soruşturma konusu suçların en ağırına bakmakla görevli Yargıtay ceza dairesini numara itibarıyla izleyen ceza dairesi başkanı tarafından karar verilir. Suçun son numaralı ceza dairesinin görevine girmesi hâlinde talebi ve itirazı inceleme yetkisi Birinci Ceza Dairesi Başkanına aittir. Hâkim kararı gerektiren işlemlerde Başkanın verdiği kararlara karşı yapılan itirazı numara itibarıyla izleyen ceza dairesi başkanı inceler. Son numaralı daire başkanının kararı, Birinci Ceza Dairesi Başkanı tarafından incelenir. İddianame düzenlenmesi hâlinde kovuşturma, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yapılır (Askeri Ceza Kanunu ek madde 16).⁵⁷⁹ Burada iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmamaktadır.

Askeri Ceza Kanunu ek madde 16, görev suçu ifadesi yerine askeri suç ifadesini kullanmıştır. Bir görüş⁵⁸⁰ Anayasa m. 148 ve 6216 sayılı Kanun m. 3 görev suçu ifadesini kullandığı için bunun bir çelişki teşkil ettiği ve bunun kanun değişikliğiyle giderilmesi

⁵⁷⁸ Genelkurmay Başkanı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları hakkında askerî suçlardan dolayı soruşturma yapılması Cumhurbaşkanının iznine bağlıdır. İzin vermeye yetkili merci, ihbar veya şikâyetin işleme konulması hâlinde bir ön inceleme yaptırır. Yetkili merci, soruşturma izni konusundaki kararını suçun işlendiğinin öğrenilmesinden itibaren ön inceleme dâhil en geç otuz gün içinde verir. Bu süre, zorunlu hâllerde on beş günü geçmemek üzere bir defa uzatılabilir. Yetkili merci, belirtilen süreler içinde soruşturma izni verilmesi veya verilmemesi konusunda karar verir ve kararını Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına, hakkında inceleme yapılana ve varsa şikâyetçiye bildirir. Bu kararlara karşı on gün içinde Danıştay Birinci Dairesine itiraz edilebilir. İtirazlar, öncelikle incelenir ve en geç üç ay içinde karara bağlanır. Verilen kararlar kesindir (Askeri Ceza Kanunu ek madde 16).

⁵⁷⁹ 3628 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin birinci fıkrasında sayılan suçlar bakımından da bu madde hükümleri uygulanır. Bu maddede hüküm bulunmayan hâllerde 4483 sayılı Kanun hükümleri uygulanır (Askeri Ceza Kanunu ek madde 16).

Yargıtay 16.CD, 21.4.2016 tarihli bir kararında Genelkurmay başkanına isnat edilen fiillerin göreviyle ilgili olduğu gerekçesiyle Yüce Divan'ın görevli olduğu sonucuna ulaşmış ve kararı bozmuştur. Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 269.

⁵⁸⁰ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 815.

gerektiği savunmuştur. Aynı zamanda yeniden düzenleme yapılınca kadar muhakeme normlarında kıyasın mümkün olmasından hareketle bu kişilerin görev suçlarından dolayı özel soruşturma usulüne tabi tutulmalarının mümkün olduğu ifade edilmiştir. Kanaatimizce istisnai nitelikte bir usule ilişkin kuralın yine istisnai bir usule kıyasen uygulanması teknik açıdan doğru değildir. Burada kanun koyucunun hukuki belirlilik ve hukuk devleti ilkelerinin bir gereği olarak açıklığı sağlaması şarttır.

5. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Yüce Divana Sevki

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 16'ya göre Anayasa Mahkemesi başkanı ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri iddia edilen suçları ve kişisel suçları için soruşturma açılması Genel Kurulun kararına bağlıdır. İlgili maddede ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçüstü⁵⁸¹ hâllerinde, soruşturma genel hükümlere göre yürütüleceği düzenlenmiştir. Devamında başkanın, müstear adla yapılan veya yapıldığı anlaşılan imzasız, adressiz yahut belli bir olayı ve nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikâyetleri işleme koymayacağı; ancak, bu ihbar ve şikâyetlerin somut delillere dayanması durumunda konu hakkında gerekli inceleme ve araştırmanın yapılacağı düzenlenmiştir. Başkanın gereken hâllerde, işi Genel Kurula götürmeden önce üyelerden birine ön inceleme yaptırabileceği; soruşturma açılmasına yer olup olmadığının belirlenmesi için gerekli incelemeyi yapmak üzere görevlendirilen üyenin de incelemesini tamamladıktan sonra durumu bir raporla Başkana bildireceği belirtilmiştir. Hakkında işlem yapılan üye görüşmeye katılamayacaktır.

Genel Kurulca, soruşturma açılmasına yer olmadığına karar verildiği takdirde, karar ilgili üye ile ihbar ve şikâyetle bulunanlara tebliğ edilecektir. Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde Genel Kurul, üyeler arasından üç kişiyi Soruşturma Kurulunu oluşturmak üzere seçecektir. Kıdemli üye Soruşturma Kuruluna başkanlık edecek ve Soruşturma Kurulu, CMK'nın savcıya tanıdığı bütün yetkilere sahip olacaktır. Kurulun soruşturmayla ilgili yapılmasını istediği işlemler, mahallinde yetkili adli makamlar tarafından derhâl yerine getirilecektir. Soruşturma Kurulu soruşturmayı tamamladıktan sonra kamu davasının açılmasına gerek görmezse kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verir. Kurul, kamu davası açılmasını gerekli görürse düzenleyeceği iddianameyi ve dosyayı görevleriyle ilgili

⁵⁸¹ CMK m. 2/1-j: "Suçüstü: 1. İşlenmekte olan suç, 2. Henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk, suçtan zarar gören veya başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suç, 3. Fiilin pek az önce işlendiğini gösteren eşya veya delille yakalanan kimsenin işlediği suç, ifade eder."

suçlarda Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesi'ne, kişisel suçlarda ise Yargıtay ilgili ceza dairesine tevdi olunmak üzere Başkanlığa gönderir. Soruşturma Kurulunun vereceği kararlar şüpheliye ve varsa şikâyetçiye tebliğ olunur (6126 sayılı Kanun m. 17/4; Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 15/2).⁵⁸² Bir görüşe⁵⁸³ göre bu maddede açıkça iddianameden söz ettiği için kamu davasının iddianame yerine geçen belgeyle açıldığını kabul etmek mümkün olmayacaktır. İddianameyi savcı dışında soruşturma kurulu düzenlemiş olsa da doğrudan kamu davası açma niteliğini haiz olmadığından bu belge iddianame yerine geçmeyecektir. Kanaatimizce kanundaki iddianame ifadesi hatalı bir kullanıma dayanmaktadır. Bilinen anlamda iddianame savcı tarafından düzenlenmektedir. Burada iddianame yerine soruşturma dosyası ifadesinin kullanılmak istendiği düşüncesi daha olasıdır. Bu noktada burada da iddianame yerine geçen belgenin varlığından söz etmek gerekir. Kanunun ifadesiyle iddianame ve dosyanın AYM'ye gönderilmesinin öngörülmesi, savcı tarafından düzenlenen bir iddianamenin bulunmaması ve kamu davasının açılması için dosyanın gönderilmesi ifadesi nedenleriyle bu sonuca ulaşılmalıdır.

Kanun koyucu AYM üyelerinin yargılanmasında, AİHM'nin etkili soruşturmada sağlanması gereken bağımsızlık ve tarafsızlık kriterine oldukça aykırı bir usul belirlemiştir. Genel Kurul'un birlikte çalıştığı aynı kurumda yer alan üyelerin yargılanabilmeleri noktasında karar verici olarak tayin edilmesi doğru olmamıştır. Ayrıca üyelerin çoğunluğunun suç işlediği iddiasında söz konusu muhakeme usulü kendi içinde işlerlik kazanamaz hale gelecektir. Örneğin Yargıtay, *Şerafettin Can Atalay* dosyasında AYM üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunmuştur.⁵⁸⁴ Başvurucu hakkında hak ihlalinin kabulü yönünde oy kullanan üyeler hakkında suç duyurusunda bulunulduğu için karşı oy kullanan üyelerin bu kişiler hakkında özel soruşturmayı yürütmesini beklemek de mümkün olmayacaktır. Mevzuatta soruşturma kurulunu Genel Kurul'un tayin edeceği belirtilmiştir. Söz konusu güncel örnek, bu usulün oldukça hatalı kurgulandığını ve işlevsiz olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵⁸² Mesleklerinde en az beş yıl başarıyla çalışmış adli veya idari hâkim ya da savcı veya Sayıştay denetçisi, başdenetçisi ya da uzman denetçisiyle yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında doçent, yardımcı doçent ya da doktorasını tamamlamış araştırma görevlisi, raportör olarak Anayasa Mahkemesinde görevlendirilmeleri ve bu kapsamda görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlar ve kişisel suçlarından dolayı Başkanın bildirmesi üzerine; bağlı bulundukları kurumlarca kendileriyle ilgili mevzuat hükümleri uyarınca işlem yapılır (6126 sayılı Kanun m. 25/11).

⁵⁸³ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 484.

⁵⁸⁴ "Anayasa hükümlerini ihlal eden ve kendisine verilen yetki sınırlarını yasal olmayacak şekilde aşarak hak ihlalinin kabulü yönünde oy kullanan ilgili Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkında gereğinin takdir ve ifası için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına" Y 3.CD, 2023/12611E., 2023/Değişik İş K., 8.11.2023T.

6. Sayıştay Kanunu Kapsamında Düzenlenen Soruşturma Raporu ile Yüce Divana Sevk

Sayıştay üyeleriyle ilgili ceza soruşturması usulü Yargıtay Kanunu m. 46'ya benzemektedir. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu m. 66/6'da bu usule tabi kişilerin görevleriyle ilgisi bulunmayan şahsi bir suç işlemeleri halinde yapılacak kovuşturmada Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarının kovuşturmasına ilişkin hükümler uygulanacağına ilişkin atıfta bulunulmuştur.

Sayıştay Kanunu m. 66/1 ve 3'te Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyelerden birinin görevleri sebebiyle, görev sırasında, ancak ilgilinin göreviyle ilgisi bulunmayan şahsi bir suç işlemeleri halinde işlediği iddia edilen bir suçtan dolayı Sayıştay Genel Kurulunca seçilecek üç daire başkanı ve iki üyeden kurulu bir heyet tarafından ön inceleme yapılarak hazırlanacak rapor ile sair evrakın soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine esas alınmak üzere Daireler Kuruluna verileceği düzenlenmiştir. Daireler Kurulu soruşturmanın yapılmasını gerekli görürse soruşturma izni verecektir. Bu izin üzerine Sayıştay Genel Kurulu tarafından seçilen üç daire başkanı ve iki üyeyle teşekkül eden kurul tarafından soruşturma işlemleri yürütülecektir.⁵⁸⁵ Bu kurul yürüttüğü soruşturma işlemleri kapsamında sınırlı olmak üzere savcı gibi faaliyette bulunacaktır.⁵⁸⁶ Bu yönde soruşturma kurulu; ifade alma, tanıkları dinleme, keşif yapma, bilirkişi görevlendirme, tutuklama talebi başta olmak üzere koruma tedbirlerine başvurma gibi savcılık işlemlerine ilişkin yetkileri kullanabilir.

Sayıştay Kanunu m. 66/1'in ikinci ve üçüncü cümlesine göre: *“Bu Kurulun soruşturma izni verilmemesine ilişkin kararı kendiliğinden ve soruşturma izni verilmesine ilişkin katılanların üçte iki çoğunluğu ile verilen karar, itiraz üzerine Genel Kurulca incelenir. İtiraz süresi kararın tebliği tarihinden itibaren onbeş gündür. Genel Kurulun soruşturma izni verilmemesine ilişkin kararı kesindir. Soruşturma izni verilmesine ilişkin karar katılanların üçte iki çoğunluğu ile alınır.”* Soruşturma izni verilmesine ilişkin verilen kesin karara istinaden dosyanın Anayasa Mahkemesi'ne gönderileceği öngörülmüştür (Sayıştay Kanunu m. 66/5). Söz konusu kesin karar hakkında itirazın inceleme talebinde bulunulmaması ya da itiraz incelemesi neticesinde Sayıştay Genel Kurulu tarafından soruşturma izni kararının kesinleşmesi durumlarında görev suçlarında soruşturma dosyası gereği yapılmak üzere Yüce

⁵⁸⁵ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 176.

⁵⁸⁶ Aynı yönde bkz. Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 176.

Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'ne kovuşturma işlemlerinin gerçekleştirilmesi için gönderilir.⁵⁸⁷ Görev dışı kişisel suçlarda Yargıtay'ın ilgili ceza dairesine tevdi edilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir.⁵⁸⁸ Anayasa Mahkemesi'ne gönderilen ve Sayıştay Daireler Kurulu tarafından düzenlenen rapor yahut Daireler Kurulunun kovuşturmaya yer olmadığı şeklindeki kararına itiraz edilmişse⁵⁸⁹ Sayıştay Genel Kurulu tarafından kaldırılıp son hali verilip düzenlenen soruşturma raporu, iddianame yerine geçen belge niteliğindedir.⁵⁹⁰ Bu kararların Yüce Divan tarafından kabul edilmesine ve savcılık tarafından düzenlenen bir iddianame bulunmasına ilişkin bir düzenleme söz konusu olmadığından bu raporun tipik bir iddianame yerine geçen belge olduğu sonucuna ulaşmak gerekir.

Sayıştay başkan ve üyeleri dışında meslek mensupları tarafından işlenen görev suçlarında özel soruşturma usulü öngörülmemiştir. Sayıştay Kanunu m. 10'a göre meslek mensubu olan Sayıştay başkanı, daire başkanları ve üyeler dışındaki Sayıştay denetçileriyle yönetim mensupları hakkında iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulü işletilemeyecektir. Sayıştay Kanunu m. 66, hem başlıkta hem de madde metninde kişi bakımından bu usule tabi olanları tahdidi olarak saymıştır. Başsavcı ve savcılar bakımından ise Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usûllerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Sayıştay Başsavcısı Cumhurbaşkanı kararıyla 4 yıllığına atanır. Sayıştay Başsavcısı yüksek mahkeme üyesi olarak değerlendirilmediği için göreviyle ilgili olarak işlediği suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanacak kişiler arasında değildir. Ayrıca Sayıştay Kanunu m. 10'da meslek mensubu olarak değerlendirilen Başsavcı ve savcılar m. 66 kapsamında tahdidi saymaya dahil edilmemişlerdir.⁵⁹¹

⁵⁸⁷ Doktrinde bir görüşe (Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 482-483) göre Genel Kurulun soruşturma izni verilmemesine ilişkin kararının kesin olduğu belirtilmiştir; ancak bu düzenlemeyle soruşturma izni verilmesi kararına karşı kanun yoluna başvurulabileceği yönünde bir izlenime sebebiyet vermiştir. Soruşturma izni verilmesine ilişkin Genel Kurul kararına yönelik kanun yolu değerlendirmesinin hangi merci tarafından yapılacağı, hangi süre içinde başvurulabileceği konularının cevapsız bırakıldığı ve Sayıştay Kanunu m. 66/5'te yer alan "*soruşturma izni verilmesine ilişkin verilen kesin karar*" ifadesinin söz konusu kararların itiraza tabi olduğunu düzenleyen Sayıştay Kanunu m. 66/1 ile çelişki içinde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca üçüncü fıkrada görev suçlarıyla ilgili olarak kimlerin özel soruşturma usulüne tabi tutulduğu yeterince açık gösterilmediği savunulmuştur. Maddenin daha özenli olarak yeniden kaleme alınması önerilmiştir.

⁵⁸⁸ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 176.

⁵⁸⁹ İtiraz, tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde yapılır (Sayıştay Kanunu m. 66/1).

⁵⁹⁰ Aynı yönde bkz. Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 529; Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 483.

⁵⁹¹ Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyeler dışındaki meslek mensupları hakkında ceza kovuşturması m. 69'da düzenlenmiştir: "*Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyeler dışındaki meslek mensuplarının görevleri sebebiyle bir suç işlediklerinin iddia edilmesi halinde Sayıştay Başkanı tarafından*

“Suç teşkil eden fiiller” başlıklı Sayıştay Kanunu m. 78’e göre; “Denetim ve incelemeler sırasında suç teşkil eden bir fiile rastlandığı takdirde, ilgili denetçi tarafından derhal deliller tespit edilerek durum Sayıştay Başkanlığına bildirilir. Sayıştay Başkanının görevlendireceği dairece on beş gün içinde yapılacak inceleme sonucunda toplanan ilk delillerin kamu davası açılmasını gerektirecek nitelikte görülmesi halinde, gereği yerine getirilmek üzere dosya sorumluların bağlı olduğu kamu idaresine veya suçun niteliğine göre doğrudan soruşturma yapılmak üzere Cumhuriyet savcılığına gönderilmesi için Sayıştay Başsavcılığına verilir. Adli, idari ve askeri mahkemelerce verilen hükümler, Sayıştayın denetim yapmasına ve hükme bağlamasına engel değildir.” Burada denetçinin delil değerlendirmesi sonrası Sayıştay Başkanlığına verdiği raporla bu rapor üzerine Başkanın görevlendirdiği dairece yapılan inceleme sonucunda elde edilen ilk delillere ilişkin yazı iddianame yerine geçmemektedir. Kanunun lafzına göre bu raporlar ilgili kamu idaresi ya da savcı tarafından soruşturmanın başlatılabilmesi için başlangıç şüphesini (izlenim-basit şüphe) oluşturmaktadır. Burada Sayıştay Başkanlığı ceza soruşturması veya kovuşturması faaliyetinde bulunmamaktadır. Sayıştay’ın faaliyetinin hesap yargısıyla sınırlı olması bu sonucu doğurmaktadır.⁵⁹² Bu nedenle bu rapor ve bu rapora dayalı yazının, iddianame yerine geçen belge vasfı bulunmamaktadır.

B. Lüzumu Muhakeme Kararı

Görevleri ve sıfatları nedeniyle özel soruşturma usulüne tabi olanlar için 2547 sayılı Kanun m. 53/c’de öngörülen muhakeme usulü, disiplin suç ve cezalarıyla ilgili olmayıp adli suç ve cezalar hakkında yürütülecek ceza soruşturmasını ifade etmektedir.⁵⁹³ Bu kişilerin

görevlendirilecek bir üyenin başkanlığında bir uzman denetçi ile bir başdenetçiden teşekkül eden bir kurul ön incelemeyi yaparak düzenleyeceği raporu Meslek Mensupları Yükseltme ve Disiplin Kuruluna verir. Bu Kurul soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verir.” Maddenin devamına göre: “(2) Karar şüpheliye varsa şikâyetçiye tebliğ edilir. İlgililerin, tebliğ tarihinden itibaren onbeş gün içinde karara itirazları halinde dosya bir defa da Yüksek Disiplin Kurulunda incelenir. Bu Kurulca da soruşturma izni verilmesine karar verilirse dosya Yargıtaya tevdi olunur. Kurulca verilen kararlar ilgililere tebliğ edilir. Yargılama Yargıtayın görevli ceza dairesinde yapılır. (3) Bunların kişisel suçları hakkında, soruşturma ve kovuşturma yetkisi Ankara Cumhuriyet Başsavcısı ve Ağır Ceza Mahkemesine, grup başkanlığı kurulan illerde ise; grup başkanlığının kurulduğu ilin Cumhuriyet başsavcısı ve ağır ceza mahkemesine aittir.”

Sayıştay’da Devlet Memurları Kanunu (DMK) hükümlerine tabi olarak çalışan kamu görevlilerinin işledikleri iddia olunan görev suçlardan dolayı soruşturulmaları hakkında açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Doktrinde bir görüş (Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 178), bu kişiler hakkında 4483 sayılı Kanun hükümlerince soruşturma izni alınması sürecinin işletilmesi gerektiğini savunmaktadır.

⁵⁹² Mine Uzun Çam, “Hesap Yargısının Güncel Sorunları”, *Sayıştay Dergisi* 110 (Temmuz-Eylül 2018), 12.

⁵⁹³ Disiplin suçu-disiplin cezası ve adli cezanın özellikleri birbirinden ayrıdır. Disiplin suçları, ceza hukuku suçlarından ayrı olarak bir normun ihlali sebebiyle yaptırımla karşılanan fiillerdir. Disiplin suçu adli suçtan farklı olarak fiil, görev ve kusur olmak üzere üç unsura sahiptir. Bu unsurlar ceza hukukundaki suçun

gerçekleştirdikleri faaliyet ve bilimsel özerklik göz önünde tutularak ayrı bir muhakeme usulü benimsenmiştir.⁵⁹⁴ Yüksek öğretim kurumlarının amacı 2547 sayılı Kanun m. 4'te detaylı şekilde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre bu kurumların temel amaçlarından birisi araştırma yapmak ve bu yolla bilim üretmek olduğundan bu kurumlarda çalışan kişiler bakımından genel muhakeme kurallarından ayrı düzenleme öngörülmesi kabul edilebilir niteliktedir.

Bu usul esas itibariyle son soruşturmanın açılması kararına dayanmaktadır. Ancak kanun koyucunun burada lüzumu muhakeme şeklinde ayrı bir isimlendirme yapması karşısında bu usulün ayrı bir başlık altında incelenmesi doğru olacaktır.

1. Uygulama Kapsamındaki Suçlar ve Benimsenen Sistem

2547 sayılı Kanun kapsamında ceza soruşturması usulünün uygulanabilmesi için işlendiği iddia olunan suçun görev suçu olması gerekir.⁵⁹⁵ Ancak 2547 sayılı Kanun m. 53/c kapsamında görev suçu belirlemesi “görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlar” şeklinde yapılmıştır.

Görev dolayısıyla işlenen suçlar, ifa edilen kamu görevinin gereklerinin yerine getirilmesi veya yetkilerin kullanımı kapsamındaki suçlardır. Bunun için işlenen fiil ile kamu görevi arasında illiyet bağı bulunmalıdır. Görev sırasında işlenen suçlar kamu göreviyle doğrudan ilgili olmayan ancak kamu görevi yerine getirilirken işlenen suçlardır.⁵⁹⁶

Örneğin Danıştay kararına⁵⁹⁷ konu olan bir olayda üniversite personelinin maaş ödemeleri ile ilgili olarak... Bankası... Şubesi ile Rektörlük arasında imzalanan protokol karşılığı alınan ve Üniversite bütçesine gelir kaydedilmesi gerektiği öne sürülen 1,950,000 TL

unsurlarıyla karıştırılmamalıdır. Engin Saygın, “Güncel Gelişmeler Işığında Yüksek Öğretim Kamu Görevlilerinin Disiplin Suç ve Cezalarının Değerlendirilmesi”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2018), 84 vd.

⁵⁹⁴ İbrahim Pınar - Öner Çalışkan, *Açıklamalı-İçtihatlı 4483 ve 2547 Sayılı Kanunlara Göre Kamu Personeli Ceza Soruşturma Usulü* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 447.

⁵⁹⁵ “Şüphelilerin şikâyet konusu kararda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Elazığ İli Riskli Yapı Tespitine İtiraz Değerlendirme Teknik Heyeti Üyesi olarak imzalarının bulunduğu, adı geçenlere isnat edilen eylemin, Teknik Heyet üyeliklerinden kaynaklandığı, Üniversitedeki öğretim üyeliği görevlerinden kaynaklanmadığı, öğretim üyeliği görevleri sırasında da işlenmediği, bu sebeple adı geçenler hakkında 2547 Sayılı Kanun'un 53'üncü maddesi uyarınca ceza soruşturması yaptırılmayacağı ve Kurul kararı alınamayacağı, isnat edilen eylem sebebiyle şüpheliler hakkında 4483 Sayılı Kanun uyarınca Elazığ Valiliğince ön inceleme yaptırılması ve soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine dair bir kararın verilmesi gerektiği anlaşılmıştır.” Danıştay 1.D, 2016/1141E., 2016/1445K., 20.10.2016T. Aynı yönde bkz. Danıştay 1.D, 2020/500E., 2020/527K., 04.06.2020T. Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 84.

⁵⁹⁶ Ayturan, “Yükseköğretim”, 440.

⁵⁹⁷ Danıştay 1.D, 2011/1781E., 2011/1940K., 6.12.2011T.

promosyon bedelini,... Üniversitesi Vakfına bağış olarak kabul etmek suretiyle 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanuna aykırı davranmak suçlamasında görev suçu hususu tartışılmıştır. Danıştay, söz konusu suçun, şüphelilerin öğretim üyeliği sıfatlarından kaynaklanmadığı ve görevleri dolayısıyla ya da bu görevlerini yaptıkları sırada işlenmediğini kabul etmiştir. Danıştay kamu görevinin, ... Üniversitesi Vakfı Yönetim Kurulu Başkanlığı ve üyeliği sıfatıyla ilgili bulunduğu hükmetmiştir. Söz konusu Kanuna aykırı davranma noktasında isnat edilen suç üniversite vakfı yöneticileriyle ilgili olduğundan görev suçunun kapsamının belirlenmesinde bu kararın önemli olduğu kanaatindeyiz.⁵⁹⁸

Burada görev dolayısıyla işlenen suç ile 4483 sayılı Kanun için öngörülen görev sebebiyle işlenen suç kavramları aynı fonksiyonu icra etmektedir. Ancak görev sırasında işlenen suç diğer belirlemelerden farklı olarak memuriyet göreviyle ilgili olmasına gerek olmadan görevin ifası sırasında işlenebilecektir.⁵⁹⁹ Bu nedenle 2547 sayılı Kanunun uygulama alanının oldukça geniş tutulduğu görülmektedir.⁶⁰⁰

2547 sayılı Kanun m. 53/c-7’de ideolojik amaçlarla Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrılığına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak maksadıyla işlenen suçlarla bunlara irtibatlı suçlar, öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan veya dolaylı olarak kısıtlayan, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan boykot, işgal, engelleme, bunları teşvik ve tahrik, anarşik ve ideolojik olaylara ilişkin suçlarla ağır

⁵⁹⁸ Üniversite Spor Birliği Kulübü muhasebecilerinin kendilerine sigorta kurumuna ve vergi dairesine ödenmek üzere verilen meblağı yatırmamaları dolayısıyla kamu zararına yol açmak suçlamasıyla konunun tartışıldığı diğer bir Danıştay kararında “*Şüphelilere isnat edilen suçlar Spor Kulübü Derneği işleriyle ilgili olup, 2547 sayılı Kanunun anılan maddesinde yer alan öğretim elemanı ve memur olmaları sıfatlarından doğan ve görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işlenen suçlardan değildir. Bu nedenle, şüpheliler hakkında sözü edilen Kanuna göre Üniversite tarafından ceza soruşturması yapılarak Yetkili Kurulca karar verilmesi olanağı bulunmadığından, soruşturulması 2547 sayılı Kanuna tabi olmayan suçlar hakkında yasal takibatın genel hükümlere göre Cumhuriyet savcılığınca yapılması gerekmektedir.*” şeklinde doğru bir karar verilmiştir. Danıştay 1.D, 2010/1638E., 2010/1901K., 7.12.2010T.

Bir üniversite öğretim üyesinin görülmekte olan bir hukuk davası hakkında mütalaa vermek suretiyle Avukatlık Kanunu m. 35 ve 63 hükümlerini ihlal ettiği iddia olunan bir davada Danıştay, mütalaanın taraflardan birinin talebine dayalı olarak verildiği ve bunun görev dolayısıyla veya sırasında işlenen suçlardan sayılamayacağı gerekçesiyle 2547 sayılı Kanun m. 53/c’nin işletilemeyeceğine karar vermiştir. Danıştay 1.D, 2006/207E., 2006/357K., 29.03.2006T.

⁵⁹⁹ Berkan Ayturan, “Yükseköğretim Personelinin Göreve İlişkin Suçlarının Soruşturulması”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 9/34 (Nisan 2018), 440.

⁶⁰⁰ Ayturan, “Yükseköğretim”, 440; Mesci - Aydın, “Yükseköğretim Ceza Soruşturma Usûlü”, 11.

cezaı gerektiren suçüstü⁶⁰¹ hallerinde, ceza soruşturması usulünün uygulanamayacağı; bu hallerde kovuşturmayı savcının doğrudan yapacağı hükmolunmuştur. Bu kapsamda yer alan suçlar söz konusu olduğunda gerekli tespit yapıp dosya başsavcılığa gönderilmelidir.⁶⁰² Bu hususta genel muhakeme usulü uygulanacak ve soruşturma işlemleri başsavcılıklar tarafından yürütülecektir.

İİK m. 357’ye göre “İcra dairesince kanuna göre yapılan tebliğ ve emirleri derhal yapmağa ve neticesini geciktirmeksizin icra dairesine bildirmeğe alakadarlar mecburdur. Makbul sebep haricinde tebliğ ve emirleri yapmıyanlar hakkında ait olduğu dairece tahkikatı evveliyeye hacet kalmaksızın Cumhuriyet Savcılığınca doğrudan doğruya takibat yapılır.” Bu kapsamda soruşturma genel hükümlere göre yürütülecektir. Benzer hüküm CMK m. 161/5’te de öngörülmüştür: “Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili görev veya işlerde kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kamu görevlileri ile Cumhuriyet savcılarının sözlü veya yazılı istem ve emirlerini yapmakta kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kolluk âmir ve memurları hakkında Cumhuriyet savcılarınca doğrudan doğruya soruşturma yapılır.”

Soruşturma faaliyeti savcı dışında idare tarafından gerçekleştirildiği için burada soruşturma (tahkik) usulü benimsenmiştir.⁶⁰³ Burada soruşturmacılar savcılara ait yetkileri niteliği elverdiği ölçüde kullanmakta ve suçun işlenip işlenmediği hususunda yeterli şüpheye ulaşma noktasında delil değerlendirmesini bizzat gerçekleştirmektedir. Bu noktada savcılar yetkili değildir.⁶⁰⁴ Soruşturma sonucu düzenlenen lüzumu muhakeme kararı, mahkemesince kabul edilmesine gerek olmadan doğrudan kamu davasını başlatmaktadır.⁶⁰⁵

⁶⁰¹ “Belli bir suçun bulunması, failin yakalanmış olması ve failin suçu işlediği an ile yakalandığı an arasında uzun sürenin geçmemiş olması, suçüstü hâlidir. Öte yandan, suçüstü hâlinin varlığı açısından hukukî düzenlemelerde açıkça bir zaman sınırı öngörülmediği göz önüne alındığında, bir zaman sınırlaması getirmek mümkün değildir. Bir olayın hangi ana kadar “suçüstü” olarak nitelendirilebileceği, o olayın özelliklerine, işlenen suç, türüne, işlenme biçimine, icra ile yer ve zaman bakımından gerçekleşen illiyet bağına göre takdir edilmelidir.” YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.

⁶⁰² Danıştay 1.D, 2020/504E., 2020/738K., 24.06.2020T. Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 75.

⁶⁰³ Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 63; Gizem Ceren Demir Koşar, *Yaşam Hakkı ile İşkence ve Kötü Muamele Yasağı Kapsamında Cezasızlık Sorunu* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 90.

⁶⁰⁴ Yerdelen, SYOK, 165.

⁶⁰⁵ Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 78-79.

2. Uygulama Kapsamındaki Kişiler

2547 sayılı Kanun m. 53/c’de bu usule tabi kişiler sayılmıştır. Bu kişilerden ilki yükseköğretim üst kuruluşları, başkan ve üyeleridir. Söz konusu Kanun m. 3’te yapılan tanıma göre üst kuruluşlar, Yükseköğretim Kurulu ve Üniversitelerarası Kuruldur. İkinci kategoride yer alanlar ise Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları rektörleri, rektör yardımcıları ile üst kuruluş genel sekreterleri, üniversite, fakülte, enstitü ve yüksekokul yönetim kurulu üyeleri, fakülte dekanları ve dekan yardımcıları, enstitü ve yüksekokul müdürleri ve yardımcıları, üniversite genel sekreterleridir.⁶⁰⁶ Son olarak da kadrolu ve sözleşmeli öğretim elemanları bu usule tabidir. Öğretim elemanları söz konusu Kanun m. 3’te Yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileri⁶⁰⁷ olarak tanımlanmıştır.

Lüzumu muhakeme kararına tabi olarak yargılanacak olan öğretim üyelerinin kadrolu ya da sözleşmeli olması bu usulün uygulanmasında değişiklik arz etmemektedir. Ancak vakıf yükseköğretim personeli⁶⁰⁸ için durum farklıdır. 2547 sayılı Kanun Ek 5 ve 8. maddelerinde vakıf yükseköğretim kurumlarıyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak bu kişilerin 53. madde kapsamında özel soruşturma usulüne tabi olup olmadıkları hususu açıkça düzenlenmemiştir. Danıştay tarafından istikrarlı şekilde kabul edildiği üzere vakıf yüksek öğretim personeli bu usule tabii değildir.⁶⁰⁹ Bu kişiler hakkında soruşturma, savcı tarafından genel muhakeme kurallarına göre yapılacaktır.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Ayturan, “Yükseköğretim”, 436.

⁶⁰⁷ Fahri araştırma görevlilerinin bu kapsamda yer almadığı hakkında Danıştay kararı için bkz. “Yükseköğretim üst kuruluşları başkan ve üyeleri ile yükseköğretim kurumları yöneticilerinin, kadrolu ve sözleşmeli öğretim elemanlarının ve bu kuruluş ve kurumların 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi memurlarının görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlar hakkında yapılacağı hüküm altına alındığı, adı geçenlerin ise yabancı uyruklu oldukları ve Tıpta ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliğinin 19 uncu maddesine göre Tıp Fakültesinde kadrosuz ve aylıksız olarak uzmanlık eğitimi gördükleri, dolayısıyla 53 üncü maddede belirtilen kadrolu ve sözleşmeli öğretim elemanı statüsünde bulunmadıkları, bu nedenle haklarında anılan madde uyarınca ceza soruşturması yapılamayacağı” Danıştay 1.D, 2011/842E., 2011/1322K., 21.9.2011T.

⁶⁰⁸ Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliğinde vakıf yükseköğretim kurumları; vakıf üniversitesi, vakıf yüksek teknoloji enstitüsü, vakıf meslek yüksekokulu olarak belirlenmiştir. Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 69.

⁶⁰⁹ “Vakıf yükseköğretim kurumlarında rektör, rektör yardımcıları ve üst kuruluş genel sekreterleri hariç olmak üzere görevli diğer personel hakkında 2547 sayılı Kanun’un 53’üncü maddesinin uygulanabileceğine dair açık bir hüküm bulunmadığından, suç işledikleri ileri sürülen bu kişiler hakkında genel hükümler uyarınca işlem yapılması...” Danıştay 1.D, 2019/682E., 2019/647K., 18.04.2019T). Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 104-105. Aynı yönde Danıştay 1.D, E 2005/325 K 2005/938, 12.07.2005T. Karar için bkz. Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 71. Aynı yönde Ayturan, “Yükseköğretim”, 438.

⁶¹⁰ Danıştay 2.D, 1998/1517E., 1999/1062K., 16.04.1999T. Karar için bkz. Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 80.

2547 sayılı Kanuna tabi olan kişilerin çalıştığı yerde görev yapan aşçıbaşı, hizmetli ve şoförler bu usule tabi olarak yargılanırlar.⁶¹¹ Üniversitede çalışan güvenlik görevlileri için de aynı usul uygulanacaktır.⁶¹² Danıştay’ın istikrarlı kararları kapsamında yüksek öğretim kurumlarında 657 sayılı Kanun’a dayalı olarak çalışan memurların da 2547 sayılı Kanun kapsamında yargılanacağı kabul olunmaktadır.⁶¹³ Ancak işçiler bu kapsamda sayılmamıştır, işçiler hakkında genel soruşturma kuralları uygulanacaktır.⁶¹⁴ 2547 sayılı Kanun m. 53/c-2/e’ye göre son soruşturmanın açılıp açılmamasına; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi memurlar hakkında, mahal itibariyle yetkili il idare kurulu karar verecektir.

2547 sayılı Kanun m. 53/c-5 uyarınca hiyerarşik olarak değişik statüde yer alan personellerin iştirak halinde suç işlemleri durumunda ast konumda olan, üst konumda olan personele tabi olarak soruşturulacaktır.⁶¹⁵ Üst personel hakkında soruşturma yapmaya veya yaptırmaya yetkili olan kişi, aynı zamanda alt personel için de yetkilidir. Karar vermeye yetkili kurul, üst personel hakkında da aynı şekilde karar vermeye yetkili kuruldur. Bu ise AİHM’nin etkili soruşturma yükümlülüğü için öngördüğü kurum içi bağımsızlık ve tarafsızlık kriteri için sorunlu bir uygulamadır. Kurum içinde birlikte çalışan kişilerin birbiri hakkında soruşturma işlemi yapmasında bağımsız ve tarafsız kalmasını beklemek ilk bakışta mümkün gözükmemektedir.

Yükseköğretim personelinin işledikleri suça kamu personeli olmayan kişilerin iştirak etmeleri halinde, kamu personeli olmayanlar kişiler bakımından yapılacak soruşturma genel

⁶¹¹ YCGK, 1995/89E., 1995/112K., 10.4.1995T. ve Y5.CD, 2000/6206E., 2000/413K., 9.2.2000T. Kararlar için bkz. Çetin, *Memur Suçları*, 178-179; Tan, *Genel Hükümler*, 2513.

⁶¹² Danıştay 1.D, 2007/1243E., 2007/1231K., 25.10.2007T. Karar için bkz. Demir Koşar, *Cezasızlık Sorunu*, 91.

⁶¹³ “2547 sayılı Yasaya tabi olan bir şüpheli ile de iştirak halinin bulunmadığından bahisle İl İdare Kurulunca karar verilmek üzere soruşturma dosyasının Sivas İl İdare Kurulu’na gönderildiği, İl İdare Kurulunca karar verilmek üzere gönderilen dosyada Valilikçe bu kişilerin 4483 sayılı yasaya tabi oldukları yolunda yasaya aykırı bir değerlendirme yapılması sonucunda ön incelemecei tayin edilerek ön inceleme raporu hazırlattırıldığı ve Sivas Valisinin 25.12.2006 günlü, 2006/38 sayılı kararıyla 4483 sayılı Yasa uyarınca... hakkında soruşturma izni verildiği,... hakkında ise soruşturma izni verilmediği... 2547 sayılı Yasanın 53 üncü maddesinin anılan hükmüne göre dekanlarla iştirak halinde suç işledikleri anlaşılan... ve... hakkında Sivas Valisince 4483 sayılı Yasa hükümlerine göre ön inceleme yaptırılarak karar verilmesine hukuken olanak bulunmadığından, Sivas Valisinin 25.12.2006 günlü, 2006/38 sayılı kısmen soruşturma izni verilmesine kısmen soruşturma izni verilmemesine ilişkin kararının yetki gasbı nedeniyle yok hükmünde olduğuna...” Danıştay 1.D, 2007/493E., 2007/662K., 31.05.2007T.; Danıştay 1.D, 2007/1383E., 2008/18K., 04.01.2008T.; Aynı yönde Y4.CD, 2001/12308E., 2001/13227K., 20.10.2001T. Yılmaz, “Ceza Soruşturması”, 111.

⁶¹⁴ Ayturan, “Yükseköğretim”, 437.

⁶¹⁵ Gelir, *Üniversite Soruşturma Rehberi*, 27.

hükümlere göre yürütülecektir. Ancak kamu personeli olmayan kişiler yükseköğretim personeli ile birlikte kamu personelinin tabi olduğu aynı mahkemede yargılanacaklardır.⁶¹⁶

Soruşturmaya tabi tutulan kişinin suçu işlediği iddia olunan tarihten sonra görev yerinin başka bir üniversiteye bağlanması durumunda lüzumu muhakeme kararını verecek olan soruşturmacı, bağlanılan üniversiteye göre belirlenecektir.⁶¹⁷

3. 4483 sayılı Kanun ile Karşılaştırma

2547 sayılı Kanunda özel soruşturma usulüne tabi kişilerin görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlar esas alınmıştır. 4483 sayılı Kanunda ise yalnızca bu kişilerin görevleri sebebiyle işledikleri suçlar belirtilmiştir. Bu nedenle 2547 sayılı Kanunun kapsamının, konu itibarıyla 4483 sayılı Kanundan daha geniş olduğu sonucu çıkmaktadır.⁶¹⁸ Ayrıca Danıştay tarafından da benimsendiği üzere 2547 sayılı Kanun, 4483 sayılı Kanun karşısında özel kanun niteliğini haizdir.⁶¹⁹ 4483 sayılı Kanun m. 2/2’de “Görevleri ve sıfatları sebebiyle özel soruşturma ve kovuşturma usullerine tabi olanlara ilişkin kanun hükümleri ile suçun niteliği yönünden kanunlarda gösterilen soruşturma ve kovuşturma usullerine ilişkin hükümler saklıdır.” ifadesiyle yüksek öğretim kurumlarında görev yapanlar hakkında 4483 sayılı Kanun uygulanmayarak 2547 sayılı Kanun’daki usul öncelenmiştir. Bu nedenle soruşturma iznine ilişkin hükümler 2547 sayılı Kanun kapsamında geçerli olmayacaktır. 4483 sayılı Kanun’a tabi kişiler hakkında soruşturma izni verildiğinde bu kişilerin ceza soruşturması savcı tarafından gerçekleştirilmekteyken 2547 sayılı Kanunun 53/c maddesi kapsamında savcının bir rolü bulunmamaktadır.⁶²⁰ Aynı şekilde 3628 sayılı Kanun m. 17/3 ’de “Görevleri veya sıfatları sebebiyle özel soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi olan sanıklarla ilgili kanun hükümleri saklıdır.” ifadesiyle 2547 sayılı Kanun’daki usul öncelenmiştir.⁶²¹

⁶¹⁶ Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 76; Aksi uygulama Danıştay tarafından bozulmaktadır. Danıştay 1.D, 2006/42E., 2006/193K., 14.02.2006T. Ayturan, “Yükseköğretim”, 454.

⁶¹⁷ Danıştay 1.D, 2008/39E., 2008/193K., 13.02.2008T. Ayturan, “Yükseköğretim”, 455.

⁶¹⁸ Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 84.

⁶¹⁹ Yılmaz, “Ceza Soruşturması”, 110.

⁶²⁰ İlhami Öztürk - Arif Emre Sümer, “Yükseköğretim Personeli Hakkındaki Şikâyetler Üzerine Verilen Ceza Soruşturması Açılmaması Kararlarının Hukuki Niteliği ve Yargısal Denetimi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 13/50 (2022), 292; Pınar - Çalışkan, *Ceza Soruşturma Usulü*, 447.

⁶²¹ Aynı yönde bkz. YCGK, 1995/309E., 1995/340K., 1.9.1995T. Karar için bkz. Erol Çetin, *Açıklamalı-İçtihatlı Ceza Hukukunda ve Özel Yasalarda Memur Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanma Usulü ve Memur Suçları* (Ankara: Eda Matbaacılık, 2000), 177-178.

4. Soruşturmanın Başlaması

2547 sayılı Kanun'un öngördüğü ceza soruşturması usulünde ilk ve son soruşturma aşamaları bulunmaktadır.⁶²² İlk soruşturma, Yükseköğretim Kurulu Başkanı için kendisinin katılmadığı Milli Eğitim Bakanının başkanlığındaki bir toplantıda, Yükseköğretim Kurulu üyelerinden teşkil edilecek en az üç kişilik bir kurulca; diğerleri için Yükseköğretim Kurulu Başkanınca veya diğer disiplin amirlerince doğrudan veya görevlendirecekleri uygun sayıda soruşturmacı tarafından yapılacaktır. Öğretim elemanlarından soruşturmacı tayin edilmesi halinde bunların, hakkında soruşturma yapılacak öğretim elemanının akademik unvanına veya daha üst akademik unvana sahip olmaları şart koşulmuştur. Son hususta kıdem arası çekişmelerin soruşturmanın sonucunu etkilememesi amaçlanmıştır. Ancak yine de kurum içi soruşturma işlemlerinin gerçekleştirilmesi, AİHM'nin etkili soruşturma yükümlülüğünde benimsediği tarafsızlık ve bağımsızlık kriterine aykırıdır.

Öncelikle soruşturmada en başta incelenmesi gereken husus, işlendiği şüphesi altında olan fiilin soruşturmasının 2547 sayılı Kanun m. 53/c kapsamında olup olmadığıdır.⁶²³ Danıştay tarafından da kabul edildiği üzere soruşturma emri verilmeden önce soruşturma görevinin hangi makama ait olduğu hususu açıklığa kavuşturulmalıdır.⁶²⁴

Yükseköğretim kurumu, ceza soruşturması başlatmadan önce inceleme yaptırılabilir ya da doğrudan ceza soruşturması açılmasına da karar verilebilir.⁶²⁵ İncelemenin neticesinde ya da incelemeye yer verilmeden iddianın soyut ve inandırıcı bilgi ve belgelere dayanmaması halinde ceza soruşturmasının başlatılmamasına da karar verebilir.⁶²⁶ Burada soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararının düzenlendiği CMK m. 158/6'nın kıyasen uygulanabileceği düşünülebilir. Ancak kıyas için gerekçe ve ihtiyaç koşulu ile bilinçsiz boşluk bulunması koşulu sağlanmamaktadır. Danıştay'a göre ceza soruşturması altında bulunan kişinin soruşturma konusu fiille irtibatının bulunmaması ya da bu fiilin suç teşkil

⁶²² Dilşat Yılmaz, "Yükseköğretim Personeli Ceza Soruşturması, Yasal Eksiklikler ve Çözüm Önerileri", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17/1-2 (2013), 105.

⁶²³ Ayturan, "Yükseköğretim", 446.

⁶²⁴ "Soruşturma emri verilmeden evvel yetkili makamın iddia konularını incelemesi ya da görevlendireceği yetkili bir kişiye incelettirmesi, bu incelemeler sonucu sanıklar ile iddia konusu suçlarının belirlenmesinden sonra TCK'ya göre soruşturma açılıp açılmayacağı konusunu değerlendirmesi" Danıştay 2.D, 2004/332E., 2004/442K., 13.05.2004T. Karar için bkz. Ayturan, "Yükseköğretim", 446.

⁶²⁵ 2547 sayılı Kanun m. 53: "...görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlar hakkında yetkili makamlarca inceleme başlatılabilir, inceleme sonucunda soruşturma açılmasına karar verilmesi ya da doğrudan soruşturma başlatılması hâlinde..."

⁶²⁶ Seçkin, "Ceza Soruşturması", 86.

etmediğinin anlaşılması halinde karar verilmesine yer olmadığı kararı⁶²⁷ verilecektir.⁶²⁸ Kıyas yapılmasını gerektiren bir durum olmadığından karar verilmesine yer olmadığı kararı CMK m. 158/6 ile aynı sonucu doğuracaktır. Ayrıca 4483 sayılı Kanun atfı nedeniyle söz konusu Kanun m. 4/4 kapsamında asılsız ihbar ve şikâyetlerin işleme konmaması mümkün olacaktır.⁶²⁹ Kanun koyucu bu soruşturma usulünde ön inceleme yapılabileceğini düzenlemekle asılsız ihbar ve şikâyetlerin işleme konmamasına yönelik iradesini ortaya koymuştur.⁶³⁰

İlk soruşturmayı gerçekleştiren soruşturmacının yetkilerine ilişkin Kanunda bir belirleme yapılmamıştır. 4483 sayılı Kanuna yapılan genel atıf kapsamında söz konusu

⁶²⁷ Bu karar soruşturma konusu fiilin suç oluşturmaması, disiplin soruşturması gerektirmesi, görev kapsamında olmaması, tazminat sorumluluğu gerektirmesi, idari veya hukuki dava konusu teşkil etmesi, aynı konuda kesinleşmiş bir karar verilmesi durumlarında gündeme gelmektedir. Bu karar üst kurul incelemesi sonrası kesinleşmektedir. Bu karardan farklı olarak dosyanın geri çevrilmesi kararı, soruşturmadaki eksiklikler, delillerin dosyaya girmemiş olması ve sair hatalar üzerine verilmektedir. Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 79-80.

⁶²⁸ “Dosyanın incelenmesinden, ... tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına verilen şikâyet dilekçesinde; 2006 yılında ...'nın yasal koşulları sağlamadan felçli hastalara kök hücre uygulaması yaptığı, ... adlı özel bir şirket adına felçli hastaları ... Üniversitesi Hastanesine usulsüz olarak kabul ettiği, yasaya aykırı kanser aşısı uygulaması yaptığı iddialarını araştırmak üzere soruşturmacı olarak görevlendirilen ...'in gerekli araştırmayı yapmadığını, yanlış davrandığını, suçluyu kayırdığını iddia edilerek şikâyetle bulunduğu; Başsavcılığın 1.10.2010 tarih ve K.N: ... sayılı görevsizlik kararıyla dosyanın ... Üniversitesi Rektörlüğüne gönderilmesi üzerine Rektörlükçe başlatılan soruşturmada; ... hakkındaki iddiaları araştırmak üzere şüpheli dışında başka bir öğretim üyesinin görevlendirildiği, şüphelinin anılan konuları araştırmak üzere soruşturmacı olarak görevlendirilmesinin söz konusu olmadığı, bu şekilde bir görev verilmediği, başka bir ifadeyle şikâyet konusu olay ile herhangi bir ilgisinin bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, şikâyet konusu eylem ile herhangi bir ilgisi bulunmayan ... hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi gerekirken, ... Üniversitesi Rektörlüğünce oluşturulan Kurul tarafından verilen ... tarih ve ... sayılı men-i muhakeme kararının bozulmasına, ... hakkında karar verilmesine yer olmadığına, dosyanın ... Üniversitesi Rektörlüğüne gönderilmesine 2.3.2011 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” Danıştay 1.D, 2011/186E., 2011/367K., 2.3.2011T.

⁶²⁹ Ayturan, “Yükseköğretim”, 447.

⁶³⁰ Soruşturmanın başlamamasına ilişkin bu kararlar idari işlem niteliğinde olduğundan İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 2 kapsamında iptal davasına konu olabilecektir. “Davaya konu işlem, 2547 sayılı Yasanın 53/c maddesinin 1. bendi kapsamında “soruşturma açılmamasına” ilişkindir ve bu işlemin iptali istemiyle açılan dava, Mahkemece, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa tabi kamu görevleri için ayrı bir soruşturma usulünün öngörüldüğü, yetkili kurullarca verilen kararların hangi mercilerce inceleneceğinin ayrı ayrı belirtildiği, bu bakımdan davacının şikâyeti üzerine verilen kararın idare mahkemesi tarafından yargısal incelemesi yapılabilecek icrai bir karar olarak nitelendirilebilmesinin hukuken mümkün olmadığı, verilen karar üzerine yargı yerince yapılan incelemelerin ise yargısal bir incelemeyi içermediğinin tartışmasız olduğu, bu durumda, dava konusu edilen “soruşturma izni verilmemesine” ilişkin işlemin 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Yasasının 14/3-d maddesinde belirtilen “idari davaya konu olabilecek nitelikte” işlem olmadığı gerekçesiyle işin esasına girilmeksizin dava reddedilmiştir. Temyize konu kararda belirtilenin aksine, henüz ortada itiraza konu edilebilecek, yetkili kurulca verilmiş bir lüzum ya da men-i muhakeme kararı bulunmamaktadır. “Soruşturma açılmamasına” ilişkin davaya konu işlem, yasada ve temyize konu kararda öngörülen sürece engeldir ve bu işleme karşı herhangi bir başvuru yolu öngörülmemiştir. Bu hale göre kesindir, kamu gücüne dayanmaktadır, doğrudan uygulanmakta ve hukuki sonuç doğurmaktadır. Bir diğer ifadeyle, her yönüyle idari davaya konu olabilecek işlem niteliğindedir.” Danıştay 8. Dairesi, 2005/1425E., 2005/5059K., 9.12.2005T. Ayturan, “Yükseköğretim”, 448.

Kanun'un 6. maddesinde ön incelemeyle görevlendirilenlerin bakanlık müfettişleriyle kendilerini görevlendiren merciin bütün yetkilerini haiz olduğu ifade edilmiştir. Maddenin devamında hüküm bulunmayan hususlarda ise CMUK (5320 sayılı Kanun m. 3 gereği CMK) hükümleri uygulanacaktır. Bu nedenle ön incelemeye münhasır olmak üzere gerekli savcılık işlemlerinin yapılabilmesi mümkün olacaktır. Bu aşamanın sonunda suç şüphesi altındaki kişinin suçu işleyip işlemediği hususunda düzenlenen fezlekeyle süreç sona ermekte⁶³¹ ve kovuşturmaya geçilip geçilmemesi gerektiğiyle ilgili fikir beyan edilmektedir. Bu fezlekenin suçlama belgesi niteliği bulunmamaktadır.

5. Lüzumu Muhakeme Kararının Alınması

İlk soruşturma aşamasında soruşturma emri verilmesi, gerekli ifadelerin alınması ve soruşturmacının fezleke hazırlamasıyla bu fezlekenin soruşturma emri veren idari mercie gönderilmesi gibi işlemler yapılmakta, son soruşturma aşamasında ise elde edilen veriler ışığında kamu davasının açılması için yeterli şüphenin olup oluşmadığı değerlendirilmektedir.⁶³²

Lüzumu muhakeme olarak da adlandırılabilen ve soruşturma evresini sonlandıran bu kararı vermeye yetkili merciler 2547 sayılı Kanun m. 53/c-2'de şu şekilde gösterilmiştir: *‘Son soruşturmanın açılıp açılmamasına; a) Yükseköğretim Kurulu Başkan ve üyeleri ile Yükseköğretim Denetleme Kurulu Başkan ve üyeleri hakkında Danıştayın 2 nci Dairesi, b) Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumu rektörleri, rektör yardımcıları ile üst kuruluş genel sekreterleri hakkında, Yükseköğretim Kurulu üyelerinden teşkil edilecek üç kişilik kurul, (1) c) Üniversite, fakülte, enstitü ve yüksekokul yönetim kurulu üyeleri, fakülte dekanları ve dekan yardımcıları, enstitü ve yüksekokul müdürleri ve yardımcıları ile üniversite genel sekreterleri hakkında, rektörün başkanlığında rektörce görevlendirilen rektör yardımcılarında oluşacak üç kişilik kurul, d) Öğretim elemanları, fakülte, enstitü ve yüksekokul sekreterleri hakkında üniversite yönetim kurulu üyeleri arasından oluşturulacak üç kişilik kurul, e) 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi memurlar hakkında, mahal itibarıyla yetkili il idare kurulu, karar verir.’*

⁶³¹ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 463.

⁶³² Yılmaz, “Ceza Soruşturması”, 105; “üstlerine atılı suçu işlediklerini doğrulayacak ve haklarında kamu davası açılmasını gerektirecek yeterli kanıt bulunmadığından, ... Üniversitesi Rektörlüğünce oluşturulan Yetkili Kurulun 21.12.2005 günlü, ... sayılı men-i muhakemelerine ilişkin kararının adı geçenlerle ilgili kısmının onanmasına” Danıştay 1.D, 2006/238E., 2006/434K., 19.4.2006T.

2547 sayılı Kanun m. 53/c’de son soruşturmanın açılıp açılmayacağına karar verme yetkisi aşamalı olarak düzenlenmiştir. Yükseköğretim üst kuruluşlarıyla bu kuruluşlara bağlı olarak görev yapan kamu görevlileri için yürütülecek ceza soruşturması “*fezleke hazırlanması*” ve “*fezlekenin yetkili kurul tarafından görüşülüp hakkında son kararın verilmesi*” olarak iki aşamada gerçekleşmektedir.⁶³³ İlk soruşturma sonunda suç isnadı altındaki kişinin atılı suçu gerçekten işleyip işlemediği hususunda varılan kanaate ilişkin bir fezleke düzenlenir. Bu fezleke doğrudan kamu davasını başlatma kapasitesine sahip değildir. Ancak yine de fezleke şüphelinin adı, suçun işlendiği tarih, isnat edilen suç ve delillerle bu delillerin olayla ilişkisi yer almalıdır.⁶³⁴ Bu fezleke suçun işlendiğine kanaat getirilmişse artık son soruşturma aşamasına geçilir.

Son soruşturma aşamasında suçun işlendiği yönünde yeterli şüpheye ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilmesi yapılmaktadır. Böylece kamu davasının açılıp açılmayacağı kararı bu aşamada verilmektedir. Ceza soruşturması sonucu idare tarafından verilen lüzumu muhakeme kararı, idari yargı denetiminden geçerek kesinleşmesi sonrası iddianame yerine geçen belgeyle görevli ve yetkili ceza mahkemesinde doğrudan dava açılacaktır.⁶³⁵ Bu kararın yargı denetiminden geçip kesinleşmesinin aranması, esasında ara muhakeme aşamasına benzemektedir. Ancak bilinen anlamda ara muhakeme değerlendirmesi, esas hakkında karar verecek olan ceza mahkemeleri tarafından gerçekleşmektedir. Ara muhakeme aşaması soruşturmanın etkili yürütülüp yürütülmediği denetiminde önemli olduğu için burada en azından idari yargı denetiminin öngörölmüş olması, lekelenmeme hakkının korunması yönünde yerinde olmuştur.

⁶³³ Mesci - Aydın, “Yükseköğretim Ceza Soruşturma Usûlü”, 8.

⁶³⁴ Ayturan, “Yükseköğretim”, 453.

⁶³⁵ Ayyıldız, Adli Kolluk, 11;

“Somut olayda; Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğünce oluşturulan Yetkili Kurulun 12/01/2012 tarih ve 2012/2 sayılı lüzum-u muhakeme kararının ve Danıştay 1.Dairesince 13/06/2012 tarih ve 2012/483 esas, 20121056 karar sayılı onama kararının, 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu gereği iddianame yerine geçen belge olması ve iddianamenin hüküm ve sonuçlarını doğurması, anılan lüzum-u muhakeme kararında; sanık tarafından hakaret ifadesi olarak kullanıldığı iddia edilen ifadelerin yer almaması, dolayısı ile tanıklar tarafından kovuşturma aşamasında belirtilen ifadelerin iddianame yerine geçen belgeye konu olmaması, iddianame yerine geçen belgede belirtilen öğrencileri derse almama gibi eylemlerinde, Yerel Mahkemenin hüküm gerekçesinde de belirttiği gibi idari yönden disiplin soruşturması gerektirip gerektirmediğinin idari tasarruf olduğu, dolayısıyla atılı suçların, iddianame yerine geçen belgelerde belirtilen TCK’nın 125 ve 216/2 maddesinde belirtilen suçları oluşturmaması ve beraat gerekçesi karşısında tebliğnamedeki bozma düşüncesine iştirak edilmemiştir.” Y18.CD, 2015/38237E., 2017/10555K., 9.10.2017T.

Yargılamanın gerekliliğine ilişkin kararlar Danıştay tarafından da kabul edildiği üzere iddianame gücünü haizdir.⁶³⁶ Bu kapsamda iddianame yerine geçen lüzumu muhakeme kararında soruşturulan personelin kimlik bilgileri, suç teşkil eden fiil ve hukuki niteliği, isnat edilen suç, suçun hangi tarihte işlendiği, deliller ve uygulanması lazım gelen sevk maddesi gibi bilgiler yer almaktadır.⁶³⁷ Davasız muhakeme olmaz ilkesinin bir gereği olarak kovuşturma, lüzumu muhakeme kararında yer alan olay üzerine bina edilecektir. Bu nedenle kıyasen CMK m. 170 hükümleri kapsamında bir suçlama belgesi düzenlenmelidir.

Yargı kararlarında olduğu üzere doktrin de soruşturmanın açılması yani lüzumu muhakeme kararına dayalı olarak kamu davası açılabilmesi için bu karar iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirmektedir.⁶³⁸ Bunun için lüzumu muhakeme kararının kesinleşmesi gerekecektir.⁶³⁹ Ancak son soruşturmanın açılmaması yani meni muhakeme kararı iddianame yerine geçen belge değildir. Burada personelin suç işlediğine dair yeterli şüphe olmadığı için son soruşturmanın açılması söz konusu değildir.⁶⁴⁰ Meni muhakeme kararı bir nevi kovuşturmaya yer olmadığı kararı niteliğindedir.⁶⁴¹

⁶³⁶ Danıştay 2.D, 2001/1032E., 2002/3415K., 10.10.2002T Öztürk - Sümer, “Yükseköğretim Personeli”, 292.

⁶³⁷ İbrahim Çiçek, “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre Verilen Lüzumu Muhakeme Kararlarının İddianame Yerine Geçip Geçmediği Sorunu”, *Terazi Hukuk Dergisi* 3/23 (Temmuz 2008), 78.

⁶³⁸ “Men-i muhakeme kararının Danıştay 1. Dairesinin ... sayılı kararıyla kaldırılarak lüzum-u muhakemelerine karar verilmesi neticesinde açılan kamu davasında...” Y5.CD, 2017/2477E., 2019/4399K., 16.4.2019T.; Gölcü, *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi*, 11; Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 97; Özkol, *İddianamenin İadesi*, 10; Y5.CD, 2014/1092E., 2016/3857K., 13.04.2016T.; Y5.CD, 2013/5586E., 2014/10244K., 30.10.2014T.; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808; Demir Koşar, *Cezasızlık Sorunu*, 90; Balcı Demirel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, 142; Keskin, “İddianamenin İadesi”, 326; Seçkin, “Ceza Soruşturması”, 65; Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 464; Yaşar - Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2/1695; Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 79; Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1590.

“Üniversitesi Rektörlüğünce oluşturulan Yetkili Kurulun 12/01/2012 tarih ve 2012/2 sayılı lüzum-u muhakeme kararının ve Danıştay 1.Dairesince 13/06/2012 tarih ve 2012/483 esas, 2012/1056 karar sayılı onama kararının, 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu gereği iddianame yerine geçen belge olması ve iddianamenin hüküm ve sonuçlarını doğurması, anılan lüzum-u muhakeme kararında; sanık tarafından hakaret ifadesi olarak kullanıldığı iddia edilen ifadelerin yer almaması, dolayısı ile tanıklar tarafından kovuşturma aşamasında belirtilen ifadelerin iddianame yerine geçen belgeye konu olmaması, iddianame yerine geçen belgede belirtilen öğrencileri derse almama gibi eylemlerinde, Yerel Mahkemenin hüküm gerekçesinde de belirttiği gibi idari yönden disiplin soruşturması gerektirip gerektirmediğinin idari tasarruf olduğu, dolayısıyla atılı suçların, iddianame yerine geçen belgelerde belirtilen TCK'nın 125 ve 216/2 maddesinde belirtilen suçları oluşturmaması...” Y18.CD, 2015/38237E., 2017/10555K., 09.10.2017T. Karar için bkz. Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 29.

⁶³⁹ Hakan Hakeri, *Tip Ceza Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 51.

⁶⁴⁰ Örneğin doktora yeterlik sınavında hukuka aykırı olarak başarısız bulunan bir öğrencinin açtığı iptal davası sonucu yürütmenin durdurulmasına ilişkin mahkeme kararının uygulanmadığı bir olayda görevi kötüye kullanma suçuna (TCK m. 257/2) ilişkin ceza soruşturması yürütülebilecektir. Görevi kötüye kullanma suçu tam anlamıyla bir görev suçu teşkil ettiği için 2547 sayılı Kanun m. 53/c işlerlik kazanacaktır. Lüzumu muhakeme kararı görevli ve yetkili mahkemeye tevdi edilmekle kamu davası açılmış olacak,

İlgili kişi hakkında verilen lüzumu muhakeme kararına itiraz edilmemesi, itirazın reddedilmesi veya meni muhakeme kararının kaldırılması sonucu kesinleşen lüzumu muhakeme kararı dosya halinde bir bütün olarak Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir. Cumhuriyet başsavcılığı burada tekrar iddianame düzenlemez.⁶⁴² Dosya sadece esas defterine kaydedilip esas numarası üzerinden mahkemeye gönderilmektedir.⁶⁴³ Savcının bu aşamada herhangi bir dahli bulunmamaktadır. Kanaatimizce burada savcı tarafından yeterli şüphe değerlendirmesinin yapıldığı, yeterli şüphenin varlığı üzerinde düzenlenen iddianamenin idari yargı değil ceza mahkemesi tarafından değerlendirildiği bir usulün benimsenmesi etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanması noktasında daha doğru olacaktır.

Soruşturmaya yetkili kurullar eğer soruşturmanın etkili yürütülmediği sonucuna ulaşırsa eksiklikleri bizzat giderebilecek⁶⁴⁴ yahut eksiklikler tamamlanmak üzere geri çevirme kararı verilebilecektir.⁶⁴⁵

2547 sayılı Kanun m. 53/c kapsamındaki şikâyet ve ihbarların, uygulamada savcılıklara yapıldığı görülmektedir.⁶⁴⁶ Savcının burada görevsiz olması gereği ihbar ve şikâyetleri Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığına (rektör için) ya da üniversiteye (diğer kişiler için) göndermesi gerekir.⁶⁴⁷ Ancak uygulamada yine hatalı olarak nadir de olsa savcıların kovuşturmaya yer olmadığı kararı verdiği görülmektedir.⁶⁴⁸ İtiraz üzerine sulh ceza hâkimliği

mahkemenin iddianame yerine geçen belgeyi kabul etmesi gerekmeyecektir (Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 41; Y4.CD, 2019/8234, 2020/3763K. 20.02.2020T.; Y18.CD, 2015/38237E., 2017/10555K., 09.10.2017T. Kararlar için bkz. Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 30). Ancak son soruşturma sonucunda yeterli şüpheye ulaşılamazsa lüzumu muhakeme kararı verilmez ve meni muhakeme kararı verilebilecektir.

⁶⁴¹ Meni muhakeme kararı sonrası yeni bir delil ortaya çıkarsa tekrar soruşturmanın açılacağına dair görüşler bulunmaktadır (Ayturan, “Yükseköğretim”, 457). Ancak burada doğrudan sonuca varmaktansa kıyas üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekir. CMK m. 172/2’de yeterli şüphe oluşturan yeni delil elde etme üzerine kamu davası açılabilmesi sulh ceza hâkimliğinden bu yönde için karar verilmesi gereğine ilişkin hükmün kıyasen 2547 sayılı Kanun m. 53’e kıyasen uygulanabilip uygulanamayacağı araştırılmalıdır. Çalışmanın ilk bölümünde ifade edilen kıyasın şartlarına aykırı bir durum olmadığından CMK m. 172/2 hükmünün kıyasen uygulanması kanaatimizce mümkündür.

⁶⁴² Mesci - Aydın, “Yükseköğretim Ceza Soruşturma Usûlü”, 81.

⁶⁴³ Mesci - Aydın, “Yükseköğretim Ceza Soruşturma Usûlü”, 81.

⁶⁴⁴ Danıştay 1.D, 2008/1037E., 2008/861K., 16.9.2008T.

⁶⁴⁵ Ayturan, “Yükseköğretim”, 456.

⁶⁴⁶ Gelir, *Üniversite Soruşturma Rehberi*, 7.

⁶⁴⁷ İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde bu belge düzenlenmeden kovuşturma aşamasına geçilmesi mümkün değildir. Ersan Şen - Sefa Eryıldız, *Suç Örgütü* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 965.

⁶⁴⁸ Gelir, *Üniversite Soruşturma Rehberi*, 7.

de bu itirazları reddederek hatalı uygulamayı onaylamaktadır.⁶⁴⁹ Yargıtay uygulamasında da Yükseköğretim kurumunda görev yapanların ve kanunda belirtilen görevden doğan veya görev sırasında işlenen suçlar bakımından savcının soruşturma yapma yetkisi bulunmadığı kabul edilmektedir.⁶⁵⁰ Lüzumu muhakeme kararı muhakeme şartı niteliğindedir.⁶⁵¹ Aynı şekilde diğer son soruşturmanın açılması kararlarının alınması da muhakeme şartı niteliğindedir.⁶⁵² Bu karar alınmadan kovuşturma evresine geçilemeyecek, böylece muhakeme işlemleri gerçekleşemeyecektir. Bu nedenle soruşturma yapma yetkisi bulunmayan savcıların söz konusu hatalı uygulamalarının ceza muhakemesinde temeli bulunmamaktadır. Uygulamada bazı durumlarda da savcının görevi olmadığı halde düzenlediği iddianamenin hukuk bilgisi eksikliğiyle mahkeme tarafından kabul edildiği durumlara rastlanmaktadır. Bir BAM kararına yansıyan olayda mahkeme durma kararı vermekle sorunu çözmeye çalışmıştır: *“Öğretim görevlisi olduğu belirtilen sanık tarafından suçun görev sırasında işlenmiş olduğunun iddia edilmiş olması karşısında; öncelikle görev durumuna dair evrakın dosya kapsamına alınarak, özel soruşturma usulünün yerine getirildikten sonra, sanık hakkındaki iddianame yerine geçen belge tanzimi üzerine davanın görülmesi gerekirken, Elazığ Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından usul ve yasaya aykırı şekilde özel soruşturma usulü yerine getirilmeden tanzim edilen iddianame kapsamında, dava şartı yerine getirilmemiş olmasına rağmen yargılama yapılarak yazılı şekilde hüküm kurulması; iddianamenin kabulü kararının ardından iddianamenin iadesi mümkün olmadığından ve bu aşamada dava şartının yerine getirilmemiş olması nedeniyle özel soruşturma usulünün yerine getirilmesi için, evrakın kül halinde ihbar mahiyetinde olacak şekilde sanığın unvanına göre Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığına veya diğer disiplin amirliği birimine gönderilmesi, ardından durma*

⁶⁴⁹ Gelir, Üniversite Soruşturma Rehberi, 7.

⁶⁵⁰ *“Anılan Kanun'un 53/c-1. maddesine göre, öğretim üyelerinin görevlerinden kaynaklanan ya da görevleri sırasında işledikleri suçlar açısından ilk ve son soruşturma yetkisi, bahsi geçen Kanun maddesinde belirtilen yetkililer eliyle yürütülmekte, Cumhuriyet savcısının bu suçlar açısından soruşturma yetkisi bulunmamaktadır. Ancak, ilgili Kanun'un 53/c-7. maddesi, bazı suçlar açısından Cumhuriyet savcısına, genel hükümlere göre doğrudan soruşturma yapma yetkisi vermiştir. Anılan Kanun maddesinde, söz konusu suçlar; ağır cezayı gerektiren suç üstü halleri ile ideolojik amaçlarla Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrılığına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak maksadıyla işlenen suçlarla bunlara irtibatlı suçlar, öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan veya dolaylı olarak kısıtlayan, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan boykot, işgal, engelleme, bunları teşvik ve tahrik, anarşik ve ideolojik olaylara ilişkin suçlar şeklinde tanımlanmıştır.”* Y4.CD, 2019/8234E., 2020/3763K., 20.02.2020T. Karar için bkz. Çalışkan, İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması, 29.

⁶⁵¹ Koca - Üzülmüş, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 768.

⁶⁵² Erdal Yerdelen - Mustafa Serdar Özbek - Şeyda Altuntaş - Burak Boz - Dilek Özge Erdem - Berna Ayşen Yılmaz, Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 274.

kararı verilerek iddianame yerine geçen belge tanzimi üzerine görülecek dava ile mevcut yargılama dosyasının birleştirilerek yapılacak kovuşturma üzerine karar verilmesi gerektiğinin gözetilmeksizin eksik araştırma ile yazılı şekilde hüküm kurulması, hukuka aykırı olup hükmün bozulmasına”⁶⁵³ BAM yerinde olarak kovuşturmadan soruşturmaya dönülemeyeceği için ve sanığın bir fiilden iki kez yargılanamayacağı savında bulunmasının önüne geçmek amacıyla durma kararı verilip usulüne uygun olarak yapılacak özel soruşturma sonucu iki davanın birleştirilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

C. Son Soruşturmanın Açılması Kararı

1. Yargıtay Üyeleri Hakkında

İddianame yerine geçen belge ifadesine Yargıtay Kanunu’nda dairelerin görevleri başlıklı m. 14/3-a’da “Daireler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde mahkeme kararındaki nitelendirme, mahkûmiyet dışındaki kararlarda ise iddianamede veya iddianame yerine geçen belgedeki nitelendirme esas alınır.” şeklinde yer verilmiştir. Bunun dışında söz konusu kanunda sayılan kişilerden birinin görev suçu işlemesi halinde kamu davasının açılması veya açılmamasına ilişkin karar Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulu tarafından verilecektir. Davanın açılmasına ilişkin karar da iddianame yerine geçecektir.⁶⁵⁴

Yargıtay Kanunu 1983 tarihli ve 1412 sayılı CMUK temelinde ceza soruşturmasını esas almıştır. 5271 sayılı CMK ile ceza muhakemesi sisteminde kapsamlı değişikliğe gidilmişken Yargıtay Kanunu bu yönden güncellenmemiştir. Örnek vermek gerekirse soruşturmacı tutuklama ve kefaletle salıverme şeklinde sınırlı koruma tedbirleri almaya yetkili kılınmıştır. Ancak 5271 sayılı CMK’da koruma tedbirleri oldukça kapsamlıdır.⁶⁵⁵ Aynı şekilde yeni CMK sisteminde ilk soruşturma-son soruşturma terimlerine yer verilmemişken, 1985 tarihli değişikliklerle hazırlık soruşturması uygulamasına son verilmişken Yargıtay Kanunu’nda eski terimler kullanılmakta ve eski Kanun felsefesine ilişkin kurgusunu devam ettirmektedir.⁶⁵⁶

⁶⁵³ Diyarbakır BAM 1.CD, 2022/1127E., 2023/218K., 7.4.2023T. kazanci.com.tr

⁶⁵⁴ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 97.

⁶⁵⁵ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 255.

⁶⁵⁶ Kanunun ilk halinde “ilk tahkikat” ifadesi kullanılmış, 1985 yılında yapılan değişiklikle bu ifade hazırlık soruşturması olarak değiştirilmiştir.

Birinci Başkanlık Kurulunun görevlerinin düzenlendiği Yargıtay Kanunu m. 18’de soruşturmacının nitelikleri düzenlenmiştir: *“Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri daire başkanları ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin hâkimlik vakar ve onuruna ve kişisel haysiyetlerine dokunan veya görev gereklerine uygun düşmeyen davranışlarından, kişisel ve görevle ilgili suçlardan dolayı ön veya ilk soruşturma yapmak ve bu soruşturmanın, bir daire başkanı veya üye tarafından yapılması gerektiği takdirde, hakkında soruşturma yapılacak olandan kıdemli olması koşulu ile bu görevliyi belli etmek, bu mümkün olmadığı takdirde eşit kıdemli, o da yok ise en yakın kıdemli başkan veya üyeyi görevlendirmek”*. Yargıtay Kanunu m. 18 ile m. 46’nın, soruşturmayı yapmaya yetkili kişi belirlenmesi hususunda farklı olduğu görülmektedir. YK m. 46’da *“Birinci Başkanlık Kurulu kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikâyetleri inceleyerek soruşturma açılmasını gerektirir nitelikte gördüğü takdirde, ilk soruşturma yapılması için ceza dairesi başkanlarından birini görevlendirir”* ifadesi YK m. 18 ile birlikte değerlendirildiğinde doktrinde YK m. 46’nın özel hüküm niteliğinde olduğu ve bu nedenle yetkili soruşturmacının belirlenmesinde yalnızca ceza dairesi başkanlarından birinin görevlendirilebileceği savunulmuştur.⁶⁵⁷ Kanaatimizce her iki hüküm farklılıklarıyla birlikte birbirini tamamlamaktadır. Kanun koyucu YK m. 46’da üyeden bahsetmemiş sadece daire başkanı ifadesini kullanmıştır. Burada m. 18 ve m. 46 birlikte değerlendirildiğinde soruşturmacının sadece kıdemli ceza dairesi başkanlarından biri olabileceği sonucuna ulaşmak gerekmektedir.

Yargıtay Kanunu m. 46/1’de sayılan kişilerin kişisel veya görevleriyle ilgili işledikleri iddia olunan suçlarda soruşturmanın gerçekleştirilmesi için Yargıtay ceza dairelerinin başkanlarından birisi görevlendirilir. Fakat bunun istisnası olarak ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinin hazırlık ve ilk soruşturmasının genel hükümlere tabi olması düzenlenmiştir (Yargıtay Kanunu m. 46/1).

Görev suçu ibaresinden ne anlaşılması gerektiği Kanunda yer almamaktadır. Yargıtay’a göre *“suçun görev sebebiyle işlendiğinin kabulü için, eylemin memuriyet işleriyle ilgili olması, diğer bir anlatımla suçu doğuran fiil ile görev arasında illiyet bağı bulunması, görevle bağlantılı olması ve görevin sağladığı imkânlardan faydalanılarak işlenmesi gerekir. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 17.02.2004 tarihli ve 2004/2-10 Esas 2004/40 Karar sayılı kararında "Görev sebebiyle işlenen suç kavramının, memuriyet görevinden doğan, görev ile*

⁶⁵⁷ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 167.

*bağlantılı ve görevden yararlanılarak işlenebilen suçları ifade eder." şeklinde kabul edilmiştir. Yargıtayın yerleşik uygulamasına göre kamu görevlilerinin herhangi bir suç örgütüne üye veya yönetici olmaları kişisel suç niteliğindedir... Yargıtay Kanunu'nun 46. maddesinin 6. fıkrasında belirtilen kişisel suç ağır cezalı olmasa ve fail suçüstü hâlinde yakalanmasa dahi, CMK'nın 161. maddesinin 8. fıkrası ⁶⁵⁸ gereğince doğrudan soruşturulabilecektir. Dolayısıyla TCK'nın 314. maddesinde yazılı silahlı terör örgütüne üye olma suçu nedeniyle genel hükümlere göre soruşturma yapabilmek için suçüstü hâlinin bulunmasına gerek yoktur."*⁶⁵⁹. Görevle ilgili suç ifadesi; kamu görevlisinin ilgili mevzuata dayalı olarak görevinin ifası bağlamında işlediği ve doğrudan görevin içeriği veya şekli şartlarıyla ilgili fiillerden kaynaklanan, ifa ettiği göreviyle işlenen suç arasında illiyet bağının bulunduğu suçlardır.⁶⁶⁰

Birinci Başkanlık Kurulu kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikâyetleri incelediğinde bu ihbar ve şikâyetlerin soruşturma açılmasını gerektirir nitelikte olduğu kanaatine varırsa ilk soruşturma yapılması için ceza dairesi başkanlarından birini görevlendirir. Aksi takdirde dosyanın işlemiden kaldırılmasına karar verir. Bu karar kesindir (YK m. 46/2). Burada Birinci Başkanlık Kurulu soruşturmaya yer olmadığı (CMK m. 158/6) kararı vermektedir. Ancak kanunda ihbar veya şikâyetin soruşturma açılmasını gerektirip gerektirmediği hususunun tespitinde yararlanılacak ölçütlerden söz edilmemiştir.⁶⁶¹ Kanaatimizce burada soruşturmaya yer olmadığı kararının verilmesi için gerekli olan ölçütlerin düzenlendiği CMK m. 158/6'nın kıyasen uygulanması mümkündür.⁶⁶²

Soruşturma tamamlanıp sona erdikten sonra oluşturulan rapor Birinci Başkanlık Kurulu'na gönderilir (YK m. 46/3). Kurul, incelediği evrakta eksiklik saptarsa soruşturmayı yapan başkana eksiklikleri tamamlattırır. Son soruşturmanın açılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işlemiden kaldırılmasına karar verir. Bu karar kovuşturmayaya yer olmadığı kararı niteliğindedir. Birinci Başkanlık Kurulu soruşturmanın açılması kanaatinde ise son soruşturmanın açılmasına karar verir ve görevle ilgili suçlarda Anayasa Mahkemesi'ne,

⁶⁵⁸ CMK m. 161/8: "Türk Ceza Kanununun 302, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 316 ncı maddelerinde düzenlenen suçlar hakkında, görev sırasında veya görevinden dolayı işlenmiş olsa bile Cumhuriyet savcılarınca doğrudan soruşturma yapılır."

⁶⁵⁹ YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.

⁶⁶⁰ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 169.

⁶⁶¹ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 478.

⁶⁶² Aynı yönde bkz. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 478.

kişisel suçlarda Yargıtay ilgili ceza dairesine tevdi olunmak üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Evrakın işleminden kaldırılmasına dair verilen kararlar (kovuşturmaya yer olmadığı) kesindir (YK m. 46/5). Bu karara karşı bir itiraz usulü öngörölmüş değildir.

Birinci Başkanlık Kurulu'nun son soruşturmanın açılmasına ilişkin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderdiği dosya iddianame yerine geçen belge niteliğindedir. İlgili kanun düzenlemesinde bu aşamadan sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından iddianame düzenlenmesine ilişkin hüküm ihdas edilmemiştir.⁶⁶³ Dosyanın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına “tevdi olunmak üzere” gönderileceği ifadesini savcılık tarafından herhangi bir işlem yapılmasına gerek olmadan sadece mahkemesine gönderme olarak değerlendirmek gerekir. Bu dosyanın Anayasa Mahkemesi'ne yahut Yargıtay'ın ilgili ceza dairelerinden birine gönderilmesiyle kovuşturma evresi başlamış olacaktır.⁶⁶⁴

2. Danıştay Üyeleri Hakkında

Danıştay Kanunu m. 76'ya göre Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlemiş bulundukları suçlardan dolayı Danıştay Başkanının seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından ilk soruşturmaya başlanır. Soruşturma konusu kişi Danıştay Başkanı ise soruşturma kurulu, Danıştay Başkanının katılmadığı Başkanlık Kurulu tarafından seçilir (Danıştay Kanunu m. 76/2).⁶⁶⁵

Kurulun soruşturma sonunda düzenleyeceği fezleke ve buna ilişkin evrak Danıştay Başkanına, soruşturma Danıştay Başkanı hakkında ise fezleke ve evrak başkanvekiline verilecek; dosya, Danıştay Başkanı veya vekili tarafından gerekli karar verilmek üzere İdari

⁶⁶³ Aynı yönde bkz. Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 257; Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 479.

⁶⁶⁴ Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay ilgili ceza dairesinde gerçekleşecek muhakemede Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı veya başsavcı vekili iddia makamı olarak yer almaktadır (YK m. 27).

Askeri Yargıtay Kanunu kapsamında sayılan kişilerin görevleriyle ilgili suç işlemesi halinde gerçekleştirilecek soruşturma sonrası, soruşturma kurulu tarafından kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar verme yetkisi düzenlenmişti. Gerçekleşen soruşturma sonrası son soruşturmanın açılması kararı Yüce Divana gönderilmekteydi (Askeri Yargıtay Kanunu m. 37). 2017 Anayasa değişikliğinden sonra askeri yargı savaş sırası disiplin mahkemelerinin kurulması istisna olmak üzere kaldırılmıştır. Bu aşamadan itibaren Askeri Yargıtay Kanunu kapsamındaki kişilerin yargılanmasında iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması usulü geçerliliğini yitirmiştir.

⁶⁶⁵ Bu düzenleme, mahkemenin tarafsızlığı ve bağımsızlığı hususunda görünüşte adillığın sağlanması için önemlidir.

İşler Kurulu Başkanlığına tevdi edilecektir (Danıştay Kanunu m. 76/3).⁶⁶⁶ Doktrinde bir görüş⁶⁶⁷ söz konusu kurulun soruşturma sonunda düzenleyeceği fezlekeyi İdari İşler Kurulu Başkanlığına tevdi edeceği gerekçesiyle iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirmiştir. Ancak Danıştay Kanunu m. 76/4'te son soruşturmanın açılmasına dair kararın itiraz üzerine İdari İşler Kurulu Başkan ve üyelerinin katılmayacağı Danıştay Genel Kurulunda inceleneceği düzenlenmiştir. Danıştay Kanunu m. 79'da ise son soruşturmanın açılmasına dair kararların üst kurulca onanmak veya itiraz olunmamak suretiyle kesinleştikten sonra, soruşturma dosyasının gereği yapılmak üzere Danıştay Başkanı veya vekili tarafından Cumhuriyet Başsavcısına gönderileceği düzenlenmiştir. Bu kapsamda kanaatimizce İdari İşler Kurulu Başkanlığı'nın görev suçlarıyla ilgili olarak dava açılmasına ilişkin kararı (son soruşturmanın açılması) iddianame yerine geçen belge niteliğindedir.⁶⁶⁸ Son soruşturmanın açılmasına dair kararlar üst kurulca onanmak veya bu kararın sanığa veya şikâyetçiye tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde (Danıştay Kanunu m. 77) itiraz olunmamak suretiyle kesinleştikten sonra, soruşturma dosyası, gereği yapılmak üzere Danıştay Başkanı veya vekili tarafından Cumhuriyet Başsavcısına gönderilir (Danıştay Kanunu m.79). Ancak burada hangi Başsavcıdan söz edildiği açık değildir.

Anayasa m. 148/7'de Anayasa Mahkemesinin Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda Başsavcının Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı olarak anlaşılması gerekmektedir.⁶⁶⁹ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 57/6'ya göre Yüce Divanda savcılık görevini yapmaya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili görevlidir. Kanunda açıkça Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı belirlemesi yapılmamasının, sadece başsavcılık ifadesi bulunmasının nedeni olarak Danıştay Kanunun 1982 Anayasasının yürürlük tarihinden önce yürürlükte olması ve Danıştay Kanununda değişiklik yapılmadan önce göreve ilişkin suçlarda kovuşturmayı gerçekleştirmede Yargıtay'ın görevli kılınması; ancak Milli Güvenlik Konseyi tarafından Anayasada kovuşturmayı gerçekleştirmede Yüce

⁶⁶⁶ Bu Kurulun vereceği kararlar sanığa ve varsa şikâyetçiye tebliğ edilir (Danıştay Kanunu m. 76/3).

⁶⁶⁷ Köken, "İddianame Yerine Geçen Belge", 257.

⁶⁶⁸ Aynı yönde bkz. Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 28-29; Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 97;

⁶⁶⁹ Aynı yönde bkz. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 481.

Divanın görevli kılınması gösterilmektedir.⁶⁷⁰ İlaveten ilgili maddede geçen “gereği yapılmak üzere” ifadesinden de anlaşılması gereken net değildir. Uygulamada Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, kendisine tevdi olunan soruşturma dosyalarını iddianame düzenlemeden doğrudan üst yazıyla Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesi’ne göndermektedir.⁶⁷¹ Kanaatimizce de kanuni düzenleme göz önüne alındığında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının; kendisine gelen kovuşturma kararıyla ilgili bir değerlendirmede bulunması, soruşturmayı derinleştirmesi veya bu karar üzerine iddianame düzenlemesine ilişkin bir hüküm söz konusu olmadığı için kararı doğrudan Anayasa Mahkemesi’ne göndermesi gerekmektedir. Doktrinde bir görüşe göre⁶⁷² kovuşturma kararı esasında bir iddianamedir. Ancak teknik açıdan bakıldığında iddianameyle aynı hukuki sonuç doğuran iddianame yerine geçen belge teriminin kullanılması kanaatimizce yerinde olacaktır.

Danıştay Kanunu m. 82’de Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin şahsi suçlarının takibinde Yargıtay Başkanı, Cumhuriyet Başsavcısı ve üyelerinin şahsi suçlarının takibiyle ilgili hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir. Söz konusu atıf nedeniyle Yargıtay Kanunu m. 46/5 gereği Yargıtay ilgili ceza dairesine tevdi olunmak üzere düzenlenen son soruşturmanın açılması kararı da iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmelidir.⁶⁷³

3. Uyuşmazlık Mahkemesi Üyeleri Hakkında

2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun’da (UMKİHK) Uyuşmazlık Mahkemesi başkan ve üyelerinin görevleriyle ilgili yahut görevleri dışında kişisel olarak işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı haklarında soruşturma ve kovuşturma açılmasıyla ilgili bir hüküm bulunmamaktadır.⁶⁷⁴ Doktrinde katıldığımız bir görüşe göre⁶⁷⁵ UMKİHK m. 2 kapsamında Uyuşmazlık Mahkemesi başkan ve üyeleri hakkında da özel soruşturma usulü uygulanacaktır. Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı, Anayasa Mahkemesince kendi üyeleri arasından; üyeler ise Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulunca kendi daire başkan ve üyeleri arasından üçer asıl, üçer yedek üye olarak

⁶⁷⁰ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 528.

⁶⁷¹ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 481.

⁶⁷² Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 528.

⁶⁷³ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 481.

⁶⁷⁴ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 174.

⁶⁷⁵ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 174-175.

seçilir. Bu görüşe göre Uyuşmazlık Mahkemesi başkan ve üyeleriyle ilgili olarak bu kişilerin irtibatlı olduğu yüksek mahkemenin özel soruşturma usulleri uygulanmalıdır. Örneğin Başkan hakkında irtibatlı olduğu Anayasa Mahkemesi üyelerinin tabi olduğu özel soruşturma usulü uygulanmalıdır. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun karar vermesi üzerine başkan hakkında soruşturma açılacaktır.⁶⁷⁶ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından seçilmiş Uyuşmazlık Mahkemesi üyelerinin görevleriyle ilgili işlemiş oldukları iddia edilen suçlarla şahsi suçlarında haklarında soruşturma açılması, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulu'nun karar vermesine bağlıdır. Aynı şekilde Danıştay Genel Kurulu tarafından seçilen üyelerin görevleriyle ilgili veya görev sırasında işledikleri iddia edilen suçlar kapsamında soruşturma açılması, Danıştay İdari İşler Kurulu'nun karar vermesine bağlı olacaktır.⁶⁷⁷ Bu usullere göre düzenlenen iddianame yerine geçen belge ile kovuşturma evresine geçilebilecektir.

4. Hâkimler ve Savcılar Hakkında

Anayasa m. 140/3'ün hâkim ve savcılarının görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından⁶⁷⁸ dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesinin hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenleneceği hükmüne uygun olarak hâkim ve savcılar hakkında ceza soruşturması hükümleri 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununda (HSK) özel olarak düzenlenmiştir.⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ Ancak ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçüstü durumlarında soruşturmanın genel hükümler kapsamında yürütülmesi gerekmektedir. Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 175.

⁶⁷⁷ Danıştay Kanunu m. 82'ye göre şahsi suçlar hakkında soruşturma ve kovuşturmada Yargıtay başkanı, Cumhuriyet başsavcısı ve üyelerine ilişkin usul uygulanmalıdır.

⁶⁷⁸ Yargıtay'a göre kabahatler de eski kanun anlayışının devamı kapsamında kişisel suç içerisinde mütalaa edilmektedir. "2802 sayılı Kanunda eskiden suç kapsamında olan ve kabahatten ayrı bir kavram olan cürümlere özgü bir soruşturma ve kovuşturma usulü getirilmediği gibi, bu hususta cürüm ve kabahat ayrımına da gidilmediği, dolayısıyla 2802 sayılı Kanun'da bu tanımla eski yasadaki tüm suçlar yönünden, cürüm ve kabahat ayrımı yapılmaksızın ve her iki eylemi de içine alacak şekilde, hâkimlerin işlediği iddia edilen kabahatlerin de "kişisel suç" tanımı içinde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmakla..." Y7.CD, 2021/13520E., 2021/16397K., 06.12.2021T.

⁶⁷⁹ "Hâkimlerin suç işlemleri hâlinde cezai sorumluluklarının bulunduğu, çağdaş hukuk sistemlerinin ortak kabulüdür. Bir hâkimin göreviyle ilgili ya da kişisel bir suç işlemesi mümkün olup bu durumda kişinin hâkim olması nedeniyle işlediği suçun yaptırımsız kalması düşünülemez. Bu nedenledir ki, hukuk sistemimiz içinde hâkimlerin görevleriyle ilgili ya da kişisel nitelikte işledikleri ve suç oluşturan eylemlere ilişkin Anayasa, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kanunu, 2575 sayılı Danıştay Kanunu ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu gibi kanunlarla kural olarak özel soruşturma ve kovuşturma usulleri ve mercileri öngörülmüştür." YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.

Aynı şekilde Anayasa m. 144'e göre "Adalet hizmetleri ile savcılarının idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemleri ise adalet müfettişleri eliyle yapılır. Buna ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir."

a. Uygulama Kapsamındaki Kişiler

Son soruşturma kararı ile kamu davası açılması usulü hâkim ve savcı mesleğinden olanlar için geçerlidir. Ancak hâkim ve savcı adayları 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (DMK) uyarınca genel idari hizmetler sınıfına dahildirler, hâkimlik ve savcılığın sınıf ve derecelerine dâhil değildirler.⁶⁸⁰ Haklarında HSK'nın DMK'ya aykırı olmayan hükümleri uygulanabilecektir.⁶⁸¹ Hâkimlik ve savcılığın sınıf ve derecesine dahil olmadıkları için Hâkimler ve Savcılar Kanun'a göre soruşturulmaları söz konusu olmayacaktır. Bu kapsamda 4483 sayılı Kanun hükümlerine uyarınca haklarında soruşturma izni alınması gerekecektir.

En üst dereceli kolluk amirleri hakkında da CMK m. 161/5 gereği hâkimlerin görevlerinden dolayı tabi oldukları usul uygulanmaktadır. Burada hâkim ve savcılarla eş tutulmalarının nedeni en üst derece kolluk amirlerinin (aynı zamanda en üst dereceli adli kolluk amirleri) hâkim ve savcılar gibi adli görev ifa etmeleridir.⁶⁸²

b. Soruşturmanın Başlaması ve Soruşturma İzni Alınması

HSK m. 82'ye göre hâkim ve savcıların görevden doğan veya görev sırasında işlenen suçları, sıfat ve görevleri gereğine uymayan tutum ve davranışları nedeniyle, haklarında inceleme ve soruşturma yapılması Adalet Bakanlığının iznine bağlı kılınmıştır.⁶⁸³ Adalet Bakanı inceleme ve soruşturmayı, adalet müfettişleri veya hakkında soruşturma yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle yaptırılabilir. Adalet müfettişlerinin denetim veya soruşturma sırasında öğrendikleri ve gecikmesinde sakınca bulunan konuların soruşturması için önceden izin alınması gerekmeyecektir. Ancak durum hemen Adalet Bakanlığına bildirilecektir (HSK m. 83).

Hâkimler ve savcılar hakkındaki özel soruşturma usulü 2802 sayılı Kanunda düzenlenmiş olmakla birlikte 6087 sayılı Hakimler ve Savcılar Kurulu Kanunu'nda da özel soruşturma hükümlerini yürütme yetkisi Hâkimler ve Savcılar Kuruluna tanınmıştır.⁶⁸⁴

⁶⁸⁰ Eylem Baş, "Hâkimlerin ve Savcılarının Disiplin Yönünden Soruşturulmaları ve İşledikleri Suçlar Nedeniyle Yargılanmaları", *Ankara Barosu Dergisi* 74/3 (2016), 277.

⁶⁸¹ Baş, "Hâkimlerin ve Savcılarının Yargılanmaları", 277.

⁶⁸² Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 611.

⁶⁸³ Hâkimler ve savcılar hakkında ihbar veya şikâyetle ilişkin evrak ve ihbarların Cumhuriyet başsavcılıklarıyla adalet komisyonlarına intikal etmesi durumunda araştırma faaliyetine girilmeksizin, inceleme ve soruşturma yapılmaksızın bu belgelerin Adalet Bakanlığına gönderilmesi gerekir. Gürühan - Perktaş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 447.

⁶⁸⁴ Demir Koşar, *Cezasızlık Sorunu*, 86.

Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kanunu m. 9’da hâkim ve savcılarının görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hâl ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını Kurul müfettişleri veya müfettiş yetkilerini haiz kıdemli hâkim veya savcı eliyle araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleriyle inceleme ve soruşturma yapılmasına yer olmadığına ilişkin işlemler için teklifte bulunmak yetkisi Hâkimler ve Savcılar Kurulu 1. Dairesinin yetkileri arasında sayılmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da hâkim ve savcılarının görevlerinden dolayı veya görevleri sırasındaki suç soruşturmasıyla disiplin soruşturma ve kovuşturması sonucu hakkında karar vermek Kurulun 2. Dairesinin yetkileri arasında sayılmıştır.⁶⁸⁵ Bu düzenlemeler kapsamında kanun koyucu, hâkim ve savcılar hakkında yürütülecek özel soruşturma usulünde soruşturmanın idari makamlar tarafından gerçekleştirildiği tahkikat sistemini benimsemiştir.⁶⁸⁶

Hâkim ve savcılar hakkında öngörülen özel soruşturma usulünde inceleme ve soruşturmadan söz edilmektedir. Maddenin lafzen yorumlandığında, mevcut ceza muhakemesi sistemi kapsamında incelemenin soruşturma evresi içinde yer aldığı düşünülebilir.⁶⁸⁷ Ancak soruşturma izni ile soruşturma evresi başlayacaksa incelemenin soruşturma evresi içinde yer aldığını savunmak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle inceleme, soruşturma öncesi bir aşamayı temsil etmektedir.

Soruşturma evresi sonunda yeterli şüpheye ulaşılmışsa, suç işlediği düşünülen hâkim ve savcılar hakkında son soruşturma aşamasına geçilecektir.

c. Son Soruşturmanın Açılması

Hâkimler ve Savcılar Kanunu m. 89’da hâkim ve savcılar hakkında görevden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlar nedeniyle kovuşturma yapılması gerekli görüldüğü takdirde evrakın, Adalet Bakanlığınca ilgilinin yargı çevresinde bulunduğu ağır ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet savcılığına; Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında görevli hâkim ve savcılar hakkındaki evrakın ise Ankara

⁶⁸⁵ Hâkim ve savcılarının savunmaları, soruşturmayı yapan görevlilerin üç günden az olmamak üzere verdiği süre içinde veya belirttiği bir tarihte alınır. Süresi içinde veya belirtilen tarihte savunmasını yapmayan bu hakından vazgeçmiş sayılır (HSK m. 84).

⁶⁸⁶ Demir Koşar, *Cezasızlık Sorunu*, 86.

⁶⁸⁷ Doktrinde bir görüş (Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 448) genelge hükümleri ve uygulama göz önünde bulundurulduğunda ön hazırlık şeklinde değerlendirilebilecek “inceleme ve araştırma” dışında “soruşturma izni” ve “kovuşturma izni” olmak üzere iki temel evreden oluştuğunu kabul etmektedir.

Cumhuriyet savcılığına⁶⁸⁸ gönderileceği belirtilmiştir.⁶⁸⁹ Savcı beş gün içinde iddianamesini düzenleyerek evrakı, son soruşturmanın açılmasına veya son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına karar verilmek üzere ağır ceza mahkemesine verir. Düzenlenen iddianame kovuşturma evresine doğrudan geçişe imkân vermemektedir.⁶⁹⁰ İddianame ifadesi hatalı bir şekilde kullanılmıştır. Bilinen anlamda iddianame düzenlenmekle artık ara muhakeme aşamasına geçilir. Burada iddianame savcının hukuki mütalaası gibi bir işlev görmektedir. İddianamenin ağır ceza mahkemesine geldikten sonra taraflarca talep edilen veya mahkemenin kendisinin gerekli gördüğü bilgi, belge ve deliller toplanıp ardından ağır ceza mahkemesi son soruşturmanın açılmasına karar verecektir.⁶⁹¹ Ağır ceza mahkemesinin bu kararıyla kovuşturma aşamasına geçilebilmektedir. Bu nedenle HSK m. 89/2’de yer alan “iddianame” kavramı teknik açıdan iddianamenin hüküm ve sonuçlarını doğurma kapasitesine sahip olmayıp son soruşturmanın açılması kararı iddianame yerine geçerek onun hüküm ve sonuçlarını doğurmaktadır.⁶⁹² Burada iddianameyle kamu davası açılmadığı için savcının delillerin yeterli olup olmadığını inceleme ve takdir yetkisi olmadan düzenlediği bu belgenin iddianame yerine “fezleke” şeklinde ifade edilmesinin yerinde olacağı savunulmaktadır.⁶⁹³ Ağır ceza mahkemesinin davanın açılmasına ilişkin kararı iddianame yerine geçen belgedir⁶⁹⁴ ve bu karara bağlı olarak ilgili hâkim veya savcı hakkında son soruşturma yürütülecektir.⁶⁹⁵ Bu kararda yer alan olay anlatım ve sevk maddesi uyarınca yargılamanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁶⁹⁶ Bu nedenle iddianame ifadesini kullanmakla kanun koyucunun teknik açıdan hatalı davrandığı bir kez daha görülmektedir.

⁶⁸⁸ Kanun maddesinde “*Ankara Cumhuriyet savcılığı*” ifadesi geçse de bunun mevcut savcılık yapılanması karşısında “*Ankara Cumhuriyet başsavcılığı*” olarak anlaşılması gerekir.

⁶⁸⁹ Soruşturma sırasındaki tutuklama istemleri, son soruşturma açılmasına karar vermeye yetkili merci tarafından incelenir ve karara bağlanır (HSK m. 85).

⁶⁹⁰ Bahattin Aras, “Hâkim ve Savcılar Hakkındaki Suç Soruşturma ve Kovuşturmalarında Uyulacak Usul ve Esaslar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71/1 (Haziran 2022), 227.

⁶⁹¹ Aras, “*Hâkim ve Savcılar Hakkındaki Suç Soruşturma ve Kovuşturmalarında Uyulacak Usul ve Esaslar*”, 227.

⁶⁹² Aynı yönde bkz. Aras, “*Hâkim ve Savcılar Hakkındaki Suç Soruşturma ve Kovuşturmalarında Uyulacak Usul ve Esaslar*”, 227; Yaşar - Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2/1695.

Süreçle ilgili detaylı bilgi için bkz. YCGK, 2019/116E., 2019/275K., 02.04.2019T.

⁶⁹³ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “*İddianame Yerine Geçen Belge*”, 449

⁶⁹⁴ Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 28-29; Şık, *Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu*, 461.

⁶⁹⁵ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 98.

⁶⁹⁶ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “*İddianame Yerine Geçen Belge*”, 450.

2802 sayılı Kanun m. 90'a göre son soruşturma merci, haklarında son soruşturma açılmasına karar verilenlerden birinci sınıfa ayrılmış olanlarla ağır ceza mahkemeleri heyetine dahil bulunan hâkim ve savcılar için Yargıtay'ın görevli ceza dairesidir. Bunun dışında yer alan hâkim ve savcılarının son soruşturmaları, yargı çevresi içinde bulundukları ağır ceza mahkemesinde yapılır. İlgili Yargıtay ceza dairesinden kastedilen de 2797 sayılı Yargıtay Kanunu m. 14 kapsamındaki iş bölümü esasına dayalı olarak son soruşturma açılmasına ilişkin kararda belirtilen fiili karşılayan suç hakkında yargılama gerçekleştirmekle görevli Yargıtay ceza dairesidir.⁶⁹⁷ Bu kararda birden fazla fiil söz konusuysa bu durumda bunlardan en ağır cezayı gerektiren fiile karşılık olan suç hakkında yargılama gerçekleştirmekle görevli Yargıtay ceza dairesi kastedilmektedir.⁶⁹⁸

2802 sayılı Kanun m. 91 kapsamında; birinci sınıfa ayrılmadan önce suç fiilini gerçekleştiren hâkim veya savcı, son soruşturmanın açılması kararı verildiği tarihte birinci sınıfa yükselmiş olsa dahi son soruşturma Yargıtay'ın ilgili dairesinde gerçekleştirilecektir. Aynı şekilde ağır ceza mahkemesi bulunmayan bir yerde suç işleyen hâkim veya savcı ağır ceza mahkemesi bulunan bir yere atandığında ve son soruşturmanın açılması kararı verildiği tarihte ağır ceza mahkemesi heyetine dahil hâkim veya savcı olarak nitelendirilebiliyorsa son soruşturma Yargıtay'ın ilgili dairesinde gerçekleştirilecektir.⁶⁹⁹

d. Hakimler ve Savcılar Kurulu Üyeleri Hakkında Soruşturma

Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyeleri için hâkim ve savcılar için öngörülen usulden ayrı bir usul benimsenmiştir. Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinin adlî suçlarıyla ilgili soruşturma ve kovuşturma usulünü düzenleyen 6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kanunu (HSKK) m. 38/1'e göre Kurulun seçimle gelen üyelerinin görevleriyle ilgili

⁶⁹⁷ Çetin, *Memur Suçları*, 341; "2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 14. maddesinde 6545 sayılı Kanun'un 31. maddesi ile yapılan ve 28/06/2014 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanan değişiklik uyarınca, Ceza dairelerinde: "Daireler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde mahkeme kararındaki nitelendirme, mahkumiyet dışındaki kararlarda ise iddianamede veya iddianame yerine geçen belgedeki nitelendirme esas alınır" düzenlemesine, ek tebliğname düzenlendikten sonra dosyanın görevli Daireye gönderilmesine ilişkin Dairemizce verilen 04/11/2019 tarihli, 2017/4695 Esas ve 2019/10208 sayılı Tevdi Kararına, son soruşturmanın açılması kararı içeriğine, sevkler, temyiz kapsamına, incelemeye konu suçlardan yaptırımı en ağır olanın hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma olmasına ve tebliğname tarihine göre; temyiz incelemesi yapma görevi Yüksek 11. Ceza Dairesine ait bulunduğundan Dairemizin görevsizliğine" Y5.CD, 2021/5929E., 2021/5930K., 29.11.2021T.; Y9.CD, 2021/22444E., 2021/8870K., 03.11.2021T.

⁶⁹⁸ Çetin, *Memur Suçları*, 341.

⁶⁹⁹ YCGK, 2018/452E., 2019/630K., 24.10.2019T. ve YCGK, 2019/1E., 2019/631K., 24.10.2019T. Aynı yönde görüş ve kararlar için bkz. Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 450; YCGK, 1984/440E., 1984/286K., 28.5.1984T. ve YCGK, 1983/153E., 1983/244K., 16.5.1983T. Kararlar için bkz. Çetin, *Memur Suçları*, 341.

suçlarıyla kişisel suçları hakkındaki soruşturma ve kovuşturma izni işlemleri Genel Kurul tarafından, kovuşturma açılması kararı ve kovuşturma mercilerinin belirlenmesi ise gösterilen yetkili merciler tarafından yapılır. İkinci fıkraya göre ise Kurulun seçimle gelen üyeleri hakkında yapılan ihbar ve şikâyetlerde Başkan işi Genel Kurula götürmeden önce daire başkanlarından birine ön inceleme yaptırabilir. Görevlendirilen bu daire başkanı, incelemesini yaptıktan sonra durumu bir raporla Başkana bildirir.

Başkan suç ihbar veya şikâyetini doğrudan ya da inceleme yaptırdıktan sonra Genel Kurula sunarak ve yapılan görüşme sonucunda; soruşturma açılmasına yer olmadığına ya da soruşturma açılmasına karar verilecektir. Ortak hükümlerin düzenlendiği m. 39/1-b’de imzasız, adressiz yahut takma adla yapıldığı anlaşılan ya da belli bir olayı ve nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikâyetlerin Başkan tarafından işleme konulmayacağı ifade edilmiştir. Bu usul CMK m. 158/6’da düzenlenen soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararının özel bir tezahürü niteliğindedir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi hâlinde ise Genel Kurul tarafından soruşturma yapmak üzere gizli oyla bir üye soruşturmacı olarak seçilecektir (HSKK m. 38/3).

Soruşturmayı yapan üyeye ilgili olarak HSKK m. 39/1-c’de Genel Kurul toplantılarına, Başkan ve hakkında işlem yapılan üye ile soruşturmayı yapan üyenin katılamayacağı düzenlenmiştir. Soruşturmayı yürüten üye, soruşturmayı tamamladıktan sonra kovuşturma açılmasına yer olup olmadığı hakkındaki kanaatini belirten bir rapor hazırlar ve bu raporla eklerini Genel Kurula sunulmak üzere Başkana verir. Genel Kurul, dosyayı inceledikten ve varsa eksiklikleri tamamlattıktan sonra, kovuşturma yapılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işleminden kaldırılmasına karar verir; aksi hâlde kovuşturma yapılmasına izin verir (HSKK m. 38/5, 6). Kovuşturmaya yer olmadığı kararına ilişkin itiraz usulü öngörülmemiş olması önemli bir eksikliktir.

Kovuşturma yapılmasına ilişkin verilen iznin kesinleşmesi üzerine dosya; görevle ilgili suçlarda Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi’ne, kişisel suçlarda Yargıtay ilgili ceza dairesine, kamu davası açılmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (HSKK m. 38/7). 2018 tarihinde 7077 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önceki madde metninde “Kurula” ifadesi bu değişiklikle “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına” şeklinde değiştirilmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı iddianamesini düzenleyerek evrakı, görevle ilgili suçlarda Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesi’ne, kişisel suçlarda ise Yargıtay ilgili ceza dairesine gönderir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren

suçüstü hâllerinde soruşturma genel hükümlere göre yürütülür ve durum hemen Kurula bildirilir. Soruşturma sonucunda dosya, düzenlenen fezlekeyle birlikte Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Başsavcılık tarafından yerine getirilecek müteakip iş ve işlemlerde Yargıtay Kanununun m. 46/6 hükmü uygulanır. İddianame hazırlanması hâlinde kovuşturma görevle ilgili suçlarda Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesince, kişisel suçlarda Yargıtay ilgili ceza dairesince yapılır. Kurulun seçimle gelen üyelerinin, Kurul üyesi olmadan önceki suç teşkil eden eylemlerinden dolayı soruşturma yapılması ve kovuşturma izni verilmesi işlemleri, bulunduğu aşamadan itibaren bu usule göre yürütülür (HSKK m. 8, 9, 10).

Soruşturmanın tamamlanıp kovuşturma evresine geçişle ilgili olarak Kanunun ifadeleri oldukça çelişkilidir. Soruşturma Kurul tarafından görevli bir üye tarafından savcının tüm yetkileri kullanılarak gerçekleştirilmekteyken (HSKK m. 39/1-b) iddianame düzenleme görevi sekizinci fıkra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına verilmiştir. Aynı fıkra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının iddianameyi düzenleyip evrakı ilgili mahkemelere göndermesinden bahsedilmiştir. Evrakın niteliği açıklanmamıştır. Evrakın dosya olmadığı açıktır. Yedinci fıkra dosyanın kamu davası açılmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderileceği düzenlenmiştir. Burada esasında iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması usulüne dayalı soruşturma gerçekleştirilmekteyken Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından iddianame düzenlenerek kamu davası açma usulü benimsenmiştir. Soruşturmacı üye yerine gerekli işlemleri Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ya da vekili gerçekleştirebilirdi. Burada kanun koyucunun 2017 tarihi ve devamındaki değişikliklerle soruşturma usulünün çelişkili olmasına ve karmaşıklaşmasına sebebiyet verdiği kanaatindeyiz. Bu karışık düzenlemeler nedeniyle burada iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün varlığından söz etmek mümkün değildir.⁷⁰⁰ Ancak yine de dosyanın kamu davası açılmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderileceğine ilişkin düzenleme, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının takdiri olmadan kamu davası açılması için iddianame düzenlenmesinin zorunlu olduğu izlenimini doğurmaktadır. Ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı iddianame düzenleyecek ve bu iddianame Yüce Divan tarafından kabul edilerek muhakeme süreci ilerleyecekse soruşturma işlemlerini idari bir kurulun yürütmesinin mantıklı bir gerekçesi bulunmamaktadır. Kanaatimizce CMK sistematığına uygun bir muhakeme süreci yürütülmek isteniyorsa soruşturma işlemlerini de bizzat Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının yürüteceği düzenlenmeliydi. Ayrıca kanunda yer

⁷⁰⁰ Aynı yönde Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 484.

alan “*kamu davası açılmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir*” ifadesi de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığın havale organı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Yetkisi tüm Türkiye’yi kapsayan ve yargı erki içinde önemli bir kamu görevi ifa eden Yargıtay’ın Başsavcılık organının basit bir prosedürün gerçekleştirildiği basamak olarak değerlendirilmesi son derece hatalıdır. Suçun işlenip işlenmediği yönünde ilgili soruşturmacıların mütalaasının alınmasıyla tüm soruşturma işlemlerinin ve yeterli şüphe değerlendirmesinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılması, etkili soruşturma yükümlülüğü ve hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak daha doğru olacaktır.

Karmaşık düzenlemelerden biri de Kurul organizasyonu bakımından üyelerin tabî olduğu soruşturma usulüyle ilgilidir. Adalet Bakanı kurulun tabî üyesidir ancak Anayasa ile bakan hakkında göreviyle ilgili suç işlediği iddiasıyla yargılamanın Yüce Divan aracılığıyla gerçekleşeceği açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle bakanlar söz konusu kanunda düzenlenen yargılama usulüne tabi olmayacaktır. Diğer tabî üye olan bakan yardımcısı da HSKK m. 38/1’de ifade edildiği üzere seçimle gelen üye olmadığı için bu usule tabi olmaması gerekir. 4483 sayılı Kanun m. 12’de genel kural olan hazırlık soruşturmasının genel hükümlere göre yetkili ve görevli Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılacağı kuralına istisna olarak bakan yardımcılarının hakkındaki hazırlık soruşturmasının Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcıvekili eliyle yürütüleceğini düzenlemiştir. Ancak Kanun m. 39/2 ile bir istisna daha getirerek Adalet Bakanlığı ilgili bakan yardımcısının, Kurul üyeliği görevi sebebiyle disiplin suçu oluşturan eylemlerine, Kurul üyeliği göreviyle ilgili suçlarına ve kişisel suçlarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmalarda bu Kanun hükümleri uygulanacağını ifade etmiştir. Kanun koyucu istisnanın istisnasını düzenleyerek karmaşık bir soruşturma usulü öngörmüştür. Her bakımdan sorunlu olan bu özel soruşturma usulünün revize edilme ve açıklığa kavuşturulma ihtiyacı ortadadır. Böylesi kanun koyuculuk ödevine aykırı düzenlemeler etkili bir soruşturmanın yürütülmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Kanaatimizce bakan yardımcısı Kurul üyesi olsa da diğer bakan yardımcılarıyla aynı usule tabi olması gerekir. Bunun için 4483 sayılı Kanun’daki usulün benimsenmesi yerinde olacaktır. Diğer kamu görevlileri gibi soruşturma izni ve diğer prosedürlere tabi kılınması daha doğru bir uygulama olacaktır.

5. Avukatlar Hakkında

a. Uygulama Kapsamındaki Suçlar ve Kişiler

Avukatlık mesleği icra edilirken görevle ilgili olarak işlenen suçlardan dolayı avukatlar, özel soruşturma usulüne tabîi olarak yargılanırlar.⁷⁰¹ Görevle ilgili suçun kapsamında ise 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nun altıncı kısımda yer alan avukatın hak ve ödevleri başlıklı m. 34 ve devamı yardımcı olmaktadır.

Avukatların görevi kapsamında işleyeceği suçlardan Avukatlık Kanunu’nda düzenlenen suçlar şu şekildedir: Avukata çıkar karşılığında iş getirmek için aracılık suçu (m. 48); aslı olmayan vekaletname veya diğer kağıt ve belgelerin örneğini onaylama yahut aslına aykırı örnek verme suçu (m. 56/3); avukatlık yapmak yetkisini taşımadıkları halde muvazaalı yoldan alacak devralarak ve kanunların tanıdığı başka hakları kötüye kullanarak avukatlara ait yetkileri kullanma suçu (m. 63/3). Bunun dışında TCK’da yer alan güveni kötüye kullanma (m. 155); belgede sahtecilik suçları (m. 204-208); zimmet suçu (m. 247); rüşvet suçu (m. 252); nüfuz ticareti suçu (m. 255); görevi kötüye kullanma (m. 257)⁷⁰²; göreve ilişkin sırrın açıklanması suçu (m. 258).⁷⁰³ Ancak avukatlık mesleğinin ifasıyla ilgili olmayan kişisel suçlar genel soruşturma usulüne tabidir.

Kamu avukatları için özel soruşturma usulü uygulanamayacaktır. Kamu avukatlığı mesleğinin memurluk yönü ağır basmaktadır ve soruşturma izni ve diğer konular için 4483 sayılı Kanunda öngörülen prosedür uygulanmaktadır.⁷⁰⁴ Kamu avukatının yargı görevi yapan sıfatıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerden kaynaklı özel soruşturulmaları Avukatlık Kanunu’na tabîi olmalıdır.⁷⁰⁵ Özellikle, kamu avukatının kamu görevine ilişkin idari faaliyetleri

⁷⁰¹ Faruk Erem - Atilla Sav, “Avukatlar Hakkında Özel Soruşturma ve Kovuşturma”, *Ankara Barosu Dergisi* 28/2 (1970), 267.

⁷⁰² Görevi kötüye kullanma başlıklı Avukatlık Kanunu m. 62’ye göre: “Bu Kanun ve diğer kanunlar gereğince avukat sıfatı ile veya Türkiye Barolar Birliğinin yahut baroların organlarında görevli olarak kendisine verilmiş bulunan görev ve yetkiyi kötüye kullanan avukat Türk Ceza Kanununun 257 nci maddesi hükümlerine göre cezalandırılır.”

⁷⁰³ Avukatların mesleğiyle ilgili olarak ayrıca TCK’da yer alan özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlar (m. 132-140) ve adliye karşı suçlar (m. 267-298) da işlenebilmektedir; Süleyman Çetin - Derya Ateş, *Avukatlık ve Noterlik Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 138.

⁷⁰⁴ Cahide Sultan Ertürk, *Türk Hukukunda Kamu Avukatlığı ve Bağlı Avukatlık* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010), 46.

⁷⁰⁵ Saadettin Güzel, “Ceza Yargılaması ve Disiplin Hukuku Bakımından Kamu Avukatları Hakkında Soruşturma Usulü”, *Kavramsal ve Uygulama Boyutlarıyla Memur Soruşturma Hukuku* ed. Metin Bulut (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 299.

bakımından soruşturma izni alınmasının 4483 sayılı Kanuna tabi olduğu sonucuna ulaşmak gerekir.⁷⁰⁶ Danıştay da bu kanaattedir.⁷⁰⁷ Örneğin kurum içi görevlendirmeler, atama, nakil gibi hususlarda cezai sorumluluğu gerektiren hallerde 4483 sayılı Kanuna tabi usul izlenmelidir. Yüksek öğretim kurumunda çalışan avukatlar ise avukatlık görevi kapsamı dışındaki işler açısından 2547 sayılı Kanun m. 53/c kapsamında özel soruşturma usulüne tabi olmalıdır.⁷⁰⁸ Ancak bu şekilde karmaşa içinde olan kanuni düzenlemeler sistemli olarak ayrıma tabi tutulduğunda muhakeme işlemlerinin doğru bir şekilde yürütülebilmesi mümkün olacaktır.

Avukatlık Kanunu m. 26 kapsamında yanında staj yaptığı avukatın yazılı muvafakatiyle yetkilendirilen stajyer avukatlar da Yargıtay kararlarında⁷⁰⁹ belirtildiği üzere kamu görevlisi olarak kabul edilmektedirler ve haklarında m. 59 hükmü uygulanabilecektir.⁷¹⁰ Dava vekilleri de Avukatlık Kanunu m. 185 gereği bu özel soruşturma usulüne tabidir. Ancak dava takipçileri Avukatlık Kanunu Geçici m. 17/7 gereği özel soruşturma usulüne tabi değildir.⁷¹¹

b. Soruşturma İzni Alınması ve Soruşturmanın Başlaması

Suç işlediği ihbar edilen avukat hakkında ihbar ve şikâyetlere yönelik CMK m. 158 hükmüne göre doğrudan soruşturma numarası alınarak takip edilmesi usulü uygulanmaz.⁷¹² Avukatların savunma görevini yerine getirirken ifa ettikleri kamu görevi temelinde bağımsızlıklarının korunması ve görevlerini ifa ederken endişe taşımamaları önem arz etmektedir. Bu kapsamda Avukatlık Kanunu m. 58’de avukatların görevlerini ifa ederken

⁷⁰⁶ Benzer yönde Oruçgüney, *Avukatın Ceza Sorumluluğu*, 38.

⁷⁰⁷ “Sanık kendisinin Üniversitede avukat olarak çalıştığını dolayısıyla ceza soruşturmasının 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nun 58 ve 59 uncu maddesine göre yapılması gerektiğini iddia etmekte ise de, 1136 sayılı Kanun’un 58, 59, 60 ve 61 inci maddeleri hükümleri, özel çalışan avukatlara ilişkin olup, kamuda görevli avukatları kapsamamaktadır. Buna göre... Üniversitesinde 657 sayılı Kanuna tabi avukat olarak görevli sanık hakkında son soruşturmanın açılıp açılmamasına karar vermeye... İl Yönetim Kurulu yetkili olduğundan,... Valisince adı geçen hakkında 4483 sayılı Kanun hükümlerine göre karar verilmiş olmasında hukuka uyarlık bulunmamaktadır.” D2.D, 2002/316E., 2002/274K., 7.5.2002T. Karar için bkz. Oruçgüney, *Avukatın Ceza Sorumluluğu*, 38-39.

⁷⁰⁸ Güzel, “Kamu Avukatları Hakkında Soruşturma Usulü”, 297-298.

⁷⁰⁹ Y18.CD, 2015/33134E., 2018/3131K., 07.03.2018T. Bengü Küçük, *Avukatlar Hakkında Cezai Soruşturma ve Kovuşturma Usulü* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 80.

⁷¹⁰ Küçük, *Avukatlar*, 80.

⁷¹¹ Küçük, *Avukatlar*, 80-81.

⁷¹² Yıldırım, *Ceza Soruşturması*, 682.

soruşturma ve kovuşturma tehdidi altında kalmamaları adına soruşturma izni olmadan haklarında soruşturma açılmamasına ilişkin güvence öngörülmüştür.⁷¹³

Avukatların avukatlık veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma, Adalet Bakanlığı'nın vereceği izin üzerine, suçun işlendiği yer savcısı tarafından yapılır (Avukatlık Kanunu m. 58).⁷¹⁴ Bu aşamada soruşturma Adalet Bakanlığına yapılan bilgilendirme⁷¹⁵, savcılığa yapılan suç duyurusu ya da suç ihbarıyla başlar.⁷¹⁶

Şikâyet ya da ihbara dayalı olarak avukatın suç işlediği iddiası üzerine savcı, iddia olunan suçla ilgili ön inceleme gerçekleştirir. Lehe ve aleyhe deliller toplandıktan sonra savcı kanaatini de belirterek Adalet Bakanlığından soruşturma izni ister ve izin üzerine inceleme bizatihi savcı tarafından yapılır, kolluğa bırakılmaz.⁷¹⁷ Avukatlar hakkında görev suçu işlediği iddiası üzerine soruşturma izninin aranmış olması sebebiyle bu iznin verilmesi öncesi aşamanın, teknik açıdan soruşturma evresi olarak değerlendirilemeyeceği savunulmuştur.⁷¹⁸ Burada savcının yalnızca hazırlık işlemleri gerçekleştirebileceği ifade edilmiştir. Soruşturma izni öncesi bu evreye Adalet Bakanlığı Ceza İşleri genel Müdürlüğü Genelgesinde “izhari tahkikat” veya “izhari mahiyette inceleme” denildiği ve bu noktada işlemlerin kolluk

⁷¹³ Çetin - Ateş, *Avukatlık ve Noterlik Hukuku*, 139; Doktrinde bir görüşe göre soruşturma ve kovuşturma izin makamlarının Adalet Bakanlığı olarak belirlenmesi Baroların bağımsızlığına aykırıdır. Bu yetkinin Türkiye Barolar Birliğine verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Erem - Atilla Sav, “Avukatlar Hakkında Özel Soruşturma ve Kovuşturma”, 267.

⁷¹⁴ “1136 Sayılı Avukatlık Kanunu’nun 58/1. maddesinde; “Avukatların avukatlık veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma, Adalet Bakanlığının vereceği izin üzerine, suçun işlendiği yer Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır.” denilmektedir. Anılan hüküm uyarınca avukatlar hakkındaki Avukatlık Kanunu’ndan veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı soruşturma yapılması, Adalet Bakanlığı’nın izin vermesi koşuluna bağlanmış bulunduğundan, bu yönde yapılacak suç duyurusu üzerine Cumhuriyet savcılığınca durumun tespiti ve ilgili dilekçe ile belgeleri Adalet Bakanlığına göndererek soruşturma izni istenmesi zorunludur.” Y18.CD, 2019/18463E., 2020/2061K., 4.02.2020T.

⁷¹⁵ Soruşturma dosyası doğrudan Adalet Bakanlığına iletilirse Adalet Bakanlığına bağlı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, bu hususta ilgili başvuruya ilişkin dosyayı suçun işlendiği yer savcılığına gönderir ve soruşturmanın başlamasını ister. Bu halde savcının ayrıca Adalet Bakanlığından soruşturma izni almasına gerek bulunmamaktadır, izin verilmiş sayılır. Ömür Oruçgüney, *Avukatın Ceza Hukuku ve Disiplin Hukuku Sorumluluğu* (İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2017), 39.

⁷¹⁶ Oruçgüney, *Avukatın Ceza Sorumluluğu*, 39.

⁷¹⁷ Oruçgüney, *Avukatın Ceza Sorumluluğu*, 40; Arslan, *Soruşturma Evresi*, 272-274.

⁷¹⁸ Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 452.

aracılığıyla değil bizzat savcılık tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği görülmektedir.⁷¹⁹ Kanaatimizce de basit şüpheyne ulaşamayan savcının gerekli incelemeyi yapıp olayı değerlendirmesi ve rapora bağlayıp soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı vermeyip Adalet Bakanlığı'na göndermesi soruşturma evresini başlatmamaktadır. Soruşturma izninin verilmesiyle soruşturma evresinin başladığını kabul etmek gerekmektedir.

Savcı işlemlerini kanaatini de belirtip fezlekeye bağlayarak izin alınması için Adalet Bakanlığına gönderir. Bu halde savcının doğrudan kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermesi mümkün değildir. Ancak Adalet Bakanlığına intikal etmiş olan suç ihbarı veya şikâyet üzerine dosyanın doğrudan savcılığa gönderilmiş olması halinde tekrar soruşturma izni alınmasına gerek yoktur, bu karar izin verildiği anlamına gelir.⁷²⁰ İhbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda savcının soruşturma izni alınması gerekmeksizin soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı (CMK m. 158/6) vermesi gerekmektedir. Soruşturma izni verilmez ve soruşturmaya devam edilip yeterli şüpheyne ulaşamazsa bu durumda da kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir.

c. Kovuşturma İzni Alınması

Soruşturmadan sonuç çıkarılması noktasında suçun işlendiğine dair yeterli şüphe ve bu şüpheyne dair somut delillerin bulunması halinde kovuşturma aşamasına geçilmesi için kovuşturma izni alınması usulü öngörülmüştür.⁷²¹ Avukatlar hakkında hem soruşturma hem de kovuşturma izni aranmaktadır. Böylece avukatlara mesleklerini icra ederken geniş bir koruma imkânı sağlanmaktadır. Aynı zamanda 4483 sayılı Kanun'dan farklı olarak görev sırasında işlenen ancak görevden kaynaklanmayan hakaret, tehdit ve yaralama gibi suç isnatlarında da avukatlara, kamu görevlilerine nispeten daha geniş bir güvence tanınmıştır.⁷²² Avukatların yargı görevi yapan statüsünü haiz bulunmaları (TCK m. 6/1-d), bu ayrıcalığın gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.⁷²³

⁷¹⁹ 1.1.2006 tarih ve 13 numaralı Genelge m. 3. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 452.

⁷²⁰ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 453.

⁷²¹ Çetin - Ateş, *Avukatlık ve Noterlik Hukuku*, 139.

⁷²² Zehra Odyakmaz - Yusuf Deniz - Bayram Keskin, "Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumunun (Ombudsmanlık) Yetkilerinin Sınırları Tespit Bakımından Yargı Yetkisinin Kullanılmasına İlişkin Kararlar Kavramının Yorumlanması", *Ombudsmanlık Akademik Dergisi* 2/4 (2016), 101.

⁷²³ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 188.

Kovuşturma izni alınması üzerine gerçekleşecek usul Avukatlık Kanunu m. 59'da düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre: *“58 inci maddeye göre yapılan soruşturmaya ait dosya Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğüne tevdi olunur. İnceleme sonunda kovuşturma yapılması gerekli görüldüğü takdirde dosya, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesine en yakın bulunan ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet Savcılığına gönderilir. Savcı beş gün içinde, iddianamesini düzenleyerek dosyayı son soruşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar verilmek üzere ağır ceza mahkemesine verir.”* Kovuşturma izni verildiği takdirde artık son soruşturma aşamasına geçilebilecektir. Burada da iddianame ifadesine yer verilmesi yerinde olmamıştır. Nihayetinde ağır ceza mahkemesi bu maddede ifade edilen iddianameyi kabul edip kovuşturma evresini başlatmamaktadır. Maddenin son cümlesinde ifade edildiği üzere iddianame, son soruşturmanın açılması için mahkemeye veri sunmaktadır. İddianamenin niteliği bu madde özelinde savcının hukuki mütalaası olarak değerlendirilmelidir.

d. Son Soruşturmanın Açılması

Avukatlık Kanunu m. 59 kapsamında soruşturma evresinde toplanan mevcut delillerin son soruşturmanın açılması için yeterli olup olmadığı ile delillerin takdir ve değerlendirilme yetkisi son soruşturma aşamasında ağır ceza mahkemesine aittir.⁷²⁴ Avukat hakkında son soruşturma açılması hakkında verilen karar ise iddianame yerine geçen belge niteliğinde değerlendirilmektedir.⁷²⁵ Yargıtay avukatlar hakkında özel soruşturma usulüne uyulmadan

⁷²⁴ Y5.CD, 2021/8637E., 2021/6762K., 16.12.2021T.

⁷²⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 470-471. “1136 sayılı Avukatlık Yasası'nın 59. maddesi gereği yetkili ve görevli Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilmesi söz konusu olan son soruşturmanın açılması kararı, 5271 sayılı CYY'nin 170. maddesinde belirtilen, "kamu davasını açan iddianame" niteliğinde olup, aynı maddede açıklandığı üzere, soruşturma evresinde toplanan delillerin suçun işlendiği hususunda "yeterli şüphe" oluşturması durumunda son soruşturmanın açılması kararı verilmesi zorunludur.” Y4.CD, 2008/3638E., 2008/10271K., 21.05.2008T.; Mustafa Arslantürk, *Cumhuriyet Savcısının Soruşturma Temel Kitabı* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022), 471; Aynı yönde bkz. “Sanık hakkında iddianame yerine geçen Karşıyaka 2. Ağır Ceza Mahkemesinin 26/03/2010 tarih 2010/83 Esas, 2010/102 Karar sayılı son soruşturmanın açılmasına ilişkin karar...” Y5.CD, 2013/12374E., 2015/15436K., 22.10.2015T.; Y4.CD, 2014/39617E., 2015/29595K., 21.05.2015T.

Bir görüş, son soruşturmanın açılması kararını kamu davası açan belge olarak değerlendirmektedir. Bu belgenin iddianame niteliğinde olması sebebiyle iddianamede bulunması gereken maddi ve şekli unsurların da bu kararda bulunması gerektiğini savunmaktadır. İsmi son soruşturmanın açılması olsa da bu kararın özünde iddianame olduğu savunulmaktadır. (Mehmet Haşim Mısır, *Avukatın Görev Suçları* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2018) 50-51). Kanaatimizce bu görüş de bu kararın iddianame yerine geçen belge olduğu görüşünü desteklemektedir.

yapılan yargılamayı bozma sebebi olarak değerlendirmektedir.⁷²⁶ Sanık hakkında beraat kararı verilmesine rağmen sanık aleyhine sonuç doğurmamak üzere hükmü bozmakla Yargıtay, özel soruşturma usulüne uyulması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır.⁷²⁷

Savcının iddianamesini sunduğu ağır ceza mahkemesi kovuşturmanın açılıp açılmayacağına karar verecektir. Bu aşamada savcının delil toplama ve soruşturmayı genişletme yetkisi bulunmayıp soruşturma dosyasının içeriğine göre deliller ağır ceza mahkemesi tarafından toplanmaktadır.

Avukatlık Kanunu m. 59'da savcının düzenlediği iddianameyi, iddianame yerine geçen belge olarak tanımlayan ve buna göre işlem yapan mahkeme uygulamaları bulunmakta ve söz konusu maddeye göre hazırlanan iddianameyle ceza muhakemesinde savcının kamu davasının açılması için hazırladığı iddianame uygulamada karıştırılmaktadır.⁷²⁸ Son soruşturmaya karar verilmesi (kovuşturma açılması) durumunda duruşmayı gerçekleştirecek olan mahkeme tarafından bu iddianamede yer alan sevk maddesi, fiil ve delillerin esas alındığı uygulamalara rastlanmaktadır.⁷²⁹ Burada iddianame yerine fezleke kelimesinin tercih edilmesi⁷³⁰, uygulamada karışıklığın önlenmesi ve teknik açıdan dava açan belgenin bu iddianame olmayıp son soruşturma kararı olması gerçeği karşısında daha yerinde olurdu.

Yargıtay verdiği kararlarda 59. maddede yer alan belgenin iddianame ve iddianame yerine geçen belge olmadığını ve bunun da iddianamenin iadesine konu olmayacağına hükmetmektedir.⁷³¹ Duruşmayı gerçekleştirecek olan ağır ceza mahkemesi Avukatlık Kanunu

⁷²⁶ “Durum avukatın kayıtlı olduğu baroya bildirilir.” şeklindeki düzenlemeye rağmen, sanık avukat hakkında kovuşturma izni alınmaması müteakip iddianame tanzim edilmesi sonrası son soruşturmanın açılmasına dair karar bulunmaması karşısında, mahkemesince öncelikle anılan düzenleme gereğince son soruşturmanın açılıp açılmayacağına ilişkin bir karar verilmesi gerektiği gözetilmeden sanık hakkında yazılı şekilde beraat kararı verilmesinde isabet görülmediğinden bahisle...” Y5.CD, 2021/8643E., 2021/6767K., 16.12.2021T. Aynı yönde bkz. Y5.CD, 2021/8641E., 2021/6765K., 16.12.2021T.

⁷²⁷ “Son soruşturmanın açılıp açılmayacağına ilişkin bir karar verilmesi gerektiği gözetilmeden sanık hakkında yazılı şekilde beraat kararı verilmesinde isabet görülmediğinden bahisle... sanığın aleyhine sonuç doğurmamak ve yeniden yargılama yapılmamak üzere bozulmasına...” Y5.CD, 2021/8643E., 2021/6767K., 16.12.2021T.

⁷²⁸ Ersan Şen - Ali Kemal Yıldız - Erkan Duymaz - Ertekin Aksüt - Mert Maviş - Beyza Başer Berkün - Buğra Şahin - Mehmet Vedat Ervan - Erkam Erdem, *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 255.

⁷²⁹ Şen - Yıldız vd., *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, 255.

⁷³⁰ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 454.

⁷³¹ “Dairemizin 10.06.2009 tarihli ve 2009/4326 esas, 2009 11761 sayılı ve 05.12.2006 tarihli, 2006/6765 esas ve 2006/17304 sayılı kararlarında da belirtildiği üzere; Avukatlık Kanununun 59. maddesinde belirtilen iddianamenin, Ceza Muhakemesi Kanununun 170. maddesi kapsamında bir iddianame olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin ön sorun olarak irdelenmesi gerekmektedir. Avukatlık Kanununun 59. maddesi uyarınca düzenlenen iddianame, dava açan belge niteliğinde değildir. Bu husus

m. 59'da savcının düzenlediği iddianameyi değil, söz konusu Kanun'un son fıkrasında gösterilen son soruşturma kararını esas almalıdır. Bu iddianamenin niteliği, kovuşturmanın açılıp açılmayacağıyla ilgili olarak karar verecek olan mercilere *görüş bildirmedi* (savcının hukuki mütalaası).⁷³² Bunun sebebi ise şüpheli avukat hakkında son soruşturma kararı verilmezse özel soruşturma usulünün işlemeyecek olması ve ağır ceza mahkemesine iddianame yerine geçen belge niteliğindeki “*son soruşturmanın açılması*” kararının verilmesi için savcılık tarafından gönderilen iddianamenin hukuki bir etkisinin bulunmayacak olmasıdır.⁷³³ savcılık tarafından düzenlenen iddianame ilk soruşturmanın sonucunda düzenlenip bu özel soruşturma usulünün yol haritasını belirlemektedir. Ancak bu iddianame kovuşturmayı yönlendirme kabiliyetine sahip, davanın yol haritası niteliğinde değerlendirilemeyecektir.⁷³⁴ Ağır ceza mahkemesi son soruşturma kararı verecek olursa bu kararıyla soruşturma sonucunda savcılığın düzenlediği iddianameyi hukuki etkisiyle birlikte ortadan kaldırmış olacaktır. Bu aşamada ceza davasına yol gösterici nitelikte olan ve onun omurgasını oluşturan belge son soruşturma kararı olacaktır; kanun koyucu ceza davasına esas alınması gereken belgenin savcılık tarafından düzenlenen iddianame olduğunu düşünse idi ya bizzat kanunda bu hususu açıkça belirtir yahut avukatlarla ilgili özel soruşturma usulünü düzenlemezdi.⁷³⁵ Böylece iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasını açma usulüne dayalı yargılamaya gerek kalmazdı.

Son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına dair karara genel hükümler uyarınca itiraz olunabilecektir (Av. K. m. 60/1).⁷³⁶ Ağır ceza mahkemesi tarafından verilen son soruşturmanın açılması kararına karşı itiraz kanun yolu öngörülmemiştir. Son soruşturmanın

anılan kanun maddesinin son fıkrasında açık biçimde belirtilmiştir. Avukatlık Kanununa göre dava açan belge son soruşturmanın açılması kararıdır. Bu karar verildikten sonra kovuşturma aşaması ve yargılama başlayacaktır. Avukatlık Kanununun 59. maddesindeki iddianame şüpheli hakkında yargılama yapılmasını sağlayacak nitelikte bir belge olmadığından CMK'nın 174/1-a maddesi gereğince iadesine de karar verilemeyecektir.” Y4.CD, 2017/19244E., 2017/28181K., 15.12.2017T. Karar için bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 471; Aynı yönde Küçük, *Avukatlar*, 109.

⁷³² Avukatlar dışında hâkim-savcı, YÖK mensubu ve noterler hakkında da soruşturma sonunda düzenlenen iddianameler, son soruşturmanın açılıp açılmayacağına ilişkin karar verecek mercilere yönelik *görüş bildirme* niteliğindedir. İsmail Malkoç, *Açıklamalı Türk Ceza Kanunu, Cilt 1* (Ankara: Yazarın Kendi Yayını, 2013), 1060.

⁷³³ Şen - Yıldız vd., *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, 255.

⁷³⁴ Şen - Yıldız vd., *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, 255.

⁷³⁵ Şen - Yıldız vd., *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*, 255-256. Yazarlar avukatlara özgü soruşturma usulünde iddianame yerine geçen belge terimini kullanmamıştır.

⁷³⁶ Yaşar - Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2/2576; İtiraz, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesi hariç olmak üzere, itiraz edilen kararı veren mahkemeye en yakın ağır ceza mahkemesinde incelenecektir (Av. K. m. 60/2); Y9.CD, 2021/24023E., 2021/9628K., 06.12.2021T.

açılması kararıyla doğrudan kovuşturma evresine geçilmektedir.⁷³⁷ Ara muhakeme aşaması öngörülmemiştir. Bu yönüyle görev suçu işlediği iddia olunan avukatlar hakkında ağır ceza mahkemesi tarafından verilen son soruşturmanın açılması kararı, kamu davasını doğrudan başlatıp kabul edilmesine gerek olmadan kovuşturma evresine geçilmesini sağladığı için bir iddianame yerine geçen belgedir.

6. Noterler Hakkında

a. Uygulama Kapsamındaki Suçlar ve Kişiler

Görevleri ve sıfatları sebebiyle özel soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi olan kamu görevlilerinden biri noterlerdir.⁷³⁸ Hukuki güvenliğin sağlanması ve kişiler arasında uyuşmazlıkların ve ihtilafların önlenmesi misyonu altında hukuki işlemleri belgelendirirler.⁷³⁹ Noterlik, özel hukuk alanında kamu hizmeti ifa eden bir kurumdur.⁷⁴⁰ Bu kapsamda 1512 sayılı Noterlik Kanunu m. 1’de noterlik bir kamu hizmeti olarak değerlendirilmiştir.⁷⁴¹

⁷³⁷ 11/7/2020 tarih ve 7249 sayılı Kanun m. 10 ile Av. K. m. 59/5 hükmüne eklenen maddede avukatların, avukatlık veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlar nedeniyle verilen bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları hakkında CMK m. 286/2 hükmünün uygulanmayacağı belirtilmektedir. Bu kapsamda istinaf kanun yolu neticesinde verilen kararların temyiz kanun yoluna götürülebileceği kabul edilmiştir.

⁷³⁸ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 150.

⁷³⁹ Filiz Berberoğlu Yenipınar, *Noterlik Rehberi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017), 1.

⁷⁴⁰ Hadimastika Karsito Putro - I Made Sepud - I Made Arjaya, “Criminal Liability for a Notary Committing a Criminal Act of Fraud in Parallel in the Land Sector”, *Proceedings of International Conference of Social Science*, Denpasar, Indonesia, ICOSS 2018, 2.

⁷⁴¹ Noterlik Kanunu ve TCK hükümleri birlikte değerlendirildiğinde burada yer alan “kamu hizmeti” kavramının “kamu görevi” şeklinde anlaşılması yerinde olacaktır. Eski kanunlarda yer alan kamu hizmeti-kamu görevi ayrımı yeni kanunlarla kaldırılmış ve eski kanunların değiştirilmeyen hükümlerinde kamu hizmeti kavramının kullanımına devam edilmiştir (İbrahim Şahbaz, “Noterlerin Cezai Sorumlulukları”, *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi* 1/1 (Ocak 2014), 53). Bu kapsamda kanun koyucu da noterleri kamu görevlisi sayılanlar arasında değerlendirmiştir. TCK uygulaması açısından noterler kamu görevlisi sayılırlar ve hem görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlardan hem de görevleriyle ilgili aleyhlerine işlenen suçlardan dolayı kamu görevlisi sayılırlar (Hüseyin Aydın, “Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı”, *Ankara Barosu Dergisi* 68/1 (Ocak 2010), 125);

Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri uygulamasında da noterliğin saygıdeğer bir pozisyona sahip olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca noterlerin uygulamada güvenilir bir rol üstlendikleri belirtilmektedir. Alfred Piombino, *Notary Public Handbook: Principles, Practices & Cases* (USA: East Coast Pub., 1998), 1;

İngiliz hukukunda ise noterliğin fonksiyonları bir bütün olarak belirli statüde tanımlanmamıştır. Hatta noterliğin doğasıyla ilgili kodifiye çabasına dahi girililmemiştir. Nigel Ready, *Brooke's Notary* (London: Sweet&Maxwell, 1992), 20.

Endonezya’da noterler hakkında “Act of Notary Position” adlı düzenlemede noterlerin bir kamu görevlisi olduğu açıkça ifade edilmiştir. Putro – Sepud - Arjaya, “Criminal Liability for a Notary Committing a Criminal Act of Fraud in Parallel in the Land Sector”, 2.

Noterler yerine getirdikleri bu görevin önemi itibariyle özel bir soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi tutulmuşlardır. Kanun koyucu noterleri yürüttükleri yargı görevini dikkate alarak 4483 sayılı Kanun'un kapsamı dışında bırakmıştır.

Noterler hakkında iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün uygulanması kapsamında Noterlik Kanununda yer alan görev suçları şu şekildedir: Noterlik göreviyle birleşmeyen ve noterlerin yapmaktan yasaklı oldukları işlere aykırılık (m. 157), noterler arasında rekabete sebep olacak harekette bulunma ve iştirak etme (m. 157/4), noterlik işlemlerinde tahrifat yapma (m. 158), ortak işlemlere ait gelir tutarının ortak hesaba yatırılmaması, Noter Odası yönetim kurulu başkan ve üyelerinin Noterlik Kanunu m. 109'daki görevlerini yerine getirmemesi, m. 109'daki noterlik işlemlerinin kanuni bir sebep olmaksızın yapmaktan kaçınma suçları (m. 158), noterlerin denetim ve gözetim yetkisini yerine getirmemesi (m. 160⁷⁴²).⁷⁴³ Söz konusu özel soruşturma usulü, TCK kapsamında kamu görevlisinin işleyeceği suçlar hakkında da uygulanabilmektedir. Noterler aynı zamanda TCK'da yer alan kamu güvenine karşı ve kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlardan resmi belgede sahtecilik (m. 204); ticarî sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (m. 239); zimmet (m. 247); irtikap (m. 250); rüşvet (m. 252); görevi kötüye kullanma (m. 257); göreve ilişkin sırrın açıklanması (m. 258); muhafaza görevini kötüye kullanma (m. 289) suçlarından da özel soruşturma usulüne dayalı olarak yargılanırlar.⁷⁴⁴ Türk hukukunda olduğu gibi karşılaştırmalı hukukta da noterler tarafından kasten ve taksirli suç işlenebilmesinin mümkün olduğu ve bu suçların ihmali

⁷⁴² "1512 sayılı Noterlik Kanununun 160. maddesindeki; "Noterlik dairesinde çalışan katiplerin ve katip adaylarının görevlerinden dolayı işledikleri suçlara iştiraki bulunmayan hallerde noter, bu kimseler üzerindeki gözetim ve denetim görevini yerine getirmedeği sabit olduğu takdirde, Türk Ceza Kanununun 257 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmüne göre cezalandırılır." düzenlemesi karşısında, sanığın sorumluluğunun kapsamının noter katibinin eylemi nazara alınarak belirlenmesinde zorunluluk bulunduğu anlaşılmakla; noter katibi... hakkında Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesinde açılan davanın akabeti sorularak, karara çıkması halinde onaylı bir örneğinin dosya içerisine alınmasından sonra, sanığın hukuki durumunun tayin ve takdiri gerekirken, eksik incelemeyle yazılı şekilde beraat kararı verilmesi, kanuna aykırı" Y9.CD, 2020/644E., 2020/618K., 17.06.2020T.

⁷⁴³ Söz konusu suçlar hakkında detaylı inceleme için Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, "Noterlerin Cezai Sorumluluğu", 24-31; Çetin - Ateş, *Avukatlık ve Noterlik Hukuku*, 285-287.

Virginia'da da noter suçları benzerlik göstermektedir. İbrahim Gül, "Virginia Noter El Kitabı", *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi* 6/2 (Aralık 2019), 214-215; Endonezya hukukunda da Türk Hukuku ile benzer şekilde noterler tarafından sıklıkla işlenen suçlardan bazıları şu şekildedir: belgelerde sahtecilik, zimmet, kara para aklama, dolandırıcılık, yemin altında iken yanlış bilgi sağlama. Putro - Sepud - Arjaya, "Criminal Liability for a Notary Committing a Criminal Act of Fraud in Parallel in the Land Sector", 2.

⁷⁴⁴ Çetin - Ateş, *Avukatlık ve Noterlik Hukuku*, 284-285; Tuğçe Tekben, "Noterin Hukuki Statüsü ve Noterlik Kanunu'nun 162. Maddesi Uyarınca Sorumluluğu Üzerine Bir İnceleme", *İzmir Barosu Dergisi* 86/3 (Eylül 2021), 89.

şekilde işlenmesine de rastlanıldığı belirtilmektedir.⁷⁴⁵ Ayrıca yerinde olarak mesleki sorumluluk sigortalarının noterlerin cezai fiillerinin sorumluluklarını ortadan kaldırmayacağı ifade edilmektedir.⁷⁴⁶

NK m. 151’de noterlerin, geçici yetkili noter yardımcılarının, noter vekilleriyle noter kâtipleri ve kâtip adaylarının noterlikteki görevleri, Türkiye Noterler Birliği organlarında görev alan noterlerin ise ayrıca bu görevleriyle bağlantılı olarak işledikleri suçlardan dolayı Türk Ceza Kanununun uygulanması bakımından⁷⁴⁷ kamu görevlisi sayılacağı hükmüne bağlanmıştır.⁷⁴⁸ Ancak m. 161 gereği geçici noter yardımcılığı, noter vekilliği ile noter katipliği ve katip adaylığı görevine getiren kişilerin noter sıfatını haiz olmaması halinde iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılması usulü işlemeyecektir.⁷⁴⁹ Kanun

⁷⁴⁵ Piombino, *Notary Public Handbook*, 25.

⁷⁴⁶ Piombino, *Notary Public Handbook*, 26.

⁷⁴⁷ Kamu görevlisi deyiminden; kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi anlaşılır (TCK m. 6/1-c).

⁷⁴⁸ ‘Suç tarihlerinde noter vekili olarak görev yapan sanığın, sübuta eren sahtecilik fiillerinin görevi ile bağlantılı olması nedeniyle 1512 sayılı Noterlik Kanunu’nun 151. maddesi gereğince kamu görevlisi olarak kabul edilerek, TCK’nin 204/2 ve 43. maddeleri uyarınca cezalandırılması gerektiği gözetilmeden suç vasfında yanılığa düşmek suretiyle 204/1. maddesi uyarınca resmi belgede sahtecilik suçundan cezalandırılmasına karar verilmesi, bozmayı gerektirmiş” Y11.CD, 2018/896E., 2020/4938K., 24.09.2020T.; Y5.CD, 2018/4709E., 2019/1793K., 12.02.2019T.

⁷⁴⁹ Y4.CD, 1979/8306E., 1979/7916K., 14.12.1979T. Karar için bkz. Yıldırım, *Ceza Soruşturması*, 682; Bu kişilerin genel hükümlere göre asliye ceza mahkemesinde yargılanamayacaklarına, NK m. 151 uyarınca ağır ceza mahkemesinde yargılanabileceklerine ilişkin ayrışık Yargıtay kararı için bkz. Y9.CD, 1993/576E., 1993/1440K., 17.3.1993T.; Aksi yönde yerinde olan karar için bkz. Y10.CD, 1994/1424E., 1994/1439K., 14.2.1994T. Kararlar için bkz. Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 117;

“İncelenen dosyada; Malatya 3. Noteri olan sanık...’ın, işlem talebiyle 14/03/2014 tarihinde noterliğe müracaat eden şikâyetçinin sahte kimlik belgesi ibraz ettiğinin anlaşılması üzerine olay yerine gelen polis ekiplerince götürüldüğü esnada müştekiye hitaben “çık dışarı ulan, dolandırıcı, hırsız” şeklinde sözler söylediği iddiasıyla düzenlenen iddianameyi inceleyen Elazığ 1. Ağır Ceza Mahkemesinin, “Sanık...’ın mahkememize sunmuş olduğu 09/07/2015 tarihli dilekçesine istinaden dosya içinde bulunan 24/03/2014 tarihli olay yeri kamera görüntülerine ait cd,... ve noter çalışanı BK’ a ait 2 adet fotoğraf mahkeme heyeti ile birlikte incelendiği; Olay yeri olan Malatya 3. Noter dairesinde sanık...’ in müştekinin noter işlemleri için geldiği zamanlarda olay yerinde olmadığı, cd içeriğinden anlaşılacağı üzere müşteki ve yanında bulunan 2 kişi ile birlikte bankoya yaklaştıkları, burada bankoda oturan noter çalışanı BK ile görüştikleri, aralarında muhtemelen tartışma çıktığı, daha sonra noter binasına polislerin geldiği olayın başlangıcından sonuna kadar sanık noter...’ in olay yerine gelmediği anlaşılmıştır. Müştekinin tartıştığı kişiyi noter zannederek şikâyetçi olmuş ise de; tartıştığı kişinin noter çalışanı olduğu hususunda herhangi bir çekişme bulunmamaktadır. Tüm dosya kapsamına göre sanığın üzerine atılı hakaret suçunun işlediği yönünde yeterli şüphenin oluşmadığı anlaşıldığından ‘kişilerin lekelenmeme hakkı’ nazara alınarak sanık hakkında son soruşturma açılmasına yer olmadığına dair karar vermek gerekmiştir.” gerekçesiyle son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına karar verilmiştir. İnceleme konusu mercii kararında, maddi olayın oluşa uygun olarak gerekçeye yansıtıldığı, bu olaya ilişkin dosya içerisinde yer alan tüm kanıtların hukuka uygun olarak tartışılarak, kovuşturma açılmasını gerektirir nitelikte yeterli şüphe olmadığına dair vicdani kanaate ulaşıldığından, anılan kararın kanun yararına bozulmasına ilişkin talebin reddine karar verilmiştir.” Y18.CD, 2017/1270E., 2017/10120T., 03.10.2017T.

koyucu meslekten noter olanlar hakkında bu usulün uygulanmasını öngörmüştür.⁷⁵⁰ Aynı şekilde Noterlik Kanunu m. 156'ya göre ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suçtan dolayı suçüstü halinde soruşturma genel hükümlere göre yapılır.⁷⁵¹

b. Soruşturmanın Başlaması

Noterlerin göreviyle ilgili suç işlediği iddiası üzerine soruşturma, olayın adli makamlara intikaliyle başlamaktadır.⁷⁵² Noter hakkında soruşturma yapılmasını gerektiren bir halin varlığı halinde Adalet Bakanlığı soruşturmayı adalet müfettişlerine veya savcılara yaptırır (NK m. 124/1). Adalet müfettişleri ve savcılıklara herhangi bir şikâyet yapılması üzerine yahut bu mercilerin noterin suç teşkil eden bir işleminden haberdar olmaları halinde adalet müfettişliği ve savcılık derhal gerekli soruşturmayı yaparak düzenleyecekleri evrakı Adalet Bakanlığına gönderir (NK m. 124/2). Adalet müfettişleri ve savcılar gerekli görürlerse noterlik dairelerindeki evrak, defter ve cilt bentleri daire içinde muhafaza altına alabilirler (NK m. 124/3 atfıyla m. 122/3).

Noterlik Kanunu m. 154'te Adalet müfettişleri veya mahalli savcı tarafından düzenlenen dosyanın fezlekeye bağlanarak izin verilmesi için Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğüne tevdi olunacağı ve inceleme sonunda kovuşturma yapılması gerekli görüldüğü takdirde dosyanın, suçun işlendiği yer Ağır Ceza Mahkemesine en yakın bulunan Ağır Ceza Mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığına gönderileceği düzenlenmiştir.⁷⁵³

c. Kovuşturma İzni Alınması

Noterlerin, görevden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlarından dolayı haklarında kovuşturma yapılabilmesi Adalet Bakanlığının iznine bağlanmıştır (NK m. 153).

⁷⁵⁰ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 191; 2008 yılında 5728 sayılı Kanun m. 352 ile değiştirilen bu hükümden önce “*soruşturma genel hükümlere göre yapılır*” ifadesi yerine “*hazırlık ve ilk soruşturma genel hükümlere göre yapılır*” şeklinde düzenleme söz konusuydu.

⁷⁵¹ Suçüstü olmayan ağır cezayı gerektiren suçla ilgili olarak da kovuşturma izni sistemi uygulanmalıdır. Şahbaz, “Noterlerin Cezai Sorumlulukları”, 13.

⁷⁵² “1512 sayılı Noterlik Kanunu'nun 153. maddesinde noterler hakkında kovuşturma yapılmasının Adalet Bakanlığı tarafından verilecek izne bağlandığı, buna göre soruşturmanın olayın adli makamlara intikali ile başlayacağı hususu nazara alınmadan ve ayrıca hükmün gerekçesinde soruşturma izni verilmesi öncesinde zimmetine geçirdiği miktarı iade ettiği kabul edilen sanık hakkında TCK'nin 248/1. maddesi uygulandığı belirtilmesine rağmen, hüküm fıkrasında anılan madde ve fıkra uyarınca sanığın cezasından 2/3 yerine 1/2 oranında indirim yapılmak suretiyle çelişkili ve yanılıgılı sonuca varılması,” Y5.CD, 2020/1535E., 2021/1992K., 21.04.2021T.

⁷⁵³ Arslan, *Soruşturma Evresi*, 279; Mustafa Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 113.

Burada bir kovuşturma engeli bulunmaktadır ancak soruşturma yapılabilmesine ilişkin bir engel bulunmamaktadır.⁷⁵⁴ Danıştay ve Yargıtay bazı kararlarında ise bu izni soruşturma izni olarak değerlendirmekle ve soruşturma yapılmasının izne bağlandığı ifadesiyle hatalı karar verebilmektedir.⁷⁵⁵ Kovuşturma engelini, doğru şekilde kovuşturma izni olarak doğru bir şekilde nitelendiren Yargıtay kararları da bulunmaktadır.⁷⁵⁶

Noterlerin yargılanması usulünde soruşturma izni yerine kovuşturma izni öngörülmüş olması, soruşturmanın genel hükümlere göre yürütüleceği anlamına gelmektedir. Bir görüşe⁷⁵⁷ göre soruşturmanın genel hükümlere göre yürütülmesi tam anlamıyla genel hükümleri ifade etmemektedir. Noterlik Kanunu m. 154'te adalet müfettişiyle savcının soruşturmayı yürütebilmesi genel hükümlerden farklıdır. Kanaatimizce de CMK'nın soruşturmaya ilişkin genel hükümlerinde adalet müfettişinin yer almaması göz önünde bulundurulduğunda, tam anlamıyla genel bir soruşturma usulünün benimsenmediği sonucunu doğurmaktadır. Burada özel soruşturma usulünün varlığından söz etmek gerekir.

Noterler hakkında kovuşturma izni verilmemesi kararına karşı itiraz hakkının bulunup bulunmadığı hususu açık değildir. Danıştay uygulamasına göre kovuşturma izni verilmemesi kararına karşı itiraz edilemez. Adalet Bakanlığının izin vermeme kararına karşı itiraz edilebileceği yolunda bir düzenleme 4483 sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu'nda düzenlenmemiştir.⁷⁵⁸ Doktrinde bir görüşe⁷⁵⁹ göre Adalet Bakanlığı tarafından kovuşturma izni verilmemesi kararına karşı itiraz usulünün öngörülmemiş olması etkili soruşturma yükümlülüğü ve adil yargılanma hakkı bağlamında hak arama özgürlüğü ve hukuk devleti

⁷⁵⁴ Uğur Ersoy - İbrahim Gül - Enes Köken - Enes Yılmaz, "Noterlerin Cezai Sorumluluğu", *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi* 7/1 (Mayıs 2020), 31; Demir Koşar, *Cezasızlık Sorunu*, 87.

Avukatlar hakkında ise ayrıca soruşturma izni de aranmaktadır. Arslan, *Soruşturma Evresi*, 279.

⁷⁵⁵ "Noterlerin görev ve sıfatı sebebiyle özel soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi olduğu ve bu usulün de 1512 sayılı Noterlik Kanunu'nun 153 ve 154 üncü maddelerinde düzenlendiği, buna göre haklarında soruşturma başlatılabilmesi için 153 üncü madde hükmüne göre Adalet Bakanlığının izni gerektiği," D2.D, 2002/1094E., 2003/42K., 16.1.2003T. Karar için bkz. <https://www.hukukmedeniyeti.org/ictihat/759187/memurlarin-yargilanmasi-memurlarin-yargilanmasi-noterler-memurlarin-yargilanmasi-noterler/>

⁷⁵⁶ "Noter olan sanığın görevi sırasında işlediği ileri sürülen eyleminden dolayı 1512 sayılı Noterlik Kanununun 153 ve 154. maddeleri uyarınca kovuşturma izni alınmadan..." Y8.CD, 2017/22806E., 2018/9676K., 24.09.2018T.; "Noterlik Kanunu hükümleri uygulanarak anılan Kanun'un 153 ve 154. maddeleri gereğince Adalet Bakanlığından kovuşturma izni alınması gerektiği" Y11.CD, 2017/3731E., 2017/4817K., 20.06.2017T.

⁷⁵⁷ Şahbaz, "Noterlerin Cezai Sorumlulukları", 8.

⁷⁵⁸ Danıştay 2.D, 2002/1094E., 2003/42K., 16.1.2003T.; Y5.CD, 2020/1535E., 2021/1992K., 21.04.2021T.

⁷⁵⁹ Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, "Noterlerin Cezai Sorumluluğu", 34.

ilkesinin bir gereği olarak yargı yolunun kapalı olduğu yönünde anlaşılmamalıdır. Özgürlük alanı geniş bir şekilde ele alınarak, kovuşturma izni vermemeye kararı karşı kanunda aksine bir yasak öngörülmediğinden yargı yolunun açık olduğu sonucuna ulaşılması gerektiği savunulmuştur. Diğer bir görüşe⁷⁶⁰ göre ise Adalet Bakanlığının kovuşturma izni vermemesi kararı bir idari işleme dayanmaktadır ve iptal davasının konusu yapılabilir. Yargı yolu kapalı olan idari işlemler Anayasa’da açıkça belirtilmiştir. Hak arama özgürlüğü (Anayasa m. 36/1) ve hukuk devleti ilkesinin (Anayasa m. 2) gereği olarak yargı yolu kapalı işlemler dışındaki işlemlere karşı yargı yolu açıktır. Anayasa m. 40/1’e göre “Anayasa ile tanınmış hal ve hürriyetleri ihlal edilen herkes yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.” Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre de “Devlet işlemlerinde ilgili kişilerin hangi kanun yoluna başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.” Kanaatimizce ceza muhakemesi hukuku bir yetki hukukudur⁷⁶¹ ve Kanunda yetkinin kullanımına açıkça yer verilmek suretiyle kanun yolları öngörülmüştür. Kovuşturma izni verilmesi ya da verilmemesi kararı CMK kapsamında bir savcılık işlemi olarak değerlendirilemez. Bu kapsamda itiraz kanun yoluna tabi olduğu da söylenemez. Bu işlem idari işlem niteliğindedir. Bu kapsamda ikinci görüş yerindedir ve bu karara karşı itiraz edilebilecek ve sonuca göre iptal davası açılacaktır. 4483 sayılı Kanun m. 9⁷⁶² uygulamasında olduğu üzere itiraz usulünün açıklığa kavuşturulmaması bir eksikliktir. İlâveten Adalet Bakanlığı itiraz talebinin sonucunu ilgisine bildirirken Anayasa m. 40/2 gereği bu kararda başvuru yolunu da hukuk devletinin bir gereği olarak göstermelidir.

Kovuşturma izni alınmadan noterlerin yargılanması ve haklarında hüküm verilmesi uygulamada karşılaşılan bir durumdur. Bu uygulama Yargıtay tarafından bozma nedeni olarak değerlendirilmektedir.⁷⁶³ Ancak Yargıtay bir kararında⁷⁶⁴ kovuşturma izni alınmadan

⁷⁶⁰ Şahbaz, “Noterlerin Cezai Sorumlulukları”, 8-9.

⁷⁶¹ Ceza hukuku, birbiriyle ilişkili olan ancak farklı işlevlere hizmet eden iki ana bileşene ayrılmaktadır. Maddi ceza hukuku, bir suçu tanımlayan unsurlarla ilgilenir ve genel olarak suç ve ceza temelinde inceleme esastır. Ceza hukukunun diğer bileşeni ise şekli (*prosedürel*) ceza hukukudur. Bu alanda bir suçun işlenip işlenmediğini bilmek yeterli olmayıp soruşturma ve kovuşturmaya dahil olan kişilerle ilgili nelerin yapılabileceği ve nasıl yapılması gerektiği esastır. Böylece, ceza hukukunun şekli kısmı, insanlara nelerin yapılabileceğini ve yapılamayacağını belirler. Charles R. Swanson - Neil C. Chamelin - Leonard Territo - Robert W. Taylor, *Criminal Investigation* (United States: McGraw-Hill Education, 2019), 22; Van der Merwe, “A basic introduction to criminal procedure”, 7.

⁷⁶² İtiraza, 3 üncü maddenin (e), (f), g (Cumhurbaşkanınca verilen izin hariç) ve (h) bentlerinde sayılanlar için Danıştay İkinci Dairesi, diğerleri için yetkili merciin yargı çevresinde bulunduğu bölge idare mahkemesi bakar.

⁷⁶³ “1512 sayılı Noterlik Kanunu'nun 153. maddesinde yer alan; “Noterlerin, görevden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlarından dolayı kovuşturma yapılabilmesi Adalet Bakanlığının iznine bağlıdır.” şeklindeki düzenlemeye rağmen, suçun işlendiği yer Cumhuriyet başsavcılığınca Adalet Bakanlığından izin

hakkında kamu davası açılmasının olağan kanun yolu olan temyizde usuli bir bozma nedeni olarak kabul edildiği halde olağanüstü kanun yolu olan kanun yararına bozmada, korunması gereken kesin kararın otoritesi nedeniyle bozma nedeni oluşturmayacağına hükmetmiştir. Bu aykırılığın, kararın esas ve içeriğine doğrudan doğruya ve tam etkili bir usul hatası olmadığını ifade etmiştir. Kanaatimizce ceza muhakemesinde kanun yararına bozmanın kesin hükme etkisi hukuk muhakemesinden farklıdır. Hukuk muhakemesinde kanun yararına temyizde bozulan karar hukuki bir sonuç doğurmamakta, HMK m. 363'ün gerekçesinde ifade edildiği üzere “yanlışlık tespit edilip daha sonra benzer işlemlerden kaçınmak için kabul edilen bir sistemdir.” Hukukun tüm ülkede yeknesak ve doğru uygulanmasını sağlamakla kararın ortadan kaldırılması üzerine kesin hükmün otoritesinin zedelenmesi arasında bir çatışma söz konusu olacaktır.⁷⁶⁵ Hukuk muhakemesinde ise bu çatışma, kanun yararına temyiz sonucunda verilen hükmün hukuk dünyasında sonuç doğurmaması, sadece uyarı fonksiyonunu yerine getirerek hukuk düzeninde doğru ve yanlış ortaya koyma misyonuna hizmet edilerek çözülecektir.⁷⁶⁶ Ancak ceza muhakemesi, hukuk yargısının aksine kanun yararına bozulan hükmün hukuki sonuçlarını ortadan kaldırmasına cevaz vermektedir. Bu nedenle Yargıtay'ın “korunması gereken kesin kararın otoritesi” argümanı yerinde değildir. Bu nedenle usule aykırı olarak iddianame yerine geçen belge olmadan noterler hakkında kamu davası açılması mümkün değildir. Bu usule aykırılık bozma nedeni sayılmalıdır. Bu aykırılığın esasa etkili olup olmaması argümanına dayanmak da yerine olmayacaktır. Kanun koyucunun noterler

almadan doğrudan soruşturma yapmak suretiyle kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi karşısında, itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmediğinden” bahisle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 309. maddesi uyarınca, bozulması istenilmiş olmakla... bozulmasına” Y11.CD, 2016/1294E., 2016/8506K., 15.12.2016T.; Aynı yönde bkz. Y5.CD, 2016/7032E., 2016/7695K., 19.09.2016T.; Y23.CD, 2016/8268E., 2016/5448K., 28.04.2016T.

⁷⁶⁴ “Noter olan sanığın görevi sırasında işlediği ileri sürülen eyleminden dolayı 1512 sayılı Noterlik Kanununun 153 ve 154. maddeleri uyarınca kovuşturma izni alınmadan hakkında kamu davası açılması olağan yasa yolu olan temyizde usuli bir bozma nedeni olarak kabul edildiği halde olağanüstü yasa yolu olan kanun yararına bozmada, korunması gereken kesin kararın otoritesi nedeniyle bozma nedeni oluşturamaz. Zira bu aykırılık kararın esas ve içeriğine doğrudan doğruya ve tam etkili bir usul hatası değildir. Diğer taraftan CMK.nun 309/4-c maddesindeki “davanın esasını çözüp de mahkumiyet dışındaki hükümlere ilişkin ise, aleyhte sonuç doğurmaz ve yeniden yargılamayı gerektirmez” hükmü de nazara alınarak;

Ayrıntıları 26.10.1932 gün ve 29/12 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında belirtildiği ve dava dosyasında olduğu gibi; olayla ilgili tüm deliller toplanıp değerlendirilmesi yapıldıktan sonra verilen ve Yargıtay’ca tetkik edilmeksizin kesinleşen beraat hükmüne karşı esasa etkili görülmeyen usul aykırılığı sebebiyle kanun yararına bozma yoluna başvurma imkânı olmadığından, Adalet Bakanlığı’nın kanun yararına bozma istemine dayalı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nca düzenlenen kanun yararına bozma isteminin reddine” Y8.CD, 2017/22806E., 2018/9676K., 24.09.2018T.

⁷⁶⁵ Mehmet Akif Tutumlu, “Kanun Yararına Bozma Kararının Hukuki Sonuçları”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 14/157 (2019), 1849.

⁷⁶⁶ Tutumlu, “Kanun Yararına Bozma”, 1849-1850.

hakkında özel soruşturma usulüne dayalı muhakeme gerçekleştirilmesi iradesine aykırılık esastan önce gelmeli ve kanun koyucunun bu özel soruşturma usulü öngörmesine neden olan sebepler göz ardı edilmemelidir.

d. Son Soruşturmanın Açılması

Soruşturmadan sonuç çıkarma kapsamında Cumhuriyet başsavcılığı tarafından işbölümü esasına göre yetkili kılınan savcı beş gün içinde iddianamesini düzenleyerek dosyayı son soruşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar verilmek üzere ağır ceza mahkemesine verecek (NK m. 154/2) ve ağır ceza mahkemesince verilen son soruşturmanın açılması kararı iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilecektir.⁷⁶⁷ İddianame yerine geçen son soruşturmanın açılması kararı (kovuşturma kararı) üzerine kamu davasının yürütüleceği mahkeme, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesidir (NK m. 154). Noterlik Kanunu m. 155'e göre verilen son soruşturmanın açılmaması kararına itiraz üzerine bu karar kaldırıldığında da kovuşturamama kararını kaldıran karar iddianame yerine geçecektir.

Doktrinde bir görüşe⁷⁶⁸ göre Hâkimler ve Savcılar Kanunu, Avukatlık Kanunu ve Noterlik Kanunu'nda ağır ceza mahkemesinin dava açılmasına ilişkin kararının (son soruşturması açılması) iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemez. İddianame yerine geçen belgenin mevcudiyetinden söz edilebilmesi için savcı tarafından bir iddianame düzenlenmeksizin suç isnadının mahkeme önüne doğrudan taşınması gereklidir. Bu görüş bu gerekçeden hareketle ağır ceza mahkemesinin kararının bir izin niteliğinde olduğunu savunmaktadır. Kanaatimizce burada, kanunda "iddianame" ifadesinin lafzından kaynaklı olarak hatalı değerlendirmede bulunmaktadır. Noterlerin cezai sorumluluğu üzerine öngörülen özel soruşturma usulü, esas itibarıyla CMUK'a dayanmaktadır.⁷⁶⁹ Mevcut ceza muhakemesi sisteminde soruşturma ve kovuşturma evreleri bulunmaktayken genel itibarıyla ilk

⁷⁶⁷ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 98; "Son soruşturmanın açılması kararı, dava açan bir usul işlemi olma niteliğinden ötürü uygulamada iddianame gibi değerlendirilmektedir... Buna göre soruşturma sonunda toplanan deliller suçun işlendiği hususunda kamu davası açmaya yeterli şüphe oluşturuyorsa öncelikle Noterlik Yasasının 154. maddesi uyarınca suçun işlendiği yer Ağır Ceza Mahkemesine en yakın bulunan Ağır Ceza Mahkemesinde açılan iddianame gereğince son soruşturmanın açılması kararı verilmelidir." Y4.CD, 2009/22996E., 2009/18963K., 10.11.2009T. Karar için bkz. Şahbaz, "Noterlerin Cezai Sorumlulukları", 53.

⁷⁶⁸ Köken, "İddianame Yerine Geçen Belge", 258.

⁷⁶⁹ Noterlerin cezai sorumluluğu üzerine soruşturulma usulü hakkında açıklamada bulunmadan önce 1972 tarihli Noterlik Kanunu'nun 1412 sayılı CMUK esas alınarak düzenlendiğini belirtmek gerekmektedir. Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 112.

soruşturma-son soruşturma gibi CMUK’a ait kavramlar kullanılmaktadır. Noterlik Kanunu m. 154 ve diğer maddelerin atıf yaptığı CMUK ilga edilmiştir. 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m. 3’te mevzuatta, yürürlükten kaldırılan CMUK’a yapılan atıfların, CMK’nın bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelerine yapılmış sayılacağı düzenlenmiştir. Bu nedenle son soruşturma kararı üzerine iddianame yerine geçen belge ile doğrudan kamu davası açılması usulünün uygulanamayacağı ileri sürülse bile Noterlik Kanunu noterlerin işledikleri suçların muhakemesi hususunda CMUK’tan bağımsız başlı başına özel bir muhakeme usulü öngörmüştür. Noterlik Kanunu m. 154/2’de yer alan iddianame ifadesi, son soruşturmanın açılması (kovuşturmanın başlaması) talebini ihtiva eden belgeyi ifade eder. 3206 sayılı Kanun m. 82 ile yürürlükten kaldırılan CMUK ’m. 191’de “son soruşturmanın (kovuşturmanın) açılması talebi iddianame ile olur” düzenlemesi mevcut olduğu için Noterlik Kanunu da bilinçli olarak “iddianame” ifadesini kullanmıştır.⁷⁷⁰

Noterlik Kanunu m. 154/2’de yer alan iddianame ifadesi son soruşturmanın açılması (kovuşturmanın başlaması) talebini ihtiva eden belgeyi ifade eder. 3206 sayılı Kanun m. 82 ile yürürlükten kaldırılan CMUK m. 191’de “son soruşturmanın (kovuşturmanın) açılması talebi iddianameyle olur” düzenlemesi mevcut olduğu için Noterlik Kanunu da bilinçli olarak “iddianame” ifadesini kullanmıştır.⁷⁷¹ Yargıtay da yerinde olarak noterlerin cezai sorumluluğuna ilişkin özel soruşturma usulünde son soruşturmanın açılması kararından sonra mahkemenin kovuşturmaya devamla karar veremeyeceğini açık bir biçimde belirtmektedir.⁷⁷² Buradan hareketle kanaatimizce doğrudan kovuşturma başlatma kapasitesine sahip olan son soruşturmanın açılması kararı iddianame yerine geçen belge niteliğindedir.

Buradaki iddianame kovuşturma iznini ifade etmemektedir. Ayrıca bu iddianame kamu davasını başlatamayacaktır. Yargıtay da yerinde olarak son soruşturmanın açılması kararının düzenlenmesinden önceki iddianamenin kovuşturmayı başlatmayacağını açık bir biçimde

⁷⁷⁰ Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 113.

⁷⁷¹ Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 113.

⁷⁷² “Suç tarihinde... Noteri olarak görev yapan sanık hakkında görevi kötüye kullanma suçundan son soruşturmanın açılması talebiyle düzenlenen ... Cumhuriyet Başsavcılığının 23/01/2014 tarihli ve 2014/2174 Soruşturma, 2014/990 Esas sayılı iddianamesi üzerine, 1512 sayılı Noterlik Kanununun 154. maddesi uyarınca mahkemece sadece son soruşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar verilmesi ile yetinilmesi gerekirken, kovuşturmaya devamla yazılı şekilde hüküm kurulması, kanuna aykırı” Y5.CD, 2015/8406E., 2019/10468K., 7.11.2019T.; Aynı yönde bkz. Y5.CD, 2021/9912E., 2021/7769K., 30.12.2021T. Karar için bkz. Gürühan - Perktaş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 456.

belirtmektedir. ⁷⁷³ Buradan hareketle kanaatimizce doğrudan kovuşturma başlatma kapasitesine sahip olan son soruşturmanın açılması kararı, iddianame yerine geçen belge niteliğindedir.

Noterlerin yargılanmasında özel görev ve yetki kuralı söz konusudur ve noterlerin işlediği suçun niteliği önem arz etmeksizin ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Ancak noterlerin kişisel suçlarında genel hükümlere göre soruşturma ve kovuşturma gerçekleştirileceğinden yetkili ve görevli mahkeme 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'a göre belirlenecektir. ⁷⁷⁴ Kovuşturma izninin verilmesi üzerine düzenlenen iddianameyi inceleyen ağır ceza mahkemesinin delilleri değerlendirerek son soruşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar vermesine ilişkin bu düzenleme, isnad edilen suçla ilgili yargılama yapılmasını gerektirir nitelikte delil bulunup bulunmadığının belirlenmesi noktasında mahkemenin takdir yetkisine sahip olduğunu göstermektedir. ⁷⁷⁵ Burada ağır ceza mahkemesi, savcı gibi suçun işlendiği hususunda yeterli şüphenin varlığını araştırmaktadır.

Noterlik Kanunu m. 154/3'e göre "*İddianamenin bir örneği, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun hükümleri uyarınca, hakkında kovuşturma yapılan notere tebliğ olunur. Bu tebliğ üzerine noter, kanunda yazılı süre içinde bazı delillerin toplanmasını ister veya kabule değer bir istemde bulunursa nazara alınır. Gerekirse soruşturma Başkan tarafından derinleştirilir.*" Bu madde uyarınca iddianame notere tebliğ etmekte, ilgili tarafından kanunda yazılı süre içinde delil toplanılması istenmekte ya da kabul edilebilir istekte bulunması halinde bu husus göz önünde tutulmaktadır. ⁷⁷⁶ Ancak burada "*kanunda yazılı süre*" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği açık değildir. Doktrinde bir görüşe ⁷⁷⁷ göre bu düzenleme son soruşturmaya ilgili olduğu için duruşma hazırlığına ilişkin CMUK m. 212 hükmü uygulanamaz. Ön soruşturmaya ilişkin hükümler son soruşturmaya uygulanamayacağından bu atfın dava hazırlığıyla ilgili CMUK m. 159'a yapıldığı kabul edilmelidir. Ancak kanunda sanığın suçsuzluğu yönünde

⁷⁷³ Y5.CD, 2015/8406E., 2019/10468K., 7.11.2019T.; Aynı yönde bkz. Y5.CD, 2021/9912E., 2021/7769K., 30.12.2021T. Karar için bkz. Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 456.

⁷⁷⁴ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 193.

⁷⁷⁵ Y18.CD, 2017/1270E., 2017/10120T., 03.10.2017T.

⁷⁷⁶ Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 192.

⁷⁷⁷ Zeki Hafizoğulları, "Noterlerin Cezai Sorumluluğu", Noterlerin Hukuk Düzenimizdeki Yeri ve Noterlerin Sorumlulukları, Noterlik Hukuku Sempozyumu I-II, Ankara 1997, 101 (Aktaran Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 114).

göstereceği delillere ilişkin bir süre belirlenmemiştir. Diğer bir görüşe⁷⁷⁸ göre ise burada kanun koyucu son soruşturmaya ilişkin CMUK m. 212'deki beş günlük süre ve m. 159'da öngörülmemiş olan süreyi kastetmemektedir. Bu süre ilk soruşturma ile ilgili CMUK m. 194'de öngörülen üç günlük süredir. Ancak 1985 yılında 3206 sayılı Kanun m. 82 ile CMUK m. 191-205 arası maddeler ilga edildiği için bu sürenin tespiti sorun oluşturmaktadır. Bu görüşe göre söz konusu hükmün ilga edilmesinden önce iddianamenin sanığa tebliğinin unutulması veya sanığın bulunamaması üzerine bu hükmün uygulanmamış olması, usule ilişkin bu eksikliğin daha sonra duruşmada giderilme imkânı olduğundan son soruşturma kararı usulsüz olarak değerlendirilmemektedir. Sanığın son soruşturma kararına karşı kanun yoluna başvurma imkânı mevcut duruma göre söz konusu olmadığı için Noterlik Kanunu m. 154/3'e aykırılığın bir yaptırımı bulunmamaktadır. Bu duruma karşı bu görüş, ağır ceza mahkemesinin, iddianameyi notere tebliğ etmesi ve uygun bir süre olarak kanun koyucunun farazi iradesiyle uyumlu olacak şekilde üç gün süre verdikten sonra son soruşturmanın açılması hakkında karar vermesinin yerinde olacağını savunmaktadır. Kanaatimizce CMUK'a yapılan atıflar 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m. 3'e göre CMK'nın bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelerine yapılmış sayılır. Maddenin ikinci fıkrasında ise mevzuatta yürürlükten kaldırılan CMUK'un kitap, bab ve fasıllarına yapılmış atıfların; o kitap, bab ve fasıl içinde yer almış hükümlerin karşılığını oluşturan CMK'nın maddelerine yapılmış sayılacağı düzenlenmiştir. Ancak Noterlik Kanunu m. 154'te böyle bir belirleme bulunmamaktadır. CMK'da iddianamenin değerlendirilmesi aşamasıyla (ara muhakeme) CMUK'ta yer alan son soruşturma aşaması birbiriyle tam anlamıyla örtüşmemektedir. Ara muhakeme aşamasında, iddianamenin değerlendirilmesinde şüphelinin herhangi bir dahli bulunmamaktadır. Şüpheli delil sunamaz ve iddianamenin kabulü kararına da itiraz edemez. Son soruşturmanın açılması kararında ise ara muhakeme aşaması bulunmamaktadır. İddianame yerine geçen son soruşturmanın açılması kararı ağır ceza mahkemesi incelemesinden geçmeksizin doğrudan kamu davasını başlatmaktadır. Bu nedenle kanaatimizce, bu hususta CMUK hükümlerini uygulamak gerekeceğini savunan görüş yerinde değildir. Bu durumda 1 Haziran 2005 itibarıyla CMUK bütün ek ve değişiklikleriyle birlikte yürürlükten kaldırıldığı için (5320 sayılı Kanun m.18/1-a) 5320 sayılı Kanunun geçerlilik tanıdığı kapsam dışında CMUK hükümlerinin yürürlük kazanması mümkün değildir. Burada şüpheli noterin CMK kapsamında "bazı delillerin

⁷⁷⁸ Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 114-115.

toplanmasını isteme (Noterlik Kanunu m. 154/3-ikinci cümle)” hakkının bulunmadığı sonucuna ulaşmak gerekir.

Noterler hakkındaki özel soruşturma usulünde tutuklama veya salıverilmeye yahut son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına dair kararlarına karşı savcı veya sanık tarafından genel hükümler uyarınca itiraz olunabileceği düzenlenmiştir (NK m. 155/1).⁷⁷⁹ Doktrinde bir görüşe⁷⁸⁰ göre katılanın da yargılama süjesi olarak savcının sahip olduğu haklara sahip olması üzerine itiraz hakkı söz konusudur. Kanaatimizce katılma kovuşturma evresinde söz konusu (CMUK m. 365; CMK m. 237) olduğu için kamu davası henüz açılmadan katılma yoluyla itiraz hakkının kullanılması mümkün değildir.⁷⁸¹ Bu konuda diğer bir görüşe⁷⁸² göre savcı ve sanığın bu kararlara itiraz edebileceğini düzenleyip mağdurun bu madde hükmünde sayılmaması doğru değildir. Bu görüşe göre hâkim ve mahkeme kararlarına karşı savcı, şüpheli, sanık ve bu Kanuna göre katılan sıfatını almış olanlarla katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar için kanun yollarının açık olduğunu düzenleyen CMK m. 260 ile hâkim kararlarıyla kanunun gösterdiği hâllerde mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebileceğine ilişkin CMK m. 267 hükümleri genel nitelikte muhakeme normlarıdır. Bu nedenle Yargıtay⁷⁸³ tarafından da kabul edildiği üzere son soruşturmanın açılmasına yer olmadığı kararına itiraz edilebilmesi mümkündür.⁷⁸⁴ Kanaatimizce kovuşturma izninden farklı olarak idari bir işlem olmayıp adli bir işlem niteliğindeki bu karara itiraz edilmesi mümkündür. Mağdur-katılan arasındaki farkı gözeterek teknik açıdan CMK m. 260 ve 267 hükümleri kapsamında değerlendirme yapan son görüş yerindedir.

Adalet Bakanlığı tarafından kovuşturma izni verilememesi durumunda kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilmesinin mümkün olup olmadığı hususu sorun teşkil etmektedir. Kanaatimizce kovuşturma engeli oluşturan kovuşturma izniyle ilgili bir karar verilmeden

⁷⁷⁹ Bu itiraz, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesi hariç olmak üzere, itiraz edilen kararı veren mahkemeye en yakın ağır ceza mahkemesinde incelenir (NK m. 155/2).

⁷⁸⁰ Hafizoğulları, “Noterin Cezai Sorumluluğu”, 102 (Aktaran Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 115).

⁷⁸¹ Aynı yönde bkz. Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 115.

⁷⁸² Şahbaz, “Noterlerin Cezai Sorumlulukları”, 12; Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”, 34.

⁷⁸³ Y4.CD, 2008/856E., 2008/7114K., 15.4.2008T. Karar için bkz. Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”, 34; Aynı yönde bkz. Y4.CD, 2007/1408E., 2007/4134K., 1.5.2007T. Karar için bkz. Şahbaz, “Noterlerin Cezai Sorumlulukları”, 12.

⁷⁸⁴ Aynı yönde bkz. Sarsıkoğlu, *Soruşturma İzni*, 192; Çetin - Ateş, *Avukatlık ve Noterlik Hukuku*, 288.

soruşturmanın tamamlanması üzerine kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilemeyecektir.⁷⁸⁵ Yargıtay’a göre de kovuşturma izni verildiğinde gerek noterler hakkında yapılacak soruşturmadan önce gerekse kovuşturma izni üzerine dosyanın kendilerine gönderildiği evrede kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilemeyecektir.⁷⁸⁶ Bu karara hem savcının soruşturma sonucunda yeterli şüpheyi ulaşması hem de kovuşturma izninin verilmesi üzerine kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilmesi mümkün değildir; suçun unsurlarının oluşup oluşmadığının mahkeme tarafından değerlendirilmesi esası benimsenmiştir.⁷⁸⁷ Ağır ceza mahkemesi soruşturmanın bitip kovuşturmaya başlanıp başlanamayacağını belirleme yetkisini haizdir.

İddianame yerine geçen son soruşturma kararının ağır ceza mahkemesine gönderilmesi doktrinde eleştirilmiştir. Bir görüşe⁷⁸⁸ göre asliye ceza mahkemesinin görevine giren suçlardan dolayı noterlerin ağır ceza mahkemesinde yargılanması doğru olmayıp ağır ceza mahkemelerinde yargılanmaları nedeniyle işten el çektirilmeleri⁷⁸⁹ kolaylaşmaktadır. Kanaatimizce noterlerin ağır ceza mahkemesinde yargılanması noterler için güvence teşkil etmektedir. Bu adli güvence noterlerin şahsına değil noterlik mesleğine tanınmakla noterlerin dış etkilerden uzak ve bağımsız ve tarafsız şekilde görevini yapması amaçlanmıştır.⁷⁹⁰ Bu nedenle suçun niteliği veya suça öngörülen yaptırıma bağlı olmadan, önemli bir kamu hizmeti yürüten noterlerin asliye ceza mahkemesi yerine ağır ceza mahkemesinde yargılanması kanun önünde eşitlik ilkesine (Anayasa m. 10) aykırı değildir. Kanaatimizce bu özel soruşturma usulünde eşitlik ilkesi açısından getirilen argüman kabul edilse bile etkili soruşturma yükümlülüğü ve lekelenmeme hakkı bakımından sorunlu bir uygulamadır. İlaveten bu özel

⁷⁸⁵ Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”, 35.

⁷⁸⁶ Y4.CD, 2009/22284E., 2009/16325K., 14.10.2009T. Karar için bkz. Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”, 35.

⁷⁸⁷ Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”, 35.

⁷⁸⁸ Hüseyin Bozkurt, “Noterlik Mesleğinde Karşılaşılan Sorunlar”, *Türkiye Noterler Birliği Dergisi* 1 (1996), 56 (Aktaran Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 116).

⁷⁸⁹ İşten el çektirme Adalet Bakanlığının takdirine bağlı olabileceği gibi bazı hallerde zorunluluk teşkil etmektedir (Çetin - Ateş, *Avukatlık ve Noterlik Hukuku*, 288). NK m. 123/1’e göre: “Suç teşkil eden fiillerden dolayı haklarında Adalet müfettişi, Cumhuriyet savcısı veya ceza mahkemesi tarafından soruşturma veya kovuşturma yapılan noterler, soruşturma ve kovuşturmanın selameti bakımından Adalet Bakanlığı tarafından gerekli görüldüğü takdirde, soruşturma veya kovuşturma kesin bir karar veya hükümle sonuçlanıncaya kadar işten el çektirilirler.” Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre: “Soruşturma veya kovuşturma sırasında işten el çektirilmiş olan noterin, kovuşturma sonunda 7 nci maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlardan biriyle mahkum olması halinde işten el çektirme, hükmün kesinleşmesine kadar devam eder.”

⁷⁹⁰ Aynı yönde bkz. Saldırım, *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*, 116-117.

soruşturma usulüne ilişkin düzenlemelerle günümüz ceza muhakemesi sistemi arasında oldukça büyük farklar bulunmaktadır. Son soruşturmanın açılması kararı, suçlama belgesinin değerlendirilmesi gereken ara muhakeme aşamasının bulunmadığı bir usule dayanmaktadır. Bu kapsamda doğrudan kamu davasının başlamasıyla etkili bir soruşturmanın gerçekleşip gerçekleşmediği hususu değerlendirilemeyecektir. Lekelenmeme hakkının ihlali bakımından da tehlike söz konusudur. Noterler doğrudan sanık statüsüne sokulmaktadır. Mevcut ceza muhakemesi sisteminde bu gibi maddelerin nereye konumlandırılacağı hususunun problem arz ettiği ortadadır. Bu kapsamda noterlerin yargılanması usulü ile ilgili hükümlerin (özellikle m. 154) CMK'ya uygun olarak yeniden düzenlenmesinin potansiyel sorunların önüne geçebilecektir.⁷⁹¹

⁷⁹¹ Ersoy - Gül - Köken - Yılmaz, “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”, 32-33.

Türk Hukukunda noterlerin yargılanmasında benimsenen özel soruşturma usulüne benzer düzenlemelerin karşılaştırmalı hukukta da benimsendiği görülmektedir. Örneğin Endonezya Hukukunda noterler tarafından işlendiği iddia olunan suç incelemesinin gerçekleştirilmesi için öncelikle soruşturmayı gerçekleştirecek soruşturmacı Bölge Denetim Kurulu tarafından onaylanmalıdır (Wirman Elwi Danil - Azmi, Fendri, “Investigation of Crime Committed by a Notary with the Approval of the Honorary Board of Notaries”, *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding* 6/3 (2019), 824). Bu süreçte Noterler Onur Birliği (*Honorary Board of Notaries*), soruşturma ve ceza yargılaması amacıyla onay veya ret vermek yetkisini haizdir (Elwi Danil - Fendri, “Notary”, 826; Detaylı bilgi için bkz. Nur Aisyah, “Dialing And Investigation Of Notary By Investigator Police”, *Jurnal Pembaharuan Hukum* 5/3 (2018), 316-319). Nihayetinde yargılama Eyalet Bölge Mahkemesinde, savcılık tarafından düzenlenen iddianameyle yürütülmektedir (Putro - Sepud - Arjaya, “Criminal Liability for a Notary Committing a Criminal Act of Fraud in Parallel in the Land Sector”, 3). Bu kapsamda burada iddianame yerine geçen belgeden söz edilememekte ancak soruşturma izni ve kovuşturma izni gibi kavramlarda benzerlik görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Tennessee eyaletinde ise Bölge Başsavcısı, kendi bölgesinde meydana gelen tüm eyalet ceza kanunu ihlallerini kovuşturma görevine sahip olduğu için bu görevin, noterler tarafından işlenen suç fiillerinin kovuşturulmasını da içerdiği kabul edilmektedir (Tennessee Eyalet Savcılığı 26.11.2007 Tarih 07-157 Sayılı Görüşü, <https://www.tn.gov/content/dam/tn/attorneygeneral/documents/ops/2007/op07-157.pdf>). Bu halde doğrudan soruşturma ve kovuşturma evreleri işlerlik kazanmakta olduğu için özel bir muhakeme usulü benimsenmemiştir. Florida eyaletinde ise soruşturma hükümetin kendi içinde özel soruşturma birimi tarafından gerçekleşmekte ancak genel soruşturma usulünden ayrı bir usul öngörülmemektedir (Sammis Law Firm, “Complaint of Notary Misconduct”, <https://criminaldefenseattorneytampa.com/white-collar-crime/notary-misconduct/>).

Malta’da noterler hakkında ceza soruşturmasının Noterlik Konseyi (*The Notarial Council*) tarafından başlatılmaktadır. Ancak suiistimal ve zimmet vakaları genel soruşturma usulüne tabi kılınmıştır. Noterlik mesleğine ilişkin hükümleri ihlal eden herhangi bir fiilin tespit edildiği durumlarda Konsey, Noterlik İşlemleri Tashih Mahkemesine (*Court of Revision of Notarial Acts*) başvurmayı da içeren uygun önlemleri almaktadır. Böyle bir başvuru söz konusu noterin görevden uzaklaştırılması ya da alınmasıyla sonuçlanabilir (Monique Agius, “Notaries ’Misconduct Investigated by Council”, *Newsbook Malta*, 21 Ağustos 2021, <https://newsbook.com.mt/en/notaries-misconduct-investigated-by-council/>). Bu yönüyle Malta’da noterler hakkında özel soruşturma usulü öngörüldüğü söylenebilir. Ancak burada iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasına ilişkin tespitte bulunabilmeyi sağlayan yeterli veri bulunmamaktadır.

7. Son Soruşturma Kararının Değerlendirilmesi

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda 1985 tarihli değişiklikten önce ceza muhakemesi, ön soruşturma (soruşturma) ve son soruşturma (kovuşturma) olmak üzere iki evreden oluşmaktaydı. Ön soruşturma evresi savcının hazırlık soruşturması ve sorgu hâkiminin ilk soruşturması şeklinde iki aşamaya ayrılmaktaydı.⁷⁹² 1985 değişiklikleriyle birlikte ilk soruşturma aşaması kaldırılmıştır ve muhakeme, hazırlık soruşturması ve son soruşturma temeline indirgenmiştir.

Son soruşturmanın açılmasıyla kamu davası açılması usulü esas itibariyle CMUK'a dayanmaktadır. Her ne kadar CMUK yerine CMK ihdas edilmiş olsa da özel kanunlardaki soruşturmaya ilişkin kurallar ilga edilmemiştir.⁷⁹³ Mevcut ceza muhakemesi sisteminde soruşturma ve kovuşturma evreleri bulunmaktayken genel itibariyle ilk soruşturma-son soruşturma gibi CMUK'a ait kavramlar kullanılmaktadır. 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m. 3'te mevzuatta, yürürlükten kaldırılan CMUK'a yapılan atıfların, CMK'nın bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelerine yapılmış sayılacağı düzenlenmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında ise mevzuatta yürürlükten kaldırılan CMUK'un kitap, bab ve fasıllarına yapılmış atıfların; o kitap, bab ve fasıl içinde yer almış hükümlerin karşılığını oluşturan CMK'nın maddelerine yapılmış sayılacağı düzenlenmiştir. Ancak CMK'da iddianamenin değerlendirilmesi aşamasıyla (ara muhakeme) CMUK'ta yer alan son soruşturma aşaması birbiriyle örtüşmemektedir. Kaldı ki son soruşturmanın açılmasına ilişkin CMUK'a bir atıf da bulunmamaktadır. CMUK'ta düzenlenmiş olan son soruşturma kararı yeni CMK sistemindeki iddianame yerine geçen belgeyle aynı fonksiyonu icra etmemektedir.⁷⁹⁴ Bu nedenle CMK'nın genel soruşturma kuralları, özel kanunun varlığı nedeniyle de uygulama alanı bulamayacaktır. Bu nedenle son soruşturma kararı üzerine iddianame yerine geçen belgeyle doğrudan kamu davası açılması usulünün uygulanması noktasında CMUK'tan bağımsız başlı başına özel bir muhakeme usulü öngörüldüğü sonucuna ulaşmak gerekmektedir. Ancak yürürlükten kaldırılmış bir kanunun eski anlayışına dayalı olarak güncelliğini kaybetmiş bir usul anlayışı temelinde soruşturma ve kovuşturma yürütülmesi, ceza muhakemesi hukukunun dinamik yapısına uygun değildir. Ayrıca ceza muhakemesini sade yapıda olması gereği karşısında da karmaşık ve kaotik

⁷⁹² Özar, "İddianamenin İadesi", 323.

⁷⁹³ Y11.CD, 2019/2736E., 2022/3936K., 9.3.2022T.

⁷⁹⁴ Y11.CD, 2019/2736E., 2022/3936K., 9.3.2022T. kazanci.com.tr

düzenlemelere yer verilmesi etkili bir soruşturma yürütülmesinin önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir.

D. Suç Tutanağı

1. At Yarışları Hakkında Kanun Kapsamında Düzenlenen Tutanak

6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanun m. 7/1’de *“Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak her şekil ve surette müşterek bahisler veya yarış piyangosu tertip ve tanzim edenler ve bunlara ait her türlü evrakı matbaa, teksir, daktilo, fotokopi ve sair suretlerde düzenleyenler ve düzenletenler, satanlar, dağıtanlar, sattıranlar veya dağıttıranlar, üç aydan iki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adlî para cezasıyla cezalandırılır.”* şeklinde bir suç düzenlenmiştir.⁷⁹⁵ Bu suç kapsamında kanun koyucu kamu davasının açılmasında özel bir usul belirlemiştir.

6132 sayılı Kanun m. 1/2’de⁷⁹⁶ Komiserler Kurulunca yarış yerlerine girmeleri yasaklanan kimselerin isimleri ve kimliklerinin yarış müessesesi ve mahalli mülki amirlere yazılı olarak bildirileceği düzenlenmiştir. Uygulamada düzenlenen bu tutanağın ve ele geçirilen eşyaların doğrudan suçun işlendiği yerdeki asliye ceza mahkemesine verilmesiyle kamu davasının açıldığı görülmektedir.⁷⁹⁷ Düzenlenen bu tutanak iddianame yerine geçmektedir.⁷⁹⁸ Mahkeme de bu tutanağa dayalı ve bağlı olarak yargılamayı yürütmektedir.⁷⁹⁹

⁷⁹⁵ Ülke sınırları içerisinde at yarışları ve bunlara ilişkin müşterek bahisleri düzenleme yetkisi, kamu yararına çalışan bir dernek statüsündeki Türkiye Jokeyler Kulübü çatısı altında ayrı bir organizasyona tabidir. 6132 sayılı Kanun m. 1’de *“Türkiye sınırları içerisinde at yarışları düzenlemeye, yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen yarışlar üzerine yurt içinden ve yurt dışından müşterek bahis kabul etmeye Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetkilidir.”* ifadesiyle bu yetkinin Tarım Bakanlığına ait olduğu görülmektedir. Aynı Kanun m. 5’te *“Tarım Vekaletinin birinci maddede yazılı hak ve yetkileri at yetiştirme ve ıslahını teşvik gayesi ile kurulmuş ve amme menfaatine çalıştığı usulen onanmış derneklerden uygun görülecek bir veya birkaçına muayyen şartlarla ve 30 seneyi geçmemek üzere Cumhurbaşkanı kararıyla devredilebilir.”* düzenlemesi dayanak olarak Tarım Bakanlığı bu yetkisini bir sözleşmeyle Türkiye Jokeyler Kulübüne devretmiştir. Önder Ege, *Türk Medeni Hukukuna Göre Spor Kulüpleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 67.

⁷⁹⁶ At Yarışları Hakkında Kanun m. 7/2: *“Suçun; at sahibi, antrenör, jokey, jokey yamağı, seyis ve sair yarış hizmetlileri ile birlikte işlenmesi halinde, verilecek hapis cezası altı aydan az olamaz. Haklarında bu nedenle soruşturma ve kovuşturma başlatılan bu kişilerin Komiserler Kurulu kararıyla yarış yerlerine, hipodromlara ve yarışlarla ilgili mahal ve tesislere girmeleri yasaklanır. Komiserler Kurulunca yarış yerlerine girmeleri yasaklanan kimselerin isimleri ve kimlikleri yarış müessesesi ve mahalli mülki amirlere yazılı olarak bildirilir.”*

⁷⁹⁷ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 96; Bu tutanakların idari yaptırım kararlarıyla karıştırılmaması gerekir. Burada Komiserler Kurulu adli bir faaliyet icra etmektedir. Komiserler Kurulunun idari faaliyeti hakkında bkz. Hamza Şahin, *Sulh Ceza Hâkimliği Uygulamaları* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 335.

⁷⁹⁸ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 96; Baykal, *Kamu Davası*, 120; Nezihe Balcı Demirel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 142.

Ancak Yargıtay bir kararında bu tutanağın doğrudan kamu davasını başlatmayacağını belirtmiştir.⁸⁰⁰ Yargıtay, kamu davası açma tekelinin savcıya ait olduğu kabulü üzerinden ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur. Ancak Yargıtay'ın bu yönde istikrarlı bir uygulaması bulunmamaktadır.

TCK m. 228/6'da kumar, *“kazanç amacıyla icra edilen ve kar ve zararın talihe bağlı olduğu oyunlar”* olarak tanımlanmıştır. Söz konusu suçta bahis ve yarış piyangosu, kazanç gütmeye amacıyla oynanır ve kazançla kayıp talihe bağlı bir özellik gösterdiği için bu fiil kumar kapsamında değerlendirilir.⁸⁰¹ Müşterek bahis ya da yarış piyangosu tertip ve tanzim etme fiilleri⁸⁰², kumar oynanması için yer ve imkân sağlama fiili (TCK m. 228) birbirine benzerdir. 6132 sayılı Kanun m. 7/1'de ifade edilen suç ayrı bir kanunda düzenlendiği için doktrinde bu suçun TCK m. 228 karşısında özel norm niteliğinde olduğunu savunan bir görüş bulunmaktadır.⁸⁰³ At yarışlarıyla ilgili kumar için yer sağlama fiilinde düzenlenen tutanakla doğrudan kamu davasının açılması usulü, TCK m. 228 bakımından

⁷⁹⁹ At Yarışları Hakkında Kanun m. 9: *“Köy, kasaba ve şehirlerde şenlik ve eğlence maksadiyle yapılan at yarışları bu kanun hükümleri dışındadır. Bu gibi yarışlarda müşterek bahis tertip edilemez.”*

⁸⁰⁰ *“6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanuna aykırılık suçundan sanık...’in, anılan Kanun’un 7/1, ... uyarınca ... cezaları ile cezalandırılmasına dair Adana 4.Sulh Ceza Mahkemesinin 06.10.2009 tarihli ve 2008/1266 esas, 2009/946 sayılı kararı aleyhine Yüksek Adalet Bakanlığından verilen 26.01.2010 gün ve 3796 sayılı kanun yararına bozma istemini içeren dava dosyası Cumhuriyet Başsavcılığının 15.02.2010 gün ve KYB. 2010-23271 sayılı ihbarnamesi ile daireye verilmekle okundu. Mezkûr ihbarnamede; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 170.maddesinde ‘Kamu davasını açma görevi, Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilir. Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet Savcısı, bir iddianame düzenler.’, aynı Kanun’un 225/1.maddesinde ‘Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir.’ hükümleri karşısında iddianameyle kamu davası açılıp sanığın yargılama sürecinin yapılması yerine valilikçe gönderilen yazı üzerine yargılama yapıp yazılı şekilde sanığın cezalandırılmasına karar verilmesinde isabet görülmemiş ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 309. maddesi uyarınca anılan kararın bozulması lüzumu kanun yararına bozmaya atfen ihbar olunmuş bulunmakla Türk Milleti adına gereği görüşülüp düşünüldü; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının kanun yararına bozma istemine dayanan ihbarname içeriği yerinde görüldüğünden Adana 4.Sulh Ceza Mahkemesinin 06.10.2009 tarihli ve 2008/1266 E. 2009/946 K. sayılı kararının CMK’nın 309/4-b maddesi uyarınca bozulmasına, müteakip işlemlerin mahallinde mahkemesince yapılmasına, ...oybirliğiyle karar verildi.” Y7.CD, 2010/1855E., 2012/440K., 18.01.2012T.*

⁸⁰¹ Beşir Babayiğit, “Kumar Oynama ve Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Fiilleri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 9/34 (Nisan 2018), 304.

⁸⁰² Yargıtay bir kararında yerinde bir değerlendirmeyeyle müşterek bahis için şüphenin yenilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Sanığın aşamalarındaki savunmalarında, istikrarlı bir şekilde bahşış karşılığı isteyenlerden notları ve paraları alıp ganyan bayiinde oynadığını, olay günü de yine bir kişi için kupon oynayıp geldiğini ve verdiği sırada yakalandığını savunduğu, dosyada mevcut tutanağa göre de sanık üzerinde sadece bir bahis kuponu ve Bursa at yarışlarına ilişkin bülten bulunduğu anlaşılmaması karşısında, sanığın savunmasının aksine müşterek bahis oynatmak fiilini işlediğine dair her türlü kuşkudan uzak delil elde olunmadığı halde yerinde olmayan gerekçe ile yazılı şekilde hüküm kurulması, kanuna aykırı”*. Y19.CD, 2019/1386E., 2019/5964K., 19.03.2019T. Karar için bkz. Eren Erkin, *Türk Kumar, Bahis ve Şans Oyunları Mevzuatı* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 751.

⁸⁰³ Babayiğit, “Kumar”, 304.

uygulanamayacaktır. Kanaatimizce iki suçtaki fiil, görünüşte içtima ilişkisi dışında ve birbirinden ayrı niteliktedir. Aynı hukuki değeri koruyan normlardan birinin diğerinin unsurlarını taşıması yanında ek unsur ve özellikler de içermesi halinde bu norm özel, diğeri genel nitelikte olacaktır.⁸⁰⁴ 6132 sayılı Kanun m. 7/1’de yetkisiz ve Kanuna aykırı olarak bahis ya da yarış piyangosu tertip ve tanzim etme yasaklanmışken TCK m. 228’de kumar fiilinin bizatihi kendisi için yer ve imkân sağlanması yasaklanmıştır. Bu fiiller arası bu şekilde bir ilişki bulunmadığından özel norm-genel norm yönünden görünüşte içtimadan söz edilemeyecektir. Bu nedenle at yarışlarıyla ilgili kumar için yer sağlama fiilinde düzenlenen tutanakla doğrudan kamu davasının açılması usulü, TCK m. 228 bakımından uygulanamayacaktır. Ancak asıl sorun, tek bir fiille hem 6132 sayılı Kanun m. 7/1’de düzenlenen suçun hem de TCK m. 228’de düzenlenen suçun işlenme ihtimalinde iddianame yerine geçen belge niteliğindeki tutanakla her iki suç için de soruşturma evresi atlanıp doğrudan kovuşturma evresine geçilip geçilemeyeceğidir. TCK m. 228’in tipik sayılabilmesi için kumar oynanmasına hem imkân hem de yer sağlanmalıdır. Kanunun lafzi ifadesinden çıkan sonuca göre bu suç seçimlik hareketli olarak değerlendirilemez. Bu kapsamda sadece bahis oynanmasına imkân ya da sadece yer sağlayan nitelikteki fiiller söz konusu olabilir. Aynı zamanda yetkisiz ve Kanuna aykırı olarak at yarışlarına ilişkin imkân veya yer sağlamaya ilişkin bahis veya piyangoyla ilgili her türlü evrakı düzenlemek, düzenletmek, satmak, dağıtmak, sattırmak veya dağıtırmak fiilleri işlenebilir. Bu halde tek fiille birden fazla farklı suç söz konusu olacak ve farklı neviden fikri içtima (TCK m. 44) uygulanacaktır.⁸⁰⁵ Bu durumda da Komiserler Kurulunca sadece 6132 sayılı Kanun m. 7/1 kapsamında tutanak düzenlenecek ve mahkemesine gönderilecektir. TCK m. 228 bakımından savcılık tarafından iddianame düzenlendiği ve kabul edildiği durumlarda, şartlar mevcutsa davanın birleştirilmesi yoluna gidilmelidir. TCK m. 228 bakımından iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açılma usulü işletilemeyecektir. Komiserler Kurulu, TCK m. 228 bakımından tutanak düzenlemeye yetkili değildir. Kanaatimizce aralarında farklı neviden içtima ilişkisi bulunan durumlarda ayrı ayrı soruşturma yürütülmesi usul ekonomisi yönünden etkili soruşturma yükümlülüğüne aykırılık teşkil edecektir. İddianame yerine geçen belge usulü ile genel soruşturma sonucu düzenlenen iddianame farklı zamanlarda düzenlenip fikri içtima yerine ayrı ayrı hüküm kurulursa bu noktada hükümlünün daha ağır bir cezaya tabi

⁸⁰⁴ İçel, *Ceza Genel*, 632.

⁸⁰⁵ Babayiğit, “Kumar”, 305.

olması tehlikesi de doğacaktır. Bu da bu usulün sanık hakları bakımından doğurduğu sakıncaya önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Müşterek bahis ya da yarış piyangosu tertip ve tanzim etme fiilleri hakkında CMK m. 251 vd. kapsamında basit yargılama usulü uygulanabilir.⁸⁰⁶ Bu usulün uygulanmasına asliye ceza mahkemesi karar verecek, iddianame yerine geçen belgenin asliye ceza mahkemesine gönderilmesiyle kamu davası açılacak ve kovuşturma evresine başlanacaktır. Bu nedenle bu suç hakkında basit yargılama usulü uygulanması, iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün uygulanmasına engel teşkil etmeyecektir.

2. Karayolları Trafik Kanunu Kapsamında Düzenlenen Tutanak

Kolluğun soruşturma evresinde yaptığı araştırma, bazı durumlarda kamu davası açılması için yeterli görülebilir. İşin basitliği ve ispatın kolaylığı göz önünde bulundurulduğunda kamu davasının derhal açılması mümkün olabilir. Savcıların iş yükünü azaltmak motivasyonu bu kapsamdaki işlerde başlangıç soruşturmasından sonuç çıkarma ve dolayısıyla dava açma yetkisinin idareye bırakılması gibi hallerde savcının iddianame düzenlenmesine gerek yoktur. Araştırmayı yapan makamların düzenledikleri tutanakların doğrudan mahkemeye gönderilmesi kabul edilmiştir.⁸⁰⁷ 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu m. 114'te düzenlenen, trafik suçlarına ilişkin suç tutanağı bunlardan birisidir.⁸⁰⁸ Böylece adli cezayı gerektiren suçlar dolayısıyla soruşturma evraklarının kolluk tarafından doğrudan mahkemeye gönderilmesi yoluyla kamu davası açılmaktadır.⁸⁰⁹

Trafik suçlusunun kovuşturulup kovuşturulmamasına karar veren makam olarak kolluk etkilidir.⁸¹⁰ Karayolları Trafik Kanunu m. 114'te bu Kanunda yazılı trafik suçlarını işleyenler hakkında yetki sınırları içinde Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı personeliyle Ulaştırma Bakanlığının ve Karayolları Genel Müdürlüğünün ilgili birimlerinin il ve ilçe kuruluşlarında görevli ve yetkili kılınmış personelince tutanak düzenleneceği ve yargı

⁸⁰⁶ “Mahkemece sanık lehine sonuç doğurabilecek nitelikteki “basit yargılama usulünün” uygulanma şartları yönünden sanığın hukuki durumunun yeniden değerlendirilmesi zorunluluğu, bozmayı gerektirmiş” Y19.CD, 2020/4620E., 2020/20491K., 22.12.2020T. Karar için bkz. Erkin, *Türk Kumar, Bahis ve Şans Oyunları Mevzuatı*, 751.

⁸⁰⁷ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 788.

⁸⁰⁸ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 788.

⁸⁰⁹ Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 824-825; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 670.

⁸¹⁰ Duygun Yarsuvat, “Trafik Suçları, Cezaları ve Yargılamasında Yeni Sorunlar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 50/1-4 (1984), 173- 174.

yetkisine giren suçlarla ilgili tutanağın bir suretinin ilgili mahkemeye 7 iş günü içinde gönderileceği hükmü yer almaktadır. İddianame yerine geçen belgelerin varlığını reddeden azınlık görüşten birine⁸¹¹ göre bu tutanak, fiilin yaptırıma tabi olmasını sağlamaya yönelik idari bir belgedir. Kanaatimizce burada düzenlenen suç tutanağı bir iddianame yerine geçen belge niteliğindedir.⁸¹² Söz konusu usulde mahkeme de suç tutanağı üzerine gerekli muhakemeyi gerçekleştirecek, araya savcılık girmeyecektir. Bu kapsamda da söz konusu tutanağın iddianamenin özelliklerini taşıması gerekecektir.⁸¹³

Karayolları Trafik Kanunu m. 114'te düzenlenen suç tutanağının kanun koyucu tarafından kabahatleri de kapsar şekilde düzenlendiği görülmektedir. Yargıtay kararlarında da bu uygulamaya rastlanmaktadır.⁸¹⁴ Bu tutanaklar Yargıtay kararlarında “*trafik idarî para cezası karar tutanağı*” olarak geçmektedir.⁸¹⁵ Sistematik yorum⁸¹⁶ yapıldığında “cezaların uygulanması” başlıklı ikinci bölümde suç tutanakları m. 114'te düzenlenmiş ardından da m. 115'te para cezalarının ödenme süresi ve ödememe üzerine gerçekleşecek prosedür düzenlenmiştir.⁸¹⁷ Bu kapsamda bu bölümde hem suç hem de kabahatlere ilişkin suç

⁸¹¹ Donay, *Ceza Yargılaması*, 304.

⁸¹² Gölcü, *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi*, 11; Baykal, *Kamu Davası*, 120; Tülay Kitapçıoğlu, *Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Soruşturmanın Sonuçlandırılması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014), 166.

⁸¹³ Y7CD., 219/445, 8.2.1999. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 670.

⁸¹⁴ “5326 sayılı Kabahatler Yasasının 22/3. maddesi “İdari kurul, makam veya kamu görevlileri, ancak ilgili kamu kurum ve kuruluşunun görev alanına giren yerlerde işlenen kabahatler dolayısıyla idari yaptırım kararı vermeye yetkilidir.” şeklinde, 2918 sayılı Yasanın 114/1. maddesi ise “Bu Kanunda yazılı trafik suçlarını işleyenler hakkında yetki sınırları içinde Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı personeli ile Ulaştırma Bakanlığının ve Karayolları Genel Müdürlüğüne ilgili birimlerinin il ve ilçe kuruluşlarında görevli ve yetkili kılınmış personelince tutanak düzenlenir.” şeklinde olup, dosya kapsamına göre Ankara ili Çankaya ilçesinde işlendiği ileri sürülen kabahat ile ilgili olarak idari para cezası kararını verme yetkisinin de bu yer idaresine ait olduğu cihetle, Yozgat Fahri Trafik Müfettişliği Büro Amirliği tarafından yetki alanı dışında işlenen kabahat ile ilgili düzenlenen idari para cezası karar tutanağının yetki yönünden hukuka uygun olmadığı,” Y7.CD, 2021/29370E., 2021/17358K., 15.12.2021T.; Aynı uygulama hakkında bkz. Y7.CD, 2021/29319E., 2021/17315K., 15.12.2021T.

⁸¹⁵ Y7.CD, 2021/29290E., 2021/17345K., 15.12.2021T.

⁸¹⁶ Sistematik yorum, normun kanundaki yerinin önemine dayalı bir yorum yöntemidir. Norma yakın ve bağlantılı diğer normların karşılaştırılması ve çıkan sonuca göre birlikte değerlendirilmesi esasına dayanır. Aynı maddenin fıkraları, bentleri, fıkra ve bent içindeki cümleler arası bağlantılar üzerinden gerçekleştirilen değerlendirme sonucu ortaya çıkan anlam, kapsam ve sınırlar belirlenmektedir. Yorumlanma ihtiyacı olan hüküm yorumuna elverişli ise kanun sistematigine en uygun anlam tercih edilmelidir. Hilgendorf - Valerius, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*, 48.

⁸¹⁷ Karayolları Trafik Kanunu m. 115'in son fıkrasında idare tarafından verilen para cezalarının kesin olduğuna ilişkin hüküm Anayasa Mahkemesinin 2022/45E., 2022/89K., 20/7/2022T. sayılı kararıyla iptal edilmeden önce de uygulanan yaptırımların ağırlıklı olarak idari suç ve ceza niteliğini ortaya koymaktaydı. Dursun - Dağcı, “İdari Trafik Suç ve Cezalarında Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, 545.

tutanağının düzenlendiği görülmektedir. Kanaatimizce yeni TCK sistematiğine uygun olarak suç ve ceza kavramlarının adli-idari yönü ayrılarak güncelleme yapılması yerinde olacaktır.

Sadece adli suçlara ilişkin düzenlenen suç tutanağının iddianame yerine geçip kamu davasını başlattığı kabul edilmelidir. Trafik Zabıtası Dışındaki Polis Hizmet Birimlerinin Görev ve Yetkileri Başlıklı Karayolları Trafik Yönetmeliği m. 7’de trafik suçu işleyenler hakkında suç tutanağı düzenlemek ve düzenlenen tutanaklardan; mahkemelik suçlara ait olanların ilgili mahkemeye, para cezası tahsil ve takibini gerektirenlerin de ilgili kuruluşuna iletilmesini sağlama görevi düzenlenmiştir.⁸¹⁸ KTK m. 114’te trafik suçlarından söz edildiği için idari yaptırımlara ilişkin tutanaklar açısından iddianame yerine geçen belgelerden bahsedilemeyecektir.⁸¹⁹ Söz konusu Kanunda farklı trafik suçları düzenlenmiş olsa da iddianame yerine geçen belgeye konu suç tipi sadece 2918 sayılı Kanun m. 79/2’de düzenlenen kapsamdadır.⁸²⁰ Burada park ücreti almaya yetkili olmayan gerçek veya tüzel kişiler tarafından park ücreti alınması veya almaya teşebbüs edilmesi halinin altı aydan iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılacağı öngörülmüştür. Söz konusu kanunda yer alan diğer suçlarda hafif hapis cezası öngörülmüştür (31/2, 51/6, 69/2, 123/5 ve Ek m. 6/5). 5252 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m.7’de hafif hapis ve hafif para cezalarının idari para cezasına dönüştürüldüğü açıkça düzenlenmiştir. Aynı Kanun m. 7/4’te de bu madde kapsamında idari para cezasına karar vermeye mülki amir yetkili kılınmıştır. Ceza hukukunu ilgilendiren tek yaptırım 79/2’de öngörüldüğü için sadece bu suçla ilgili iddianame yerine geçen belge düzenlenebilecektir. Ancak doktrinde bir görüşe⁸²¹ göre 2918 sayılı Kanun m. 79/2 kapsamında bir fiille karşılaşan kolluğun “*failleri muhafaza altına alıp*” savcıyı durumdan derhal haberdar etmesi gerekir. Burada failler hakkında ceza soruşturmasının CMK m. 160

⁸¹⁸ Alaattin Ceyhan, Yapılan Son Değişikliklere Göre Trafik Para Cezalarının Tebliği ve Ödenmesi, *Vergi Raporu* 0/177 (2014), 100.

⁸¹⁹ Köken, “*İddianame Yerine Geçen Belge*”, 255; VII. Milletlerarası Ceza Hukuku Kongresinde bütün trafik suçlarının ceza hukuku alanından çıkarılarak, depenalize edilerek idari ceza hukuku kapsamında alınması teklif edilmiş ve Türkiye de bu depenalize eğiliminden uzak kalmayarak trafik cezalarını ağırlıklı olarak idari trafik cezası niteliğinde düzenlemiştir. Hasan Dursun - Adem Dağcı, “İdari Trafik Suç ve Cezalarında Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Yargıtay Dergisi* 48/2 (Nisan 2022), 544.

⁸²⁰ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 542.

⁸²¹ Koray Doğan - Serkan Meraklı, *Trafik Ceza Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2023), 226. Yazarlar ayrıca uygulamada suç teşkil eden fiile karşı sadece Kabahatler Kanunu m. 32 kapsamında emre aykırı davranış kabahatine dayalı olarak kolluğun idari para cezası kesmesini eleştirmektedirler. Uygulamadaki bu durumun kolluğun cezai sorumluluğunu doğuracağı savunulmaktadır. Faillerin gözaltına alınması, ardından idari yaptırım sonrası serbest bırakılması, ayrıca CMK m. 160 ve devamı maddelere aykırılık olarak değerlendirilmektedir.

vd. hükümlere göre başlatılması gerektiği savunulmaktadır. Kanaatimizce Kanun'daki ve Yönetmelikteki açık ifade karşısında bu görüşe dayalı muhakeme sürecinin işletilmesi yerinde olmayacaktır.⁸²² Pozitif hukuku benimseyen bir hukuk sisteminde olan ve olması gereken ayrımının yapılması gerekir. Olması gereken hukuk açısından etkili soruşturmanın savcı tarafından yürütülmesi gerekse de olan hukuk, suç tutanağının ilgili suç bakımından kamu davasını doğrudan başlatacağını düzenlemektedir.

E. İcra Ceza Mahkemesine Verilen Şikâyet Dilekçesi

İcra mahkemeleri yalnızca hukuk işleriyle sınırlı yetkiye sahip olmayıp ceza işleriyle de yetkilidir. İcra ceza mahkemeleri, “*özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemeleri*”ndendir (5235 sayılı Kanun m. 8). İncelemenin türüne göre icra mahkemesi, icra hukuk mahkemesi ve icra ceza mahkemesi olarak görev yapar.⁸²³ İcra İflas Kanunu kapsamına icraya veya iflasa ilişkin yaptırım gerektiren fiil ve işlemler icra ceza mahkemelerinde incelenir.⁸²⁴

İcra İflas Kanunu'nun 16. babında cezai hükümler başlığında icra iflas suçları ve bunların yargılama usulleriyle ilgili hükümler yer almaktadır. Bu bapta yer alan yargılama usulü başlıklı 349. maddeye göre icra ceza mahkemesine verilen şikâyet dilekçesiyle sözlü yapılan ve tutanağa geçirilen şikâyet, doktrinde⁸²⁵ ve yargı kararlarında⁸²⁶ iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmektedir. Ancak şikâyet müessesinin, İİK m. 16,17,18, 22'de düzenlenen icra iflas organlarının işlemlerine yönelik şikâyetten farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir.⁸²⁷

⁸²² Aynı yönde Yarsuvat, “Trafik Suçları, Cezaları ve Yargılamasında Yeni Sorunlar”, 173- 174.

⁸²³ Muşul, *İcra ve İflâs Hukukunda Şikâyet*, 52.

⁸²⁴ Timuçin Muşul, *İcra ve İflâs Hukukunda Şikâyet* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 52.

⁸²⁵ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808; Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1/92.

⁸²⁶ “Ceza muhakemesi hukukumuzda mahkemelerce bir yargılama faaliyetinin yapılabilmesi ve hüküm kurulabilmesi için yargılamaya konu edilecek eylemle ilgili, usulüne uygun olarak açılmış bir ceza davası bulunması gerekmektedir. 5271 sayılı CMK'nun 170/1. maddesi uyarınca ceza davası, dava açan belge niteliğindeki icra ceza mahkemesine verilen şikâyet dilekçesi, son soruşturmanın açılması kararı gibi istisnai hükümler dışında kural olarak Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenecek bir iddianameyle açılır.” YCGK, 2018/614E., 2021/269K., 10.06.2021T.; YCGK, 2020/65E., 2020/345K., 07.07.2020T.; Y7.CD, 2021/11843E., 2021/11280K., 29.09.2021T.; Y16.CD, 2021/857E., 2021/4382K., 29.06.2021T.; YCGK, 2017/1153E., 2021/203K., 06.05.2021T.; Y12.CD, 2020/5238E., 2021/7144K., 20.10.2021T.; Y7.CD, 2021/23745E., 2021/15506K., 03.11.2021T.

⁸²⁷ Muşul, *İcra ve İflâs Hukukunda Şikâyet*, 52.

“İİK'nin 16 ve devamı maddelerinde yer alan hükümlerin ise icra mahkemelerinin hukuki dava ve şikâyetlere ilişkin kurallar getirmiş olması ve bu kuralların icra ceza mahkemelerinde uygulanacak yargılama usullerini düzenlememesi karşısında...” YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

1. Uygulama Kapsamındaki Suçlar

Doğrudan şikâyet dilekçesiyle dava açılmasını gerektiren icra iflas suçları; konkordatoda yetkili kimseleri hataya düşürmek (İİK m. 334), müflisin mallarını iflas idaresine vermemesi ve müflisin alacaklarını bildirmemesi (İİK m. 336), mal beyanında bulunmamak (İİK m. 337), ticareti terk hükmüne aykırı davranmak (İİK m. 337/a), gerçeğe aykırı beyanda bulunmak (İİK m. 338), mal beyanından sonra mal ve kazançta meydana gelen artışı bildirmemek (İİK m. 339), taahhüdü ihlal etmek (İİK m. 340), çocuk tesliminden kaçınmak (İİK m. 341), yalnız kendisi tarafından yapılacak olan bir işin yapılması veya bir işin yapılmaması yahut bir irtifak hakkının tesisi veya kaldırılması hakkındaki ilam hükümlerine makbul mazerete müstenit olmayarak muhalefet etmek (İİK m. 343), nafaka borcunu ödememek (İİK m. 344), gerektiği halde sermaye şirketinin iflasını istememek (İİK m. 345/a) suçlarından ibarettir.⁸²⁸ Söz konusu suçlar için savcılık tarafından bir iddianame düzenlenmesi gerekmez.⁸²⁹

Şikâyete tabî olmayan suçlarla ilgili kanunda bir düzenleme öngörülmemiştir. Doktrinde genel görüşe göre kanundaki bu boşluğun CMK hükümlerine göre doldurulması gerekir.⁸³⁰ Ancak şikâyete tabî olmayan suçlarda alacaklının savcılığa başvurmasıyla ya da re'sen savcılık tarafından soruşturmaya başlanması neticesinde düzenlenen iddianamenin

⁸²⁸ Haluk Çolak, "İcra ve İflas Suçları ile Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", *Bankacılık Dergisi* 53 (2005), 87.

Alacaklının şikâyetiyle borçlunun özgürlüğünden alıkonulabilecek olmasının anayasaya aykırı olup olmadığı önemli bir sorundur. Borçları sebebiyle borçluların özgürlüğünden alıkonulması uygulaması Anayasa m. 38/8 hükmü ile tamamen ortadan kaldırılmıştır. Söz konusu hükümde hiç kimsenin, sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamayacağı düzenlenmiştir. Borçlu, borcunu ödeyememesi dolayısıyla şahıs varlığıyla değil malvarlığıyla sorumludur. Anayasa Mahkemesi konuyla ilgili bir kararında (AYM, 2006/65E., 2008/65K., 28.2.2008T. Mahmut Coşkun, *İcra-İflas Suçları Disiplinsizlik Eylemleri ve Yargılama Usulü* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 297.) icra-iflas suçlarının Anayasa m. 38 ile irtibatlı olmadığına, kanunla getirilen ve kamu otoritesince yürütülen cebri icranın etkililiğini sağlama amacını taşıdığına hükmetmiştir. Kanaatimizce de bu suçların borçluların ifasıyla doğrudan bir irtibatı bulunmayıp cebri icra ve iflas sürecinin etkili yürütülmesinin tehlikeye sokulması söz konusudur. Bu suçların ihdasıyla bu düzenin sekteye uğramadan yürümesi amaçlanmıştır. Bu yönüyle ilgili suçların ihdasının anayasaya aykırı olmadığını savunmak gerekir.

⁸²⁹ Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 545; Ayyıldız, *Adli Kolluk*, 11.

⁸³⁰ Günay, *İcra Suçları*, 177;

Örnek olarak Coşkun, davetiye tebliğ edilmesine rağmen duruşmaya katılmayan tanıklar hakkında CMK'nın çağrıya uymayan tanıklar hakkındaki hükümlerinin kıyasen uygulanacağını ileri sürmüştür. Coşkun, *İcra-İflas Suçları*, 133.

Aynı yönde Yargıtay kararları için bkz. Yargıtay İcra ve İflas Dairesi (YİİD), 1972/10230E., 1972/9442K., 10.10.1972T. ve YİİD, 1963/12325E., 1963/12853K., 5.12.1963T. Kararlar için bkz. Günay, *İcra Suçları*, 177.

kabulüyle icra ceza mahkemesinde kovuşturma başlayacaktır.⁸³¹ Buradaki uyuşmazlık tam anlamıyla kamu davası niteliğindedir.⁸³² Kural olarak icra ceza muhakemesinde re'sen araştırma ilkesi geçerli değildir.⁸³³ Ancak dava, iddianamenin kabulüyle başlayacağı için duruşmada re'sen araştırma ilkesi geçerli olacaktır.⁸³⁴ Ancak Yargıtay şikâyet tabi suçlarda da şikâyetin süresinde yapılıp yapılmadığı, ödeme emri tebliğinin usulüne uygun olup olmadığı ve bu bakımdan icra takibinin kesinleşip kesinleşmediği gibi hususlarda kısmen re'sen araştırma ilkesini uygulanabileceğini kabul etmektedir.⁸³⁵

2. Şikâyet Süresi ve Şikâyetin Hukuki Niteliği

Şikâyet süresi İİK m. 347'ye göre fiilin öğrenildiği tarihten itibaren üç ay ve her halde fiilin işlendiği tarihten itibaren bir yıldır. Bu süreler hak düşürücü süre niteliğindedir. Bu sürelerin sonunda kovuşturma evresine geçilemeyecektir. Şikâyet bu yönüyle bir muhakeme şartıdır. Bu halde TCK m. 73'te öngörülen altı aylık süre özel hüküm niteliğindeki İİK m. 347 karşısında uygulanmayacaktır. Ceza muhakemesi sürecinden farklı olarak icra ceza muhakemesinde hak düşürücü süre olmanın neticesi gereği sürenin dolduğu hususu taraflarca

⁸³¹ Coşkun, *İcra-İflas Suçları*, 92; Örneğin arttırmadan çekilme suçu (İİK m. 345/b), madde metninde açıkça şikâyetle bağlı olduğu ifade edilmediği için takibi şikâyetle bağlı olmayıp re'sen soruşturulup kovuşturulan suçlardandır. Bu nedenle suçun takibi Cumhuriyet savcılığınca re'sen gerçekleştirilecek ve nihayetinde sanık hakkında yeterli şüphe oluştursa icra ceza mahkemesine bir iddianameyle kamu davası açılacaktır (Yıldız, *İcra ve İflas Suçları*, 134).

⁸³² Murat Atalı - İbrahim Ermenek, *İcra ve İflas Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 251; Burada şikâyet dilekçesiyle kamu davası açılmadığı için suçtan zarar görenlerin zararlarının giderilebilmesi adına verilen kararlar hakkında kanun yoluna başvurulmaları için davaya müdahil olarak katılmaları gerekmektedir (Yıldız, *İcra ve İflas Suçları*, 142);

İcra ceza davası savcı tarafından iddianame düzenlenmesi yoluyla açılan suçlar: alacaklısını zarara sokmak kastıyla varlığını eksiltmek (İİK m. 331), kendi eylemiyle aczine neden olmak veya durumu bilerek ağırlaştırmak (İİK m. 332), iflas ve konkordato işlerinde kişisel çıkar sağlamak (İİK m. 333); üzerinde kiralayanın hapis hakkı bulunan eşyanın kaçırılması veya gizlenmesi ve tahliyesi gereken yerin başkasına işgal ettirilmesi (İİK m. 335), hükmen teslim edilen taşınmaza tecavüz etmek (İİK m. 342). Çolak, "İcra-İflas Suçları", 87.

⁸³³ YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

⁸³⁴ Coşkun, *İcra-İflas Suçları*, 92.

⁸³⁵ "İİK'nın 351. maddesiyle sınırlı olması sebebiyle şikâyetin süresinde olup olmadığı veya usulüne uygun şekilde yapılıp yapılmadığı gibi hususların icra ceza mahkemesi tarafından resen incelenmesinde zorunluluk bulunması, İİK'da icra ceza muhakemesine ilişkin düzenlemelerin, şikâyet dilekçesinde gösterilmiş icra dosyasının dosya arasına alınarak incelenip ödeme emri tebliğinin usulüne uygun olup olmadığı ve bu bakımdan icra takibinin kesinleşip kesinleşmediği hususlarının kendiliğinden dikkate alınmasına engel teşkil etmemesi, ... 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun on altıncı babında yer alan takibi şikâyetle bağlı suçlar bakımından alacaklının şikâyet hakkının doğup doğmadığının tespiti için icra takibinin kesinleşip kesinleşmediğinin ve bu bağlamda şikâyetin usule uygun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla icra dosyasında borçluya yapılan ödeme emri tebliğinin usulüne uygun şekilde yapılıp yapılmadığının icra ceza mahkemesince resen dikkate alınması gerektiği kabul edilmelidir." YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

ileri sürülebileceği gibi hâkim tarafından da re'sen dikkate alınacaktır. İlâveten bu sürelerin kesilmesi, durması ve eski hale getirme talebinde bulunulması mümkün değildir.⁸³⁶ Üç aylık süre öğrenmeyle başladığından öğrenme hususu her türlü delille ispatlanabilecektir.⁸³⁷ Süre geçtiğinde icra ceza mahkemesi şikâyet hakkının düşürülmesine karar verecektir.⁸³⁸

Şikâyet tabi icra iflas suçları için icra ceza muhakemesinde soruşturma aşaması bulunmamaktadır.⁸³⁹ Şikâyet tabi icra suçlarında muhakeme kovuşturma evresiyle başlayacaktır.⁸⁴⁰ Kişiler doğrudan sanık sıfatını almış olacaktır. İİK'nın on altıncı babındaki takibi şikâyet tabi suçlar yönünden dilekçe veya sözlü beyan ile yapılan şikâyetle birlikte icra ceza davası açılmış ve kovuşturma başlamış olacaktır.⁸⁴¹ İİK m. 331 ve devamında yer alan suçların kovuşturulması sürecini başlatan şikâyet dilekçesi yahut sözlü şikâyet talebinin mahkeme katibine yazdırılması üzerine tutulan tutanak, savcı⁸⁴² tarafından iddianame düzenlenmeden⁸⁴³ kovuşturma evresini başlattığı için şikâyet dilekçesinin iddianame yerine geçen belge olarak kabulünü zorunlu kılmaktadır.⁸⁴⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu bu hususu şu şekilde açıklamıştır: “*şikâyetin doğrudan İcra Ceza Mahkemesine yapılması gerektiğinden, 5271 sayılı Yasa'nın 170. maddesi uyarınca iddianame düzenlenmesine gerek bulunmadığı gibi, anılan Yasa'nın 170. ve devamı madde hükümlerinin de bu suçlar yönünden uygulanmasına olanak bulunmamaktadır.*”⁸⁴⁵ Aynı yönde bir karşı oy yazısında da bu husus “*Gerek Yargıtay içtihatları ve gerekse Dairemizin birçok kararında vurgulandığı üzere 2004 sayılı İİK'na tabi suçlarda şikâyet dilekçesi iddianame yerine geçen belgedir.*” şeklinde ifade

⁸³⁶ Günay, *İcra Suçları*, 186. Simin Baykal, *İcra Mahkemesi Kararlarına Karşı Kanun Yolları* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2021), 177.

⁸³⁷ Coşkun, *İcra-İflas Suçları*, 313.

⁸³⁸ Günay, *İcra Suçları*, 186.

⁸³⁹ Mehmet Günay, *İcra Suçları* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2014), 196.

⁸⁴⁰ Günay, *İcra Suçları*, 196.

⁸⁴¹ YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

⁸⁴² İcra ceza mahkemesi duruşmasında da savcı bulunmamaktadır (İİK m. 350/2).

⁸⁴³ Bu usulde savcı ve iddianame bulunmamaktadır. Ahmet Cemal Ruhi - Canan Ruhi, *İcra ve İflas Suçları ile Disiplinsizlik Niteliğindeki Eylemler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 93.

⁸⁴⁴ Aynı yönde bkz. Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 106; Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 201; Ayyıldız, *Adli Kolluk*, 11; Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 541; Arif Gümüşay, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi Kurumu* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 64; Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1590.

⁸⁴⁵ YCGK, 2007/17-16E., 2007/28K., 13.02.2007T. Karar için bkz. Baykal, *İcra Mahkemesi Kararlarına Karşı Kanun Yolları*, 179.

edilmiştir.⁸⁴⁶ Ancak Yargıtay'ın söz konusu şikâyet dilekçesini iddianame yerine geçen belge olarak kabul ettiği kararlar⁸⁴⁷ olmakla birlikte bu dilekçeyi iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirmedeği kararlar da bulunmaktadır. Bir Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında “İİK'nın on altıncı babında yer alan şikâyet tabi suçlar bakımından, şikâyetle belirtilen suçla bağlı olarak yargılama yapılacak olması, soruşturma evresinin bulunmaması, davanın Cumhuriyet savcısı tarafından açılmaması ve şikâyet dilekçesinin iddianame yerine geçen belge değil icra ceza muhakemesine özgü dava açan belge niteliğinde bulunması...”⁸⁴⁸ ifadesiyle bu dilekçeyi dava açan belge olarak kabul etmiş ancak bunun iddianame yerine geçen belgeden farklı olduğu görüşünün gerekçesini ortaya koymamıştır.

Bunun yanında doktrinde bir görüşe⁸⁴⁹ göre de şikâyet icra ceza mahkemesine doğrudan yapılamayacaktır. Bu görüşe göre şikâyet doğrudan Cumhuriyet başsavcılığına yapılmalıdır ve soruşturma yapılması sonrasında iddianame düzenlenmesi yoluyla kamu davası açılmalıdır. Bu görüşe paralel olarak başka bir Yargıtay kararında⁸⁵⁰ ise icra-iflas suçlarında şikâyetin savcılığa yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak bu kararı veren aynı daire ileri tarihli başka bir kararında ise İİK m. 346 ve 349 hükümleri karşısında şikâyetin doğrudan icra mahkemesine yapılması gerektiğine karar vermiştir.⁸⁵¹ Kanaatimizce kanunun açık hükmü karşısında şikâyetin Cumhuriyet başsavcılığına verilmesinin kanuni dayanağı bulunmamaktadır. Olması gereken hukuk (*de lege ferenda*) noktasında ciddi eleştiri konusu olan bu usulün varlığını reddetmek pozitif hukuk sistemini benimsemiş bir toplumda mümkün görülemeyecektir.

⁸⁴⁶ Sakarya BAM 5.CD, 2019/4177E., 2020/127K., 10.1.2020T. <https://kazanci.com.tr/>

⁸⁴⁷ YCGK, 2009/16-139E., 2008/283K., 8.12.2008T. Karar için bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 201.

⁸⁴⁸ YCGK., 2019/404E., 2021/187K., 29.04.2021T.; Şikâyet merci, suçun yahut yaptırımın türüne bağlı olmaksızın icra ceza mahkemesidir. İcra ceza mahkemesine şikâyetin yazılı veya şifaen verilmesiyle şikâyetle ilişkin esas kaydı yapılacaktır. Bu hususta Yargıtay kararı için bkz. “Dilekçeyi veya dava beyanını alan icra mahkemesi duruşma için hemen bir gün tayin edip şikâyetçinin imzasını alır ve maznuna celpname gönderir” hükmü mevcut olup, müşteki tarafa duruşma gününün tebliğ edildiğine veya davetiye bildirildiğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Duruşma günü tebliğ edilmediği anlaşılan şikâyetçinin duruşmaya gelmediği mazeret de bildirmediği gerekçesiyle şikâyet hakkının düşürülmesine karar verilmesi bozmayı gerektirmiş, temyiz itirazları bu nedenle yerinde görüldüğünden hükmün istem gibi bozulmasına”, Y16. Hukuk Dairesi (HD), 2006/4494E., 2006/7093K., 09.11.2006T. Karar için bkz. Hasan Yıldız, *İcra ve İflas Suçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007), 39.

⁸⁴⁹ İsmail Özmen, *İcra Mahkemesine Giren Suçlar* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), 542. Aktaran Günay, *İcra Suçları*, 184.

⁸⁵⁰ Y16.HD, 2005/10009E., 2006/1229K., 23.2.2006T. Günay, *İcra Suçları*, 184.

⁸⁵¹ Y16.HD, 2006/1905E., 2006/4592K., 14.6.2006T. Günay, *İcra Suçları*, 185.

3. Şikâyetle Bağlılık

İcra ceza hâkimi şikâyet dilekçesinde belirtilen iddiaları değerlendirerek bu şikâyetle bağlı olarak hükmünü kuracaktır. İddianame yerine geçen şikâyet dilekçesi veya sözlü şikâyetin geçirildiği tutanak iddianamede bulunması gereken temel içeriği haiz olmalıdır. Dilekçenin gönderildiği makam, şikâyet edilenin açık kimliği ve adres bilgileri açıkça belirtilmelidir.⁸⁵² Kovuşturmanın etkili olabilmesi için şikâyet dilekçesinde gösterilen delillerin de olay bazında somutlaştırılması gerekmektedir.

İİK m. 351'e göre müşteki şikâyet dilekçesinde belirttiği fail, fiil ve delillerle bağlı olmaktadır.⁸⁵³ Kanunun bu hükmü (İİK m. 351) iddianameyle bağlılık ilkesinin icra ceza muhakemesindeki görünümünü oluşturduğu düşünülebilir. Kanaatimizce icra mahkemesi esasen özel hukuka ilişkin faaliyet gösterdiği için buradaki şikâyetle bağlılığın medeni usul hukukundaki taleple bağlılık kuralı olarak okunması gerekir. Esas olan alacaklının talebi dışında davanın genişletilip değiştirilemeyeceğidir. İcra ceza muhakemesinde şikâyetle bağlı suçlarda soruşturma evresi bulunmadığından ve soruşturma olmadan suçlamadan söz edilemeyeceği için bu bağlılığın suçlama belgesine bağlılık olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Kendine özgü bir muhakeme usulü benimsenmesinin sonucu olarak medeni usul ve ceza muhakemesinin iç içe geçtiği bir süreç söz konusudur.

4. Şikâyet Merciiinde Yanılma

İddianame yerine geçen şikâyet dilekçesinin icra mahkemesine verilmesi gerekliliğine karşı hataen başka bir mercie şikâyetin yapılması hali İİK'da düzenlenmemiştir. CMK m. 264'e göre kabul edilebilir bir başvuruda merciiin belirlenmesinde yanılma, başvuranın haklarını ortadan kaldırmaz. Bu hâlde başvurunun yapıldığı mercie, başvuruyu derhâl görevli ve yetkili olan mercie göndermelidir. İİK'daki bu boşluğun CMK ile kıyasen doldurulması ve şikâyetin yapılacağı mercii hakkında yanılma halinde şikâyet dilekçesinin yetkili ve görevli icra ceza mahkemesine gönderilmesi gerekir. Yargıtay da CMK m. 264 ve hak arama

⁸⁵² Şikâyet, yetkisini içeren vekaletname ibrazıyla vekil tarafından da yapılabilir. Günay, *İcra Suçları*, 185.

⁸⁵³ Coşkun, *İcra-İflas Suçları*, 33; Şikâyet dilekçesinde hangi suçtan dolayı şikâyetle bulunulmuşsa yalnızca belirtilen suçla ilişkin yargılama gerçekleştirilecektir.

İlaveten alacaklının şikâyetle bulunabilmesi için, icra dosyasında ödeme emrinin, borçluya usulüne uygun şekilde tebliği yapılarak borçlu aleyhine başlatılan icra takibinin kesinleşmesinin zorunlu olması gerekmektedir. YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

hürriyetine ilişkin Anayasa m. 36 hükümlerini göz önünde bulundurarak aynı sonuca ulaşmıştır.⁸⁵⁴

5. Şikâyetin Genel Muhakeme Usulünden Farkı ve TCK m. 73 ile Karşılaştırılması

Yargıtay'a⁸⁵⁵ göre icra ceza muhakemesiyle genel muhakeme usulü arasındaki yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan biri de ceza muhakemesinden farklı olarak icra ceza muhakemesinde sanığın savunması alınmaksızın⁸⁵⁶ dahi hapis cezası verilebileceği ve re'sen araştırma ilkesinin geçerli olmadığı değerlendirilmesi oluşturmaktadır.⁸⁵⁷ Sanığa tebligat vasıtasıyla çağrı yapılması, gelmediğinde de savunmasının bizzat alınmadan mahkûmiyet hükmü kurulması Anayasa mahkemesi tarafından eşitlik ilkesine ve adil yargılanma hakkına aykırı görülmemiştir.⁸⁵⁸ Kararda “*kanun koyucun takdirinde olan usul kuralları*” argümanına dayanılarak soyut, yetersiz ve eksik bir inceleme yapılmıştır. Kanaatimizce İİK'nın eksik hükümlerine dayalı olarak sanık haklarının ihlal edilmesi, bu usulün kendine has özelliği haiz olmasına ve kanun koyucunun takdir hakkının varlığına bağlanmamalıdır. Elbette icra-iflas suçlarının kendine özgü yapısı farklı bir kamu davası yürütülmesi noktasında mümkün

⁸⁵⁴ “Şikâyet dilekçesinin hatalı mercie verilmesi halinde, verildiği tarihten itibaren evrakın ilgili mercie gönderilmesine ya da doğrusu da gösterilmek suretiyle hatalı mercie başvurduğu hususu ilgisine bildirildiği tarihe kadar şikâyete ilişkin sürenin işlemeyeceğinin kabulü gerekir. Hal böyle olunca, yargılamaya devam edilerek toplanan delillerin değerlendirilmesine göre sanıkların hukuki durumlarının tayini gerekirken, İİK'nın 331. maddesi gereğince açılan davaların takibi şikâyete bağlı olup, iddianameyle davanın açılmayacağı, müştekinin şikâyeti üzerine dava açılacağı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmesi, yasaya aykırı...” Y16.HD, 2008/8921E., 2009/70K., 12.01.2009T.

⁸⁵⁵ YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

⁸⁵⁶ İİK m. 349/5: “Maznun, şikâyeti alan veya istinabe edilen icra mahkemesinin huzuruna gelmez veya müdafî göndermezse yahut bizzat bulunmasına lüzum görülürse zabıta marifetiyle getirilir. Bu suretle de bulundurulamazsa muhakeme gıyabında görülür.”

⁸⁵⁷ İhsan Baştürk, “İcra ve İflas Kanununun On Altıncı Babındaki Takibi Şikâyete Bağlı Suçlarda Uzlaştırma Kurumunun Uygulanmasının Doğuracağı Sakıncalar”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 24/4 (Aralık 2020), 630.

⁸⁵⁸ “Anayasa Mahkemesi'nin eşitlik ilkesi ile ilgili olarak verdiği birçok kararda belirtildiği üzere, aynı durumda olanlara aynı kuralların uygulanması halinde eşitlik ilkesine aykırılıktan söz edilemez. İcra ve İflas Kanunu'nda belirtilen suçları işleyenler ile başka yasalarda belirtilen suçları işleyenler eylemlerinin farklılığı nedeniyle aynı durumda değildirler. Bundan dolayı yasa koyucunun İcra ve İflas Kanunu'nda bazı suçlar için farklı usul getirmesi, Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz....İtiraz konusu kural, yargılamanın sanığın gıyabında görülmesini çeşitli koşullara bağlamıştır. Öncelikle, sanığa celpname gönderilmesi, tanık gösterilmiş ise onun da mahkemeye getirilmesi gerekmektedir. Yasa her iki tarafın da belirlenen gün ve saatte mahkemeye gelmelerini zorunlu tutmuş, İcra Mahkemesine tarafların vekil aracılığı ile değil, bizzat hazır bulunmalarını da isteyebilme yetkisi vermiş, sanığın başka bir yerde ikamet etmesi halinde de istinabe yolu ile sorguya çekilmesini öngörmüştür. Sanık bildirimlere karşın icra mahkemesinin huzuruna gelmez veya müdafî göndermez ise mahkeme zabıta aracılığı ile de sanığı getirebilecektir. Yargılamanın sanığın yokluğunda görülmesi tüm bu aşamalardan geçildikten sonra gerçekleştirilebilecektir. Sanığın usulüne uygun olarak yapılan bildirimlere karşın mahkemeye gelmemesi veya avukat göndermemesi, duruşmada hazır bulunma hakkından vazgeçtiği anlamına gelir. Bu nedenle, itiraz konusu kural Anayasa'ya aykırı görülmemiştir.” AYM, 2006/71E., 2008/69K., 28/2/2008T.

görülebilir. Ancak bunun sınırının sanık haklarının ihlal edilmemesi gereği oluşturmalıdır. Takdir yetkisi argümanı bakımından da yasamanın genelliği ilkesi kapsamında kanun koyucu her konuda ayrıntılı düzenleme yetkisi bulunmaktadır ancak bunun sınırını kanun koyuculuk ödevi çizmektedir. Bu noktada AYM'nin kararının hatalı olduğu kanaatindeyiz.

Yer bakımından yetki hususunda da icra ceza muhakemesinde farklılık öngörülmüştür. Genel muhakeme usulünde suçun işlendiği yer mahkemesi yetkili (CMK m. 12/1) iken icra ceza muhakemesi için icra takibinin yapıldığı yer icra ceza mahkemesi yetkili kılınmıştır (İİK m. 348).⁸⁵⁹ Kişi icra takibinin yapıldığı yer icra dairesinin yetki çevresi dışında ikamet etse dahi burada yargılanacaktır. Ayrıca icra ceza mahkemesinde borçlu sanık, takip sırasında ödeme emrine itirazda yetki itirazını ileri sürüp takibi iptal ettirmesi gerekeceği için dava sırasında yetki itirazında bulunamaz (İİK m. 348 Madde Gerekçesi). Ancak icra ceza mahkemesi yargılama sırasında yetkisizlik kararı verebilir. Genel muhakeme usulünde yetkisizlik iddiası sorgudan önce ileri sürülebilir (CMK m. 18/1).

İcra ceza mahkemesinde soruşturma evresinin bulunmayışı da icra ceza muhakemesini genel ceza muhakemesinden ayırmaktadır. Bu nedenlerle doktrinde bir görüş⁸⁶⁰ CMK m. 2'de yer alan kovuşturma tanımının icra ceza muhakemesi için geçerli olmadığı kanaatinde dir. CMK m. 2/1-f'ye göre kovuşturma, iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade etmektedir. Bu nedenle bu görüşe göre icra ceza mahkemesinde şikâyet dilekçesiyle başlayan dava kamu davası niteliğini haiz değildir. İcra ceza muhakemesi hataen iddianameyle açılrsa dahi bu dava kamu davasına dönüşmeyecektir.⁸⁶¹ Bu nedenle CMK m. 170 vd. hükümleri icra ceza muhakemesi açısından geçerli olmayacaktır. Ancak bu görüş şikâyet dilekçesiyle icra ceza davasının savcı tarafından yapılacak bir işlem veya düzenlenecek iddianameye gerek olmadan başlayabileceği gerçeği karşısında bu şikâyetin iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmesini mümkün görmektedir. Yine de bu şikâyetin dava açan belge olarak değerlendirilmesinin icra ceza muhakemesinin kendine özgü (*sui generis*) yapısıyla daha çok bağdaşacağı savunulmuştur.⁸⁶² Ceza muhakemesinde başka

⁸⁵⁹ İİK m. 50'de de icra takibinin nerede yapılacağı hususu düzenlenmiştir. Günay, *İcra Suçları*, 181; Baştürk, "İcra", 631.

⁸⁶⁰ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 468-470.

⁸⁶¹ Aynı yönde bkz. "CMK'nın 170. maddesi uyarınca iddianame düzenlenmesine gerek bulunmadığı gibi aynı madde ve devamında yer alan hükümlerin bu suçlar yönünden uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle şikâyetin kabulü veya iadesi şeklinde bir uygulama söz konusu olmayacak, şikâyet dilekçesi veya sözlü beyanla açılması gereken dava, yanlışlıkla iddianameyle açılmış olsa dahi, dava kamu davasına dönüşmeyecektir." YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

⁸⁶² Aynı yönde YCGK, 2019/234E., 2021/186 K., 29.4.2021T.

bir örneği olmayan “şikâyet dilekçesi ile ceza davası açılması” şeklinde yeni bir uygulamanın söz konusu olduğu iddia edilmiştir.⁸⁶³ Bu görüş takibi şikâyetle bağlı icra-iflas suçları için ceza davasının kamusalılığı ilkesinin yerine ceza kovuşturmasının kişiselliği (şahsiliği)⁸⁶⁴ ilkesinin kabul edildiğini savunmaktadır. Bu yönüyle de bu usulün kamu davası niteliği taşımadığı savunulmuştur. İcra ceza muhakemesinde CMK’dan ayrılan özel muhakeme işlemleri (İİK m. 346-354) dikkate alındığında icra ceza muhakemesinin esas amacının borçlunun ifaya zorlanıp alacaklının alacağına hızlı ve basit bir şekilde kavuşmasının sağlanması, borçlunun kötünietli davranışlarının engellenmesi, takip sürecinden verim alınması olduğu savunulmuştur. Bu kapsamda sonuç olarak icra ceza muhakemesinin suç işlenmesinin önlenmesi, suçlunun topluma yeniden kazandırılması ve ıslah edilmesi, kişilerin suç işlenmesinden caydırılması gibi amaçlarının bulunmadığı ifade edilmiştir.⁸⁶⁵ Yargıtay da bazı kararlarında şikâyetle tabi olan söz konusu icra-iflas suçları için yürütülen davanın kamu davası niteliğinde olmadığını kabul etmektedir.⁸⁶⁶ Kanaatimizce borçlunun yargılanıp bir

⁸⁶³ Baştürk, “İcra”, 627-628, 631-632.

⁸⁶⁴ Doktrinde şikâyet üzerine kamu davası açılması usulünün şahsi dava kurumuna benzediği savunulmaktadır (Emine Çetin Halman, *İcra ve İflas Suçları* (İzmir: Güncel Yayınları, 2007), 44. Aktaran Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 259). Suçtan zarar görenin şikâyetle bağlı ve katalog suçlarda savcı gibi ceza davası açması ve yürütmesi usulü olan şahsi davayla icra ceza mahkemesinde şikâyetle kamu davası açılması birbirine benzemektedir. Bir görüşe (Duranoglu, *Kamu Davasının Açılması*, 542) göre yeni CMK sisteminde şahsi dava usulünün ilga edilmesine rağmen şikâyet usulüyle kamu davasının açılması hatalı bir uygulamadır.

⁸⁶⁵ Baştürk, “İcra”, Aynı yönde YCGK, 2019/234E., 2021/186 K., 29.4.2021T.; YCGK, 2019/404E., 2021/187K., 29.04.2021T.; YCGK, 2019/446E., 2021/188K., 29.04.2021T. Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 467.

⁸⁶⁶ “İcra ceza muhakemesinde şikâyetle tabi suçlar bakımından açılan davaların kamu davası olmaması, kovuşturma evresinin CMK’da kabul edildiği şekilde bir aşama olmaması ve soruşturma aşamasının da bulunmaması sebebiyle mahkeme tarafından uzlaştırmanın düzenlendiği CMK’nın 254. maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması” koşulunun icra ceza muhakemesinde gerçekleşmemesi, kovuşturma evresinde uzlaştırma hükümlerinin uygulanabilmesi için sınırlı sayıda koşul öngören Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği’nin 22. maddesinin birinci fıkrasında yer alan dört bendin; icra ceza muhakemesinde İİK’nın on altıncı babında yer alan şikâyetle tabi suçlar bakımından, şikâyetle belirtilen suçla bağlı olarak yargılama yapılacak olması, soruşturma evresinin bulunmaması, davanın Cumhuriyet savcısı tarafından açılmaması ve şikâyet dilekçesinin iddianame yerine geçen belge değil icra ceza muhakemesine özgü dava açan belge niteliğinde bulunması, kanun değişikliği yapılarak İİK’nın on altıncı babında yer alan takibi şikâyetle tabi suçların kovuşturma aşamasında uzlaştırma kapsamına alınmaması sebebiyle anılan suçlar bakımından uygulanabilir nitelikte olmaması, ... CMK’nın 253 vd. maddelerinde düzenlenen uzlaştırma kurumunun uygulanabilmesi için Kanun’da öngörülen prosedürün yerine getirilmesi gerektiği hâlde İİK’nın 354. maddesinin uygulanabilmesi için müştekinin şikâyetten feragat etmesi veya borcun ödenmesi yeterli olup dava ve cezanın düşmesine ilişkin hükmün uzlaştırma kurumundan daha kapsamlı, basit, esnek ve icra ceza muhakemesinin amacına elverişli, uzlaştırma kurumundan tamamen farklı, alacağın en hızlı şekilde tahsili için düzenlenmiş kendine özgü bir hüküm olması ve kanun koyucunun dava açılmadan önce veya dava açıldıktan sonra takibi şikâyetle bağlı suçlar bakımından uzlaştırma kurumunun uygulanmasının zorunlu olduğuna ilişkin bir düzenlemeye CMK ve İİK’da yer vermemiş olması hususları birlikte değerlendirildiğinde; İİK’nın 354. maddesinin etkin pişmanlık hükmü olduğunun kabul edilmesi durumunda dahi anılan Kanun’un on altıncı babında yer alan takibi şikâyetle

yaptırıma tabi tutulması, bozulan ekonomik düzenin yeniden tesisinin amaçlanması noktasında kamu davasının bulunmadığından söz etmek mümkün değildir. Kanun koyucunun hatalı ve ceza muhakemesi sistemine tamamen yabancı düzenlemeleri, burada kamu davasının bulunmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. İcra ceza muhakemesinin amacını alacaklıyı tatmin etmeye indirgemenin ve buna bağlı olarak icra ceza mahkemesinde bilinen anlamda kamu davasının bulunmadığını savunmak yerinde olmayacaktır. Örneğin 5941 sayılı Çek Kanunu m. 5/1’de⁸⁶⁷ icra ceza mahkemesine verilen iddianame yerine geçen şikâyet dilekçesiyle yargılama yapılacağı düzenlenmiştir.⁸⁶⁸ Aksi görüş kabul edildiğinde çekle ilgili karşılıksızdır işlemi yapılmasına sebebiyet verme suçunun icra ceza mahkemesi tarafından kovuşturulmasının sebebi açıklanamayacaktır. Burada sadece alacaklının tatmin edilmesi değil ticari yaşamın regüle edilmesinde toplumun faydası ve buna bağlı olarak ekonomik anlamda kamu düzeninin korunması söz konusudur. İcra ceza muhakemesinde bilinen anlamıyla bir kamu davası söz konusu olmasa da kendine özgü (*sui generis*) bir kamu davasının varlığından söz etmek gerekmektedir. Bu usulde de sanıklar yargılanmakta ve hükümlü statüsüne sokulabilmektedir. Bu usulde soruşturma evresi bulunmasa da kamu davası alacaklının şikâyetiyle başlamakta ve yargılama işlemleri yapılmaktadır. Ancak kişilerin soruşturma evresi olmamasından kaynaklı olarak şüphelilik statülerinin atlanıp doğrudan sanık statüsüne sokulmasının, lekelenmeme hakkının tesisi noktasında rasyonel bir zemini bulunmadığını da belirtmek önemlidir. İlaveten bu usulde davasız muhakeme ilkesinden (CMK m. 225) esaslı bir ayrılış bulunmakta, suçlama belgesine bağlılık ilkesi işlerlik kazanamamaktadır. Davaya yön verecek suçlama belgesi olmadan kovuşturma yürütülmesi, bu evrenin etkili yürütülmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Yargıtay’a⁸⁶⁹ göre İİK’deki muhakeme usulüyle CMK’daki genel muhakeme usulü arasında şikâyet açısından da önemli farklar bulunmaktadır. Öncelikle muhakeme şartı niteliğinde olan şikâyet, genel ceza muhakemesinde soruşturmanın başlamasını sağlamaktayken icra ceza muhakemesinde kovuşturmanın başlamasını sağlamaktadır. TCK

bağlı suçlar bakımından uzlaştırma kurumunun uygulanmasının fiilen veya hukuken mümkün olmadığı kabul edilmelidir.” YCGK, 2019/234E., 2021/186 K., 29.4.2021T; YCGK, 2019/404E., 2021/187K., 29.04.2021T. Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 467.

⁸⁶⁷ Çek Kanunu m. 5/1: “Bu suçtan dolayı açılan davalar icra mahkemesinde görülür ve İcra ve İflas Kanununun 347, 349, 350, 351, 352 ve 353 üncü maddelerinde düzenlenen yargılama usulüne ilişkin hükümler uygulanır.”

⁸⁶⁸ Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1/92.

⁸⁶⁹ YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

m. 73/2’de şikâyet fiilin ve failin kim olduğunun bilinmesi veya öğrenilmesinden itibaren altı aylık hak düşürücü süreye bağlanmışken İİK m. 347’de fiilin öğrenilmesinden itibaren üç ay ve herhalde fiilin işlendiği tarihten itibaren bir yıllık hak düşürücü süreye bağlanmıştır. Burada kanaatimizce TCK m. 5 hükmü dikkate alındığında İİK’den önce şikâyetle ilişkin TCK m. 73’ün uygulanması gerektiği akla gelebilir. TCK m. 5’e göre TCK’nın genel hükümleri, özel ceza kanunları ve ceza içeren kanunlardaki⁸⁷⁰ suçlar hakkında da uygulanır. TCK sonraki kanun olması itibariyle de öncelikli uygulanacaktır. TCK m. 73/4’te hükmün kesinleşmesinden sonraki vazgeçmenin cezanın infazına engel olmayacağı kabul edilmişken İİK m. 354’te şikâyetten feragat edilmesi veya borcun itfa edildiğinin sabit olması halinde davanın ve bütün neticeleriyle beraber cezanın düşeceği hüküm altına alınmıştır.⁸⁷¹ Bu halde iddianame yerine geçen belgenin mağdur beyanıyla ortadan kaldırılması mümkün olmakta ve bu, ceza muhakemesi sistemine bütünüyle yabancıdır.

CMK m. 158 bakımından da genel muhakeme usulünden büyük farklılık görülmektedir. CMK m. 158’de şikâyetin yapılabileceği makamlar arasında mahkeme sayılmamışken İİK m. 349 gereği şikâyet icra ceza mahkemesine yapılmaktadır. CMK açısından şikâyetle birlikte delil sunma zorunluluğu bulunmamaktayken İİK açısından delillerin somutlaştırılması gerekmektedir. Genel ceza muhakemesi açısından şikâyetçinin kovuşturmayı takip etme zorunluluğu bulunmamaktayken İİK m. 349/2’de iki taraf da tayin olunan gün ve saatte icra mahkemesinin huzuruna gelmeye veya vekil göndermeye mecbur tutulmuştur. Bu hususlar dikkate alındığında kanaatimizce burada TCK m. 73’te düzenlenen şikâyet ile sadece isim benzerliğinin bulunduğu görülmektedir. Bu hususlar TCK’nın genel hükümlerinde düzenlenen konularla irtibatlı değildir. Kanun koyucu İİK’deki şikâyetle kamu davası açan ve iddianame yerine geçen belge vasfı yüklemiştir. Bu şikâyetin TCK anlamındaki şikâyetten oldukça farklı ve bağımsız yapısı olduğunu göstermektedir. Her iki şikâyet arasında oldukça yapısal farklılıklar bulunmaktadır. İki kurumun birbiri arasındaki nitelik ve yapısal farklılığı

⁸⁷⁰ Özel ceza kanunlarıyla ceza içeren kanunlar aynı anlama gelmemektedir. Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu özel ceza kanunu kapsamında iken İcra ve İflas Kanunu ceza içeren kanun kapsamındadır. Ancak TCK m. 5 uygulamasında aynı rejime tabidirler. Aras Türey, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 5. Maddesine İlişkin Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/2 (Aralık 2013), 1730.

⁸⁷¹ YCGK, 2019/234E., 2021/186K., 29.4.2021T.

nedeniyle TCK m. 5'in⁸⁷² İİK'daki şikâyetle ilişkin düzenlemeleri ilga ettiği sonucuna ulaşılması mümkün değildir.

F. Görevsizlik Kararı

Görevin tayininde iddianame veya iddianame yerine geçen belgedeki sevk maddesi değil olayın anlatılış şekli esas alınır.⁸⁷³ Görevsizlik kararı, iddianamede açık ve detaylı şekilde gösterilen fiilin, savcılık tarafından hatalı nitelendirilmesi esasına dayanmaktadır.⁸⁷⁴

Uygulamada ve doktrinde görevsizlik kararı, görevli mahkeme bakımından iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmektedir.⁸⁷⁵ Görevsizlik kararı verilmesiyle artık mahkeme tarafından iddianame iade edilemeyeceği için kamu davasını doğrudan başlatma kapasitesine sahiptir. Görevsizlik kararında fiil anlatılmakta ve bu karar iddianamenin tüm özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.⁸⁷⁶

Görevsizlik kararı CMK m. 223'te hüküm çeşitleri arasında sayılmamaktadır ve bu nedenle davayı sonlandıran son karar (hüküm) olarak nitelendirilemez. Görevsizlik kararı mahkeme kararı niteliğindedir. CMK m. 5/2 kapsamında adlî yargı mahkemelerince verilen görevsizlik kararları itiraz kanun yoluna tabidir. Adlî yargı dışında yer alan yargı yeri için verilen görevsizlik kararı ise kanun yolu bakımından hüküm sayılır (CMK m. 223/10) ve bu

⁸⁷² Özel kanunlarla ilişki başlıklı TCK m. 5: “*Bu Kanunun genel hükümleri, özel ceza kanunları ve ceza içeren kanunlardaki suçlar hakkında da uygulanır.*”

⁸⁷³ Y3.CD, 1985/2359E., 1985/2062K., 20.2.1985T. Karar için bkz. Yılmaz Güngör Erdurak, *Notlu İçtihatlı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu* (Ankara: Adil Yayınevi, 1994), 1; Albayrak, *Ceza Muhakemesi*, 40.

⁸⁷⁴ Y4.CD, 2013/14128E., 2015/29241K., 18.05.2015T.

Görevsizlik kararının fiil üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Görevsizlik kararıyla hatalı bulunan husus olayın kendisi değil, olaya uygulanacak sevk maddesine bağlı olarak kanunen görevli mahkemenin hatalı tespitidir.

⁸⁷⁵ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 271; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 650; Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 579; Kaya, *Soruşturma Evresinde Adil Yargılanma Hakkı*, 159; Mustafa Ruhan Erdem, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü (CMK m. 250)”, *Avukatın Öz-El Kitabı (Ceza Davaları Rehberi)* (İstanbul: Platon Hukuk Yayınları, 2022), 721;

“09.07.2021 tarih ve 31022 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Yargıtay Büyük Genel Kurulu’nun işbölümüne ilişkin 02.07.2021 tarih ve 2020/211 sayılı kararı Yargıtay Ceza Daireleri İş Bölümü ortak hükümler 5. maddesindeki “Ceza Dairelerinin görevlerinin belirlenmesinde, mahkûmiyet kararlarında mahkeme hükmündeki, mahkûmiyet dışındaki kararların temyiz incelemesinde ise iddianame, varsa görevsizlik kararı ya da diğer dava açan belgedeki nitelenen suç esas alınır.” şeklindeki düzenlemeler karşısında...” Y11.CD, 2021/38566E., 2021/11032K., 29.11.2021T.; Y7.CD, 2021/12318E., 2021/14521K., 08.11.2021T.; Y12.CD, 2021/3571E., 2021/7349K., 27.10.2021T.; “Sanıklar hakkında iddianame yerine geçen görevsizlik kararıyla...” Y5.CD, 2018/6408E., 2021/7303K., 27.12.2021T.

⁸⁷⁶ “İddianame yerine geçen görevsizlik kararında olayın anlatılış biçimine...” Y5.CD, 2021/3960E., 2021/7187K., 23.12.2021T.; “Görevsizlik kararında açıklanan eylemlere...” Y4.CD, 2020/33960E., 2021/29622K., 20.12.2021T.; Y5.CD, 2021/3139E., 2021/6817K., 16.12.2021T.

kararlar itiraza değil temyiz kanun yoluna başvurulabilir.⁸⁷⁷ Bu kapsamda hüküm niteliğinde olan görevsizlik kararının iddianame yerine geçen belgelerden sayılması mümkün değildir.

Yargıtay bir kararında görevsizlik kararının iddianame yerine geçtiğini şu şekilde açıklamıştır: “*Sanığa, 09/07/2015 tarihli duruşmada alınan savunmasında, iddianame yerine geçen belge olan... Ağır Ceza Mahkemesinin 17/10/2014 tarih ve 2014/167 E 2014/147 K sayılı görevsizlik kararı okunmadan, iddianamenin okunması ile yetinilerek sorgusu yapılmak suretiyle 5271 sayılı CMK'nın 191/3-b maddesine aykırı davranılarak savunma hakkının kısıtlanması, bozmayı gerektirmiş...*”.⁸⁷⁸ Bu kararda Yargıtay, görevsizlik kararına istinaden karar eline ulaşan mahkemenin görevsizlik kararını okuyarak duruşmaya başlaması gerektiğini ve yargılamanın görevsizlik kararı dikkate alınarak yürütülmesi gerektiği vurgulamıştır.⁸⁷⁹ Görevsiz mahkemece verilen görevsizlik kararı, görevli görülüp dosyanın gönderildiği mahkeme tarafından iddianame gibi anlatılacaktır.⁸⁸⁰ Bu kapsamda iddianamenin mahkemesince kabul edilmesiyle açılan kamu davasının görevsizlik kararı neticesinde görevli mahkemesine gönderilmesi durumunda artık görevsizlik kararı iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilecektir.⁸⁸¹ Ancak görevsizlik kararının açıkça iddianame yerine geçip iddianame gibi hüküm ve sonuç doğuracağı hususu mevzuatta düzenlenmemiştir.

Yazı İşleri Yönetmeliği⁸⁸² m. 141/3-b’de iddianamenin kabul edilmesi, iddianame yerine geçen kararın mahkemeye gelmesi ve başka mahkeme veya askerî mahkemeden görevsizlik, yetkisizlik ya da nakil kararıyla dosyanın gelmesi şeklinde üç bentte sayılan hâllerde dosyanın kaydedilerek esas numarası alacağı düzenlenmiştir. Görevsizlik kararının, dosyanın kaydedilip esas numarası verileceği üç halden biri olarak sayılması, mevzuat

⁸⁷⁷ Hüsamettin Uğur, “Ceza Yargılaması ve Özel Ceza Yasalarına Göre Mahkemelerin Görevleri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 22/87 (Mart 2010), 373.

⁸⁷⁸ Y2.CD, 2019/13938E., 2020/4038K., 04.03.2020T. Karar için bkz. Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 28; Aynı yönde Y1.CD, 722/5889 E. ve K., 14.7.2008T. Karar için bkz. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 782.

⁸⁷⁹ Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 28.

⁸⁸⁰ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 650.

⁸⁸¹ Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 28; Alpaslan Şirin, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunda İddianamenin İadesi Kurumu* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2016), 27.

⁸⁸² Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik (*Resmî Gazete Tarihi: 06.08.2015 Resmî Gazete Sayısı: 29437*).

açısından kamu davası açan belge yahut iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilebilmesi noktasında dolaylı bir veri olarak görülebilir.⁸⁸³

Kanaatimizce görevsizlik kararı iddianame yerine geçen bir “*suçlama belgesidir*”.⁸⁸⁴ Bu kapsamda görevsizlik kararı CMK m. 170/3’te yer alan iddianamede bulunması gereken tüm özellikleri haiz bulundurmaldır.⁸⁸⁵

Görevsizlik kararının kamu davasını doğrudan başlatmasının bir sonucu olarak iddianame yerine geçen görevsizlik kararı okunmadan sanığın sorgusuna başlanamaz.⁸⁸⁶ Duruşmanın başlamasını düzenleyen CMK m. 191’de iddianamenin kabulü kararının okunarak duruşmaya başlanacağı belirtilmiştir. Görevsizlik kararının kabulü söz konusu olmadığı için duruşmada görevsizlik kararının okunması gerekir. Görevsizlik kararı aynı zamanda iddianame hükmünde olduğu için CMK m. 191/1-b gereği iddianame yerine geçen görevsizlik kararı anlatılmadan sanığın sorgusuna başlanması savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğuracaktır.⁸⁸⁷

İlaveten CMK m. 225 gereğince hükmün konusu iddianamede açıklanan fiil olduğu için iddianamede yer verilmeyen işlemlere ilişkin yargılama yapılamayacak ve iddianamede anlatılmayan fiillere eklemeler yapıp yeni iddialar oluşturulup görevsizlik kararı verilemeyecektir. Görevsizlik kararı veren mahkemenin iddianamede yazılı olayla ilgili

⁸⁸³ Aynı şekilde Yargıtay Büyük Genel Kurulunun iş bölümüne ilişkin bir kararında “Yargıtay Ceza Daireleri İş Bölümü” ortak hükümler m. 5’te yer alan “... mahkumiyet dışındaki kararların temyiz incelemesinde ise iddianame, varsa görevsizlik kararı ya da diğer dava açan belgedeki nitelenen suç esas alınır.” düzenlemesinde de görevsizlik kararının dava açan belge olarak değerlendirildiği görülmektedir. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 445.

⁸⁸⁴ Aynı yönde bkz. Y4.CD, 2015/14128E., 2015/29241K., 18.5.2015T. Karar için bkz. Osman Yaşar, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 1/2020), 128.

⁸⁸⁵ Aynı yönde bkz. “Görevsizlik kararı, CMK’nın 191/3-b maddesine göre iddianame yerine geçen suçlama belgesidir. Bu nedenle görevsizlik kararının da tıpkı iddianame gibi CMK’nın 170/3. maddesine gösterilen unsurları içermesi gerekir. Ancak, CMK’nın 225. maddesi uyarınca hükmün konusu, iddianamede açıklanan fiildir. İddianamede yer verilmeyen eylemlere ilişkin yargılama yapılamayacağı gibi iddianame anlatılmayan eylemlere eklemeler yapılarak yeni iddialar oluşturularak görevsizlik kararı da verilemez. Görevsizlik kararı, iddianamede açık ve detaylı şekilde gösterilen fiilin, Cumhuriyet savcılığında yanlış nitelendirilmesi esasına dayanır.” Y4.CD, 2013/14128E., 2015/29241K., 18.05.2015T.

⁸⁸⁶ Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 579.

⁸⁸⁷ Aynı yönde Yargıtay kararı için bkz. Y8.CD, 2013/25204E., 2013/9590K., 26.3.2013T. Karar için bkz. Yaşar, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 3/1804;

Adil yargılanma ve savunma hakkının sağlanabilmesi için görevsizlik kararının içeriğinin duruşmada okunmaması yerinde olmayacaktır. Aynı yönde bkz. Y8.CD, 2021/11877E., 2022/351K., 12.1.2022T. Remzi Demir, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 469.

Aynı yönde bkz. Y15.CD, 2019/9211E., 2019/11541K., 12.11.2019T. Karar için bkz. Gökhan Taneri, *Ceza Muhakemesi Kanunu El Kitabı* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 677.

değişiklik içeren belirlemede bulunması haline uygulamada rastlanmaktadır. İddianamede yer almayan bir olayın davaya konu edilmesi davasız yargılama ilkesine aykırıdır. Aynı zamanda iddianame ve iddianame yerine geçen belgeye bağlılık ilkesine aykırı olan bu uygulamalar Yargıtay tarafından bozmaya konu edilmektedir. Yargıtay, fiil belirlemesinde değişiklik içeren ve iddianameye dahil olmayan olayların davaya sokulması sonucu doğuran görevsizlik kararının iddianame yerine geçmediğini kabul etmektedir.⁸⁸⁸ Kanaatimizce de fiil değişikliğe uğratılmışsa artık yeni bir iddianame düzenlenmesi gerekecektir.⁸⁸⁹ Yargıtay'ın bazı kararlarında⁸⁹⁰ mahkemenin, fiilin nitelendirilmesinden farklı bir vaka olarak iddianamede anlatılan fiilin soruşturma evresinde toplanan delillere aykırı olduğu kanaatindeyse ek iddianame⁸⁹¹ düzenlenip düzenlenmeyeceği hususunun takdiri ve ifası için dosyayı Cumhuriyet Başsavcılığına gönderebileceği ifade edilmektedir. Ceza Genel Kurulu ise “*kanunda ek iddianame müessesinin düzenlenmemesi nedeniyle bu eksikliğin derdest dosya üzerinden giderilemeyeceği*” şeklinde net bir belirlemede bulunmuştur.⁸⁹² Kanaatimizce ek

⁸⁸⁸ Y5.CD, 2016/4853E., 2020/12215K., 15.09.2020T. Karar için bkz. Fatih Çapar, *Ceza Muhakemesinde Fiilde ve Hukuki Nitelikte Değişiklik* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2023), 87.

⁸⁸⁹ Çapar, *Fiilde ve Hukuki Nitelikte Değişiklik*, 87.

⁸⁹⁰ Y4.CD, 2015/14128E., 2015/29241K., 18.5.2015T.

⁸⁹¹ Ek iddianame düzenlenmesi, duruşmada ek savunma verilmesi halinden farklıdır. İsnat edilen fiilin niteliğinin değişmesi halinde sanığa ek savunma hakkı verilir. Ancak iddianamede belirtilen fiilden başka bir fiil işlenmesi yahut yeni olay ve olgulara bağlı yeni isnatlarda bulunulması gerekiyorsa ek savunma verilerek duruşma yürütülemez. CMK m. 225 gereği hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında verilir. Duruşmada yeni olay ve olgulara bağlı yeni isnat ortaya konulması gerekiyorsa davasız yargılama olmaz ilkesi gereği ek savunma yerine ayrı bir iddianame düzenlenmeli ve kabul edilmesiyle kamu davası açılmalıdır (Hakan Karakehya, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2008), 92-93). Ardından bu davaların birleştirilmesi mümkündür.

Özel soruşturma usulü öngörülen suçların yargılamasıyla genel hükümlere göre gerçekleşecek yargılamaların ek iddianame yoluyla birleştirilmesi savunma hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle bozulmuştur. Y2.CD, 1985/2312E., 1985/3268K., 27.3.1985T. Karar için bkz. Erdurak, *Notlu İçtihatlı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu*, 5.

Ek iddianame uygulamasına Amerika hukukunda da rastlanmaktadır. “*Superseding indictment*” olarak ifade edilen bu uygulama “*yerine geçen iddianame*” ya da Türk hukukuna benzetilmek istenirse *ek iddianame* olarak çevrilebilir. New York Ceza Soruşturması Kanunu §200.80’de düzenlenen ikinci iddianamenin ilk iddianamenin yerine geçtiği ve ilk iddianamenin hükmünü ortadan kaldırdığı hususu düzenlenmiştir. Mahkeme ilk iddianameyi kaldırıp yargılamayı ikinci olan yeni iddianameye göre yürütecektir. N.Y. Crim. Proc. Law, <https://casetext.com/statute/consolidated-laws-of-new-york/chapter-criminal-procedure/part-2-the-principal-proceedings/title-i-preliminary-proceedings-in-superior-court/article-200-indictment-and-related-instruments/section-20080-indictment-superseding-indictments>

Ancak ifade etmek gerekir ki bu uygulama yalnızca New York eyaletiyle sınırlı değildir. Federal düzeyde de bu uygulamaya rastlanmaktadır.

⁸⁹² YCGK, 2014/742E., 2016/28K., 26.1.2016T.

iddianame usulü kanuni bir dayanağı haiz olmadığından ve yeniden kabul edilmesi noktasındaki değerlendirmenin etkili olamayacağı nedeniyle hukuka uygun değildir.

İddianamede yer almayan bir fiilden dolayı görevsizlik kararı verilmesi halinde bu karar iddianame yerine geçmeyecek⁸⁹³ ve usulüne göre açılmış bir kamu davasından söz edilemeyecektir.⁸⁹⁴ CMK m. 225/1 gereği iddianameye konu edilmeyen suçtan hüküm kurulamayacaktır. Görevsizlik kararına iddianamede belirtilmeyen yeni bir olay eklenemeyecektir. Davasız yargılama olmaz (*yargılamanın sınırlılığı*)⁸⁹⁵ ilkesi de bunu gerektirmektedir.

Fiilin vasıflandırmasındaki değişiklik neticesinde verilen görevsizlik kararları gibi yer yönünden yetkisizlik kararlarının da iddianame yerine geçip geçmediği tartışılmalıdır. Görevsizlik kararından farklı olarak yetkisizlik kararının verilmesi belirli bir süreyle sınırlandırılmıştır. CMK m. 18/2'ye göre *“Yetkisizlik iddiasına ilişkin karar, ilk derece mahkemelerinde sanığın sorgusundan önce, bölge adliye mahkemelerinde duruşmasız işlerde incelemenin hemen başlangıcında, duruşmalı işlerde inceleme raporu okunmadan önce verilir. Bu aşamalardan sonra yetkisizlik iddiasında bulunulamayacağı gibi mahkemeler de bu hususta re'sen karar veremez.”* Aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre *“yetkisizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir.”* Ancak görevsizlik kararına karşı itiraz kanun yolu öngörülmemiştir. Yetkisizlik kararında aynı görevli mahkeme yer yönünden yetkili değildir. Burada kamu davası başlamıştır. Bu nedenle yer yönünden yetkisizlik kararının iddianame yerine geçen belge vasfı bulunmamaktadır. Yargıtay da yerinde olarak, *“Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği yetkisizlik kararında eylemin vasıflandırmasına ilişkin yapılan bu değerlendirmenin, yetkisizlik kararları görevsizlik kararları gibi dava açan belge niteliğinde*

⁸⁹³ “25.09.2007 günlü iddianame ile sanık hakkında mağdureye yönelik 17.09.2007 tarihli çocuğun nitelikli cinsel istismarı ve kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçlarından açılmış dava bulunmadığının, asliye ceza mahkemesinin dava açılmayan eyleme dayalı verdiği görevsizlik kararının iddianame yerine geçemeyeceğinin, CMK'nın 225/1. maddesi uyarınca da iddianameye konu edilmeyen suçtan hüküm kurulamayacağının anlaşılması karşısında ve “davasız yargılama olmaz” ilkesi de gözetilerek, sanık hakkında atılı suçlardan zamanaşımı süresi içinde O Yer Cumhuriyet Savcılığınca işlem yapılması mümkün görülmüştür.” Y14.CD, 2012/14793E., 2014/9518K., 8.9.2014T.

⁸⁹⁴ Y20.CD, 2016/1676E., 2016/1604K., 21.3.2016T. Karar için bkz. Yaşar, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 1/131.

⁸⁹⁵ Ersan Şen - Berra Berçik, “İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukiliği”, *Yorumluyorum* 26 Ed. Ersan Şen (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 341;

Davasız yargılama olmaz ilkesi, birçok kurumla bağlantılıdır ve bunlardan birisi de tabii hâkim ilkesidir (Yaşar, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 1/132). *“Davasız yargılama olmaz; dava yoksa yargıç da yoktur.”* Selçuk, *Davasız Yargılama Olmaz İlkesi*, 739, 730.

*olmadığından hukuksal bir değeri bulunmamaktadır.”*⁸⁹⁶ ifadesiyle açıkça yetkisizlik kararının görevsizlik gibi doğrudan kovuşturma evresini başlatamayacağını kabul etmiştir.

Kamu düzenine ilişkin olan görev hususunda CMK m. 5/1’de önemli bir belirlemede bulunmuştur. Bu hükme göre iddianame kendisine gönderilen mahkemenin, iddianame kapsamında işin görevini aştığı veya görevinin dışında kaldığı kanaatine ulaşırsa mahkeme iddianamenin kabulünden sonra görevsizlik kararı vererek işi görevli mahkemeye gönderebilmektedir. Bu nedenle kanun koyucu iddianame kabul edildikten, artık kovuşturma evresine geçildikten sonra görevsizlik kararı verilebilmesine izin verdiği için artık görevsizlik kararıyla dosya kendisine gönderilen mahkeme açısından bu karar iddianame yerine geçmektedir. Ayrıca mahkemenin görevli olmaması halinde davaya bakması, CMK m. 289/1-d’de hukuka kesin aykırılık hali olarak düzenlendiğinden mahkemenin görevli olmadığı durumlarda görevsizlik kararı vermesi bir yükümlülük teşkil etmektedir.

Doktrinde bir görüş⁸⁹⁷ iddianame kabul edilmeden önce mahkemenin görevsiz olduğu kanaatini taşıması halinde iddianameyi iade edebilmesine ilişkin kanun değişikliğinin yerinde olacağını savunmaktadır. Gerekçe olarak da görevsizlik hususu ilk aşamada fark edildiğinde artık iddianamenin iadesiyle görev sorununun çözülebileceği ve sürecin daha kısa sürede sonlanabileceği ileri sürülmektedir. Diğer bir görüş⁸⁹⁸ ise Yargıtay’ın da iddianamenin iadesinin yetkisizlik kararı niteliği taşımadığını⁸⁹⁹ ifade ettiği, CMK m.174’te CMK m.170 hükmüne aykırı olarak düzenlenen iddianamenin iade edilebileceği ve CMK m.170’te iddianamenin görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenmiş olması koşulu arandığı gerekçeleriyle görevsizlik gerekçesiyle iddianamenin iade edilebileceğini savunmaktadır.⁹⁰⁰

⁸⁹⁶ YCGK, 2010/11-133E., 2010/184K., 05.10.2010T. Karar için bkz. Ertuğrul Ünal, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2020), 216.

⁸⁹⁷ Demir, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, 59; Mustafa Taşkın, “Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 0/7 (2016), 1057.

⁸⁹⁸ Murat Aydın, “Ceza Muhakemesinde Yetki ve Görev Meselesinde Bazı Sorunlara İlişkin Değerlendirmeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3/1 (Haziran 2013), 42-43.

⁸⁹⁹ Y5.CD, 2007/840E., 2007/1638K., 12.2.2007T.

⁹⁰⁰ Turhan, CMK m. 5 karşısında görevsizlik kararının ancak iddianamenin kabulünden sonra verilebileceğini savunmakta ancak görev hususu iddianamede açıkça hatalı gösterilmişse CMK m. 170’e aykırı olması gerekçesiyle iade edilebileceğini savunmaktadır. Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 64.

CMK m. 170 uyarınca diğer bütün unsurları bulunan iddianamede görevli mahkeme hatalı belirtilmiş olabilir. Doktrinde yerinde olduğunu düşündüğümüz görüş⁹⁰¹ ise bu halde mahkemenin iddianameyi kabul etmesi gerektiği yönündedir. CMK m. 174'te görev kurallarına aykırılık iade sebebi olarak sayılmamıştır. CMK m. 174/1-a'da CMK m. 170'e aykırı olarak düzenlenen iddianamenin iade edilebileceği düzenlenmiş olsa da sorunun çözümü için bu hüküm yeterli değildir. Bunun için başkaca iade sebepleri mevcutsa görev sorunu da bu sebeplerin arasına yazılabilir ve savcılık bu durumdan haberdar edilebilir ya da başkaca sebep yoksa mahkeme iddianameyi kabul etmek zorundadır. İddianamenin kabulünden sonra görevsizlik kararı verilebilecektir.

Kanaatimizce mahkeme görevsiz olduğunu düşünüp iddianameyi iade ettiğinde iddianamenin yeniden gönderildiği mahkeme de görevsizlik sebebiyle iddianameyi iade edebilir ve bu halde de sürecin uzaması söz konusu olacaktır. Karşılaştırmalı hukukta bu soruna yönelik farklı düzenlemeler ihdas edilmiştir. Örneğin Kosova Ceza Muhakemesi Kanunu m. 250'de iddianamenin iadesi yerine mahkeme tarafından iddianamenin iptali kurumu düzenlenmiştir. 292. maddede ise iddianamenin doğrudan savcı tarafından geri çekilmesi kurumu düzenlenmiştir.⁹⁰² Eğer savcı görev hususunu yanlış belirlediğini düşünüyorsa mahkemenin dahi olmadan iddianamesini çekebilecektir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (StPO) m. 156'da iddianamenin kabulden sonra geri alınması yasaklanmıştır. Ancak hükmün mefhumu muhalifinden kabul öncesi aşamada iddianamenin geri alınabileceği sonucu doğmaktadır.⁹⁰³ Türk Hukukunda böyle uygulamalara yer verilmemiştir. Bu kısır döngüyü sonlandıracak böylesi uygulamanın CMK'da karşılığı bulunmamaktadır. İddianameye konu soruşturmada şüpheli, belirsiz bir süre suç isnadı altında kalabilecektir. Katıldığımız bir görüş⁹⁰⁴ iddianamenin bu nedenle reddine ilişkin düzenleme yapılmasını ve davanın görevli mahkemede açılmasıyla usul ekonomisi ilkesine işlerlik kazandırılması gerektiğini savunmaktadır.

Mahkeme, savcılığın hukuki nitelendirmesiyle de bağlı olmadığından ve görev hususunun belirlenmesinde suçun türü de 5235 sayılı Kanun kapsamında bir kıstas olarak

⁹⁰¹ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 180; Aynı yönde Serkan Meraklı, "İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/1 (Temmuz 2013), 1642; Uğur, "Mahkemelerin Görevleri", 372; Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 163.

⁹⁰² Alan Akcan, "İddianamenin İadesi", 182.

⁹⁰³ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, III/1596-1597.

⁹⁰⁴ Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 163-164.

sayıldığından savcılıktan görevi kesin olarak belirlemesini beklemek ve bu yanlış belirlemeyi iade sebebi saymak yerinde olmayacaktır. Hukuki nitelendirme serbestçe yapılabilir ve bu belirleme geçici nitelik taşır.⁹⁰⁵ Örneğin dolandırıcılık ve nitelikli dolandırıcılık ayırımında 5235 sayılı Kanun m. 12’de nitelikli dolandırıcılık suçunda ağır ceza mahkemeleri görevli sayılmıştır. Suçun temel şekli ve nitelikli şekli arasındaki ayrımın savcı tarafından değil mahkeme tarafından yapılması gerekmektedir. Hukuku uygulamak hâkimlerin bizatihi görevidir. Görev hususu fiilin teşkil ettiği suçun ve yaptırımın belirlenmesi faaliyetine dayanır.⁹⁰⁶ Bu noktada kanun koyucunun görevsizlik hususunda karar vermeye yönelik mahkemeleri görevli kılması yerinde bir uygulamadır.⁹⁰⁷ İddianame kabul olunmak üzere mahkemesine gönderildiğinde mahkeme, iddianame içeriği kapsamında görevli olmadığı kanaatinde olması durumunda görevsizlik kararı veremez. Kamu davası başlamadan (iddianame kabul edilmeden yahut iddianame yerine geçen belge mahkemeye gönderilmeden) mahkemenin ara karar⁹⁰⁸ niteliğinde olan görevsizlik kararı vermesi mümkün değildir (CMK m. 5/1).⁹⁰⁹

Mahkemenin, iddianame veya iddianame yerine geçen belgedeki olayda birden fazla suçtan dolayı suçlama söz konusu ise ne şekilde görevsizlik kararı verebileceği hususu açık değildir. Mahkeme bir suçta görevli diğer suçta görevli değilse bu durumda nasıl bir yol izlemelidir? Burada mahkeme görevli olduğu ve görevsiz olduğu suçlar arasında bağlantının olup olmadığına göre karar vermelidir. Eğer suçlar arasında bir bağlantı söz konusu ve davaların ayrılmadan birlikte görülmesi gerekiyorsa ve bu fayda ilkesine dayanıyorsa mahkeme, tüm suçlar bakımından görevsizlik kararı vermelidir.⁹¹⁰ Eğer suçlar arasında

⁹⁰⁵ Mahkeme olayı yargıladığı için mahkemenin, iddianame yerine geçen belgedeki nitelermeye sıkı sıkıya bağlı olarak mahkûmiyet kararı vermesi veya bu nitelermenin hatalı olması sebebiyle beraat kararı vermesi doğru değildir.

⁹⁰⁶ Ali Burak Uğur, *İddianame ve İddianamenin İadesi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 108.

⁹⁰⁷ Yargıtay da benzer yönde görev uyuşmazlığı söz konusu olduğunda sorunun iddianamenin iadesi yoluyla değil görevsizlik kararı verilerek giderilmesi yönünde kararlar vermektedir. Örnek karar için bkz. Y5.CD, 2006/9148E., 2006/7522K., 3.10.2006T. Taşkın, “*Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi*”, 1037.

Aynı şekilde fiilin savcılık tarafından kasten yaralama olarak nitelendirilmesi ancak mahkemenin fiili kasten öldürmeye teşebbüs olarak değerlendirmesi sebebiyle yanlış görev belirlemesi gerekçesiyle iddianameyi iade etmesi mümkün görülmemelidir. Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 64.

⁹⁰⁸ Ara karar, ceza muhakemesinde hâkimin davadan el çekmesi sonucunu doğurmaz. Ara karar nihai karara yakınlasmaya, uyuşmazlığı sonlandırmaya hizmet eder. Adem Albayrak - Zeynep Albayrak Açı, *Adli Yazışmalar* ed. İbrahim Ermenek (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 194; Yurtcan, *Ceza Yargıcının El Kitabı*, 256.

⁹⁰⁹ Deniz, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, 296.

⁹¹⁰ Aynı yönde bkz. Deniz, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, 297.

bağlantı söz konusu değilse ve davaların birlikte görülmesi ihtiyacı hasıl olmamışsa bu durumda mahkeme dosyayı ayırmalı (tefrik etmeli), görevsiz olduğu suça ilişkin dosyayı görevli olduğunu düşündüğü mahkemeye göndermelidir.⁹¹¹ Görevli mahkeme kararda açıkça gösterilmeli, birden fazla mahkeme olacak şekilde belirtilmemelidir. Ayrıca dosyanın görevli mahkemeye gönderilmesi tarafların talebine bağlı değildir.⁹¹²

Uygulamada görevsizlik kararındaki sevk maddelerinin belirlenmesi kapsamında ek görevsizlik kararı şeklinde kararlar verildiği görülmektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun önüne gelen bir olayda hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma (TCK m. 155/2) ve resmi belgede sahtecilik (TCK m. 204/1) suçları sevk maddesi yapılarak iddianamenin kabul edilmesiyle asliye ceza mahkemesinde kamu davası başlamıştır. Ancak mahkeme, fiilin nitelikli dolandırıcılık (TCK m. 158) suçu oluşturduğu kanaatiyle görevsizlik kararı vermiştir. Görevsizlik kararı kendisine gelen ağır ceza mahkemesi, bu karardaki sevk maddesine ek olarak TCK m. 204'ün de karara eklenmesinin gerekmesi sebebiyle ek görevsizlik kararı verilmesini asliye ceza mahkemesinden talep etmiş ve talebi karşılanıp ek görevsizlik kararı verilmiştir. Görevsizlik kararı itiraza uğramamış ve üst dereceli mahkemece karşı görevsizlik kararı da verilmemişse bu karar, iddianameyle birlikte değerlendirilip tüm sevk maddelerini karşılayacak şekilde hüküm kurulması mümkündür. Ancak ağır ceza mahkemesi ek görevsizlik kararı verdirilmesi yoluyla sevk maddesini dikte etmiştir. Bu yargılama sonucu verilen karar Yargıtay tarafından bozulmamıştır. Ancak karşı oyda mahkemenin uyguladığı yöntem eleştirilmiştir.⁹¹³ Kendine özgü ve iddianame niteliğinde olan görevsizlik kararında yazılı sevk maddelerinin dikte ederek içeriğinin belirlenmesi ihsas-ı rey niteliğinde değerlendirilmiştir. Üst dereceli ağır ceza mahkemesi kendisini aynı zamanda iddia makamı

⁹¹¹ Aynı yönde bkz. Deniz, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, 297.

⁹¹² Deniz, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, 297.

⁹¹³ “Dairemizin onamasına konu kamu davası başlangıçta TCK’nın 37/1 maddesi yollamasıyla aynı yasanın 155/2, 204/1, 43/1 maddeleri sevki ile Asliye Ceza Mahkemesine açılmış olup, Sütçüler Asliye Ceza Mahkemesince eylemin TCK’nın 158/1-e maddesine uyduğuna işaretle 04.12.2007 tarih, 2007/39-39 sayı ile görevsizlik kararı verilmiştir. Ancak her nasılsa; üst dereceli Ağır Ceza Mahkemesinin 23.05.2008 tarih, 2008/112 sayılı talebi üzerine 28.05.2008 tarih, aynı sayı ile (TCK’nın 204, 43/1 maddelerinden de cezalandırılmaları için) Ek Görevsizlik Kararı verilmiştir. Görevsizlik kararı kesinleşmiş (yani itiraza uğramamış ve üst dereceli mahkemece karşı görevsizlik kararı da verilmemiş ise) iddianameyle birlikte değerlendirilip (tüm sevk maddelerini karşılayacak şekilde) hüküm kurulması mümkündür. Üst dereceli Ağır Ceza Mahkemesi böyle yapmak yerine (sevk maddelerini de dikte ederek) yeni bir görevsizlik kararı tesis ettirmiştir. Görevsizlik kararı kendine özgü ve iddianame niteliğinde kararlardandır. Dolayısıyla, yargılamayı yapacak olan mahkemenin kendisine gelecek olan görevsizlik kararının (sevk maddelerini dikte ederek) içeriğini belirlenmesi ihsas’ı rey niteliğindedir. Yerel mahkeme (Üst dereceli ağır ceza mahkemesi) kendisini aynı zamanda iddia makamı yerine koyduğu için CMK 22(1)-g maddesine açıkça aykırı davranılmıştır. Bu durumda hâkimin davaya bakamayacağı hal gerçekleştiği gibi, hâkimin reddi dahi mümkün hale gelecektir.” YCGK, 2016/497E., 2021/28K., 04.02.2021T.

yerine koyduğu için CMK m. 22/1-g maddesine açıkça aykırı davranarak hâkimin davaya bakamayacağı halin gerçekleştiği gibi hâkimin reddinin dahi mümkün hale geleceği yerinde olarak ifade edilmiştir. Kanaatimizce muhalif üyenin tespitleri oldukça yerindedir ve ayrıca bu usul mahkemelerin bağımsızlığı ilkesiyle çelişen bir uygulamadır. Ancak bu konuda bir istisnaya değinmek gerekir. AYM Yüce Divan sıfatıyla gerçekleştirdiği ceza yargılamasında görevsizlik kararı vermişse, dosya kendisine gönderilen mahkeme artık görevsizlik kararı veremeyecektir. AYM'nin kararları bağlayıcı olduğu ve ceza mahkemeleri arasında daha üst görevli mahkeme olmadığı için AYM'nin verdiği görevsizlik kararıyla kovuşturma evresi doğrudan başlayacaktır.

İddianame yerine geçen görevsizlik kararı, iddianameyle birlikte değerlendirilmelidir. Mahkeme, iddianame ya da görevsizlik kararındaki hukuki belirlemelerle bağlı değildir. Önemli olan iddianame ve iddianame yerine geçen belgeye bağlılık ilkesi gereği yargılama konusu olayın anlatılması ve delillerin gösterilmesidir.⁹¹⁴ Ancak bu suçun ne şekilde işlendiğinin ayrıntısı bilinmiyorsa bu bilginin bulunması zorunlu değildir. Amerikan Hukukunda da aynı şekilde büyük jüri iddianamesi ya da bilgilendirme belgesinde suçun nasıl işlendiği bilinmiyorsa bu önemli ayrıntıya yer verilmesi gerekli görülmemektedir.⁹¹⁵ Bu hususu kovuşturma evresinde mahkeme çözüme kavuşturacaktır. Bu nedenle ek görevsizlik kararı hem iddianame yerine geçmemektedir hem de hâkim hukuki değerlendirmeyi kendisi yapacağı için yapısal nitelikte olmayan eksikliklere dayalı ek görevsizlik kararı çıkarmak zaman kaybına neden olmaktadır. Bu da makul sürede yargılanma hakkına bağlı olarak adil yargılanma hakkının ihlaline sebep olabilecektir.

⁹¹⁴ AİHM'ye göre suçun anatomisinin ortaya konabilmesi için sadece hukuki yapısının değil fiilin zamansal ve mekânsal olarak ayrıntılı açıklanması elzemdir. *Butnaru er Bejan Piser v. Romania* ve diğer kararlar için Pier Paolo Paulesu, "Ne bis in idem and Conflicts of Jurisdiction", *Handbook of European Criminal Procedure* ed. Roberto E. Kostoris (Switzerland: Springer International Publishing, 2018), 399.

⁹¹⁵ Ingram, *Criminal Procedure*, 30-31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE, TARTIŞMALI KONULAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE

Karşılaştırmalı hukukta, Türk hukukunda olduğu gibi iddianame yerine geçen belgelerin var olup olmadığını ortaya koyabilmek için her bir ülke bazında ayrı ayrı kamu davası açılması usulünün kapsamının açıklanması gerekir. Böylece genel olarak kamu davasının nasıl açıldığı anlaşılarak bu ülkelerde iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün varlığı veya yokluğu hususunda görüş belirtmek daha sağlıklı olacaktır. İlâveten iddianame yerine geçen belge usulü hakkında değerlendirme yapabilmek ve çözüm önerisi sunabilmek için bu başlıkta yer alan veriler yardımcı olacaktır.

A. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD hukukunda iddianame (*indictment*)⁹¹⁶, bir kişiyi bir suçla itham eden, bir savcı tarafından büyük jüriye sunulan ve büyük jüri tarafından kabul edilip son hali verilen yazılı bir suçlama belgesidir. Eyaletler arası farklılık gösterse de en azından federal düzeyde büyük jüri, kişinin bir suç işlediğine inanmak için geçerli bir neden (*probable cause*) olduğuna inanırsa, savcının delillerle birlikte sunduğu iddianame (itham belgesi) büyük jüri başkanı tarafından imzalanır ve bu belge tam manasıyla iddianame formunu alır.⁹¹⁷ Buna iddianamenin onaylanması da denilmektedir.⁹¹⁸ İddianamenin sonunda ise büyük jüri

⁹¹⁶ Doktrinde bir görüşe (Bedirhan Erdem, *Ceza Yargılamasında Jüri* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 88) göre “*indictment*” teriminin doğrudan iddianame olarak çevrilmesi hatalı bir uygulamadır. *Indictment* iddianamenin bir türü olup itham (*indictment*) ve bilgilendirme (*information*) iddianamenin iki türüdür. İthamı büyük jüri oluşturur, bilgilendirmeyi savcı oluşturur. İtham oluşturulmasında büyük jüriyi savcı harekete geçirir. Bu görüş ayrıca takdimi (*presentment*) genel olarak iddianameden ayırır. Birleşik Krallık kaynaklı takdim büyük jürinin suç işlendiği izlenimi edinmesiyle savcı tarafından harekete geçirilmeksizin doğrudan doğruya kendisinin yaptığı soruşturma sonucunda kovuşturmayı başlatan iddianame niteliğindeki belgedir. Kanaatimizce ABD uygulamasında asıl olan itham ile kovuşturmaya başlanması olduğu için Türk hukukunda olduğu üzere *indictment* teriminin iddianame olarak anlaşılmasında kavramsal bir sorun bulunmamaktadır. *Information* ve *presentment*, *indictment* yanında yer alan diğer suçlama belgeleridir.

⁹¹⁷ Carmen - Hemmens, *Criminal Procedure*, 45.

⁹¹⁸ Amerika Birleşik Devletleri ceza muhakemesinin genel anlamda işleyişi hakkında bkz. Ingram, *Criminal Procedure*, 22.

iddianamesi-ithamnamesi (*true bill*) ifadesi bulunur.⁹¹⁹ Büyük jüri, kişinin yargılanmaması gerektiğine de karar verebilir. Bu karar “*no bill*” olarak ifade edilir. Bu durumda iddianame iade edilecektir.⁹²⁰ Büyük jüri bir iddianameyi iade ettikten sonra suçlanana kovuşturup kovuşturmama konusunda, araştırmaya devam edip etmeme hususunda savcı takdir yetkisini elinde tutar.⁹²¹ Ancak büyük jüri iddianamesiyle kamu davası açılması usulü federal düzeyde mevcut olmakla birlikte her bir eyalet için büyük jüri sistemi zorunlu kılınmadığını belirtmek gerekmektedir.⁹²² Bu hususta her bir eyalet takdir hakkına sahiptir.⁹²³

Büyük jüri, bir kişinin suç işlediğine dair tanık dinleyip diğer delilleri toplar ancak suçun işlenip işlenmediğiyle ilgili nihai karara varamaz.⁹²⁴ Büyük jürinin işlevi, bir kişinin suç işlediğine inanmak için geçerli sebep (*probable cause*) veya ilk bakışta kanıt (*prima facie evidence*) olup olmadığına karar vermektir.⁹²⁵ Bu süreçte savcı, delil toplama ve tanık dinleme gibi işlemlerde büyük jüriyle birlikte çalışır.⁹²⁶ Savcının büyük jüri aşamasında hukuki danışman rolü de bulunmaktadır.⁹²⁷ Eyaletler düzeyinde her zaman büyük jüri uygulaması bulunmaz. Eyaletlerin yaklaşık yarısında büyük jüri uygulaması yerine ön duruşma yapılır. Burada suçun işlenip işlenmediği ve kamu davasının açılıp açılmaması gereği hakkında karar verilir.⁹²⁸

Bir kişinin tüm federal suç kovuşturmalarında büyük jüri iddianamesiyle yargılanması noktasında, ABD Anayasası Beşinci Eki kapsamında getirilen bir hakkı bulunmaktadır. Eyalet yargılamalarında büyük jüri iddianamesiyle yargılanma hakkı anayasal bir hak değildir (*Hurtado v. California*, 110 US 516, 1884). Ancak kabahatlerin (*misdemeanor*) yargılaması

⁹¹⁹ Carmen - Hemmens, *Criminal Procedure*, 45.

⁹²⁰ Marcus - Wilson, *Criminal Procedure*, 110.

⁹²¹ Marcus - Wilson, *Criminal Procedure*, 110, 112.

⁹²² Ingram, *Criminal Procedure*, 31-32.

⁹²³ Ingram, *Criminal Procedure*, 31-32. Aynı yönde *Hurtado v. California* (Supreme Court of the United States 110 U.S. 516 (1884)). Karar için bkz. Ingram, *Criminal Procedure*, 33 vd.

⁹²⁴ Büyük jüri suçluluk veya masumiyete karar vermez. Davalara bakan küçük jürinin (*petit-trial-common-traverse jury*) aksine büyük jürinin işlevi sorgulayıcı ve suçlayıcıdır. The Editors of Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/judiciary>

Büyük jüri uygulaması ABD’de federal devlet için bir yükümlülük arz etmekteyken federe devletlerin bu hususta takdir yetkisi söz konusudur. Erdem, *Ceza Yargılamasında Jüri*, 87.

⁹²⁵ The Editors of Encyclopaedia Britannica, para. 1,

⁹²⁶ FindLaw Stuff, “How Does a Grand Jury Work?”, (31 Mart 2023), 5, <https://www.findlaw.com/criminal/criminal-procedure/how-does-a-grand-jury-work.html>

⁹²⁷ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 128.

⁹²⁸ FindLaw Stuff, “How Does a Grand Jury Work?”, 3-4

bilgilendirme (*information*) veya iddianameyle gerçekleşebilmektedir.⁹²⁹ Ancak kabahatlerin ve hafif suçların yargılanmasında bilgilendirme belgesi yeterli olmakta ve çoğunlukla tercih edilmektedir.⁹³⁰

Dava ister iddianameye ister bilgilendirme belgesine dayalı olarak devam etsin, takip eden muhakeme prosedürleri savcının suçlamaları nasıl başlattığına göre farklılık göstermez.⁹³¹ Ciddi kovuşturmalarda münhasır olmamakla birlikte genel bir kural olarak savcı, belirli bir kişinin suç işlediğine inanmak için geçerli bir neden (*probable cause*) olup olmadığını belirlemek üzere büyük jüri belirlenmesi safhasını başlatır.⁹³² Büyük jürinin iddianame düzenlediği durumlarda, büyük jüri daha önce sanığın belirli bir suçu işlediğine inanmak için geçerli nedenin (*probable cause*) varlığı kanısına ulaştığında, davanın mahkemeye taşınması aşamasında reddedilmesi olası değildir.⁹³³ Geçerli neden Türk hukukundaki yeterli şüpheyile örtüşmektedir. Geçerli neden şüpheden daha fazlası ama gerçek bilgiden daha azı olarak tanımlanmaktadır.⁹³⁴ İhtiyatlı davranan makul bir kişinin bir suçu işlediğine, işlemekte olduğuna inandıracak ve basit bir şüphenin üzerinde olan olgular ve koşullardır.⁹³⁵ Bu olgu ve koşulların beraberinde yeterli delil gerekmektedir.⁹³⁶

İddianameyle kamu davası bu şekilde olmakla birlikte ayrıca bilgilendirme belgesi (*infra-information*) ile de kamu davası yürütülebilmektedir. Bilgilendirme, bir kimseyi suç

⁹²⁹ Marcus - Wilson, *Criminal Procedure*, 110-111;

Kabahatlerle hafif suçların yargılamaında bölge mahkemelerinin iş yükünü azaltmak için sulh ceza mahkemeleri (*magistrate courts*) bulunmaktadır. ABD sulh ceza mahkemeleri, federal mahkemeler sisteminde ayrı bir mahkeme teşkil etmez. Bunun yerine, federal bölge mahkemesi sisteminin bir parçasıdır. Carmen - Hemmens, *Criminal Procedure*, 8.

⁹³⁰ Carmen - Hemmens, *Criminal Procedure*, 44.

⁹³¹ Ingram, *Criminal Procedure*, 23.

⁹³² Ingram, *Criminal Procedure*, 23.

⁹³³ Ingram, *Criminal Procedure*, 24.

⁹³⁴ Charles R. Swanson - Neil C. Chamelin - Leonard Territo - Robert W. Taylor, *Criminal Investigation* (United States: McGraw-Hill Education, 2019), 29.

⁹³⁵ Swanson vd., *Criminal Investigation*, 29.

⁹³⁶ Swanson vd., *Criminal Investigation*, 29;

Çoğu eyalette bir dereceye kadar ön duruşma/hazırlık soruşturmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ön duruşmanın/hazırlık soruşturmasının gerekip gerekmediği, tipik olarak bir yargı bölgesinin suçlama yöntemine bağlıdır. Büyük jüri iddianamesi yargılamalarında eğer savcı belirli bir süre içinde bir iddianame hazırlarsa, ön duruşma/hazırlık soruşturması gerekmez. Bununla birlikte, bir savcı bilgilendirme belgesiyle ilerlerse, sanık genellikle suçlamalar yapılmadan önce bir ön duruşma/hazırlık soruşturmasına tabi olma hakkına sahip olacaktır. Worrall, *Criminal Procedure*, 168.

işlemekle itham eden, devlet adına savcı tarafından hazırlanan yazılı bir ithamdır.⁹³⁷ Büyük jüri iddianamesinin gerekli olmadığı veya sanık tarafından feragat edildiği durumlarda, suç işlediği itham olunan kişileri suçlamak için kullanılır.⁹³⁸ Burada büyük jürinin dahli bulunmamaktadır.⁹³⁹ Olası suistimalleri engellemek için çoğu eyalet, bilgilendirme belgesi yoluyla kovuşturmanın yalnızca bir ön inceleme ve bir hâkim tarafından geçerli nedenin belirlenmesinden sonra veya sanığın ön incelemeden feragat etmesinden sonra başlatılabileceğini öngörür.⁹⁴⁰ Modern uygulamada bu usul iddianameden daha sık kullanılmaktadır.⁹⁴¹

ABD Federal Ceza Muhakemesi Kuralları⁹⁴² m. 7’de iddianame ve bilgilendirme belgesi (*information*) başlığı altında şüphelinin iddianameyle yargılanma hakkından feragati düzenlenmektedir (*waiver of indictment*).⁹⁴³ İlgili maddeye göre bir yıldan fazla hapis cezası gerektiren bir suç, eğer sanık suçlamanın niteliği ve sanığın hakları hakkında açık bir duruşmada bilgilendirildikten sonra iddianameyle kovuşturmadan vazgeçerse, bilgilendirme belgesi (*information*) yoluyla kovuşturulabilir.⁹⁴⁴ Bilgilendirme belgesiyle yargılanma mahkemenin iznine tabi değildir.⁹⁴⁵ İlgili maddenin devamında doğası ve içerikleri bakımından iddianamede ve bilgilendirme belgesinde (*information*) bulunması gereken özellikler birlikte düzenlenmiştir: “İddianame veya bilgilendirme belgesi (*information*), isnat edilen suçu oluşturan temel olguların açık, özlü ve kesin bir yazılı ifadesi olmalı ve bir kamu avukatı tarafından imzalanmalıdır... İddianame veya bilgilendirme belgesi (*information*),

⁹³⁷ Worrall, *Criminal Procedure*, 17.

⁹³⁸ Carmen - Hemmens, *Criminal Procedure*, 44.

⁹³⁹ Ingram, *Criminal Procedure*, 32.

Alabama Ceza Muhakemesi Kuralları tanımlar kısmı 13.1’de bu husus açıkça düzenlenmiştir. https://judicial.alabama.gov/docs/library/rules/cr13_1.pdf

⁹⁴⁰ Carmen - Hemmens, *Criminal Procedure*, 45.

Bu usulün hukuka aykırı olarak değerlendirilemeyeceği görüşü için bkz. Worrall, *Criminal Procedure*, 183.

⁹⁴¹ Marcus - Wilson, *Criminal Procedure*, 113.

1944 Kurallara İlişkin Danışma Komitesi Notlarında da hafif suçlar ve kabahatler için de bilgilendirme belgesiyle kovuşturma yapılabileceği belirtilmiş ve *Duke v. United States* davasına atıf yapılmıştır. https://www.law.cornell.edu/rules/frcmp/rule_7; Charles S. Potts, “Waiver of Indictment in Felony Cases”, *SMU Law Review* 3/4 (1949), 442.

⁹⁴² https://www.law.cornell.edu/rules/frcmp/rule_7

⁹⁴³ William E. Johnson Jr., “Waiver of Indictment in Texas”, *SMU Law Journal* 1/1 (1947), 31; *United States v. Gill*, 55 F.(2d) 399 (D.N.M.). Potts, “Waiver of Indictment in Felony Cases”, 441-442.

⁹⁴⁴ Aydınlatılmanın önemi hakkında *Russell v. Birleşik Devletler*, 369 U.S. 749 (1962). Marcus - Wilson, *Criminal Procedure*, 117.

⁹⁴⁵ Potts, “Waiver of Indictment in Felony Cases”, 442.

davalının ihlal ettiği iddia edilen tüzük, kural, yönetmelik veya diğer kanun hükmünün resmi veya mutata alıntısını içermelidir."⁹⁴⁶ Bu maddeye bakıldığında bilgilendirme belgesiyle iddianamenin aynı hukuki temelde değerlendirildiği görülmektedir. Her iki belge de bir suçlama belgesi olarak değerlendirilmiştir. Savcı tarafından sunulan bilgiler, sanığa bir savunma hazırlama ve sunma fırsatı tanıyarak kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında aynı iddianamede olduğu gibi bilgilendirme belgesiyle de sanığa makul bir şekilde bilgi vermelidir.⁹⁴⁷

Bilgilendirme belgesi bir üst mahkemede yargılanmak üzere şüphelinin muvafakati üzerine bölge savcısı tarafından düzenlenir ve büyük jüri soruşturması atlanır. İddia pazarlığı kapsamında bilgilendirme belgesiyle yargılanmada kişinin belirli suçlardan yargılanacağı yazılıdır. Mahkeme, iddianameden feragat usulüyle yargılamanın geçerli bir rızaya dayalı olduğu⁹⁴⁸ ve sanığın bu konuda yeterince bilgilendirildiği ve bilinçli olduğu kanısına varırsa feragati onaylar ve bilgilendirme belgesindeki suça dayalı olarak kararını verir.⁹⁴⁹ ABD'de iddia pazarlığı, iddianame düzenlenmeden önce gerçekleşebileceği gibi iddianame düzenlendikten sonra da gerçekleşebilir.⁹⁵⁰ Muhakeme sürecinde suç isnadı altında olan kişiyle pazarlık sonucu uyuşmazlığın sonlandırılması, ceza adaleti sisteminde masrafların

⁹⁴⁶ Maddenin devamında "*Sanık yanlış yönlendirilmedikçe ve dolayısıyla önyargılı olmadıkça ne sevkteki hata ne de bir eksiklik, iddianameyi veya bilgiyi reddetmek veya bir mahkumiyeti bozmak için bir neden değildir.*" şeklinde Türk Hukukunda olduğu gibi hukuki sebebin yanlış gösterilmesinin iddianame veya bilgilendirme belgesi açısından önemli olmadığı vurgulanmıştır.

⁹⁴⁷ Carmen – Hemmens, *Criminal Procedure*, 45.

⁹⁴⁸ Yargılamada suç isnadı altında olan kişilerin zorlama olmaksızın haklarından feragat etmeleri gönüllülük esasına dayanmaktadır. Vriend, "Avoiding a Full Criminal Trial Fair Trial Rights", 21.

Federal düzeydeki bilgilendirmenin, hükümetin suç oluşturduğunu düşündüğü vakaların açık ve öz bir şekilde yazılmış ifadesi olması ve Birleşik Devletler Başsavcılığındaki bir savcı tarafından imzalanması gerektiği ifade edilmiştir. Ingram, *Criminal Procedure*, 30.

Gönüllülük, bilgi sahibi olma ve aydınlatılma, iddia pazarlığı kurumu açısından kişinin karşılaşacağı sonucu önceden bilebilmesi ve pazarlık (*negotiation*) esasının gereklerine uygun olabilmesi için çok önemlidir. Tarafların birbirini anlaması için aydınlatılma olmazsa olmaz bir şarttır. İlyas Şahin, "A Brief Summary of Criminal Procedure Process at the United States Judicial System", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 1/5 (Haziran 2015), 715-716.

⁹⁴⁹ Birleşik Devletler Bölge Mahkemesi uygulamasında iddianameyle yargılanmaktan feragate ilişkin belgenin içeriği şu şekildedir: "*Bir yıldan fazla hapis cezasını gerektiren bir veya daha fazla suçla itham edildiğimi anlıyorum. Açık celsede haklarım ve tarafıma isnat edilen suçlamaların niteliği konusunda bilgilendirildim. Bu tavsiyeyi aldıktan sonra, iddianame yoluyla kovuşturma hakkımdan feragat ediyorum ve bilgilendirme (information) yoluyla kovuşturmayla onay veriyorum.*" Karar için bkz. AO 455 (Rev. 01/09) Waiver of an Indictment, https://www.nhd.uscourts.gov/pdf/WaiverofIndictment_ao455.pdf Aynı yönde New Hampshire Eyaleti uygulaması için bkz. The State of New Hampshire Judicial Branch, Waiver of Indictment, <https://www.courts.nh.gov/sites/g/files/ehbemt471/files/documents/2021-04/nhjb-2898-se.pdf>

⁹⁵⁰ Enver Kaşlı, "Ceza Adaleti Sisteminde İtham Pazarlığı ve Türkiye'de Basit Yargılama Kanun Taslağının Değerlendirilmesi", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 18/3 (2016), 88.

önemli ölçüde azalmasına yardımcı olmaktadır.⁹⁵¹ Sanığın yargılamanın belirli bir usulî görünümüne rıza göstermesini gerektiren cezai konularda uzlaşmacılığın yükselişi de tam ceza yargılamasının azalmasına katkıda bulunmaktadır.⁹⁵² Savunma makamıyla iddia pazarlığı sonucu suçun kabulü (*plea of guilty*), iddianamede veya bilgilendirmede yer alan her iddianın sanık tarafından kabul edilmesi esasına dayanmaktadır.⁹⁵³

Pek çok eyalet savcının, belirli bir kişi veya kişileri suç faaliyetleriyle suçlayan olguların açık bir ifadesi olan ve kişiye karşı işlendiği iddia edilen suçlarla ilgili olarak kişiyi uyarmak için yeterli ek olgular içeren bilgilendirme belgesi kullanarak ciddi bir cezai kovuşturma başlatmasına izin verir.⁹⁵⁴ Ohio eyaletinde iddianame hakkında feragat edilmedikçe tüm suçlamanın bir iddianameyle kovuşturulmasını gerektirmekte olduğu ifade edilmektedir.⁹⁵⁵ New Jersey eyaletinde ise bilgilendirme belgesi yerine suçlama-itham belgesi (*accusation*), savcı tarafından sanık aleyhindeki suçlamaları anlatan ve temelde “iddianameyle aynı etkiye sahip olan bir belge” olduğu kabul edilmektedir.⁹⁵⁶ New Jersey uygulamasında bir kişi suçla itham edildiğinde, savcının davayı büyük jüriye sunması gerekir. Sanığa iddianameden kaçınma ve doğrudan savunmaya geçme seçeneği verilebilir. Bununla birlikte, suçlamaya yönelik savunmanın mahkeme tarafından kabul edilebilmesi için iddianameden feragat etmesi gerekmektedir.⁹⁵⁷ Bu tür bir itham belgesi (*accusation*), soruşturmayı yürüten savcı tarafından hazırlanır ve kişi üst mahkemede (*Superior Court*) doğrudan yargılanır.⁹⁵⁸ Burada iddianame ve itham belgesi (*accusation*) aynı güce sahip iki belge olarak değerlendirilmiştir. New Jersey Mahkeme Kuralları’nda her iki belgede de temel

⁹⁵¹ Koen Vriend, “Avoiding a Full Criminal Trial Fair Trial Rights”, *Diversions and Shortcuts in Dutch and International Criminal Proceedings* (The Netherlands: Asser Press, The Hague, 2016), 2-3; Ali Emrah Bozbayındır, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20/2 (Aralık 2021), 1452.

⁹⁵² Vriend, “Avoiding a Full Criminal Trial Fair Trial Rights”, 3.

⁹⁵³ Worrall, *Criminal Procedure*, 169.

⁹⁵⁴ Ingram, *Criminal Procedure*, 23.

⁹⁵⁵ Ingram, *Criminal Procedure*, 23.

⁹⁵⁶ New Jersey Criminal Defense Lawyers, Waiver of Indictment, <https://www.newjerseycriminallawattorney.com/criminal-process/grand-jury-overview/waiver-of-indictment/>

⁹⁵⁷ New Jersey Criminal Defense Lawyers, 2.

⁹⁵⁸ New Jersey Rules of Court, “Use of Indictment or Accusation” Rule 3:7 - Indictment and Accusation, N.J. Ct. R. 3:7, <https://casetext.com/rule/new-jersey-rules-of-court/new-jersey-rules-of-court/njr-ct-part-iii/part-iii-rules-governing-criminal-practice/rule-37-indictment-and-accusation>

olarak suçlamanın açık içeriğinin yazılı olması gibi özellikleri ihtiva etmesi gerektiği düzenlenmiştir.⁹⁵⁹

İddianameden feragat usulünde büyük jüri tarafından iddianame düzenlenmesinden vazgeçilmesi esasında muhakeme ilkeleri açısından bir eksiklik teşkil etmemektedir.⁹⁶⁰ Büyük jürinin soruşturmaya ait yetkileri oldukça önemlidir.⁹⁶¹ Esasında bilgilendirme belgesiyle davanın adil sonuçlanması hususunda savcıya daha fazla yükümlülük yükler.⁹⁶² Bu yönüyle bilgilendirmenin iddianameyle aynı özelliğe sahip olduğu görülmektedir. İddianame yerine onunla aynı güce sahip bilgilendirme belgesi yoluyla yargılanmak genel olarak maliyetleri düşürmesi, yargılamayı hızlandırması, iddianameyle yargılamadan daha esnek bir yargılama sunması, iddianamedeki eksikler sebebiyle iade edilmesi sürecine ihtiyaç duyulmaması ve eksikliklerin tekrar büyük jüri toplanmasına gerek olmadan gerçekleştirilebilmesiyle büyük jüri toplanmasındaki uzun ve karmaşık sürece ihtiyaç duyulmaması gibi nedenlerle olumlu değerlendirilmektedir.⁹⁶³

Soruşturma sonucu düzenlenen belgelerden takdim (*presentment*) ile de iddianame arasında belirgin bir ayrım yoktur. Ancak iddianame daha çok büyük jüri tarafından tercih edilen tüm suç ithamlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Fakat başlangıçta, savcı tarafından getirilen ve büyük jüri tarafından “*büyük jüri ithamnamesi*” olarak onaylanan iddianameden farklı olarak takdim, büyük jüri tarafından savcının dahli ve harekete geçirmesi olmaksızın büyük jürinin kendi inisiyatifiyle yapılan bir suçlamadır.⁹⁶⁴ İtham, büyük jürinin suç faaliyetlerine ilişkin kendi soruşturmasından kaynaklanmaktadır. Bu tür özel veya soruşturmacı büyük jüriler, çoğunlukla organize suç veya siyasi yolsuzlukla ilgili davalarda çalışır.⁹⁶⁵ Bu kapsamda bilgilendirmeye kamu davası açılması, büyük jüri iddianamesinin onaylanmasıyla kamu davası açılması usulünden farklılık arz etmektedir. Ancak federal mahkemelerde takdim doğrudan kendi başına kovuşturma başlatamaz.⁹⁶⁶ Kovuşturmanın

⁹⁵⁹ “Rule 3:7-3. Nature and Contents of Indictment or Accusation” Rule 3:7 - Indictment and Accusation, N.J. Ct. R. 3:7

⁹⁶⁰ Potts, “Waiver of Indictment in Felony Cases”, 437.

⁹⁶¹ Potts, “Waiver of Indictment in Felony Cases”, 437.

⁹⁶² Johnson Jr., “Waiver of Indictment in Texas”, 27.

⁹⁶³ Potts, “Waiver of Indictment in Felony Cases”, 450; Johnson Jr., “Waiver of Indictment in Texas”, 33.

⁹⁶⁴ Johnson Jr., “Waiver of Indictment in Texas”, 23.

⁹⁶⁵ Marcus - Wilson, *Criminal Procedure*, 113.

⁹⁶⁶ Renée B. Lettow, “Reviving Federal Grand Jury Presentments”, *Yale Law Journal* 103 (1994), 1334.

başlaması için savcının imzasına ihtiyaç bulunmaktadır.⁹⁶⁷ Bu imzayla birlikte takdim belgesi iddianameye dönüşecektir.⁹⁶⁸ Bu yönüyle de suçlama belgesi niteliğinde olan takdim belgesinin Türk hukukundaki anlamıyla iddianame yerine geçme fonksiyonu bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Türk hukukunda mevcut olan iddianame yerine geçen belge usulünün ABD için geçerli olup olmadığı tespiti yapabilmek için bilgilendirme ve itham belgesinin mahkemenin kabulüne gerek olmadan kamu davasını başlatma gücünü haiz olup olmadığını ortaya koymak gerekmektedir. İddianame yerine geçen belgelerin alametifarikası savcının soruşturma evresinde dahli olmaması ve kovuşturma evresine kabul işlemine gerek olmadan doğrudan geçilmesidir. Bilgilendirme belgesi büyük jürinin dahli olmadan doğrudan kovuşturmaya geçilmesi sonucu doğurmaktadır ancak süreç yine de savcı tarafından yürütülmektedir. Takdim belgesi ise federal suçlarda savcı imzasıyla iddianame formunu almaktadır. Diğer suçlarda ise kabule bağlı olmadan doğrudan kovuşturma başlayabilmektedir. Ancak kamu davasının açılmasına ilişkin esas kurala bir istisna öngörülmüş değildir ve ABD hukukunda Türk hukukunda olduğu gibi bir ara muhakeme aşaması söz konusu olmadığı için iddianame yerine geçen belgeden söz etmek mümkün olmayacaktır.

Bilgilendirme belgesi dışında vergi suçlarında da ceza referans belgesinin (CRL) de iddianameyle benzerlik gösterdiği görülmektedir.⁹⁶⁹ İhbar niteliğinde olan bilgiler üzerine Ceza Soruşturması Departmanının (CID) özel ajanları vasıtasıyla Gelir İdaresi (IRL), hazırlık soruşturması başlatır ve bu hazırlık soruşturması sonucunda suç işlendiği hususunda geçerli neden (*probable cause*)⁹⁷⁰ mevcutsa ceza soruşturmasının başlatılması için dosya Adalet Bakanlığına gönderilecektir. Ceza soruşturmasının açılması kabul edilecek olursa bu durumda Gelir İdaresi bünyesinde çalışan hukuk danışmanı tarafından içerik açısından iddianameye benzer nitelikte olan ceza referans belgesi düzenlenecektir.⁹⁷¹ Bakanlıkça dosya Ceza İcra Bölümüne (CES) gönderilecek ve burada soruşturmanın açılması vergi suçları özelinde kamu

⁹⁶⁷ Lettow, “Reviving Federal Grand Jury Presentments”, 1334.

⁹⁶⁸ Lettow, “Reviving Federal Grand Jury Presentments”, 1334.

⁹⁶⁹ Onur Özcan, *Türk Hukukunda Vergi Suçları* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2014), 62.

⁹⁷⁰ Geçerli neden mevcut delillerin mahkûmiyeti desteklemeye yeterli olup olmadığına dayanmaktadır. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 88.

⁹⁷¹ Özcan, *Vergi Suçları*, 62.

menfaatine yönelikse soruşturma teklifini kabul edecektir.⁹⁷² Ardından büyük jüri iddianamesi usulüyle kamu davasının açılıp açılmayacağı hususunda büyük jüri tarafından karar verilecektir.⁹⁷³ Ceza referans belgesi iddianameyle içerik açısından benzerlik gösterse de iddianame yerine geçen belge usulüyle uyumlu değildir. Bu belge doğrudan kamu davası başlatma kapasitesine sahip olmadığından burada vergi suçlarına özgü bir soruşturma usulü benimsenmiştir.

Aynı şekilde Federal düzeyde, federal savcılar ve federal cezai soruşturma kurumları yürütme organının bir parçası olmasına rağmen birbirlerinden tamamen bağımsızdırlar. Federal Soruşturma Bürosu (FBI), yalnızca başka bir federal kuruma devredilmeyen tüm federal suçları soruşturma yetkisine sahiptir. Uyuşturucuyla Mücadele İdaresi (DEA), federal uyuşturucu kanunlarını uygulama sorumluluğuna sahiptir ve hükümetin uyuşturucu kontrol faaliyetlerini birleştirme ve koordine etme görevine sahiptir. Alkol, Tütün, Ateşli Silahlar ve Patlayıcılar Bürosu (ATF), ateşli silahlar ve patlayıcıların yasa dışı kullanımı, üretimi ve bulundurulması, kundakçılık ve bombalama eylemleri ve alkol ve tütün ürünlerinin yasa dışı kaçakçılığını içeren federal suçları soruşturma ve önleme sorumluluğuna sahiptir.⁹⁷⁴ Adalet Bakanlığı bünyesindeki çeşitli cezai soruşturma kurumları, başsavcı yardımcısı aracılığıyla başsavcıya rapor verir.⁹⁷⁵ Bu kapsamda her bir özel soruşturma usulü öngörülen durumda *indictment* ile dava açılması usulünden sapılmamaktadır.

Vergi suçları, federal suçlar, siyasi suçlar, uyuşturucu suçları, silah suçları gibi özel bilgi ve uzmanlık gerektiren ve daha ağır sonuçları olan suçlara ilişkin soruşturmalar uzmanlaşmış soruşturma birimlerine yönlendirilmektedir. Farklı soruşturma türleri için sorumlulukların bu şekilde dağıtılmasının pratik etkisi, etkili bir şekilde soruşturmanın varlığında kendisini göstermektedir. Daha fazla uzmanlık becerisi, zaman ve çaba gerektiren soruşturmalar, uzman soruşturmacılar tarafından yürütülür. Bu noktada delilleri değerlendirip iddianame hazırlamak ve dosyayı büyük jüriye taşıma görevi savcılığa aittir. Bu yönüyle kamu davasının açılmasında bir aykırı hüküm söz konusu değildir. Bu kapsamda da ABD

⁹⁷² Özcan, *Vergi Suçları*, 63.

⁹⁷³ Özcan, *Vergi Suçları*, 63.

⁹⁷⁴ Bu örnekler çoğaltılabilir. Örneğin NASA (*National Aeronautics and Space Administration-Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi*) da cezai soruşturma yürütme yetkisini haizdir. NASA bünyesinde Soruşturma Ofisi (*The Office of Investigations-OI*), NASA programları, projeleri, operasyonları ve kaynakları üzerinde etkisi olan suç, siber suç, dolandırıcılık, suistimal ve görevi kötüye kullanma iddialarını soruşturur. OI bulgularını kovuşturma sürecinin başlayabilmesi için Adalet Bakanlığı'na ya da harekete geçmesi için NASA yönetimine iletir. <https://oig.nasa.gov/investigations/about.html>

⁹⁷⁵ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 73.

hukukunda Türk hukukunda olduğu gibi iddianame yerine geçen belge usulünden söz etmek mümkün olmayacaktır.

B. İngiltere

Büyük jüri kararıyla kovuşturmaya başlanması usulü ortak hukukta İngiltere temelinde ortaya çıkmıştır.⁹⁷⁶ Ancak büyük jüri uygulaması 1933 yılında kısmen⁹⁷⁷, 1948 yılında tamamen İngiltere Ceza Adaleti Kanunu (*Criminal Justice Act*) ile kaldırılmıştır.⁹⁷⁸

İngiliz ceza muhakemesi sisteminde suç soruşturması esas itibariyle polis tarafından gerçekleştirilmektedir. Bilinen anlamda bir savcılık söz konusu olmayıp birden çok kovuşturma başlatmaya yetkili makam ihdas edilmiştir.⁹⁷⁹ Soruşturma sonucunda suçlamaya ve kovuşturmaya başlanmasına hafif suçlarda polis karar vermekteyken diğer suçlar bakımından CPS (*The Crown Prosecution Service*) - Kraliyet Soruşturma Servisi karar vermektedir.⁹⁸⁰ Kraliyet Soruşturma Servisi suçlamada (itham) bulunma, delillerin ağırlığını değerlendirme, deliller ve kamu yararı ışığında kovuşturmanın başlayıp başlamayacağı ve devam edip etmeyeceğine karar verme konusunda genel yetki ve sorumluluğa sahiptir.⁹⁸¹ Ancak yüzde atmış oranında suçlama kararı polis tarafından verilmektedir.⁹⁸²

Suçlar ya doğrudan hâkimler önünde ya iddianame üzerine, yani bir hâkim ve jüri önünde Kraliyet Mahkemesinde ya da her iki şekilde, yani doğrudan veya iddianame üzerine yargılanabilir. Tüm sanıklar, her iki şekilde de yargılanabilecek suçlarla ilgili olarak jürili yargılanma hakkına sahiptir. Uygulamada suçların büyük çoğunluğu hâkimler tarafından

⁹⁷⁶ Büyük jürinin kökeni ve gelişimine dair kısa genel bakış, bu kurumun araştırma ve tarama olmak üzere iki farklı işlevi yerine getirdiğini göstermektedir. Bu nedenle büyük jüri, bir soruşturma organı olarak hareket ettiğinde sıklıkla bir “kılıç” ile, suçlamayı reddederek masum insanları olası bir sebeple desteklenmeyen suçlamalardan koruduğunda ise bir “kalkan” ile ilişkilendirilmiştir. Tarama işleviyle ilgili olarak, *Birleşik Devletler v. Dionisio* davasında Yüksek Mahkeme, büyük jürinin amacının bir vatandaşla davayı kovuşturma evresine taşıma hususunda aşırı hevesli bir savcı arasında “koruyucu bir siper” olarak durmak olduğunu belirtmiştir. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 150.

⁹⁷⁷ Vatana ihanet ve bazı ağır suçlar için Londra ve Middlesex bakımından büyük jüri uygulamasına devam edilmekteydi. Potts, “*Waiver of Indictment in Felony Cases*”, 443.

⁹⁷⁸ The Editors of *Encyclopaedia Britannica*, para. 6.

⁹⁷⁹ Uğur, “Kovuşturma”, 262.

⁹⁸⁰ Gilliéron, *Public Prosecutors*, 47; Namık Kemal Topçu, *İngiliz Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma Evresi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 241.

⁹⁸¹ William Wilson, *Criminal Law - Doctrine and Theory* (England: Longman, 2011), 8.

⁹⁸² Gilliéron, *Public Prosecutors*, 47.

görülür. Her durumda, yargılamanın yürütülmesi usul kuralları tarafından belirlenir.⁹⁸³ Sanık aleyhine yapılan resmi suçlama, iddianame veya konunun sulh hâkimleri (*magistrates*) huzurunda doğrudan görülmesi durumunda bilgilendirme (*information*) şeklindedir. Bu, suçun bir açıklamasını ve isnat edilen suçun ayrıntılarını içerir.⁹⁸⁴

Türk ceza muhakemesi sisteminde olduğu gibi İngiliz ceza muhakemesi sisteminde kamu davası açmaya ilişkin temel bir kural benimsenmemiştir. Kamu davası açılması farklı usullere bağlanmıştır. Belirli düzenleyici kurumlar (*regulatory agencies*) tarafından da kovuşturmanın başlatılabilmesi öngörülmüştür.⁹⁸⁵ Bu kurumlar araştırma, soruşturma ve bunun sonucunda kovuşturma evresini başlatma yetkisine sahip kılınmışlardır.⁹⁸⁶

Doğrudan kovuşturma başlatma yetkisini haiz düzenleyici kurumlardan ilk örnek olan Ağır Dolandırıcılık Suçları Bürosu (*Serious Fraud Office*); faaliyetleri Başsavcı'nın denetimine tabi olan, bakanlık dışı bir hükümet departmanıdır.⁹⁸⁷ Bu sayede büro siyasi otoritelere karşı bağımsız bir şekilde faaliyetlerini yürütmektedir. 1987 tarihli Ceza Adaleti Kanununa göre büronun direktörü ağır dolandırıcılık suçunun işlendiği hakkında makul gerekçelere sahip olursa soruşturmayı başlatır. Elde edilen deliller yeterli düzeye ulaşmışsa Ofis, kovuşturmayı da başlatır ve yürütür.⁹⁸⁸ İkinci örnek Çevre Ajansıdır (*the Environment Agency*). Göllere, sulara veya nehirlerle atık su boşaltma hususunda izin ve yetkilendirmelere⁹⁸⁹ uyulmaması halinde Çevre Ajansı soruşturmayı ve kovuşturmayı başlatabilme kapasitesine sahiptir.⁹⁹⁰ Sağlık ve Güvenlik Dairesi (*Health and Safety Executive*), Çalışma ve Emeklilik Departmanı (*the Department of Work and Pension-DWP*),

⁹⁸³ Wilson, *Criminal Law*, 8.

⁹⁸⁴ Wilson, *Criminal Law*, 8.

⁹⁸⁵ Bu kurumlar yazılı suçlama ve taleple kovuşturma başlatmaktadırlar (the Criminal Justice Act 2003). Topçu, *İngiliz Ceza Muhakemesi*, 243.

⁹⁸⁶ Topçu, *İngiliz Ceza Muhakemesi*, 241.

Bu hususta Birleşik Krallık için değerlendirmede bulunurken İskoçya'yı ayırmak gerekmektedir. İskoçya, Birleşik Krallık içinde kendine has kanuni sisteme dayalı muhakeme sürecine sahiptir. Peter Kiernan, "The Role And Responsibilities Of The Serious Fraud Office in Fighting Fraud Within The United Kingdom", *126th International Senior Seminar Visiting Experts Papers*, 66 (Eylül 2005), 91, https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No66/No66_12VE_Kiernan1.pdf

⁹⁸⁷ Kiernan, "Fraud Office", 91.

⁹⁸⁸ Topçu, *İngiliz Ceza Muhakemesi*, 244; Bu halde iddianameye dayalı yargılama jürisiz gerçekleştirilebilecektir. Kelly Pitcher, *Judicial Responses to Pre-Trial Procedural Violations in International Criminal Proceedings* (Berlin: Springer, 2018), 184.

⁹⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. Susan Wolf - Neil Stanley, *Wolf and Stanley on Environmental Law* (London: Cavendish Publishing, 2003), 44ff.

⁹⁹⁰ Wolf - Stanley, *Environmental Law*, 8-9; Topçu, *İngiliz Ceza Muhakemesi*, 245.

İş, Enerji ve Sanayi Stratejisi Dairesi (*the Department for Business, Energy and Industrial Strategy*), Ulusal Suç Ajansı Genel Direktörü (*the Director General of the National Crime Agency*) ve Sağlık Bakanlığı (*the Secretary of State for Health*) aynı yetkiyi haiz düzenleyici kurumlardandır.⁹⁹¹

Bu düzenlemeler asıl düzenlemenin istisnası niteliğinde olmayıp kamu davasının açılmasında farklı usulleri ifade etmektedir. Bu noktada genel kuraldan ayrı iddianamenin yerini tutan, onun yerine geçen bir belgeden söz etmek mümkün değildir. Kendine has muhakeme sisteminde İngiltere’de ara muhakeme aşaması gibi bir usul benimsenmemiştir. Türk hukukundan oldukça farklı bir şekilde kurgulanan kamu davası açılması usulü, iddianame yerine geçen belge usulünün bulunmadığı sonucunu doğurmaktadır.

C. Avustralya

Avusturya hukukunda kamu davasının başlangıcı ABD ve İngiliz uygulamasıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Ancak kendi içinde oldukça çeşitli hükümler bulunmaktadır. Öncelikle soruşturmanın tamamlanmasının ardından polis, dosyayı savcılık makamlarına havale edebilir. Eyalet düzeyinde Kamu Savcılıkları Direktörü (DPP) veya federal düzeyde Federal Kamu Savcılıkları Direktörü (CDPP) tarafından temsil edilebilen savcılık, delilleri inceler ve kamu yararı da mevcutsa soruşturmaya devam edilip edilmeyeceğine karar verir. İddianameyi hazırlama görevine sahiptirler. Federal ve bölgesel farklılıklar olsa da Avustralya’da iddianameye konu edilebilen ağır suçların kovuşturmasını, genellikle⁹⁹² sulh hâkimi tarafından gerçekleştirilen “ceza mahkemesine sevk duruşması (*committal hearing*)” izler.⁹⁹³ Bu duruşma; suçlanan kişinin daha yüksek mahkemede yargılanabilmesi hususunda yeterli delilin bulunup bulunmadığı veya makul bir mahkûmiyet ihtimalinin olup olmadığını belirlemeyi amaçlayan ve hâkim tarafından yürütülen bir kesinleştirme sürecinden ibarettir.⁹⁹⁴ Bu usul CMUK zamanında benimsenen son soruşturmanın açılması usulüne benzemektedir.

⁹⁹¹ Topçu, *İngiliz Ceza Muhakemesi*, 245-247

⁹⁹² Ceza mahkemesine sevk duruşması olmadan doğrudan iddianameyle (*direct indictment*) kovuşturmaya başlanabilir. İddia makamının genellikle doğrudan bir iddianame sunup sunmayacağı konusunda takdir yetkisi söz konusudur. Bu karar yargı denetimine tabi değildir (Örnek kararlar: Maxwell v R (1996) 184 CLR 501; Barton v R (1980) 147 CLR 75). Detaylı bilgi için bkz. Braun - Hemming, *Criminal Procedure*, 92.

⁹⁹³ Braun - Hemming, *Criminal Procedure*, 88.

⁹⁹⁴ Avusturalya’da bazı yargı bölgelerinde, iddianamenin sevk duruşmasından ne kadar sonra kovuşturmayı yürütecek mahkemeye sunulması gerektiğine ilişkin bir zaman sınırı vardır. Bazı eyaletlerde bu süre altı ay

İddianame ve bilgilendirme belgesiyle kamu davası açılması usulü bazı yönleriyle ABD ile benzer şekilde kurgulanmıştır. Ağır suçlarda iddianameyle kamu davası açılmaktayken hafif suçlarda ve kabahatlerde bu usul bilgilendirme belgesiyle yürümektedir. Avustralya'da özel kişilerin veya polis dışındaki kamu kurumlarının kovuşturma başlatması da mümkün olsa da bu daha az sıklıkta gerçekleşir.⁹⁹⁵ İngiltere'de olduğu şekilde bir usul benimsenmemiştir. Nihayetinde genel bir kovuşturmaya başlangıç kuralının bulunmaması ve ara muhakeme sonucu kamu davası başlanmasının öngörülmemiş olması karşısında Avustralya hukukunda da iddianame yerine geçen belgenin varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır.

D. Almanya

Alman hukukunda Türkiye'de 1985 yılında ilga edilen "son soruşturmanın açılması hususunda karar verilmesi" evresi bulunmaktadır.⁹⁹⁶ Esas duruşmaya yetkili mahkeme, son soruşturmanın açılması hakkında karar verir (StPO 199/1).⁹⁹⁷ İddianamede asıl davanın açılması talebi yer alır. Dosya, iddianameyle birlikte mahkemeye sunulur ve mahkeme başkanı sanığa iddianameyi açıklar (StPO 199/2).⁹⁹⁸ Mahkeme, hazırlık soruşturmasının sonuçları ışığında, itham edilen kişinin suç işlediğinden şüphelenmek için yeterli nedenleri varsa asıl davanın açılmasına karar verir (StPO 203).⁹⁹⁹

Alman ceza muhakemesi sistemindeki ceza kararnamesi (*Strafbefehl*) usulünde savcının yazılı olarak mahkemeye başvurusu esasına dayalı olarak hafif suçlarla sınırlı olarak hâkim, duruşma açmadan hüküm verebilmektedir.¹⁰⁰⁰ Bu başvuruya ilişkin savcılık tarafından

olarak belirlenmişken bazı eyaletlerde bu süre dört hafta olarak belirlenmiştir. Braun - Hemming, *Criminal Procedure*, 88.

Kovuşturma kararı, sürecin kötüye kullanılması anlamına gelmediği sürece genellikle adli incelemeye tabi değildir. Braun - Hemming, *Criminal Procedure*, 64.

⁹⁹⁵ Braun - Hemming, *Criminal Procedure*, 62.

⁹⁹⁶ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 629.

⁹⁹⁷ German Code of Criminal Procedure, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

⁹⁹⁸ German Code of Criminal Procedure, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

⁹⁹⁹ Mahkeme eğer kovuşturmanın açılmaması kararı verecek olursa kararın fiili mi yoksa hukuki sebeplere mi dayandığı hususunu kararında belirtir (StPO 204). Esra Alan Akcan, "Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi Kurumu", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/2 (Temmuz-Ağustos 2016), 178.

¹⁰⁰⁰ Fransız ceza kararnamesi (*ordonnance pe'nale*) de bu tür yargılamalara örnektir. Her iki kovuşturmada da hazırlık işini yapan ve hâkime yazılı bir tavsiyede bulunan savcıdır. Mahkeme nadiren savcının tavsiyesine uymayı reddeder. Bu nedenle, gerçekte ceza kararnamesi, savcılık tarafından verilen ve mahkeme tarafından kontrol edilen ve genellikle onaylanan bir karardır. Mahkemenin artık müdahil olmadığı, ancak savcının yaptırım uygulamaktan sorumlu olduğu ve bu nedenle davayı sonlandıran bir karar verdiği davalar bile vardır. Böyle bir prosedürün mükemmel bir örneği, İsviçre ceza kararnamesi (*Strafbefehl*) olarak

hazırlanan belgede suça ve uygulanacak yaptırıma ilişkin belirlemeler yer almaktadır ve klasik anlamda ceza kovuşturması yürütülmeden savcılığın talebiyle kamu davası açılmaktadır.¹⁰⁰¹ Hızlandırılmış muhakemeye ilişkin bu kurallar Alman hukukunda doğrudan kamu davası açılması hususunda genel kurallar içermemektedir. Türk hukukunda ara muhakeme aşamasının genel kural oluşu ve buna yönelik hızlandırılmış muhakeme usullerinde iddianame yerine geçme değeri bulunmamaktadır. Alman hukukunda ise halihazırda Türk hukuku ile benzer bir usul benimsenmemiştir. İddianame değerlendirilerek ve kabul veya ret yönünde karara varılarak kamu davasının açılması kuralının bulunmaması ve buna istisna gösterilememesi nedeniyle iddianame yerine geçen belgelerden söz etmek mümkün olmayacaktır.

E. İtalya

İtalya’da soruşturmada genel itibariyle savcı sorumludur. Fransa’ya benzer şekilde, manevra marjı ancak iki hâkimin varlığıyla sınırlıdır. Ön soruşturma hâkimi, ön soruşturmayı denetlemekle ve sanığın özgürlüğünü kısıtlayan her türlü önlem hakkında karar vermekle görevlidir. Ön duruşma hâkimi ise davayı duruşmaya taşıma kararı almaktadır. Soruşturmanın açılması hâkim denetimiyle gerçekleşir.¹⁰⁰² “*Imputazione*” adlı suçlama belgesi yargılamanın omurgasını oluşturmaktadır. Bu belgenin yargılamayı gerçekleştirecek mahkeme tarafından değerlendirilmesi söz konusu değildir. Ara muhakeme aşaması Türk hukukundaki meri usulden farklıdır. CMUK dönemi soruşturmanın sonlanması aşamasıyla benzeşen bir usul söz konusudur. Türk hukukunda olduğu üzere davayı duruşmaya taşıma kararı savcı tarafından gerçekleşmediği için bu kapsamda Türk hukukundaki anlamıyla İtalyan ceza muhakemesinde iddianame yerine geçen belgeden söz etmek mümkün olmayacaktır.

F. İspanya

İspanya’da soruşturma, yargıya çok güçlü bir rol sağlar ve merkezi bir yargı yapısına dayanır. Yerel düzeyde soruşturma hâkimi, ulusal düzeyde ulusal soruşturma hâkimi ve yüksek mahkeme bulunur. İstisnai olarak, savcı sınırlı durumlarda dahil olabilir ve hazırlık soruşturması açabilir. Zorlayıcı tedbirlere ihtiyaç duyulması halinde savcı yine de davayı

gösterilir. Bir başka gözlemlenebilir eğilim, Amerikan iddia pazarlığına benzer cezai prosedürlerin uygulanmasıdır. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 12.

¹⁰⁰¹ Elif Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 47

¹⁰⁰² Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, 24.

soruşturma hâkimine havale etmek durumundadır.¹⁰⁰³ İddianame soruşturma hâkimi tarafından düzenlenmektedir. Bu yönüyle İspanya ceza muhakemesi Türk hukukundan oldukça farklı kurgulanmıştır. Türk hukukunda olduğu gibi soruşturmanın imparatoru olarak savcı belirlenmemiştir. İspanya’da savcılığa bir nevi havale organı, araştırma ve denetleme vasfı yüklenmiştir. Halihazırda kamu davası açılmasında savcının rolü bulunmamaktayken iddianame yerine geçen belge usulünden söz etmek mümkün değildir.

İsviçre ceza muhakemesinde de mevcut olan sorgu hakimliği uygulaması kaldırılmıştır. Bu husus Avrupa’daki çeşitli ceza adaleti sistemlerinde sorgu hâkiminin kaldırılması veya yetkilerinin azaltılması yönündeki günümüz eğilimiyle uyumludur. Avrupa çapında 11 soruşturma sistemi üzerinde yapılan bir araştırmada yalnızca İspanya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere ve Galler’de böyle bir soruşturma organının bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁰⁴ Zamanla bu ülkelerde sorgu hâkiminin öneminin azaldığına¹⁰⁰⁵ yönelik görüşler bulunsada İspanya gibi bazı ülkelerde mevcut kurum geçerliliğini korumaktadır.¹⁰⁰⁶

G. Japonya

Japon ceza muhakemesi, Anglo-Amerikan çekişmeli yargılama modeline çok daha yakın, Avrupa ve Anglo-Amerikan sistemlerinin bir karışımıdır. Mahkeme, yargılamalar üzerinde kontrolü elinde tutarken, davanın yürütmesinde aktif ve öncü rolü üstlenen taraflar, özellikle de savcıdır. Mahkeme, savcı tarafından soruşturulmadıkça bir davaya bakamaz ve sanık, savcının suçlama belgesinde yer alandan daha büyük bir suçtan veya başka bir suçtan

¹⁰⁰³ Elodie Sellier - Anne Weyembergh, *Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation*, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate General for Internal Policies of the Union (Ağustos 2018), 24 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf)

¹⁰⁰⁴ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 59.

¹⁰⁰⁵ Ünlü yazar Honore’ de Balzac, sorgu hâkimini geniş soruşturma gücü nedeniyle “*Fransa’nın en güçlü adamı*” olarak tanımlarken, günümüzde sorgu hâkiminin rolü ciddi biçimde azalmıştır. Bunun karşısında savcının yetkileri ciddi oranda artmıştır. Sorgu hâkiminin görevden alınmasının sonucu, savcının tüm soruşturmaları yürütmesidir. İddia makamına verilen geniş yetkiyi dengelemek için belirli tedbirlerin meşruiyetini ve orantılılığını denetleyen bağımsız ve tarafsız bir adli makamın getirilmesi gerekmektedir. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 60.

¹⁰⁰⁶ Ancak Avrupa’nın genelinde sorgu hâkimliğinin sadece ağır suçlara veya hassas davalara karışması veya sorumluluğu savcıyla paylaşması yönünde bir eğilim de söz konusudur. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 59.

hüküm giyemez ve savcı suçun işlendiğine yönelik makul şüphenin ötesinde şüpheyeye erişmiş olmalıdır.¹⁰⁰⁷

Japonya’da suçlama yetkisi yalnızca savcıya aittir ve resmi bir suçlama, bir savcı tarafından hazırlanan ve isnat edilen suçun unsurlarının açık bir tanımını içeren *Kiso-Jo* adlı yazılı bir suçlama belgesi şeklinde sunulur.¹⁰⁰⁸ Bu usul resmi soruşturma olarak ifade edilir. İddianameyle kamu davası açılması bu yolla gerçekleşir. Şüpheli, iddianame sonrası sanık (kovuşturmada itham edilen) anlamına gelen “*hikokunin*” sıfatını alır.¹⁰⁰⁹

Savcının seri muhakeme usulüne başvurması ise resmi soruşturmadan ayrıdır. Bu usulde yetkili mahkeme tarafından sanığı bir milyon yen’i aşmayan bir para cezasına çarptıran bir karar verilebilir. Sözlü bir duruşma olmayan bu davanın açılabilmesi için sanığın rızası gerekir. Hâkim, savcının gönderdiği dava dosyasını inceler ve buna göre kararını verir. Japon uygulamasında, davanın ciddi nitelikte olmadığı ve şüphelinin iddiayı kabul ettiği durumlarda seri muhakemeye kovuşturmaya başvurulmaktadır.¹⁰¹⁰ Bu usul Türk hukukundaki seri muhakeme usulüyle benzerlik göstermektedir. Bu usulde de teknik anlamıyla birbirinden kesin çizgilerle ayrılabilen soruşturma ve kovuşturmanın başlangıcı aşamaları yoktur. Şüpheliler suçlandıklarında, yasal statüleri şüpheliden sanığa dönüşür.¹⁰¹¹ Savcı soruşturma yapılıp yapılmayacağına karar verme konusunda münhasıran yetkiye sahiptir ve bu sisteme “*soruşturmanın tekelliği*” adı verilmektedir. Japonya’da özel soruşturma veya polis soruşturması sistemi yoktur ve büyük jüri yoktur. Bir mahkeme, bir savcı tarafından soruşturulmadıkça bir davaya bakamaz.¹⁰¹² Savcı tarafından hazırlanan iddianamenin kabulü

¹⁰⁰⁷ United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the treatment of Offenders (Unafei), *Criminal Justice in Japan*, 26, https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/CJSJ_2019/00CJSJ_2019.pdf

Ceza jürileri, sanığın makul şüphenin ötesinde suçlu olduğu sonucuna varmadan önce, suçsuzlukla ya da diğer bir ifadeyle masumiyetle tutarlı delillerin tüm makul açıklamalarını dikkate almalı ve bu şüpheyenilememişse ret yolunu işletmelidir. Paul Roberts - Jill Hunter, “Introduction-The Human Rights Revolution in Criminal Evidence and Procedure”, *Criminal Evidence And Human Rights* ed. Paul Roberts - Jill Hunter (Oxford and Portland: Hart Publishing, 2012), 18.

¹⁰⁰⁸ Unafei, *Criminal Justice in Japan*, 27.

¹⁰⁰⁹ Hiroki Sasakura, “The Continuing Evolution of Right to Counsel and Confidentiality of Attorney-Client Communications in Japan”, *The Right to Counsel and the Protection of Attorney-Client Privilege in Criminal Proceedings* ed. Lorena Bachmaier Winter - Stephen C. Thaman - Veronica Lynn (İsviçre: Springer, 2020), 179.

¹⁰¹⁰ Unafei, *Criminal Justice in Japan*, 20.

¹⁰¹¹ Bu husus özellikle tutuklu şüphelinin kefaletle salıverilmesi konusunda vurgulanmıştır. Unafei, *Criminal Justice in Japan*, 17.

¹⁰¹² Unafei, *Criminal Justice in Japan*, 18.

söz konusu değildir. Savcılar kazanacaklarından emin oldukları olayı mahkeme önüne taşımaktadırlar.¹⁰¹³ Bu yönüyle Türk hukukunda olduğu gibi Japon hukukunda iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünden söz etmek mümkün olmayacaktır.

II. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE SORUŞTURMA EVRESİ

Soruşturmanın evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak genel bir tanım olarak soruşturma; suç işlendiği haberinin alınmasıyla başlayan ve esas olarak savcı ve savcının yardımcısı konumunda olan kolluk tarafından yürütülen, misyonu kamu davasının açılmasına gerek olup olmadığının araştırılması olan, bu yolla suç işlediği düşünülen kişinin tespiti ve işlenen suçun belirlenmesi, yakalanması ve lehe ve aleyhe deliller toplanarak maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacına hizmet eden, yazılı ve gizli gerçekleşmesi kural olan bir dizi adli faaliyettir.¹⁰¹⁴ Soruşturma evresinin misyonu, kovuşturmanın aksine maddi gerçeği ortaya çıkarmak olmayıp adli yolla maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmeye yönelik delilleri araştırmaktır.¹⁰¹⁵

Bir suçun gerçekten işlenip işlenmediğini ortaya çıkarıp buna bağlı olarak suçla itham edilen kişilerin kovuşturulmasını sağlamak soruşturma sürecinin hedeflerinden birisini oluşturmaktadır.¹⁰¹⁶ AİHM *Imbrioscia/İsviçre*¹⁰¹⁷ kararında adil yargılanma hakkına yönelik

Bunun iki istisnası bulunmaktadır. Yarı soruşturma olarak adlandırılan usulde kovuşturamama kararlarına ilişkin savcının yetkisini kötüye kullanımı noktasında itham incelemesi söz konusudur. Diğer istisna olan zorunlu soruşturmada ise kovuşturamama kararı üzerine iki kez kovuşturmaya uygundur kararı verilirse bu halde mahkeme savcı rolünü üstlenerek olaya el atacaktır (Unafei, *Criminal Justice in Japan*, 21). Ancak bu usullerin iddianame yerine geçen belge istisnasıyla uyuşmadığı ortadadır.

¹⁰¹³ Government of Canada, “An overview of the criminal law system in Japan”, <https://travel.gc.ca/travelling/advisories/japan/criminal-law-system#preliminary>

¹⁰¹⁴ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 225; Peter W. Greenwood - Jan M Chaiken - Joan Petersua - Unda Prusoff, *The Criminal Investigation Process Volume III: Observations and Analysis* (Santa Monica: The Rand Corporation, 1975), 6.

¹⁰¹⁵ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 114;

Savcı maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmek ve adil bir yargılamanın gerçekleşebilmesini sağlamak amacıyla, emrindeki adli kolluk marifetiyle şüphelinin hem lehine hem de aleyhine olan delilleri toplayıp muhafaza altına almaktadır. Savcı bu yolla şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (CMK m. 160/2);

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeğin araştırılması ve bu araştırma (soruşturma) neticesinde gerçeğin ortaya çıkarılıp hukuki barışın sağlanmasıdır. İsmail Kayar - İlhan Üzülmöz, *Hukukun Temel Kavramları* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), 173.

Bir görüşe göre soruşturma bir gerçek bulma alıştırmasıdır ve suçu taksim yöntemi değildir. Soruşturmada kovuşturma yoktur, savunma yoktur, yargılama yoktur, sadece gerçekleri tespit etmeye çalışmak vardır. Soruşturma savcının suçladığı ve duruşmada sanığın savunduğu, yargıcın dengeyi elinde tuttuğu bir ceza yargılamasından oldukça farklı bir süreçtir. Bkz, Ho, “The Presumption of Innocence”, 270.

¹⁰¹⁶ Swanson - Chamelin vd., *Criminal Investigation*, 2.

garantilerin “ithamın başladığı anda” uygulanmasının gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰¹⁸ AİHM *Johansen/Norveç*¹⁰¹⁹ kararında soruşturma öncesi idari aşamaların¹⁰²⁰ da yargılama kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ve adil yargılanma hakkına ilişkin garantilerin soruşturma öncesi idari aşamada da geçerli olduğuna karar vermiştir. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde soruşturma evresinin sınırlarını ortaya koymak önem arz etmektedir. Suç işlendiği iddiasıyla basit şüphe üzerine soruşturma evresinin başlatılması zorunluluğuna bağlı olarak soruşturma evresinde savcının rolü bu denli baskın düzenlenmişken mevzuatta savcının dahil olmadan soruşturmacılar istisnai olarak kamu davası açılması hususunda yetkili kılınmış olması karşısında mevzuatta yeteri açıklık da bulunmadığı için soruşturma evresinin sınırlarının belirlenmesi her zaman için kolay olmamaktadır.

Soruşturma evresi CMK’ya göre suç işlendiği yönünde izlenimin oluşmasıyla başlamaktadır. Adli soruşturmanın ilk sınırını izlenime (basit şüphe) erişme aşaması oluşturmaktadır. Basit şüpheye ulaşma, ihbar veya şikâyet ya da savcının olayı öğrenmesiyle gerçekleşebilmektedir. İddianame yerine geçen belgeyi düzenlemeye yetkili soruşturmacıların da bu şekilde suçtan haberdar olması söz konusudur. İhbar ve şikâyetin yapılacağı mercilerin düzenlendiği CMK m. 158 hükmünde bu soruşturmacılardan bahsedilmemektedir. Bu noktada da kaçış noktası olarak kıyas gündeme gelmektedir. Kanun koyucunun burada da özenli davranmayıp ceza soruşturmanın başlamasıyla ilgili gerekli düzenleme ihdas etmediği görülmektedir. Bu eksiklik uygulamada da kafa karışıklığı yaratmaktadır. Örneğin Yargıtay, Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunmuştur.¹⁰²¹ Kanaatimizce burada görevli makam Anayasa Mahkemesi Genel Kuruludur. Genel Kurul içinden seçilecek üç kişi soruşturma kurulu oluşturacak ve soruşturma işlemleri bu üyeler tarafından gerçekleştirilecektir.

¹⁰¹⁷ B. No: 13972/88, T:24.11.1993

¹⁰¹⁸ Birtek, “Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi”, 959.

¹⁰¹⁹ B. No: 17383/90, T: 17.1.1995.

¹⁰²⁰ Birtek bu kararı aktarırken 4483 sayılı Kanun m. 5’e göre gerçekleştirilen incelemeleri ve 2547 sayılı Kanun m. 53-c’ye göre yapılan ön soruşturma uygulamasını örnek vermiştir. Birtek, “Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi”, 959.

¹⁰²¹ “Anayasa hükümlerini ihlal eden ve kendisine verilen yetki sınırlarını yasal olmayacak şekilde aşarak hak ihlalinin kabulü yönünde oy kullanan ilgili Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkında gereğinin takdir ve ifası için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’na suç duyurusunda bulunulmasına” Y 3.CD, 2023/12611E., 2023/Değişik İş K., 8.11.2023T.

Basit şüphe doğmadan önce, soruşturma öncesinde iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılması usulünde soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilebilir. Burada CMK m. 158/6 hükmü istisnai nitelikte değildir. SYOK ile ilgili düzenlemeler soruşturmaya ilişkin genel kurallardan birisini teşkil etmektedir. Özel soruşturma usulünde 4483 sayılı Kanun m. 4 hariç özel bir düzenleme öngörülmediği için boşluğun doldurulması ihtiyacı da mevcuttur. Bu nedenle SYOK'a ilişkin CMK m. 158/6 hükmünün kıyasen uygulanması mümkündür.¹⁰²² Lekelenmeme hakkının tesisi bakımından bu husus oldukça önemlidir. Doktrinde eşik teorisi olarak adlandırılan hukuk devleti duvarının¹⁰²³ yıkılmaması adına kişilere hatalı olarak şüpheli sıfatının verilmemesi değerlendirmesi yapılması, etkili bir soruşturmacı olmayı gerektirmektedir.

Doktrinde bir görüşe¹⁰²⁴ göre savcının olmadığı yerde soruşturma evresi bulunmamaktadır. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belge usulünde soruşturma evresinden söz edilemeyecektir. Kanaatimizce mevzuatta açıkça iddianame yerine geçen belgelerle genel muhakeme usulünden farklı usulle kamu davası açılmasının öngörülmüş olmasına ve bu belgenin mahkemece kabul edilmesi zorunluluğu öngörülmemiş olmasına rağmen savcının katılımı olmadan bu usulle kamu davası açılmayacağını savunmak gerçekçi ve hukuki bir yorum olmayacaktır. Soruşturmanın olmadığı bir muhakemeden söz edilemez. Tez olmadan antitez üretilmez.¹⁰²⁵ Bu yönüyle iddia olmadan bu iddianın bertaraf edilmesi faaliyetinden söz etmek söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle kural olarak iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılması usulünde savcının bulunmadığı hallerde de soruşturma evresinin bulunduğu kanaatindeyiz. İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasında kanun koyucu savcının yerine soruşturmacılar ikame etmiştir. Salt bu ikameye dayalı olarak iddianame yerine geçen belgenin bulunduğu yerde soruşturmanın bulunmadığını savunmak isabetli değildir. Bu usulde kişi hak ve özgürlükleriyle ilgili olarak adli yolla maddi gerçeğin açığa çıkarılması misyonuna yardım noktasında soruşturma işlemleri yapılmaktadır. Bu ise kıyas yöntemiyle meşru kılınmaktadır. Kanaatimizce bu kişilerin iddianame yerine geçen belgeyi düzenleme kapsamında gerçekleştirmiş oldukları araştırma ve inceleme

¹⁰²² Benzer yönde bkz. Yerdelen, “Syok”, 15.

¹⁰²³ Yerdelen, SYOK, 75.

¹⁰²⁴ Seydi Kaymaz - Hasan Tahsin Gökcan, *Uzlaşma ve Önodeme* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), 195. Aktaran Gültekin, “İddianame”, 378.

¹⁰²⁵ Tez-antitez çelişmesi olmadan hükme de ulaşılamaz. Çelişme ilkesinin temeli tez, sentez ve antitez üçlemesinin uyumuna dayanmaktadır.

faaliyetleri, CMK bakımından soruşturma faaliyeti niteliğindedir.¹⁰²⁶ Sulh ceza hâkimi tarafından gerçekleştirilenler haricinde soruşturma işlemleri, adli-idari karma nitelikte işlemlerden oluşmaktadır ve bu nedenle bu işlemler aleyhine idari yargıya başvurulması mümkün değildir.¹⁰²⁷ Bu yönüyle savcı yerine soruşturmayı yürüten soruşturmacıların verdiği kararlarının niteliği de farklılık arz etmemektedir. Savcı dışındaki soruşturmacıların iddianame yerine geçen belge düzenleme görevi çerçevesinde yürüttükleri faaliyetler soruşturma faaliyeti niteliğindedir ve bunun doğal bir neticesi olarak bu faaliyetlerin süjesi olan suç şüphesi altındaki kişiler şüpheli konumundadırlar.¹⁰²⁸

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun bazı kararlarına göre icra ceza muhakemesinde soruşturma evresi bulunmamaktadır.¹⁰²⁹ İİK'nın on altıncı babındaki takibi şikâyetle tabi suçlar yönünden dilekçe veya sözlü beyanla yapılan şikâyetle icra ceza davası açılmış ve kovuşturma evresine geçilecektir. İcra ceza muhakemesinde şikâyet dilekçesiyle kamu davası açılması usulünde soruşturma evresi ve buna bağlı olarak savcılık işlemleri savcı tarafından gerçekleştirilmemektedir. İcra ceza muhakemesinin misyonu, sui generis yapısı ve kendi dinamikleri dikkate alındığında şikâyet dilekçesiyle başlayan kovuşturma evresinde soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin birlikte gerçekleştirilmesinin yerinde olduğu düşünülebilir. Ancak kişi özgürlüğüyle ilgili bir süreçte savcı dahil olmadan kovuşturma evresine soruşturma işlemlerini de sığdırma çabası doğru değildir. İcra ceza muhakemesinin kendine özgü bir kamu davası niteliği bulursa da bunun mevcut ceza muhakemesi sisteminde olmaması gereken bir usul olduğu kanaatindeyiz. Bu usulde soruşturma evresinin etkili kılınması, lekelenmeme hakkının tesisi bakımından oldukça önemlidir. Kişilerin şüpheli olup olmadığı incelenmeden doğrudan sanık statüsüne sokulmasının rasyonel bir zemini bulunmamaktadır. 2022 yılı adli sicil istatistiklerinde¹⁰³⁰ mevcut soruşturmaların sonunda düzenlenen iddianamelerden yalnızca %35,9'unun kamu davasının açılması ile sonuçlandığı ortamda iddianame yerine geçen belge usulünde problemin bu yönüyle daha da derin olması kaçınılmaz olacaktır.

¹⁰²⁶ Aynı yönde Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 101

¹⁰²⁷ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 611.

¹⁰²⁸ Gültekin, *İddianame Yerine Geçen Belge*, 101

¹⁰²⁹ YCGK, 2019/404E., 2021/187K., 29.04.2021T.; YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.; YCGK, 2019/446E., 2021/188K., 29.04.2021T.; YCGK, 2019/234E., 2021/186K., 29.04.2021T.

¹⁰³⁰ T.C. Adalet Bakanlığı, *Adalet İstatistikleri 2022*, (Ankara: Resmi İstatistik Programı Yayını, 2023), 62. https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/29032023141410adalet_ist-2022cal%C4%B1sma100kapakl%C4%B1.pdf Karara bağlanan dosyalarda sanıklar hakkında verilen kararların (3 059 894); %40,7' si mahkûmiyet, %22,5' i beraat kararıyla sonuçlanmıştır.

III. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELERDE SORUŞTURMACI YETKİLERİ

İddianame yerine geçen belgelerde soruşturma yetkilerinin kullanımı hususu muğlaktır. Bu usulde soruşturmacıların sahip olduğu yetkiler oldukça eksiktir. Bazı hükümlerde kapsamı daha geniş bazılarında ise daha dar düzenlemeler öngörülmüştür. Genel olarak ise savcı yetkilerinin kullanımı hususu muğlaklığını korumaktadır. Bu noktada konuyu açıklamak ve olması gerekene yönelik değerlendirme yapabilmek için öncelikle ayrı soruşturma işlemleri için soruşturmacı yetkilerinin kapsamı ayrı bir şekilde ortaya konmalıdır.

A. Görevsizlik Kararı Verebilme Bakımından

4483 sayılı Kanun öncesi Memurin Muhakematı Hakkında Kanun'a göre soruşturmanın, soruşturmaya yetkili makamlarca bizzat yapılması veya soruşturma yapmaya yetkili kılınan muhakkiklerce yapılması şeklindeydi. Muhakkiklerin hazırlık soruşturmasında CMUK'a göre yetkileri; tanık çağırıp dinlemek, ihzar müzekkeresi çıkarmak, sanığı sorguya çekmek, bilirkişi atamak, keşif yapmak, zapta karar vermek, arama yapmak, istinabe yoluyla işlem yapmak şeklinde sıralanmıştı.¹⁰³¹ Meri mevzuat hükümlerine bakıldığında da iddianame yerine geçen belge usulünde kanun koyucu, soruşturma yapma yetki ve görevini savcı dışında soruşturmacılara tanımıştır. Ancak uygulamada mevzuat hükümlerine aykırı olarak savcı tarafından özel soruşturma usulünün başlatılması örneklerine rastlanmaktadır. Bu halde savcının görevsizlik kararıyla dosyayı yetkili mercie göndermesi gerekmektedir. Ancak savcıların görevsizlik kararı vererek dosyayı, soruşturmayı yürütmekle yükümlü idari mercilere gönderebilmesine ilişkin kanunda bir hüküm bulunmamaktadır. Bu noktada da savcıların görevsizlik kararı verip veremeyeceği hususu gündeme gelmektedir. Bir görüşe göre¹⁰³² görev, mahkemelere ilişkin olmaktadır ve savcılara ilişkin olarak CMK'da görev belirlenmesi de yapılmadığı için savcıların görevsizlik kararı vermesi mümkün değildir. Bu görüş kabul edilirse örneğin savcı, soruşturmanın 2547 sayılı Kanun m. 53/c'ye tabi olduğunu tespit ederse soruşturma dosyasını soruşturma yapmakla görevli Üniversite Rektörlüğüne gönderemeyecektir. Bunun için kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilip ihbar niteliğinde Üniversite Rektörlüğüne bildirimde bulunulması gerekecektir. Katıldığımız diğer görüşe göre¹⁰³³ ise fiilin niteliğine ve failin kişiliğine göre kanunlarda özel soruşturma usul ve

¹⁰³¹ Eren, *Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun*, 71.

¹⁰³² Taşkın, "Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi", 1032.

¹⁰³³ Yıldırım, *Ceza Soruşturması*, 107, 139, 663.

esasları öngörölmüşse öncelikle bu kuralların dikkate alınması gerekmektedir. Kaydı yapılan dosya ve ekleri incelendikten sonra; dosya konusu fiil hakkında soruşturma yapılması gerekiyorsa dosyanın gereği kanundaki usul ve esaslara göre yerine getirilir. Ancak dosya kapsamındaki olay Cumhuriyet başsavcılığının görev alanına dahil değilse görevsizlik kararı verilip dosyanın ilgili kamu kurumuna ya da diğer bir merciye gönderilmesi gerekmektedir. Aksi halde yapılacak olan tüm işlemler usule aykırı olarak değerlendirilecektir. Soruşturmada makul sürenin aşılması ve delillerin doğru bir şekilde ve zamanında toplanabilmesi için bu husus elzem olarak değerlendirilmiştir. Bir Danıştay kararında¹⁰³⁴ da yürütölmekte olan ceza soruşturmasında soruşturma görevinin 2547 sayılı Kanun kapsamında üniversite rektörlüğünde olduğı gerekçesiyle savcılık tarafından görevsizlik kararı verildiğı ifade edilmiştir. Kanaatimizce savcıların burada CMK kapsamında mahkemelerin verdiğı görevsizlikle aynı nitelikte bir karar vermesi mümkün değildir. Burada savcıların dosyayı ayırıp soruşturmayı yürötmekle görevli olan kuruma veya makama göndermesi için verdiğı bu kararın görevsizlik kararı olarak belirtilmesi doğaldır. Bu görevsizlik mahkemelerin madde bakımından yetkisizliğinden farklı bir karara dayanmaktadır. Savcılıkların da CMK kapsamında görevli olmadığı işlemleri yapması mümkün değildir. Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütölmesine Dair Yönetmelik m. 134/1-ç’de görevsizlik ve yetkisizlik kararı kartonu, Cumhuriyet başsavcılığınca verilen görevsizlik ve yetkisizlik kararlarının saklandığı karton olarak tanımlanmıştır. Bu hüküm ise savcılar tarafından da görevsizlik kararı verilebileceğini dolaylı olarak göstermektedir.¹⁰³⁵ Ancak asıl mesele savcı dışındaki soruşturmacıların görevsizlik kararı verip veremeyeceğidir. Bu noktada genel soruşturma usulüne tabi bir dosya söz konusuysa bu soruşturmacılar görevli olmadıklarından dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına göndermelidir. Bu noktada görevsizlik kararı vermek yerine haberdar oldukları fiil hakkında ihbar niteliğinde bildirimde bulunmaları söz konusu olacaktır.

¹⁰³⁴ “Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’ndan söz konusu ceza soruşturmasına ilişkin bilgi ve belgelerin istenildiğı, anılan Başsavcılık tarafından 07/03/2018 tarihinde gönderilen cevapta, Başsavcılıklarınca yürütölmekte olan ... soruşturma sayılı dosyasında 02/01/2018 tarihinde Ayırma Kararı verilerek Başsavcılığın ... soruşturma sırasına kayıt edildiğı ve içinde şikâyet edilen ...’nın da bulunduğı ve diğer şikâyet edilenler hakkında söz konusu suçun zimmet suçu olmayıp, dolandırıcılık, resmi belgede sahtecilik ve görevi ihmal suçlarına vöcut verdiğı ve söz konusu suçların soruşturma yetkisinin de 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu uyarınca ilgili üniversite veya Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nda olduğı gerekçesiyle ... karar sayı ile Ankara Üniversitesi Rektörlüğü’ne görevsizlik kararı verildiğı...” Danıştay 8.D, 2019/3176E., 2021/436K., 28.1.2021T.

¹⁰³⁵ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 129.

Nihayetinde yetkileri adli suç soruşturması noktasında geçici nitelikte olduğundan savcılıklar gibi görevsizlik kararı vermeleri beklenemeyecektir.

B. Koruma Tedbirleri ve Diğer Soruşturma İşlemleri

İddianame yerine geçen belgeleri düzenlemeye yetkili savcı dışındaki soruşturmacıların savcıya ait soruşturma yetkilerini kullanıp kullanamayacağı önemli bir sorundur. Kanun koyucu özel soruşturma usullerine ilişkin hükümlerde çoğu yerde savcıya ait yetkilerin veya CMK hükümlerinin kıyasen uygulanabileceğini öngörmüştür.¹⁰³⁶ Örneğin HSK m. 82/2’de soruşturma görevlendirilen hâkim ve savcılar, adalet müfettişlerinin m. 101 kapsamındaki yetkilerini haiz olduğu düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre adalet müfettişleri lüzum gördükleri kimseleri yeminle dinler gerektiğinde istinabe yoluna başvurabilir ve soruşturmanın zorunlu kıldığı hallerde arama yaparlar. Sübut delillerini, gereken bilgileri bütün daire ve kuruluşlardan doğrudan doğruya toplar. Adalet müfettişlerince yapılacak denetim, inceleme ve soruşturmalarda ilgili kuruluş ve kişiler, istenecek her türlü bilgi ve belgeyi vermek zorunda kılınmıştır.

Yüce Divana sevk usulünde meclis soruşturma komisyonunun yetkileri başlıklı m. 111/1’de komisyonun kamusal ve özel kuruluşlardan konuyla ilgili bilgi ve belgeleri isteyebileceği; gerekli gördüklerine el koyabileceği; yürütme organının bütün vasıtalarından faydalanabileceği; Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebileceği düzenlenmiştir. Ancak yürütme organının bütün vasıtalarından faydalanabilmeden kastedilen açıkça düzenlenmemiştir. İkinci ve üçüncü fıkrada *“Komisyon, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir. Ayrıca Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli merciden yazıyla isteyebilir. Komisyon, hakkında soruşturma*

¹⁰³⁶ Örneğin 2547 sayılı Kanun’da ilk soruşturmayı yürütenlerin yetkileri hakkında bir düzenleme yapılmamış ve 4483 sayılı Kanun’a atıf yapılmıştır (Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 77). Bu kanunda da CMUK hükümlerine atıf yapılmıştır. Ancak burada doğrudan CMK’ya atıf yapılması daha yerinde olurdu;

6216 sayılı Kanun m. 17’ye göre ağır ceza mahkemesinin görevine giren kişisel suçlarla ilgili suçüstü hâli istisna olmak üzere, görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri iddia edilen suçları ve kişisel suçları nedeniyle Başkan ve üyeler hakkında koruma tedbirlerine ancak bu madde hükümlerine göre karar verilebilir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren kişisel suçlarla ilgili suçüstü hâllerinde soruşturma genel hükümlere göre yürütülür. İddianame hazırlanması hâlinde kovuşturma Yargıtay ilgili ceza dairesince yapılır. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren kişisel suçlarla ilgili suçüstü hâli dışındaki görevden doğan veya görev sırasında işlendiği iddia edilen suçlarla kişisel suçlarda Soruşturma Kurulu, soruşturma sırasında 5271 sayılı Kanunda ve diğer kanunlarda yer alan koruma tedbirlerinin alınması talebinde bulunursa, Genel Kurulca bu konuda karar verilir.

açılması istenen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettirir.” İkinci fıkrada komisyonun, naip veya istinabe yoluyla adlî mercilerden yardım isteyebileceği ifade edilmiş; ayrıca Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve aramayla ilgili olarak adlî mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adlî merciden yazıyla isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak görevli adli merciin neresi olduğu açıklanmamıştır. Tutuklama örneğinde bu merciin Yüce Divan, Yargıtay, Ağır Ceza Mahkemesi, Asliye Ceza Mahkemesi, bunun dışında Sulh Ceza Hâkimliği mi olduğu belirlenmemiştir.¹⁰³⁷ Doktrinde katıldığımız bir görüşe göre itham edilen kişinin statüsü göz önünde bulundurulduğunda ve dosya tekemmül ettiğinde davayı yürütmeye yetkili ve görevli olan adli merci Yüce Divan olduğu için koruma tedbirlerine karar verme yetkisinin Yüce Divana ait olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.¹⁰³⁸ 6216 sayılı Kanun m. 17/3’te soruşturma kurulunun, soruşturma sırasında CMK’da ve diğer kanunlarda yer alan koruma tedbirlerinin alınması talebinde bulunursa Genel Kurulca bu konuda karar verileceği ve 6087 sayılı Kanun m. 38/4’te soruşturma için seçilen üyenin, CMK’ya göre işlem yapacağı ve kanunların savcıya tanıdığı bütün yetkileri kullanacağı; soruşturma sırasında hâkim kararı alınması gereken hususlarda ilgililer hakkında isnat edilen suçun niteliğine göre belirlenmiş bulunan kovuşturma mercilerine başvuracağı düzenlemesi de bu görüşü destekler niteliktedir.¹⁰³⁹

Üçüncü fıkrada komisyonun, hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın savunmasını alacağı düzenlenmiştir. Madde metninde “*alır*” ifadesiyle bu yetkinin bizzat kullanılacağı ifade edilmek istenmiştir. Aynı şekilde komisyonun bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettireceği belirtilmiştir. Son fıkrada ise komisyonun, gerektiğinde alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışma kararı alabileceği düzenlenmekle oluşumun başsavcılık örgütlenmesine benzediği görülmektedir.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁷ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 249.

¹⁰³⁸ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 249.

¹⁰³⁹ Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 249.

¹⁰⁴⁰ Soruşturma yetkilerinin kullanılması hususunda bazı önemli konular muğlak kalmıştır. Örneğin Yüce Divana sevk hususunda Anayasa m. 105’te Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma yetkileri ve özellikle Cumhurbaşkanı hakkında adli kontrol yetkilerinin kullanıp kullanılamayacağı hususu düzenlenmemiştir. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna ilişkin TBMM İçtüzüğü m. 114/4’te komisyonun İçtüzüğün 111. maddesindeki yetkileri kullanacağı düzenlenmiştir. Bu kapsamda bir görüş (Koca - Üzülmüş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 838) Cumhurbaşkanı hakkında sevk kararı üzerinde kovuşturma başladığında koruma tedbirlerine başvurulabileceği savunmuştur. Bu kararlar birlikte Cumhurbaşkanı yargılanabileceğinden

6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kanunu m. 38/4'te de soruşturma için seçilen üyenin, CMK'ya göre işlem yapacağını ve kanunların savcıya tanıdığı bütün yetkileri kullanacağını emredici bir dille ifade etmiş, aynı şekilde soruşturma sırasında hâkim kararı alınması gereken hususlarda ilgililer hakkında isnat edilen suçun niteliğine göre belirlenmiş bulunan kovuşturma mercilerine başvuracağını düzenlemiştir. HKSSK m. 39/1-a'da ise Kurulun seçimle gelen üyelerinin görevleriyle ilgili suçları ve kişisel suçları hakkında yürütülecek soruşturma ve kovuşturmalarda; ilgili kuruluş ve kişilerin, istenecek her türlü bilgi ve belgeyi vermekle yükümlü oldukları düzenlenmiştir. Kanaatimizce iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde soruşturmacının yetkilerinin en açık ve en geniş biçimde düzenlendiği hüküm HSKK m. 38/4'tür. Bu hüküm savcıya tanınan bütün yetkilerin kullanabileceğini düzenlemektedir ancak istisnai bir hüküm olduğu için kıyasa kapalıdır. Diğer özel soruşturma usulleri için kıyasen uygulanmaya elverişli değildir.

Lüzumu muhakeme kararı bakımından bu hususta 2547 sayılı Kanun'da doğrudan bir düzenleme yapılmamıştır. Hüküm bulunmayan hallerde 4483 sayılı Kanun'un uygulanacağı m. 53/c-(8)'de ifade edilmiştir. 4483 sayılı Kanun'da ise ön inceleme yapanların yetkisine ilişkin kapsamı ve sınırları yeterince açık olmayan bir hüküm (m. 6) ihdas edilmiştir: “Ön inceleme ile görevlendirilen kişi veya kişiler, bakanlık müfettişleri ile kendilerini görevlendiren merciin bütün yetkilerini haiz olup, bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre işlem yapabilirler; hakkında inceleme yapılan memur veya diğer kamu görevlisinin ifadesini de almak suretiyle yetkileri dahilinde bulunan gerekli bilgi ve belgeleri toplayıp, görüşlerini içeren bir rapor düzenleyerek durumu izin vermeye yetkili mercie sunarlar.” Bu maddenin genel olarak savcı yetkileri tanıdığını savunmak mümkün değildir. Temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren önemli bir konunun muğlak kalmış olması, hukuk devleti ilkesini benimsediğini iddia eden bir toplumda makul karşılanamayacaktır.

dokunulmazlığından bahsedilemeyecek ve Yüce Divanın gerçeğe ulaşabilmesi için bu tedbirleri uygulamasında zorunluluk doğabilecektir. Kanaatimizce Anayasa m. 105/5'te Yüce Divan tarafından mahkûm edilinceye kadar Cumhurbaşkanının görevde kalacağı ve yetkilerini kullanabileceği sonucu çıktığından Cumhurbaşkanının görevini yapmasını engelleyen koruma tedbirlerine başvurulması mümkün olmayacaktır (Eren, *Anayasa Hukuku*, 916.). Örneğin kişi hürriyetini sınırlayan tutuklama tedbirine başvurulamayacaktır (Aynı yönde bkz. Akbulut, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”, 95). Tutuklamanın şartlarından olan (CMK m. 100 vd.) kaçma şüphesi, delilleri karartma şüphesi ve yargılama süjeleri üzerinde baskı girişimi şüphesinin bir Cumhurbaşkanı'dan ilk bakışta beklenmeyecektir.

Mevzuattaki düzenlemeler bu yönde olmakla birlikte iddianame yerine geçen belge usulünde savcıya ait yetkilerin kullanılması yönünde kanunlarda yapılan atıflar oldukça yetersizdir. Bazı hallerde arama, ifade alma ve tanık dinleme yetkisi tanınmışken bazı hallerde elkoyma, bilirkişiye başvurma gibi önemli soruşturma işlemlerine atıf yapılmamıştır. Bu yönüyle de problemin çözümünde CMK'nın savcıya ait soruşturma yetkilerine ilişkin genel hükümlerinin iddianame yerine geçen belge usulünde kıyasen uygulanıp uygulanamayacağı problemi doğmaktadır. Bu hususta doktrinde bir görüşe¹⁰⁴¹ göre bu soruşturmacılar savcıya ait yetkileri kullanamazlar. Son soruşturmanın açılmasına karar vermeye yetkili soruşturmacı, soruşturma aşamasında verilecek olan tedbirlerden arama, el koyma tutuklama ve gözaltına alma gibi kararlar veremez. Bu soruşturmacılar toplanması gerekli delilleri toplamadan ve özellikle bazı delillerin karartılmasına izin vererek soruşturmayı tamamlayacakları ifade edilmiştir. TCK ve CMK'da yer alan sanık lehine olan hükümlerin uygulanamayacağı ve bu kapsamda da şüpheli aleyhine durumların oluşacağı savunulmuştur. İlaveten savcı dışındaki soruşturmacı savcılık makamı olarak işlendiği iddia edilen fiille ilgili olarak yeterli şüphe tespitini takdir ederek bu durumun savcılık makamının yetki ve görevlerinin yetkisiz bir kurula devredildiği anlamına gelmektedir. Aksi görüşe göre¹⁰⁴² ise soruşturma işlemlerini gerçekleştirmede yetkili soruşturmacılar CMK'nın soruşturmaya ilişkin hükümlerini istisnai olarak uygulayabilirler. Ancak bu iki görüş temelinde yeterli gerekçe bulunmamaktadır. Lüzümü muhakeme bakımından ise bu husus AYM somut norm denetimine de konu olmuştur.¹⁰⁴³ Lüzümü muhakeme usulünün Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile gerçekleşen denetimde ilk derece mahkemesi, koruma tedbirleri ve diğer soruşturma işlemlerinin kullanılmasının CMK sistematğinde mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Ancak AYM ilk derece mahkemesinin iddialarını açıkça ele almamış ve bu hususla ilgili bir değerlendirme yapmamıştır. Kanun koyucunun takdir yetkisi bulunduğu gibi sık bir sebeple yeterli gerekçe oluşturmadan genel olarak lüzümü muhakeme usulünün Anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir.

CMK'nın savcı yetkilerine ait genel hükümlerinin kıyasa elverişli olması için kıyasın tüm şartlarının birlikte sağlanması gerekir. Ceza muhakemesinde kıyasın temel şartları; kıyas edilecek hükmün istisnai nitelikte olmaması, kanunda bilinçli bir boşluk bulunmaması, kıyas yapmak için bir ihtiyaç ve gerekçe koşulunun sağlanması, kıyas edilecek hüküm ile olay arası

¹⁰⁴¹ Tırtır - Ateş, "İddianamenin İadesi (CMK m. 174)", 236-237.

¹⁰⁴² Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 522.

¹⁰⁴³ AYM, 2013/58E., 2013/114K., 10.10.2013T.

benzerlik bulunması ve kişi hak ve özgürlüklerini doğrudan etkileyen sınırlayıcı hükmün bulunmamasıdır.

Daha önce de bahsedildiği üzere bazı koruma tedbirlerinin uygulanmasında atfen savcıya ait yetkilerin kullanılacağı öngörülmüşse de yeni düzenleme altına alınan modern koruma tedbirlerinde nasıl bir uygulama olacağı hususu kapalı kalmıştır. Bu noktada hukukun güncel ve değişen ihtiyaçlarına kanun koyucunun ayak uyduramadığı ortadadır. Bu nedenle kanun koyucunun bilinçli sustuğundan söz edilemeyecektir. Savcının yetkileri ve koruma tedbirlerine başvurmasına ilişkin kurallar genel muhakeme kuralları niteliğindedir. Ancak doktrinde ¹⁰⁴⁴ de çoğunluk tarafından kabul gördüğü üzere koruma tedbirleri kişi özgürlüklerinin ilgilendirmesi sebebiyle kıyasa elverişli değildir. Kanaatimizce de koruma tedbirleri kişi özgürlük ve güvenliğini doğrudan ilgilendiren bir alandır. Mevzuatta hali hazırda doğrudan kovuşturma başlatmaya yetkilendirilmiş bu soruşturmacıların savcıya ait yetkileri kullanmadan soruşturmada sonuç çıkarmalarını beklemek hayatın olağan akışıyla ters düşse de bu kanun koyucunun hatalı hüküm ihdasından kaynaklanmaktadır. Soruşturmanın meri mevzuattaki haliyle etkili olabilmesi için soruşturma işlemlerinin eksiksiz gerçekleşmesi şarttır. Ancak kıyas esasında iddianame yerine geçen belgenin problemlı yapısı nedeniyle bir çözüm getirememektedir. Kurumun mevcut karakteristiği kendi içinde soruşturmanın etkili yürütülmesine cevaz vermemektedir. Bu nedenle HSKK m. 38/4'teki gibi geniş bir yetki atfı yapılmadığı için her bir iddianame yerine geçen belge özelinde koruma tedbirleri ve diğer soruşturma işlemlerinin ifası noktasında büyük bir problem bulunmaktadır. Kanaatimizce savcı dışındaki soruşturmacıların savcı yetkisi, özellikle kişi hak ve özgürlüklerini ilgilendiren koruma tedbirlerine ilişkin karar verememesi gerekmektedir. Bu yönde gerekli revizyonların yapılması önemli olacaktır.

C. İstinabe

İddianame yerine geçen belge usulünde soruşturmacıların istinabe yetkisini kullanıp kullanamayacakları önemli bir sorundur. Yüce Divana sevkte İçtüzük m. 111/2'de Meclis soruşturma komisyonunun istinabe yoluyla adli mercilerden yardım isteyebileceği ifade edilmiştir. HSK m. 101'de de adalet müfettişlerinin gerektiğinde istinabe yoluna başvurabileceği düzenlenmiştir. Ancak diğer iddianame yerine geçen belge usullerinde kanun koyucu sessiz kalmıştır.

¹⁰⁴⁴ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73; Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 137.

Başsavcılığın birliği ve bölünmezliği, aynı savcılık teşkilatı içerisinde geçerlidir.¹⁰⁴⁵ Birbirinden bağımsız yapıyı haiz olan her savcılığın ayrı bir adli yargı çevresi bulunur ve nezdinde görev yapılan mahkemenin yargı çevresinin dışında görev yapan bir savcılık işlemi ancak istinabe yoluyla görevli savcılıktan talep edilebilir.¹⁰⁴⁶ Etkili bir soruşturmanın gerçekleşmesi adına yardımlaşmanın sağlanması önemlidir. Ancak burada bölünmezlik ilkesinin işlerlik kazanması mümkün değildir. Savcı dışındaki soruşturmacılar iddia makamını temsil edecek bir örgütlenmeyi haiz değildir. Kıyasın ihtiyaç ve gerekçe koşuluyla kıyas edilecek hükümle olay arası benzerlik ilişkisi koşulu sağlanamamaktadır. Yetkileri ve görevleri geçici olduğundan istinabe ilişkisinin kurulması, söz konusu kanuni düzenlemelerin verdiği cevaz dışında mümkün görülmemelidir. Kanunda açıkça istinabe yetkisinin kullanılabileceği haller dışında genel olarak savcı dışındaki soruşturmacıların istinabe yetkisini kullanamayacaktır. İstinabe soruşturma işlemlerinin etkili bir şekilde yürütülmesi noktasında önemli bir araçtır. Etkili soruşturma yükümlülüğü noktasında burada istinabe usulünün işletilememesi büyük bir eksikliktir.

D. Sulh Ceza Hâkimliği Yetkileri

Danıştay Kanunu m. 81’de yapılacak soruşturmalarla verilecek kararlarda, Danıştay Kanunu’nda hüküm bulunmayan hallerde, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun soruşturmaya ilişkin hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. İlaveten soruşturmacıların sorgu hâkiminin yetkilerini haiz olduğu hususu da açıkça düzenleme altına alınmıştır. Sorgu hâkimliği müessesesi Ceza Muhakemesi Kanunu sisteminde yer almamaktadır. Doktrinde bir görüşe¹⁰⁴⁷ göre sulh ceza mahkemelerinin kaldırılıp sulh ceza hâkimliklerine çevrilmesi karşısında bu atfin sulh ceza hâkimleri olarak anlaşılması mümkündür. Bu kapsamda soruşturma yapmaya yetkili soruşturmacılar, sulh ceza hâkimliğinin soruşturma evresinde sahip olduğu yetkileri haiz olacaktır. Kanaatimizce bu görüş yerinde değildir. Tutuklama kararı verilmesi gibi bir yetkinin hâkim sıfatını haiz olmayan bir kişi tarafından kullanılması tabîi hakim ilkesi bakımından oldukça sakıncalıdır. Bu sakınca göz önünde tutularak bazı düzenlemelerde açıklık sağlanmıştır. Örneğin Hâkimler ve Savcılar Kanunu m. 85’te görev suçlarında soruşturma sırasında alınması gerekli koruma tedbirleri hakkında *“Soruşturma sırasındaki tutuklama istemleri, son soruşturma açılmasına karar vermeye yetkili merci*

¹⁰⁴⁵ Şık, “Bazı Ülkelerde Savcılık Kurumu”, 412.

¹⁰⁴⁶ Şık, “Bazı Ülkelerde Savcılık Kurumu”, 412.

¹⁰⁴⁷ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 527.

tarafından incelenir ve karara bağlanır.” şeklinde açık biçimde düzenlenmiştir. Ancak şahsi suçlar bakımından özel bir hüküm söz konusu olmadığından kanun koyucu burada genel kuraldan ayrılmamıştır ve bu halde soruşturma yapan Cumhuriyet başsavcılığının yargı çevresindeki sulh ceza hâkimleri tutuklamaya karar vermeye yetkili olacaktır.¹⁰⁴⁸ Böylesi düzenlemeler dışında soruşturmacıların savcı yetkilerini kıyasen kullanması elverişli olsa da hâkimlik yetkilerini kullanması bakımından kıyas metodu işlerlik kazanamayacaktır. Bu husus kıyasın ihtiyaç-gerekçe koşulu ile temel hak ve özgürlükler aleyhine olmaması unsurlarını karşılamamaktadır. Örneğin Danıştay Kanunu’nun söz konusu atfı kapsamında soruşturma kurullarının yeterli şüpheye ulaşarak kovuşturmanın yapılmasına yönelik lüzumu muhakeme kararının alınması sürecinde yapılan tüm işlemler delil değerlendirmesi niteliğindedir. Bu nedenle İdari İşler Kurulunun ve itiraz mercii olarak Danıştay Genel Kurulunun soruşturma süreci kapsamında toplanan her bir delil üzerinde değerlendirme yetkileri bulunmaktadır. Aynı şekilde Sayıştay Daireler Kurulu ve Genel Kurul da bu yetkileri haizdir. İlâveten soruşturmadan çıkarılan sonuç kapsamında kovuşturma kararlarını AYM’ye gönderen soruşturmacılar da delil değerlendirme yetkisine sahip olacaktır. İddianame yerine geçen belgeye konu ilk incelemeyi yürüten savcı dışındaki kamu görevlileriyle son soruşturmanın açılmasına karar verecek olan kurul veya kamu görevlisi ve nihayetinde son soruşturmanın açılması veya açılmaması üzerine itirazları karara bağlayacak olan merciiler savcı gibi delil değerlendirme yetkisine sahiptir.¹⁰⁴⁹ Örneğin Karayolları Trafik Kanunu m. 79/2’de park ücreti almaya yetkili olmayan gerçek veya tüzel kişiler tarafından park ücreti alınması veya almaya teşebbüs edilmesi hali cezalandırılmıştır. Burada delilleri değerlendirme yetkisi, tutanağı düzenleyen kamu görevlilerine ait olacaktır.¹⁰⁵⁰ Ancak konu hâkimlik yetkilerinin kullanılmasına geldiğinde aynı sonucun geçerli olduğunu savunmak mümkün olmayacaktır. Kanaatimizce CMUK’un soruşturma ve kovuşturmanın başlamasına ilişkin hükümlerinin mevcut CMK sisteminden farklılığı dikkate alındığında sorgu hâkimliğine ilişkin atfın savcı yetkilerine yapıldığı şeklinde okunması gerekir.

Aynı şekilde Yargıtay Kanunu m. 46/4’te soruşturmayı yapan ceza dairesi başkanının sorgu hâkimi yetkilerini haiz olduğu düzenlenmiştir. Burada da aynı şekilde sorgu hâkimini savcı olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz.¹⁰⁵¹ Devamında ise Ceza Muhakemeleri

¹⁰⁴⁸ YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.

¹⁰⁴⁹ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 541.

¹⁰⁵⁰ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 542.

¹⁰⁵¹ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 811.

Usulü Kanununun ilk soruşturmaya ait hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. Bu kapsamda ceza dairesi başkanı delil toplayabilir, ifade alabilir, bilirkişi dinleyebilir, keşif yapabilir ve koruma tedbirleri dahil diğer savcılık işlemlerini yapabilir. Ceza dairesi başkanın vereceği tutuklama ve tutuklamanın kaldırılması veya kefaletle salıvermeye (CMK m. 109 kapsamında adli kontrol) ait kararların da Birinci Başkanlık Kurulunun onamasıyla tamamlanacağı düzenlenmiştir. Bu kapsamda onanma şartıyla soruşturmayı gerçekleştirecek ceza dairesi başkanı savcının yetkilerini haiz olacaktır.

E. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı

Savcı dışındaki soruşturmacıların kovuşturmaya geçilmemesi gerektiğine yönelik yetkilerinin bulunup bulunmadığı hususu açık değildir. Örneğin, olayda isnat konusu fiilin suç oluşturmadığı yahut bir hukuka uygunluk sebebi bulunduğu gerekçesiyle iddianame yerine geçen belge düzenlememe yolunu seçebilip seçemeyeceği hususu önem arz etmektedir. Bu ise başka bir sorunu gündeme getirmektedir: Soruşturmacılar kanun ve mahkeme kararlarına dayalı olarak değerlendirmede bulunabilecek midir? Doktrinde¹⁰⁵² savcının söz konusu hallerde iddianame düzenlemeyerek kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebileceği savunulmaktadır. Katıldığımız diğer bir görüşe¹⁰⁵³ göre, hukuka uygunluk nedenlerinin tartışmayı gerektirmeyecek şekilde açık olduğu durumlarda suçun soruşturulmasına dahi gerek duyulmazken (örneğin icra memurunun çilingir marifetiyle konuta girmesi) hukuka uygunluk nedenleri hakkında bir değerlendirme ve tartışma gerekiyorsa bu durumda savcının kamu davasının açılması sürecine uyması gerekmektedir. Bu değerlendirme ve tartışma yetkisi mahkemenin tekelindedir. Savcılık karar makamı değil iddia makamıdır. Tez ileri sürer ancak sentez sürecinde doğrudan yer almaz.

Kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermek savcıya ait bir yetkidir. Soruşturmacıların verdiği meni muhakeme kararları kovuşturmaya yer olmadığı kararı niteliğindedir.¹⁰⁵⁴ Yargılamanın meni kararı kendiliğinden ve son soruşturmanın açılmasına dair kararlar itiraz üzerine İdari İşler Kurulu Başkan ve üyelerinin katılmayacağı Danıştay Genel Kurulunda

¹⁰⁵² Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 148.

¹⁰⁵³ Selçuk, *Davasız Yargılama Olmaz İlkesi*, 734.

¹⁰⁵⁴ Aynı yönde Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 522.

incelenmektedir (Danıştay Kanunu m. 76/4).¹⁰⁵⁵ Kanun bu yetkiyi bizzat tanımıştır. Bunun dışında kıyasen bu kararın verilebilmesi, etkili soruşturmanın sağlanması ve kişilerin gereksiz yere şüpheli sıfatını taşımamaları gereği yönünden mümkün görülmelidir.

F. Takdir Yetkisinin Kullanımı

Takdir yetkisi genel itibariyle CMK m. 171 hükmünde düzenlenmektedir. CMK m. 171/1’de düzenlenen *“Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, savcı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.”* hükmü gereği takipsizlik kararı vermeye savcı yetkili olacaktır.¹⁰⁵⁶ İddianame yerine geçen belgeyi düzenleyen soruşturmacıların bu yetkiyi haiz olup olmayacağı tartışmalıdır. İddianame düzenlenmesinin ertelenmesi (CMK m. 171/2 vd.) bakımından da kanunda bir belirleme yapılmamıştır. Bir görüş avukatlar bakımından son soruşturmanın açılması kararı vermeye yetkili ağır ceza mahkemesinin kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verebileceğini savunmaktadır.¹⁰⁵⁷ Hatta bu görüş bu kararın verilmemesinin adil yargılanma hakkının ihlali oluşturacağını vurgulamaktadır. Aksi görüş¹⁰⁵⁸ ise kamu davası açılması için iddianame düzenleme tekelinin savcıya ait olduğu kabulü üzerinden soruşturmacıların iddianame düzenlenmesinin ertelenmesi kararı veremeyeceğini savunmaktadır. Kanaatimizce söz konusu soruşturmacıların iddianame düzenlenmesinin ertelenmesi hususunda takdir yetkisi söz konusu değildir.¹⁰⁵⁹ Savcının takdir yetkisine ilişkin bu hüküm, savcının iddianame düzenleme mecburiyetine getirilmiş bir istisna hükmüdür.¹⁰⁶⁰ Bu nedenle de CMK m. 171 hükmü kıyasa kapalıdır.¹⁰⁶¹ Genel kural yeterli şüpheyne ulaşan savcının iddianame düzenleme mecburiyetidir. Etkili soruşturma yükümlülüğü ve adil yargılanma hakkı bakımından bu takdir yetkisinin kullanılması oldukça önem arz etmektedir. Bu da savcı dışında görev yapan soruşturmacılara savcı yetkilerinin kıyas yoluyla tanımlanmasının tehlikesini ortaya koymaktadır. Burada CMK’nin çizdiği soruşturma

¹⁰⁵⁵ Söz konusu kurullarda inceleme evrak üzerinde yapılır. Sanıklar, soruşturma dosyalarını son soruşturmanın açılmasına dair kararın tebliği üzerine, kararı veren kurulun tetkik hâkiminin gözetimi altında inceleyebilirler (Danıştay Kanunu m. 78/1).

¹⁰⁵⁶ Topuz, “The Principle of Opportunity”, 266.

¹⁰⁵⁷ Mısır, *Avukatın Görev Suçları*, 51.

¹⁰⁵⁸ Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 80.

¹⁰⁵⁹ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 252.

¹⁰⁶⁰ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73.

¹⁰⁶¹ Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 73.

desenin takip edilmesinin ne denli önemli olduğu da ortadadır. Savcı dışındaki soruşturmacıların iddianame yerine geçen belge düzenlemenin ertelenmesi kararı verememesi, uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmeden çözölüp usul ekonomisinin sağlanamaması noktasında problem arz etmektedir. Bu husus da iddianame yerine geçen belge usulünün ceza muhakemesi sisteminde yer almaması gereğinin gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

G. İtiraz Yetkisi

İddianame yerine geçen belgeyle yürüyen soruşturma işlemlerinde hâkimlik ve mahkeme kararlarına itirazın ne şekilde gerçekleşeceğiyle ilgili düzenlemeler açık ve yeterli değildir. Bu hususta iadeye itirazla ilgili bir görüş bulunmaktadır. Doktrinde¹⁰⁶² iddianame yerine geçen belgelerin iade edilebildiği ihtimalde iade kararına ancak savcı itiraz kanun yoluna başvuruabileceği savunulmuştur. Bu görüşe göre soruşturmacıların mahkemenin iddianame yerine geçen belgenin iadesine itiraz etme imkânı bulunmamaktadır. Kanaatimizce daha sonra inceleneceği üzere iddianame yerine geçen belgeler iade edilemeyeceği için itiraz yetkisi de söz konusu olmayacaktır. Bunun dışında hâkimlik ve mahkeme kararlarına itiraz noktasında kıyasen bu soruşturmacıların itiraz hakkının bulunduğu kabul edilmelidir. Şüpheli ve sanık haklarının korunması ile mağdur haklarının korunması arası dengenin sağlanması noktasında bu yetkiye imkân tanımak önem arz etmektedir. Soruşturmanın etkililiğinin sağlanması açısından soruşturma evresindeki işlemlerin hataya mahal vermeden gerçekleşmesi gereklidir. İddianame yerine geçen belge düzenlemeye yetkili soruşturmacıların kamu davasının yürütölmesi sürecinde kanun yoluna başvurma hakkının bulunup bulunmadığı da açık değildir. Bu noktada da aynı sonuca ulaşmanın gerekli olduğu kanaatindeyiz.

H. Duruşmada İddia Makamını Temsil Etme

Etkili bir soruşturmacı her zaman düşüncelerini ve eylemlerini mahkemeye açıklamaya hazır olmalıdır. Soruşturmacıya mahkeme tarafından “suç konusu eylemi isnad etme sonucuna nasıl ulaştınız?” diye sorulduğunda, soruşturmacı düşünme sürecini ifade edebilmeli ve sonuçlarına ulaşmak için vakaları ve delilleri ortaya koyabilmelidir. Isnad edilen eylemleri ve soruşturma karar verme süreci için makul gerekçeleri

¹⁰⁶² Aynı yönde bkz. Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 541.

oluşturabilmelidir.¹⁰⁶³ Çelişmenin sağlanabilmesi adına bu husus duruşmada hazır bulunmayı gerektirir. Ancak iddianame yerine geçen belgeyi hazırlayan soruşturmacıların duruşmada hazır bulunmasına imkân veren bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır.

Çelişmeli muhakemenin sağlanması adına tez ve antitezin sentezlenmesi gerekir. Bunun için tezin yani iddianın duruşmada söz sahibi olması şarttır. İddia karşısında savunma ile kollektif biçimde hükme ulaşılr. Mevzuatta iddianame yerine geçen belge düzenlemeye yetkili soruşturmacıların duruşmada hazır bulunmasına ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. İddia sahibi olmadan savunma, tez ve antitezin çarpışması ve ortaya sağlıklı şekilde hüküm çıkması beklenebilir değildir. Bu nedenle iddianame yerine geçen belgeyi düzenleyen iddiasının arkasında durabilmeli ve duruşmada bizzat yer almalıdır. Ancak soruşturmacıların savcı koltuğunda oturup devlet adına yargılamanın yapıldığı salonda olayın ciddiyetinin kavranabilmesi noktasında savcı cübbesi giymesi beklenemez. Bu kişilerin duruşmada bulunabilmelerinin kanuni zemini bulunmamaktadır. Örgütlü bir yapıyı haiz olmadıklarından duruşmada savcı koltuğuna oturabilmeleri hususunda kıyasla çözüme ulaşmak mümkün değildir. İhtiyaç ve gerekçe şartı bakımından koşullar sağlanmamaktadır. İlâveten bütünlük ilkesinin işletilemediği soruşturmacılar ile savcılar arasında benzerlik de bulunmadığından geçici yetki yürüten kişilerin duruşmada iddia makamını temsil noktasında bulunmaları sağlanamayacaktır. Duruşmada, soruşturmayı bizzat yürüten savcı dışında bir soruşturmacının bulunması mümkün değildir. Bu soruşturmacılar dışında duruşmada savcı bulunsa dahi, savcı soruşturmayı bizzat yürütmediği için çelişmeli muhakeme ilkesinin sağlanabilmesi noktasında problem bulunmaktadır.

I. Adli Kolluk İlişkisi

Konuyla ilgili son olarak iddianame yerine geçen belge usulünde soruşturmacıların adli kollukla ilişkisinin ne şekilde olduğu hususu önem arz etmektedir. Bu ilişkinin incelenmesinde önce kolluğun soruşturmadaki rolüne değinmek gerekir. Adli bilim, kanun dışı bir eylemin etkili bir şekilde soruşturulması ve şüphelinin yakalanması için bilimin kapsamlı bir şekilde kullanılmasının incelenmesidir. Bu dal, temel bilimlerin kavramlarını kullanarak bir sonuç ortaya koyar ve her türlü belirsizliği ortadan kaldırır. Sistematik bir ceza soruşturması, olay yerinin korunması ve muhafaza edilmesinden başlayarak, vakayı çözmeye yardımcı olacak uygun analizin yapılabilmesi için bulunan delillerin belgelenmesi, toplanması

¹⁰⁶³ Gehl - Plecas, *Criminal Investigation*, 2.

ve muhafaza edilmesine kadar uzanır. Uygun bir soruşturma, soruşturmacının mağdur, olay yeri ve suçlu arasında ilişki kurmasına yardımcı olabilir.¹⁰⁶⁴ Bu yönüyle kolluğun soruşturma evresinde rolü vazgeçilmez niteliktedir. Kolluk, hangi davaların soruşturulacağına ve savcılığa intikal edileceğine karar verirken savcının dava yükünü kontrol etme olanağına sahiptir. Bu nedenle kolluğun ceza adaleti sistemi içerisinde işgal ettiği önemli konum ortadadır.¹⁰⁶⁵

CMUK'nın yürürlükte olduğu zaman kolluk, soruşturmada savcıdan daha fazla yetki kullanması yönüyle ön plandaydı. 1985 yılında sorgu hâkimliği kaldırılınca soruşturma evresinde tek hukukçu kimliğine sahip kişi olarak savcı bulunmaktaydı. Delilleri toplayan kolluk, bu delilleri değerlendiren ise mahkemeydi ve savcı sadece evrakların havale edildiği bir memur konumuna indirgenmişti. Adil yargılanma hakkının gereklerini karşılayabilmek ve etkili soruşturma tesis edebilmek adına bu evrede tek hukukçu olan savcılarının yetkilerinin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda kanun koyucu CMK ile savcının yetkilerini artırmış ve savcı merkezli bir soruşturma evresi öngörmüştür. Kolluk ve savcı ilişkisini da daha belirgin ve etkili biçimde düzenlemiştir.¹⁰⁶⁶ CMK m. 164/2'ye göre; *"Soruşturma işlemleri, Cumhuriyet savcısının emir ve talimatları doğrultusunda öncelikle adlî kolluğa yaptırılır. Adlî kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısının adlî görevlere ilişkin emirlerini yerine getirir."* Adli kolluk ve savcılık ifa edilen soruşturma görevi kapsamında birbirinden ayrılamaz niteliktedir.¹⁰⁶⁷ Ancak iddianame yerine geçen belge düzenlemeye yetkili olan savcı dışındaki soruşturmacıların adli kollukla ilişkisinin kapsamı belirli değildir. Kolluğun müzekkere yazabilmesi, kolluktan bilgi isteme ve benzeri soruşturma işlemlerinin ne şekilde

¹⁰⁶⁴ Disha Bhatnagar - Piyush K. Rao - Deepak Rawtani, "Forensic Sampling and Sample Preparation", *Modern Forensic Tools and Devices* ed. Deepak Rawtani - Chaudhery Mustansar Hussain (Beverly: Scrivener Publishing, 2023), 126.

¹⁰⁶⁵ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 73.

¹⁰⁶⁶ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 607.

¹⁰⁶⁷ Amerikan hukukunda söz konusu bağıllık savcılarla polis teşkilatları arasındaki ilişkiler için geçerli değildir. Polis savcı ilişkisi bağımsızlıkla karakterize edilmektedir. Polis savcıya karşı sorumlu değildir. Polis ve savcılıklar federal düzeyde aynı devlet kurumuna ait değildir. Her ikisi de cezai sürecin farklı aşamalarında birbirlerinden bağımsız olarak çalışmaktadırlar. Savcılar ve polis bağımsız hareket edebilse de her iki makam arasında belirli bir dereceye kadar karşılıklı bağımlılığı besleyen bazı faktörler vardır. İyi bir işbirliği, bir mahkûmiyete ulaşmak için gerekli olabilir. Polis bir taraftan davaların açılmasını ister ancak tek başına süreci sonuçlandırmaya yetkisi bulunmamaktadır. Bunun yerine savcıya güvenmek zorundadır. Dahası, maddi ve usul hukukunun artan karmaşıklığı, polisi hukuki tavsiye konusunda savcıya bağımlı kılmaktadır. Öte yandan savcılarının soruşturma yapabilecek kaynaklara ve uzmanlığa sahip olmaması nedeniyle bu görevi yerine getirmek için polise ihtiyaç duymaktadırlar. Savcılarının suçlama kararı alabilmesi için güvenilir deliller sunabilmesi gerekir. Bu nedenle polis, ikna edici bir davayı ortaya koyacak kadar güçlü tanıklar bulmalı ve deliller toplayabilmelidir. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 74, 75.

yürütülebileceği husus açık değildir. Bu noktada da kıyas yöntemiyle soruşturmacıyla adli kolluk arası ilişki kurulabileceği düşünülse de soruşturmacı ile kolluk arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için bu ilişkinin netleşmesi gerekir. Savcılığın bölünmez bir küll oluşu kapsamında adli kolluk ilişkisinin kurulmasında kıyas yöntemine başvurulması da olası olmayacaktır. Soruşturma yetkisini geçici olarak kullanan soruşturmacıların savcı gibi adli kolluğa emir ve talimat vermesi hiyerarşik açıdan mümkün değildir. Böylesi bir yetki kanunda tanınmamıştır. Savcı dışındaki bu kişilerin kolluğa sözlü emir vermesi, gecikmesinde sakınca bulunan hal değerlendirmesi yapması mümkün değildir. Kolluk-savcı iletişimi gerektiren durumlarda savcı dışındaki bu kişilerin kolluğa emir talimat vermesi ve soruşturmanın etkililiğinin sağlanması noktasında sağlıklı bir muhakeme faaliyeti yürütülmesi olası değildir. Kolluğu tanıyan ve uyumlu çalışma noktasında uzmanlaşmış olan savcı dışındaki kişilerin verdiği emirle gerçekleşen kolluğun soruşturma faaliyetleri, etkili soruşturmanın gereklerinin sağlanmasında yeterli olmayacaktır.

IV. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGELERİN İADESİ

İddianamenin iadesi kurumu, soruşturma evresinde delillerin eksiksiz biçimde toplanabilmesi ve bu yolla da kovuşturma evresinin makul sürede tamamlanmasına; muhakemenin süjelerinden olan şüphelinin hakkında atılı iddiaların doğru ve düzgün bir şekilde ifade edilmesi yoluyla güvence sunması ve bu yolla da lekelenmeme hakkının ihlal edilmemesine hizmet etmektedir.¹⁰⁶⁸ *Daktaras/Litvanya* kararında¹⁰⁶⁹ AİHM, bu hakkın yalnızca hâkimler tarafından değil savcılık gibi diğer devlet gücünü kullanan resmi makamlar tarafından da ihlal edilebileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁷⁰ Bu nedenle adil yargılanma hakkının teminatı olarak soruşturma evresinin etkili bir şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir.¹⁰⁷¹ CMK m. 174'te etkili bir soruşturma gerçekleştirilmemesi üzerine özensiz bir iddianame

¹⁰⁶⁸ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 522.

¹⁰⁶⁹ B. No: 42095/98, T:10.10.2000.

¹⁰⁷⁰ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 192-193.

¹⁰⁷¹ Bir suç isnadında bulunulurken mahkeme, sanığın temel hakları da dahil olmak üzere beyan edilen davranış standartlarına aykırı (olduğu iddia edilen) kamu makamlarının, yani polis veya savcının eylemleriyle karşı karşıya kalabilir. Bu aşamada da adil yargılanma hakkının tesisi önem arz etmektedir. Pitcher, *Judicial Responses to Pre-Trial Procedural Violations*, 18.

düzenlenmesi durumunda soruşturmanın etkililiğinin sağlanması adına iddianamenin iadesi usulü öngörülmüştür.¹⁰⁷²

CMK m. 174'te iddianamenin hangi durumlarda iade edilebileceği tahdidi olarak belirtilmiş ancak iddianame yerine geçen belgelerin iade edilebileceğine ilişkin bir hükme yer verilmemiştir.¹⁰⁷³ Doktrinde bir görüşe¹⁰⁷⁴ göre mevzuatta dağınık biçimde bulunan iddianame yerine geçen belgelerin kabul ve iadesine ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer vermemek yoluyla kanun koyucu tarafından sorunun çözümü uygulamaya bırakılmıştır. Bakıldığında gerçekten de uygulamada iddianame yerine geçen belgelerin iade edilmesine karar verildiği uygulamalar söz konusudur.¹⁰⁷⁵ Örnek vermek gerekirse hâkimin rüşvet aldığı iddiası üzerine yürütülen soruşturmanın sonunda son soruşturmanın açılmasına karar veren ağır ceza mahkemesinin kararını inceleyen Yargıtay,¹⁰⁷⁶ “... anlatımda suç isnadı bulunmadığı, ... olayların mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanmadığı, birden fazla şüpheli olmasına ve suç tarihleri farklı olmasına rağmen suç tarihinin 2007-2009 olarak belirtildiği her bir şüpheli yönünden suç tarihlerinin ayrı ayrı gösterilmediği, dosya arasında mevcut gizli izleme tutanaklarının son sayfaları haricindeki kararın sonuç kısmında, şüphelilerin lehine olan hususların ileri sürülmediği anlaşılmakla, CMK'nun 170. maddesine uygun olarak düzenlenmemiş olduğu” gerekçesiyle son soruşturmanın açılmasına ilişkin kararın iade edilebileceğine hükmetmiştir.¹⁰⁷⁷ Ancak bu belgelerin iadesinin mümkün olmadığı yönünde kararlar da bulunmaktadır. Doktrinde ve uygulamada iddianame yerine geçen belgelerin iade edilip edilemeyeceği hususu netlik kazanmamıştır. Doktrinde ve uygulamada bu hususta farklı görüşler bildirilmiştir.

¹⁰⁷² Hoşgöl, *Etkin Soruşturma Yükümlülüğü*, 124; İddianamenin iadesiyle aynı zamanda kamu davasının başlamasından önce CMK m. 174'de düzenlenen şartları taşımayan, yeterli bilgileri ve yeterli şüphe oluşturacak delilleri içermeyen ve hatalı düzenlenen iddianameler bir nevi filtreden geçirilip süzülerek yargının faaliyetinin hızlandırılması, makul sürede yargılamanın gerçekleştirilmesi, gereksiz davaların önüne geçilmesi, lekelenmeme hakkının korunması amaçlanmaktadır. Y4.CD, 2021/6116E., 2021/12013K., 6.4.2021T.

¹⁰⁷³ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 628; Kelep Pekmez, *Ceza Muhakemesinde Fiil*, 117.

¹⁰⁷⁴ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 491.

¹⁰⁷⁵ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 628.

¹⁰⁷⁶ Y5.CD, 12.05.2010-D. İş-39/39, Başsavcılığı: MD. 2010/83277. Karar için bkz. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 628.

¹⁰⁷⁷ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 628.

A. İddianame Yerine Geçen Belgenin İade Edilemeyeceği Görüşü

Doktrinde ağırlık görüşe¹⁰⁷⁸ göre iddianame yerine geçen belgelerle Cumhuriyet başsavcılığı makamları dışındaki makamlar tarafından işin doğrudan mahkemeye gönderilmesi yoluyla kamu davasının açıldığı durumlarda bu belgelerin kanunda iade edilebilecekleri açıkça düzenlenmediği için bu belgeler iade edilemeyecektir. Kanunun lafzında sadece iddianamenin iade edilebileceği öngörüldüğü için bu sonucun doğacağı savunulmaktadır.¹⁰⁷⁹

İddianame yerine geçen belgenin iadesi hususu, AYM somut norm denetimine de konu olmuştur.¹⁰⁸⁰ Lüzümü muhakeme usulünün anayasaya aykırı olduğu iddiası ile gerçekleşen denetimde ilk derece mahkemesi, iddianamenin iadesi müessesesinin iddianame yerine geçen belgelere uygulanmasının mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Ancak AYM ilk derece mahkemesinin iddialarını açıkça ele almamış ve bu hususla ilgili bir değerlendirme yapmamıştır. Yeterli gerekçe oluşturmada kanun koyucunun takdir yetkisi olduğu gibi soyut nedenlerle lüzümü muhakeme usulünün anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir.

Meri düzenlemelerin varlığına ve kanun koyucunun iradesine rağmen yeni CMK sisteminde iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmayacağını savunan azınlık görüşe¹⁰⁸¹ göre ise iddianamenin iadesi ancak hazırlanan fezlekenin savcılığa gönderilip burada iddianame formunu aldıktan sonra mahkemeye gönderilmesiyle mümkün olabilecektir. Ara muhakeme aşamasına işlerlik kazandırıldığı halde iade usulü uygulanabileceğinden iddianame yerine geçen belge usulünü kabul etmeyen bu görüş, bu belgelerin doğrudan iadesini de mümkün görmemektedir. 2005 tarihinde Ceza Muhakemesi Kanunu'nun kabulüyle, özel soruşturma kuralları uyarınca soruşturma işlemlerinin tamamının veya bir kısmının kim tarafından yapıldığı önemli olmaksızın soruşturmacı fezlekesini

¹⁰⁷⁸ Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 324-325; Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 471; Keskin, "İddianamenin İadesi", 326; Gökhan Taneri, *İddianamenin İadesi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 33; Çiçek, "Lüzümü Muhakeme", 83; Gümüşay, *İddianamenin İadesi*, 161; Karakurt, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakemenin Yenilenmesi*, 82; Özkol, *İddianamenin İadesi*, 9; Kelep Pekmez, *Ceza Muhakemesinde Fiil*, 117; Dülger - Taşkın, *Ceza Muhakemesi*, 687; Şık, *Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu*, 323; Tan, *Genel Hükümler*, 2512; Yüce Divana sevk belgesi üzerinden bu kararın iddianame yerine geçen belge olduğundan dolayı iade edilemeyeceği görüşü için bkz. Değirmenci, *Uzlaştırma*, 205.

¹⁰⁷⁹ Özbek-Doğan-Bacaksız'a göre iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmış olsa da bunlar savcı tarafından düzenlenmediği için iddianame olarak değerlendirilemez. Bu nedenle de iddianamenin iadesine konu olamazlar. Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 471.

¹⁰⁸⁰ AYM, 2013/58E., 2013/114K., 10.10.2013T.

¹⁰⁸¹ Öztürk vd. *Ceza Muhakemesi*, 621-622, 808-809.

doğrudan mahkemeye sunamayacaktır. İddianame düzenleme konusunda tek yetkili kurum Cumhuriyet Başsavcılığıdır. Hazırlanan fezleke doğrudan savcılığa gönderilecek ve yetkili savcı fezlekeye göre hazırladığı iddianame mahkemeye gönderilecektir. Böylece ara muhakeme aşaması başlayacak ve bu kapsamda mahkemeye gönderilen iddianame eksik ya da hatalı düzenlenmişse iadesine karar verilebilecektir. Mahkeme bu aşamada iddianameyi kabul etmek zorunda olmayacaktır. Bu görüşe göre mahkeme bu şekilde hazırlanan bir iddianameyi kabul etmek zorunda değildir. İddianame kanuna aykırı ise savcı ve özel soruşturmacıların işbirliğiyle iade olunan iddianamedeki hata ve eksiklikler düzeltilecektir. Aynı yöndeki diğer görüş¹⁰⁸² ise iddianame yerine geçen belgelerin iade edilmesi halinde muhatabının belli olmayacağını savunmakta ancak ardından muhatabın savcı dışındaki soruşturmacılar olduğunu ifade etmektedir. Bu soruşturmacıların ise iade nedenini anlama ve eksiklikleri giderme bilgi ve yeteneğine sahip olmadığı belirtilmektedir. Buna istisna olarak ise Yüce Divana sevk belgesi kapsamında savcının milletin iradesi üzerinde şüphe değerlendirmesi yapmasının uygun olmayacağı gösterilmiştir. Savcı Yüce Divana sevk belgesi ve ilgili dosya kapsamında deliller üzerinde değerlendirme yapamayacak ve bu belge de iddianame yerine geçen belge olarak kabul edilecektir. Bu görüş de iddianame yerine geçen belgenin tek başına iadeye konu olamayacağını, ancak savcı tarafından iddianame haline getirildiğinde iade edilebileceğini savunmaktadır. Aynı kapsamda diğer görüşe¹⁰⁸³ göre de iddianamenin iadesine ancak savcı tarafından düzenlenmiş bir iddianame konu olabilir. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belge iddianame değildir. Kanun koyucu iddianame yerine geçen belgenin iade edilebileceğini isteseydi bunu açıkça öngörürdü. Bu görüşe göre, iddianame yerine geçen belge, kamu davasının açılması sonucunu doğursa da savcı tarafından düzenlenmediği için iddianame olarak değerlendirilemeyeceğini savunmaktadır. İddianamenin iadesinin konusu yalnızca iddianame olabilir ve bu sebeple savcı dışındaki makamların dava açılması için mahkemeye sundukları iddianame yerine geçen belgeler iade edilemeyecektir.¹⁰⁸⁴

Fezlekenin savcı tarafından iddianameye çevrilmesi gerektiği görüşüne göre örneğin kararları kesin olan Yüce Divan, eksikleri ve hataları bulunan iddianameyi iade etmeyip

¹⁰⁸² Özen, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 814-815.

¹⁰⁸³ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, 471; Karakurt, *Muhakemenin Yenilenmesi*, 8; Gümüşay, *İddianamenin İadesi*, 161.

¹⁰⁸⁴ Aynı yönde bir görüş de ortada iddianame bulunmadığı için kanunilik ilkesinin gereği olarak iddianame yerine geçen belgenin iade edilemeyeceğini savunmaktadır. Keskin, “İddianamenin İadesi”, 326-327.

eksiklikleri tamamlamaya, hataları düzeltmeye ve delilleri toplamaya kalkışamayacaktır. İddia faaliyetleriyle yargılama faaliyeti tek bir kişide yahut kurulda birleşmez.¹⁰⁸⁵ Aksi halde adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Bu tehlikeyi öngören kanun koyucunun 6216 sayılı Kanun m. 57/2’de Yüce Divan yargılamasında iddianamenin iade edilebileceğini öngördüğü savunulmuştur.¹⁰⁸⁶ Ayrıca üçüncü fıkrada Yüce Divanın, CMK’daki iddianamenin iadesi sebeplerinden başka esaslı hukuka aykırı hâllerin bulunması hâlinde de iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgelerin iadesine karar verebileceğini öngörmüştür.¹⁰⁸⁷ İade kararına ise itiraz edilip edilemeyeceği hususu açık olmamakla birlikte itirazın AYM’ye yapılması gerektiği önerilmiştir. Ancak yine de bu belirsizliğin kanun değişikliğiyle giderilmesi gerektiği savunulmuştur.¹⁰⁸⁸ İlâveten bu görüş Yüce Divana sevk belgesini iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirmemektedir. Yargıtay Cumhuriyet başsavcılığı tarafından sevk belgesine dayalı olarak düzenlenecek olan iddianame, Yüce Divan tarafından kabule şayan olup olmadığı değerlendirilerek mahkeme gereksiz yere meşgul edilmeyecektir. Böylece makul sürede yargılama ve kişi hak ve özgürlükleri ihlal edilmemiş olacaktır. Yüce Divan yargılaması yani kovuşturma evresi iddianamenin kabulüyle başlamış olacaktır.

B. İddianame Yerine Geçen Belgenin İade Edilebileceği Görüşü

İddianame yerine geçen belgelerin iade edilebileceğini savunan görüşe¹⁰⁸⁹ göre iddianame yerine geçen belgelere yönelik açık bir hüküm bulunmamasına rağmen mahkemeler bu belgeleri CMK m. 174’e atıf yaparak kabul etmektedirler. Bu sebeple bu belgeler CMK m. 170’e göre düzenlenmeli ve belgelerde iddianamenin iadesini gerektirecek sebepler bulunması halinde mahkemenin bu belgeleri düzenleyen makama iade edebilmesi mümkün görülmelidir. Aynı yönde diğer bir görüş¹⁰⁹⁰ de iddianame yerine geçen belge usulünün varlığını eleştirmekte, yine de bu usulün varlığını reddetmemekte, bu belgelerin

¹⁰⁸⁵ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 819.

¹⁰⁸⁶ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 819.

¹⁰⁸⁷ Bu görüşte ayrıca Yüce Divanın görevli olduğu işlerde iddianamenin iadesi kararına karşı bir itiraz yolu düzenlenmediği ifade edilmiştir. Çözüm olarak ise Anayasa Mahkemesi’nin kuruluş kanununda bu hususun ayrıca düzenlenmesi gerektiği savunulmuş; özel düzenleme yapıncaya dek iddianamenin iadesi kararına itiraz edilemeyeceği ifade edilmiştir. Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 819.

¹⁰⁸⁸ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 819.

¹⁰⁸⁹ Tırtır - Ateş, “İddianamenin İadesi (CMK m. 174)”, 235; Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 542.

¹⁰⁹⁰ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 787.

iadesine imkân tanınarak *iddianamenin iadesi garantisinin* sağlanması gerektiğini savunmaktadır.¹⁰⁹¹

Uygulamada iddianame yerine geçen belgelerin iadesini mümkün gören yargı kararları bulunmaktadır.¹⁰⁹² Bir Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında¹⁰⁹³ iddianamenin iadesi için öngörülen 15 günlük süre geçtikten sonra ilk derece mahkemesi olarak uyuşmazlığa bakan Yargıtay özel dairesinin son soruşturmanın açılması kararının iade edilmesi kararını bozmuştur. Burada Genel Kurul, son soruşturmanın açılması kararının iade edilip edilemeyeceği hususunu tartışmamış, süre yönünden kanun yararına bozma istemi üzerine gelen iade kararını bozmuştur. Yargıtay teknik açıdan konuyu tartışmamış, uygulamada devamlılığı sağlamak adına istikrarsız biçimde iade hususunda kararlar vermiştir.

İddianame yerine geçen belgelerin iade edilebileceği görüşüne paralel diğer bir görüşe¹⁰⁹⁴ göre iddianame yerine geçen belgeler, mahkemece kabul edilmek şartıyla kamu davasını açma kapasitesine sahiptir. Bu belgeler dava açma niteliğine sahip olduğu ve CMK’da karşılığı bulunduğu için iddianameyle aynı değere sahiptir. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belgelerin de iadesi mümkün sayılmalıdır.

Diğer bir görüşe¹⁰⁹⁵ göre ise iddianame yerine geçen belgeyle iddianameye aynı hukuki sonuç bağlanmıştır ve soruşturma tekniğine hâkim ve işin uzmanı olan savcının düzenlediği

¹⁰⁹¹ Doktrinde bir görüşe göre ise CMK’da iddianame ve iddianame yerine geçen belge terimini kullanması daha doğru olurdu. Abdulkadir Certel, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2008), 94 (Aktarıldı: Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 190).

¹⁰⁹² Karşıyaka 1. Ağır Ceza Mahkemesinin hâkimin rüşvet aldığı iddiasıyla ilgili açılan soruşturma sonucunda düzenlenen son soruşturma açılması kararının incelendiği bir Yargıtay kararında “... anlatımda suç isnadı bulunmadığı,... olayların mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanmadığı,... birden fazla şüpheli olmasına ve suç tarihleri farklı olmasına rağmen suç tarihlerinin 2007-2009 olarak belirtildiği her bir şüpheli yönünden suç tarihlerinin ayrı ayrı gösterilmediği,... dosya arasında mevcut gizli izleme tutanaklarının son sayfaları haricindeki sayfalarının imzalanmamış olduğu ve iletişimin tespiti tutanaklarının tasdiksiz olduğu,... son soruşturmanın açılmasına dair kararın sonuç kısmında, şüphelilerin lehine olan hususların ileri sürülmediği anlaşılmakla, CMK’nun 170. Maddesine uygun olarak düzenlenmemiş olduğu” gerekçeleriyle son soruşturmanın açılması kararı için iade mümkün görülmüştür.. Y5.CD, Değişik İş-39/39, C.Başsavcılığı: MD.2010/83277, 12.5.2010T. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 628; Y4.CD, 2013/25044E., 2014/28113K., 1.10.2014T. Uğur, *İddianame ve İddianamenin İadesi*, 252; Y8.CD, 2005/2622E., 2005/9017K., 04.10.2005T. Karar için bkz. Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 109.

Yargıtay kararlarında haklı olarak son soruşturmanın açılması veya açılmaması için karar verilmek üzere ağır ceza mahkemesine gönderilen iddianamenin teknik anlamda kamu davası açan belge niteliğini haiz olmadığı ve bu gerekçeyle de CMK m. 174 kapsamında iade edilemeyeceği ifade edilmektedir. Y4.CD, 6755/17304, 5.12. 2006T.; Y18.CD, 33380/1432, 1.2.2016T.; Y19.CD, 35642/12740, 13.10.2020T. Kararlar için bkz. Yaşar - Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2/1763, 1770.

¹⁰⁹³ YCGK, 2010/122E., 2010/180K., 05.10.2010T.

¹⁰⁹⁴ Tan, *Genel Hükümler*, 2514.

¹⁰⁹⁵ Çeker, *Soruşturma Aşamasının Sona Ermesi*, 50-51.

iddianame iade edilebilecekken savcı dışındaki soruşturmacıların düzenlediği iddianame yerine geçen belgelerin de iade edilebilmesi gerekir. Bu kapsamda iki belge bakımından farklılık öngörmek yerinde değildir. Böylesi bir kabulün iddianame yerine geçen belgenin düzenlenmesinde özenli davranılması ve kovuşturmanın daha sağlıklı ve verimli yürütmesine katkı sağlayacağı savunulmuştur.

Yeni CMK sisteminde iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün geçerli olmadığı görüşünü benimsemeyen bir görüşe¹⁰⁹⁶ göre CMK 174 kapsamında eksik olan veya hatalı düzenlenen iddianame yerine geçen belgenin iade edebileceği kabul edilmelidir. Aksi halde olgunlaşmamış, yeterli delil oluşturmayan iddialar, mahkemeleri uzun yıllar delil araştırması yapmak durumunda bırakacaktır. Bu belgelerin iade edilebilmesinin mümkün olması, beraat kararıyla sonuçlanabilecek işlerin uzun süre mahkemeyi meşgul etmesi önlenilecek, kişilerin de hak ve özgürlükleri de gereksiz yere ihlal edilmeyecektir.¹⁰⁹⁷

İddianame yerine geçen belgelerin iade edilebilmesi bakımından doktrinde çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur. Bunlardan birine¹⁰⁹⁸ göre iddianame yerine geçen belgelerin iddianame gibi iade edilebilmesi için özel soruşturma usullerinde soruşturma izninin verilmesinden sonra soruşturmanın savcı tarafından yürütülmesine imkân sağlayan mevzuat düzenlemesi yapılmalıdır. Diğer bir öneriye¹⁰⁹⁹ göre ise özel soruşturma usulünde soruşturmanın doğrudan savcı tarafından gerçekleştirilmesine imkân sağlayan düzenleme öncelikli olarak dikkate alınması gerekli ancak ikinci olarak da CMK m. 174'te değişiklik yoluna gidilmelidir. Bu görüşe göre maddedeki “*iddianamenin ve soruşturma evrakının*” ifadesinin “*iddianamenin, iddianame yerine geçen ve iddianame hükmünde olan belgenin ve soruşturma evrakının*” biçimde değiştirilmesinin yerinde olacağı savunulmuştur. Aynı şekilde değişikliğin diğer hükümleri de etkileyeceği göz önüne alındığında mevzuatta birliği sağlamak adına CMK m. 175/1'de yer alan “*İddianamenin kabulüyle, kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresi başlar.*” düzenlemesinin “*İddianamenin ve iddianame yerine geçen ve iddianame hükmünde olan belgenin kabulüyle, kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresi başlar.*” biçiminde değiştirilmesi önerilmektedir. İlaveten duruşmanın

¹⁰⁹⁶ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 787.

¹⁰⁹⁷ Aynı yönde Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 819. Benzer yönde bkz. Özkol, *İddianamenin İadesi*, 10.

¹⁰⁹⁸ Çiçek, “Lüzumu Muhakeme”, 84.

¹⁰⁹⁹ Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 110.

başlamasının düzenlendiği CMK m. 191/3-b’de düzenlenen “İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır.” ifadesinin “İddianame veya iddianame yerine geçen ve iddianame hükmünde olan belge” biçiminde değiştirilmelidir.¹¹⁰⁰ Aksi halde doktrinde çoğunluk tarafından kabul edilen iddianame yerine geçen belgelerin mevcudiyeti görüşüyle çelişki doğacaktır.¹¹⁰¹ Bir görüşe göre¹¹⁰² ise bu belgelerin iadesine imkân tanınmaması, yargılamanın makul sürede tamamlanamaması açısından önem arz etmektedir. İddiayı oluşturup mahkemeye sunan makam ve süreç dikkate alınmaksızın bu belgelerin CMK m. 174 kapsamında iadesi mümkündür; aksi halde iddianameye alternatif belgelerin çoğalması riski bulunmaktadır. İddianamenin iadesi, yargılamayı hızlandırmanın yanında hak ve özgürlükleri koruma fonksiyonuna sahiptir. Bu kapsamda mahkemelerin özgürlükten yana davranıp bu belgelerin iadesine karar verebilmesi gerekmektedir. İlaveten bu görüşe göre yetkili ve görevli mahkeme kovuşturma evresinde eksiklikleri bulunan iddianame yerine geçen belgeleri iade etmekle yargılama sürecinin daha hızlı, etkili ve sıhhatli yürümesine hizmet etmiş olacaktır.

İddianame yerine geçen belgelerin iade edilip edilemeyeceğiyle ilgili söz konusu iki temel görüş dışında her bir iddianame yerine geçen belgelerin kendi özellikleri nazarında farklı görüşler ve yargı kararları bulunmaktadır. Bunların ayrı ayrı incelenip nihayetinde kanaat belirtmek doğru olacaktır.

C. Yüce Divan Yargılamasında İade

İddianame yerine geçen belge niteliğinde olan Yüce Divana sevk belgesi TBMM tarafından düzenlenir.¹¹⁰³ 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 57/3’te Yüce Divan’ın, CMK’da yazılı iddianamenin iadesi sebeplerinden başka esaslı hukuka aykırı hâllerin bulunması hâlinde de iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgelerin iadesine karar verebileceği düzenlenmiştir. Tahdidi şekilde

¹¹⁰⁰ Gültekin, *İddianamenin İadesi*, 110.

¹¹⁰¹ Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 262.

¹¹⁰² Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 543.

¹¹⁰³ Hilmi Can Turan, *Türk Parlamento Tarihinde Meclis Soruşturması ve Uygulamadaki Etkinliği* (Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2018), 147.

sayılan iade sebepleri, esaslı hukuka aykırı nedenler kapsamında genişletilmiştir.¹¹⁰⁴ Ancak bu hüküm dışında mevzuatta dağınık biçimde bulunan iddianame yerine geçen belgelerin iade edilip edilemeyeceğine yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır.

Anayasa m. 148/6'da sayılan kamu görevlilerinin bir kısmı hakkında düzenlenen Yüce Divana sevk ve son soruşturmanın açılması da Yüce Divan tarafından iade edilebilir.¹¹⁰⁵ İddianame yerine geçen belgelerin Yüce Divan tarafından iade edilmesi durumunda soruşturmacıların hangi işlemlerde bulunacağıyla ilgili Anayasada ve özel soruşturma usulünü düzenleyen diğer kanunlarda açık bir hüküm ihdas edilmemiştir. Doktrinde bir görüşe göre¹¹⁰⁶ hem Yargıtay hem de Danıştay bakımından soruşturma kurulu eksiklikleri giderecek ve kanundaki usul baştan itibaren tekrar işletilip kovuşturma kararı aynen veya farklı yönde İdari İşler Kurulu, itiraz üzerine Genel Kurul tarafından tekrar Anayasa Mahkemesi'ne gönderilecektir.

İadenin TBMM'ye yapılıp yapılamayacağı hususu da açık değildir. Katıldığımız görüşe¹¹⁰⁷ göre Anayasa Mahkemesi, iddianamenin iadesi sebeplerinin ya da başkaca esaslı hukuka aykırılık hallerinin bulunması durumunda Yüce Divan'a sevk kararının TBMM'ye iadesine karar verebilir. İthamı ileri süren makam TBMM Başkanlığıdır.¹¹⁰⁸ Kanaatimizce Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının görevi, TBMM'den Anayasa Mahkemesi'ne gönderilen sevk kararı ve soruşturma dosyasını alıp bu evrakları iddianame formatına sokmaktır. Burada Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının sevk belgesine müdahale etme yetkisi bulunmamaktadır. Soruşturma TBMM Başkanlığı tarafından yürütülmüştür ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının görevi artık iddianameyi düzenlemekle başlamaktadır.¹¹⁰⁹ İddianamenin iadesi üzerine eksiklikleri TBMM Başkanlığı tamamlayacaktır. İade kararına karşı itiraz yetkisinin kıyasen uygulanması kabul edildiğinde bu yetkinin TBMM Başkanlığı'na ait olduğu kabul edilmelidir. Anayasa Mahkemesi itirazı kabul ettiğinde sorun

¹¹⁰⁴ Bu ifadenin kapsamı muğlak olduğu gerekçesiyle keyfi uygulamalara yol açabileceği görüşü için bkz. Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 809.

Aynı şekilde Sayıştay Daireler Kurulu veya Genel Kurulu tarafından düzenlenen iddianame yerine geçen belge niteliğindeki rapor gibi belgeler Yüce Divana sevk edileceği için Yüce Divan tarafından iade edilebilecektir.

¹¹⁰⁵ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, "*İddianame Yerine Geçen Belge*", 491.

¹¹⁰⁶ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 528,529.

¹¹⁰⁷ Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 230.

¹¹⁰⁸ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 178.

¹¹⁰⁹ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 178.

çıkmayacaktır ancak itiraz kabul edilmezse genel muhakeme usulünde olduğu gibi dosyanın başka bir merciye gönderilmesi usulü işletilemez. Bu halde soruşturmada tek yetkili makam olduğu için itiraz AYM'ye yapılmalı ve eksiklikler yine TBMM Başkanlığı tarafından giderilmelidir.¹¹¹⁰

Uygulamada iki halde Yüce Divan'a sevk belgesinin AYM tarafından iade edildiği görülmektedir.¹¹¹¹ İlk örnekte H. Ö. ve R. Ö. hakkında oylama birlikte yapıldığı gerekçesiyle iade kararı verilmiştir. İkinci örnekte ise M. Y. ve G. T. hakkında birleştirilmiş şekilde gerçekleşen meclis soruşturması sonucu aynı oylamayla oluşan sevk kararı TBMM'ye iade edilmiştir. İki örnekte de AYM cezaların şahsiliği ilkesi gerekçesini öne sürmüştür.¹¹¹² Bu yönüyle sevk kararının iadesinin TBMM'ye iade edildiği görülmekte ve Yargıtay Cumhuriyet başsavcılığına iade edilmesi Yüce Divan tarafından kabul edilmemektedir.

D. Son Soruşturmanın Açılması Kararının ve Lüzumu Muhakeme Kararının İadesi

Danıştay Kanunu m. 81/1'de CMUK (5320 sayılı Kanun m. 3 gereği CMK) atfı yapıldığı için iddianamenin iadesine ilişkin m. 174 hükümleri kapsamında son soruşturmanın açılması kararının iade edilmesinin mümkün olacağı düşünülebilir. Ancak CMUK dönemi iddianameni iadesi kurumu bulunmamaktadır. 5320 sayılı Kanun m. 3'e göre; *"Mevzuatta, yürürlükten kaldırılan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa yapılan yollamalar, Ceza Muhakemesi Kanununun bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelerine yapılmış sayılır."* Bu nedenle iddianamenin iadesine ilişkin atıf son soruşturmanın açılması kararının iade edilebileceği sonucunu doğurmayacaktır.¹¹¹³

¹¹¹⁰ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 178.

Suçun hukukî nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilemeyeceği için (CMK m. 174/2) Yüce Divan iddianame yerine geçen belgeyi iade edemez. Bu halde suçun kovuşturulmasını görevi kapsamında görmüyorsa Yüce Divan görevsizlik kararı vermelidir. Görevli mahkemesine gönderilen bu görevsizlik kararı ise iddianame yerine geçen belge niteliğinde olacaktır.

¹¹¹¹ Turan, *Meclis Soruşturması*, 145.

¹¹¹² Turan, *Meclis Soruşturması*, 145.

¹¹¹³ Bunun dışında uygulamada sıklıkla hata yapılmaktadır. Avukatlar hakkında düzenlenen iddianamenin uzlaştırma usulü uygulanmadan son soruşturmanın açılıp açılmayacağı hakkında karar vermek üzere ağır ceza mahkemesine gönderilmesi durumunda iddianamenin iade edilip edilemeyeceği de yargı kararlarında karıştırılmaktadır. Burada madde lafzında iddianameden söz edilse de kamu davasını açan belge son soruşturma kararı olduğu için iddianamenin iadesinden söz edilemeyecektir (Olgun Değirmenci, "Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma", *Terazi Hukuk Dergisi* 14/151 (Mart 2019), 668).

Hâkim ve savcılar, avukatlar ve noterler hakkında düzenlenen son soruşturma kararının iadesiyle ilgili bir hüküm mevzuatta düzenlenmemiştir. Danıştay Kanunu m. 81 gibi bir atıfta da bulunulmamıştır. Bir görüşe ¹¹¹⁴ göre soruşturmanın başkan tarafından derinleştirilebileceğine ilişkin hüküm sayesinde bir eksiklik olmayacağı kanaatiyle kanun koyucunun bilinçli sustuğu kabul edilecek olsa bile sorunun kıyas yoluyla çözülmesi gerekmektedir. CMK m. 174 kıyasen uygulanıp son soruşturmanın açılması kararının iadesinin mümkün görülmesi gerektiği savunulmuştur. Yargıtay da çoğu kararında bu uygulamayı benimsemektedir.¹¹¹⁵ Ancak bir kararında Yargıtay ‘*iddianame yerine geçen son soruşturmanın açılması kararında sevk maddesinin gösterilmemesi nedeniyle anılan kararın tavzihi için mahkemesine iade edilip eksikliğin giderilmesinden sonra sanığın usulüne uygun olarak savunması alınarak hüküm kurulması gerektiğinin gözetilmemesi*’ni kanuna aykırı görerek bozmuştur. Yargıtay bu kararında iddianame yerine geçen belgenin iade edilemeyeceğini, eksikliğin tavzih yoluyla giderilmesi gerektiğini savunmuştur. Doktrinde¹¹¹⁶ ise iddianamede eksikliğin tavzih yoluyla değil ek iddianame düzenlemek yoluyla giderilmesi gerektiği savunulmuştur. Nihayetinde uygulama ve doktrinde bir birlik bulunmamaktadır.

Lüzumu muhakeme kararının iadesine ilişkin görüş veya mahkeme kararına rastlanmamıştır. Son soruşturma kararından farklı olarak lüzumu muhakeme, idari yargı denetimi kesinleşmesinden geçmekte ve kovuşturma kesinleşen bu kararın mahkemeye gönderilmesiyle başlamaktadır. Bu nedenle ara muhakemeyi bir nevi idari yargı gerçekleştirmektedir. Bu yönüyle bu konunun tartışılmamış olması makul karşılanabilir. Ancak bir somut norm denetiminde ilk derece mahkemesi bu usulde iadenin işletilemeyeceğini ve bunun da hukuk devleti ilkesini benimseyen bir devlette olmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak AYM bu hususta görüş bildirmeyip usulün anayasaya uygunluğunu kanun koyucunun takdir yetkisine bağlamıştır.¹¹¹⁷

¹¹¹⁴ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 494.

¹¹¹⁵ Y5.CD, 6143/8979, 30.9.2019; Y4.CD, 19244/28181, 15.12.2017; Y18.CD, 33380/1432, 1.2.2016; Y11.CD, 17339/3763, 2.4.2009; YCGK, 122/180, 5.10.2010, Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 494.

¹¹¹⁶ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 494-495.

Bir görüş de gerekçe belirtmeden son soruşturmanın açılması kararının iade edilebileceğini savunmaktadır. Mısır, *Avukatın Görev Suçları*, 50.

¹¹¹⁷ AYM, 2013/58E., 2013/114K., 10.10.2013T.

E. Suç Tutanağının İadesi

Doktrinde bir görüşe göre¹¹¹⁸ Karayolları Trafik Kanunu m. 114'te yetkili merciler tarafından düzenlenmesi öngörülen tutanakta bir eksiklik söz konusu ise mahkeme tarafından bu tutanak iade edilebilecektir. Bu kapsamda yetkili makam veya mercii, eksiklikleri tamamlayarak yeni bir tutanak düzenleyerek mahkemeye bu belgeyi gönderecektir. Ayrıca bu görüşe göre iade kararına itiraz mümkün değildir. İddianamenin iadesine ancak savcı itiraz edebilecektir. Ayrıca CMK m. 267 uyarınca hâkim veya kanunda gösterilen durumlarda mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilmektedir.¹¹¹⁹ Bu tutanak hakkında ise itiraz kanun yoluna başvurma imkânı düzenlenmediği ifade edilmiştir. At yarışları kapsamında düzenlenen suç tutanağının iadesi hususunda ise görüşe rastlanmamıştır.

F. İcra Ceza Mahkemesine Verilen Şikâyet Dilekçesinin İadesi

Şikâyete bağlı icra iflas suçlarında, icra ceza mahkemesinde duruşmada ve soruşturmada savcı yer almamaktadır. Burada iddianameden söz edilemeyeceği için yargılamayı bağlayan fiil ve fail belirlemesinin bir şekilde gerçekleşmesi gerekir. İcra ceza mahkemesinde mahkeme İİK m. 451 gereği bu dilekçenin sınırlarıyla yani şikâyet dilekçesinde ileri sürülen iddia ve taleplerle bağlıdır.¹¹²⁰ Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre şikâyet dilekçesiyle bağlılık kuralı sebebiyle şikâyet dilekçesinin iadesi mümkün değildir.¹¹²¹ Mahkeme bu hususu değerlendiremeyecektir.

G. Görevsizlik Kararının İadesi

İddianame yerine geçen görevsizlik kararının iade edilmesinin mümkün olup olmadığıyla ilgili bir değerlendirmeye rastlanmamıştır. Niteliği itibariyle değerlendirildiğinde iddianamenin kabulü sonrası verilen görevsizlik kararının iadesi için de iadeden beklenen faydanın sağlanması olası değildir. Mahkemeler arası karşı görevsizlik kararı verilerek süreç

¹¹¹⁸ Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 542.

¹¹¹⁹ İstisnasız tüm hâkimlik kararlarına karşı süresinde başvurulmak şartıyla itiraz kanun yolu öngörülmüşken mahkeme kararlarına karşı ancak kanunun cevaz verdiği hallerde itiraz kanun yoluna başvurulabilir. Kanunun cevaz vermediği mahkeme kararlarına karşı hükümle birlikte istinaf veya temyiz kanun yoluna başvurulabilecektir. Yaşar - Otacı, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2/2573-2574.

¹¹²⁰ Doktrinde bu husus “şikâyet dilekçesiyle bağlılık kuralı” olarak ifade edilmektedir. Ruhi - Ruhi, *İcra ve İflas Suçları*, 27.

¹¹²¹ Bu görüşe göre Yargıtay ve genel mahkemelere sunulan iddianame yerine geçen belgeler iade edilebilmekte ancak şikâyet dilekçesi usulünde iddianame yerine geçen belgenin iadesi kurumu mümkün görülmemektedir. Duranoğlu, *Kamu Davasının Açılması*, 532-533, 541.

uzatılıp eksikler bir şekilde giderilebilir. Ancak iddianame yerine geçen belgeye bağıllık ilkesi gereği görevsizlik kararlarıyla davaya yeni vakaların eklenmesi mümkün olmayacaktır.

H. Değerlendirme

Suçlama belgesinin değerlendirilmesi neticesinde iadesine imkân tanınması, lekelenmeme hakkının tesisi bakımından oldukça önemlidir. Etkili yürütülmeyen soruşturma sonucunda kişilerin doğrudan sanık statüsüne sokulması lekelenmeme hakkı özünde adil yargılanma hakkını ihlal edecektir. Suçlama belgesinin bir süzgeçten geçmesi sayesinde kovuşturma evresi sağlıklı şekilde yürüyecektir. Etkili şekilde tamamlanmayan soruşturma sonunda kovuşturma evresinin de etkili bir şekilde tamamlanması beklenemeyecektir.

İddianame yerine geçen belgenin kamu davası açamayacağı görüşünün ileri sürdüğü fezlekenin iddianame niteliğine büründürülerek iadesinin mümkün kılınması önerisi, zorlama bir yorum olacaktır. Fezlekenin iddianame haline getirilip iddianamenin iadesi yolunu açacağı görüşü, özel kanunlarda yer alan düzenlemelere aykırı olacaktır.¹¹²² Kanun koyucu açık bir şekilde özel soruşturma usullerini belirlemiş, usul ve esaslarını ortaya koymuştur; bu nedenle söz konusu kabul, özel kanunlardaki düzenlemelere aykırılık teşkil edecektir.¹¹²³ Yeni ceza muhakemesini düzenleyen kanun koyucu eğer yeni düzenlemede iddianame yerine geçen belgelerin mevcudiyetini ortadan kaldırmak isteseydi bunu açıkça düzenlerdi. CMK'nın kabulünden sonra kanun koyucunun iddianame yerine geçen belgelerle ilgili düzenleme yapması bu usulün mevcudiyetinin meşruiyetini ortaya koymaktadır.

İadenin düzenlediği hükmün lafzına bakıldığında CMK m. 174/1'de "*iddianamenin ve soruşturma evrakının*" ifadesine yer verildiği de görülmektedir. Bu noktada "*soruşturma evrakı*" ifadesinin iddianame yerine geçen belge olduğu anlaşılmaya müsaitse de madde metninde "*soruşturma evrakının*" ifadesinin "ve" bağlacıyla iddianameye bağlandığı görülmektedir. Duruşmanın başlamasını düzenleyen CMK m. 191/3-b'de açıkça iddianame yerine geçen belgelerin duruşmada anlatılacağı düzenlemesi göz önünde bulundurulduğunda burada kanun koyucu dileseydi CMK m. 174 lafzında açıkça iddianame yerine geçen belge ifadesine yer verirdi sonucuna ulaşmak gerekmektedir.¹¹²⁴ Bu nedenle kavram ve hukuki

¹¹²² Baykal, *Kamu Davası*, 121.

¹¹²³ Aynı yönde bkz. Baykal, *Kamu Davası*, 121.

¹¹²⁴ Aynı yönde Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 490.

nitelik olarak soruşturma evrakı ifadesinin iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir.

İddianame yerine geçen belgeler kamu davasını doğrudan açma kabiliyetini haizdir. Bu belgeler mahkemesine verilmekle artık kovuşturma evresi başlamıştır. Bu yönüyle mahkemece kabul edilmeleri gerekmemektedir. İddianamenin iadesini düzenleyen CMK m. 174 hükmünde iddianame yerine geçen belgelerle ilgili bir ibareye yer verilmediği için lafzi yorumla bu belgeler iade edilemeyecektir.

Kamu davası açıldıktan sonra, henüz yargılama işlemleri yapılmamış olsa dahi kamu davası geri alınamayacaktır. Bu noktada artık soruşturma evresi tamamlanmıştır. Kovuşturma evresinden soruşturma evresine dönülemeyeceği için artık iddianame yerine geçen belge iade edilemeyecektir.¹¹²⁵ Bu halde artık kamu davası açıldığı için CMK m. 223 kapsamında verilebilecek hükümlerden biri tercih edilebilecektir. Bu eksiklikler yargılamanın esastan yürümesini engelliyorsa sanık hakkında derhal beraat kararı verilmesini gerektiren hallerde durma, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez (CMK m. 223/9) kuralı kapsamında beraat kararı verilmelidir.¹¹²⁶ Şüpheden sanık yararlanır ilkesi bunu gerektirmektedir.¹¹²⁷ İddianame yerine geçen belgenin de mahkemesine verilmesiyle birlikte kamu davası açılmıştır. Mahkeme iddianame yerine geçen belgede eksiklikler tespit ederse bu belgeyi iade edemeyecektir. Bunun istisnası AYM'nin iade yetkisinde görülmektedir. Kanun koyucu açıkça kovuşturmadan soruşturmaya dönülemez ilkesine aykırı bir kanuni düzenleme öngörmüştür. Kanaatimizce temel ilkelere aykırı düzenlemeler yapmak, kanun koyucunun özensizliğine bağlı olarak uygulama hatalarının kronikleşmesi sonucunu doğuracaktır. Ceza muhakemesinin kendi iç dinamiklerine ve sistematığına aykırı olan karmaşık ve temel ilkeleri göz ardı eden böylesi düzenlemelere yer vermekle kanun koyucu, kanun koyuculuk ödevine aykırı davranmaktadır.

¹¹²⁵ Kovuşturma evresine geçişle birlikte soruşturma tamamlanmıştır. Bu aşamada artık savcının dosya üstündeki kontrolü son bulacaktır. Eryılmaz, *Ceza Muhakemesi*, 96.

¹¹²⁶ Y13.CD, 2012/17552E., 2012/19690K., 25.9.2012T.; Şen - Berçik, “İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukiliği”, 343.

İsviçre hukukunda da yeterli delil varsa muhakemeye devam edilir. Kabul edilemezliği nedeniyle bir cezayı desteklemek için yeterli delil yoksa, savcılık kovuşturmadan kaçınmak ve bunun yerine muhakemeyi sonlandırmak zorundadır (CMK m. 319 parag. 1(a)). Kabul edilebilir delil eksikliği ancak iddianame sonrasında anlaşılırsa, mahkeme sanığı beraat ettirmek zorundadır.

¹¹²⁷ Maddi vakada fiilin gerçekleştiriliş biçimi yeterince açık değilse fiilin gerçekleştiriliş biçimi sanık lehine yorumlanmak durumundadır. Hilgendorf - Valerius, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*, 46.

İadeden beklenen faydanın sağlanabilmesi adına CMK m. 174 hükmünün iddianame yerine geçen belgeler için kıyasen uygulanabileceği akla gelebilir. Ancak kıyas için gerekli gerekçe ve ihtiyaç koşulunun sağlanması esastır. Teknik açıdan artık kovuşturma evresine geçilmekle ara muhakeme aşamasının dahil olduğu soruşturma evresine dönmek, başlamış olan kovuşturmadan soruşturmaya dönülmez ilkesi gereği mümkün değildir. Bu nedenle kıyas için mevcut ihtiyacın, gerekçenin temeli bulunmamaktadır. Kanaatimizce bu nedenle CMK m. 174'ün kıyasen uygulanıp iddianame yerine geçen belgelerin iade edilebileceği savunulamaz. Aynı şekilde Anayasa Mahkemesinin iade yetkisine ilişkin hüküm, istisnanın istisnası olduğu için yine kıyas uygulanamayacaktır.

CMK m. 174'ün kıyasen uygulanabileceği kabul edilirse iddianame yerine geçen belgelerin iade edilebilmesi için iade işleminin duruşma hazırlığı devresinde gerçekleşmesi gerekir. İddianame değerlendirmesinin duruşma hazırlığı devresinde gerçekleşmesine ilişkin CMUK tasarısında iddianamenin reddi kurumu düzenlenmişti. İddianamenin reddi usulü iddianamenin iadesiyle aynı kapsamda değildi. CMK'da iddianamenin iadesiyle birleştirilmeden önce iddianamenin reddi, CMUK tasarısında iddianamenin kabulünden sonra duruşma hazırlığı devresinde¹¹²⁸ yer alan bir usuldü.¹¹²⁹ Tasarının 179. maddesindeki düzenlemeye göre; kamu davasının açılabilmesi için yeterli delil iz, eser ve emarelerin toplanmamış olur ve bu nedenle de yeniden araştırma yapılması gerekirse mahkeme, iddianamenin ve soruşturma evrakının verilmesinden itibaren beş gün içinde iddianamenin reddine karar verebilmekteydi.¹¹³⁰ Tasarının 180. maddesine göre savcının ret kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurabilmesi mümkündü. Savcının yeniden yapacağı soruşturma kapsamında gerekli araştırmanın ardından suçun işlendiğine dair yeterli şüpheyi gerektirecek

¹¹²⁸ Türkiye Barolar Birliğinin değişiklik gerekçesine göre (m. 2) iddianamenin reddi, duruşma hazırlığı devresi içinde düzenlenmiştir. Türkiye Barolar Birliği tarafından oluşturulan "CMUK Tasarısı" Hakkında Komisyon Tarafından Hazırlanan Genel Gerekçe, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2004_cmuk_taslak.pdf 10.

Şahin ve Özgenç ise beş günlük iade-ret aşamasının nereye ait olduğunun bilinmediği kanaatindedir. Cumhur Şahin - İzzet Özgenç, "CMUK Tasarısı (2002) Üzerine Düşünceler", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık 1999), 8

¹¹²⁹ Karakurt, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakemenin Yenilenmesi*, 10. "Sanığın lehine olarak iddianamenin değiştirilmesi veya geri alınması" da 2000 CMUK tasarısında yer alan usullerden biriydi. Nur Centel, "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım", *Prof. Dr. Mahmut Tevfik Bırsel'e Armağan* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001), 498.

¹¹³⁰ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 109; Türkiye Barolar Birliği tarafından oluşturulan "CMUK TASARISI" Hakkında Komisyon Tarafından Hazırlanan Genel Gerekçe, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2004_cmuk_taslak.pdf, 10; Şahin - Özgenç, "CMUK Tasarısı (2002) Üzerine Düşünceler", 8

delillerin elde edilmesi halinde iddianameyi mahkemesine gönderecek; eğer yeterli delil¹¹³¹ yine elde edilememiş olursa kovuşturmaya yer olmadığı kararı verecekti. Maddenin gerekçesinde soruşturmanın gereği gibi tamamlanmadan dava açılmasının sakıncaları, duruşmanın uzamasının engellenmek istendiği belirtilmiştir İddianamenin reddi, iddianamenin iadesinden farklı olarak mahkemenin yeterli şüphe hususunda eksiklik sonucu düzenlenip gönderilen iddianame kabul edildiğinde mahkemenin soruşturmayı bizzat kendisinin genişletmesi gerektiğini düşünmesidir.¹¹³² Bu evrede esasa ilişkin bir değerlendirmede bulunmaktadır. Mahkeme iddianamenin reddi kararıyla savcılığın kendi işini mahkemeye devretmesini engellemektedir.¹¹³³ Bu açıdan *ratio legis* farklılığı dikkate alındığında iddianame yerine geçen belgenin iadesi CMK m. 174 düzenlenmediği için teknik olarak bu belgenin reddine ilişkin hüküm ihdas edilmesini savunmak yerinde olmayacaktır. İddianamenin reddi müessesesi, CMK'nin mevcut iki evreli kurgusuna tamamen aykırıdır. Neticede mevcut ceza muhakemesi sisteminde söz konusu taslak kanunlaşmamış ve böyle bir usul benimsenmemiştir. Bu usulün CMK'nin iki evreli sistematığında çözüm olabileceğini savunmak da mümkün olmayacaktır. Duruşma hazırlığı devresi kovuşturma evresine dahil olduğundan, artık bu evreden geri dönülemeyecektir.

Kanaatimizce iddianame yerine geçen belgeler kovuşturmanın omurgasını, yol haritasını oluşturduğundan bu belgelerde yer alan eksiklikler giderilmeden ve hatalar düzeltilmeden yargılamaya devam etmek sağlıklı olmayacaktır. İddianame yerine geçen belgelerin iadeye konu olmaması, ceza dosyasında etkili bir soruşturmanın gerçekleşip gerçekleşmediği denetime tabi olmayacak ve eksikliklere zamanında müdahale edilemeyecektir.¹¹³⁴ Soruşturma yetkisini haiz olanlar, şüpheli olarak belirlediği kişiler hakkında doğrudan kamu davasını açma yetkisini de elinde bulundurmaktadırlar.¹¹³⁵ Bu durumda etkili ve eksiksiz bir soruşturmanın yürütülüp yürütülmediği de herhangi bir

¹¹³¹ İddianame ya da iddianame yerine geçen belgenin düzenlenip görevli mahkemeye gönderilebilmesi için gerekli olan yeterli şüphe kavramı yeterli delil kavramından daha geniş bir anlam ifade etmektedir (Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 521). Ancak bu savcının delil toplamadan soyut ve dayaksız iddialara dayalı olarak iddianame düzenleyebileceği anlamına gelmez (Fatih Birtek, "Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/2 (Haziran 2013), 958). Yeterli delil, yeterli şüpheye ulaşılması için gereken bir enstrümandır.

¹¹³² Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 109-110.

¹¹³³ Aydın, *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*, 110.

¹¹³⁴ Gölcü, *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi*, 11.

¹¹³⁵ Özkol, *İddianamenin İadesi*, 10.

denetime tabi tutulamayacaktır. Ara muhakeme aşamasının olmaması, şüphelilerin doğrudan sanık statüsüne sokulması sonucu doğuracaktır. Bu da lekelenmeme hakkı bakımından oldukça sakıncalıdır. Bu noktada mahkeme tarafından ek iddianame düzenlenmesine ilişkin uygulamanın iddianame yerine geçen belgeler için de uygulanması bir çözüm olarak düşünülebilir. Uygulamanın geliştirdiği bu yöntem özellikle duruşmada suç işlenmesi ve benzeri durumlarda artık kovuşturmadan soruşturmaya dönülemeyecek durumlarda işlevsel olarak kullanılmaktadır. İddianamedeki hata ve eksiklikler ek iddianameyle düzeltilmek istendiğinde bu yeni belgede de hata ve eksiklikler mevcut olabilir. Ek iddianame asıl iddianamenin devamı niteliğindedir. Bu nedenle ek iddianame soruşturma defterine kaydedilip esas numarası alamamaktadır. Mevzuatta ve özellikle CMK’da ek iddianame ya da ek iddianame yerine geçen belge düzenlenmesinin kanuni dayanağı bulunmamaktadır. Bu kapsamda tekrar iadesi de mümkün olmamaktadır.¹¹³⁶ Yargıtay ise bazı kararlarında¹¹³⁷ ek iddianame düzenlenmesini hukuka aykırı bulup kararı bozmakta bazı kararlarında¹¹³⁸ ise ek iddianame düzenlettirilmemesini hukuka aykırı bulup kararı bozmaktadır. Uygulamada da bir birlik bulunmamaktadır. Kanuni bir temeli bulunmayan ek iddianame uygulamasının kıyasen ek iddianame yerine geçen belge düzenlenmesiyle iade için beklenen faydanın sağlanamayacağı kanaatindeyiz. Ayrıca bu noktada kıyas edilecek hükmün bulunmaması da ek iddianame yerine geçen belge düzenlettirme uygulamasına cevaz vermeyecektir.

Uygulamada eksik, fiil belirlemesi muğlak ve şüphelinin açıkça belirtilmediği iddianamenin sehven kabul edilmesinden veya 15 günlük kanuni sürenin geçmesinden sonra bazı ilk derece mahkemelerinin “iddianamenin açıklatılması kararı” verdikleri görülmektedir.¹¹³⁹ Bu usulün, iadesi gereken iddianame yerine geçen belgeler için uygulanabileceği bir çözüm olarak düşünülebilir. Uygulamada iddianame açıklatılması ve kapsamının ortaya konması için Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmektedir.¹¹⁴⁰ Bu karar kanuni bir dayanağa sahip olmasa da “iddianamede, sanıklara yüklenen ve suç olduğu kabul edilen eylemlerin neler olduğu mevcut delillerle ilişkilendirilerek gösterilip eylemler açıklanmadığı için bu eksiklerin giderilmesi bakımından iddianamenin açıklatılmasına,

¹¹³⁶ Uğur, *İddianame*, 61.

¹¹³⁷ Y3.CD, 2010/1657E., 2011/5554K., 21.4.2011T. Uğur, *İddianame*, 61.

¹¹³⁸ Y3.CD, 2011/34199E., 2012/40180K., 28.11.2012T.; Y6.CD, 2009/18516E., 2010/18169K., 9.11.2010T. Uğur, *İddianame*, 60.

¹¹³⁹ Şen - Berçik, “İddianamenin Savcıya Açıklatılmasının Hukukiliği”, 342; Çapar, *Fiilde ve Hukuki Nitelikte Değişiklik*, 22.

¹¹⁴⁰ Çapar, *Fiilde ve Hukuki Nitelikte Değişiklik*, 22.

iddianamenin açıklanması için dosyanın ... Başsavcılığa gönderilmesine” gerekçesine dayanılmaktadır.¹¹⁴¹ Yargıtay da bu kararı bazı kararlarında hukuka aykırı olarak değerlendirmemektedir.¹¹⁴² Ancak iddianame ve iddianame yerine geçen belgeye bağlılık ilkesi gereği (CMK m. 225/2) mahkeme, mevcut iddianamede ve iddianame yerine geçen belgedeki maddi olay ve olgularla bağlı olduğu için bu gerekçeyle kanuna dayanmayan bu usule yönelik karar veremez. İddianamenin maddi içeriğiyle ilgili belirlemenin yapılması gereken yer, soruşturma evresidir. Ceza muhakemesi bir yetki hukukudur. Ayrıca iddianame ve iddianame yerine geçen belgeyle bağlı olan mahkeme, bu belgeleri açıklatıp davaya yeni maddi olay ve olgular ekletmekle davasız yargılama olmaz ilkesini (CMK m. 225/1) ihlal etmektedir.¹¹⁴³ Bu nedenle iddianame yerine geçen belgenin açıklanması usulünün iddianame yerine geçen belgenin iadesinin muadili olamayacağı kanaatindeyiz.

Her bir iddianame yerine geçen belgenin iadesi hususundaki görüşler değerlendirildiğinde öncelikle Yüce Divan, 6216 sayılı Kanun m. 57/3 gereği iade kararı vermeye yetkili kılınmıştır. Kanaatimizce bu düzenleme, ceza muhakemesi evreleri bakımından hatalı bir hükümdür. Hali hazırda başlamış kovuşturmada sevk belgesinin tekrar TBMM’ye gönderilmesinin yargılamayı nasıl bir pozisyona yerleştirdiği de kanunda açıklanmamıştır. İfadeye itiraz hususunda da sessiz kalınmıştır. Bu noktada ilgili madde düzenlemesinin CMK’nın öngördüğü ikili evre sistemine tamamen aykırı olduğu kanaatindeyiz.

Suç tutanağı bakımından kanunda iade hususu düzenlenmemiş ve CMK m. 174’e atıf yapılmamıştır. Bu noktada genel olarak iddianame yerine geçen belgelerin iadesine ilişkin değerlendirmelerin suç tutanağı için de geçerli olduğu kanaatindeyiz.

İcra ceza mahkemesine sunulan şikâyet hususunda değerlendirme yapıldığında burada teknik anlamda iadede söz etmek mümkün görünmemektedir. İcra ceza mahkemesinde taleple bağlılık kuralı mutlak değildir. Yargıtay da aynı kabuledir.¹¹⁴⁴ Mahkeme alacaklının

¹¹⁴¹ Şen - Berçik, “İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukiliği”, 342.

¹¹⁴² Y4.CD, 2014/17842E., 2015/24895K., 19.3.2015T. Karar için bkz. Çapar, *Filde ve Hukuki Nitelikte Değişiklik*, 22.

¹¹⁴³ Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 130.

¹¹⁴⁴ “İcra ve İflas Kanunu’nda kendine özgü bir yargılama sistemi öngörülmesinin bu Kanun’da düzenlenen suçlara ilişkin yapılan yargılama işlemlerinin ceza yargılaması faaliyeti olmadığı anlamına gelmemesi, aksine sınırlayıcı bir hüküm bulunmadığı takdirde ve özel kanunun amaç ve prensiplerine uygun düştüğü ölçüde “somut gerçeğin her türlü kuşkudan uzak bir biçimde kesin olarak saptanması” amacı ve “adaletin tam olarak gerçekleşmesi için, öne sürülen ve olaya ışık tutabilecek nitelikteki tüm yasal kanıtların araştırılıp tartışılması” zorunluluğunun anılan suçlara ilişkin yapılan yargılamalarda da aynen geçerli

talebiyle bağılı olsa da re'sen değerdendirebileceğı hususlar bulunmaktadır. Ancak bu durum şikâyetin iade edilebileceğı şekilde yorumlanamaz. Kendine özgü bir kamu davası söz konusu olduğı için ve soruşturma evresiyle savcı dahil olmadığından dilekçenin alacaklıya iade edilmesi mümkün değildir. Bu durumda mahkeme süreci yürütecek ve eksiklik ve hataları kendisi bizzat düzelterek veya düzeltirecektir.

Görevsizlik kararı ise diğer iddianame yerine geçen belgelerin barındırdığı sakıncaları barındırmamaktadır. İddianame ara muhakeme aşamasından geçmekte, soruşturma savcı tarafından tamamlanmaktadır. Bu aşamadan sonra bu kararın iddianame yerine geçtiğı nokta ise görevli olduğı düşünölen mahkemede tekrar savcının dahil olmadan ve kabul işlemi gerekmeden kamu davasını başlatmasıdır. Niteliğı itibariyle değerdendirildiğinde iddianamenin kabulü sonrası verilen görevsizlik kararının iadesi için de iadedden beklenen faydanın sağlanması olası değildir. Mahkemeler arası karşı görevsizlik kararı verilerek süreç uzatılıp eksikler bir şekilde giderilebilir. İddianamenin maddi ve şekli unsurlarıyla ilgili eksikliklerin hali hazırda değerdendirildiğı ara muhakeme aşaması tamamlandığı için bu belgeler için iade imkânının öngörölmemiş olması bir eksiklik olmayacaktır.

Son olarak iddianame yerine geçen belgelerde iade usulünün işletilemeyecek olması, özünde lekelenmeme hakkı olmak üzere adil yargılanma hakkının ihlali yönünden oldukça sakıncalıdır. Mahkeme soruşturmanın etkili yürütölüp yürütölmediğı hususunu inceleyememektedir. Kişiler doğrudan sanık statüsüne sokulmaktadır. Bu durumun hukuk devleti olduğunu iddia eden bir ölkede rasyonel bir gerekçesi bulunmamaktadır. Olması gereken hukuk noktasında iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmaması gerektiğinin en güçlü argümanını, bu belgelerin iadeye tabi olamamaları oluşturmaktadır. Bu nedenle kanun koyucunun iddianame yerine geçen belge üst başlığında etkili bir çözüm oluşturmaları elzemdir.

olması, icra ceza muhakemesinde İİK'nın on altıncı babında düzenlenen takibi şikâyeteye bağılı suçlar bakımından resen araştırma ilkesi kabul edilmemiş ise de bu hususun İİK'nın 351. maddesiyle sınırlı olması sebebiyle şikâyetin süresinde olup olmadığı veya usulüne uygun şekilde yapılip yapılmadığı gibi hususların icra ceza mahkemesi tarafından resen incelenmesinde zorunluluk bulunması, İİK'da icra ceza muhakemesine ilişkin düzenlemelerin, şikâyet dilekçesinde gösterilmiş icra dosyasının dosya arasına alınarak incelenip ödeme emri tebliğinin usulüne uygun olup olmadığı ve bu bakımdan icra takibinin kesinleşip kesinleşmediğı hususlarının kendiliğinden dikkate alınmasına engel teşkil etmemesi, ... 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun on altıncı babında yer alan takibi şikâyeteye bağılı suçlar bakımından alacaklının şikâyet hakkının doğup doğmadığının tespiti için icra takibinin kesinleşip kesinleşmediğinin ve bu bağlamda şikâyetin usule uygun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla icra dosyasında borçluya yapılan ödeme emri tebliğinin usulüne uygun şekilde yapılip yapılmadığının icra ceza mahkemesince resen dikkate alınması gerektiğı kabul edilmelidir." YCGK, 2018/430E., 2021/268K., 10.06.2021T.

V. ATILI SUÇUN SERİ MUHAKEME, BASİT YARGILAMA, ÖNÖDEME VEYA UZLAŞTIRMAYA TABİ OLMASI

Önödeme usulünün uygulanmasını gerektiren bir suçtan dolayı, kamu davası açılmak üzere “*özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan doğruya mahkemeye intikal etmesi halinde*” önödeme hükümlerinin uygulanması mümkün görülmektedir (TCK m. 75/2).¹¹⁴⁵ İddianame yerine geçen belgenin mahkemesine gönderilmesiyle kamu davasının açıldığı hallerde kanun koyucu kovuşturma evresinde de önödeme usulünün uygulanmasını gerekli görmüş ve açık düzenleme öngörmüştür. Mahkeme, kovuşturma evresinde sanığa isnat edilen suçun önödeme kapsamında olduğunu görmesi halinde önödemeye ilişkin hükümler dairesinde belirleyeceği parayı yargılama giderleriyle birlikte on gün içinde devlet hazinesine ödenmesini sanığa bildirir.¹¹⁴⁶ Bu kapsamda iddianame yerine geçen belge düzenleyen soruşturmacılar önödeme usulünün uygulanmasını göz ardı etmişlerse de bu eksiklik kovuşturma evresinde giderilebilecektir.

Seri muhakeme, basit yargılama ve uzlaştırma hususunda iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasında ne şekilde hareket edileceği hususu kanunda düzenlenmemiştir. Ancak uzlaştırmayla ilgili yönetmelikle düzenleme öngörülmüştür.

Uzlaştırma genel itibariyle soruşturma evresinde uygulanma gereği esasına dayanmaktadır. Ancak bazı sınırlı durumlarda kovuşturma evresinde de bu usul uygulanabilmektedir.¹¹⁴⁷ Uzlaştırma Yönetmeliği m. 22/1’de kovuşturma evresinde uzlaştırma usulünün uygulanabileceği haller gösterilmiştir. AYM de, önüne gelen bir norm denetimi kapsamına kamu davası açıldıktan sonra uzlaştırmanın, soruşturmada uzlaştırma teklifinde bulunulması gerektiğinin kovuşturma aşamasında belirlenmesi, kovuşturma konusu suçun hukuki niteliğinin değişmesi nedeniyle uzlaştırma kapsamında olduğunun anlaşılması, kovuşturma aşamasında kanun değişikliği nedeniyle suçun uzlaştırma kapsamına girmesi, savcı tarafından iddianame düzenlenmeksizin, iddianame yerine geçen belgeyle doğrudan mahkeme önüne gelen uzlaştırmaya tabi bir suçun varlığı hâlleriyle sınırlı olduğuna hükmetmiştir.¹¹⁴⁸ İddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının yürütülmesi usulünde

¹¹⁴⁵ Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 824-825.

¹¹⁴⁶ Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 824-825.

¹¹⁴⁷ Yunus Emre Bakar, *Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 124.

¹¹⁴⁸ AYM, 2018/101E., 2019/3K., 13.2.2019T.;

savcı tarafından gerçekleştirilen bir soruşturma evresi ve uzlaştırma süreci söz konusu olmadığından kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma evresinde uzlaştırma hükümlerinin uygulanması sanık haklarının tesisi noktasında bir gereklilik teşkil etmektedir.¹¹⁴⁹

İddianamenin kabulüyle kamu davası açıldığı hallerde mahkeme, uzlaştırma ve seri muhakeme usulünün uygulanması gerekirken bu usulün uygulanmadığını fark etmesi üzerine iddianameyi iade edemeyecektir. Kovuşturmadan soruşturmaya dönülemeyeceği için iade usulü işlerlik kazanamayacaktır. Bu halde kamu davasının durması ve dosyanın seri muhakeme veya uzlaştırma usulü uygulanmak üzere uzlaştırma bürosu veya Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi, sonuca göre düşme veya yargılamanın devamına karar verilmesi gerekmektedir.¹¹⁵⁰ İddianame yerine geçen belge ile kamu davası açılması usulünde mevzuata göre bu belgelerin iadesi teknik açıdan mümkün değildir. Soruşturma evresinde uzlaştırma veya seri muhakeme usulü uygulanmamışsa iade ile sorun çözülemeyecektir. Bu noktada iddianamenin kabulünde ileri sürülen çözüm önerisinin iddianame yerine geçen belge ile kamu davası açılmasında da işlerlik kazanması doğru olacaktır. Bu halde mahkeme davanın durması kararı vermelidir. Burada kovuşturma evresinde uzlaştırma usulünün uygulanması mümkün olduğu için mahkeme dosyayı uzlaştırma bürosuna göndermeli¹¹⁵¹ ve davanın durması kararı vermelidir.¹¹⁵² Uzlaştırma başarıya ulaşırsa davanın düşmesi kararı verilmeli, aksi halde yargılamaya devam olunmalıdır. Seri muhakeme için de dava dosyası Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmeli, sonuca göre düşme ya da yargılamanın devamına karar verilmelidir.

Basit yargılama usulü bakımından ise doktrinde bir görüşe¹¹⁵³ göre CMK m. 251/1’de asliye ceza mahkemesinin, “*iddianamenin kabulünden sonra*” basit yargılama usulünün uygulanmasına karar verilebileceği düzenlense de iddianame düzenlenmeksizin doğrudan

Aynı yönde inceleme için bkz. Uğur Aşkın - Veysel Topuz - Burak Bilge, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 166. Mustafa Aydın Işık, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 92.

¹¹⁴⁹ Yerdelen - Özbek vd., *Uzlaştırma*, 274.

¹¹⁵⁰ CMK m. 254: “*Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, kovuşturma dosyası, uzlaştırma işlemlerinin 253 üncü maddede belirtilen esas ve usûle göre yerine getirilmesi için uzlaştırma bürosuna gönderilir.*”

¹¹⁵¹ Ebubekir Yıldırım, *Türk Hukuk Sisteminde Uzlaştırma Kurumu* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2020), 104; Balcı Demirel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, 142; Yerdelen - Özbek vd., *Uzlaştırma*, 276.

¹¹⁵² Burada uzlaştırma bürosu dosyayı uzlaştırmacıya tevdi edecektir. Yıldırım, *Türk Hukuk Sisteminde Uzlaştırma Kurumu*, 104.

¹¹⁵³ Mahmut Koca, “Ceza Muhakemesinde Basit Yargılama Usulü”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/2 (Aralık 2020), 181-182.

kamu davasının açıldığı istisnai durumlarda mahkemenin basit yargılama usulünün uygulanmasına karar verme yetkisinin olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Kanaatimizce de iddianame yerine geçen belgeyle asliye ceza mahkemesinde kovuşturma evresine geçildiğinde mahkemenin basit yargılama usulünü uygulamasında herhangi bir engel söz konusu değildir. CMK m. 251/1’de “*iddianamenin kabulünden sonra*” ifadesi, kovuşturma evresinde bu usulün uygulanabileceğini ve bu usulün seri muhakemeden farklı olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Hükmün ratio legisinden iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açıldığında basit yargılama usulünün uygulanamayacağı sonucu çıkarılamayacaktır.

İddianame düzenlenme söz konusu olmaksızın iddianame yerine geçen belgeyle kamu davasının açıldığı durumlarda mahkeme, davanın basit yargılamaya tabi olup olmadığını değerlendirmeden önce, isnat konusu suçun önödeme ve uzlaştırma kapsamında olup olmadığını araştırmalıdır.¹¹⁵⁴ Isnat konusu suç, önödeme veya uzlaştırma kapsamında ise önce bu usuller işletilmeli, buradan sonuç alınamadığında ise basit yargılama usulüne karar verilmelidir.¹¹⁵⁵

Doktrinde bir görüşe göre Yüce Divana sevk usulünde ise önödeme, uzlaştırma, basit yargılama ve seri muhakeme usulünün uygulanmaması sebebiyle iade nedenlerine geçerlilik tanınması, özü gereği bu usulde mümkün değildir.¹¹⁵⁶ Diğer görüş¹¹⁵⁷ ise Yüce Divana sevk soruşturmasında uzlaştırmanın mümkün olduğunu savunmaktadır. Ancak bu görüş uzlaştırmayı kimin yapacağı hususunun açık olmadığını ve bu hususta gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Katıldığımız diğer bir görüşe¹¹⁵⁸ göre Meclis Soruşturma Komisyonu tarafından düzenlenen dosyanın, uzlaştırmaya tabi bir suç söz konusu ise uzlaştırma bürosuna gönderilmesini engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Buna rağmen Cumhurbaşkanının kişisel bir suçtan yargılanmasıyla ilgili özel bir muhakeme türü belirleyen anayasa koyucunun bu hususta genel hükümlere gönderme yapmaması, çok özellikli bir durum olması sebebiyle unutulduğu şeklinde yorumlanmalıdır. Bu kapsamda iddianame yerine geçen sevk kararı CMK m. 174 anlamında iade edilemeyeceği için ve uzlaştırma usulü soruşturma evresinde uygulanmadan düzenlenen sevk belgesi kamu davasını başlatacağı için

¹¹⁵⁴ Koca, “*Ceza Muhakemesinde Basit Yargılama Usulü*”, 182.

¹¹⁵⁵ Koca, “*Ceza Muhakemesinde Basit Yargılama Usulü*”, 182.

¹¹⁵⁶ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, 178.

¹¹⁵⁷ Akbulut, “*Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar*”, 96.

¹¹⁵⁸ Değirmenci, *Uzlaştırma*, 205, 311.

uzlaştırma usulünün kovuşturma evresinde uygulanması gerektiği savunulmuştur. Ardından genelleme yapılarak iddianame düzenlenmeksizin iddianame yerine geçen belgenin mahkemesine gönderilip kamu davasının açılması usulünde uzlaştırmanın kovuşturma evresinde uygulanacağı ifade edilmiştir. Buna gerekçe olarak da genel usulde uzlaştırma usulü uygulanmadan düzenlenen iddianame iade edilebilirken CMK m. 174 kapsamında iddianame yerine geçen belgenin iadesi söz konusu olamayacağı için kovuşturma evresinde uzlaştırmanın uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür. Kanaatimizce elbette AYM'nin 6216 sayılı Kanuna dayalı olarak iddianame yerine geçen belgeyi iade yetkisi bulunmaktadır. Ancak bu usul genel muhakeme kurallarından ayrı olduğu için en doğru çözüm kovuşturma evresinde uzlaştırma hükümlerinin uygulanmasıdır. Ayrıca görev suçlarında uzlaştırma hükümlerinin uygulanabilmesi şartları mevcut değildir. Bu suçlar şikâyet tabi değildir ve uzlaştırma kapsamındaki suçlar arasında yer almamaktadır. Bu uygulama yalnızca Cumhurbaşkanının uzlaştırma kapsamında kalan kişisel suçları için işlevsel olacaktır.

Seri muhakeme hükümlerinin uygulanması noktasında da aynı sonuca ulaşmak gerekmektedir. Kovuşturma evresinde seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için dosyanın TBMM'ye gönderilmesi ve soruşturma komisyonu ile Cumhuriyet başsavcılığının koordine biçimde muhakeme faaliyetlerini yürütmesi gerekir.

VI. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGENİN DURUŞMADA OKUNMASI VE ANLATILMASI

CMK m. 191/1'e göre mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklamaktadır. Kanun koyucu burada iddianame yerine geçen belgenin kabulü kararının okunmasından söz etmemiştir. Özel kanuni düzenlemelere bakıldığında da iddianame yerine geçen belgenin iddianame gibi bir kabul usulüne tabi tutulmadığı görülmektedir. Bu nedenle CMK m. 191'de iddianame yerine geçen belgenin okunması düzenlenmemiştir. Kabule tabi olmamanın iddianame yerine geçen belgelerin en temel unsuru olduğunun dayanağını bu madde oluşturmaktadır. CMK m. 191/3-b "*iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi*" ifadesiyle iddianame yerine geçen belgenin bir suçlama belgesi olduğunu kabul etmekte ancak bunların kabule tabi olmadığını dolaylı olarak ifade etmektedir.

Yargıtay sadece görevsizlik kararı hususunda bu kararın okunmadan duruşmaya başlanamayacağını kabul etmektedir. Yargıtay bir kararında "*Saniğa, 09/07/2015 tarihli*

*duruşmada alınan savunmasında, iddianame yerine geçen belge olan... Ağır Ceza Mahkemesinin 17/10/2014 tarih ve 2014/167 E 2014/147 K sayılı görevsizlik kararı okunmadan, iddianamenin okunması ile yetinilerek sorgusu yapılmak suretiyle 5271 sayılı CMK'nın 191/3-b maddesine aykırı davranılarak savunma hakkının kısıtlanması, bozmayı gerektirmiş... ”.*¹¹⁵⁹ Bu kararda Yargıtay, görevsizlik kararına istinaden karar eline ulaşan mahkemenin görevsizlik kararını okuyarak duruşmaya başlaması gerektiğini ve yargılamanın görevsizlik kararı dikkate alınarak yürütülmesi gerektiği vurgulamıştır.¹¹⁶⁰ Bunun dışında diğer iddianame yerine geçen belgelerin okunmasıyla ilgili bir hususa değinilmemiştir. Ancak görevsizlik kararı bakımından da Yargıtay uygulaması, bu belgelerin kabule gerek olmadığı yönündedir. Burada kanaatimizce iddianame yerine geçen belgenin okunması bu belgelerin kabul edildiği anlamına gelemeyecektir.

Kabul veya kabul edilmiş sayılma dışında, CMK m. 191/2 hükmü değişikliğe uğramadan önce duruşmanın başındaki kabul kararının okunmasından farklı olarak iddianame veya iddianame yerine geçen belgenin duruşmada okunacağı düzenlenmekteydi.¹¹⁶¹ Çok kapsamlı ve içeriği yoğun belgelerde ise bunların tamamının duruşmada okunması söz konusu idi ve bu da günlerce sürebilmekteydi.¹¹⁶² Uygulamada ise yargılama sürecini çıkmaza sokan bu okuma yerine duruşma tutanağına “iddianame okundu” yazılmaktaydı. Duruşmanın nasıl

¹¹⁵⁹ Y2.CD, 2019/13938E., 2020/4038K., 04.03.2020T. Karar için bkz. Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 28; Aynı yönde Y1.CD, 722/5889 E. ve K., 14.7.2008T. Karar için bkz. Ünver - Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 782. Aynı yönde BAM kararı için bkz. “Polatlı 1. Asliye Ceza mahkemesinin 13.12.2021 tarihli talimat duruşmasında sanığa iddianame yerine geçen belge olan görevsizlik kararı (talimat ekinde yok) okunmadan, iddianamenin okunması ile yetinilerek sorgusu yapılarak savunması alınmak suretiyle 5271 sayılı CMK'nın 191/3-b maddesine aykırı davranılarak savunma hakkının kısıtlanması usul ve yasaya aykırı olduğundan ... hükmün bozulmasına” Bursa BAM 14.CD, 2022/473E., 2023/1412E., 23.6.2023T. kazanci.com.tr

¹¹⁶⁰ Çalışkan, *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*, 28.

¹¹⁶¹ İddianamenin okunmasıyla iddianamenin kabulü kararının okunması aynı anlamda değildir. İddianamenin kabulü kararının okunmasıyla duruşmaya başlandığı hâkim tarafından zapta geçmektedir. (Albayrak - Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 573). İddianamenin kabulü kararının verildiğine ilişkin duruşma hazırlığı tutanağının düzenlendiği tarih kamu davasının açıldığı tarihtir (YCGK, 2011/85E., 2011/94K., 17.5.2011T. Karar için bkz. Albayrak - Ali Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 544).

¹¹⁶² İddianame ve iddianame yerine geçen belgenin anlatılmasına ilişkin hüküm, 2845 sayılı mülga Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 20'ye göre “Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar acele işlerden sayılır ve bu suçlara ilişkin davalara adli ara vermede de bakılır. Bu davalarda Cumhuriyet savcılığı, sanığın kimliğini, suç teşkil eden eylemin neden ibaret olduğunu, kanunî unsurları ile uygulanması istenen kanun maddelerini ve delilleri belirtmek suretiyle iddianameyi özetleyerek okuyabilir.” şeklindeki hükümle benzer şekilde düzenlenmiştir. Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 500.

Söz konusu değişiklik iddianamenin bir bütün olarak tamamının okunması uygulamasından vazgeçilmiştir. Bu yolla yargılamanın hızlandırılması amaçlanmıştır. Artuç, *Pratik Ceza Muhakemesi Hukuku*, 891

yapıldığı, kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapılıp yapılmadığı, ancak tutanakla ispat olunabilir ve tutanağa karşı yalnız sahtecilik iddiası yöneltilebilir kuralı (CMK m. 222) karşısında iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgenin okunup okunmadığını ispatlayıp bunu bozma sebebi saydırmak imkân dahilinde görülmemekteydi.¹¹⁶³ Bazı Yargıtay kararlarında ise iddianame veya iddianame yerine geçen belgenin okunmaması bozma sebebi olarak değerlendirilmekteydi.¹¹⁶⁴ Aksi yönde bu eksikliğin, suçlama ve uygulanması istenen kanun maddesi hakkında sanık yeteri kadar bilgilendirilmişse bu eksiklik bozma nedenleri arasında da sayılmadığı için eksikliğin ikmal edilebileceği ve bu sebeple kararın bozulmaması gerektiği yönünde Yargıtay kararları bulunmaktadır.¹¹⁶⁵ Yeni düzenlemeyle iddianame veya iddianame yerine geçen belgenin anlatılmamasının bozma nedeni sayılacağı söylenebilir.¹¹⁶⁶ Kanaatimizce sanığın suçlama belgesinin içeriği hakkında yeterince bilgilendirilmiş olması, bu belgelerin anlatılmasına bağlıdır. Bu yönüyle iddianame veya iddianame yerine geçen belgenin duruşmada anlatılmaması silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkesi için sorun teşkil edecektir. Söz konusu değişiklik AYM önüne norm denetimi kapsamında iptal talebiyle gelmiştir. İptal gerekçesi olarak “adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan isnadı öğrenme ve savunma yapma haklarının kısıtlandığı, adil yargılanma hakkını ihlal eden düzenlemenin hukuk devleti ilkesiyle de çeliştiği” ileri sürülmüştür. AYM inceleme neticesinde yerinde olarak “dava konusu kural düzenlenirken kanun koyucu tarafından sanığa iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi hakkında bilgi sahibi olma imkânı sağlanarak adil yargılanma hakkı kapsamında olan isnadı öğrenme hakkının güvence altına alındığı anlaşılmaktadır. Bu itibarla yargılamanın gereksiz yere uzamasını önlemek amacıyla kamu yararı gözetilerek duruşmada iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgenin

¹¹⁶³ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 807.

¹¹⁶⁴ Örnek karar için bkz. “Sanığın ilk savunması alınırken iddianame veya iddianame yerine geçen belgenin okunmaması suretiyle CMK’nın 192/2-b maddesine aykırı davranılması...” Y17.CD, 2015/26508E., 2017/16521K., 25.12.2017T.; “Sanığın yakalama yoluyla savunması alınırken, iddianame yerine geçen ... Asliye Ceza Mahkemesinin ... tarihli görevsizlik kararının okunmaması suretiyle CMK’nın 191/3. maddesine muhalefet edilerek savunma hakkının kısıtlanması...” Y15.CD, 2017/9211E., 2019/11541K., 12.11.2019T. Taneri, *Ceza Muhakemesi*, 675, 677.

¹¹⁶⁵ YCGK, 2013/1464E., 2013/61K., 19.2.2013T.; YCGK, 1467/610, 17.12.2013T. Ancak iddianame veya iddianame yerine geçen belgeden sanığın haberdar edilmemesi üzerine bir de okunamaması/anlatılmaması halinde savunma hakkının sınırlandığı yönünde kararlar da bulunmaktadır. YCGK, 140/277, 4.6.2013T. Kararlar için bkz. Albayrak - Ali Çelik, *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*, 575.

¹¹⁶⁶ Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 758;

Suçlama belgesi *Barreto Leiva/Venezuela* (Inter-American Court of Human Rights, 17.11.2009) davasında mahkemenin sanığa bildirdiği olgularla suçlama belgesi ve mahkûmiyet kararı arasında uyum olması gerektiğini vurgulamıştır. Ruggeri, *Audi Alteram Partem*, 358.

okunmasının yerine iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesinin anlatılmasının öngörülmesinde adil yargılanma hakkına aykırılık bulunmamaktadır.” sonucuna varılmıştır.¹¹⁶⁷ İddianame veya iddianame yerine geçen belgenin duruşmada anlatılmaması, savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğuracaktır ve bu ise istinaf nedenidir.¹¹⁶⁸ CMK m. 289/1-h’de hüküm için önemli olan hususlarda mahkeme kararıyla savunma hakkının sınırlandırılmış olmasının hukuka kesin aykırılık hallerinden biri olduğu düzenlenmiştir.¹¹⁶⁹ CMK m. 280/1-e’ye göre ise istinaf mahkemesinin savunma hakkının sınırlandırılmış olması şeklindeki (h bendi) hukuka aykırılık nedeninin bulunması hâlinde hükmün bozulmasına ve dosyanın yeniden incelenmek ve hükmolünmek üzere hükmü bozulan ilk derece mahkemesine veya kendi yargı çevresinde uygun göreceği diğer bir ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vereceği düzenlenmiştir.

CMK m. 191/3-b’de yapılan değişiklikle iddianame yerine geçen belgenin duruşmada anlatılacağı düzenlenmiştir. Ancak anlatma kapsamında olayın nasıl özetlenmesi gerektiğine ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. Özellikle kapsamlı nitelikteki bir iddianame veya iddianame yerine geçen belgede suç tanımına uygun olarak olayın doğru bir şekilde özetlenmeme riski taşıdığı için eleştiriye açık olduğu doktrinde savunulmuştur.¹¹⁷⁰ Doktrinde¹¹⁷¹ iddianame ve iddianame yerine geçen belgenin anlatılması usulünün kabul edilmesi yerine iddianame ve iddianame yerine geçen belgelerin okunabilecek hacimde yazılması ve duruşmada okunması yönteminin tercih edilmesinin ithamın öğretilmesi gerekliliği ışığında daha yerinde olacağı savunulmuştur. Aynı yönde diğer bir görüş¹¹⁷² konuyu düşman ceza hukuku perspektifinden değerlendirmiş ve iddianamenin okunması yerine anlatılmasının, kişinin kendisine anlatılanlarla yetinip savunma yapmasını beklemenin doğru olmayacağı savunmuştur. Gerçek anlamda örgüt suçu bağlantılı çok sayıda şüphelinin

¹¹⁶⁷ AYM, 2017/21E., 2018/81K., 11.7.2018T. kazanci.com.tr

¹¹⁶⁸ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808.

¹¹⁶⁹ “Yasal hakları hatırlatılarak görevsizlik kararı okunmadan sanıkların savunması alınarak, CMK’nın 191/3-b maddesine aykırı davranılması, kanuna aykırı...” Y4.CD, 2019/4916E., 2021/29740K., 21.12.2021T.

¹¹⁷⁰ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808.

¹¹⁷¹ Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 787; Reşit Karaarslan, “Düşman Ceza Hukuku Perspektifinden Olağanüstü Hâl Dönemi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Genel Bakış”, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Rejimleri Sempozyumu* ed. İzzet Özgenç (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 529-530.

¹¹⁷² Karaarslan, “Düşman Ceza Hukuku Perspektifinden Olağanüstü Hâl Dönemi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Genel Bakış”, 530.

bulunduğu bir iddianame veya iddianame yerine geçen belge söz konusu olursa bu durumda iddianamenin anlatılmasıyla yetinilmesi düşman ceza hukuku anlayışıyla haklı gösterilmeye çalışılabilecektir.

Kanaatimizce duruşmada, iddianame ve iddianame yerine geçen son soruşturmanın açılmasına dair karar ya da görevsizlik kararı gibi suçlamanın dayanağını oluşturan belgeler ve delillerin anlatılması gerekmekte fakat bu belgelerin tek tek okunmasına gerek bulunmamaktadır.¹¹⁷³ İddianamenin ve iddianame yerine geçen belgenin baştan sona okunması, sanığın bunları anladığı anlamına gelmediği için bu belgelerin okunması yerine sanığın anlayacağı şekilde anlatılması, adil yargılanma hakkının gereklerini karşılamada daha isabetli olacaktır.¹¹⁷⁴ Kanaatimizce iddianame ve iddianame yerine geçen belgelerin kısa düzenlenmesi halinde okunmasının da zor olmayacağı görüşü soyut niteliktedir. Kendi içinde karmaşık, çok sanıklı, birden fazla suç içeren olaylarda her zaman bu belgelerin kısa düzenlenmesi makul olmayacaktır. İddianamenin okunması yerine anlatılması kuralının getirilmesi yerinde olmuştur.¹¹⁷⁵ Anlatma sanığa isnat olunan suçlu anlamasını kolaylaştırmaktadır; hâkim iddianamedeki olay ve hukuki nitelendirmeyi hukuki kalıplardan çıkararak basitleştirdiğinde ise adil yargılanma hakkı bakımından önemli bir güvence sağlanmış olacaktır.¹¹⁷⁶ İddianame ve iddianame yerine geçen belgenin içeriğinin anlatılmasıyla sanık isnad olunan fiili öğrenmiş olmakla savunma bakımından önemli bir veri elde etmiş olacaktır. AİHS m. 6/3 kapsamında da silahların eşitliği ilkesinin ve çelişmeli muhakemenin sağlanabilmesi adına sanığın isnadı en kısa sürede ve anlayacağı dilde etraflıca öğrenme hakkı bulunmaktadır.¹¹⁷⁷ İddianame ve iddianame yerine geçen belgenin içeriğinin anlatılmaması, toplu mahkemelerde hâkimlerin yargılamaya konu olayı öğrenmelerine de engel olmaktadır.¹¹⁷⁸ Tek hâkimli mahkemelerde ise duruşma hazırlığı devresinde hâkim

¹¹⁷³ Yılmaz Çağlayan, *Açıklamalı-İçtihatlı Ceza Muhakemesi Kanunu* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 527.

¹¹⁷⁴ Çağlayan, *Ceza Muhakemesi*, 527.

Karşılaştırmalı hukukta da sanığa yöneltilen suçlamanın niteliği hakkında bilgilendirilmesinin savunmasını hazırlayabilmesi bakımından önemine dikkat çekilmektedir. Henry L. McClintock, “Indictment by a Grand Jury”, *Minnesota Law Review* 26 (1942), 176.

¹¹⁷⁵ Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 539.

¹¹⁷⁶ Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, 539.

¹¹⁷⁷ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808.

¹¹⁷⁸ İthamın sanık tarafından anlaşılması, öğretilmesinin önemine Amerikan hukukunda da vurgu yapılmaktadır. Böylece kişinin hakkındaki ithamların bilgisine vakıf olarak kendini savunmaya hazır biçimde duruşmaya çıkacağı ifade edilmektedir. William E. Mikell, “Indictment and Information. Accessories before the Fact. Indictment as Principals”, *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register* 66/3 (Şubat 1918), 163.

gerekli işlemleri tek başına gerçekleştireceği için yargılama konusu olayı öğrenmemesi ihtimal dahilinde değildir.¹¹⁷⁹

Birbiri içine geçen birden çok fiilin isnad edilmesi durumunda, iddianın sahibi yani iddia makamı tarafından hangi fiille ilgili bu iddianame veya iddianame yerine geçen belge düzenlendiğinin ve hangi fiillerle ilgili kamu davasının yürütüldüğünün açıkça anlatılması gerekmektedir.¹¹⁸⁰ Duruşmanın yönetimi ve delillerin ikame edilmesi yetkisi hâkim veya mahkemede olduğu için (CMK m. 192, 203) mahkeme başkanı veya hâkim bu belgeleri anlatabilecektir. İddianame yerine geçen belgelerde isnad olunan fiilin sanığa iddia sahibi olan soruşturma mercileri tarafından anlatılması mevcut ceza muhakemesi sisteminde mümkün değildir. Ancak duruşma yönetimi kapsamında iddianın mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sanığa anlatılması mümkün görülmelidir.

CMK m. 191/2’de yapılan değişiklik, Anayasa Mahkemesi norm denetimine konu olmuştur.¹¹⁸¹ Duruşmanın başlamasından sonra iddianamenin tümüyle okunmasının kaldırılarak iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve delillerle suçlamanın hukuki nitelendirmesinin anlatılmasının öngörüldüğü, böylece adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan isnadı öğrenme ve savunma yapma haklarının kısıtlandığı, adil yargılanma hakkını ihlal eden düzenlemenin hukuk devleti ilkesiyle de çeliştiği belirtilerek kuralın Anayasa’nın 2., 36. ve 90. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi duruşmada iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve delillerle suçlamanın hukuki nitelendirmesinin anlatılacağını öngören dava konusu kuralın, yargılama usulüne ilişkin olduğu, yargılama usulüne ilişkin düzenlemeler yapma ve bu çerçevede isnadın öğrenilme şeklini belirleme yetkisinin kanun koyucunun takdir yetkisi kapsamında olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸² Sanığın veya müdafinin dosya içinde bulunan iddianame veya

¹¹⁷⁹ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808.

¹¹⁸⁰ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 808.

¹¹⁸¹ AYM, 2017/32E., 2018/81K., 11.7.2018T.

¹¹⁸² AYM devamında, değişikliğin gerekçesinde; bu belgelerin okunmasına ilişkin yürürlükteki hükmün uygulamada bazı sorunlara neden olduğu, terör ve örgütlü suçlar başta olmak üzere kapsamlı dosyalarda bu belgelerin bütünüyle okunmasının oldukça uzun süreler aldığı, bu durumun yargılamaları makul süre eşiği bakımından zorladığını; sanığın bilgilendirilme hakkı bakımından temel güvencelerin varlığı gözetilerek kamu davası açan belgelerin, duruşma başlangıcında sanığa yöneltilen suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve delillerle suçlamanın hukuki nitelendirilmesinin anlatılmasının öngörüldüğünün belirtildiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve delillerle suçlamanın hukuki nitelendirmesinin anlatılmasına ilişkin düzenlemenin yargılamanın uzamasını önlemek amacıyla öngörüldüğü savunulmuştur.

iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan delilleri inceleme ve bu belgelerden örnek alma yetkisinin bulunduğu hususu da göz önünde bulundurulduğunda dava konusu kural düzenlenirken kanun koyucu tarafından sanığa iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve delillerle suçlamanın hukuki nitelendirmesi hakkında bilgi sahibi olma imkânı sağlanmıştır. Bu yolla yargılamanın gereksiz yere uzamasını önlemek amacıyla kamu yararı gözetilerek duruşmada iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgenin okunmasının yerine iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve delillerle suçlamanın hukuki nitelendirmesinin anlatılmasının öngörülmesinde adil yargılanma hakkına aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Kanaatimizce Anayasa Mahkemesinin gerekçeleri yerinde olmuş ve sanık haklarının korunması adına isabetli bir sonuca varılmıştır.

VII. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE DAVA ZAMANAŞIMI

Dava zamanaşımının kesilmesine ilişkin sebeplerin düzenlendiği TCK m. 67/2-c’de “suçla ilgili olarak iddianame düzenlenmesi” ifadesine yer verilmişken iddianame yerine geçen belgelere yer verilmemiştir. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belge düzenlenmesinin dava zamanaşımını kesip kesmeyeceği hususu muğlak kalmıştır. Doktrinde bu noktada iki temel görüş bulunmaktadır. Bunun yanında her bir iddianame yerine geçen belge özelinde ayrı ayrı değerlendirmeler de bulunmaktadır.

A. İddianame Yerine Geçen Belgenin Dava Zamanaşımını Kesmeyeceği Görüşü

İddianame yerine geçen belge düzenlenmesinin dava zamanaşımını kesmeyeceği yönündeki bir görüş,¹¹⁸³ CMK m. 191/3-b’de “İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır.” gibi benzer ifadelerin mevzuatta yer alması ve TCK m. 67’de iddianame yerine geçen belgelerin yer almamasının bir çelişki oluşturduğunu savunmakta ve bu hususun çözümlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Diğer görüşe¹¹⁸⁴ göre de iddianame yerine geçen belgeler iddianameyle aynı güce ve niteliğe sahip olsalar da kanuni ifadedeki eksiklik nedeniyle bu belgeler dava zamanaşımını kesmeyecektir. Kesme nedenleri hakkında

¹¹⁸³ Tırtır - Ateş, “İddianamenin İadesi (CMK m. 174)”, 235-236.

¹¹⁸⁴ Taner, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, 144, 216; İçel, *Yaptırım Teorisi*, 353; Özar, *Türk Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, 138; Ferhat Burgul, *Türk Ceza Kanunu’nda Dava ve Ceza Zamanaşımı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2009), 63-64.

kıyas da uygulanamayacağı kabulü üzerinden geniş yoruma da müsait bir hüküm olmadığı için özel soruşturma usulleriyle genel soruşturma usulü arasında bir eşitsizliğin doğmaması adına kanun değişikliği önerilmiştir. Aynı yönde diğer bir görüşe¹¹⁸⁵ göre 5237 sayılı TCK yürürlüğe girmeden önceki ön tasarılar da iddianame ve iddianame yerine geçen belgenin düzenlenmesinin dava zamanaşımını keseceği düzenlenmişken kanunlaşma sırasında kanun koyucu yalnızca iddianame kavramını kullanmayı uygun görmüştür. Bu görüşe göre bu tercihin bilinçli olduğu ortadadır. Bu nedenle kanun koyucunun iddianame yerine geçen belgelere dava zamanaşımını kesme etkisi tanımadığı savunulmuştur. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belgenin mahkemeye verildiği ve dolayısıyla kamu davasının açıldığı an, dava zamanaşımının kesileceğini belirten bir hükmün kanuna eklenmesinin doğru olacağı savunulmuştur. Yine aynı yönde diğer bir görüş¹¹⁸⁶ ise maddenin lafzından ayrılarak iddianame yerine geçen belgelere de dava zamanaşımını kesme etkisi tanımanın kıyas teşkil ettiği ve bunun mümkün olmadığı yönündedir. Bu görüş de kanuna “*benzeri dava açan belgeler*” ifadesi gibi açıklayıcı ek hüküm getirilmesinden yanadır.¹¹⁸⁷ Bu belgelerin zamanaşımını kesmeyeceği yönündeki başka bir görüşe¹¹⁸⁸ göre ise iddianame olmasa da “*iddianame benzeri belge*” olarak nitelendirilen bu belgelerin, kanunda açıkça kesilme sebepleri arasında gösterilmediği sebebini ileri sürmüştür.¹¹⁸⁹ Aynı yönde diğer bir görüş¹¹⁹⁰ ise TCK’da bu belgelerin isminin zikredilmemesinin bir unutkanlık eseri olduğunun söylenemeyeceğini ifade etmiştir. İlaveten kanun koyucunun bu belgeleri kesme nedenleri arasında saymamasının, bu belgelerin düzenlenmesine dava zamanaşımını kesme etkisi tanımadığı yönünde yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir.

¹¹⁸⁵ Taşdemir, *Zamanaşımı*, 252.

¹¹⁸⁶ Malkoç, *Açıklamalı Türk Ceza Kanunu*, 1060.

¹¹⁸⁷ Bir görüş de kanunda “iddianame ve iddianame yerine geçen belge” ifadesinin eklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Kubilay Taşdemir, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı* (Ankara: Cantekin Matbaacılık, 2011), 252.

¹¹⁸⁸ Alşahin, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, 205; Aynı yönde bkz. Oğuz Yurtkulu, *Ceza Hukukunda Dava ve Ceza Zamanaşımı* (Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014), 54.

¹¹⁸⁹ Ayrıca bu görüş CMK sisteminde şahsi davanın kaldırılmış olmasının karşısında bu ayrımın ve tartışmanın önemi kalmadığı belirtilmiştir. Kanaatimizce iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünün şahsi dava usulünün varlığı ya da yokluğu olgusuna indirgenmesi doğru bir yaklaşım değildir. Mevcut CMK sistematğinde şahsi dava usulü kaldırılmış olsa da hala iddianame yerine geçen belgelerin varlığı korunmuştur. Üstelik kanun koyucu 2014 yılında yani 5237 sayılı CMK yürürlüğe girdikten sonra 6545 sayılı Kanun ile 2797 sayılı Yargıtay Kanunu m. 14/3-a’da “*Daireler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde mahkeme kararındaki nitelendirme, mahkûmiyet dışındaki kararlarda ise iddianamede veya iddianame yerine geçen belgedeki nitelendirme esas alınır.*” şeklinde değişiklik yapmıştır.

¹¹⁹⁰ Yurtkulu, *Ceza Hukukunda Dava ve Ceza Zamanaşımı*, 54.

B. İddianame Yerine Geçen Belgenin Dava Zamanaşımını Keseceği Görüşü

765 sayılı TCK'nın yürürlükte olduğu dönemde ileri sürülen bir görüşe¹¹⁹¹ göre 765 sayılı TCK m. 104'te "Cumhuriyet müddeiumumisi tarafından mahkemeye yazılan iddianame" ifadesi lafzen ve dar anlamda yorumlanmamalıdır ve dava zamanaşımının kesilmesine ilişkin söz konusu hüküm, özel soruşturma neticesinde düzenlenen iddianame yerine geçen belgeler hakkında da uygulanmalıdır. Bu belgelerin dava zamanaşımını kesici etkiye sahip oldukları kabul edilmelidir.

5237 sayılı Kanun döneminde de iddianame yerine geçen belgenin dava zamanaşımını keseceğine ilişkin görüşler¹¹⁹² bulunmaktadır. Bir görüşe¹¹⁹³ göre iddianame yerine geçen belgeler düzenlendikleri tarihten itibaren kabul edilmeleri şartıyla dava zamanaşımını kesme kapasitesine sahiptirler. Bu belgeler iddianameyle aynı hüküm ve sonucu doğuracağı için bu sonucu kabul etmek gerektiği savunulmaktadır. Bu görüş, iddianame yerine geçen belgelerin kabul edilmeleri koşuluyla kamu davasının açılmasını sağladığı kabulüne dayanmaktadır.¹¹⁹⁴ Başka bir görüş¹¹⁹⁵ ise doğrudan, CMK m. 191/3-b'de ifade edilen iddianame yerine geçen belgenin dava zamanaşımını kesmede iddianameyle aynı etkiyi haiz olduğunu savunmaktadır. Diğer bir görüşe¹¹⁹⁶ göre iddianame yerine geçen bu belgelerin düzenlenip mahkemesine

¹¹⁹¹ Uzun, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, 117-118.

¹¹⁹² Canip Cihangir, *Türk Ceza Kanununda Dava Zamanaşımı* (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012), 102-103.

¹¹⁹³ Tan, *Genel Hükümler*, 2512, 2513.

¹¹⁹⁴ 2547 sayılı Kanun'da yer alan ceza soruşturması usulüne tabi olarak lüzumu muhakeme kararının düzenlenmesi ve 2918 sayılı Kanun'a göre trafik tutanağı düzenlenmesi örnek gösterilerek bu belgelerin düzenlenmesi halinde dava zamanaşımının kesileceği savunulmuştur. Örneğin yüksek öğretim elemanı, hâkimler, savcılar ve avukatlar hakkında son soruşturmanın açılması kararının düzenlenmesinin dava zamanaşımını keseceği ifade edilmiştir. Tan, *Genel Hükümler*, 2512-2513.

¹¹⁹⁵ Ersan Şen, "Dava Zamanaşımının Sirayeti", *Terazi Hukuk Dergisi* 11/117 (Mayıs 2016), 145.

¹¹⁹⁶ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 509;

Bu muhakeme usullerinde aynı zamanda soruşturma ve kovuşturma izinleri öngörülmesi üzerine bunun dava zamanaşımının durmasına etkisiyle ilgili bkz. "1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 58. ve 59. maddeleri uyarınca avukat hakkında soruşturma ve kovuşturma izninin istenmesi dava zamanaşımını durduran nedenlerden "izin" hâli ile ilgilidir. Bir avukatın işlediği görev suçu nedeniyle Cumhuriyet savcısının Adalet Bakanlığından soruşturma izni almak için başvurmasıyla dava zamanaşımı duracak, Bakanlıkça soruşturma izni verilmesiyle süre kaldığı yerden işlemeye başlayacaktır. Yine Cumhuriyet savcısının Adalet Bakanlığından kovuşturma izni almak için başvuruda bulunmasıyla dava zamanaşımı duracak, Bakanlıkça kovuşturma izni verilmesiyle süre kaldığı yerden işlemeye başlayacaktır." YCGK, 2019/315E., 2020/471K., 19.11.2020T.

İddianame yerine geçen belgelerin düzenlenmesi, dava zamanaşımının kesilmesi noktasında önem arz ettiği için bu başlıkta ayrıca dava zamanaşımının durmasıyla ilgili değerlendirmelere sınırlı olarak dipnotlarda yer verilmiştir.

gönderilmesiyle soruşturma evresinden kovuşturma evresine geçiş sağlandığından bu belgelerin dava zamanaşımını kestiği kabulünde sorun bulunmamaktadır. Ancak bu görüşler TCK m. 67'nin lafzının bu yoruma mücade edip etmediği noktasında değerlendirmede bulunmamıştır.

İddianame yerine geçen belge düzenlemesinin dava zamanaşımını kesip kesmeyeceği hususunda kanaate varmadan önce özellik gösteren belli başlı belgeler bakımından ayrı ayrı inceleme yapılması gerekir.

C. Yüce Divana Sevk Kararı ve Dava Zamanaşımı

Bir görüşe¹¹⁹⁷ göre 6216 sayılı Kanun m. 57/1'de AYM Genel Kurulunun Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapacağı ve hüküm vereceği düzenlendiği için Yüce Divana sevk kararı da aynı şekilde zamanaşımını kesecektir.¹¹⁹⁸ Yüce Divan ceza mahkemesi olarak hareket edeceğinden sevk belgesi dava zamanaşımını kesici etki doğuracaktır. İddianame yerine geçen bu belgelerin düzenlenip mahkemesine gönderilmesiyle soruşturma evresinden kovuşturma evresine geçiş sağlandığından bu belgelerin dava zamanaşımını kestiği kabulünde sorun bulunmadığı savunulmuştur. Ancak bu görüş TCK m. 67'nin lafzının bu yoruma mücade edip etmediği noktasında görüş belirtmemiştir.

D. Son Soruşturmanın Açılması Kararı ile Lüzumu Muhakeme Kararı ve Dava Zamanaşımı

İddianame yerine geçen belgelerde dava zamanaşımının kesilip kesilemeyeceği noktasında doktrinde ve yargı kararlarında görüşler oldukça sınırlıdır. Yargıtay bir kararında açık olmamakla birlikte iddianame yerine geçen belgenin dava zamanaşımını keseceği sonucuna varılmasına neden olan ifadeler kullanmıştır: *“Avukatlık Kanunu’nun 59. maddesi uyarınca kovuşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar verilmek üzere düzenlenen iddianame, kamu davasını açan bir belge niteliğinde olmadığı cihetle ...*¹¹⁹⁹

¹¹⁹⁷ Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 509-511.

¹¹⁹⁸ Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge verilmesiyle bu önergenin kabulü arasında geçen süre içerisinde dava zamanaşımının durduğunu kabul etmek TCK m. 67/1'deki “izin veya karar alınması” ibaresiyle de uyum gösterecektir. Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 511.

¹¹⁹⁹ Kararda, Y5.CD, 8428/4050, 1.4.2009 sayılı kararda da aynı kabulün olduğu ifade edilmiştir.

zamanaşımını kesen işlemlerden sayılamaz."¹²⁰⁰ Yargıtay'ın bu ifadeyle iddianame yerine geçen son soruşturmanın açılması kararı olduğu için bunun dava zamanaşımını keseceğini kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Lüzumu muhakeme noktasında yargı kararları ve doktrinde yeteri kadar değerlendirme bulunmamaktadır. Doktrinde bir görüş¹²⁰¹, lüzumu muhakeme kararının dava zamanaşımını kesme kapasitesine sahip olduğunu savunmaktadır.¹²⁰² Bu görüş iddianame yerine geçen belgenin kamu davasını doğrudan başlatma kapasitesinin dava zamanaşımını kesmede yeterli olduğu kanaatindedir.¹²⁰³

E. Suç Tutanağı ve Dava Zamanaşımı

Trafik suç tutanağının ve at yarışları kapsamında düzenlenen suç tutanağının dava zamanaşımını kesip kesmeyeceği hususuyla ilgili olarak yargı kararları ve doktrinde değerlendirmelere rastlanmamıştır. Uygulamada sınırlı bir alan olan bu konuda yeterince veri bulunmamaktadır.

F. İcra Ceza Mahkemesine Şikâyet ve Dava Zamanaşımı

İcra Ceza Mahkemesine verilen şikâyet dilekçesinin dava zamanaşımını kesip kesmeyeceği hususunda Yargıtay kararları arasında birlik bulunmamaktadır. Bir kararında Yargıtay, *"şikâyet tarihinden sonra mahkumiyet hükmüne kadar zamanaşımını kesen hiçbir usul işlemi bulunmadığından ve dava tarihi ile temyiz inceleme tarihi arasında, 5237 sayılı TCK'nın 66/1-e maddesinde öngörülen 8 yıllık asli zamanaşımının gerçekleşmesi nedeniyle..."* ifadesiyle şikâyet dilekçesinin dolaylı olarak dava zamanaşımını keseceğini kabul etmiştir.¹²⁰⁴ Yargıtay diğer bir kararında ise *"5237 sayılı TCK'nın 66/1-e maddesinde 8 yıl olarak düzenlenen olağan dava zamanaşımının aynı Kanun'un 66/2. maddesi gereğince 8*

¹²⁰⁰ Y11.CD, 3304/3324, 19.3.2010. Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 690.

¹²⁰¹ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, *"İddianame Yerine Geçen Belge"*, 510, 511.

¹²⁰² Yargıtay, 2547 sayılı Kanuna tabi kişiler hakkında suç ihbarlarının ve şikâyetlerin Cumhuriyet Başsavcılığına yapılması halinde bu kararın Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına gönderilmesiyle lüzumu muhakeme kararı verilmesi arasında geçen süre için TCK m. 67 kapsamında dava zamanaşımının duracağı kanaatindedir. Y5.CD, 2013/13005E., 2013/7328K., 1.7.2013T. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, *"İddianame Yerine Geçen Belge"*, 510. Aynı şekilde Özbek-Doğan-Bacaksız da lüzumu muhakemenin muhakeme şartı olan karar niteliğinde olması sebebiyle zamanaşımını durdurucu etkiyi haiz olduğunu savunmaktadır. Özbek - Doğan - Bacaksız, *Genel Hükümler*, 771.

¹²⁰³ Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, *"İddianame Yerine Geçen Belge"*, 509.

¹²⁰⁴ Y19.CD, 2016/11986K., 2016/20728K., 23.09.2016T.

yıl, anılan Kanun'un 67/4. madde uyarınca eklenecek süre ile birlikte olağanüstü zamanaşımının ise 12 yıl olacağı; 18.10.2007 olan suç tarihinden sonra, zamanaşımını kesen herhangi bir işlem olmaması sebebiyle" ifadesiyle şikâyet dilekçesinin dava zamanaşımını kesmeyeceğini kabul etmiştir.¹²⁰⁵ Doktrinde bir görüşe¹²⁰⁶ göre şikâyet dilekçesi yargılama sürecini başlatsa da iddianame yerine geçen belgeden belirli yönlerden ayrılan bu belgenin zamanaşımını kestiğinin kabul edilmesi gerekir. Bu görüşe göre aynı zamanda TCK m. 67'de iddianame kelimesinden sonra iddianame yerine geçen belge ifadesinin de eklenmesi sorunun çözümünde etkili olacaktır. Diğer bir görüşe¹²⁰⁷ göre bu usulde soruşturma aşaması ve iddianame bulunmadığından yalnızca sanığın icra ceza mahkemesinde ifadesinin alınması veya yargılama sonunda mahkûmiyet kararı verilmesi halinde dava zamanaşımı kesilecektir. Doğrudan dava açılması, zamanaşımını kesen sebeplerden biri olarak kanunda düzenlenmediğinden şikâyet dilekçesiyle kamu davasının açılmasında dava zamanaşımının kesilmeyeceği savunulmuştur.

G. Görevsizlik Kararı ve Dava Zamanaşımı

Bir görüşe¹²⁰⁸ göre görevsizlik kararına, hüküm veya iddianame niteliğinde olması önemli olmaksızın dava zamanaşımını kesici etki kanun koyucu tarafından tanınmamıştır ve bu nedenle görevsizlik kararı dava zamanaşımını kesmeyecektir. Yargıtay da bir kararında "görevsizlik kararı ve bu karar üzerine gönderilen mahkemece yapılan sorgu dava zamanaşımını kesmeyeceğinden" şeklinde görüşünü bildirmiştir.¹²⁰⁹ Daha kapsamlı bir değerlendirme yapan katıldığımız diğer görüşe¹²¹⁰ göre görevsizlik kararı kamu davasını doğrudan başlatma kapasitesine sahip olmakla birlikte dava zamanaşımının kesilmesi işlevi taşımamaktadır. Görevsizlik kararından önce aynı davaya ilişkin iddianame düzenlenmekle dava zamanaşımı kesilmiş bulunmaktadır. Ayrıca yenilenmesi mümkün olmayan işlemler dışında görevsiz mahkeme tarafından gerçekleştirilen işlemler geçersiz olduğundan (CMK m.

¹²⁰⁵ Y19.CD, 2015/27873E., 2016/19056K., 06.06.2016T.

¹²⁰⁶ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 511, 515.

¹²⁰⁷ Günay, *İcra Suçları*, 219.

¹²⁰⁸ Tan, *Genel Hükümler*, 2515.

¹²⁰⁹ Y4.CD, 14198/11282, 24.5.2006. Kararda ayrıca YCGK, 6-168/171, 25.9.2001 sayılı kararında da aynı yönde olduğu vurgulanmıştır. Parlar- Hatipoğlu, *Türk Ceza Kanunu Yorumu*, 1/1111.

¹²¹⁰ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 508-509.

7) sorgu gibi işlemler zamanaşımını kesmeyecektir.¹²¹¹ Ancak önceki iddianame, görevsizlik kararıyla birlikte duruşmanın temelini oluşturacağı için artık yeni bir kamu davasından söz etmek gerekecektir. Burada CMK m. 7 gereği iddianame düzenlenmesiyle zamanaşımının kesilmesinin geçersiz kalacağı düşünülebilir. Ancak iddianamenin düzenlenmesiyle zamanaşımının kesilmesi kendiliğinden hüküm doğurup mahkeme kararına gerek bulunmamaktadır. Bu nedenle iddianamenin düzenlenip mahkemesine gönderilmesiyle artık dava zamanaşımı kesilmiştir ve görevsizlik kararı verilmesiyle kamu davası doğrudan açılacağından zamanaşımının kesici etkisi devam etmiş olacaktır. Adli yargı merci dışında kalan bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararı ise hüküm sayıldığından (CMK m. 223/10)¹²¹² iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilemez. Ayrıca bu hüküm mahkûmiyet kararı niteliğinde olmadığı için de dava zamanaşımını kesmeyecektir.

H. Değerlendirme

Öncelikle TCK m. 67 hükmünün iddianame yerine geçen belgeler için kıyasa elverişli olup olmadığı üzerinden bir değerlendirme yapılmalıdır. Kanunda düzenlenen belirli sürelerin geçmesiyle devletin şüpheli hakkında kamu davasının açılmasına, kamu davası açılmışsa sanık hakkında kovuşturma işlemlerine devam edilmesine engel olan dava zamanaşımı bir ceza hukuku kurumudur.¹²¹³ Genel hükümlerde düzenlenen dava zamanaşımına ilişkin kurallar istisnai nitelik arz etmezler. Dava zamanaşımına ilişkin kurallar başlı başına genel hüküm niteliğindedirler.

Dava zamanaşımının kesilmesiyle kanun koyucu suç işlenmesiyle bozulan düzeni yeniden tesis etmede suç işleyen kişinin bu süreçten kurtulmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Ancak dava zamanaşımının kesilmesine ilişkin kurallar, dava zamanaşımına ilişkin genel kuralın istisnası niteliğindedir. İstisnaların dar yorumlanması esastır. İstisnai hüküm, bizatihi

¹²¹¹ “Dairemizce de benimsenen Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 06/05/2008 tarihli ve 2008/1-90-2008/100 sayılı Kararında açıklandığı üzere; yenilenmesi mümkün olmayanlar dışında, görevli olmayan hâkim veya mahkemece yapılan işlemlerin hükümsüz olacağı dikkate alınarak, iddianame yerine geçen görevsizlik kararıyla haklarında zimmet suçundan kamu davası açılan sanıkların 5271 sayılı CMK’nın yürürlükte olduğu ve görevsiz mahkemece yapılan sorgularının dava zamanaşımını kesmeyeceği, bu haliyle zamanaşımını kesen son işlem olan 21/12/2006 tarihli iddianameyle görevli Ağır Ceza Mahkemesince yapılan 25/01/2017 tarihli sorgular arasında asli dava zamanaşımı süresinin gerçekleştiği gözetilmeden görevsiz mahkemece yapılan 06/11/2007 tarihli sorgu ile hüküm tarihi arasında bu sürenin dolduğundan bahisle kamu davalarının düşürülmesine karar verilmesi sonuca etkili görülmediğinden bozma nedeni yapılmamıştır.” Y5.CD, 2020/3550E., 2021/1183K., 17.03.2021T.

¹²¹² Mert Asker Yüksektepe, “Ceza Yargılamasında Hüküm ve Gerekeç”, *Avukatın Öz-El Kitabı (Ceza Davaları Rehberi)* (İstanbul: Platon Hukuk Yayıncılık, 2022), 717.

¹²¹³ Özgenç, *Ceza Genel*, 1059; İçel, *Ceza Genel*, 804; Yerdelen, *Yaptırım*, 698.

benzer bir kuruma kıyasen uygulanma imkânına sahip değildir. Bu yönüyle TCK m. 67 hükmünün iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulüne kıyasen uygulanması mümkün değildir. Bu haliyle iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasının dava zamanaşımını kesici etki doğurmadığı kanaatindeyiz. İlaveten soruşturmadan kovuşturmaya doğrudan geçişi sağlayan bu belgelerin bu özelliğinin dava zamanaşımının kesilmesinde yeterli olacağı görüşünün de dayanağı bulunmamaktadır.

Yüce Divan'a sevk, lüzumu muhakeme, son soruşturmanın açılması, suç tutanağı ve şikâyetle ilgili sınırlı görüş ve yargı kararlarına bakıldığında bunların gerekçesiz ve soyut kaldığı görülmektedir. Bu belgelerin dava zamanaşımını kesici etkiyi haiz olup olmadıklarıyla ilgili kanaatler genel olarak kıyas ya da başka bir gerekçeyle temellendirilmemiştir. Görevsizlik kararı bakımından ise genel kanaatten farklı bir değerlendirme yapmak gerekir. Görevsizlik kararı bir iddianameye dayandığından iddianamenin düzenlenmesiyle dava zamanaşımının kesilmesi gerçekleşmiş olacaktır. Bunun üzerine görevsizlik kararı bizatihi dava zamanaşımını kesmeyecek, hali hazırda dava zamanaşımı iddianameyle kesilmiş sayılacaktır.

Kanun koyucunun dava zamanaşımının kesilmesi hususunda yeteri özeni göstermeyip iddianame yerine geçen belgeyle ilgili yeterli düzenlemeye yer vermemiş olması hukuki belirlilik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Temelinde ise CMK'da genel soruşturma usulünden ayrı bir şekilde iddianame yerine geçen belgeyle kabule gerek olmaksızın kamu davası açılması usulünün tehlikesi, dava zamanaşımı noktasında kendisini göstermektedir. Ceza muhakemesi tekniği bakımından iddianame yerine geçen belgenin dava zamanaşımını kesici etki doğuramaması, suç işlemeyle bozulan kamu düzeninin tesisinde suçluların cezalandırma sürecinden kurtulması ve bu yolla toplumda caydırıcılık duygusunun yok olması tehlikesi bulunmaktadır. Bu noktada kanuni düzenlemeyle TCK m. 67'ye iddianame yerine geçen belge ifadesinin eklenmesi yerine soruşturma evresinde savcının etkili olduğu düzenin iddianame yerine geçen belge usulünde yeniden inşasına dikkat çekmek gerektiği kanaatindeyiz.

VIII. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE BİRLEŞTİRME

Mevzuatta özel soruşturma usullerine tabi kişilerin muhakemesinde bağlantı sebebiyle birleştirme hususu 4483 sayılı Kanun m. 10'da düzenlenmiştir. İştirak halinde işlenen suçlar başlığı altında 4483 sayılı Kanun kapsamındaki suçların iştirak halinde işlenmesi durumunda memur olmayanın, memur olanla; ast memurun, üst memurla aynı mahkemede yargılanacağı

hususlu düzenlenmiştir. Ancak özel soruşturma usullerinden bir kategoriye oluşturan iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması usulünde birleştirmeye ilgili hüküm ihdas edilmemiştir. Örneğin Yüce Divan'ın kişi bakımından yetkisi dahilinde olmayan kişilerle görev suçunun işlenmesi halinde Yüce Divan'ın yetkisine dahil olmayan kişilerin Yüce Divanda yargılanması mümkün olmayacaktır.¹²¹⁴ Birleştirme bu kapsamda mümkün olmasa da Yüce Divan sıfatıyla AYM, çözmekle yükümlü olduğu uyuşmazlıkla bağlantılı bir dava olduğunu tespit eder ve birleştirmede fayda görürse yargılamaları birleştirebilir.¹²¹⁵ Bu

¹²¹⁴ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 817.

¹²¹⁵ “Ceza muhakemesinde dava, sanık ve fiil sayısı ile belirlenmektedir. Tek bir iddianameyle (veya iddianame yerine geçen belgeyle) dava açılmış olsa da sanık ve fiil sayısından dava bulunmaktadır. Bu nedenle farklı muhakemelerin konusu olabilecek uyuşmazlıklar arasında kişiler veya fiiller yönünden ortak noktaların bulunması hâlinde söz konusu bağlantı gözetilerek bu uyuşmazlıkların bir davada birleştirilebilmesi mümkündür. Bu husus aynı zamanda Anayasa'nın 141. maddesinde yer alan usul ekonomisi ilkesinin de bir gereğidir.

Anayasa'da, Yüce Divan sıfatıyla yapılan yargılama sırasında ortaya çıkan bağlantı dolayısıyla yargılamanın hangi mahkeme tarafından ve ne şekilde yapılacağı hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle Anayasa'nın 148. maddesinde sayılan kişiler dışında kalan kişilerin suça iştiraki veya bağlantılı suçlarının bulunması durumunda birleştirmenin nasıl ve hangi mahkeme tarafından yapılacağı Anayasa'da ve 30.3.2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da düzenlenmemiştir.

6216 sayılı Kanun'da Yüce Divan yargılaması sırasında 4.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun uygulanacağına ilişkin açık bir düzenlemeye de yer verilmemiştir. Ancak 6216 sayılı Kanun'un 57. maddesinin (1) numaralı fıkrasında belirtilen 'Genel Kurul, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir'. kuralı uyarınca Yüce Divan'ın 5271 sayılı Kanun'u uygulama zorunluluğunun olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ceza yargılamasına ilişkin yürürlükteki genel kanun olan 5271 sayılı Kanun'un birleştirmenin usul ve esaslarını düzenleyen 8 ilâ 11. maddelerinin Yüce Divan yargılamasında da uygulanması gerekmektedir.

5271 sayılı Kanun'un 8. maddesinin (1) numaralı fıkrasında bağlantı kavramına açıklık getirilerek 'Bir kişi, birden fazla suçtan sanık olur veya bir suçta her ne sıfatla olursa olsun birden fazla sanık bulunursa bağlantı var sayılır.' denilmiş, aynı Kanun'un 10. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise kovuşturma evresinin her aşamasında, 'bağlantılı' ceza davalarının birleştirilmesine yüksek görevli mahkemece karar verilebileceği ifade edilmiştir.

5271 sayılı Kanun'un 10. maddesinin (1) numaralı fıkrasında 'karar verilebilir.' denilmek suretiyle ceza davalarının bağlantılı olması hâlinde dâhi birleştirme kararı verilmesi mahkemenin takdirine bırakılmıştır. Kuşkusuz mahkemeler bu takdir yetkisini kullanırken davalar arasındaki bağlantı bulunup bulunmadığı ile birleştirmenin usul ekonomisi bakımından da yararlı olup olmayacağını değerlendirmelidir. Birleştirme kararı verilebilmesi için ceza davaları arasında bağlantı bulunması, birleştirmenin faydalı olması, birleştirme olanağının bulunması ve birleştirme yasağının olmaması gerekmektedir.

Diğer taraftan Yüce Divan, Anayasa'da öngörülen unvanları taşıyan kişilerin görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılanacakları bir mahkemedir. Bu kişiler dışındakilerin suça iştiraki söz konusu olsa bile bu davaların her durumda birleştirilerek Yüce Divan'da görülmesi zorunlu değildir. Dolayısıyla Yüce Divan'ın belirtilen özelliği dikkate alınarak 5271 sayılı Kanun'daki bağlantı hükümleri Yüce Divana özgü bir şekilde yorumlanmalıdır.

Evrensel bir ilke olarak istisnai hükümlerin dar yorumlanması gerekir. Bağlantılı tüm suç ve kişiler hakkındaki davaların yargılamasının -bağlantının derecesine bakılmaksızın- Yüce Divanda yapılması, bu gereklilikle bağdaşmamaktadır. Bu bakımdan 5271 sayılı Kanun'un 8 ilâ 11. maddelerinde düzenlenen 'bağlantı hükümleri', Yüce Divan'ın anılan özelliğini ortadan kaldıracak şekilde geniş kapsamlı olarak yorumlanamaz. Diğer bir ifadeyle bağlantılı davaların Yüce Divanda birleştirilerek görülmesine karar verilirken suça ilişkin genel iştirak olgusunun dışında daha yoğun bağlantı noktalarının aranmasında

karara karşı itiraz edilemeyecektir. Anayasa m. 148 gereği kararları bağlayıcı ve kesindir.¹²¹⁶ Ancak bunun için yargılanacak kişilerin görev suçlarında yargılama yetkisinin AYM'ye ait olması gerekmektedir. İcra iflas suçları için de İİK m. 346/2 gereği icra iflas suçu yargılamasıyla diğer mahkemelerde görülen suç yargılamaları birleştirilemeyecektir.¹²¹⁷ Kovuşturma evresi için durum bu şekilde iken soruşturma evresi için özel ve genel soruşturma kapsamındaki dosyaların akıbeti açık değildir. Doktrinde avukatların görev suçuna ilişkin soruşturulmalarında görüşler bulunmaktadır. Avukatla birlikte diğer kişiler de şikâyet veya ihbar edilmişse bu halde avukat soruşturması ayrılır ve yeni soruşturmaya kaydedilip dosya ayrı yürütülür.¹²¹⁸ Kamu avukatları hakkında ise 4483 sayılı Kanun'a dayalı olarak şikâyet edilen avukatla ilgili olarak gerekli yazışmalar yapılarak durum tespit edilir.¹²¹⁹

Kural olarak kovuşturma evresinde geçerli ilkeler soruşturma evresi için geçerli değildir. Özel soruşturma usullerinde kovuşturma evresindeki kurallarda bir özellik görülmez. Duruşmanın başlaması ve iddianamenin kabulüne ilişkin CMK m. 175 hükmü soruşturmanın özel veya genel olmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bunun dışında bu hükmün devamında öngörülen hükümler doğrudan uygulanacağı için farklı soruşturma usullerine tabi olayların aynı mahkemede birleştirilmesi oldukça makuldür. Ancak soruşturma evresi gizlilik ilkesi ve benzeri diğer ilkeler kapsamında kovuşturma evresinden oldukça farklıdır. Bu nedenle kanaatimizce soruşturma evresinde özel soruşturma usulüne tabi bir dosyayla genel soruşturma usulüne tabi dosyanın birleştirilmesinde, soruşturmayı yürüten makamların

zorunluluk bulunmaktadır. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ancak bağlantılı diğer sanıkların da Yüce Divanda birlikte yargılanmaları ile mümkün olabilecektir, bu takdirde birleştirme kararı verilmesi gerekir. Yüce Divanda yargılanan kişiyle ilgili değerlendirmeler, bağlantılı diğer sanıkların hukuki durumunu doğrudan etkilemediği takdirde bağlantının yoğun olduğu söylenemeyecektir. Ayrıca değerlendirme yapılırken unvanı ve üzerine atılı suçun niteliği gözetilerek Yüce Divanda yargılanması öngörülen kişinin, bağlantılı diğer sanıkların hukuksal durumu üzerindeki etkisinin de gözetilmesi gerekir. Özellikle Yüce Divanda yargılanması öngörülen kişinin yargılanma koşullarıyla ilgili usule ilişkin belirsizliklerin bulunduğu bir durumda, diğer sanıklar hakkındaki davaların birleştirilerek görülmesinde usul ekonomisi bakımından da bir fayda bulunup bulunmadığı değerlendirilmelidir.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan'da yargılanacak kişilerin davasının dışındaki davaları, yoğun bağlantı bulunmadığı veya birleştirmenin fayda sağlamayabileceği gerekçesiyle ayırıp, bunlar hakkında görevsizlik kararı verebilir. Anayasa'nın 158. maddesinin üçüncü fıkrasında, diğer mahkemeler ile Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyumsuzluklarında, Anayasa Mahkemesinin kararının esas alınacağı hükme bağlanmıştır." AYM Yüce Divan, 2017/2E., 2017/1K., 12.10.2017T. kazanci.com.tr

¹²¹⁶ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi*, 817.

¹²¹⁷ Özellikle aynı suç kapsamında zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilirliğinin sağlanması adına Yargıtayca da kabul edildiği üzere icra mahkemelerinde görülen yargılamalar birleştirilebilecektir. Ruhi - Ruhi, *İcra İflas Suçları*, 93.

¹²¹⁸ Yıldırım, *Ceza Soruşturması*, 681.

¹²¹⁹ Yıldırım, *Ceza Soruşturması*, 682.

farklılığı nedeniyle fayda bulunmadığı için dosyaların ayrılması ve soruşturmaların ayrı ayrı yürütülmesi gerekmektedir. Mevzuat da bu yönde birleştirmeye cevaz vermemiştir. İlaveten soruşturmaların birleştirilmesi savcılıkların takdirine bağlıdır. Bu noktada da soruşturmacılardan dosyayı savcılığa birleştirilmek üzere göndermeye zorlanması mümkün değildir. Kanaatimizce özel bir soruşturma usulü öngören kanun hükümleri karşısında dosyanın özel soruşturmayı yürütmeye yetkili olmayan savcılığa gönderilmesi teknik açıdan doğru olmayacaktır. Aynı tespit tersi durum için de geçerlidir. Bu noktada yine en doğru çözümün soruşturma evresinde savcının etkili olduğu düzenin iddianame yerine geçen belge usulünde yeniden inşasına dikkat çekmek gerektiği kanaatindeyiz. Böylece bölünmezlik ilkesi kapsamında fayda ilkesine dayalı olarak soruşturmaların birleştirilmesi ve ayrılması, etkili soruşturmanın usul ekonomisi yönünden sağlanmasına imkân verecektir.

IX. ZİNCİRLEME SUÇTA İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGE VE HUKUKİ KESİNTİ

Hukuki kesinti, özellikle zincirleme suçta subjektif bağı oluşturan “bir suç işleme kararının icrası” koşulunda bu bağı kopmasının göstergesidir.¹²²⁰ Suçlar arasına hukuki işlem girmesi halinde “bir suç işleme kararının” kesildiği kabul edilmektedir.¹²²¹ Bu hukuki işlemlerden birisi de iddianame olarak gösterilmektedir.¹²²² Yargıtay’a göre suçla ilgili iddianame düzenlenmesi hukuki kesinti oluşturmaktadır.¹²²³ Bunun için iddianamenin kabul edilmiş olması da Yargıtay tarafından şart koşulmaktadır.¹²²⁴ İlaveten Yargıtay’a göre “iddianame iade edildiği aşamada ise aynı suç işleme kararıyla ve aynı mağdura karşı yeniden suç işlemesi durumunda hukuki kesinti gerçekleşmediğinden sanık hakkında zincirleme suç hükümleri uygulanabilecektir.”¹²²⁵ Kamu davasının başlaması için

¹²²⁰ Yağmur Müge Erdoğan, *Zincirleme Suç* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2023), 354.

¹²²¹ Zafer, *Ceza Genel*, 586.

¹²²² Zafer, *Ceza Genel*, 586.

¹²²³ “Mahkumiyet hükmü, şikâyetten vazgeçme üzerine verilen düşme kararı ve af yasasında olduğu gibi iddianamenin düzenlenmesi de hukuki kesinti oluşturmaktadır.” YCGK, 2012/1244E., 2012/1775K., 18.9.2012T. Demir, “Seri Muhakeme”, 853; YCGK, 2015/2-37E., 2015/47K., 17.3.2015T. Kayıhan İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Beta Yayınevi, 2023), 622.

¹²²⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Genel Hükümler*, 576; Y20.CD, 2015/12554E., 2018/6001K., 17.12.2018T. Aynı yönde YCGK, 2017/7-570E., 2019/576K., 3.10.2019T. Karar için bkz. Taneri, *Ceza Muhakemesi*, 646.

¹²²⁵ Y20.CD, 2015/12554E., 2018/6001K., 17.12.2018T.

iddianamenin kabulü gerektiğinden böyle bir sonuç benimsenmiştir.¹²²⁶ Kesintinin gerçekleştiği tarih ise iddianamenin kabulü tarihi değil düzenlenme tarihi olarak kabul edilmektedir.¹²²⁷

Yargıtay'ın anlayışı kabul edildiğinde aynı kişiye karşı aynı suçun ilk işlendiği tarihten sonra iddianame düzenlenip ardından aynı suç bir kez daha işlenirse bu durumda hukuki kesinti oluşacağından zincirleme suç hükümleri uygulanmayacaktır. Gerçek içtima kuralları gereği cezalandırma yoluna gidilecektir.¹²²⁸

Katıldığımız aksi görüşe¹²²⁹ göre teselsül eden suçlarla ilgili iddianame düzenlenmesi tek başına subjektif bağın ortadan kalktığına göstergesi değildir. Failin iç dünyasını ilgilendiren bir konuda objektif ölçütlerden yararlanılması yerinde olsa da subjektif ölçüte başvurmadan yalnızca objektif bir ölçüt esas alınarak suç işleme kararında birlik hususunda belirleme yapmak isabetli olmayacaktır. Kanaatimizce hukuki kesinti oluşmasında failin suç işleme kararının sekteye uğradığından söz edebilmek için kişinin iddianamenin kabulü kararına ya da hakkında muhakeme yürütüldüğü hususuna muttali olması gerekecektir. Soruşturmanın gizliliği ilkesi göz önüne alındığında zincirleme suçta manevi koşulu oluşturan bir konuda failin iddianame veya iddianame yerine geçen belge düzenlendiği bilgisini haiz olmadıkça bu bağın koptuğundan söz etmek ve bunun suç işleme kararı kapsamında failin iradesine etki ettiğini kabul etmek mümkün değildir. Burada önemli olan husus, kesintinin failin suç işlemede birlik kararına etki edip etmediğinin belirlenmesidir. Tek başına suçla

¹²²⁶ Erdoğan, Zincirleme Suç, 358.

¹²²⁷ Erdoğan, Zincirleme Suç, 358.

¹²²⁸ “Yapılmakta olan soruşturma sonucunda toplanan delillerin failin suçu işlediği yönünde yeterli şüphe oluşturmaması üzerine Cumhuriyet savcısınca şüpheli hakkında CMK’nın 170. maddesi uyarınca iddianamenin düzenlenmesiyle hukuki kesinti oluşmaktadır. İddianamenin düzenlenmesiyle olaylar arasında hukuki kesinti oluştuğundan iddianamenin düzenlenmesinden sonra devam eden eylemler ise başka bir ceza soruşturmasının konusunu oluşturacaktır. Başka bir anlatımla sanık hakkında iddianame düzenlendikten sonra, sanık tarafından aynı suçun tekrar işlenmesi durumunda, yeni ve ayrı bir suç söz konusu olacaktır.” YCGK, 2019/438E., 2021/305K., 24.06.2021T. Demir, “Seri Muhakeme”, 852.

Yargıtay bir kararında sanık hakkında iki ayrı kamu davası açılmış olmasının hukuki kesinti oluşturmada ifade etmiştir. Bkz. “Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun dairemizce de benimsenen 1999/5-61 E. 1999/74 K. nolu ve 20.04.1999 tarihli kararında da kabul edildiği üzere sanık aleyhine iki ayrı kamu davası açılmış olmasına rağmen hukuki bir kesinti söz konusu olmadığından eylemlerin tüm itibarıyla müteselsil nitelikte imar kirliliğine neden olma suçunu oluşturduğu...” Y18.CD, 2015/15226E., 2015/14033K., 22.12.2015T.

¹²²⁹ Mahmutoglu - Karadeniz, TCK Şerhi, 1162; 765 sayılı Kanun dönemi kapsamında benzer görüş için bkz. İçel vd., Suç Teorisi, 451.

ilgili iddianame düzenlenmesi zincirleme suçta subjektif koşulun gerçekleşmesi olasılığının zayıflaması olarak değerlendirilebilir.¹²³⁰

Yargıtay'ın kabul edilmiş olması şartıyla iddianame düzenlenmesinin zincirleme suçta hukuki kesintinin olduğu görüşünde sorun teşkil eden asıl önemli nokta iddianame yerine geçen belge düzenlenmesi halinde de hukuki kesintinin varlığından söz edilip edilemeyeceğidir. Doktrinde bu yönde bir görüş ileri sürülmemiştir. Yargıtay bazı kararlarında *“hukuki kesinti oluşturan iddianame yerine geçen belge”* ifadesini kullanmıştır.¹²³¹ İddianameyle aynı sonucu doğuran bu belgelerin de hukuki kesinti oluşturduğu kabul edilmiştir. Kanaatimizce iddianame yerine geçen belge düzenlenmesiyle hukuki kesintinin doğrudan oluşacağını kabul etmek de hatalı olacaktır. Önemli olan suç işleme kararındaki birliğin devam edip etmediğidir. İddianame düzenlenmesinden farklı olarak iddianame yerine geçen belgenin mahkemeye gönderilmesiyle kamu davası başlayacak ve sanık da bu belgenin anlatılmasıyla hakkındaki suç isnadıyla ilgili bilgi sahibi olacaktır. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belgenin düzenlenmesi suç işleme kararında birliğin hukuken kesintiye uğradığı yönünde bir veri oluştursa da esasen failin iç dünyası bu noktada etkili olacaktır. İddianame yerine geçen belgenin düzenlenmesinden önce veya sonra şeklinde kriter oluşturmak doğru değildir. Failin bir suç işleme kararı, zincirleme suç kapsamındaki tüm fiillerin işlenmesinden önce bulunabileceği gibi ilk suçun subjektifliğinin devamı olarak da ortaya çıkabilir.¹²³² Tüm fiillerin bir plan şeklinde işlenmediği durumlar olabilir. Fiillere bir bütün olarak dışarıdan bakıldığında ilk fiildeki subjektif unsurun devamlılığı sonraki suçlarda görülebilir ve bu halde tek bir iradi karardan söz edilebilecektir.¹²³³ Burada kriterin, salt suçlama belgesi düzenlenmesi koşuluna indirgenmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Suçlama belgesi düzenlenmesinin, failin bu hukuki işlemin bilgisini muttali olması halinde hukuki kesinti oluşturabileceği kanaatindeyiz.

¹²³⁰ Benzer yönde İçel vd., *Suç Teorisi*, 451.

¹²³¹ *“Zincirleme suçlarda son suçun işlendiği günün suç tarihi olduğu, bu itibarla hukuki kesinti oluşturan iddianame yerine geçen belge tarihinden önce gerçekleştirilen eylemlerin teselsülün içerisinde değerlendirilmesi, dava tarihinden sonraki eylemlerin ise gerçek içtima hükümleri ve varsa kendi içinde teselsül hükümleri değerlendirilmek suretiyle karara bağlanması gerekeceği nazara alınarak, UYAP sisteminden yapılan sorgulamada; sanık hakkında benzer nitelikteki eylemlerinden dolayı aynı suçtan açılan kamu davaları bulunduğunun anlaşılması karşısında”* Y5.CD, 2015/2265E., 2018/9711K., 18.12.2018T. kazanci.com.tr; Y5.CD, 2016/8907E., 2018/9713K., 18.12.2018T.

¹²³² Karakehya, *Ceza Genel*, 253.

¹²³³ Karakehya, *Ceza Genel*, 253.

X. İDDİANAME YERİNE GEÇEN BELGEYE İTİRAZ

CMK’da iddianameye yahut iddianamenin düzenlenmesine, kabul edilmesine ve anlatılmasına karşı itiraz kanun yolu öngörülmemiştir. Kişinin hakkında düzenlenen suçlama belgesine karşı bir savunma imkânının olmaması adil yargılanma hakkı bakımından oldukça sakıncalıdır. Amerikan hukukunda da aynı endişeler dile getirilmektedir. Büyük jürinin haksız suçlamaları eleyebilecek bağımsız yarı yargısal bir organ olarak etkililiği, büyük jüri önündeki prosedür büyük ölçüde savcının kontrolünde ve hâkimiyetinde olduğundan sorgulanabilir nitelikte değerlendirilmiştir.¹²³⁴ Suçlama kararını kontrol etmeyi amaçlayan büyük jüri mekanizmasının uygulamada etkisiz olduğu da savunulmaktadır.¹²³⁵ Büyük jüri duruşmalarında çalışma gizlilik içinde yürütülür ve büyük jüri rehberlik ve talimat konusunda yalnızca savcıya güvenir. Savcılığın rolü bu aşamada oldukça önemlidir. *Birleşik Devletler v. Williams*¹²³⁶ davasında da savcılığın büyük jüri aşamasındaki merkezi rolüne dikkat çekilmiştir. Savcı, büyük jüri önünde sunulan delilleri kontrol eder. Avukatlık yapma hakkı yoktur ve tanıkları çapraz sorgulama hakkı yoktur. Duruşmaya başkanlık eden bir hâkim bulunmamaktadır. Ön duruşmanın aksine, büyük jüri duruşmalarında süreçle ilgili kanuni haklar bulunmamaktadır. Normalde büyük jüri davanın yalnızca iddia makamını dinler ve savcının yalnızca suçun işlendiğini gösteren deliller sunması tehlikesi mevcut olabilir. Bu da etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanması noktasında tehlikelidir.¹²³⁷

Türk hukukunda iddianame yerine geçen belge için de CMK’da iddianame sürecine dahil olunamama hususunda aynı sessizlik korunmuştur. Ancak mevzuatta bazı iddianame yerine geçen belgeler için itiraz kanun yolu öngörülmüştür.¹²³⁸

¹²³⁴ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 150.

¹²³⁵ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 162.

¹²³⁶ 504 U.S. 36 (1992)

¹²³⁷ Gilliéron, *Public Prosecutor*, 150.

¹²³⁸ Burada itiraz kanun yolunun varlığı araştırması kovuşturma kararı için gerekir. Kovuşturamama kararları bakımından ise ayrı bir tartışma yürütülebilir. Örneğin Yüce Divana sevk etmeme kararı kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla aynı sonucu doğurmaktadır. Ancak ne Anayasada ne de 6216 sayılı Kanunda böyle bir itiraz kanun yolu düzenlenmiştir. Tarihi açıdan bakıldığında da Eski Başbakan M. Y. hakkındaki iddialar üzerine soruşturma komisyonu sevk etmeme kararı vermiş ve düzenlediği rapor üzerine Meclis Genel Kurulu da Yüce Divana sevk etmeme kararı vermiştir. İki yasama dönemi sonrası aynı fiile yönelik meclis soruşturması sonucunda Yüce Divana sevk kararı verilmiştir. Bu uygulamada da bu karara karşı itiraz usulünün gündeme gelmemesi, sevk etmeme kararına itiraz usulünün öngörülmediğine dayanak olarak gösterilmiştir (Çınar, *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi*, 252). CMK m. 172/2’ye göre kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak yeni delil elde edilmedikçe ve bu hususta sulh ceza hâkimliğince bir karar verilmedikçe, aynı fiilden dolayı kamu davasının açılmayacağı düzenlenmiştir. Aynı şekilde Yüce Divanda dava açılabilmesi

Hâkimler, savcılar, avukatlar ve noterler hakkında düzenlenen son soruşturmanın açılmaması kararına (kovuşturmama) karşı itiraz kanun yolu öngörülmüşken¹²³⁹ kovuşturma kararının düzenlenmesine itiraz edilmesi kabul edilmemiştir. 2547 sayılı Kanun'da ise düzenlenen lüzumu muhakeme kararına karşı itiraz kanun yolu öngörülmüştür. İtiraz üzerine Danıştay tarafından verilen karar ise kesindir. İtirazın kim tarafından yapılabileceği atfen 4483 sayılı Kanun m. 9/2'de¹²⁴⁰ belirtilmekle hâkim, savcı, avukat ve noterler hakkında verilen son soruşturmanın açılmasına yer olmadığı kararına kimlerin başvurabileceğine ilişkin belirsizliğe yer verilmemiştir. 4483 sayılı Kanun m. 9 atfıyla itiraz süresi de 10 gün olarak belirlenmiştir.¹²⁴¹ Bu yönüyle lüzumu muhakeme kararına karşı itiraz kanun yolu öngörülmüş olması soruşturmanın etkililiğinin denetlenmesi bakımından değerlidir.

İİK m. 349 kapsamında mahkemeye verilen şikâyet dilekçesine karşı itiraz kanun yolu öngörülmemiştir. İcra ceza muhakemesinin kendine özgü bir muhakeme usulü olduğu ve genel sistemden ayrı olduğu kabul edilse dahi CMK'da öngörülen muhakeme sürecinden ciddi sapmalar söz konusudur.¹²⁴² Ancak iddianame için de itiraz öngörülmediğinden bu noktada iddianame yerine geçen şikâyet dilekçesi bakımından bir sapma söz konusu değildir.

için yeterli şüphenin oluşması için gerekli yeni deliller elde edilmelidir. Ancak sulh ceza hâkimliği tarafından bu yönde karar verilmesinin aranması, Yüce Divan yargılamasının doğasıyla uyusmamaktadır. Bu kuralın kıyasen Yüce Divan için uygulanması da niteliği uyuşmadığı için mümkün değildir. Yüce Divan yargılamasında istinaf ve temyiz kanun yollarına başvuru imkânı dahi bulunmamaktadır (Aynı yönde bkz YCGK, 2020/61E., 2021/546K., 11.11.2021T.) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 7 nolu protokolün "Cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkı" başlıklı m. 2 de böylesi uygulamalara cevaz vermektedir: *"Bir mahkeme tarafından cezai bir suçtan mahkûm edilen her kişi, mahkûmiyet ya da ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceletme hakkını haiz olacaktır. Bu hakkın kullanılması, kullanılabilme gerekçeleri de dahil olmak üzere, yasayla düzenlenir. Bu hakkın kullanılması, yasada düzenlenmiş haliyle önem derecesi düşük suçlar bakımından ya da ilgilinin birinci derece mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargılandığı veya beraatini müteakip bunun temyiz edilmesi üzerine verilen mahkûmiyet hallerinde istisnaya tabi tutulabilir."*

¹²³⁹ Hâkim ve savcılar, avukatlar ve noterler hakkında verilen kovuşturmama kararına karşı itirazı inceleyecek mercii hususunda da genel kuraldan ayrılmıştır. İlgilinin yargı çevresinde bulunduğu veya suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesi hariç olmak üzere kovuşturmama kararı veren mahkemeye en yakın mahkemenin itirazı inceleyeceği düzenlenmiştir. Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 503.

¹²⁴⁰ *"Soruşturma izni verilmesine ilişkin karara karşı hakkında inceleme yapılan memur veya diğer kamu görevlisi; soruşturma izni verilmemesine ilişkin karara karşı ise Cumhuriyet başsavcılığı veya şikâyetçi, izin vermeye yetkili merciler tarafından verilen işleme koymama kararına karşı da şikâyetçi itiraz yoluna gidebilir. İtiraz süresi, yetkili mercinin kararının tebliğinden itibaren on gündür."*

¹²⁴¹ Yükseköğretim Kurulu Başkanı ile Yükseköğretim Kurulu üyeleri ve Yükseköğretim Denetleme Kurulu Başkanı ve bu Kurulun üyeleri için Danıştay 1. Dairesi tarafından verilen lüzumu muhakeme kararına itirazlar Danıştay İdari İşler Kurulu; diğer kişiler için Danıştay 1. Dairesi tarafından incelenecektir.

¹²⁴² Gürühan - Perктаş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 505.

İddianame yerine geçen görevsizlik kararına itiraz mümkündür (CMK m. 5/2).¹²⁴³ Görevsizlik kararları itiraz kanun yoluna tabi olmakla birlikte hakkın kısıtlanmaması için verilen görevsizlik kararlarının taraflara ya tefhimi ya da tebliği gerekmektedir.¹²⁴⁴ İddianame sanığa tebliğ edilse de kanun koyucu iddianamenin sanık tarafından itiraz edilebilmesine imkân tanımamıştır. Adli yargı mahkemeleri dışında bir yargı mercii için verilen ve CMK m. 223/10 gereği kanun yolu bakımından hüküm niteliğinde sayılan bu görevsizlik kararı iddianame yerine geçmediği için bu karara karşı istinaf veya temyiz yoluna başvurulabilmesi önem arz etmemektedir. CMK m. 5/2’de ise adli yargı içerisindeki mahkemeler bakımından verilen görevsizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir.

Son soruşturmanın açılmasına yer olmadığı kararına karşı genel hükümlere göre itiraz edilebileceği düzenlenmiştir. Bu noktada kovuşturmaya yer olmadığı kararına itiraza ilişkin kovuşturama davasıyla uyumlu bir usul öngörülmüştür.¹²⁴⁵ Ancak hâkim savcılar, avukatlar ve noterler hakkında bu karara itiraz edebilecekler arasında yalnızca savcı veya hakkında soruşturma yapılan kişi veya sanık sayılmaktadır.¹²⁴⁶ Kanaatimizce bu düzenlemeler hak arama özgürlüğü bakımından sakıncalı ve CMK m. 268 ile çelişki içerisinde.¹²⁴⁷ Yargıtay ise bu durumda kanun yararına bozma yoluyla bu çelişkiyi gidermeye çalışmaktadır.¹²⁴⁸

Yargıtay Kanunu m. 46/5’te Birinci Başkanlık Kurulunun, son soruşturmanın açılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işlemden kaldırılmasına karar vereceği ve bu kararların kesin olduğunu vurgulamasının diğer kararlarının kanun yolu incelemesine tabi

¹²⁴³ Görevsizlik kararı mahkeme makamı niteliğinde bir ara karardır. Bu karar, CMK m. 267 gereği kanunun izin verdiği hallerde bu kararlara itiraz edilebileceği kuralının örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Yurtcan, *Ceza Yargıcının El Kitabı*, 256.

¹²⁴⁴ Taşkın, “*Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi*”, 1042.

¹²⁴⁵ ABD hukukunda kuvvetler ayrılığı doktrininin, mahkemelerin savcıyı ceza davası açmaya zorlamasını engellediği ifade edilmiştir. Gilliéron, *Public Prosecutor*, 152.

¹²⁴⁶ Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 502.

¹²⁴⁷ Aynı yönde bkz. Gürühan - Perktas Yavuz - Sofuoğlu, “İddianame Yerine Geçen Belge”, 502-503. Aynı yönde görüş belirten yazarlar, bu çelişkinin giderilmesine ilişkin kanun değişikliği önermektedir.

¹²⁴⁸ “Avukatlık Kanunu’nun 60. maddesinde yer alan “... son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına dair kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı veya sanık tarafından genel hükümler uyarınca itiraz olunabilir.” şeklindeki düzenleme karşısında, ... özel soruşturma yönteminin düzenlendiği 60/1. maddesi ile son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına ilişkin karara kimin itiraz edeceği sorunu açıklığa kavuşturulup yalnızca sanık veya Cumhuriyet savcısının itiraz edebileceği kabul edilmiş, ancak itiraz yöntemi bakımından genel hükümlere gönderme yapılmıştır. Her ne kadar incelenen dosyada suçtan zarar gören yakınının itiraz hakkının bulunmadığının kabul edilmesi gerekmekte ise de itirazın yetkili mahkeme tarafından değerlendirilmediği ve bu itibarla kanun yararına bozma istemine dayanan (2) numaralı ihbarname münderecatı yerinde görüldüğünden bu talebin kabulüyle... 2. Ağır Ceza Mahkemesince verilen ... kararın CMK’nin 309. maddesi uyarınca bozulmasına” Y5.CD, 2021/8647E., 2021/7765K., 30.12.2021T.

olarak yorumlanmaya açık olduğuna ilişkin bir görüş¹²⁴⁹ bulunmaktadır. Ancak ceza muhakemesi hukukunda mefhumu muhalif (zıt kanıt) yöntemiyle yetkiye ilişkin değerlendirmede bulunmak kanaatimizce doğru değildir. Kanun koyucu belli bir konuda özellikle bir hususu vurgulamak isteyebilir. CMK m. 271'e göre "*hâkim kararları ile kanunun gösterdiği hâllerde, mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir.*" Kanun koyucu burada itiraz yetkisini açık bir şekilde tanımlamıştır. Bu genel hükme rağmen itiraz edilemeyecek kararın kesin bir dille belirtilmiş olmasının diğer kararlar yönünden itirazı mümkün kılabileceğini savunmak, ceza muhakemesinin yetki hukuku karakterine aykırı olacaktır.

Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında verilen Yüce Divana sevk kararına karşı mevzuatta herhangi bir itiraz kanun yolu öngörülmediği için bu karara itiraz edilemeyeceğinin kabulü gerekir.¹²⁵⁰ Doktrinde katıldığımız bir görüşe¹²⁵¹ göre Yüce Divana sevk kararına itiraza ilişkin bir mekanizma düzenlenmesi gerekmektedir.¹²⁵²

Kanaatimizce iddianame yerine geçen belgelere doğrudan itiraz edilebilir ya da edilemez şeklinde genel bir yargıya varmak mümkün değildir. Kanun koyucu her bir belge için ayrı hükümler öngörmüştür. Ancak bu hususta itiraz kanun yolunun öngörülmesi noktasında bir düzenleme elzemdir. İddianame ya da iddianame yerine geçen belge niteliği fark etmeksizin bir suçlama belgesine karşı itiraz edilebilmesinin sağlanması, etkili bir soruşturmanın yürütülüp yürütülmediği noktasında bir denetim mekanizması öngörecektir. Suçlanan kişinin adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Suçlanan kişinin çelişme ilkesi kapsamında muhakemeye aktif katılımının henüz duruşma başlamamışken sağlanması önem arz edecektir. Duruşma hazırlığı devresinde suçlama belgesinin etkili bir soruşturmaya dayanıp dayanmadığı hususunun sanığın ve müdafinin katılımıyla tartışılması, silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkesinin tesisi bakımından yerinde olacaktır.

¹²⁴⁹ Gürühan - Perkaş Yavuz - Sofuoğlu, "İddianame Yerine Geçen Belge", 506.

¹²⁵⁰ Akbulut, "Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar", 92.

¹²⁵¹ Akbulut, "Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar", 92.

¹²⁵² TBMM İçtüzüğü m. 112/5'te "*Komisyonun Yüce Divana sevk etmeme yönündeki raporlarının reddi, ancak, Yüce Divana sevke dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayanacağını gösteren bir önergenin kabulüyle mümkün olur.*" düzenlemesiyle Yüce Divana sevk etmeme kararının reddi işleminin kanun yolu incelemesi neticesinde verildiği şeklinde değerlendirilemeyeceğini de belirtmek gerekmektedir.

XI. DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Hukuk devleti ilkesini benimsemiş bir toplumun hukuk sisteminde kanun koyucunun bazı ödevleri bulunduğu kabul edilmektedir. Fuller'in sekiz ilkesi bu ödevin kapsamını belirlemede oldukça faydalı olacaktır. Bu sekiz ilkeye göre kurallar; (i) genel, (ii) yayımlanmış, (iii) geçmişe yürümeyen, (iv) açık, (v) çelişki içermeyen, (vi) imkânsızı istemeyen, (vii) zaman içinde tutarlı ve sabit ve (viii) kural koyucuların koydukları kurallara uygun davranma uyumunu haiz olmalıdır.¹²⁵³ İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılmasına ilişkin kurallara bakıldığında kanun koyucunun birçok yerde özensiz davrandığı görülmektedir. Kendi içinde kaotik, yeterince açık olmayan, belirsiz, her olaya uygulanabilme yeteneği haiz olmayan, çelişkili ve tutarsız düzenlemelere yer verilmiştir. Bu yönüyle kanun koyuculuk ödevine aykırı düzenlemeler ihdas edildiği söylenebilir.

İddianame yerine geçen belgelere yönelik düzenlemeler sorunlu ve eleştiriye açık olsa da mevcut ceza muhakemesi hukuku sisteminde iddianame yerine geçen belgelerin varlığını reddetmenin de mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Pozitif bir hukuk düzeninde kanun koyucunun düzenlediği hükümleri göz ardı etmek doğru değildir. Olan (*de lege lata*) ve olması gereken (*de lege ferenda*) hukuk noktasında değerlendirme yapmak en sağlıklı yorum olacaktır. Pozitif hukuk, belirli bir ülkede, belirli bir zamanda yürürlükte olan hukuktur. Olan hukuk, mevcut hukuk sistemini ifade etmektedir.¹²⁵⁴ Tabî hukuk ise pozitif hukukun karşısında, kaynağını yürürlükteki mevzuattan değil doğadan almaktadır. Tabî hukuk, olan değil olması gereken hukuku temsil eder.¹²⁵⁵ Bu anlayışta hukuk esasında adalet kavramıyla özdeşleşmektedir.¹²⁵⁶ Anayasa m. 11/2, kanunların anayasaya aykırı olamayacağını kesin bir dille belirterek normlar hiyerarşisine dayalı bir pozitif hukuk sistemini benimsediğini açıkça ortaya koymuştur. Bu kapsamda olması gereken hukuk yönünden eleştiri yapılabilse de kanun koyucunun iradesine aykırı uygulamada bulunmak anayasaya aykırı olacaktır.

Olan hukuku reddetmek, pozitif hukuk düzenini benimsemiş; yasama, yürütme ve yargı erklerinin örgütlenmesini anayasada düzenlemiş bir toplumda rasyonel karşılanamaz. Olan hukuk, olması gereken yönünden eleştirilebilir. Nihayetinde pozitif hukuk düzenine sahip

¹²⁵³ Frank Lovett, "Lon Fuller, The Morality of Law", *The Oxford Handbook of Classics in Contemporary Political Theory* Ed. Jacob T. Levy (Oxford: Online Edn, Oxford Academic, 2015), 3.

¹²⁵⁴ Gözler, *Hukuka Giriş*, 58.

¹²⁵⁵ Gözler, *Hukuka Giriş*, 58; Avcı - Aykanat - Ülker, *Hukuk Başlangıcı Metodolojisi*, 46.

¹²⁵⁶ Gözler, *Hukuka Giriş*, 58.

toplumlarda son söz anayasa koyucu ve kanun koyucudur. Bu nedenle iddianame yerine geçen belgeler olan hukuk noktasında hukuk düzeninde geçerli bir usule dayanmaktadır. Kanuni dayanağı haizdir. Olması gereken hukuk açısından ise bu usulun eleştireye açık birçok yönü bulunmaktadır. Öncelikle iyi bir muhakeme hukukunun dayandığı temel kuralların mümkün olduğunca sade olması esastır.¹²⁵⁷ Gereksiz karmaşa, muğlaklık, karışık kurallar, tutarsızlık ve çelişkili düzenlemeler muhakeme sürecini aksatıcı niteliktedir.¹²⁵⁸ Açık, anlaşılır ve karmaşadan uzak kurallar, ceza adaletinin sağlanmasında etkili olabilir.¹²⁵⁹ Kanun koyucu iddianame yerine geçen belge usulünde muğlak, kapsamı ve sınırları belli olmayan ve eksik düzenlemeler öngörmüştür. Bu belgelerin iade edilememesiyle iadedden beklenen faydanın sağlanamaması, bu belgelerin dava zamanaşımını kesici niteliği haiz olamaması gibi birçok sorun bulunmaktadır. Birinci bölümde de ifade edildiği üzere bu usul, etkili soruşturma yükümlülüğü ve ceza muhakemesi ilkeleri noktasında oldukça sorunludur. Ancak bu sorun, iddianame yerine geçen belgenin hukuk sisteminde mevcut olmadığı şeklinde yorumlanamayacaktır.

Doktrinde bu usulü reddeden görüşün temelinde yeni ceza muhakemesi sistemine geçişte CMK ile birlikte artık soruşturmada savcının etkili olduğu bir döneme girildiği savunulmaktadır. CMK m. 170 vd. hükümlerin mutlak geçerliliği bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak bu görüşlerin gerekçelerinde özel-genel, önceki-sonraki norm ilişkisi tartışmasının bulunmaması önemli bir eksikliktir.

Öncelikle, sonraki kanun (*lex posterior*) ilkesi, normlar hiyerarşisinde aynı düzeyde yer alıp çatışan hükümlerden sonraki tarihli olanın uygulanması esasına dayanır. Özel kanun (*lex specialis*) ilkesi ise özel hükmün genel hükmü ilga etmesini ifade eder (*lex specialis derogat legi generali*). Normlar hiyerarşisinde aynı düzeyde yer alan çatışan hükümlerden özel olanı uygulanacaktır.¹²⁶⁰ İddianame yerine geçen belge usulüne ilişkin hükümler CMK'ya nispeten

¹²⁵⁷ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 54.

¹²⁵⁸ Ceza muhakemesi işlemlerden oluşmaktadır. Kanunun verdiği yetki kapsamında işlem söz konusudur. Okuyucu Ergün; bunu müzik notası metaforuyla açıklamaktadır. Nasıl ki müzik parçası notalardan oluşup ilerlemekteyse ceza muhakemesi de işlemler üzerinden yürümektedir. Müzik parçasının armonik olabilmesi için notalara tam ve doğru basılması gerekir. Ceza muhakemesinin de misyonuna uygun, amaçlarıyla uyumlu, hukuka uygun ve armonik olabilmesi için muhakeme işlemlerinin kendisi için öngörülen şartlara göre gerçekleştirilmesi gerekecektir. Her bir muhakeme işlemi beraberindeki diğer işlemlerle bir araya gelip ceza muhakemesine hayat verip onu canlı kılmaktadır. Güneş Okuyucu Ergün, *Ceza Muhakemesi İşlemleri* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2015), 13.

¹²⁵⁹ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 54.

¹²⁶⁰ Gözler, *Hukuka Giriş*, 345-346.

önceki tarihli düzenlemelerdir. CMK da ceza muhakemesine ilişkin en temel kanundur. CMK m. 170 kamu davasının açılmasında en genel hükmü ifade etmektedir. Burada normlar hiyerarşisinde aynı düzeyde yer alan önceki özel kanunla sonraki genel kanun arasında çatışmadan söz edilir. Ancak burada kesin bir kural bulunmamaktadır.¹²⁶¹ Doktrinde baskın ve katıldığımız görüşe göre önceki özel kanun sonraki genel kanunla yürürlükten kaldırılamayacaktır.¹²⁶² Genel hüküm önceki özel hükümle düzenlenen hususların geçerliliğini etkilemeyecektir (*generalis clausula non porrigitur ad ea quae antea specialiter sunt comprehensa*).¹²⁶³ Çatışma özel hükmün önceliği ile sonuca vardırılabilecektir. Bu kapsamda da Anayasa’da Yüce Divana sevk hususunda hali hazırda Anayasa m. 11 gereği söz konusu hükümler CMK’dan öncelikli uygulanacaktır. Son soruşturmanın açılmasına ilişkin kanunlar, lüzumu muhakeme için 2547 sayılı Kanun, suç tutanağına ilişkin kanunlar, İcra İflas Kanunu CMK’dan önceki ve özel kanun kapsamındadır. Bu nedenle CMK m. 170’den öncelikli uygulanma kapasitesini haizdir. Görevsizlik kararı da kendi içinde, teknik manada kamu davasını doğrudan başlatması sebebiyle özel norm kapsamındadır ve yine öncelikli uygulanacaktır.

İddianame yerine geçen belgeler; üst düzey kamu yöneticileri ve kamu görevlileri hakkında soruşturma yürütülmesine, görevsizlik kararına, trafik suç tutanağı düzenlenmesine, at yarışlarında suç tutanağı düzenlenmesine, icra ceza mahkemesinde şikâyet gibi özel, spesifik bir alanda işlerlik kazanmaktadır. Bu noktada genel soruşturma usulünden farklılıklar öngörülmesi normal karşılanabilir. Ancak ara muhakeme aşamasının bulunmaması ve buna bağlı olarak kamu davasının doğrudan açılması, savcı dışındaki soruşturmacıların savcı yetkileri kullanması gibi hususlar ceza muhakemesi hukukunda etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanabilmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Burada sorunun çözümünde kanaatimizce karşılaştırmalı hukuktaki verilerden yararlanılabilir. Özellikle ABD sistemi incelenmelidir. ABD’de özel bilgi ve uzmanlık gerektiren suçlara ilişkin soruşturmalar uzmanlaşmış soruşturma birimlerine yönlendirilmektedir. FBI, Uyuşturucuyla Mücadele İdaresi gibi kurumlar bu süreçte görev alabilmektedir. Örneğin vergi suçları gibi özel bilgi ve uzmanlık gerektiren ve daha ağır suçlara ilişkin soruşturmalar uzmanlaşmış soruşturma birimlerine yönlendirilmektedir. Farklı soruşturma türleri için sorumlulukların bu şekilde dağıtılmasının pratik etkisi, etkili bir şekilde soruşturmanın varlığında kendisini

¹²⁶¹ Gözler, *Hukuka Giriş*, 350.

¹²⁶² Gözler, *Hukuka Giriş*, 350.

¹²⁶³ Gözler, *Hukuka Giriş*, 350.

göstermektedir. Daha fazla uzmanlık becerisi, zaman ve çaba gerektiren soruşturmalar, uzman soruşturmacılar tarafından yürütülür. Nihayetinde ise Adalet Bakanlığı bünyesindeki çeşitli cezai soruşturma kurumları, başsavcı yardımcısı aracılığıyla başsavcıya rapor verir. Bu noktada toplanan delilleri değerlendirip iddianame hazırlamak ve dosyayı büyük jüriye taşıma görevi savcılığa aittir. Kamu davası açılıp açılmayacağı değerlendirmesini yine büyük jüri gerçekleştirecektir. Bu noktada genel muhakeme usulünden köklü bir ayrılış öngörülmemiştir.

İngiltere ve Avustralya örneğinde de benzer şekilde soruşturma, düzenleyici kurumlar (*regulatory agencies*) tarafından yürütülmekte hatta bu kurumların kovuşturma başlatılabilmesi öngörülmüştür. Ancak İngiltere sisteminde alanında uzman, yeterli donanımına sahip, bu işi meslek edinmiş otoriteler etkindir. İngiltere’de emredici biçimde kamu davasının açılmasına yönelik ara muhakeme değerlendirme aşaması öngörülmemiştir. Alanında uzman düzenleyici kurumların dahil olduğu adli olaylarda muhakeme süreci yürütülür. Diğer karşılaştırmalı hukuk örneklerinde soruşturma genel olarak suçlama belgesiyle sona ermekte ve kamu davası başlamaktadır. Savcının rolü değişiklik arz etse de etkili olmayan bir soruşturmacıya dayalı olmadan soruşturma yürütülmemektedir. Türk hukukunda olduğu gibi genel kuraldan esaslı bir ayrılış bulunmamaktadır. Bu noktada da bu örnekler, öneri ve çözüm önerisi için yetersiz kalmaktadır.

Türk hukukunda ise hukukçu olmayan, savcılık eğitimi almamış bir kamu görevlisinin savcı gibi soruşturma yürütmesi söz konusudur. Bu ise soruşturmacıların etkili olarak değerlendirilmesinin önündeki en büyük engeldir. Hukuku bilmeyen, soruşturma kurallarını içselleştirme becerisi bulunmayan kişilerin etkili olmasını beklemek eşyanın doğasına aykırıdır. Hâkimin tabîî olmasının beklendiği gibi savcının da tabîî olmasını beklemek gerekir. Ancak tabîî bir savcının yürüttüğü ve yeterli şüphe değerlendirmesi yaptığı soruşturmanın etkili olabilmesi ilk bakışta mümkün olabilir.

Önerimiz Türk hukukunda; Amerikan, İngiliz ve Avustralya uygulamasında olduğu gibi soruşturmada uzmanların etkili rol alması, ancak yeterli şüphe değerlendirmesinin Türk ceza muhakemesi sisteminin yapısına uygun olarak savcının yapmasıdır. Türk hukukunda büyük jüri uygulaması bulunmadığı için soruşturmanın etkili olup olmadığı değerlendirmesini mahkeme gerçekleştirecektir. Buna en iyi örnek, Vergi Usul Kanunu kapsamında düzenlenen ve muhakeme şartı olan mütalaadır. İddianame yerine geçen belgelerin doğrudan kovuşturma başlatma gücü olmadan mütalaa gibi savcıya fikir vermesi yerinde olacaktır. Böylece etkili bir soruşturmanın sağlanması adına alanında uzman kişilerin tanıkları dinlemesi, olayı araştırması, uzman görüşü ve bilirkişi gibi bir mütalaa hazırlaması ve bu belgelere dayalı son

kanaatini Cumhuriyet başsavcılığına sunması en etkili uygulama olacaktır. Bunun bir muhakeme şartı olarak güncellenmesi ve açık kanuni düzenlemeler yapılması ve ara muhakeme aşamasının tüm soruşturmalarda etkin kılınması etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanması için elzemdir. Soruşturmanın etkili bir soruşturmacı tarafından yürütülmesi ve kişi hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanması ancak bu şekilde mümkün olabilecektir.

Yüce Divan bakımından önemli pozisyonlardaki devlet görevlilerinin yargılanmasında farklı usul benimsenmesi elbette oldukça önemlidir. Ancak burada da savcılığın etkili kılınması gerektiği kanaatindeyiz. Bu noktada Yargıtay Cumhuriyet başsavcılığının soruşturma işlemleri yapması ve Meclis soruşturma komisyonu ile eşgüdümlü çalışması yerinde olacaktır. Yeterli şüpheyne ulaşılammışsa kovuşturmaye yer olmadığı kararını, TBMM Soruşturma Komisyonunun değerdendirmelerine dayalı olarak, kendi değerdendirmesiyle Yargıtay Cumhuriyet başsavcılığının vermesi daha doğru olacaktır. Nihayetinde yeterli şüphenin varlığına rağmen kovuşturma izni verme hususunda takdir yetkisinin TBMM'ye bırakılması doğal karşılanabilecektir. Düzenlenen iddianameyle CMK m. 170 vd. hükümlere işlerlik kazandırılarak ara muhakeme aşamasının etkin kılınması ve etkili bir soruşturmaya dayalı etkili kovuşturmanın yürütülmesi garanti edilmiş olacaktır.

SONUÇ

Cezai uyuşmazlığın çözümü için konunun mahkeme önüne getirilmesi esastır. Bunun ön şartı ise davasız muhakeme olmaz ilkesinin bir gereği olarak suçlama belgesinin mevcudiyetidir. Türk hukukunda iki tür suçlama belgesiyle kamu davası yürütülmektedir. Bunlar iddianame ve iddianame yerine geçen belgedir. Kamu davasının iddianamenin kabulü yahut 15 gün içinde hakkında karar verilmeyip kabul edilmiş sayılmasıyla başlaması esastır. Kanun koyucu bu kuralı temel ceza muhakemesi işlemlerinin düzenlendiği CMK’da detaylı bir şekilde ifade etmiştir. Ancak bu kurala aykırı olarak özel kanunlarda farklı düzenlemeler öngörülmüştür. İddianamenin değerlendirilmesine ilişkin ara muhakeme aşaması bu usulde bulunmamaktadır. İddianame yerine geçen belgenin kabulüne yahut kabul edilmiş sayılmasına gerek olmadan mahkemesine gönderilmekle kamu davası açılmaktadır. Bu usulde savcının dahli de bulunmamaktadır. Soruşturma işlemleri savcı dışındaki soruşturmacılar tarafından yürütülür. Savcı yetkilerini kullanan soruşturmacılar yeterli şüphe değerlendirmesini bizzat yaparak iddianame yerine geçen belge düzenlemektedirler.

Ceza Muhakemesi Kanunu m. 170’e göre kamu davası açılması sürecinde savcı yetkilidir. Kanun koyucu söz konusu genel kurala istisnalar öngörmek suretiyle özel soruşturma usulleri ihdas etmiştir. İddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılması da özel soruşturma usullerinden birini oluşturmaktadır.

Suçların ve suçluların tespiti ve muhakemesi sürecinin kamusallaşmasıyla birlikte devlet adına kamu davası açılması için cezai uyuşmazlıkların yargılama makamı önüne taşınması zorunlu olmuştur. İddia, iddiaya karşı savunma ve iddia ve savunmanın sentezi sonucu hüküm elde etme sürecindeki farklılıklar temelinde zamanla ceza muhakemesi sistemleri gelişmiştir. Geçmişten bu yana suçun işlenmesinin önlenmesi ve bozulan kamu düzeninin yeniden tesisinde üç muhakeme sistemi bulunmaktadır: İtham, tahkik ve işbirliği (karma) sistemi. Türk ceza muhakemesi; iddia ve hükmü birbirinden kesin çizgilerle ayırmakla, iddia ile savunmanın çelişerek hükmün ortaya çıkmasını benimsemekle ve muhakeme süjelerinin bu sürece aktif katılımını kabul etmekle işbirliği sistemine yakınlaşmıştır. İddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılmasında da iddia ve savunma çelişerek hüküm ortaya çıkmakta, yargılama süjeleri sürece dahil olabilmekte, soruşturmayı yürüten makamlar hüküm veren makam farklı olmaktadır. Bu yönüyle işbirliği sisteminden esaslı bir sapma bulunmamakla birlikte bu usulün kendi içindeki problemleri

yapısı, işbirliği sisteminin potansiyel faydasının etkili bir biçimde kendisini göstermesini engellemektedir.

Doktrinde iddianame yerine geçen belge usulünün varlığı tartışmalıdır. Bazı azınlık görüşler yeni CMK sistematığıyla birlikte soruşturma evresinde savcının yegâne yetkili kılındığı ve savcı tarafından düzenlenen iddianame mahkemece kabul edilmeden kamu davasının açılmayacağını savunmaktadır. Aynı yönde bazı görüşler ise iddianame yerine geçen belgelerle kamu davası açılması usulünün mevzuattaki varlığını ve uygulanabilirliğini reddetmemektedir. Ancak olan ve olması gereken hukuk ayrımı gözetilmeksizin değerlendirmelerde bulunmak sakıncalıdır. Kanun koyucu 2014 yılından itibaren iddianame yerine geçen belgelere ilişkin değişiklikler ve düzenlemeler yapmaya devam etmektedir. Özellikle CMK'da da m. 191/3-b'de iddianame yerine geçen belge ifadesi açık bir şekilde kullanılmış ve suçlama belgesi niteliği ortaya konmuştur. Meri mevzuattaki düzenlemeler bu usulün varlığını ortadan kaldıracı nitelikte değildir. Mevzuattaki özel düzenlemelerin varlığına rağmen bu düzenlemelerin geçersiz olduğunu savunmak anayasaya aykırıdır. Anayasa m. 11/2, kanunların anayasaya aykırı olamayacağını kesin bir dille belirterek pozitif hukuk sistemini benimsediğini açıkça ortaya koymuştur. Böylece olması gerekene yönelik eleştirilen olan hukukun geçerliliğini etkileyecek nitelikte yorum yapılması mümkün olmayacaktır. Doktrinde özel-genel, önceki-sonraki norm tartışması yapılmamıştır. İddianame yerine geçen belgelere ilişkin düzenlemeler incelendiğinde bunların önceki özel norm niteliğinde olduğu görülmektedir. Doktrinde baskın ve katıldığımız görüş kapsamında kanunların hem özel-genel hem de önceki-sonraki nitelik taşıması halinde önceki özel kanuna öncelik verilmesi gerekir. Bu da iddianame yerine geçen belgelerin hukuki meşruiyetinin diğer gerekçesini ortaya koymaktadır.

İddianame yerine geçen belgeler meri nitelikte olsa da kanun koyucu yeterince açık ve kapsamlı düzenlemeler öngörmemiştir. Kişi hak ve özgürlüklerini ilgilendiren bir alan olan ceza muhakemesi sürecinde böylesi boşlukların bulunması, hukuk devleti ve buna bağlı olarak hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkelerine aykırı niteliktedir. Uygulamada ve kanuni düzenlemelerde bu boşluğun kıyas yoluyla doldurulması usulü benimsenmiştir. Ancak doktrinde kıyasın şartları temelinde boşluğun ne şekilde doldurulacağı hususu incelenmemiştir. Ceza muhakemesi hukukunda kıyasın uygulanmasının belli başlı şartları bulunmaktadır: Bilinçli olmayan kanun boşluğu bulunması, kıyas yapılmasının bir gerekçesi yani bir ihtiyaç bulunması, kıyas edilecek hükmün genel nitelikte olup istisnai nitelikte olmaması, kıyas edilecek kurala ilişkin vaka ile hakkında hüküm bulunmayan vaka arasında

benzerlik bulunması ve temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı nitelikte olmaması. Bu şartların mevcut olduğu durumlarda CMK'nın kamu davası açılmasına ve soruşturmada savcı yetkilerine ilişkin hükümleri kıyasen uygulanabilecektir.

İddianame yerine geçen belgelerle ilgili en önemli boşluklardan birisi bu belgelerin unsurları hususudur. Doktrinde genel olarak bu belgelerin iddianamenin unsurlarını haiz olması gerektiği savunulmaktadır. Ancak bunun ne şekilde mümkün kılınacağı hususu değerlendirilmemiştir. Şüpheli haklarının korunması ve sağlıklı bir muhakeme süreci geçirilmesi adına iddianamenin unsurlarına ilişkin CMK m. 170 hükmünün kıyasen uygulanması mümkün görülmelidir. İddianamenin şekli ve maddi unsurlarının iddianame yerine geçen belgelerde de eksiksiz bulunması adil yargılanma hakkının tesisi için elzemdir.

İddianame yerine geçen belgelere ilişkin düzenlemelerin karmaşıklığı nedeniyle doktrinde ve yargı kararlarında bazı belgelerin niteliği hususunda hatalı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Vergi suçlarında mütalaa, tali ceza davası açan belge, düşünce yazısı ve fezleke, iade taleptanesi, orman suç tutanağı, yargılamanın yenilenmesi kararı, yaptırım talebi, müsadere müzekkeresi ve seri muhakeme taleptanesi incelendiğinde bunların savcı dahil olmama, iddianame olmadan soruşturmanın sonuçlanması ve doğrudan kamu davasını başlatma özellikleri olmadığı için iddianame yerine geçen belge vasıflarının olmadığı görülecektir.

İddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açılması, esasında eski kanun felsefesine dayalı bir usuldür. Ancak kanun koyucu bu konuya yeterince özen göstermemiştir. Bu usulün soruşturma ilkeleri kapsamında değerlendirmesi bu nedenle önem arz etmektedir. Özellikle maslahata uygunluk, soruşturmanın bütünlüğü-bölünmezliği, tabîi hâkim, davasız muhakeme olmaz, adil yargılanma ve eşitlik ilkeleri bakımından derin problemlerin olduğu görülmektedir. İlk olarak maslahata uygunluk ilkesinde savcının iddianame düzenlenmesinin ertelenmesine karar verme gibi takdir yetkisinin istisnai niteliği karşısında kıyasa cevaz vermemesi, bu ilkenin bu usulde uygulanamayacağını göstermektedir. Bu da etkili bir soruşturmanın yürümemesi noktasında etkili olabilmektedir. Soruşturma işlemlerinde savcılığın bir kül olarak iş bölümü esasına dayalı görev yapmasının iddianame yerine geçen belge düzenlemeye yetkili soruşturmacılar için geçerli olamayacağı kabulü üzerinden de bu ilkedan esaslı bir sapma göze çarpmaktadır. Bu soruşturmacıların geçici ve olay bazında yetkili kılınmış olmaları, hiyerarşik ve sistematik bir sürekliliği haiz olmamaları noktasında soruşturma evresi için temel önemi haiz bu ilkenin uygulanamaz oluşu, etkili soruşturma yükümlülüğünün tesisi bakımından da büyük bir problemi yansıtmaktadır. Bu usul genel

itibariyle soruşturma evresi ve bu evrenin sonlanmasıyla irtibatlı olduğu için tabîî hâkim ilkesi yönünden genel bir aykırılık bulunmamaktadır. Ancak AYM yargılamalarında hukukçu üye bulunmaması noktasında tabîî hâkim ilkesinden esaslı bir ayrılış bulunmaktadır. Bunun dışında etkili bir soruşturmacı olmanın gereği olarak tabîî hâkim ilkesinin tabîî savcı ilkesi olarak da okunup okunamayacağı hususu önem arz etmektedir. Etkili bir soruşturmanın etkili, hukuka uygun (*lawful*), hukuk bilgisini haiz, soruşturma evresinin kurallarına hâkim ve savcılık eğitiminden geçmiş bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi gereği tabîî savcı ilkesinin varlığının kabul edilmesini gerektirmektedir. Davasız muhakeme olmaz ilkesi yönünden değerlendirme yapıldığında, somut olayın özelliğine bakılır. Bu ilkenin bir gereği olarak kamu davasının yürütülmesinde suçlama belgesine bağlılık esastır. İddianame ve iddianame yerine geçen belgeye bağlılık ilkesi gereği suçlama belgesinde yer almayan bir olaya ilişkin yargılama yapılamayacaktır. Bu gerekliliğe ilişkin bilgiyi haiz olmama durumunda bu ilke ihlal edilmiş olacaktır. Adil yargılanma hakkı bakımından da benzer bir değerlendirme yapılabilir. Bu usulde ara muhakeme aşamasının bulunmaması, hukukçu kimliğine sahip olmayan savcı dışındaki soruşturmacıların savcı yetkilerini kullanması ve doğrudan kamu davasının açılması bakımından gerçekleşecek olayda adil yargılanma hakkı bakımından sakınca mevcuttur. Etkili olmayan soruşturmacının soruşturmayı yürütmesi, mağdur ve sanık haklarını ihlal edici uygulamalara sebep olabilecektir. Bu noktada savunma hakkının tesisinin sağlanamaması ve isnadın öğretilmemesi, iddianın savunma ile çelişip hükme ulaşma önünde adil yargılanma hakkı ve buna bağlı olarak silahların eşitliği ilkesi ihlaliyle muhakeme sürecinin sonuçlanmasına sebep olabilecektir. Son olarak eşitlik ilkesi hususunda değerlendirme yapıldığında belirli misyonlarla genel muhakeme usulünden farklılıklar öngörülebilir. Ancak bu farklılıkların adil yargılanma, etkili soruşturma yükümlülüğü ve diğer ceza muhakemesi ilkeleri noktasında hukuka aykırı olması halinde eşitlik ilkesine uygunluktan söz etmek faydalı olmayacaktır.

İddianame yerine geçen belge usulünde en önemli ve en temel hususu etkili bir soruşturmanın yürütülüp yürütülemeyeceği hususu oluşturmaktadır. Etkili soruşturma yükümlülüğünün genel bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak AİHM kararlarında belirli ölçütler ileri sürülmüştür. Soruşturmanın tarafsız ve bağımsız, titizlik ve özenle, çabuk, belirli bir yeterlilikle ve kamu denetimi ışığında yürütülmesi etkili bir soruşturmanın varlığı için olmazsa olmaz kriterlerdir. Bunun devamı olarak da savcı dışındaki soruşturmacıların etkili olup olamayacağı, soruşturmanın da etkili yürütülüp yürütülemeyeceğini belirlemektedir. Doktrinde genel olarak etkili bir soruşturmacının sahip olması gereken özellikler entelektüel,

psikolojik ve fiziksel karakteristik noktasında kendisini göstermektedir. Bu özellikler aynı zamanda soruşturmacıların tabîlik özelliği hakkında da fikir vermektedir. Bunun için öncelikle savcılığın hukuki niteliğini incelemek önemlidir. Doktrindeki genel ve katıldığımız görüşe göre savcılık adli alanda faaliyet gösteren idari bir organizasyondur. Ancak bu savcılığın idari bir kurum olduğunu göstermemektedir. Savcılar, yargı alanına ilişkin faaliyet gösterir ve yürütmenin bir parçasıdır. Ancak bu noktada savcıların memur olduğu sonucu doğmaz. Savcılar hukuk fakültesi mezunu, savcılık staj eğitiminden geçmiş, kişi hak ve özgürlüklerini doğrudan ilgilendiren bir alanda faaliyet gösteren kişilerdir. Uzmanlık alanı soruşturma işlerini yürütmek olmayan kişilerin ceza soruşturması yapmasında savcı niteliklerini haiz olmadan etkili soruşturma yükümlülüğü için belirlenen kriterlere tam anlamıyla uyacağını beklemek mümkün olmayacaktır. Bu ise soruşturmanın etkisiz olması sonucunu doğuracaktır. Bu noktada kanun koyucunun kendi içinde problemlili bir yapıyı haiz olan bu kurumu revize etmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Türk hukukunda iddianame yerine geçen belgeler oldukça dağınık biçimde düzenlenmiştir. Çalışma kapsamında bu belgeler bir sistematığe tabi tutulduğunda şu şekilde sıralanabilir: Yüce Divana sevk belgesi, lüzumu muhakeme kararı, son soruşturmanın açılması kararı, suç tutanağı, icra ceza mahkemesine şikâyet ve görevsizlik kararı. Bunun dışında 2014 yılı öncesi sulh ceza mahkemeleri kaldırılmadan önce bazı iddianame yerine geçen belgeler mevcutken, söz konusu değişiklikle bu mahkemelerin sulh ceza hakimliğine çevrilmesi sonucu bu belgelerin iddianame yerine geçen belge niteliği kaybolmuştur.

Anayasal dayanağı haiz olan ilk iddianame yerine geçen belge Yüce Divana sevk belgesidir. Anayasa mahkemesinin ceza mahkemesi olarak yargıladığı kişilerden olan cumhurbaşkanı için görev suçu-kişisel suç hususu belirlemesi açık değildir. Doktrinde anayasadaki düzenlemelerdeki çelişkiye dikkat çekilerek azınlık görüş cumhurbaşkanının sadece görev suçundan yargılanması gerektiği savunulmaktadır. Ancak çoğunluk görüşün de ifade ettiği gibi her suç ifadesinin yorumunda cumhurbaşkanının görev suçu-şahsi suç ayrımı olmadığı sonucuna ulaşılmalıdır. Anayasa m. 105/1 hükmünün sonraki hüküm olmasından hareketle anayasa koyucunun iradesinin bu yönde olduğunu kabul etmek gerekir. Savcıların, Cumhurbaşkanı tarafından bir suç işlendiği haberi aldıklarında nasıl bir karar vermesi gerektiği hususu da tartışmalıdır ve bir görüş bu hususta SYOK kararı verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak soruşturma veya kovuşturma engeli bulunan hallerde bu engellerin ancak soruşturmaya başlanmasıyla tespit edilebileceği ve bu engellerin de soruşturmaya başlanarak kaldırılabilmesi göz önüne alındığında doğrudan SYOK kararı vermek mümkün

değildir. Soruşturma ve kovuşturma şartlarının gerçekleşmemesiyle bir ihbar veya şikâyetin suç teşkil etmemesi ya da dayanaktan yoksun olması aynı değildir. Cumhurbaşkanı hakkında bu değerlendirmeyi yapmada görevli kurum ise TBMM Genel Kuruludur. Bu kapsamda savcılığın görevsizlik kararı ile dosyayı TBMM Başkanlığına göndermesi gerekecektir.

TBMM Başkanı hakkında Yüce Divan'da yargılanacağı düzenlenmiş ancak usule ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. Doktrinde ise kıyasen bu kuralların uygulanabileceği ifade edilmiştir. Ancak Anayasa m. 106/5 ve devamı maddelerin kıyasen uygulanmasına, iddianame yerine geçen belgelerle kamu davasının açılması usulünün istisna teşkil etmesi engel oluşturmaktadır. Bu nedenle TBMM Başkanının Yüce Divanda yargılanma usulünde Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında Anayasa m. 106/5 ve devamında düzenlenen soruşturma usulünün kıyasen uygulanması mümkün değildir. Burada anayasa koyucunun bu eksikliği gidermesi gerekir.

Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları ile Sayıştay üyeleri hakkında da aynı usul öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesi üyelerinin soruşturulması sonucunda soruşturmanın savcı dışında soruşturmacılar tarafından gerçekleştirilmesi ve ulaşılan kanaate ilişkin belgenin doğrudan Yüce Divan'da kovuşturma başlatmasına rağmen kanun hatalı olarak iddianame ifadesi kullanmıştır. Bu nedenle burada da iddianame yerine geçen belgenin var olduğu sonucuna ulaşmak gerekmektedir. Kanun koyucu AYM üyelerinin yargılanmasında Genel Kurul'un birlikte çalıştığı ve aynı kurumda yer alan üyelerin yargılanabilmeleri noktasında karar verici olarak tayin etmesini düzenlemekle, AİHM'nin etkili soruşturmada sağlanması gereken bağımsızlık ve tarafsızlık kriterine oldukça aykırı bir usul belirlemiştir. Ayrıca üyelerin çoğunluğunun suç işlediği iddiasında söz konusu muhakeme usulü kendi içinde işlerlik kazanamaz hale gelecektir. Örneğin Yargıtay, *Şerafettin Can Atalay* dosyasında AYM üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Başvurucu hakkında hak ihlalinin kabulü yönünde oy kullanan üyeler hakkında suç duyurusunda bulunulduğu için karşı oy kullanan üyelerin bu kişiler hakkında özel soruşturmayı yürütmesini beklemek de mümkün olmayacaktır. Mevzuatta soruşturma kurulunu Genel Kurul'un tayin edeceği belirtilmiştir. Söz konusu güncel örnek, bu usulün oldukça hatalı kurgulandığını ve işlevsiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Lüzumu muhakeme kararına dayalı olarak kamu davası açılması esas itibariyle son soruşturmanın açılması kararına dayanmaktadır. Ancak kanun koyucu lüzumu muhakeme şeklinde ayrı bir isimlendirme yaptığı için bu usulün ayrıca incelenmesi gerekir. İddianame yerine geçen belge usulünde ara muhakeme aşaması bulunmamaktadır. Ancak lüzumu

muhakeme kararına karşı kanun koyucu idari yargı yolunu açık tutmuştur. Bu ise en azından lekelenmeme hakkının korunması noktasında, soruşturmanın etkili gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimine imkân tanımaktadır. İddianameye dahi CMK’da itiraz düzenlenmemişken lüzumu muhakemede itiraz idari nitelikte olsa da silahların eşitliği, hak arama özgürlüğü ve genel olarak adil yargılanma hakkı yönünden önemlidir. Ancak bu usulde soruşturmanın yine kurum içindeki personel tarafından gerçekleştiriliyor olması, AİHM’nin bağımsızlık ve tarafsızlık kriteri bakımından etkili soruşturma yükümlülüğüne aykırılık teşkil etmektedir. Bu haliyle iddianame yerine geçen belgelerle ilgili düzenlemelerdeki revizyon ihtiyacı, bu usul için de geçerliliğini korumaktadır.

İddianame yerine geçen belgelerde son soruşturmanın açılması kararı önemli bir kısmı temsil etmektedir. Yargıtay üyeleri, Danıştay üyeleri, Uyuşmazlık Mahkemesi üyeleri, hâkimler ve savcılar, avukatlar ve noterler son soruşturmanın açılması kararıyla kovuşturulmaktadır. Ancak son soruşturmanın açılması kararı CMUK’taki kamu davasının açılmasına ilişkin hükümlerin baz alınarak oluşturulduğu özel soruşturma usulüne dayanmaktadır. Bunlar eski kanun felsefesine dayalı olarak kamu davası açılması usulleridir. Yürürlükten kaldırılmış bir kanunun eski anlayışına dayalı olarak güncelliğini kaybetmiş bir usul anlayışı temelinde soruşturma ve kovuşturma yürütülmesi, ceza muhakemesi hukukunun dinamik yapısına uygun değildir. Ayrıca ceza muhakemesinin sade yapıda olması gereği karşısında da karmaşık ve kaotik düzenlemelere yer verilmesi etkili bir soruşturma yürütülmesinin önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir.

6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanun ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu kapsamında düzenlenen suç tutanağı da iddianame yerine geçen belgelere örnek teşkil etmektedir. 6132 sayılı Kanun m. 1/2’de Komiserler Kurulunca düzenlenen suç tutanağının ve ele geçirilen eşyaların doğrudan suçun işlendiği yerdeki asliye ceza mahkemesine verilmesiyle kamu davası açılmaktadır. 2918 sayılı Kanun m. 114’te düzenlenen, trafik suçlarına ilişkin suç tutanağı da aynı sonucu doğurmaktadır. Adli cezayı gerektiren, 2918 sayılı Kanun m. 79/2’de düzenlenen trafik suçu dolayısıyla soruşturma evraklarının ve suç tutanağının kolluk tarafından doğrudan mahkemeye gönderilmesi yoluyla kamu davası açılmaktadır.

Şikâyet tabi icra-iflas suçlarında kanun koyucu kendine özgü bir kamu davası yürütülmesini öngörmüştür. Burada alacaklının şikâyeti üzerinde soruşturma evresine işlerlik kazandırılmadan doğrudan kendine özgü bir kamu davası açılmaktadır. Savcının rolü bulunmaması ve iddianame olmadan doğrudan kovuşturmaya geçilmesi noktasında iddianame

yerine geçen belgenin varlığından söz etmek gerekmektedir. Ancak soruşturma evresi olmadan borçlunun doğrudan sanık statüsüne sokulması lekelenmeme hakkının ihlali bakımından oldukça sorunludur. Soruşturmanın bulunmayışı nedeniyle etkili olup olmadığı da araştırılamayacaktır. Gereken soruşturma işlemlerinin icra ceza mahkemesi hâkimi gerçekleştirecektir. Bu da sağlıklı bir yargılamanın yürütüldüğü noktasında görünüşte adillığe zarar vermektedir. Ayrıca bu usulde davasız muhakeme ilkesinden (CMK m. 225) esaslı bir ayrılış bulunmakta, suçlama belgesine bağlılık ilkesi işlerlik kazanamamaktadır. Davaya yön verecek suçlama belgesi olmadan kovuşturma yürütülmesi, bu evrenin etkili yürütülmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Ceza mahkemeleri tarafından verilen görevsizlik kararı uygulamada ekseriyetle iddianame yerine geçen belge olarak değerlendirilmektedir. Görevli olduğu düşünülen mahkemeye görevsizlik kararının gönderilmesiyle kamu davası bu belgenin kabul edilmesine gerek olmadan başlamaktadır. Ancak davasız muhakeme olmaz ilkesinin gereği olarak görevsizlik kararında iddianamede bulunması gereken tüm özelliklerin eksiksiz bulunması önem arz etmektedir. Uygulamada mevcut olan ek görevsizlik kararının da CMK'da bir karşılığı bulunmamakta ve bu karar ihsas-ı rey ve mahkemelerin bağımsızlığı noktasında doğru bir usul değildir.

Karşılaştırmalı hukukta iddianame yerine geçen belgelerin mevcut olup olmadığı incelemesinde araştırılması gereken husus kamu davasının ne şekilde başlayacağı hususudur. Soruşturmada savcının dahil olup olmadığı, ara muhakeme olmadan kovuşturmanın başlayıp başlamayacağı, savcı dışında soruşturmacı yetkilerinin kullanılıp kullanılmadığı noktasında sonuca ulaşmak mümkün olacaktır. ABD, İngiltere ve Avustralya incelendiğinde Türk hukukundan çok farklı bir usul benimsendiği görülmektedir. ABD'de büyük jüri iddianame değerlendirmesi yapıp bu belgeye resmiyet kazandırmaktadır. Büyük jüri değerlendirmesi sonucu kamu davası açılmaktadır. İddianamenin kabulü gibi bir usul bulunmamakta ancak iddianame iade edilebilmektedir. İddianame dışında iddia pazarlığı kapsamında düzenlenen bilgilendirme belgesiyle de doğrudan kovuşturmaya geçilmektedir. Ancak burada savcı bizzat süreci yürütmektedir. Türk hukukundaki iddianame yerine geçen belge kriterleri burada mevcut değildir. İngiltere uygulamasında ise soruşturma evresi Türk hukukundan oldukça farklıdır. Ara muhakeme aşaması söz konusu değildir. Soruşturmada kolluk etkindir. Düzenleyici kurumlar da soruşturma ve kovuşturma işlemlerini yürütebilmektedir. Bu yönüyle farklı bir muhakeme sisteminin benimsendiği İngiltere'de de iddianame yerine geçen belge usulünden söz etmek mümkün değildir. Avustralya uygulaması ise genel olarak ceza

davasına sevk duruşmasıyla suçlama belgesi değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Almanya ise CMUK'ta olduğu gibi son soruşturmanın açılması benzeri bir usul öngörmüştür. İtalya için de CMUK benzeri bir usul mevcuttur ve iddianame yerine geçen belgeden bu şekliyle söz etmek mümkün olmayacaktır. İspanya'da iddianameyi savcı yerine sorgu hâkimi hazırlamaktadır ve soruşturmada etkin olan kişidir. Bu nedenle Türk hukukunda muhakeme sisteminin farklılığı nedeniyle iddianame yerine geçen belgeden söz etmek doğru olmayacaktır. Son olarak Japonya'da soruşturmaya savcı egemendir ve iddianame düzenler. Türk hukuku ile benzer olan nokta seri muhakeme gibi alternatif bir yöntem benimsenmiş olmasıdır. Seri muhakemede iddianame yerine geçen belge usulü söz konusu olmadığı için bu noktada da aynı sonuca ulaşmak gerekecektir.

İddianame yerine geçen belgelerde yapısal problemler dışında bazı sorunlu konular bulunmaktadır. İlk olarak bu belgelerle kamu davası açılmasında soruşturma evresinin gösterdiği özellik ve buna bağlı tartışmalar söz konusudur. Suçtan haberdar olma noktasında CMK m. 158'de bu usule dayalı bir hüküm bulunmamaktadır. Burada da kaçış noktası olarak kıyas gündeme gelmektedir. Ancak bu noktada kanun koyucunun özensizliği de ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında lekelenmeme hakkının tesisi noktasında soruşturmaya yer olmadığı kararının verilmesine ilişkin CMK m. 158/6 hükmünün de kıyasen uygulanabilmesi önem arz etmektedir.

Bu usulde soruşturma evresinde savcı dışında soruşturmacıların verdiği kararlar idari değil adli niteliktedir. Bu nedenle iptal davasına (2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Hakkında Kanun m. 2) konu olamayacaktır.

Doktrinde bu usulde savcının dahli olmadığı için soruşturma evresinin bulunmadığına yönelik bir görüş bulunmaktadır. Ancak bu usulde kişi hak ve özgürlükleriyle ilgili olarak adli yolla maddi gerçeğin açığa çıkarılması misyonuna yardım noktasında soruşturma işlemleri yapılmaktadır. Ancak icra ceza mahkemesinin kendi içindeki özel yapısı nedeniyle şikâyet ile kamu davasının yürütülmesinde soruşturma evresinin bulunmadığı görülmektedir. Alacaklının talebiyle şikâyete tabi icra iflas suçlarında sadece kovuşturma ile muhakeme süreci yürütülmektedir. Burada mahkemeye daha fazla görev yüklenmiştir. Ancak mevcut CMK sistematığına aykırı olan bu usulde soruşturma evresinin etkili kılınması, lekelenmeme hakkının tesisi bakımından oldukça önemlidir.

İddianame yerine geçen belge usulünde savcı dışındaki soruşturmacıların savcı yetkilerini kullanıp kullanamayacağı hususu en problemlili konulardan biridir. Her bir soruşturma işlemi bakımından ayrı ayrı değerlendirme yapılırsa öncelikle iddianame yerine

geçen belge usulüyle yürütülmesi gereken bir soruşturmada Cumhuriyet başsavcılığınca ihbar veya şikâyet yoluyla soruşturma başlatılması söz konusu olduğunda savcılığın ne şekilde hareket etmesi hususu açık değildir. Bu halde fiilin niteliğine ve failin kişiliğine göre kanunlarda özel soruşturma usul ve esasları öngörülmüşse öncelikle bu kuralların dikkate alınması gerekmektedir. Kaydı yapılan dosya ve ekleri incelendikten sonra; dosya konusu fiil hakkında soruşturma yapılması gerekiyorsa dosyanın gereği kanundaki usul ve esaslara göre yerine getirilir. Ancak dosya kapsamındaki olay Cumhuriyet başsavcılığının görev alanına dahil değilse görevsizlik kararı verilip dosyanın ilgili kamu kurumuna ya da diğer bir merciye gönderilmesi gerekmektedir. Aksi halde yapılacak olan tüm işlemler usule aykırı olarak değerlendirilecektir. Buradaki görevsizlik mahkeme kararı niteliğinde değildir.

Koruma tedbirleri ve diğer soruşturma işlemleri bakımından savcıya ait yetkilerin kullanılmasında kıyas metodunun uygulanıp uygulanamayacağı önem arz etmektedir. Ceza muhakemesinde kıyasın temel şartları; kıyas edilecek hükmün istisnai nitelikte olmaması, kanunda bilinçli bir boşluk bulunmaması, kıyas yapmak için bir ihtiyaç ve gerekçe koşulunun sağlanması ve kişi hak ve özgürlüklerini doğrudan etkileyen sınırlayıcı hükmün bulunmamasıdır. Kanun koyucu özel soruşturma usullerine ilişkin hükümlerde çoğu yerde savcıya ait yetkilerin veya CMK hükümlerinin kıyasen uygulanabileceğini öngörmüştür. Ancak yine de eksiklik bulunmaktadır. Mevzuatta hali hazırda doğrudan kovuşturma başlatmaya yetkilendirilmiş bu soruşturmacıların savcıya ait yetkileri kullanmadan soruşturmadan sonuç çıkarmalarını beklemek hayatın olağan akışıyla ters düşmektedir. Ayrıca soruşturmanın meri mevzuattaki haliyle etkili olabilmesi için soruşturma işlemlerinin eksiksiz gerçekleşmesi şarttır. Ancak yine de TCK m. 6/1-d'de sayılan yargı görevi yapan olarak sıralanan yüksek mahkemeler, adlî ve idarî mahkemeler üye ve hâkimleriyle savcı ve avukatların yanında bu kişilerin de savcı gibi yargı görevi yapan olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Yargı görevi yapan sıfatına bağlanan sonuçların bu kişiler için geçerli olması doğru olmayacaktır. Bu kişilerin görevleri sürekli olmayıp geçicidir. Başsavcılık örgütlenmesi içinde yer almazlar. Olaya özgü olarak yetkilerini kullandıktan sonra işlevlerini kaybederler. Soruşturma evresinde savcı gibi faaliyet yürüten soruşturmacılar, şüphelinin ve tanıkların ifadesini alma, keşfe karar verme, bilirkişi incelemesine başvurma, koruma tedbirlerine başvurmak şeklinde sıralanabilen yetkileri kanunun atfen değer tanıdığı hallerde kullanabilir. Ancak diğer hallerde özellikle koruma tedbirleri kişi hak ve özgürlüklerini doğrudan ilgilendirdiği için kıyasa kapalıdır.

İstinabe noktasında değerlendirme yapıldığında etkili bir soruşturmanın gerçekleşmesi adına yardımlaşmanın sağlanması önemlidir. Ancak istinabe savcılıklar arasında bölünmezlik ilkesi kapsamında fonksiyon icra etmektedir. Burada bölünmezlik ilkesinin işlerlik kazanması mümkün değildir. Savcı dışındaki soruşturmacılar iddia makamını temsil edecek bir örgütlenmeyi haiz değildir. Yetkileri ve görevleri geçici olduğundan istinabe ilişkisinin kurulması, söz konusu kanuni düzenlemelerin verdiği cevaz dışında mümkün görülmemelidir. İstinabe soruşturma işlemlerinin etkili bir şekilde yürütülmesi noktasında önemli bir araçtır. Etkili soruşturma yükümlülüğü noktasında istinabe usulünün işletilememesi büyük bir eksikliktir.

Soruşturmada sulh ceza hâkimliği yetkilerinin kullanılması bakımından kıyas metodu işlerlik kazanamayacaktır. Bu husus kıyasın ihtiyaç-gerekçe koşulu ile temel hak ve özgürlükler aleyhine olmaması unsurlarını karşılamamaktadır. Sulh ceza hâkimlerinin soruşturmadaki yetkilerini savcı dışındaki soruşturmacıların kullanması mümkün değildir. Yeterli delil değerlendirmesi yapmak hususunda da soruşturmacılar yetkilidir. Bu değerlendirme sonucunda kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermek esasında savcıya ait bir yetkidir. Ancak bu usulde bu yetki, savcı dışındaki soruşturmacılar tarafından kıyasen kullanılabilecektir.

İddianame düzenlenmesinin ertelenmesi bakımından kanunda bir belirleme yapılmamıştır. Savcının takdir yetkisine ilişkin bu hüküm, savcının iddianame düzenleme mecburiyetine getirilmiş bir istisna hükmüdür. Bu nedenle de CMK m. 171 hükmü kıyasa kapalıdır. Etkili soruşturma yükümlülüğü ve adil yargılanma hakkı bakımından bu takdir yetkisinin kullanılması oldukça önem arz etmektedir. Bu da savcı dışında görev yapan soruşturmacılara savcı yetkilerinin kıyas yoluyla tanımlanmasının tehlikesini ortaya koymaktadır. CMK'nin çizdiği soruşturma deseninin takip edilmesinin etkili soruşturma yükümlülüğünün tesisi noktasında ne denli kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Savcı dışındaki soruşturmacıların iddianame yerine geçen belge düzenlemenin ertelenmesi kararı verememesi, uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmeden çözülüp usul ekonomisinin sağlanamaması noktasında problem arz etmektedir. Bu husus da iddianame yerine geçen belge usulünün ceza muhakemesi sisteminde yer almaması gereğinin gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

Hâkimlik ve mahkeme kararlarına itiraz noktasında kıyasen soruşturmacıların itiraz hakkının bulunduğu kabul edilmelidir. Soruşturmanın etkililiğinin sağlanması açısından soruşturma evresindeki işlemlerin hataya mahal vermeden gerçekleşmesi önemlidir. Şüpheli

ve sanık haklarının korunması ile mağdur haklarının korunması arası dengenin sağlanması noktasında bu yetkiye imkân tanımak önem arz etmektedir.

İddianame yerine geçen belgeyi hazırlayan soruşturmacıların duruşmada hazır bulunmasına imkân veren bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır. Bu eksiklik kıyas yoluyla giderilmelidir. İddia sahibi olmadan savunma, tez ve antitezin çarpışması ve ortaya sağlıklı şekilde hüküm çıkması beklenebilir değildir. Bu nedenle iddianame yerine geçen belgeyi düzenleyen iddiasının arkasında durabilmeli ve duruşmada bizzat yer alabilmelidir. Ancak soruşturmacıların savcı koltuğunda oturup devlet adına yargılamanın yapıldığı salonda olayın ciddiyetinin kavranabilmesi noktasında savcı cübbesi giymesi beklenemez. Bu nedenle bu kişilerin duruşmada bulunabilmelerinin kanuni zemini bulunmamaktadır. Örgütlü bir yapıyı haiz olmadıklarından duruşmada iddia makamını temsil hususunda kıyasla çözüme ulaşmak mümkün değildir.

Adli kolluk-soruşturmacı arası ilişki noktasında da açık düzenleme bulunmamaktadır. Savcı dışındaki bu kişilerin kolluğa sözlü emir vermesi, gecikmesinde sakınca bulunan hal değerlendirmesi yapması her zaman için kolay değildir. Kolluk-savcı iletişimi gerektiren durumlarda savcı dışındaki bu kişilerin kolluğa emir talimat vermesi ve soruşturmanın etkililiğinin sağlanması noktasında sağlıklı bir muhakeme faaliyeti yürütülmesi olası değildir.

İddianame yerine geçen belgelerle ilgili en önemli tartışma bu belgelerin iadeye tabi olup olmadığıdır. Doktrinde çoğunluk kanunda bu belgelerin iadesine imkân tanınmadığı için bu belgelerin iade edilemeyeceğini savunmaktadır. Ancak çözüm önerisi de sunulmamaktadır. Azınlık görüş ise temelinde bu belgelerin mevcudiyetini reddettiği için iadeyi de mümkün görmemektedir. Kanun koyucu özellikle Yüce Divan'ın iade yetkisini düzenleme altına almış ve diğer belgelerde suskunluğunu korumuştur. Ara muhakeme aşamasının bulunmayışının lekelenmeme hakkı bakımından önemi dikkate alındığında bu eksikliğe dayalı sorunun çözümü elzemdir. Bu noktada kıyas metodu gündeme gelmektedir. Ancak iddianame yerine geçen belgeler doğrudan kovuşturma evresini başlatmaktadır. Bu aşamadan itibaren kovuşturmadan soruşturmaya dönülemez evresi etkindir. Muhakeme süreci bir bütün olduğundan kıyasın bu noktada işlerlik kazanması mümkün olmayacaktır. Mahkeme de ara muhakeme aşaması bulunmadığı için soruşturmanın etkili bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini denetleyemeyecektir. Soruşturma evresi etkili yürütülmemişse kovuşturma evresinin de etkili yürütülmesinden söz edilemeyecektir. Çözüm olarak eski kanun anlayışına dayalı olan ve güncel muhakeme sisteminde kanuni dayanağı haiz olmayan ek iddianame yahut ek iddianame yerine geçen belge düzenlettirilmesi de mümkün olmayacaktır. Bu

eksikliğin çözümsüz kalması, iddianame yerine geçen belge usulünün, kişileri doğrudan sanık statüsüne sokmasının lekelenmeme hakkının ihlali noktasında hukuk devleti ilkesini benimsemiş bir devlette olmaması gerektiğine en güçlü örnektir.

İddianame yerine geçen belgedeki atılı suçun ön ödeme, uzlaştırma, seri muhakeme ve basit yargılamaya tabi bir suç olması halinde mahkemenin ne şekilde karar vereceği hususu açık değildir. Doğrudan kovuşturma evresine geçildiği için esasında soruşturma evresinde uygulanması gereken ön ödeme, uzlaştırma ve seri muhakemenin bu evrede uygulanması mümkün görülmelidir. Bu yolla daha etkili bir muhakeme süreci gerçekleşmiş olacaktır. Basit yargılama kovuşturma evresinde gerçekleştiği için kamu davasına doğrudan geçişi sağlayan iddianame yerine geçen belgenin asliye ceza mahkemesine ulaşmasıyla mahkeme bu usule işlerlik kazandırabilecektir. CMK m. 251/1’de “*iddianamenin kabulünden sonra*” ifadesi, kovuşturma evresinde bu usulün uygulanabileceğini ve bu usulün seri muhakemeden farklı olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Hükmün ratio legisinden iddianame yerine geçen belgeyle kamu davası açıldığında basit yargılama usulünün uygulanamayacağı sonucu çıkarılamayacaktır.

CMK m. 191/1’e göre mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklamaktadır. Kanun koyucu burada iddianame yerine geçen belgenin kabulü kararının okunmasından söz etmemiştir. Kabule tabi olmamanın iddianame yerine geçen belgelerin en temel unsuru olduğunun dayanağını bu madde oluşturmaktadır. CMK m. 191/3-b “*iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi*” ifadesiyle iddianame yerine geçen belgenin bir suçlama belgesi olduğunu kabul etmekte ancak bunların kabule tabi olmadığını dolaylı olarak ifade etmektedir. İddianame yerine geçen belgenin anlatılması ise bu usulden farklı bir hususu ifade etmektedir. Sanığın suçlama belgesinin içeriği hakkında yeterince bilgilendirilmiş olması, bu belgelerin anlatılmasına bağlıdır. CMK m. 191/3-b’de bu belgelerin anlatılması gereğini düzenlemiştir. Bu yönüyle iddianame veya iddianame yerine geçen belgenin duruşmada anlatılmaması silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkesi için sorun teşkil edecektir. İddianame veya iddianame yerine geçen belgenin duruşmada anlatılmaması, savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğuracaktır ve bu ise istinaf nedenidir.

Dava zamanaşımının kesilmesine ilişkin sebeplerin düzenlendiği TCK m. 67/2-c’de “*suçla ilgili olarak iddianame düzenlenmesi*” ifadesine yer verilmişken iddianame yerine geçen belgelere yer verilmemiştir. Bu kapsamda iddianame yerine geçen belge

düzenlenmesinin dava zamanaşımını kesip kesmeyeceği hususu da muğlak kalmıştır. Doktrinde kıyasen bu kesme etkisinin tanınabileceğine yönelik görüşler teknik açıdan yerinde değildir. Dava zamanaşımına ilişkin kurallar genel nitelikte olsa da dava zamanaşımının kesilmesine ilişkin hükümler istisnai niteliktedir ve kıyasa kapalıdır. Bu hususta da dava zamanaşımının iddianame yerine geçen belge düzenlenmesiyle kesilemeyecek olması büyük bir problemdir.

Soruşturma evresinde dosyaların birleştirilmesinin bu usulde göstereceği özellik önem arz etmektedir. Genel soruşturma yürütülmesiyle iddianame yerine geçen belgeye dayalı özel soruşturma yürütülmesi temelde çok farklıdır. Bu farklılık nedeniyle soruşturma evresinde özel soruşturma usulüne tabi bir dosyayla genel soruşturma usulüne tabi dosyanın birleştirilmesinde fayda bulunmadığı için dosyaların ayrılması ve soruşturmaların ayrı ayrı yürütülmesi gerekmektedir. Mevzuat da bu yönde birleştirmeye cevaz vermemiştir. İlâveten soruşturmaların birleştirilmesi savcılıkların takdirine bağlıdır. Bu noktada da soruşturmacılardan dosyayı savcılığa birleştirilmek üzere göndermeye zorlanması mümkün değildir. Özel bir soruşturma usulü öngören kanun hükümleri karşısında dosyanın özel soruşturmayı yürütmeye yetkili olmayan savcılığa gönderilmesi teknik açıdan doğru olmayacaktır.

İddianame yerine geçen belgeyle ilgili diğer tartışmalı konu hukuki kesinti noktasında kendisini göstermektedir. Zincirleme suçta suçlar arasına hukuki işlem girmesi halinde “*bir suç işleme kararının*” kesildiği kabul edilmektedir. Bu hukuki işlemlerden birisi de suçla ilgili iddianame düzenlenmesidir. Teselsül eden suçlarla ilgili iddianame düzenlenmesi tek başına subjektif bağın ortadan kalktığının göstergesi değildir. Failin iç dünyasını ilgilendiren bir konuda objektif ölçütlerden yararlanılması yerinde olsa da subjektif ölçüte başvurmadan yalnızca objektif bir ölçüt esas alınarak suç işleme kararında birlik hususunda belirleme yapmak isabetli olmayacaktır. Hukuki kesinti oluşmasında failin suç işleme kararının sekteye uğradığından söz edebilmek için kişinin suçlama belgesinin varlığına ya da hakkında muhakeme yürütüldüğü hususuna muttali olması gerekecektir. Soruşturmanın gizliliği ilkesi göz önüne alındığında zincirleme suçta manevi koşulu oluşturan bir konuda failin iddianame veya iddianame yerine geçen belge düzenlendiği bilgisini haiz olmadıkça bu bağın koptuğundan söz etmek ve bunun suç işleme kararı kapsamında failin iradesine etki ettiğini kabul etmek mümkün değildir. Burada önemli olan husus, kesintinin failin suç işlemede birlik kararına etki edip etmediğinin belirlenmesidir. Tek başına suçla ilgili suçlama belgesinin varlığı, zincirleme suçta subjektif koşulun gerçekleşmesi olasılığının zayıflaması olarak

değerlendirilebilir. Burada kriterin, salt suçlama belgesi düzenlenmesi koşuluna indirgenmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

İddianame yerine geçen belgeye itiraz noktasında kanunda farklı hükümler öngörülmüştür. Bazılarında itiraz kabul edilmişken çoğunda itiraz yetkisi düzenlenmemiştir. Bir suçlama belgesine karşı itiraz edilebilmesinin sağlanması, etkili bir soruşturmanın yürütülüp yürütülmediği noktasında bir denetim mekanizması öngörecektir olması yönüyle adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Suçlanan kişinin çelişme ilkesi kapsamında muhakemeye aktif katılımının henüz duruşma başlamamışken sağlanması önem arz edecektir. Duruşma hazırlığı devresinde suçlama belgesinin etkili bir soruşturmaya dayanıp dayanmadığı hususunun sanığın ve müdafinin katılımıyla tartışılması, silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkesinin tesisi bakımından yerinde olacaktır.

Son olarak, kanun koyucu iddianame yerine geçen belge usulünde muğlak, kapsamı ve sınırları belli olmayan ve eksik düzenlemeler öngörmüştür. Bu usul, etkili soruşturma yükümlülüğü ve ceza muhakemesi ilkeleri noktasında oldukça sorunludur. Ancak bu sorun, iddianame yerine geçen belgenin mevcut olmadığı şeklinde yorumlanamayacaktır. Lüzumu muhakeme bakımından bu usulün anayasaya aykırı olup olmadığı hususu AYM somut norm denetimine de konu olmuştur. İlk derece mahkemesi, koruma tedbirleri ve diğer soruşturma işlemlerinin kullanılmasının ve genel olarak bu usulün CMK sistematığında mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Ancak AYM ilk derece mahkemesinin iddialarını açıkça değerlendirmemiş ve bu hususla ilgili bir değerlendirme yapmamıştır. Yeterli gerekçe oluşturmadan kanun koyucunun takdir yetkisi gibi soyut sebeplerle bu usulün anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir. Böylece sorun çözümsüz kalmaya devam etmiştir. Bu noktada çözüm önerisi sunabilmek için karşılaştırmalı hukuk yardımcı olabilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde özel bilgi ve uzmanlık gerektiren suçlara ilişkin soruşturmalar uzmanlaşmış soruşturma birimlerine yönlendirilmektedir. Farklı soruşturma türleri için sorumlulukların bu şekilde dağıtılmasının pratik etkisi, etkili bir şekilde soruşturmanın varlığında kendisini göstermektedir. Daha fazla uzmanlık becerisi, zaman ve çaba gerektiren soruşturmalar uzman soruşturmacılar tarafından yürütülür. Bu noktada toplanan delilleri değerlendirip iddianame hazırlamak ve dosyayı büyük jüriye taşıma görevi savcılığa aittir. Türk hukukunda ise özel bilgi veya uzmanlık gerektiren soruşturmalarda iddianame yerine geçen belge hazırlama görevi savcı dışındaki soruşturmacılara verilmiştir. ABD sisteminde FBI, Uyuşturucuyla Mücadele İdaresi gibi kurumlar soruşturma sürecinde görev alabilmektedir. Örneğin vergi suçları gibi özel bilgi ve uzmanlık gerektiren ve daha ağır

suçlara ilişkin soruşturmalar uzmanlaşmış soruşturma birimlerine yönlendirilmektedir. Farklı soruşturma türleri için sorumlulukların bu şekilde dağıtılmasının pratik etkisi, etkili bir şekilde soruşturmanın varlığında kendisini göstermektedir. Daha fazla uzmanlık becerisi, zaman ve çaba gerektiren soruşturmalar, uzman soruşturmacılar tarafından yürütülür. Nihayetinde ise Adalet Bakanlığı bünyesindeki çeşitli cezai soruşturma kurumları, başsavcı yardımcısı aracılığıyla başsavcıya rapor verir. Bu noktada toplanan delilleri değerlendirip iddianame hazırlamak ve dosyayı büyük jüriye taşıma görevi savcılığa aittir. Kamu davası açılıp açılmayacağı değerlendirmesini yine büyük jüri gerçekleştirecektir. Bu noktada genel muhakeme usulünden köklü bir ayrılış öngörülmemiştir.

Türk hukukunda Amerikan, İngiliz ve Avustralya uygulamasında olduğu gibi soruşturmada uzmanların etkili rol alması, ancak yeterli şüphe değerlendirmesinin Türk ceza muhakemesi sisteminin yapısına uygun olarak savcının yapmasına bağlıdır. Türk hukukunda büyük jüri uygulaması bulunmadığı için soruşturmanın etkili olup olmadığı değerlendirmesini mahkeme gerçekleştirmelidir. Bu noktada savcı dışındaki soruşturmacıların rolü kısıtlanmalıdır. Alanında uzman olan kişilerce yapılacak bir nevi uzman görüşü, bilirkişi raporu gibi mütalaa düzenlenmesi etkili bir çözüm oluşturacaktır. Buna en iyi örnek Vergi Usul Kanunu kapsamında düzenlenen ve muhakeme şartı olan mütalaa'dır. İddianame yerine geçen belgelerin doğrudan kovuşturma başlatma gücü olmadan mütalaa gibi savcıya fikir vermesi yerinde olacaktır. Böylece etkili bir soruşturmanın sağlanması adına alanında uzman kişilerin tanıkları dinlemesi, olayı araştırması, uzman görüşü ve bilirkişi gibi bir mütalaa hazırlaması ve bu belgelere dayalı son kanaatini Cumhuriyet başsavcılığına sunması en etkili uygulama olacaktır. Bunun bir muhakeme şartı olarak güncellenmesi ve açık kanuni düzenlemeler yapılması ve ara muhakeme aşamasının tüm soruşturmalarda etkin kılınması etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanması için elzemdir. İlaveten savcı sıfatını haiz olmayan ancak savcı yetkilerini kıyasen kullanabilen kişilerin etkili bir soruşturmacı olması eşyanın doğasına aykırıdır. Koruma tedbirlerine yönelik işlemlerin yapılmasında ve delillerin toplanıp olayla ilişkilendirilmesi bizatihi savcı tarafından gerçekleştirilmelidir. Soruşturmanın savcı tarafından yürütülmesi ve kişi hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından etkili soruşturma yükümlülüğünün sağlanması ancak bu şekilde mümkün kılınabilecektir.

KAYNAKLAR

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

- Akbulut, Berrin. “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğuna İlişkin Esaslar”. *Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk’a Armağan*. ed. Mahmut Koca. Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- Akyılmaz, Bahtiyar - Sezginer, Murat - Kaya, Cemil. *Türk İdare Hukuku*. 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2017.
- Akyürek, Güçlü. *Yargılamanın Yenilenmesi*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2018.
- Albayrak, Adem - Albayrak Açı, Zeynep. *Adli Yazışmalar*. ed. İbrahim Ermenek. 13. Baskı Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Albayrak, Mustafa. *Ceza Muhakemesi Kanunu Öz Kitap*, 7. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Albayrak, Zeki Murteza - Çelik, Ali. *Ceza Muhakemesi Hukuku Öz Kitap*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Anayurt, Ömer. *Anayasa Hukuku*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- Arslan, Sadettin. *Soruşturma Evresi*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- Arslantürk, Mustafa. *Cumhuriyet Savcısının Soruşturma Temel Kitabı*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.
- Artuç, Mustafa. *Pratik Ceza Muhakemesi Hukuku*. 4. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Artuk, Mehmet Emin - Gökçen, Ahmet - Alşahin, Mehmet Emin – Çakır, Kerim. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Ashworth, Andrew - Horder, Jeremy. *Principles of Criminal Law*. 7. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Aslan, Zehrettin - Altındağ, Halil. *Memurların Disiplin ve Ceza Soruşturması*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2018.
- Aşkın, Uğur - Topuz, Veysel - Bilge, Burak. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Atalı, Murat - Ermenek, İbrahim - Ünal Kaya, Hilal. *Yargı Örgütü*. 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.

- Atalı, Murat - Ermenek, İbrahim. *İcra ve İflas Hukuku*. 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*. 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Avcı, Mustafa – Aykanat, Mehmet - Ülker, İbrahim. *Hukuk Başlangıcı ve Metodolojisi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Aydın, Murat. *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.
- Ayhan, Hüseyin Tanfer. *Ceza Muhakemesi Kanunu 171/1. Maddesi Kapsamında Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2013.
- Bakar, Yunus Emre. *Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Balcı Demirel, Nezihe. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Baytaç, Abdullah Batuhan. *Kanunilik İlkesi Bağlamında Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Yorum*. İstanbul: Oniki Levha Yayınları, 2018.
- Bekar, Orhun. *Tarihsel Gelişim Sürecinde Savcılığın Örgütlenmesi ve Soruşturma Evresiyle Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Berberoğlu Yenipınar, Filiz. *Noterlik Rehberi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Bezgin, Yüksel Ertürk. *Soruşturmanın Gizliliği İlkesi Kapsamında Lekelenmeme Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Bhatnagar, Disha – Rao, Piyush K. - Rawtani, Deepak. “Forensic Sampling and Sample Preparation”. *Modern Forensic Tools and Devices*. ed. Deepak Rawtani - Chaudhery Mustansar Hussain. Beverly: Scrivener Publishing, 2023.
- Bıçak, Vahit. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2018.
- Bouvier, John. *Bouvier's Law Dictionary*. Boston: Boston Book Company, 1897.
- Boz, Burak. *Teslim (İade-Geri Verme)*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Brandl, Steven. *Criminal Investigation*. ABD: Sage Publications, 2019.

- Braun, Kerstin - Hemming, Andrew. *Criminal Procedure*. Australia: LexisNexis Butterworths, 2016.
- Centel, Nur - Zafer, Hamide. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 21. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2022.
- Centel, Nur. “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”. *Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsal ’e Armağan*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001.
- Certel, Abdulkadir. *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2008.
- Chen, Ruihua. *Models Of Criminal Procedure System*. Singapore: Springer International Press, 2022.
- Coşkun, Mahmut. *İcra-İflas Suçları Disiplinsizlik Eylemleri ve Yargılama Usulü*. 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Çağlayan, Yılmaz. *Açıklamalı-İçtihatlı Ceza Muhakemesi Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Çalışkan, Suat. *İddianame Düzenlemesi ve Kamu Davasının Açılması*. Ankara: Platon Hukuk Yayınevi, 2021.
- Çetin Halman, Emine. *İcra ve İflas Suçları*. İzmir: Güncel Yayınları, 2007.
- Çetin, Erol. *Açıklamalı-İçtihatlı Ceza Hukukunda ve Özel Yasalarda Memur Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanma Usulü ve Memur Suçları*. Ankara: Eda Matbaacılık, 2000.
- Çetin, Süleyman - Ateş, Derya. *Avukatlık ve Noterlik Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Çınar, M. Fatih. *Anayasa Mahkemesinin Ceza Yargı Yetkisi (Divan-ı Âli ’den Yüce Divan ’a)*. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Çolak, Haluk - Taşkın, Mustafa. *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- Değirmenci, Olgun. *Onarıcı Adalet Uygulaması Olarak Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Del Carmen, V. Rolando - Hemmens, Craig. *Criminal Procedure-Law and Practice*. 10. Baskı, Boston: Cengage Learning, 2017.

- Demir Koşar, Gizem Ceren. *Yaşam Hakkı ile İşkence ve Kötü Muamele Yasağı Kapsamında Cezasızlık Sorunu*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Demir, Remzi. *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Demirağ, Fahrettin. *Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemleri ve Adli Yazışmalar*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Deniz, İsmail. *Ceza Muhakemesinde Hüküm: (Türleri - Oluşturma Şekilleri - Şartları)*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2014.
- Doğan, Koray - Meraklı, Serkan. *Trafik Ceza Hukuku*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2023.
- Donay, Süheyl. *Güncelleştirilmiş Ceza Yargılaması Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 2015.
- Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. 14. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 3/2020.
- Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 2016/1.
- Dülger, Murat Volkan - Taşkın, Şaban Cankat. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2023.
- Ebû Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi - Fıkıh Usulü*. çev. Abdulkadir Şener. 13. Baskı, Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Ege, Önder. *Türk Medeni Hukukuna Göre Spor Kulüpleri*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Ela, Hatice. *Vergi ve Ceza Hukukunda Sahte Belge ve Yanıltıcı Belge*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.
- Erbaş, Rahime. “Effective Criminal Investigations in Combating Domestic Violence and the ECtHR: Prima Ratio v. Ultima Ratio?”. *Gender Based Approaches To The Law And Juris Dictio in Europe*. ed. Elettra Stradella. İtalya: Pisa University Press, 2020.
- Erdem, Mustafa Ruhan. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü (CMK m. 250)” *Avukatın Öz-El Kitabı (Ceza Davaları Rehberi)*. İstanbul: Platon Hukuk Yayınları, 2022.
- Erdurak, Yılmaz Güngör. *Notlu İċtihatlı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu*. 3. Baskı Ankara: Adil Yayınevi, 1994.

- Erem, Faruk. *Ümanist Doktrin Açısından Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 11. Baskı, Ankara: Sevinç Matbaası, 1976/1.
- Erem, Faruk. *Ceza Usulü Hukuku*. 4. Baskı, Ankara: Sevinç Matbaası, 1973.
- Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku)*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Erkin, Eren. *Türk Kumar, Bahis ve Şans Oyunları Mevzuatı*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Eryılmaz, Mesut Bedri. *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2012.
- Esmein, Adhémar. *A History of Continental Criminal Procedure*. çev. John Simpson. New Jersey: The Lawbook Exchange, 1913.
- Evren, Çınar Can - Uçar, İsmail. *Kamu Görevlileri Hukuku*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- Gehl, Rod - Plecas, Darryl. *Introduction to Criminal Investigation: Processes, Practices and Thinking*. New Westminster, BC: Justice Institute of British Columbia, 2016.
- Gelir, Adem. *Üniversite Soruşturma Rehberi*. Ankara: Astana Yayınları, 2016.
- Gilliéron, Gwladys. *Public Prosecutor in the United States and Europe - A Comparative Analysis with Special Focus on Switzerland, France, and Germany*. İsviçre: Springer, 2014.
- Gökcen, Ahmet - Balcı, Murat - Alşahin, Mehmet Emin - Çakır, Kerim. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 6. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*. 13. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2016.
- Greenwood, Peter W. - Chaiken, Jan M. - Petersiua, Joan - Prusoff, Unda. *The Criminal Investigation Process Volume III: Observations and Analysis*. Santa Monica: The Rand Corporation, 1975.
- Greenwood, Peter W. - Petersiua, Joan. *The Criminal Investigation Process Volume I: Summary and Policy Impucations*. Santa Monica: The Rand Corporation, 1975.
- Gümüşay, Arif. *Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi Kurumu*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Güler, Gürol. *Vergi Usul Kanunu Uygulaması*. 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.

- Gültekin, Özkan. *Öğreti ve Uygulamada İddianame ve İddianamenin İadesi*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Günay, Mehmet. *İcra Suçları*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2014.
- Güzel, Saadettin. “Ceza Yargılaması ve Disiplin Hukuku Bakımından Kamu Avukatları Hakkında Soruşturma Usulü”, *Kavramsal ve Uygulama Boyutlarıyla Memur Soruşturma Hukuku* ed. Metin Bulut. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Hafizoğulları, Zeki. “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”. Noterlerin Hukuk Düzenimizdeki Yeri ve Noterlerin Sorumlulukları. *Noterlik Hukuku Sempozyumu I-II*. Ankara 1997, 99-115.
- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 26. Baskı, Ankara: Adalet Yayınları, 2022.
- Hakeri, Hakan. *Tıp Ceza Hukuku*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Hall, Daniel E. *Criminal Law and Procedure*. 6. Baskı, New York: Delmar Cengage Learning, 2012.
- Heinrich, Bernd. *Ceza Hukuku Genel Kısım (Cezalandırılabilirliğin Temel Esasları – Tamamlanmış ve Teşebbüs Edilen Suçlarda Suçun Yapısı)*. ed. Yener Ünver (Ankara: Adalet Yayınevi, 1/2014).
- Herring, Jonathan. *Criminal Law*. 2. Baskı, London and New York: Routledge, 2022.
- Hilgendorf, Eric - Valerius, Brian. *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*. çev. Salih Oktar. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Ho, Hock Lai. “The Presumption of Innocence as a Human Right”. *Criminal Evidence And Human Rights*. ed. Paul Roberts - Jill Hunter. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2012.
- Hodgson, Jacqueline. *French Criminal Justice-A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France*. USA: Hart Publishing, 2005.
- Hoşgöl, Batuhan. *Etkin Soruşturma Yükümlülüğü*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2019.
- Hugo, Victor. *Bir İdam Mahkumunun Son Günü*. çev. Işitan Tual Şekercigil. İstanbul: İndigo Kitap, 2021.
- Ildırar, Elif. *Seri Muhakeme Usulü*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Ingram, Jefferson L. *Criminal Procedure – Theory and Practice*. 3. Baskı, Oxford: Routledge, 2022.

- İşık, Mustafa Aydın. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- İba, Şeref. *Parlamento Hukuku*. 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- İçel, Kayıhan. *Yaptırım Teorisi*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2002.
- İçel, Kayıhan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2023.
- Kafka, Franz. *Ceza Sömürgesi*. çev. Yeşim Pirpir Avan. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- Kalabalık, Halil. *İdare Hukuku Dersleri*. 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2019/1.
- Karaarslan, Reşit. “Düşman Ceza Hukuku Perspektifinden Olağanüstü Hâl Dönemi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Genel Bakış”. *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Rejimleri Sempozyumu*. ed. İzzet Özgenç. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Karakehya, Hakan. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2008.
- Karakehya, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Karakurt, Ahu. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakemenin Yenilenmesi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2009.
- Kaya, Asım. *Cumhuriyet Savcısının Etkin Soruşturma Yapma Görevi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Kayar, İsmail - Üzülmüş, İlhan. *Hukukun Temel Kavramları*. 11. Baskı Ankara: Seçkin Yayınları, 2018.
- Kaymaz, Seydi - Gökcan, Hasan Tahsin. *Uzlaşma ve Önödeme*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- Koca, Mahmut - Üzülmüş, İlhan. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Komisyon. *Reform Serisi Anayasa Hukuku - Anayasa Yargısı*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Koper, Murat. *Arama ve Elkoyma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Koruculu, Irmak *Türk Ceza Hukukunda Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.

- Kremens, Karolina. *Powers of the Prosecutor in Criminal Investigation*. New York: Routledge, 2021.
- Küçük, Bengü. *Avukatlar Hakkında Cezai Soruşturma ve Kovuşturma Usulü*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Lovett, Frank. “Lon Fuller, The Morality of Law”. *The Oxford Handbook of Classics in Contemporary Political Theory*. Ed. Jacob T. Levy. Oxford: Online Edn, Oxford Academic, 2015.
- Mahmutoğlu, Fatih Selami - Deniz, Serra. *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2021.
- Malkoç, İsmail. *Açıklamalı Türk Ceza Kanunu*. Ankara: Yazarın Kendi Yayını, 1/2013.
- Marcus, Paul - Wilson, Melanie. *Criminal Procedure*. 19. Baskı, USA: Gilbert, 2016.
- Matsuzawa, Shin. “The Methods of Legal Dogmatics of Criminal Law From a Realistic Perspective”. *Methodology of Criminal Law Theory: Art, Politics or Science?*. ed. Shin Matsuzawa - Kimmo Nuotio. Germany-Baden: Hart Publishing, 2021.
- Mısıır, Mehmet Haşim. *Avukatın Görev Suçları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2018.
- Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*. çev. Şevki Özbilen. Ankara: Seçkin Yayınları, 2014.
- Muşul, Timuçin. *İcra ve İflâs Hukukunda Şikâyet*. 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Newburn, Tim. “Understanding Investigation”. *Handbook of Criminal Investigation*. ed. Tim Newburn - Tom Williamson - Alan Wright. New York: Willian Publishing, 2007.
- Okuyucu Ergün, Güneş. *Ceza Muhakemesi İşlemleri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.
- Orthmann, Christine Hess - Hess, Kären Matison - Cho, Henry Lim - Cho, Jennifer Molan, *Criminal Investigation*. Boston: Cengage, 2023.
- Önder, Ayhan. *Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.
- Özbek, Veli Özer – Doğan, Koray – Bacaksız, Pınar. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 15. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Özbek, Veli Özer – Doğan, Koray - Bacaksız, Pınar. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 13. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.

- Özbek, Veli Özer. *Polis Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Temel Haklara Müdahaleler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Özen, Mustafa. *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*. 5. Baskı Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Özen, Mustafa. *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*. 6. Baskı Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Özgenç, Hanne. “Vergi Kaçakçılığı Suçunda Muhakeme Usulü Olarak Mütalaa Şartı”. *Vergi Ceza Hukuku Çalışmaları*. ed. İzzet Özgenç. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Özgenç, İzzet. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Özmen, İsmail. *İcra Mahkemesine Giren Suçlar*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- Öztürk, Bahri - Erdem, Mustafa Ruhan - Tezcan, Durmuş - Erden Tütüncü, Efser - Alan, Esra - Gezer, Özge Sırma - Saygılar Kırıt, Yasemin- Özaydın, Özdem - Altınok Villemin, Derya - Tok, Mehmet Can. *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. 16. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Öztürk, Namık Kemal. *Anayasa Hukuku*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Öztürk, Osman. *Mecelle'nin Küllî Kâideleri (İlk 100 Madde)*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- Parlar, Ali - Hatipoğlu, Muzaffer. *Türk Ceza Kanunu Yorumu*. 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 1/2010.
- Paulesu, Pier Paolo. “Ne bis in idem and Conflicts of Jurisdiction”. *Handbook of European Criminal Procedure*. ed. Roberto E. Kostoris. Switzerland: Springer International Publishing, 2018.
- Pınar, İbrahim - Çalışkan, Öner. *Açıklamalı-İçtihatlı 4483 ve 2547 Sayılı Kanunlara Göre Kamu Personeli Ceza Soruşturma Usulü*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- Piombino, Alfred. *Notary Public Handbook: Principles, Practices & Cases*. USA: East Coast Pub., 1998.
- Pitcher, Kelly. *Judicial Responses to Pre-Trial Procedural Violations in International Criminal Proceedings*. Berlin: Springer, 2018.
- Ready, Nigel. *Brooke's Notary*. 11. Baskı, London: Sweet&Maxwell, 1992.

- Roberts, Paul – Hunter, Jill. “Introduction-The Human Rights Revolution in Criminal Evidence and Procedure”. *Criminal Evidence And Human Rights* ed. Paul Roberts – Jill Hunter. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2012.
- Ruggeri, Stefano. *Audi Alteram Partem in Criminal Proceedings*. İsviçre: Springer International Publishing, 2017.
- Ruhi, Ahmet Cemal - Ruhi, Canan. *İcra ve İflas Suçları ile Disiplinsizlik Niteliğindeki Eylemler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2019.
- Saldırım, Mustafa. *Cumhuriyet Savcısının Denetim Görevi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Sasakura, Hiroki. “The Continuing Evolution of Right to Counsel and Confidentiality of Attorney-Client Communications in Japan”. *The Right to Counsel and the Protection of Attorney-Client Privilege in Criminal Proceedings*. ed. Lorena Bachmaier Winter - Stephen C. Thaman - Veronica Lynn. İsviçre: Springer, 2020.
- Selçuk, Sami. “Davasız Yargılama Olmaz İlkesi, Savcıların Yetkileri ve Yükümlülükleri”, *Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk’a Armağan*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- Soyaslan, Doğan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 7. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- Sprack, John - Engelhardt Sprack, Michael. *A Practical Approach to Criminal Procedure*. 16. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2019.
- Stelfox, Peter. *Criminal Investigation: An Introduction to Principles and Practice*. New York: Routledge, 2013.
- Summers, Sarah J. *Fair Trial*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2007.
- Swanson, Charles R. - Chamelin, Neil C. - Territo, Leonard - Taylor, Robert W. *Criminal Investigation*. 12. Baskı United States: McGraw-Hill Education, 2019.
- Şahin, Cumhur - Göktürk, Neslihan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 13. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Şahin, Cumhur - Göktürk, Neslihan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1/2021.
- Şahin, Hamza. *Sulh Ceza Hâkimliği Uygulamaları*. 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Şen, Ersan - Berçik, Berra. “İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukiliği”. *Yorumluyorum* 26. ed. Ersan Şen. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.

- Şen, Ersan - Eryıldız, Sefa. *Suç Örgütü*. 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Şen, Ersan - Yıldız, Ali Kemal - Duymaz, Erkan - Aksüt, Ertekin - Maviş, Mert - Başer Berkün, Beyza- Şahin, Buğra - Ervan, Mehmet Vedat - Erdem, Erkam. *Ceza Avukatının Başvuru Kitabı*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Şenyüz, Doğan. *Vergi Hukuku Genel Hükümler*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2022.
- Tan, Mehmet. *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2011.
- Taner, Fahri Gökçen. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Taner, Fahri Gökçen. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Taneri, Gökhan. *Ceza Muhakemesi Kanunu El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- Taneri, Gökhan. *İddianamenin İadesi*. Ankara: Adalet Yayınları, 2021.
- Taşdemir, Kubilay. *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*. Ankara: Cantekin Matbaacılık, 2011.
- Thompson, John G. *Law of Criminal Procedure in Ireland*. Dublin: Hodges, Figgis, 1899.
- Tırtır, Mustafa - Ateş, Hüseyin. “İddianamenin İadesi (CMK m. 174)”. *Avukatın Öz-El Kitabı (Avukatlık Rehberi)*. İstanbul: Platon Hukuk Yayınları, 2022.
- Topçu, Namık Kemal. *İngiliz Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma Evresi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Topuz, Veysel. “The Principle of Opportunity”, *Dr. Dr. h.c. Silvia Tellenbach'a Armağan*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2018.
- Toroslu, Nevzat - Feyzioğlu, Metin. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 19. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.
- Toroslu, Nevzat - Toroslu, Haluk. *Ceza Hukuku Genel Kısım*. 25. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.
- Tosun, Öztekin. *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*. 4. Baskı, İstanbul: Acar Matbaacılık, 1984.
- Trechsel, Stefan. “The Character of to Right to a Fair Trial”. *Obstacles To Fairness In Criminal Proceedings*. ed. John D. Jackson - Sarah J. Summers. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2018.

- Trechsel, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Turhan, Faruk. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006.
- Uğur, Ali Burak. *İddianame ve İddianamenin İadesi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut Şevket. *Mecelle'nin Özü*. İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2019.
- Ünver, Yener - Hakeri, Hakan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 19. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Ünver, Yener - Hakeri, Hakan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 20. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, I/2023
- Ünver, Yener - Hakeri, Hakan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 20. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, III/2023.
- Ünver, Yener. "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Önsoruşturma Mı?". *Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Sorunlar*. ed. Yener Ünver. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Van der Merwe, SE. "A basic introduction to criminal procedure". *Criminal Procedure Handbook*. ed. Jacob Johannes Joubert. 20. Baskı Pretoria: Juta, 2016.
- Vriend, Koen. "Avoiding a Full Criminal Trial Fair Trial Rights". *Diversions and Shortcuts in Dutch and International Criminal Proceedings*. The Netherlands: Asser Press, The Hague, 2016.
- Wilson, William. *Criminal Law - Doctrine and Theory*. 4. Baskı, England: Longman, 2011.
- Wolf, Susan - Stanley, Neil. *Wolf and Stanley on Environmental Law*. London: Cavendish Publishing, 2003.
- Worrall, John L. *Criminal Procedure*. Boston: Pearson, 2018.
- Yaşar, Ercan. *Klasik Ceza Muhakemesine Alternatif Usuller*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Yaşar, Osman - Otacı, Cengiz. *Ceza Muhakemesi Kanunu*. 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2/2022.
- Yaşar, Osman. *Ceza Muhakemesi Kanunu*. 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 1/2020.
- Yaşar, Osman. *Ceza Muhakemesi Kanunu*. 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 3/2020.
- Yayla, Mehmet. *Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.

- Yenisey, Feridun - Nuhoğlu, Ayşe. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Yerdelen, Erdal - Özbek, Mustafa Serdar - Altuntaş, Şeyda - Boz, Burak - Erdem, Dilek Özge - Yılmaz, Berna Ayşen. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Yerdelen, Erdal. *Ceza Muhakemesinde Soruşturmayaya Yer Olmadığı Kararı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Yerdelen, Erdal. *Türk Ceza Hukuku Yaptırımları ve İnfazı*. 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Yıldırım, Ebubekir. *Türk Hukuk Sisteminde Uzlaştırma Kurumu*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.
- Yıldırım, Metin. *Uygulamalı Genel ve Özel Ceza Soruşturması*. 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Yıldırım, Ramazan - Çınarlı, Serkan. *Türk İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Astana Yayınları, 2018/1.
- Yurtcan, Erdener. *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi (CMK)*. 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2019.
- Yurtcan, Erdener. *Ceza Yargıcının El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2019.
- Yurtcan, Erdener. *Ceza Yargılaması Hukuku*. 16. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2019.
- Yüce, Turhan Tufan. *Ceza Hukuku Dersleri*. Manisa: Şafak Basım ve Yayınevi, 1982.
- Yüksektepe, Mert Asker. “Ceza Yargılamasında Hüküm ve Gerekçe”. *Avukatın Öz-El Kitabı (Ceza Davaları Rehberi)*. İstanbul: Platon Hukuk Yayıncılık, 2022.
- Zafer, Hamide. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2019.
- Zengin, Ebubekir. “Natural Judge Principle”. *Ceza Muhakemesi Hukukunun Güncel Sorunları*. ed. Yener Ünver. Ankara: Seçkin Yayınları, 2020.

Makaleler

- Aisyah, Nur. “Dialing And Investigation Of Notary By Investigator Police”. *Jurnal Pembaharuan Hukum*. 5/3 (2018), 310-322.

- Alan Akcan, Esra. “Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi Kurumu”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15/2 (Temmuz-Ağustos 2016), 173-192.
- Alan Akcan, Esra. “Soruşturma Evresinde Mağdurun Hakları ve Yükümlülükleri”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2/2 (Haziran 2015), 5-44.
- Apiş, Özge. “Türk Ceza Muhakemesinde Hükmün İddianamede Gösterilen Fiil ve Fail Hakkında Verilmesi Meselesi”. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8/16 (Aralık 2020), 909-934.
- Aras, Bahattin. “Hâkim ve Savcılar Hakkındaki Suç Soruşturma ve Kovuşturmalarında Uyulacak Usul ve Esaslar”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71/1 (Haziran 2022), 207-279.
- Arıtürk, Ramazan. “İddianamenin İadesi ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 13/50 (Nisan 2022), 181-218.
- Aslan, Muzaffer Yasin. “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 22/82 (Mayıs 2009), 235-246.
- Aydın, Hüseyin. “Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı”. *Ankara Barosu Dergisi*. 68/1 (Ocak 2010), 109-128.
- Aydın, Murat “Ceza Muhakemesinde Yetki ve Görev Meselesinde Bazı Sorunlara İlişkin Değerlendirmeler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3/1 (Haziran 2013), 29-60.
- Aygörmez Uğurlubay, Gülsün Ayhan – Haydar, Nuran - Korkmaz, Mehmet. “Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/2 (Aralık 2019), 255-306.
- Ayturan, Berkan. “Yükseköğretim Personelinin Göreve İlişkin Suçlarının Soruşturulması”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 9/34 (Nisan 2018), 429-467.
- Babayiğit, Beşir. “Kumar Oynama ve Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Fiilleri”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 9/34 (Nisan 2018), 283-315.
- Baş, Eylem. “Hâkimlerin ve Savcıların Disiplin Yönünden Soruşturulmaları ve İşledikleri Suçlar Nedeniyle Yargılanmaları”. *Ankara Barosu Dergisi*. 74/3 (2016), 265-359.

- Baştürk, İhsan. “İcra ve İflas Kanununun On Altıncı Babındaki Takibi Şikâyeteye Bağlı Suçlarda Uzlaştırma Kurumunun Uygulanmasının Doğuracağı Sakıncalar”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 24/4 (Aralık 2020), 613-666.
- Baytaz, Abdullah Batuhan. “Seri Muhakeme Usulü”. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*. 8/2 (Kasım 2020), 227-273.
- Burak Bilge, “AİHM İçtihatları Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (Temmuz 2016), 367-406.
- Birtek, Fatih. “Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 19/2 (Haziran 2013), 953-990.
- Bozbayındır, Ali Emrah. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/2 (Aralık 2021), 1447-1511.
- Ceyhan, Alaattin. “Yapılan Son Değişikliklere Göre Trafik Para Cezalarının Tebliği ve Ödenmesi”. *Vergi Raporu*. 0/177 (2014), 97-107.
- Coşkun, Vahap. “16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 22/36 (Haziran 2017), 3-30.
- Çiçek, İbrahim. “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre Verilen Lüzumu Muhakeme Kararlarının İddianame Yerine Geçip Geçmediği Sorunu”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 3/23 (Temmuz 2008), 75-84.
- Çolak, Haluk. “İcra ve İflas Suçları ile Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”. *Bankacılık Dergisi*. 53 (2005), 72-106.
- Değirmenci, Olgun. “Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 14/151 (Mart 2019), 663-670.
- Demir, Oğuzhan. “Seri Muhakeme Usulünde İçtima Uygulaması ve Katalog İç Suçların Birlikte İşlenmesi Sorunu”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 28/2 (Aralık 2022), 848-864.
- Duff, Robin Antony. “Towards a Theory of Criminal Law?”. *Aristotelian Society Supplementary Volumes*. 84/1 (Mayıs 2010), 1-28.

- Duranoğlu, Yakup. “Kamu Davasının Açılmasında Geçerli Olan İlkeler [Kamu Davasının (Kovuşturmanın) Kamusalılığı, Davasız Muhakeme Olmaz, Kamu Davasında Mecburilik (Kovuşturma Mecburiyeti), Takdirilik (Maslahata Uygunluk) İlkeleri]”. *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1 (Haziran 2021), 265-296.
- Duranoğlu, Yakup. “Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Soruşturma Evresinin Tarihi Gelişimi”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8/1 (Ocak 2022), 167-190.
- Dursun, Hasan - Dağcı, Adem. “İdari Trafik Suç ve Cezalarında Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Yargıtay Dergisi*. 48/2 (Nisan 2022), 533-579.
- Elwi Danil, Wirman - Fendri, Azmi. “Investigation of Crime Committed by a Notary with the Approval of the Honorary Board of Notaries”. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*. 6/3 (2019), 822-832.
- Erem, Faruk - Sav, Atilla. “Avukatlar Hakkında Özel Soruşturma ve Kovuşturma”. *Ankara Barosu Dergisi*. 28/2 (1970), 267-269.
- Erem, Faruk. “Muhakemenin Yenilenmesi Hakkında Genel Bilgiler”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 19/1 (Ocak 1962), 3-48.
- Eren, Abdurrahman. “Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat” İle Onu Yürürlükten Kaldıran “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun”un Karşılaştırılması”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 55/3 (Temmuz 2015), 55-79.
- Ersoy, Uğur – Gül, İbrahim - Köken, Enes - Yılmaz, Enes. “Noterlerin Cezai Sorumluluğu”. *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*. 7/1 (Mayıs 2020), 9-40.
- Esen, Selin. “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*. 4 (Temmuz 2016), 45-73.
- Farrar, John H. “Reasoning By Analogy in the Law”, *Bond Law Review*. 9/2 (1997), 148-176.
- Gerçekler, Hasan. “Ceza Hukukuna ve Ceza Hukukunda Yargıtay Uygulamalarına Genel Bir Bakış”. *Fasikül Hukuk Dergisi*. 83 (Ekim 2016), 6-51.
- Gül, İbrahim. “Virginia Noter El Kitabı”. *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*. 6/2 (Aralık 2019), 199-216.

- Gültekin, Özkan. “Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılamada İddianamenin İadesi ve İtiraz Kanun Yolu”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 6/54 (Şubat 2011), 15-24
- Gürühan, Caner - Perktaş Yavuz, Hatice - Sofuoğlu, Haluk Emre. “Türk Ceza Muhakemesi Uygulamasında İddianame Yerine Geçen Belge Kavramı”. *Yargıtay Dergisi*. 48/2 (Nisan 2022), 435-532.
- Hakan Karakehya - Murat Arabacı, “Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65/4 (2016), 2059-2081.
- Hamdemir, Berkan. “Türkiye’de Yüce Divan: Eleştiriler ve Çözüm Önerileri”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 24/1-4, (Aralık 2020), 1-40.
- Işıka, Sertaç. “General Evaluation of Serial Trial Procedure in Turkish Criminal Procedure Law”. *Ceza Hukuku Dergisi*. 16/45 (Nisan 2021), 157-174.
- Johnson Jr., William E. “Waiver of Indictment in Texas”. *SMU Law Journal*. 1/1 (1947), 22-33.
- Kaşlı, Enver. “Ceza Adaleti Sisteminde İtham Pazarlığı ve Türkiye’de Basit Yargılama Kanun Taslağının Değerlendirilmesi”. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. 18/3 (2016), 69-95.
- Kelep Pekmez, Tuba. “Ceza Muhakemesinde Objektif Bir Taraf Olarak Savcılık Makamı”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/2 (Temmuz 2021), 275-291.
- Keskin, İbrahim. “Uygulama ve Öğretide İddianamenin İadesi”. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 10/1, (Haziran 2022), 323-355.
- Keyman, Selahattin. “Memurin Muhakematı Kanunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1 (1962), 173-200.
- Koca, Mahmut. “Ceza Muhakemesinde Basit Yargılama Usulü”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/2 (Aralık 2020), 173-195.
- Köken, Enes. “Soruşturma Evresinin Kör Noktası: İddianame Yerine Geçen Belge”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 16/174 (Şubat 2021), 250-263.
- Köken, Enes. “Yeni CMK Sisteminde Soruşturma Evresi ve İddianame”. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 6/1 (Nisan 2021), 361-400.

- Lettow, Renêe B. “Reviving Federal Grand Jury Presentments”. *Yale Law Journal*. 103 (1994), 1333-1362.
- Levitt, Kenneth E. “International Extradition, the Principle of Speciality, and Effective Treaty Enforcement”. *Minnesota Law Review*. 76/4 (1992), 1017-1040.
- Lücke, H.K. “Ratio Decidendi: Adjudicative Rational and Source of Law” *Bond Law Review* 1/1 (Nisan 1989), 36-51.
- Martínez-Villalba, Lucas. “The Application Of Blank Criminal Law and The Principle Of Legality: The Guatemalan Example”. *Mexican Law Review* 10/2 (2017), 67-88.
- McClintock, Henry L. “Indictment by a Grand Jury”. *Minnesota Law Review*. 26 (1942), 153-176.
- Meraklı, Serkan. “İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15/1 (Temmuz 2013), 1595-1652.
- Mesci, Hatice - Aydın, Vahdettin. “Yükseköğretim Kurumlarında Çalışan Kamu Görevlilerinin Ceza Soruşturma Usûlü”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/2 (Aralık 2017), 1-91.
- Mikell, William E. “Indictment and Information. Accessories before the Fact. Indictment as Principals”. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*. 66/3 (Şubat 1918), 160-164.
- Mowbray, Alastair. “Duties of Investigation under the European Convention on Human Rights”, *The International and Comparative Law Quarterly*. 51/2 (Nisan 2002), 437-448
- Mursyid, Ali Masyhar. “Criticize The Use Of Analogy Prohibition In Criminal Law”. *Mimbar Hukum*. 27/1 (Şubat 2015), 155-165.
- Myftari, Kreshnik - Guço, Sevada. “Prohibition of the Application of Criminal Law by Analogy within the Principle of Legal Certainty”, *Journal of Research in Humanities and Social Science*. 9/5 (2021), 20-28.
- Note, “The Use of Analogy in Criminal Law”. *Columbia Law Review*. 47/4 (1947), 613–629.
- Odyakmaz, Zehra - Deniz, Yusuf - Keskin, Bayram. “Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumunun (Ombudsmanlık) Yetkilerinin Sınırını Tespit Bakımından Yargı Yetkisinin

- Kullanılmasına İlişkin Kararlar Kavramının Yorumlanması”. *Ombudsmanlık Akademik Dergisi*. 2/4 (2016), 81-148.
- Özar, Süleyman. “İddianamenin İadesi Tespitler, Sorunlar ve Öneriler”. *Adalet Dergisi*. 28 (Mayıs 2007), 323-334.
- Öztürk, Bahri. “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi Yüce Divan”. *Anayasa Yargısı*. 12 (1995), 59-108.
- Öztürk, Hüseyin. “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Denetimsizliği”. *TYB Akademi*. 12/35 (Mayıs 2022), 58-82.
- Öztürk, İlhami - Sümer, Arif Emre. “Yükseköğretim Personeli Hakkındaki Şikâyetler Üzerine Verilen Ceza Soruşturması Açılmaması Kararlarının Hukuki Niteliği ve Yargısal Denetimi”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 13/50 (2022), 279-304.
- Potts, Charles S. “Waiver of Indictment in Felony Cases”. *SMU Law Review*. 3/4 (1949), 437-450.
- Putro, Hadimastika Karsito - Sepud, I Made - Arjaya, I Made. “Criminal Liability for a Notary Committing a Criminal Act of Fraud in Parallel in the Land Sector”. *Proceedings of International Conference of Social Science, Denpasar, Indonesia, ICOSS 2018*.
- Saygın, Engin. “Güncel Gelişmeler Işığında Yüksek Öğretim Kamu Görevlilerinin Disiplin Suç ve Cezalarının Değerlendirilmesi”. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8/1 (Haziran 2018), 79-106.
- Seçkin, Sinan. “Vakıf Yükseköğretim Kurumlarında Görev Yapan Personel Hakkında Ceza Soruşturması Yürütülmesi Usulü”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 28/1 (Haziran 2022), 62-98.
- Sevdiren, Öznur. “Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15/189-190 (Mayıs-Haziran 2020), 573-616.
- Şahbaz, İbrahim. “Noterlerin Cezai Sorumlulukları”. *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*. 1/1 (Ocak 2014), 5-56.
- Şahin, Cumhuri - Özgenç, İzzet. “CMUK Tasarısı (2002) Üzerine Düşünceler”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3/2 (Aralık 1999), 1-23.

- Şahin, İlyas. “A Brief Summary of Criminal Procedure Process at the United States Judicial System”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 1/5 (Haziran 2015), 707-726.
- Şen, Ersan. “Dava Zamanaşımının Sirayeti”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 11/117 (Mayıs 2016), 144-145.
- Şık, Hüseyin. “Bazı Ülkelerde Savcılık Kurumu”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 7/14 (Aralık 2019), 397-461.
- Şinik, Bilal. “4483 Sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ve Getirdiği Yenilikler”. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*. 14/1 (2000), 399-412.
- Taş, Burak. “Ceza Mahkemeleri Arası Bekletici Sorun Kararı”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 9/18 (Aralık 2021), 309-330.
- Taş, Burak. “Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin Kabulü, Tensip Zaptı Ve İlk Duruşma”. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 6/2 (Aralık 2020), 287-314.
- Taş, Burak. “Hukukun Genel Bir İlkesi Olarak Tabiî Hâkim İlkesi”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/2 (Ekim 2021), 1763-1791.
- Taşkın, Mustafa. “Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 0/7 (2016), 1025-1041.
- Tekben, Tuğçe. “Noterin Hukuki Statüsü ve Noterlik Kanunu’nun 162. Maddesi Uyarınca Sorumluluğu Üzerine Bir İnceleme”. *İzmir Barosu Dergisi*. 86/3 (Eylül 2021), 69-150.
- Tong, Stephen - O’Neill, Martin. “Professionalizing Criminal Investigation: an Examination of an Early Attempt to Support Specialization in Criminal Investigation”. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. 14/2 (2020), 337-348.
- Tutumlu, Mehmet Akif. “Kanun Yararına Bozma Kararının Hukuki Sonuçları”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 14/157 (2019), 1848-1850.
- Türay, Aras. “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 5. Maddesine İlişkin Bir İnceleme”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 19/2 (Aralık 2013), 1727-1748.

- Türinay, Faruk. “Yeterli Şüphe Kıtası Çerçevesinde Cumhuriyet Savcısının Suçun Unsurlarını Değerlendirme Yetkisi”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/2 (Aralık 2021), 1633-1688.
- Uğur, Hüsamettin. “Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 73 (2007), 256-288.
- Uğur, Hüsamettin. “Ceza Yargılaması ve Özel Ceza Yasalarına Göre Mahkemelerin Görevleri”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 22/87 (Mart 2010), 365-402.
- Uzun Çam, Mine. “Hesap Yargısının Güncel Sorunları”. *Sayıştay Dergisi*. 110 (Temmuz-Eylül 2018), 9-28.
- Yarsuvat, Duygun. “Trafik Suçları, Cezaları ve Yargılamasında Yeni Sorunlar”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 50/1-4 (1984), 153-177.
- Yerdelen, Erdal. “Syok Uygulamasında Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 5/1(Haziran 2023), 1-36.
- Yılmaz, Dilşat. “Yükseköğretim Personeli Ceza Soruşturması, Yasal Eksiklikler ve Çözüm Önerileri”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 17/1-2 (2013), 101-125.
- Yılmaz, Zahit - Apiş, Özge. “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 26/1 (Haziran 2020), 62-106.
- Yongalık, Aynur. “İstisnalar Dar Yorumlanır Kuralı ve Değerlendirilmesi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 60/1 (Mart 2011), 1-18.

Tezler

- Alşahin, Mehmet Emin. *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2010.
- Aslan, Safa Ogün. *İddianamenin İadesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Ayyıldız, Hakan. *Ceza Muhakemesinde Adli Kolluk ve Soruşturmadaki Rolü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2021.

- Baki, Ensar. *CMK m. 171/1 Uyarınca Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Balık, Mustafa. *İddianamenin Kabulü ve İadesi*. İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Baykal, Mine Güliz. *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Kamu Davasının Açılması, İddianamenin Unsurları ve İadesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Baykal, Simin. *İcra Mahkemesi Kararlarına Karşı Kanun Yolları*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Biber, Numan. *Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Burgul, Ferhat. *Türk Ceza Kanunu'nda Dava ve Ceza Zamanaşımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Cihangir, Canip. *Türk Ceza Kanununda Dava Zamanaşımı*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Çapar, Fatih. *Ceza Muhakemesinde Fiilde ve Hukuki Nitelikte Değişiklik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Çeker, Kadri. *Soruşturma Aşamasının Sona Ermesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Duranoğlu, Yakup. *Soruşturma Aşamasında Toplanan Delillerin Değerlendirilmesi ve Kamu Davasının Açılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2021.
- Erdoğan, Yağmur Müge. *Zincirleme Suç*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2023.
- Ertürk, Cahide Sultan. *Türk Hukukunda Kamu Avukatlığı ve Bağlı Avukatlık*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Gölcü, Fethi. *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2021.

- Karavaizoğlu, Türker. *4483 Sayılı Kanun'un Öngördüğü Soruşturma Usulleri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Kaşka, Hakan. *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma Evresinin Sona Ermesi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018.
- Kaya, Mehmet. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Soruşturma Evresinde Adil Yargılanma Hakkı*. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 2014.
- Kelep Pekmez, Tuba. *Ceza Muhakemesinde Fiil*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018.
- Kitapçıoğlu, Tülay. *Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Soruşturmanın Sonuçlandırılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Oruçgüney, Ömür. *Avukatın Ceza Hukuku ve Disiplin Hukuku Sorumluluğu*. İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Özar, Süleyman. *Türk Ceza Hukukunda Zamanaşımı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2020.
- Özcan, Onur. *Türk Hukukunda Vergi Suçları*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2014.
- Özkol, Mustafa Deren. *Ceza Muhakemesinde İddianamenin İadesi Kurumu*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sarsıkoğlu, Şenel. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma İzni*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2020.
- Şık, Hüseyin. *Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2018.
- Şirin, Alpaslan. *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunda İddianamenin İadesi Kurumu*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Taner, Fahri Gökçen. *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Uzun, Mehmet Ali. *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1994.
- Ünal, Ertuğrul. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2020.

Yargıcı, Seçil. *Türk Ceza Muhakemesinde Kamu Davasının Hazırlanması*. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Yıldız, Hasan. *İcra ve İflas Suçları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Yılmaz, Yeşim. *Ceza Muhakemesinde Pazarlık Yöntemleri ve Kovuşturmaya Alternatif Bir Yöntem Olarak Seri Muhakeme Usulü*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Doktora Tezi, 2022.

Yurtkulu, Oğuz. *Ceza Hukukunda Dava ve Ceza Zamanaşımı*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Çevrimiçi Kaynaklar

Agius, Monique. “Notaries ’Misconduct Investigated by Council”, Newsbook Malta, 21 Ağustos 2021, <https://newsbook.com.mt/en/notaries-misconduct-investigated-by-council/> Erişim Tarihi: 8.09.2023

Colorado Cristian University-A Blog for Online learners, “Top 6 Characteristics of an Effective Criminal Investigator”, <https://www.ccu.edu/blogs/cags/2022/06/top-6-characteristics-of-an-effective-criminal-investigator/> Erişim Tarihi: 8.09.2023

Constitution of the Portuguese Republic, https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf Erişim Tarihi: 26.2.2023.

Department For The Execution of Judgments of the European Court Of Human Rights, “Effective Investigations”, Tematik Bilgi Formu, Şubat 2020, 8, <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-effective-investigations-eng/16809ef841> Erişim Tarihi: 3.9.2023.

Elodie Sellier - Anne Weyembergh, *Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation*, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate General for Internal Policies of the Union (Ağustos 2018), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) Erişim Tarihi: 22.2.2023.

FindLaw Stuff, “How Does a Grand Jury Work?”, (31 Mart 2023), 5,
<https://www.findlaw.com/criminal/criminal-procedure/how-does-a-grand-jury-work.html> Erişim Tarihi: 28.1.2022.

Fisher, Stanley Z. - Leavens, Arthur. Defects in the Complaint or Indictment,
https://www.suffolk.edu/-/media/suffolk/documents/law/faculty/mcp/ch20defectsinthecomplaintorindictment_pdf.txt.pdf?la=en&hash=BCF0C4B1201733C36999FD6F1D941B9EC97283B1 Erişim Tarihi: 28.1.2022.

German Code of Criminal Procedure, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html Erişim Tarihi: 26.2.2023.

German Criminal Code, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html Erişim Tarihi: 26.2.2023.

Government of Canada, “An overview of the criminal law system in Japan”,
<https://travel.gc.ca/travelling/advisories/japan/criminal-law-system#preliminary>

Guido Neppi-Modona, The Various Aspects of External and Internal Independence of the Judiciary, Seminar on the Independence of Justice, Tunis (Tunisia) (2012),
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2012\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2012)035-e) Erişim Tarihi: 1.12.2022.

<https://casetext.com/statute/consolidated-laws-of-new-york/chapter-criminal-procedure/part-2-the-principal-proceedings/title-i-preliminary-proceedings-in-superior-court/article-200-indictment-and-related-instruments/section-20080-indictment-superseding-indictments> Erişim Tarihi: 30.4.2023

https://judicial.alabama.gov/docs/library/rules/cr13_1.pdf Erişim Tarihi:24.1.2023

<https://kazanci.com.tr/> Erişim Tarihi:13.12.2023-26.12.2023

<https://oig.nasa.gov/investigations/about.html> Erişim Tarihi: 12.12.2023.

<https://www.courts.nh.gov/sites/g/files/ehbemt471/files/documents/2021-04/nhjb-2898-se.pdf> Erişim Tarihi: 23.12.2022.

<https://www.hukukmedeniyeti.org/ictihat/759187/memurlarin-yargilanmasi-memurlarin-yargilanmasi-noterler-memurlarin-yargilanmasi-noterler/> Erişim Tarihi:24.1.2023

https://www.law.cornell.edu/rules/frcmp/rule_7 Erişim Tarihi:24.1.2023

<https://www.newjerseycriminallawattorney.com/criminal-process/grand-jury-overview/waiver-of-indictment/> Erişim Tarihi: 19.12.2022

https://www.nhd.uscourts.gov/pdf/WaiverofIndictment_ao455.pdf Erişim Tarihi: 23.12.2022.

<https://www.tn.gov/content/dam/tn/attorneygeneral/documents/ops/2007/op07-157.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2022.

Kiernan, Peter. “The Role And Responsibilities Of The Serious Fraud Office in Fighting Fraud Within The United Kingdom”. *126th International Senior Seminar Visiting Experts Papers*. 66 (Eylül 2005)
https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No66/No66_12VE_Kiernan1.pdf Erişim Tarihi: 1.1.2023.

M.C. E. ve Z. Ç.’nin Yüce Divan Yargılaması, AYM, 2004/3E., 2007/1K., 16/7/2004T.
<https://anayasa.gov.tr/media/5702/ydivan2004-3.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2022.

Malone, Katherine. “Skills & Qualities Necessary to Be an Effective Investigator”, The Nest,
<https://woman.thenest.com/skills-qualities-necessary-effective-investigator-4903.html>
Erişim Tarihi: 9.9.2023.

New Jersey Criminal Defense Lawyers, Waiver of Indictment,
<https://www.newjerseycriminallawattorney.com/criminal-process/grand-jury-overview/waiver-of-indictment/> Erişim Tarihi: 19.12.2022

New Jersey Rules of Court, “Use of Indictment or Accusation” Rule 3:7 - Indictment and Accusation, N.J. Ct. R. 3:7, <https://casetext.com/rule/new-jersey-rules-of-court/new-jersey-rules-of-court/njr-ct-part-iii/part-iii-rules-governing-criminal-practice/rule-37-indictment-and-accusation> Erişim Tarihi: 19.12.2022.

New Jersey Rules of Court, “Use of Indictment or Accusation” Rule 3:7 - Indictment and Accusation, N.J. Ct. R. 3:7, <https://casetext.com/rule/new-jersey-rules-of-court/new-jersey-rules-of-court/njr-ct-part-iii/part-iii-rules-governing-criminal-practice/rule-37-indictment-and-accusation> Erişim Tarihi: 19.12.2022.

Sammis Law Firm, “Complaint of Notary Misconduct”,
<https://criminaldefenseattorneytampa.com/white-collar-crime/notary-misconduct/>
Erişim Tarihi: 8.09.2023

Şen, Ersan. Ceza Muhakemesinde Seri ve Basit Yargılama Usulleri, Ersan Şen, Ceza Muhakemesinde Seri ve Basit Yargılama Usulleri, <https://www.hukukihaber.net/ceza-muhakemesinde-seri-ve-basit-yargilama-usulleri> Erişim Tarihi: 20.6.2023.

T.C. Adalet Bakanlığı, *Adalet İstatistikleri 2022*, (Ankara: Resmi İstatistik Programı Yayını, 2023), 62.
https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/29032023141410adalet_ist-2022cal%C4%B1sma100kapakl%C4%B1.pdf Erişim Tarihi: 9.12.2023

The Constitution of the Italian Republic, https://www.quirinale.it/allegati_statici/costituzione/costituzione_inglese.pdf Erişim Tarihi: 25.2.2023.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/judiciary>, Erişim Tarihi: 10.12.2022.

The State of New Hampshire Judicial Branch, Waiver of Indictment, <https://www.courts.nh.gov/sites/g/files/ehbemt471/files/documents/2021-04/nhjb-2898-se.pdf> Erişim Tarihi: 23.12.2022.

TSFX, The Effectiveness of Australia’s Criminal Investigation Process in Achieving Justice, Nisan 2018, https://www.tsfx.com.au/wp-content/uploads/2018/04/Year-12-Legal-The-effectiveness-of-Australias-criminal-investigtion-process-in-achieving-justice-Jacinta-S-A_.pdf Erişim Tarihi: 27.8.2023.

Türkiye Barolar Birliği tarafından oluşturulan “CMUK Tasarısı” Hakkında Komisyon Tarafından Hazırlanan Genel Gerekçe, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2004_cmuk_taslak.pdf

U.S. Attorneys, <https://www.justice.gov/usao/justice-101/charging>

United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the treatment of Offenders (Unafei), *Criminal Justice in Japan*, https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/CJSJ_2019/00CJSJ_2019.pdf

